ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە

لە 1901/1/1 تا 1950/12/31

عەلی کەندی

بەرگی دووەم - چاپی دووەم

بژارکراو و پترکراو

باشووری کوردستان - هەولێر

2709 - 2009

گەنجینەیەکی پڕ لە مێژووی ڕووداوی کۆمەڵگاکانی جیهان لەهەموو بوارەکان لەماوەی بیست سەدە دا

ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە

لە ١٩٠١/١/١ تـــا ١٩٥٠/١٢/٣١

عـــەلی کـــەندی

بـــەرگی دووەم – چـا پی دووەم
بـــــژارکـــراو و پتـــرکـــراو
باشـــووری کوردســــــتان – هـــەولێر
٢٠٠٩ – ٢٧٠٩

وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان

بەڕێوەبەرایەتی گشتیی ڕۆژنامەنووسی و چاپ و بڵاوکردنەوە

ناوی کتێب: ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە

نووسینی: عەلی کەندی

دیزاینی بەرگ: دانەری مێژوونامەکە – عەلی کەندی

کۆمپیوتەر: نووسینگەی هیوا بۆ کۆمپیوتەر

بەرگ: بەرگی دووەم ٢٠٠٩

چاپ: چاپی دووەم ٢٠٠٩

چاپخانە: چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان - هەولێر

تیراژ: ١٥٠٠ دانە

نرخ: بۆ هەرچوار بەرگ (٢٠٠٠٠) دینارە

لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان/ ژمارەی سپاردنی(٢٢٥٥) ساڵی (٢٠٠٩)ی پێدراوە.

بۆ هەر ڕەخنەیەك یان پێشنیارێك یان هەر زانیاریەك لە هەڵەو بەسەرچوون ئاگادارمان بکەنەوە بە ژمارەی مۆبایل/ ٤٥٤٨٠٩٨ ، یان ژمارەی ئاریافۆنی / ٠٦٦٢٥٣٣٥٢٢- یان ئیمێلی:Alikendi@yahoo.com

دەسپێك بۆ چاپی دووەم

لە گەڵ پەرەسەندن وپێشکەووتن و گەشەکردن و بووژانەوەی بەردەوام بە پێی تێپەر بوونی قۆناخە یەك لە دوای یەکەکانی مرۆڤایەتی لە هەموو بوارەکانی رامیاری و نەتەوەیی و نیشتمانی و جووگرافی و زمان و مێژوو وکەلتوورو داب و نەریت و شوووێنەوارو شارستانیەت ، و بازرگانی و پیشەسازی وکشتووکاڵ و ....هی دیکە

ئەمەش پێداویستی ژیان بە زانیاری تەواو لەم بوارانەدا هەیە ، لە پێناو هەڵسەنگاندن و شیکردنەوەی رووداو بەسەرهاتەکان لە هەموو بوارە جیاجیاکان و گوونجاندنی لەگەڵ ئێستا دا ، ئەویش لە پێناو هێنانە کایەوەی بارێکی لە بارەو گوونجاوتر بۆ خزمەتکردنی مرۆڤایەتی ، بە دابین کردن و سەقامگیرکردن و مسۆگەر کردنی داد پەروەری کۆمەلایەتی و دانان بە مافی مرۆڤ و چارەسەر کردنی کێشە تەشەنە دارەکانی لەو بوارانەی کە لە سەرەوە باسمان کردن ، بە تایبەتی لە بوارەکانی نەتەوەیی ونیشتمانی و زمان و مێژوو و مێژووی جووگرافی و کەلتوور داب ونەریت و شوووێنەوارو شارستانیەت وچارەسەر کردنی لە رێگەی دەست لەناو دەستدا و رازی بوون بە بەرامبەرەکە ، کە سەرچاوەی چارەسەری هەموو کێشەکانە ، بە دوورکەوتنەوە لە هەرەشە لێك کردن و پەلاماردانی یەکتری و بە پێچەوانەشەوە لە رێگەی گفتووگۆو دایلۆگ ودانی مافە زەوت کراوەکان لەلایەن دەسەلاتداران .

جا من نامەوێ بە درێژی بچمە ناو باسەکەم ، بەلکوو پێشەکیەکەی چاپی یەکەم وبەرگی یەکەمی مێژوونامەکە ، ئاماژەم بە هەموو لایەنەکان کردووە بە شێووەیەکی لە بار لە بوارەکانی پەرەسەندن و پێشکەووتن ، بە پێی تێپەربوونی قۆناخەکان .

وادیارە مێژوونامەکە جێگای خۆی کردۆتەوە لە دەرونی خووێندەواران وسەراکەوتنی بە پلەی ٨٥ ٪ ی بە دەست هێناوە . بەڵگەش بۆ ئەمە بەرگی یەکەمی مێژوونامەکە بە تیراژی ٤٥٠٠ دانەی لەلایەن وەزارەتی پەروەردەی حکوومەتی هەرێم لە باشووری

کوردستان کراوەتەوە و بۆتە سەرچاوەیەکی سوود لێوەرگرتن وەك سەرچاوەیەك . کە بووە هۆی ئەوەی کە داواکاری زۆری لە سەر بێت .
جا منیش بەو پەری دڵخۆشیەوە مێژوونامەکەم ، لە چوار بەرگدا دەخەمە بەردەستتان بە شێووەیەکی تێرو تەسەل لە هەموو بوارەجیاجیاکان . بە ناوێکی دیکە کە – ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە – یە وەك بوارەکانی رامیاری و نەتەوەیی و نیشتمانی و جووگرافی و زمان و کەلتوورو مێژوو شووێنەوارو ئابووری و بازرگانی وکۆمەلایەتی و رۆشەنبیری و زانست و ئەدەب و گەردوون و یاساو شەرو ئاشتی و بە بەڵگە نامەکان . ئافرەت و رووداوەکانی تیرۆرستەکان و فرۆکەو پزیشك و .... ئەوەی بتەوێ لە بەر دەستت دایە لە ناوەرۆکی مێژوونامەکەدا .
کە بەرگی یەکەم لە ١/١/ ٠٠٠١ دەست پێدەکات تا ٣١ / ١٢/١٩٠٠ ، هەروا بەرگی دووەم لە ١/١/١٩٠١ دەست پێدەکات تا ١٩٥١/١٢/١٣ ، بەرگی سێیەم لە ١/١/١٩٥١ دەست پێدەکات تا ٢٠٠٠/١٢/٣١ ، هەروا بەرگی چوارەم لە ٢٠٠١/١/١ دەست پێدەکات تا ٢٠٠٧/١٠/٣١ .
لە هەمان کات بە پێی پێویست وێنەکانیشی لەگەڵ دانراوە لەگەڵ نەخشە جیاجیاکان بە پێی رووداوو بەسەرهات و ئەنجام دانی بەرۆژو مانگ و ساڵ . بەلاَم بۆ ئەوەی وێنەو نەخشەکان دووبارە نەبنەوە دەتوانرێت لە جێگەی دیکە سەیری بکەیت لە ناوە رۆکی ئینسکلۆپیدیای مێژوونامەکەدا ، لە هەمان کات نەم ویستووە وێنەکان دووبارە ببنەوە . وەك بەڵگەیەکی راست و دروست و رێك و پێك .
لە کۆتایی هیوادارم خزمەتێکی بچووکی کتێبخانەی کوردی و خووێنەری کوردم کردبێت لە کوردستان و وولاَتانی دراوسێی کوردستان و هەرێم و ناوچەو جیهان .

عـــەلـی کـــەندی

دانەری ئینسکلۆپیدای مێژوونامە

٣١ / ١ / ٢٠٠٩

بەرەو چەندین ئینسکلۆپیدیا
کە هەموو لایەنەکانی ژیان بگرێتەوە

پارێزەر/ تارق جامباز

ئەم خەمخۆریە تاقە کەسییە کە لایەن مامۆستا عەلی کەندی ئەنجامدراوە شایانی سوپاس و پێزانینە ، چونکە پشوویەکی فراوان و ماوەیەکی زۆرو ئارامیەکی ئەیووبیانەی گەرەکە ، لە بەر ئەوەی ئەم ئینسکلۆپیدیایە چەندین ئینسکلۆپیدیا لە خۆدەگرێ .

لە وولاتاندا بۆ هەر بوارێك لەم بوارانەدا دەزگایەك بە کۆمەڵێ پسپۆرو شارەزاو لێزان بەماوەیەکی دیاریکراو بەمەرجێ هەموو کاتێکیان بۆ جۆرێك لەجۆرەکانی ئینسکلۆپیدیا تەرخان دەکەن وەك – ئینسکلۆپیدیای زمان ، فۆلکلۆر ، سیاسەتمەداران ، شاعیران ، رۆژنامەنووسان ، ...هتد

ئەم ئینسکلۆپیدیانە لە کتێبخانەکانە و لەسەر تۆری ماڵپەرەکان هەن و هەروەختێ یەکێك ویستی لە چ بوارێك پێویستی پێی هەبێ ئەوا بە ئاسانی دەتوانێ سوودی لێ وەربگرێ ، بەلاّم بەداخەوە لایەنی پەیوەندار لە کوردستان چ حکوومەت و دەزگاکانی تایبەتمەند نەمزانیووە پلانێکیان بۆ ئەم بوارانە هەبێ کە بەشێوەیەکی بابەتی و زانستی زانیارییەکان لەلایەن خەمخۆرانەوە بەووردی و قووڵی بنووسرێنەوەو پێداچوونەوەیان بۆ بکرێ .

ئینجا چاپ و بلاّوبکرێنەوەو جارێ خەرمان بەرەکەتی زمانی کوردی بەهەموو شێووە زارەکانی کۆنەکراونەتەوەو تاکو لەبەردەست دابێ ، ئەوجا دەزانین چ زمانێکی زەنگین و رەنگینمان هەیە .

لە بەر ئەوەی زمان ناسنامەو گیانی نەتەوەیە هەر نەتەوەیەك بێ ، بۆیە هەرچەندی بایەخ و گرنگی و بەها بەزمانی کوردی و زمانی نەتەوەکانی دیکە کە لە کوردستان دەژین بدرێ هێشتا کەمە .

چونکە هێندەی تر هزرو رۆناکبیری و ووشیاری نەتەوایەتی پێگەیشتن و پێشکەوتنی بەخۆیەوە دەبینێ و گەر خاك نیشتمان و وولات بێ ، ئەوا زمان گیانەکەیەتی و هەڵگری ناسنامەی تایبەمەندیەتی لەنێوو زمانانی جیهاندا هەیە .

ئەندامی پەرلەمانی کوردســـــتان
باشووری کوردســـــــتان – هەولێر
٢٠٠٩/٨/١

کارێکی کەلتووری مەزن

... ئەم کارەی پیشەسازییەی ووشە :

الزمان
AZZAMAN.COM

... ئەم کارەی پیشەسازییەی ووشە :
((ئینسکلۆپیدیایە - مێژوونامە -))
قەڵایەکی کلتووری مێژووی مەزنە، وەکو
قەڵاکەی شاری مێژوو - هەولێر - ،
هەردەم زیندووە ،
بەڵێ ، کارگە پیشەسازییەکەی
مامۆستا عەلی کەندی ، مەزنترین
سەرمایەی کوردو کوردستان و مرۆڤایەتییە .
لە لایەنی دارشتن و زمانەوانییەوە ، خۆزگە
باشتر بوایە ..
مومتاز حەیدەری
٢٠٠٩/٧/٧

((ئینسکلۆپیدیایە - مێژوونامە)) قەڵایەکی کلتووری مێژووی مەزنە ، وەکو قەڵاکەی شاری مێژوو - هەولێر - ، هەردەم زیندووە .

بەڵێ ، کارگە ووشە سازیەکەی مامۆستا عەلی کەندی ، مەزنترین سەرمایەی کوردو کوردستان و مرۆڤایەتیە .

لە لایەنی دارشتن و زمانەوانییەوە ، خۆزگە باشتر بوایە .

مومتاز حەیدەری

باشووری کوردستان - هەولێر

٢٠٠٩/٧/٧

پــێشــــەکی

لە یەکێك لـە ژمارەکانی گۆڤاری مێرگ چەند تێبینیەکم لـە سەر چاپی یەکەمی کتـێبی – مێژوونامـە – ی نووسـەر – عـەلی کەنـدی – نووسـیبوو ، دیـارە ئەمـەش لـە بایەخی بەرهەمەکەی کەم ناکاتەوە ، چونکە ئەگەر بزانم کتێبێك لاوازە و کەم بایەخە کاتی خۆم و خوێنەرانی پێ ناکوژم و هەر لە سەری نانووسم ، بەڵام دیارە کتێبەکەی نووسـەر عـەلی کەنـدی لـەم جـۆرە نییـە ، پـاش ماوەیـەك عـەلی کەنـدی بـە تەلـەفۆن پەیوەندی پێووە کردم و باسی لەوە کرد کە مێژوونامەکەی کردووە بە چوار بەرگ و دەیەوێت بۆی بەسەردا بچمەوە و پێشەکی بۆ بنووسم .

منـیش خۆشـحاڵی خـۆم پێـشانداو کاتێکمـان بـۆ یـەکتر بیـنین دانـا ، ئـەوە بـوو ئێوارەیـەك سـەردانی بارەگـای کۆمەڵـەی رۆشـنبیری مێـژوویی کوردسـتانی کـردو دڵخۆش بووم بەوەی کە هاورێیەکی نوێم بۆ پەیدابوو ، بەڵام بینیم کە چوار بەرگەکە زۆر گـەورەن و ژمـارەی لاپـەرەکانی زۆرە ، بۆیـە داوای کـاتێکی باشـم کـرد بـۆ ئـەوەی بتـوانم پێداچـوونەوەی بـۆ بکـەم ، بەڵام دیـارە ئـەویش بـە پەلـە بـوو بۆیـە بریارمـدا لـە کـاتێکی کـەمتردا ئەرکەکـەم ئـەنجام بـدەم ، بـەڵام بـە هـۆی سـەرقاڵیم و کـەمی کـات و گەورەیی بابەتەکە لە چوار بەرگدا نەمتوانی بە تـەواوی بەسـەر بابەتەکـەدا بـچمەوە ، بۆیـە لەوانەیـە ئەم بەرهەمـە وەکو بەرهـەمێکی تـر لـە هەڵـەی چاپ و هەنـدێ جاریش هەڵەی زانیاریش بەدەرنەبێت ، بەڵام لە هەمان کات کارێکی مەزنە بە مانـدووبوونێکی زۆر ئەنجام دراوە .

نووسـەرێکی دڵـسۆزی وەك عـەلی کەنـدی پێـی هەڵـساوە ، کـە پێویـستە هـان بـدرێت و پشتگیری لـێ بکـرێ تـاکو بەرهـەمی زیـاتر پێشکەشی کتێبخانـەی کـوردی بکـات ، بـە تایبەتی کە هێشتا کتێبخانەی کوردی لە زۆر بواردا هەژارەو، ئێستاش نەوەی نـوێ لـە کوردستانی ئێراقدا پتر هەر زمانی کوردی دەزانـن ، بۆیـە چاپکردنی کتـێبی کـوردیش لە هـەموو بوارەکانـدا بەشداریکردنە لـە بەرەو پێشبردنی رەوتی رۆشـنبیری کـوردی ،

بۆیە داوا لە خوێنەران و رەخنەگرانی کورد دەکەم کە بە بایەخەوە سەیری ئەم بەرهەمە
بکەن و بیخوێننەوە و لە سەری بنووسن و لایەنە چاك و خراپەکانی بە دیار بخەن ، تاوەکو گەر هەر کەم و کوریەکیشی هەبێت لە چاپەکانی تردا راست بکرێتەوە .
نووسەر کارێکی زۆر باشیش دەکات کە نووسینی خۆی پێش چاپ کردن بە خەڵکانی تر پێشان دەدات ، چونکە مرۆڤ ناتوانێت هەموو هەڵەکانی خۆی ببینێ ، لە کۆتایشدا هیوادارم کە عەلی کەندی ئەم توانا باشەی هەیەتی لە بواری کۆکردنەوەو ساغ کردنەوەی بەڵگەنامەی تایبەت بە مێژووی کورد و لێکۆڵینەوەی مێژوویدا بەکاربهێنێت . بەمەش بابەتەکانی نووسینی لە باشەوە بەرەو باشتر دەچێت و هەر نووسەرێکیش لە پرۆسەی نووسیندا بریتیە لە چەند قۆناخێك .

د . محەمەد عەبدوڵڵا کاکە سوور
جێگری سەرۆکی کۆمەڵەی رۆشنبیری مێژوویی کوردستان و
سەر نووسەری گۆڤاری مێژوو سەرۆکی بەشی مێژوویی
ئێواران / لە کۆلیژی ئاداب لە زانکۆی سەلاحەدین
٢٥ /٧/ ٢٠٠٩

پێشـەکی

دوکتۆر مارف خەزنەدار

فەرهـــەنگی زمـــان و ئـــەدەب و زانـــستی و هونـــەر بەهـــەموو بابەتەکانیـــەوە، هـــەروەها ئەنسیکلۆپیدیاو رێبەری هەموو شتێك و بیبلیۆگرافیای تایبەتی و گشتی لەگەڵ گۆڕان و پێشکەوتنی کۆمەڵ نرخیان گرانترو پێویستیان زیاتر دەبێ. ئەگەر لەڕۆژگاری ئەمڕۆی تەکنۆلۆجیاو ئەنتەرنێت و مۆبایل بیری کەسانێك بۆ ئەوە بچێ سەرچاوەکانی فەرهەنگی زمان و ئەنسیکلۆپیدیاو بیبلیۆگرافیا ئەو نرخەیان نامێنێ، یا کەس پێویستی پێ یان نابێ بەهەڵە چووە، چونکە هێشتا ئەم ئامارە تازە داهاتوانە بەسەرهات و کردەوەو پاشماوەی مەدەنیەتی چەندان هەزار ساڵەی ژیانی ئادەمزادیان تۆمار نەکردووە لەمرۆڤی نیاندرتالەوە تا ئادەمزادی سەردەم.

ئەمە ماوەیێکی زۆری دەوێ، جگە لەوەی ئەم ئامارانەش لەبەردەستی هەموو کەسێك نین، تەنیا خوێندەوار کەڵکیان لێ وەردەگرێ. ئەدی نەخوێندەوار لەسەر رووی زەوی ژمارەیان چەندە! نەك تەنیا ئەمە، بەڵکو بەتایبەتی لەهەموو ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست و کوردستان ژمارەی نەخوێندەوار چەندە !... لەبەر ئەوەی ئەو سەرچاوانەی باسم لێوەکردن لەناو کۆمەڵی ئێمەی کوردەواری بایەخیان پێ نەدراوە، لەم لایەنەوە نامەخانەی کوردی هەژارە، لێرەدا پێویستە ئەوەمان لەیاد نەچێتەوە یەکێ لە مەرجە هەرە گرنگەکان ئەگەر کۆمەڵە خەڵکێك خۆیان بە نەتەوە (الأمة Nation) بزانن پێویستە تۆماری زمان و ئەدەب و مێژوو و جوگرافیاو کولتووری نەتەوەیی یان هەبێ، ئەوەی ئەم هەموو مەرجە کولتووریانە دەپارێزێ و ڕێکی دەخا ئەو کارەیە کە بەشێکە کەوتۆتە ئەستۆی عەلی کەندی.

تاقیکردنەوە لەناو کوردەواری ئێمەدا لەم بابەتەوە کەمە، ئەوەی کراوە لەو پلەیەدا نییە باوەڕی تەواوی پێ بکرێ، چونکە دوو هۆی سەرەکی دوژمنی ئەم جۆرە کارە زانستییانەن، یەکەمیان ئیدۆلۆجییەت و دووەمیان سۆزی نەتەوەیی (قەومی)، ئەم دیاردانە هەوێنی کاری داهێنانی ئەدەبی و هونەرین، بەلام پێویستە زۆر دووربن لە کاری لێکۆڵینەوەی زانستی، بەتایبەتی فەرهەنگ و ئەنسیکلۆپیدیا. لەناو میللەتانی کەم پێشکەوتوودا شوێنەواری ئەم دوو ڕەوشتە سایکۆلۆجی و کۆمەلایەتیە تا پلەیێك دەمێنێ.

عەلی کەندی خۆی لەم کارە قورس و پڕ هەوەس و بە کەڵکە داوە، بۆ ئەوەی ئەم لایەنەی نامەخانەی کوردی هەندێ دەوڵەمەند بکا. بەناوی ڕێز لێنانەوە پێی خۆش بوو دوو قسەی بۆ بکەم، منیش بەناوی ڕێز لێنانەوە پێویستە داواکاریەکەی بهێنمە دی.

ئەم کارەی دانەر بەبێ سەرچاوە نەگەیشتۆتە ئەنجام. ئەم سەرچاوانەش دەکرێن بە دوو بەشەوە، سەرچاوەی ڕۆژئاوایی و ڕۆژهەلاتی. ئەوانەی ڕۆژئاوا مەرجی ڕاستی و بابەتیان تێدا هەیە، بەلاّم سەرچاوە ڕۆژهەلاتیەکان، بەتایبەتی کوردییەکان هەندێ جار جێی متمانە نین، چونکە ئیدیۆلۆجییەت و سۆزی نەتەوەیی تیایاندا کاری خۆیان کردووە، لەو کاتەی ئەو جۆرە فیکرو سۆزە پێویستە لەکاری لەم بابەتەوە دوور بکەونەوە، هەر چۆنێ بێ ئەگەر شێوازی ئیدیۆلۆجی و عاتیفی لەهەندێ جێگە لەم کارە گرنگەدا بەرچاو بکەوێ دەگەڕێتەوە بۆ سەرچاوە ڕۆژهەلاتیەکان بەتایبەتی کوردییەکان، هەروەها ئەم دیاردەیە هەندێ جار لەسەرچاوە ئەوروپاییەکانیش دەکەونەبەرچاو، بەوەی ئەو کتێبانەی لەزمانانی ئەوروپاییەوە وەرگێڕدراونەتە سەر زمانی کوردی لەهەندێ شوێن ئەمانەتی زانستیان تێدا وون بووە یا بەشێوەیێك دەسکاری کراون.

هەر چۆنێ بێ ڕۆشنبیری کورد عەلی کەندی کارێکی گەورەی کردووە، ئەمە تەنیا لە کتێبی "مێژوونامە"دا ناکەوێتە ڕوو، بەڵکو لەپێش ئەوە هەندێ کاری دیکەی لەم بابەتەوە بەرهەمی ئەو کۆششە بووەو بلاّوکراوەتەوە. هەروەها لەکارەکەی دا بەردەوامە بۆ بەرهەمهێنانی فەرهەنگو ئەنسیکلۆپیدیای بەکەڵکی دیکە.

لەم مەیدانە گرنگەی کولتووری هەموو نەتەوەیێك عەلی کەندیش دەبێتە سەربازی نەناسراوی ئەو جۆرە کارە زانستیانە. ئەمانە نەك تەنیا لای ئێمە، بەڵکو لەهەموو گێتی دا سوود بەخوێندەوارو ڕۆشنبیران دەگەیەنن، کەچی نووسینەکانیان دەبن بەسەرچاوەی بنچینەیی بۆ هەموو جۆرە بەرهەمێك، بەلاّم ناویان ناچێتە ناو بیبلیۆگرافیای ئەو کتێبانەی خاوەنیان سوود لەکارە فەرهەنگیەکانیان وەردەگرن.

دەسخۆشی لەبەڕێز عەلی کەندی دەکەم، هیوام وایە لەسەر کارەکەی بەردەوام بێ، هەمیشە ئەوەی کردوویەتی بەکەمی بزانێ بۆ ئەوەی زیادی بکا.

هەولێر : مەڵبەندی ڕووناکی

٤ ی مایسی ٢٠٠٧

دەســـپێك بۆ چاپی یەكەم

خووێنەری بەرێز :- ئەوەی دەیخەمە بەر دەستتان كارێكی مێژوویی گرنگە لـە مێـژووی رووداوەكـانی كـوردو كوردسـتان و وولاتـانی جیهـان لـە ٢٠٠١/١/١ زاینــی تــاكوو ٢٠٠٦/٦/١ بــەپێی قۆناخــە تێپــەر بووەكــانی پەرەســەندن و پێشكەووتن و گەشەكردن لە هەموو بوارە جیاجیاكانی نەتەوەیی و نیشتمانی و رامیــاری و ئــابووری و ســەربازی و زمــان و مێــژوو كــەلتوورو داب و نــەریت و شووێنەوارو شارستانیەت.

لەسـەرەتای سـەرهەڵدانی مـرۆڤ و مرۆڤایـەتی بـەرەو دامەزرانـدنی كەسـایەتی تـاك و خێـزان و بنەماڵـەو كۆمـەڵگاو نیـشتمان و نەتـەووەو زمـان و مێـژوو و داب و نەریت و كەلتوورو شووێنەوارو بەرەو شارستانیەت، بەپێی قۆناخە یەك لـە دوای یەكەكان ، كـە هـەر هـەمووی لـە ئـەنجامی كێشەو ململانێی بەردەوام بـووە چ لـە ململانێی مرۆڤ لەگەڵ سرووشت و سەلماندنی بوونی خۆیی و چ لە ململانێی نـاو خـوودی مرۆڤایـەتی . لـەپێناو پێـك هێنـانی یەكـەم:- نیـشتمان و، دووەم :- نەتـەووەو دووایـی بـە چەسـپاندنی سـنوورو دەسـەلات و دەووڵـەت و بـەرەو دام و دەزگاكان .

كـە كـوردیش نەتەوەیـەك بـووە لەپێشەوەی بـەر لـە نەتـەوەكانی دیكـەی سـەر زەوی لـەناو ئـەو كێـشەوململانێیەدا خووڵایتــەوە ، كـورد بـەر لـە ٢٨٤٥ سـاڵ خـاوەنی ٢٧ ووبلایـەتی خـۆیی بـووەو ٢٧ سـەرۆك و شـانشین دەسـەلاتداریەتی نیشتمان و گەلەكەیان كـردووەو بەردەوام بوونـە لـە پاراسـتنی دەسـەلاتەكەیان ، كـە پایتەختەكـەیان هەمـەدانی رۆژهـەلاتی كورسـتان بـووە، خـاكی كوردسـتان و گەلەكــەی سەرچــاووەی یەكــەمی بــە دەســت هێنــانی بــاری پیــشەسازی و كــشتووكاڵ و بناســازی و بازرگــانی بوونــەو سەرچــاووەی پەرەســەندن و

پێشکەوتن و گەشەکردنی گەلانی دیکە بوونە . بە تایبەتی سۆمەری و بابلی و هەروا،... هەتا لە بوواری نووسین بەهەموو بووارەکانی کە بەر لەو مێژووەی سەرەوە لەسەر خاکی کوردستان گەلەکەی نووسین و خووێندنی بەدەست هێناوە . لە بەرئەوەی مێژوو و جووگرافیا جەستەیەکی زیندووی هاوبەشن لە دوو رێگای هاوسەنگ بە سەلماندنی بوونی یەکیان بۆ ئەویدیکە بە پێچەوانەش راستە.

جا هەر کارێکی سەربازی یاخوود نەتەوەیی . یاخوود جووگرافی و ئابووری ، کە رۆڵی بنەڕەتی خۆی هەبووەو هەیە لە کاردانەوەی لەسەر لایەنەکەی دیکە بە هۆی دابەش بوونی کۆمەلگای مرۆڤایەتی بەدوو بەشی دژ بەیەکتر لەسەرەتای سەرهەڵدانی مرۆڤ و کۆتایی نایەت تا کووتایی مرۆڤ ئەویش بە نەمانی ژیان لەسەر زەویدا .

زانستەکانی مێژوو سرووشت و کۆمەلایەتی ئەوەیان سەلماندووە کە مێژوو گەنجینەیەکەو باش و خراپ دەچێتە ناو لاپەرەکانی... مێژووی پەرەسەندنی قۆناخە یەك لە دووای یەکەکانی مرۆڤایەتی لە کردارە نالەبارو لەبارەکان ... لە نێووان چەووسانەووەو چەووسێنەرەوە ... لە داگیرکردن و لە رزگار کردن... لە سەرکەووتن و لە ژێرکەووتن و بەزاندن... لەئاوەدان کردنەووەو لە ووێرانکردن ... لە دەووڵەمەند بوون و لە بەهەژار کردن... لە بوون و لە مردن... لە سەرهەڵدان و لە تووانەوە ... لە قەدەخەکردن و لە ماوەدان ... لە دادپەروەری و لە ستەمدیدەیی ... لەدزین و تالانکردن و لە یارمەتیدان و پێدان و دابین کردن... لە راست گۆیی و لە ناراستی و فرت و فێل ... لەخۆشی و لە کارەسات ... لەداگیرکردن و لە ئازادکردندا.

ئەمانە هەرهەمووی بەکاری مێژوویی دەچێتە ژوورەکانی تۆمارکردن هەر یەکەو لە لاپەرەکانی خۆی بەجیاو ، هەر یەکێش لەووانە بەیەکەوە بەستراووەنەتەووەو هێزیش نیە بتووانێ یەك دێر لە دێرە تۆمارکراوەکانی مێژووی تۆمار کراو بشێووێنێ، چونکە بە ملیۆنەها لاپەڕە خۆی تۆمار

کردووەو بێ ئەوەی کرداری کارەکە هەستی پێ بکات لە بەرامبەریدا.

بەڵام لە دوای خۆتۆمار کردنەکانی وردە وردە خۆی دەردەخاتو راستو چەووتەکانو باشو خراپەکان بە رووی کرداری کارەکە دا دەداتەوە بەپێی قۆناخە یەك لەدوای یەکەکاندا .

خوێنەری بەڕێز :- چ سرووشتو چ مرۆڤ ، دوو جەمسەری بەیەکەوە بەستراون لەخەباتو هاوبەشی بەیەکەوە ژیانو یەکیان بەبێ ئەویدیکەیان بەمردوو دەمێنێتەوە، لەهەمان کات دژ بە یەکترن لەپێناو خزمەتکردنی یەکتری لە ناو هەر یەکیان ، بە مانایەکی دیکە، کۆمەڵگای مرۆڤایەتی خۆی لە خۆیدا کێشەو ململانێیە لە دوو جەمسەردا ، هەروا لەناو سرووشتیشدا... بەپێی یاساکانی کۆمەڵو سرووشت وەك یاساکانی (وحدة وصراع الاضداد- نفي نفي- کمیة و نوعیة- الشکل والمحتوی- الصدفة والضرورة).

جا لە بەرئەوە بەپێی پەرەسەندنی تەمەن ، پەیتا پەیتا ساتەکانو کاتەکانو رۆژەکانو چاخەکان ، سەرکردەکان دێنو دەڕۆنو رادەبوورن... چونکە هەر کارێك گەر سەرەتای هەبێت کۆتایی هەیەو بەپێچەوانەش زۆر راستە ... لەبەر بوونی کێشەو ململانێو تەنگ و چەلەمەی نێووان ئایینو زانست لەناوچەو هەرێمو جیهان ، لە پێناو سەرکەووتنی یەکیان بەرامبەر ئەوویدیکەیانو لەناووبردنی یەکیان بەرامبەر ئەوویدیکەیان بەردەوامە.

ئەوەی من بیری لێدەکەمەووەو کردوومەتەوە . هیچ شتێك کۆتایی نیەو مالانهایەیەو هەردەم لە گۆڕیندایە بۆ گۆڕانێکی دیکە ، گەر وونیش بێت لە قۆناخێك بۆ قۆناخێکی دیکە.

واتە مێژوو خوول دەخوواتەووەو ژیانیش بەردەوامەو بەردەوام دەبێ ، گەر قەدەری لێك ترازانی گۆی زەوی لەگەڵ کۆمەڵەی رۆژەکانی دیکەو بە بوونی بەزریانێکی خوڵاویو بەرەو ئەستێرەیەکی دیکەی بەهێزتر، ئەوکات ژیان لە سەر ئەو زەویە کۆتایی دێت لە سەر ئەم هەسارەیەدا .

دڵنیاشم لەووەی کە ژیان لە سەر ئەستێرەی دیکە لە گەردوون دا هەیە وەك

ئێستای ئێمەو هەمان باروو دۆخ دەگرێتە خۆ، بەڵام لە شێووەو شێووازێكی دیكە ، بە هەمان یاساكانی كە لە سەرەوە باسم كردووە . كە ئەو پێنج یاسایە بەندە بە پەرەسەندنی كۆمەڵایەتی و سرووشت... سەرجەم رۆژەكانی هەفتەو مانگ و ساڵ پڕن لە رووداو كارەساتی پر لە خۆشی و ناخۆشی و فرمێسك رشتن و پێكەنین لە هەموو بووارو لایەنە جۆراو جۆرەكانی ژیان چ بە نەخشێنراو چ بەخۆڕسكیەوە.

خووێنەری بەڕێز:- بەر پابوونی رووداوەكان چ ناخۆش و جەرگبڕبن یاخوود رووداوی مووژدەبەخش و دلخۆشكەر بن ... لاپەرەكانی مێژوو بەدەست پاكی و بەئەمانەتەوە لە لاپەرەكانی رۆژنامەی ژیانی خۆی تۆماریان دەكات ، گەر تۆو هەر كەسێكی دیكەو لایەنێك و هێزێك و بنەماڵەیەك بەرگری لە خۆی بكات... چونكە مێژوو لە گەڵ پەرەسەندنی ژیان بەردەووامە، مرۆڤ مێژوو دورست دەكات بەپێچەوانەش راسترە ، بێ ئەوەی هەستی پێ بكات و مردنی بۆ نیە ، تەنیا مرۆڤ و ئاژەڵ و گیان لەبەروو داروودرەخت و شاخ و داخ نەبێت . كە بوون و مردنی تیا بەردەوامە هەر یەكەو بەپێی بارودۆخی تەمەن.

كارووانی پەرەسەندن و پێشكەووتنی مرۆڤایەتی لە قۆناخە جیاجیاكاندا ،. كە نەتەوە سەرهەڵدەدەن و دەتووێنەوە ، چیاو شاخ و دۆڵ تەخت دەبن و چیاو دۆڵ و شاخی دیكە سەرهەڵدەدەن، دەریا لەجێگەی خۆی وون دەبێ و لەجێگەی دیكە سەر هەڵدەدەن ،. هەروا بەرامبەر بە سرووشت و گەردوون و مرۆڤ و كەش و هەواو ئەستێرەكان ، كە هەر هەمووی بە یاساكانی سەرەوە بەستراوەتەوە ،. لەهەمان كات مێژووش لەناو ئەو یاسایانە لەكارەكانی خۆی بەردەوام دەبێ ، لە بە ئەنجام گەیاندنی كاری فەرمانبەریەتی خۆی لەكات وساتەكان و كاری ئەمرۆی ناخاتە رۆژی دوواتر لەهەموو بووارە جیاجیاكاندا.

جا بە هەر حاڵ ئەمڕۆ بەچاوی خۆمان دەبینین ، كەباروودۆخی ناوچەو هەرێمە جیاجیاكان و وولاتانی جیهان بەقۆناخێكدا تێپەدەڕێت كە لەژێر دەستی

سەرەك كۆمارو شانشین و ئەمیرو سەرەك پارت و گرووپ و ڕێكخراوی نەتەوەیی و نیــشتمانی و ئیــسلامی و كۆمەلأیــەتی و ئــابووری و بنەمالّــە بــەبوونی داد پەروەری و نەبوونی دەكەوونە بەر دەستی سزای گەلّ بەپێی تۆماركراوەكانی مێژوو بۆ دادگایكردنیان لەدزینی سامانە هەمەجۆرەكانی گەلّ ونیشتمان ، لە هــەموو بــوارە جیاجیاكــان و هــەنگاوننان بــەرەو چەســپاندنی دادپــەروەری بەرێنماییــەكانی مێــژوو، بــەرامالّینی بــیروو بۆچــوونی چــەووتی خۆپەرستی و خۆویــستی و فەســادو دزی وگەنــدەلّی، بەهێنانەكایــەوەی دادپــەروەری لــەكارو ژیان و لەئەرك و مافدا...!!

بۆ مێژوو دەلّێم تورك و فارس و عەرەب ، لە هــەمووكات و ســاتێكدا دووژمنــی یەكتر بوونە بەپێیّ ڕووداوەكانی مێژوو . لە هــەموو بووارەجیاجیاكان،.. تــەنیا لەسەر چاســەرەنەكردن و پێشێل كردنی مافی كورد، هاووخــەبات و هاووبــەش و هاووخـــەمی یـــەكتر بوونـــە ، . بەتایبـــەتی لـــە دوای دروســـت كردنـــی ســـنووری جووگرافی وولأتەكانیان لەسەر خاكی گەلانیَ هەرێمەكە بەتایبەتی لە سەرخاكی كوردستان...!.

سـەركردایەتی كوردیش بگرە لە سـەرەتای بوونی دەسەلأتیان لەسـەر تـیرەو هـۆزو ئیمـارت و بنەمالــەو پارت و ڕێكخــراو لــە هــەموو بــووارە جیاجیاكــان دژی یـــەكتر بوونـــەو مێـــژوو بـــوونی گـــەل و نیـــشتمانیان پڕكردۆتـــەوە لـــە شـــەڕی خۆكـــووژی و كێـــشەو ململانـــیّ ، لـــە ئاســـانكاری كـــردن بـــۆ دووژمنـــانی گـــەل و نیشتمان، تەنیا لە سەر دەسەلأت و سامان كۆك بوونە ، كە ئەمــەش دوو هۆكــاری سەرەكی بنەڕەتی بوونە لە نەگەیشتنی كورد بە وولأتێكی سنووورداری قەووارە سەربەخۆ . وەك وولأتانی دیكەی جیهان، كە كورد لەكیشووەری ئاسیا لەنەتــەوە یەكەمــەكانی ئــەو كیــشوورە بوونــەو دوا نەتــەوەش بوونــە لــە بەدەســتهێنانی وولأتێكی سەربەخۆدا..!!..!!..

جا هیــوواداریم لــەناوەرۆكی پێشەكیەكەم گەیــشتبن ، كــە ئــەوەی لەتووانامــدا هــەبووەو دەســـتم كــەوتووە لـــە مێـــژووی ڕووداوەكـــانی كـــوردو كوردســـتان و

داگیرکەرانی کوردستان و ناووخۆی کوردستان و گەلانی جیهانم کۆکردۆتەوە بەرۆژو مانگ و ساڵ لەو کتێبە تۆمارم کردووە بەدڵنیاییەوە .

دڵنیاشم لەووەی کە مێژووەکان لە ٩٩٪ راستن بەپێی مێژووی سەرچاوە کوردیەکان و عەرەبیەکان وبە تایبەتی بیانیەکان ، وەك لە کۆتایی کتێبەکە سەرچاوەکان هەمووی تۆمار کراوە ... لە هەمان کات بەشێووەیەکی رێك و دورست لە زجیرەیەکی یەك لە دووای یەك و ساڵ بەساڵ بەپێی دەست کەووتن و برووا پی بوون تۆمارکراون.

خووێنەری بەرێز:- لە کۆتاییدا هیووادارم خزمەتێکی بچووکی مێژووی گەل و نیشتمانەکەم و سەرجەم مێژووی گەلانی دیکەی جیهان و مرۆڤایەتیم کردبێ ، بە دەووڵەمەند کردنی کتێبخانەی کوردی، هیووادارم کە ئەم کتێبە ببێتە هۆکارێکی زیاتر دەووڵەمەند کردن و پەرەپێدان بە پەرتووکخانەی کوردی و بیانی . بەتایبەتی ووڵاتانی دراووسێیی داگیرکەری کوردو خاکی کوردستان ، بە تێگەیشتنیان لە راستیەکان و هەڵەی رابردوویان و گەرانەوە بە گرتنەبەری بنەماکانی ژیانی بەیەکەوەی سەردەمیانە لە هەموو بوارە جیاجیاکانی خۆیی و بوونی دراووسێیەتی برایانە...

هیوادارم کە یارمەتی دەرم بن لە هەر رەخنەیەك یاخوود کەمووکوورییەك کە لەناوەرۆکی کتێبەکەم بەدی دەکرێ،.. تا بەهاووکاری و یارمەتی ئێووەی بەرێز راستبکرێتەوە ، بۆ زیاتر پووختکردنی ، کە مایەی خۆشحاڵی و دەستخۆشییە... ئەویش بە پەیووەندی کردن بەژمارە مۆبایلی ٤٥٤٨٠٩٨ یاخوود ئاریافۆنی ژمارە (٠٦٦٠٢٥٣٣٥٢٢)..

لەگەڵ رێزم بۆ هەڵگری ئەم مێژوونامەیە.

عــەلی كــەنــدی

باشووری کوردستان – هەولێر

٢٠٠٣/٣/١

گەر مێژووی کورد ۷۰۰ ساڵ بەر لە مێژووی زایینی بووبێت داخۆ جوولانەوەو خەبات و هەوڵەکانی بوونی کورد دەبێ چەندین ساڵ بەر لەو مێژووەش بوو بێت ، کە توانای گوونجان و لە باری کەش و باری دروستکراوی بۆ ڕەخسابێ ، تا توانیویەتی ئەو مێژووە بە چەسپاوی سەقامگیر بکات و لاپەڕەی تۆمارەکانی مێژووی پڕکردبێتەوە لە ناەچەکەدا .

گەر کورد خاوەنی دەسەڵاتێکی ئیمپراتۆریەتی چەند سەدەیەکی بەر لە مێژووی زایینی هەبووبێ ، دەبێ چەندین سەدە خاوەنی دەسەڵاتی ناوچەیی و ئیمارەتی و کەسایەتی بووبێ لە سەر خاکی کوردستان ... هەر وەك پێنووسەکانی ڕۆژهەڵاتناس و جووگرافیناس و مێژووناس و زماننـاس ، پێیان لەسەر چەندین لایەنی بواری بوونی هەر نەتەوەیەك و تیرەو هۆزو بنەماڵەیەك بەراوردو توێژینەوەی لە سەر لاپەڕەی نووسینەکانیان تۆمار کراوە ، بەر لە مێژووی زاین و دوای زاینیش . چەندین لایەنی ڕاستی و بێگومانی تیا مسۆگەر کراوە سەرەڕای وون بوونی هەندێ لە وردەکاری ڕاست کردنەوە لە هەموو بوارە جیاجیاکاندا .

بگرە لە تۆفانەکەی نوح پێغەمبەر بە دوواوە ، بە سەدا بەلگە هەن کە بوونی سەرەتاییەکانی بوونی زمان و مێژووی کورد دەسەلمێنن . کە دەگەڕێتەوە بۆ ۷۰۰۰ ساڵ زیاتر بەر لە ئێستا ... بەڵگەش شووێنەوارو ناوەکانیان لە سەرەتای بوونیان تاکوو ئێستا ، وەك ئەشکەووتی شانەدەرو ئەشکەووتی هەزار مێرد ، کە بە کۆنترین شووێنەوار دادەنرێت لە کیشووەری ئاسیادا... واتە بوونی ووشەی زمانی کوردی لە کچەکەی نووح پێغەمبەر دەردەکەووێت کە ، ناوی شەونم بووە (شەونم یانی خوناو ... خوناو مانای ئەو دلۆپە ئاوانەو تەڕاتیانەی لە بەیانیانی سەرەتای بەهارو مانگی بەهار لە سەر گژوو گیا دەکەوون لە سەر زەویدا).

بەڵام من وەك نووسەرو ڕۆژنامەنووس نامەوێ لە هێڵە ڕاستیەکە لابدەمو خووێنەران هەست بەوە بکەن ، کە من مرۆڤێکی کوردی شۆڤێنیم . یاخوود بەرچاو تەنگم . کە ۱۰۰٪ بە پێچەوانەم ...، بەڵام مافی خۆمە لە چۆنیەتی بوونی نەتەوەکەم بگەم لە هەموو بوارو لایەنە جیاجیاکاندا ، بگرە لە زمان و مێژوو داب و نەریت و کەلتوورو کەلەپوورو شووێنەوارو پیشەسازی و کشتووکاڵ و بازرگانی ... هەروا .

بەویـژدانی خـۆم و هەسـتی نەتەوایـەتیم و توویژینـەوەم و شـیکردنەوەم لـە

بوارەکـانی بـوونی سـەرەتای مرۆڤایـەتی و ، لـە سـەرەتای پێکهاتـەکانی ، بگـرە لـە بنـەمای تاكوکۆمـەڵ و تیرەو هـۆزو نەتـەوەو گـەڵ ... ناڵێم کورد یەکـەم پێکهاتـەی نەتـەوەیی بووە لەسەرررووی زەویدا ، بەڵام گـەر یەکـەم نەتـەوەش نـەبووبێت دووەم نەتـــەوە بـــووە لـــە هـــەموو کیـــشووەری ئاســـیاو هندســـتان و خاکـــە پێـــدانی مـــرۆڤ ومرۆڤایەتی بوو لە هەموو بوارەکاندا .

لـە بەرئـەوەی داڕشـتنی زمـان بـە چـەندین سـەدەدا تێدەپـەڕێ تـاکوو ئـەو زمانـە جێگـەی داڕشـتنی لـە یـەکتر ناسـین و لـە یـەکتر گەیـشتن دەنووێنـێ ، هـەروا مێـژوو وداب و نەریت و کەلتوورو شووێنەواردا .

بـۆ نموونـە چـاندن و دوورینـەوە، هـەروا بۆلایـەنی دیکـەش . ئاژەڵـداری و دۆزینـەوەی مـەڕو مـالات و ووڵاخ و ڕەشـەووڵاخ ، ئەمانـە هـەموو مـاوەی زۆری بـێ هـەژماری وویـستوە ، کـە لـە سـەرەتاوە لـە خـاکی کوردسـتان سـەریان هەڵـداووەو پەرەی سەندووە و بەرەو ناوچەو هەرێم و جیهان پەرت و بڵاوی لە ڕێگـەی بازرگانی کردن پی کراوە بەرەو جیهاندا .

بۆ ڕاستی ئەم مەبەسـتەش ، ئـەم پەرتووکە ساکارە چـەندین بەڵگـەو ڕاسـتی لـە لایەنەکان دەردەخات لە ماوەی ١/١/١/٠٠٠٠ تاکوو تەواو بوونی ئەم مێژوونامەیە ... بەر لەوەش هەوڵدان باشە بۆ گەیشتن بە بڕوای تەواوو ڕاستەقینە ، لە داهاتوو وەك گەیشتن بە مێژووی ئیبراهیم خەلیل ، باوکی پێغەمبەران .

هــەروا گەیـشتن بــە مێـژووی ڕاسـتەقینەی پێغەمبـەر زەردەشـت و پەرتووکـە پیرۆزەکـەی – ئاڤێستا – و بـەدەیا کـارو کـردارو تووێژینـەوەی دیکـە ، لـە بـارەی کــوردو ڕووداوە پـڕ لــە مەرگەسات وکارەسـات و دەربـەدەر بـوون و پـەرت وبڵاوە پێکردنـی ، کـە خـۆی لـە خۆیـدا سەرچاوەی ئاوڕلێدانەوەیـە لـە هـەموو بـوارە جیاجیاکان بەتایبەتی چ لە بواری پەیووەندی نـاو خـوودی نەتـەوەی کـورد لـە نـاو خۆیـداو، چ لـە پەیووەنـدی دەرەوەی لەگـەڵ نەتـەوەکانی دیکـە لـە شـەڕو ئاشـتی و گفتگۆو ڕێکەووتن و پەیمان و سەرکەووتن و هەڵاتن و شۆڕش و دورکەووتنەوە لێی و دژایەتی و ململانێ و ملکەچی و بەرگریدا .

نموونــەی ڕابردووشمــان لــە هــەموو بوارەکــانی ئــەو بابەتــە دەرکەووتنــە لــە داهاتووی ئەو سەدو شەش ساڵەی کە لـە ١٩٠٠ تـاکوو ٢٠٠٦ ، کـە کـورد خـاوەنی دەسەڵاتی ئیمـاراتی نیمچە حکوومـەتی سـەر بـەخۆ بوونـە ، بگـرە لـە سـاڵی ١٩٠٠ تـاکوو سـاڵی ١٩٠٦ ، بـە دەیـان ئیمـارەتی هـەبووە ، وەك ئیمـاراتی مـەریوان لـە

باكووری كوردستان لە ناوچەكانی دیاربەكرو ئەرزەڕۆمو بادینانو ئەردەلانو سنجاردا ، لە ساڵی ١١٠٠ تاكوو ساڵی ١٢٠٧ چەندین ئیمارەت هەبوونە ، لەوانە ئیمارەتی شاهەرامین ، كە ئەمانە ڕاستیەكی چەندین لایەنەن.لە سەر خاكی كوردستاندا .

بەلام من پێنووسی نووسەرو رووناكبیرو ڕۆشنبیرو ڕۆژنامەنووسان دەكەمە دەرخستنی ڕاستیەكان ، بە بێ دوو دڵی . لە هەموو بوارە جیاجیاكاندا ، بە تایبەتی لە دوو بواری بنچەیی نەتەوەیی و نیشتمانیە كە كوردو كوردستانە لە كێشووەری ئاسیاو جیهاندا .

لەبەرئەوەی سەردەم سەردەمی نەك بەرگریە ، بەڵكوو سەردەمی شاڵاو بردنە لە سەر ڕاستی و دەرخستنی ڕاستیەكان ، لە هەموو بوارەكان چ لە سەرەتای بوونی كوردو پەیووەندی ناوخۆی كوردو چ لەگەڵ دەرەوەی هەتا لە لایەنی ئاینی ، كە سەرچاوەیەكی بەهێزە لە دەرخستنی ڕاستیەكانو شێكردنەوەی ، یاخوود بەراوورد لە نێوان ئاینەكان ، بە تایبەتی لە نێوان ئایینی زەردەشتی و جوولەكەو مەسیحی و ئیسلامدا .

هیوادارم ئەو چەند دێرەی سەرەوە جێگەی گرنگی پێدان بێت ، لە بەر ئەوەی من ماوەی سەدەیەكو چەند ساڵێك دەكەمە نموونە لە دەركەووتنی ڕاستی و چەوت ، لە هەموو بوارەكان چ لە پەیووەندی نێوودەووڵەتی بەتایبەتی ووڵاتانی ڕۆژئا ، واتە ووڵاتانی هاوپەیمانو گەلانی ژێردەستەوە ، ووڵاتانی جیهانی سێیەمو ووڵاتانی تازە پێگەیشتوو ، لە بوارەكانی ڕامیاریو ئابووریو سەربازیو چۆنیەتی دەسەڵات لە جیهانگەریو مافی مرۆڤو مافی چارەنووسی گەلانو دیموكراسی و ژیان لە سەر گۆی زەویدا.

عـەلی كـەنـدی

١٠ / ٩ / ٢٠٠٤

نەخشەی ناوچەکانی میرنشینە کوردەکان لە شەرەفنامەدا
تورکیا
ئەرمینیا
ئێران
عێراق
سووریا
دەریای قەزوین
کەنداوی عەرەب
موکری
ئەردەلان
کەلهور
لوڕی بچووک
لوڕی گەورە
سۆقمان
شار
سنووری نێودەوڵەتی
رووبار

نەخشەی شارو قەڵاکانی میرنشینە کوردەکان لە سەردەمەدا
تورکیا
ئەرمینیا
دەریای قەزوین
ئێران
سووریا
عێراق
کەنداوی عەرەب
شار
قەڵا
سنووری نێودەوڵەتی
ڕووبار

١٩٠١

١٩٠١/١/١ ئوسترالیا توانی سەربەخۆیی خۆی لەناو کۆمەنوولسی بەریتانیا بەدەست بێنێ و نووێنەرێکی شانشینی بەریتانیا سەرپەرشتی ڕژێمی نوێی ئوسترالیا بکات ، وەك دادوەری مەدەنی گشتی لە وولاتەکەدا ئەم سەربەخۆییەش بە ناوی – یەکیەتی وویلایەتکانی ئوسترالیا – بوو . کە ناوی پایتەختەکەی – کانبیرا – یە و ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ٤٥٠,٠٠٠ هەزار کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ٢٠,٩٩٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری وولاتەکەی ، ٧,٦٨٦,٣٠٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە .

هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، قەوقازیەکان ٩٣٪ . ئاسیایەکان ٣٪ . دانیشتوانی رەسەنی وولاتەکە ١٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٠١/١/٢٢ کۆچی دوایی شانشین – فکتۆریا – شانشینی بەریتانیا لە دوای دەسەلاتێکی دوورو درێژ لە سەر بەریتانیای مەزن ولە هەموو بوارە جیاجیاکاندا .

١٩٠١/٢/٢٠ نووسەرو رووناكبیری ڕووسیایی وبەناوبانگی جیهانی – لییف تۆلستۆی– ئەم كەسایەتیە ناوداره بێ بەشكرا لە بڵاوكردنەوەی بابەت و نێردراوەكانی بۆ ڕۆژنامەو گۆڤارەكانی ڕووسیای قەیسەری ، لە لایەن كنێسەی ئەرسۆزۆكس . بە بڕیاری كۆمەڵی بیرووبۆچوون لە شاری پترسبۆرگی پایتەختی ئەوكاتی ڕووسیای قەیسەری لە كێشووەرەكەدا .

٢٠/ ١٩٠١/٤ لــە یەكــەمین تاقیكردنــەوەی گوواســتنەوەی بــۆ شــووێنە دوورەكــان – عـبرالاپیر– كـە لـە كۆتـایی سـەدەی نـۆزدەم بـوو ، كـە لـە لایـەن هەوڵـەكانی– مــاركۆنی یەكــەمین ئــامێری دەنــگ نــاردنی تــاقیكردەوە . كــە یەكــەم تاقیكردنەوەی لە رادیۆ بوو لە سالی ١٩٢٠ دا لـە ئەمـەریكا ، دوای ئـەوەش لـە فەرەنساو ئەلمانیاو ئوستالیاو كەنـەدا . دوای ئـەو هەولآنـەش بەشێووەیەكی بـەر فـراوانتر لـە سـاڵی ١٩٢٤ رادیـۆ بـەر بـلآوو بـووەوە لەزۆربـەی وولآتـە پێشكەووتووەكاند .

لـە دوای سـاڵی ١٩٦٠ زیـاتر لـە ٧٥٠ وویـستگەی رادیـۆ لـە سەرتانـسەری جیهانـدا بەرنامـەكنی خۆیـان بڵـاودەكردەوە بە هـەرێم و ناوچـەو جیهـان ، كـە رۆڵی بەرزو كاریگەری هەبوو لە سەر ئاگادار كردنـەوەی كۆمڵگا جیـا جیاكـان لە جیهان لە هەموو بوارەكاندا.

سەرچاوە :– فارس مەنسوود – لەبارەی راگەیاندن – تەموزی/١٩٩٨.

١٩٠١/٥/١١ لە دایك بوونی نووسەرو رۆژنامەنووس و شاعیری بوولگاری و جیهان خـاتوو – رۆزائلیا شیرتسەری – لە شاری – شیرنۆڤیتش – ئیمپراتۆریەتی نەمسا – مەگــەر ئـەوكات ... ئــەم خاتوونــە لــە دوای تــەواوكردنی قوتابخانــەكانی خووێنـدنی سـەرەتایی و ناوەنـدی لـە سـاڵی ١٩١٩ بەشـی ئـاداب و فەلـسەفە

هەرلـە شـارەکەیدا تـەواو دەکات ..
دوای ئـەوە بـاوکی کۆچـی دوایـی دەکـات و بـەو هۆکـارە دەسـت لەخوێنـدن هەڵـدەگرێ... لەسـەر ئامۆژگـاری دایکـی لەگـەڵ ئینگـاتس ئۆسـلەندەری هـاورێی خوێنـدنی بـەرەو وویلایەتـە یـەکگرتووەکانی ئەمـەریکا دەچێت و لـەوێ لـە رۆژنامـەی – westlichen nerld – دەبێتـە نوسـەر... لەسـاڵی ١٩٢٣ لـە شـاری نیویـۆرك شـوو بەئینگاتسی ئۆسلەندەری هـاورێی دەکـات ، هـەر دوای ئەوە رۆزا ئۆسلەندەر ناوزەند دەبێت و دەناسرێت .
لەسـاڵی ١٩٢٦ لـە یـەکتر جیادەبنـەوە ... هـەر لـەو سـاڵەش رەگەزنامـەی ئەمـەریکی پـێ دەبەخـشرێ ... دوای ئـەوە دەسـت دەکـا بـە بڵاوکردنـەوەی چامەکانی کە بەزمانی ئـەلمانی دایرێـژتبوون ... دوای ئـەوە دەگەڕێتـەوە بـۆ وولاتەکـەی و لەسـاڵی ١٩٣٦ روو لەشـاری بۆخارسـت دەکـات ... دوای ئـەوە لەساڵی ١٩٣٩ بەر لەوەی ئاگری جـەنگی دووەمـی جیهـان لـە چەخماخە بدات یەکـەم دیـوانی بـەناوی – پەلکـە زێرینـە – بڵاودەکاتـەوە . کـە لەلایـەن رەخنەگران بەکارێکی بەرزیان دانا .
لەساڵی ١٩٤١ کە هێزەکانی سووپای نازی ئـەلمانیا بە یارمـەتی هاوپـەیمانی هیتلـەر – ئـەنتۆ نیکـۆی ژەنـەراڵ –هێـرش دەکەنـە سـەر یەکیـەتی سـۆڤیەت ، خـاتوو رۆزا ناچـار دەبێت لەگـەڵ خێزانەکـەی بەرەو جیتـۆ بـڕوات و لەوێـدا هاورێیەتی لەگەڵ پاوڵ سیلانی شاعیر پەیدا دەکات .
لـە دوای ئـەوەی کـە سووپای سووری سـۆڤیەت شـاری شـێرنۆڤینش رزگـاری دەکات و رۆزا بەرەو شـاری نیویـۆرکی ئەمـەریکی دەگەڕێتـەوە ... دوای ئـەوە لەساڵی ١٩٦٥ دووەم دیوانی بەناوی – هاوینی کوێر – بڵاودەکاتـەوە ... ئـەم

خاتوونه لەکارەکانی بەردەوام دەبێت تاساڵی ١٩٧٢ دەکەوێت ناوخانەی پـەك کەوتووەکانی شاری دەرسلدۆرف لـه ئەلمانیاو تا لـه ١٩٨٨/١٢/٣ ماڵئـاوایی له شیعرو گەلانی وولاتەکەی و جیهان دەکات.

سەرچاوە :– www.wikapedye.com.

١٩٠١/٧/١٥ له دایك بوونی فەیلەسوف وجوودی سـەردەمی ئیتـالی – نیکۆلس ئینیانۆ – ... لـه دوای تـەواوکردنی قۆناخـەکانی خوێنـدنی بـووە مامۆسـتای مێـژووی فەلـسەفە لـه زانکـۆی تۆرنیـۆ لەسـاڵی ١٩٣٩ ... ئـەم فەیلەسـوفە دانـەری – فەرەنگ بووە لەفەلسەفە – بیری ئینیانۆ و جوودی بووە له یەکەم بیرکردنەوەو دانراوەکانی کەلە دانراوەکەی بەناوی (ینابیع اللاعقلیه للتفکیر – دەرکەوت لـه – نـابلی لەسـاڵی ١٩٢٣ – لـه دژی میـسالی – واتـه دژی بیرووبۆچـوونەکانی ئایین – وەستاوە .

لـەماوەی ژیانیـدا چـەندین دانـراوی بلاوکردۆتـەوە وەك : کێـشەی هونـەر لـه ساڵی ١٩٢٥. فەلسەفەی ئـەمیل مایرسـۆن لەسـاڵی ١٩٢٧ ... فیزیـای نـوێ – بنەماکانی تیـئۆری لەزانست لەساڵی ١٩٣٤ ... مەبدەئی میتافیزیکا لەساڵی ١٩٣٥ ... دەروازەی وجوودی لەساڵی ١٩٤٢ و چەندین دانراوی دیکه .

سەرچاوە:– موسوعەی فەلسەفە – بەرگی /٣ – دکتۆر عەبدولرەحمان .

١٩٠٢/١٢/٧ له دایك بوونی شاعیری هاوچەرخی پێشکەوتووخوازی تـورك – نـازم حکمـەت – له شاری ئەستەمبوڵی ئێستای تورکیا ... جێگـەی ئاماژە پێکردنه کـه ئـەم شـاعیرو نووسـەرە نـاودارەی تورکیـاو جیهـان پـاش تـەواوکردنی خوێنـدنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی بەشێوەیەکی سەرکەوتووانە له سـاڵی ١٩١٩ چووەتە ریزی پەیمانگای سەربازی دەریایی.

بـەلام دوای ماوەیـەك بـەهۆی بـاری نـا لـه بـاری تەندروسـتی دەسـتی لـه پەیمانگاکە هـەڵگرتووە ... لە.شیعر، سەرەتاییەکانی بەرگری کـردن بـووە لـه چینی چەوسـاوە و گیـانی سۆشیالـستی لەناو هۆنراوەکـانی بـەدی دەکـران . دوای ئـەوە لـه پـەیمانگای گـەلانی رۆژهــەلات لەسـاڵەکانی ١٩٢١ – ١٩٢٤ خوێندنی تەواوکردووە ، هەر لەم ماوەیەشدا کەوتۆتە بەر کاریگەری شیعری نوێی رووسی بەتایبەتی شیعرەکانی مایکۆفیسکی ،.

له دوای گەرانەوەی بۆ تورکیا هەموو تواناکانی بەرەو بەهرەیەکی شیعریەوە

هەنگاوی ناوەو رووی لە تێکۆشان کردووە لە دژی کۆنە پەرستی و خەباتکردنی لە پێناو ئازادی و سۆشیالستی لە وولاتەکەیدا ، بەهۆی ئەم هەڵوویستە بوێرانەی لەلایەن رژێمی تورکیا لە نێوان ساڵەکانی ١٩٣٧ – ١٩٥٠ بۆماوەی ١٤ ساڵ خراونەتە زیندان ... گەوورەترین داستانی شیعری لەبەندیخانە بووەو دوای دوو ساڵ لەپاش ماڵئاوایی ئەم داستانەی بڵاوکراوەتەوە ... کەلە رۆژی ١٩٦٣/٧/٣ ماڵئاوایی لەگەل و نیشتیمان پەروەران و شۆرشگێرانی دەکات .

سەرچاوە :– لە شیعرەکانی نازم حکمەت . وەرگێرانی – عەلی سەعید –١٩٥٢.بەیروت .

١٩٠١/٩/١٥ رۆژنامەی کوردستان لە ژمارە/ ٢٨ی بابەتێکی بڵاووکردەوە لە سەر دامەزراندنی رێکخراوی حەمیدیەکان بە هۆی ئەوەی ، کە حەمیدیەکان هەموو هەوڵەکانیان لە پێناو دورستکردنی ناکۆکی و کێشەو گرفت بوو ، لە نێوان تیرەو هۆزە کوردەکان لە باکووری کوردستان ، هەروا لە نێوان کوردو ئەرمەن بە بەرگری کردن لە دەسەڵاتی ئیمپراتریەتی عوسمانی دژ بە کوردو ئەرمەن لە باکووری کوردستاندا .

١٩٠٢

١٩٠٢/١/٣٠ رێکەووتنامەی هاوکاری لە نێوان هەردوو وولاتی بەریتانیاو یابان مۆرکرا ، بەناوی – ئەنگلۆ – یابانی – کە بووە هۆی بەهێزکردنی جێپێگەی بەریتانیا لە کیشووەری ئاسیا بە مانەوەی رووسیا وەك جاران و لاواز بوونی رێکەووتنامەی – ئەنگلۆ– ئەڵمانی– لە نێوان بەریتانیاو ئەڵمانیادا .

١٩٠٢/٢/٤ گرێدانی کۆنگرەی جوولانەوەی ئیتحادیەکان لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، کە ٤٧ نووێنەر بەشداریان لەم کۆنگرەیە کرد ، لە وانە سەرنووسەری رۆژنامەی کوردستان– عەبدولرەحمان بەدرخان– لە پاڵ نووێنەری تورك و کوردو عەرەب و ئەرمەن و یۆنانیەکان ، لە هەمان کات ، گەلانی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بڕیاریاندا . بەیەکگرتن لە پێناو ڕزگار بوون و ڕووخاندنی دەسەڵاتی عوسمانی بەسەرکردایەتی – سولتان عەبدولحەمید– .

١٩٠٢/٢/٢١ دکتۆری بەناوبانگی نەشتەرگەری ئەمەریکی– هارڤ کوشینگ– یەکەم

نەشـتەرگەری دەمـاغی بـۆ مـرۆڤ ئەنجامـدا بەسـەرکەووتویی لـە وویلایەتـە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا.

١٩٠٢/٣/١٢ مـۆرکردنی رێکەووتننامـەی نێـوان ئیتالیـاو بـەریتانیا ، بـە هـەمان شـێووەی رێکـەووتنی نێـوان فەرەنـساو ئیتالیـا و دەسـەلاتەکانی فەرەنـسا و بـەریتانیا رێکـەووتن لـە سـەر ئـەوەی کـە تەرابلـسی رۆژئـاوا بدرێتـە ئیتالیـا ، بەبۆنـەی جیابوونەوەی لە هاوپەیمانیەتی سێ لایەنەی ئەوکات ، لـە نێوان فەرەنسا و بەریتانیاو ئیتالیا ، لە سەر دابەشکردنی ناوچە جیاجیاکانی جیهان.

١٩٠٢/٤/٢ بۆ یەکەم جار لە مێژووی جیهان و سینەما ، کە فیلمی سینەمایی بۆ بینـەران بلاو کرایەوە لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا.

١٩٠٢/٤/١٠ کۆچـی دوایـی نووسـەرو شـاعیری ناوداری کورد مامۆستا – حاجی میرزا عەبـدولرەحیم غـەفور – ناسـراو بـە وەفـایی ... جێگـەی باسکردنە وەفـایی لە١٨٤٤/١/٢٢ لە شاری سابلاخ چاوی بـە جیهـان هـەڵهێناوە ... وەفـایی هـەر لـەو شـارەدا خووێنـدنی تـەواوکردووە ... پـیری نـەهریٚ – بەهەشـتی شـێخ عوبێـــدوڵلاٚ عاشـــق و شـــەیدای شیعرەکانی وەفایی بـووەو وەفـایی بانگەشـەی لای خـۆی کـردووەو بۆتـە هـاوریٚ و نووسـەری تایبـەتی شـێخ . وەفـایی لـە تەمـەنی خۆیـدا دوو جـار سـەردانی کەعبـەی ئیسلامی لەمەککە و مەدینە کردووە ... دوای ئەوە هاتۆتە شاری سلێمانی و لەگەڵ شێخ سەعیدی حەفید و سەید ئەحمەدی خانـەقا و حـاجی تۆفیق بـەگ – پیرەمێرد – لەگەڵ ئەوانەی بەرەو ماڵی خـوا بـەریٚ دەکـەون ... کـە بـەرێگای شامدا دەرۆن و لەبیابانەکان – وەفایی – کۆچی دوایی دەکات و تـەرمەکەشـی هـەر لـەو بیابانـە بـەخاك دەسـپێردرێت ... دیوانەکـەی وەفـایی لەلایـەن کەسـایەتی نـاوداری کـورد – گیـوی موکریـانی – لـە سـاڵی ١٩٥١ بەچـاپ دەگەیەنرێت .

١٩٠٢/٤/١٤ بلاوكردنەوەی دوا ژمارەی ڕۆژنامەی كوردستان لە شاری ژنێف ، كە ژمارە ٣١ی ڕۆژنامەكە بوو لە دەرچوونیدا .

١٩٠٢/٥/٢٠ هـــــەرێمی كووبـــــا ســـــەربەخۆیی خـــۆی ڕاگەیانـــد ، لـــە ژێـــر پـــارێزراوی ئەمـــەریكا ســـــەرەڕای بـــــەردەوام بـــــوونی تێكۆشـــــان و خەباتی گـەلی كووبا دژی ئەمـــەریكا تـــاكوو بـــە دەســـت كێـــشانەوەی ئەمەریكا لە سەر وولاتـی كووبا لە ساڵی ١٩٣٤، لە دوورگەكەدا .

ڕاگەیانـدنی ئـەم سـەر بـە خۆییـە بـە نـاوی – كۆمـاری كووبـا – بـوو لـە دوورگەكەدا ، كە پایتەختەكەی ناوی– هاڤانا– یەو ژمارەی دانیشتووانی ، ٢,٣٦٥,٠٠٠ملیـۆن كەسـە . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەكـە ، ١١,٨٥٠,٠٠٠ ملیۆن كەسە . هەروا ڕووبەری وولاتەكە، ١١٠,٨٦٠ كیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانی ، ٢٧٨ كەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەكانی ، مۆڵتۆ ٥٢٪ . سپی پێست ٣٥٪. ڕەش پێست ١١٪ . لە وولاتەكەدا .

١٩٠٢/٥/٣١ مـۆركردنی ڕێكەووتننامـەی ئاشـتبوونەوە لـە نێـوان بـەریتانیاو هێزەكـانی بووێرزەكان لە شاری فیرینجیبگ ، بەڵام شەڕی پارتی زانی دژی بەریتانیا بەردەوام بوو ، لە لایەن بووێرزەكان تاكوو كۆتای ساڵی ١٩٠٤ ، ئەویش لە دوای كۆچـی دوایـی سـەركردكەیان سـەرۆك – پـۆل كرۆجـر– لـە شـاری كلارینسی وولاتی سویسرادا .

١٩٠٢/٦/١٤ نووســەرو رووناکبیری نــاوداری جیهانی- کەواکبی- ناچار دەبێ پارێزگــای حەلــەبی ئێـــستای ســووریا بــەجێ بێڵــێ و روو لــە وولاتی میسر بکات ، لەگەڵ کورە گەورەکەیدا .

کــە دوای ســێ ســاڵ لــە خۆشــی و شادیان و هەولی بە چاپگەیاندنی بەرهەمـــەکانی دەبـــێ . بـــەلاّم ســولتان عەبدولحەمیــدی دووەم ، لەوێش دەستەبەرداری نەبوو ، تا ئــەو کاتــەی هــەلی بــۆ رەخــسا و تــوانی لــە رێگــەی پیاوەکـانی خــۆی لــە شــاری قـاهیرەی پایتــەختی میسر دەرمـانخواردی بکـات و بەو هۆیە کۆچی دوایـی کـرد ... زۆر لـە سەرچاوە عــەرەبی و فارسـی و ئێراقـی و ئێرانـی و فەرەنـسی ، نـژادی کـەواکبی بـە کـورد دادەنێن .

١٩٠٢/٧/٢٨ لە دایك بوونی گەوورە فەیلەسوف زانــستەکان — ی کــارل ئارمۆنــد پۆپـــەر — لـــە شـــاری ڤییێنـــای پایتـــــەختی ئیمپراتۆریـــــەتی نەمسای ئەوسا ... شایانی باسە ئــەم فەیلەسوفە نـاودارە ســەرەتا لــەزانکۆی ئــەم شــارە فەلــسەفەو فیزیـاو زانستی گشتی و مۆزیکا دەخــووێنێ ، لــە هــەمان کـات بـۆ بــژێووی ژیــانی کــاری دارتاشــی دەکــات ... لــە ســاڵەکانی ١٩٢٠ بــیری مارکـسیەت هەڵــدەگرێ و دوای ماوەیــەك لــە بــیری مارکـسیەت دوور

دەکەوێتەوە. لەساڵی ١٩٢٨ بروانامەی دکتۆرا لەمینۆدی دەروونناسی و دەرککردن وەردەگرێ .
لەساڵی ١٩٣٤ یەکەم پەرتوکی بەناوی - لۆژێکی توێژینەوە - بڵاودەکاتەوە . لە ساڵی ١٩٤٥ روو لەوڵاتی فنزویلا دەکات و وانە زانستیەکان دەڵێتەوە ...
لەساڵی ١٩٤٥ پەرتوکێك بەناوی - کۆمەڵگای کراوەو دووژمنەکان - بڵاودەکاتەوە . ئەمەش بووە هۆکاری دەرکەوتنی لە جیهان وەك فەیلەسوفێکی رامیاری ناوداری جیهان ,
دوای ئەوە تا ساڵی ١٩٦٩ ژیان لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا بەسەر دەبات . ئەم فەیلەسوفە ناودارە بەردەوام دەبێت لەکارەکانی تاکوو ماڵئاوایی لە جیهانی زانست دەکات لە ١٩٩٤/١٢/١٧ لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا . دیاریدەترین کارەکانی ئەم فەیلەسوفە تووێژینەوەی پێووەری زانست و عەقلانیەتەکەی بوو ... جگە لەپەرتووکەکانی کە ناومان هێنان.

١٩٠٢/١٠/٢٢ جوولانەوەی سەهیۆنیزم بەرامبەر تاقی کردنەوەیەکی سەخت بیووەوە لە دوای قەسابخانەکەی- کیشنیف - لە لایەن رژێمی رووسیای قەیسەری ، کە لە کاتی چاوپێکەووتنەکە سەرکردەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم - هرتزل و وەزیری موستەعمەراتی بریتانی تشمیرلن - نامەیەکی هاوبەشیان ئاراستەی سولتانی عوسمانی عزت پاشا کرد ، ئەویش بەپێدانی دەسکەووت و

داگیرکردنی وولاَتی نێوان دوو زێیْ لەباشووری کوردستان .
ئەویش لە ناوچەکانی کۆتایی شاری هەولێرو عەکاو فەلەستین هەولیْدا ، لە پێناو مۆرکردنی ڕێکەووتننامە لەسەر ڕێکەووتنەکانیان، بەلاّم هەولیْ دامەزرێنەری جوولانەوەی سەهیۆنیزم بیْ سوود بوو لەو کاتدا .
لە هەمان کات دامەزرێنەری جوولانەوەی سەهیۆنیزم هرتزل لەگەلْ وەزیری موستەعمەراتی بەریتانیا - جۆزێف تشمیرلن - کۆبۆە لە پێناو دامەزراندنی دەوولَەتی یەهوودی - جوولەکە - لە هەرێمی شامدا ، بەلاّم وەزیری بەریتانیا ئەو پێشنیارەی هرتزلی پێشکەشی بە - لۆرد کرۆمر- کرد لە پێناو چارەکردن لە ناوچەکەدا .
١٩٠٢/١١/١ مۆرکردنی ڕێکەووتننامە لە نێوان فەرەنساو ئیتالیا ، بەداننان بەمافی هەر یەك بۆ ئەویتریان و گفتووگۆی نهێنی کردن ، لە دژی یەکتری لە هەر جەنگێکی هەلگیرساو لە نێوان هاوپەیمانی سێ لایەنەو فەرەنسادا . لە سەر ئەو ناوچانەی کە کێشەیان هەیە بە پێی بارو دۆخەکە لە جیهاندا .

١٩٠٣

٥ / ١٩٠٣/٣ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی بە دەست هێنانی دورستکردنی هێلی ئاسنی شەمەندەفەر لە بەغدا ، لە نێوان ئەلْمانیاو دەسەلاّتی عوسمانی بەهاوکاری کۆمپانیاکانی هندستان و کۆمپانیەکانی ئەلمانیا ، ئەویش لە بە دەست هێنانی دامەزراندنی هێلی ئاسنی لە چەند لایەنێکی ئیراقی ئێستادا.
لەوانە هێلی ئاسنین لە نێوان کەرکوك و بەغدا ، هێلی ئاسنین لە نێوان موسلْ و بەغدا .
شایانی باسە کە زۆر لە بەرپرسانی وولاّتانی گەوورە هەولیْ ئەوەیان دەدا ، کە ئەوان ئەو دەسکەووتە بەدەست بێنن لە ناوچەکەدا .

بەڵام بەهۆی پەیوەندی کۆنی نێوان ئەڵمانیاو دەوڵەتی عوسمانی ئەو دەسکەووتانە بەر حکوومەتی ئەڵمانیا کەووت ، کە هێڵی ئاسنین و لقەکانی ، لە ئەرزەرۆم و بایەزید . کە دەست پێکردنەکەی بە ناو شاری نەسێبین بڕوا بەرەو بەناو خاکی باکوورو باشووری کوردستان تێدەپەری ، ئەویش بە هۆی هەڵکەووتەی باری جووگرافی هەرێمەکە لە کێشووەری ئاسیادا .

١٩٠٣/٣/١٤ ســــەرکردەی بزووتنــــەوەی ڕزگـاریخوازی کـورد لـە وویلایـەتی مووسـڵی ژێـر دەسـەڵاتی عوسمـانی کـــۆن و ئێـــستای باشـــووری کوردســـتانی لکێنـــراو بـــەئێراقی دورستکراو .

مستەفا بارزانی لە ناوچەی بارزان لە بنەماڵەیەکی ئاینی و کوردایەتی شۆڕشـــگێر چـــاوی بـــە جیهـــان هەڵهێناوە لە هەرێمەکەدا .

تێبینی :– تێکۆشان و خەباتی ئەم سەرکردەیە بە شێوەیەکی ڕێك و پێك لە ناوەرۆکی مێژوونامەکە دیاریکراوە لەهەموو لایەنەکانی تێکۆشانیدا .

١٩٠٣/٣/٢٣ لـە دوای دامەزرانـدنی جووولانـەوەی کرێکـارانی سـەهیۆنیزم و جوولانـەوەی کشتووکاڵکاران و هاوکـاری کـردن لـە نێوان یـەهوودی ئەرسـۆزۆکس ، لـە نـاو ڕێکخراوی سەهیۆنیزم ... کە لە کاتی کۆنگرەی پێنجەمی سەهیۆنیزم .

کـە بەسـەرکردایەتی حاخـام ئیـزال و یـەعقوب رابـنس بـوو ، هـەروا داوای کۆبوونـەوەی سـالانەیان کـرد . کـە ژمـارەی ئەنـدامانی ئـەو جوولانەوەیـە لـەو کات گەیشتە ١١هەزار ئەندام ئەویش بەمسۆگەر کردنـی داواکاریەکـەیان لـە داهاتوودا بەدامەزراندنی دەووڵەتی یەهوودی لە فەلەستیندا .

١٩٠٣/٣/٢٥ لـــە دوای ڕووداوەکـــانی بـــیری دامەزرێنـــەری جوولانـــەوەی ســـەهیۆنیزم ، ســـەرکردەکەیان – هرتـــزل – لـــە پێنـــاو بەدەســـت هێنـــانی کوورســـی و بە هەڵووەشاندنەوەی و بەرەو چاوپێکەووتنی لەگەڵ – کۆنت بارانی – بالوێزی پورتووگال لە شاری ڤیەنادا .

دوای ئەوە هەنگاوینا بۆ وەرگرتنی زانیاری لە بارەی کۆمپانیای مۆزامبیق ، کە ئایا کۆمپانیایەکی سەربەخۆیەو ئایا هێزی سووپای پارێزراوی هەیە یان نا ، ئەویش لەپێناو بەدەست هێنانی ئاوی زێی نیل و ناوچەی قووبرسی یونانی بوو لە کێشووەرەکەدا .

١٩٠٣/٣/٣٠ ئیبراهیم پاشای مللی کە لە عەشیرەتی رۆژهەلاتی ئێزیدیەکان بوو لەگەڵ ئەوەشدا دژی ئیسلام بوو، هەڵسا بەکووشتنی ئەفسەرێك لە سووپای عوسمانی- بوزباش - لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، لەگەڵ کووشتنی بیست لە سەربازەکانی لە هەرێمەکەدا .

١٩٠٣/٩/١١ لە دایك بوونی فەیلەسوف ومۆزیکا ژەنی ئەلمانی - ئەدورنۆ بهجتل - (theoder wesengrand) لە شاری فرانکفۆرت لە سەر زێی ئەلمانیا لە بنەماڵەیەکی ئاین جوولەکە ... دایکی گۆرانی بێژ بووەو لە بنەماڵەیەکی جوولەکە بووە ..

لە سەر باری ژیانی خۆی دەڵێ :-

من فەلسەفەو مۆزیکام خووێند بێ ئەوەی لێی جیاببمەوە کە هەردوو بواریش لێك جیاوازان ... لە ساڵی ١٩٢٤ بروانامەی دکتۆرای بەدەست هێناوە لەبواری فەلسەفەو لە ساڵی ١٩٣١ بروانامەی ئامادەکاری بەدەست هێناوە بۆ ئەوەی لە زانکۆ وانە بڵێتەوە ...لە زانکۆی فرانکفۆرت وانەی گتۆتەوە تاکوو نازیەکان دەریان کردووە .

لەو کاتەی نازیەکان لە ١٩٣٣/١/٣٠ دەسەلاتیان گرتە دەست لەزانکۆ بەیەکجاری دەریان کرد لە بەر ئەوەی لە ئایین جوولەکە بوو .

دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٣٤ بەرەو ئینگلتەرە کۆچی کردوو دوایی لە ساڵی ١٩٣٨ چووە ئەمەریکاو لەوێ دامەزرا بە بەرێوەبەری مۆزیکا لەکارگێری پرۆژەی توویژینەوە لە رادیۆی برنستۆن/٢ لە ساڵی ١٩٣٨ تا ١٩٤١ ... لەساڵی ١٩٤٧ کتابی دیالیکتیکی تەنویری دانا .

دوای چەندین بەرهەم لە ساڵی ١٩٤٩ گەراوە ئەلمانیا ، ئەم نووسەرو رووناکبیرە لە ماوەی ژیانیدا ١٢ بەرهەمی هەبوو لە بوارەکانی فەلسەفەو مۆزیکا تاکوو لە ٢٠/٣/ ١٩٦٩ کۆچی دوایی کردووە لەئەلمانیا .

موسوعەی فەلسەفە - بەرگی/٣ /د.عەبدولرەحمان بەدوی .
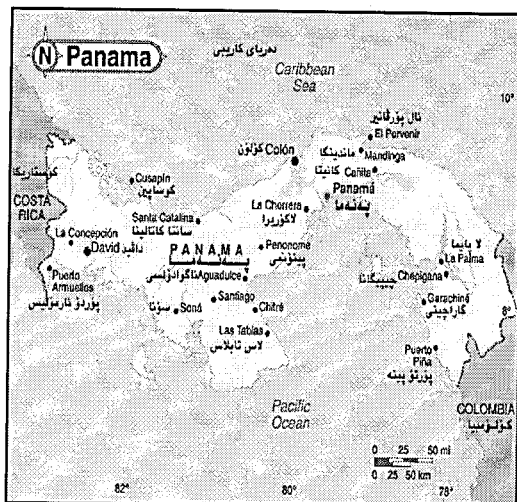
۱۹۰۳/۱۱/۳ لــــە دوای هـــەوڵ و خـــەباتێکی بـــەردەوام هـــــەرێمی پەنـــــەما ســــەربەخۆیی خـــۆی ڕاگەیانــد ، بــە نــاوی کۆمـــــاری پەنـــەمای ســەربەخۆی تـەواو لـە ریــــزی وولاتــــانی جیهاندا .

کــــە پایتـــــەختی وولاتەکـــەی نـــاوی – پەنەما سیتی– یەو ژمارەی دانیشتووانەکی ، ٦٣٥,٠٠٠ هەزار کەسە . هەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی ، ٣,١٣٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا رووبـەری وولاتەکـەی ، ٧٧,٠٨٢ کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چـڕی دانیشتووانەکەی ، ١٠٥ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هـەروا نـژادەکانی ، مـستیزۆ ٧٠٪ . هنـدی رۆژئـاوا ١٤٪ . سـپی پێـست ١٠٪ . هنـدی ٦٪ . لـە وولاتەکەدا .

۱۹۰۳/۱۲/۱۷ دورستکردنی یەکەم فڕۆکە لە جیهان بەیەك ماشێن و بەرەو ئاسمان هەلکشا لە شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بەریتانیا ، لەئەنجام بووە هۆکاری ئەوەی کە تـوانرا جۆرەکـانی فڕۆکـەی جـەنگی و بارهـەلگرو مـرۆڤ و ئـاگر کووژێنـەوەو فریاکـەوتن و مـەدەنی دورسـت بکرێـت. لـە چـەندین وولاتـی ئـەوروپا، وەك ئەمەریکاو بەریتانیا و فەرەنسا .

۱۹۰۳/۱۲/۱۷ نووسـەرو روونـاکبیری جیهـانی – ئەرکـسین کالـدویل– لـە شارۆچـکەی کاویتای وویلایەتی جۆرجیای ئەمەریکی لە دایك بووە .

١٩٠٣/١٢/١٩ گەڕانــەوەی ئەنـدامانی کـۆنگرەی ڕووســیا لــە شــاری خــارکۆف لــە لێژنەی کاری نووێیدا ، کە شاعیری گــەورەی رووســـیا پۆشــکین دایمەزرانـد بـوو بـۆ وولاتەکـەیان ، ئەویش بە بڕیاردان بەڕەوانەکردنی لێژنـە لەلایـەنی خۆیـان بـۆ شـاری ڤیـەنا ، لـە پێنـاو داواکـردن بـە دامەزرانـدنی بزووتنـەوەی سـەهیۆنیزم بـە نووسینی دەست نووسینی بەلێن بەواز هێنانی لە پرۆژەی بوکندا .

ئـەویش پـێش گرێـدانی کـۆنگرەی حەوتـەمی سـەهیۆنـیزم ، هـەر لـەو کاتـە خووێنـدکارێکی ڕووسـی توونـدڕەو – حـاییم سیلیك لوبا – هەلسان بە تیرۆر کردنی – ماکس نوردۆ – لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا . لـە کـاتی ئاهـەنگی سەما لە یەکێك لە ڕیستۆرانتەکانی شاری پاریس ، کە مـاکس دەسـتە ڕاسـتی هرتزل بوو لە جوولانەوەکە لە جیهاندا .

١٩٠٣/١٢/٢١ بۆ یەکەمجار – ئەنتۆن نوو – ی رۆمـاننووس لـە بەرامبـەر نووسـینی رۆمـانی – هێزێکـی دژوار – خـەلاتی ئـەدەبی – گۆنکـۆر – ی فەرەنـسی دابەشـکرا . جێگـەی باسلێکردنە کە ئەم خەلاتـە بـۆ یەکـەم جـار لـە١٢/٦/ ١٨٩٦ دامـەزرا بەناوی – ئەدمۆن گۆرنکۆر – ی نووسەری فەرەنسی .

بـەلام کۆمەلــەی ئـەدەبی خەلاتەکــەی بـە رەسمـی لـە سـالی ١٩٠٢ بـۆ پاداشـتکردنی رۆماننووسـان دامـەزرا . جـا لـە چ رەگـەزو نەتەوەیـەك بـن . بەمەرجێك بەزامانی فەرەنسی بنووسن ... کە تاکوو ئێساش بەدەیا خـەلاتی گۆنکـۆر – بەسـەر رۆماننووسـان دابەشـکراوەو دوا خـەلاتیش بەخـشرا بـە رۆماننووس – جیل لۆرا – بەناوی خەلاتی گۆنکۆر – ی ١٠٠٧ لە جیهان .

١٩٠٤

١٠/ ١/ ١٩٠٤ کۆچی دوایی نیگارکێشی سوویسری بەناوبانگ- گیرۆم- لـە شـاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا.

٢٣/ ١/١٩٠٤ سەرکردەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم هرتزل چاوی کەوت بەشانشینی ئیتالیاو گفتووگۆی لەگەڵ شانشین کرد ، لە سەر پرۆژەی سەربە تەرابلسی رۆژئاواو لەپێناو کۆچ پێکردن بە یەهوودیەکان بۆ ئەو ناوچەیەو کردنی بەخاکی یەهوودی ، لە ژێر یاساکانی ئیتالیاو دامودەزگاکانی لیبرالی و شانشیندا .

لەوەڵامەکەیدا شانشینی ئیتالیا بە هرتزلی گووت:- بۆ هرتزل گووتی ئەمە خاکی کەسانی دیکەیەو یەهوودی ناتوانن ژیان لەو ناوچەیە بەر نەسەرلە بەر دروست بوونی کێشە لە ناوچەکەدا .

٥ / ٢ /١٩٠٤ بەرپابوونی شەڕی نێوان ڕووسیای قەیسەری و ئیمپراتۆریەتی یابان بە ناوی - شەڕی مەسکوب و، یابان- کە دەگەراوە سەر ناوی مۆسکۆی پایتەخت ، کە خۆی لە دوو هۆکار دەگرت ئەویش:-

یەکەم :- بەریتانیاو یابان بەیانی دەویست ڕووسیا پێشکەوێ لە ناوچەی رۆژهەلاتی دوور ، بە تایبەتی لە مەنشووریاو کوریا بە هۆی رەتکردنەوەی ڕووسیا بەکشانەوەی لەکۆریا.

دووەم :- ڕووسیا خۆی لەوە دەدیتەوە کە سەرکەووتنەکانی ئاسان و بەپەلە بوون ، سەرەرای ئەوەی کە بەلشەفیەکان لە دەووروبەری ڕووسیا هەولی شالاو بردنیان دەدا ، بۆسەر رژێمی قەیسەرو سەرکەووتنیش لەناوچەکە دەبوایە ببوایە .

٧ / ٢/١٩٠٤ هێزەکانی سووپای دەریای یابانی هیرشیان کردە سەرکەشتیە جەنگیەکانی ڕووسیا بەرامبەر کەنارەکانی کۆریاو داگیری کرد، لەهەمان کات تەرداکانی یابان بۆردوومانی ناکاوی کردە سەر بەندەرەکانی - بوور- ئارتوور- و توانیان کەشتیەکانی جەنگی روسیا تێك بشکێنن .

کە هێزەکانی سووپای ڕووسیا ١٣٥,٠٠٠ هەزار سەرباز دەبوو ، لە گەڵ ئەوەشدا ١,٢٠٠,٠٠٠ ملیۆن چەکداری هەبوو . گەر چی هێزەکانی سووپای یابان ٨٥٠,٠٠٠ هەزار سەرباز بوون ... بەلام بە هۆی تەواو نەبوونی هیلی ئاسنی شەمەندەفەر لە نێوان ڕووسیای ئەوروپاو ڕووسیای رۆژهەلات .

کە ببووە رێگەگر لەپێش ڕووسیا بەسوود وەرگرتنی لە ووزەی سەربازی دوور ، کە شاری فلادیگۆستۆك بەسترابووەوە بە تۆرێکی گەیاندنی

ڕووســـەكان بەشـــێووەیەكی وا ، كـــە مـــاوەی دەدا بـــە گوواســـتنەوەی
پێداویستیەكانی سەربازی بۆناو جەنگەكەدا .

٩ / ٢ / ١٩٠٤ لـە ئـەنجامی كێـشەكانی نێـوان ڕووسـیای قەیـسەری‌و شانـشینی ئیتالیـا
هێزەكانی سووپای یابان لەناكاو پەلاماری هێزەكانی ڕووسیای قەیسەری ،
بێ ئەوەی ئاگادار بێت یاخوود ئاگادار بكرێتەوە.

١٩٠٤/٢/١٠ بە هۆی ئەو بارودۆخەو بوونی كێشەو گیروگرفت‌و هەڵكەووتەی خاك‌و باری
هێزەكانی سووپای ڕووسیای قەیسەری ، بووە هۆی ئەوەی كە یابان جەنگ
دژی ڕووسیا ی قەیسەری بەیەك لایەنە ڕابگەیەنێ لە ناوچەكەدا .
لـە ئـەنجام یابان تـوانی سـەركەووتن بەدەست بێنێ لـە چـەندین ناوچـەی
جیاجیـا لـە سـەر كـەنارەكانی كۆریـاو ناوچـەی بـاڵۆ، دوایـی كـەنارەكانی
منـشووریا .، دوای ئەوە لـە ٥/١ ی... هـەمان سـاڵ گـەمارۆی بەنـدەری ئـارتۆر
بریار بدات لە هەرێمەكەدا .

١٩٠٤/٣/١٨ لـە دایـك بـوونی ڕوونـاكبیرو ڕۆشـەنبیرو نووسـەری نـاوداری كورد – شێخ محەمـەدی خـاڵ – لـە شـاری سلێمانی لـە هـەرێمی باشـــووری كوردســـــتان ، باوبـــاپیرانی ئـــەم كەســـایەتیە خووێنـدنی ئایینی و زانستیان لـە شـاری مـەریوانی ڕوژهـەلاتی كوردســـتان و شارۆچـــكەی قەلاچـۆلان و سـلێمانی تـەواو كـردووەو گرنگـی زۆریـان بـە ئـایین وزانـست و ئـەدەب داوە بەزاناكتی عـەرەبی و كـوردی بـە هۆی بەرزی بیرووباوەریان بە ئایینی ئیسلام وگرنگی پێدانی لە ناوچەكەدا.
هەر لە سەرەتای منداڵیـەوەو لـە تەمـەنی نۆ سـاڵیدا محەمـەدی خـاڵ لـە بـاپیرە
گەوورەی فێری خووێندن بووە لە لای شێخ ئەمین خاڵ بە تەواوكردنی قورئان

هەروا ئەو بنەماڵەیە جێگەی برواوخۆشەویست بوونە لە نێوان دانیشتووانەكان چ لە ڕۆژ هەلاتی كوردستان و چ لە باشووری كوردستان .
ماموستای سەرەكی فێركردنی ، ماموستا شێخ ئەمین قرەداخی بووە ، كە گرنگی بە دانراوەكانی شێخ محەمەد رەشیدو محەمەد عەبدە داوەو بوتە سەرچاوەی وەرگرتنی زانیاریەكانی لە بوارەكانی ئایین وزانست وئەدەب.
هەروا لە ساڵی ١٩٣٩ بوتە قازی لە پارێزگای سلێمانی و پارێزگای كەركوك و موسل . هەروا بۆ ئەندامی ئەنجوومەنی تەمییزی شەرعی و بەردەوام بوولێیی تاكوو ساڵی ١٩٦٧، دوای ئەوە خانەنشین كراوە.
هەروا لە سالی ١٩٥٤ بوتە ئەندامی بەرز لە كوری زانیاری لە شاری دیمەشقی پایتەختی سووریا . دوای ئەوە بوتە ئەندامی كوری زانیاری ئێراق لە دوای دامەزراندنی لە ساڵ ١٩٧٨ ، هەروا بوتە ئەندامی كوری زانیاری كورد لە شاری بەغدا ی پایتەختی ئێراق .
هەروا لە ساڵ ١٩٣٥ شێكردنەوەی بشی سیی لە قورئان نووسیووە بە زمانی كوردی وبەردەام بووە تاكوو بەشی نۆیی ئەم كتێبە ، نامەیەكی فەلسەفەی ئایینی ئیسلامی و نامەیەكی ژیاننامی پێغەمبەر -د،خ - نووسیووە ، لە گەڵ چەندین نووسراوو بابەتی دیكە ، لە سەر ئایین و فەلسەفەو ئەدەب و ژیاننامەی كەسایەتی ئایینی بە ناوبانگ و بەردەوام بووە تا لە ١٩٨٩/٧/١٥ مالئاوایی لە توویژی نووسەرو رووناكبیران دەكات ، لە دوای دوو ساڵ لە بەربەرەكانی كردنی لە گەڵ نەخۆشیە كووشندەكانی لە شاری سلێماندا .
سەرچاوە :- من اعلام التلریخ الكرد المعاصر.

١٩٠٤/٥/١١ نیگاركێش و نووسەرو نەخشەسازو هونەرمەندی سینەماكارو كەسایەتی ناوداری جیهان و وولاتەكەی ماموستا - سلڤادۆر گاستۆد دالی- لە شاری تالۆنیای باكووری ئەسپانیا چاوی بە جیهان هەلیهێناوە لە وولاتەكەدا .

١٩٠٤/٥/٢١ هێرشمـــــان هۆڵەنـــــدی و ڕۆبیرگیرانـــی فەرەنـــسی و بـــە ئامادە بوونی نووێنەری حەوت دەووڵـەت کـە هـەموویان لـە کیشووەری ئەورووپا بوون .
یەکیەتی تۆپی پێی جیهانیان دامەزراند ، کـە ناسـراوە بـە – فیفا – لـە جیهاندا ، هەروا لە ساڵی ١٩٢٠ بـۆ یەکـەم جار تۆپی پیێ چووە ناو یاریەکانی ئۆلـەمپیاتی نێوودەووڵـەتی لـە

گەڵ گروپەکانی دیکەی یانەی وەرزشوانانی ووڵاتانی جیهان .

١ /١٩٠٤/٦ پێـشبڕکێی یاریـەکانی پاڵەوانیـەتی جـامی جیهـانی – ئۆلـەمپیات– لـە ئەمەریکا– ستۆیس ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکو ١١/٢٣ ی هەمان ساڵ لە نێوان یانە وەرزشیەکانی ووڵاتانی بەشدار بوو لەم ووڵاتەدا.

٢ / ١٩٠٤/٧ کۆچـــی دوایـــی نووســـەرو ڕووناکبیرو ئـەدیبی ڕووسـی – چـــیخۆف – بـــووە ، ئـــەو کەسـایەتیە نـاودارە جیهانیـە ڕۆڵـی کاریگـەری هـەبووە لـە بوارەکانی ڕامیاری و ئابووری و کۆمەڵایـــەتی و ڕۆشـــنبیری ، تاکوو ئێستاش زیاتر لە جاران گرنگـی پێـدەدرێت و ڕێـز لـە نووســینەکانی دەگیرێــت لــە ڕووسـیا و ووڵاتـانی جیهانـدا . کــە لــەو کاتــە نووســەری گەوورەی ڕووسـی – چیخۆف – جانتاکـەی هەڵدەگرێ و بـەیانی زوو لەگـەڵ هاوسـەرەکەی هونەرمەنـدی شـانۆیی– ئۆلگاکنیپـەر– لـە ماڵەکـەی خـۆی

لەشاری یالتا دەچێتە دەرەوەو بەرەو شاری شوارزوالدی ئەڵمانی بەڕێ دەکەوون و جارێکی دیکە ناگەڕێنەوە شاری یالتا.

١٩٠٤/٨/٢٠ بڵاو بوونەوەی نەخۆشی – تاعوون– لەپارێزگای هەولێرو دەوروبەری ، لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بەتایبەتی لە شارۆچکەی عەنکاوەی ئەوکات ، کە ڕۆژانە زیاتر لە ٦٠ شەست هاووڵاتی لە شارەکەدا بەهۆی ئەو نەخۆشیە گیانیان لەدەست دەدا .

١٩٠٥

٣ / ١٩٠٥/١ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی بۆ پێشەوە– الی امام– بەشێوەیەکی نهێنی لە شاری ژنێف لەلایەن ڕابەرو سەرکردەی شۆڕشی ئۆکتۆبەرو دامەزرێنەری ڕژێمی سوشیالیستی – لینین – لە ڕووسیای قەیسەری ئەوکات لە کێشوەرەکەدا .

٧ / ١٩٠٥/١ تێکۆشەری کورد عوسمان سەبری – ئاپۆ عوسمان – لە گوندی نارنجەی ئاریمان لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی چاوی بەجیهان هەلهێناوە لە ناوچەکەدا .

١٩٠٥/١/٩ گابۆن سەرکردایەتی ڕێپێوانی جەماوەری کرێکاری و هەژاران و چەساوەکانی کرد ، بە دەست پێکردنی بەرەو کۆشکی قەیسەری ڕووسی – نیقۆلای دووەم – و بووە هۆی ئەوەی کە پۆلیس ڕێپێوانەکەی بە گوللە باران وەلامداتەوە لە شارەکەدا . کە ئەمەش بووە هۆکاری سەرەتای دەستپێکردنی شۆڕشی گەلانی ڕووسیا لە پترۆسیۆرگی پایتەختی ڕووسیا ی قەیسەری ئەوکات ، لەچینی کرێکارو جووتیارو کاسبکاران ، بەسەرکردایەتی پارتی کرێکاری دیموکراتی سۆشیالیستی ڕووسیا بەڕابەرایەتی لینین لە وڵاتەکەدا .

١٩٠٥/١/٢٢ لە دوای خەبات و تێکۆشانی بەردەوام و بە دەست پێکردنی شۆڕشی یەکەمی برژوازی لە ڕووسیای قەیسەری ، کە بووە هۆی ناچارکردنی قەیسەرو هەڵسان بە چاکسازیکردن، ئەویش بە دامەزراندنی ئەنجوومەن لە نووێنەرانی گەل لە ڕووسیادا .

جێگەی باسکردنە کە سەرکردەی شۆرش و راپەرینەکانی ڕووسیای یەکەم -گابۆن- هەڵگری بڕوای ئاینی مەسیح و لە مەزهەب ئۆرسۆزۆکس ئۆرانی ، کە لە ساڵی ١٨٧٣ لەدایك بووەو رێنماییەکانی تۆلستۆی کاری تێکرد بوو ، هەلسا بەچاکسازی کۆمەڵایەتی بە دامەزراندنی یەکیەتی کرێکاران

لە ساڵی ١٩٠٥و دەست کردن بەخۆ پیشاندان و رێپێواندا .

کە باشترین رێگە چارەسەر کردن بوو ، لەپێناو بەدی هێنانی کارە چاکسازیەکان ، کە رێپێوان لەشاری پترۆسبۆرگ دەستی پێکرد بەرەو کۆشکی زستانەی قەیسەرو لە گۆرەپانی بەر کۆشکەکە کۆتایی هات بەقەسابخانە بەدناوەکە . کە ئەو رۆژ ناوی نرا بە رۆژانی – رەش –و ئەو راپەرینە خۆی گوواستەوە بۆ وولاتی سوویسراو وولاتانی دیکەی جیهاندا .

١٩٠٥/١/٢٦ لە دوای گەرانێکی بەردەوام لە کانزا ژێر زەویەکان ئەویش توانرا بە دۆزینەوەی گەورەترین پارچە – ئەلماس– لە جیهان ، لە مەنجەمی – بریمیر– لە باشووری ئەفریکیا .

کە کێشەکەی–٣,١٠٦ قیران – بوو دوایی ناونرا بە– کۆلینان– و دوای ئەوە ئەلماسەکە دابەشکرا بۆ ١٠٦ پارچە ئەلماسەکە لە ئەلماسە درەوشدارەکان بوو لە ناوچەکەدا .

١٩٠٥/٢/١٩ ئەنجامدانی قەسابخانەکەی دژ بە ئەرمەن لە شاری باکۆ ، لە هێرشەکەی ئازربایجانیەکان بۆ سەریان ، ئەو هێرشەش بۆماوەی دوو ڕۆژ بەردەوام بوو

لە شارەکەدا .

کە هێزەکانی سووپاو دەسەڵاتی ڕووسیای قەیسەری بە هانای داواکاریەکانی ئەرمەنەکان نەهاتن، لە پێناو بەرگری کردن لێیان و ڕاگرتنی هێرشەکانی ئازربایجانیەکان .

١٩٠٥/٥/١٦ هونەرمەندو ئەکتەری ناوداری جیهان – هنری فۆندا – لە دوورگەی نیراسکا چاوی بە جیهان هەڵهێناوە ... هەروا لە منداڵیەوە ئارەزوی نواندنی لێ دەرکەوتووە . لە ساڵی ١٩٢٨ دەچێتە ناو خانەی نواندنی کۆمەڵەی نۆهاما ، کە تیپێکی شانۆیی ناوخۆیی بوو ، کە دوروسی پراندۆ بەرێوەی دەبرد .
دوای ئەوە لە زانکۆی کیپ کۆرد دراما دەخوێنێ ، ئینجا لە سەر سەکۆش شانۆی بروا دوای بەناوبانگ بەدیار دەکەوێت ... لە ساڵی ١٩٣٥ یەکەم رۆلی سەرەکی لە شانۆگەری ژنەکە کێلگەکە دەبات وەردەگرێت ... دوای ئەوە روو لە سینەما دەکات و کە یەکەم بەشداری کردنی لە فلیمی سینەما لە ساڵی ١٩٣٥ بوو لە فلیمی بەناوی رێگاکەم لە خوارەوەی رۆژهەڵات .
هەروا لە فلیمی مانگ مالمانە لە ساڵی ١٩٣٦. بە دەیا کاریدیکەی و سینەمایی بەردەوام دەبێت تا لە ١٩٨٧/٤/٢ ماڵئاوایی لە بواری شانۆیی و سینەماو جەماوەری دەکات لە جیهان .

١٩٠٥/٦/٢١ لە دایك بوونی دوا فەیلەسوفی ناوداری فەرەنساو جیهانی – ژانپۆڵ سارتەر – لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا ، کە لە خێزانێکی بۆرژوازی بووەو هەر لەمنداڵیەوە باوکی مردووەو دایكوباپیری بەخێویان کردووە ، دوای ئەوە تووانی خۆی لە پێناو گەیشتن بە خواستەکانی بە بەردەوام بوونی لەو بوارانەی کە ئاواتی بوون ، تاکوو بۆتە فەیلەسوفێکی ناودارو کەسایەتیەکی ناوداری لێهاتووی فەرەنساو ناسراوی

جیهان.

١٩٠٥/٧/١١ کۆچـی دوایـی روونـاکبیرو فەیلەســوف و پێـــشرەوی چاکــسازی کۆمەڵایــەتی و ئـاینی – محەمـەد عەبـدە – .– شایانی باسە ئەم مرۆڤە لە ١٨٤٩/١١/٧ لـە گوندێکی سـەرکەناری زێـی دەلتـا لـە میــسر چـاوی بــە جیهــان هـەڵهێناوە . لـە بنەماڵەیەکی مام ناوەندی بووە لـە میسر ... لـــــە ســــاڵی ١٨٦٦ پەیوەندی بە زانکۆی ئەزهەر لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر کردووە .

هـەروا پەیوەنـدی لـە گـەڵ جەمالـەدین ئـەفگانی هـەبوو لـە زانکـۆی ئیـسلامی . بروانامـەی جیهـانی لـە زانکـۆی ئەزهـەر وەرگـرت لـە سـاڵی ١٨٧٧ . لـە سـاڵی ١٨٧٩ بـووە مامۆسـتای مێـژوو لـە قوتابخانـەی – دار العلـوم – لـە کۆلێـژی خانووی زانستەکانی ئالان – هـەروا مامۆستای ئاداب بوو لە قوتابخانـەی – ئالالسن – و دوای ئەوە بەرەو جمووجۆڵی رۆژنامەگەری هەنگاوینا.

دوای ئەوە تاوانبارکرا بەلایەنگیری کردنی محەمـەد عرابی و بە بەنـدکردنی و دوای دەربـەدەرکرا بـۆ فەرەنـسا لـە سـاڵی ١٨٨٤، لـەوێ چـاوی کـەووت بـە جەلالـەدین ئـەفگانی و کۆمەڵـەی رۆژنامـەی ئیـسلامیان دامەزرانـد بـەناوی – المروة الوثقي – کە یەکەم رۆژنامەی عەرەبی بوو کە لە ئەوروپا دەرچێت .

دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٨٨٤ بـەرەو بـەریتانیا بەرێکـەووت ، دوایـی گـەراوە بـۆ فەرەنـساو دوایــی بــەرەو شــاری بــەیروت پایتــەختی لوبنــان بەرێکــەووت . خووێندنی زانستی کەلامی تەواوکرد , کە چەندین بابەت و کۆمەڵەی نهێنی پێکهێناو لە ساڵی ١٨٨٨ گەراوە میسر .

دوای ئـەوە بـە دادوەری شــەرعی راوێــژکاری لــە دادگـای پێداهەڵـچوونەوە دامەزراو دوای بووە موفتی لەمیسر ... لەیەکەمـەکانی دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی

خێرخوازی ئیسلامی بووە ... ئەم مرۆڤە بەردەوام بووە لەکارەکانی تاکوو کۆچی دوایی کردووە لە میسر .

١٩٠٥/٨/٦ بۆ یەکەم جار لە مێژووی ڕووسیای قەیسەری ئەنجوومەنی یاسادانان پێك هێندرا بە ناوی – دۆما – یانی پەرلەمان ، کە هەندێ لە ئەندامانی بە هەڵبژاردن و هەندێکیان بە دامەزراندنی لە لایەن قەیسەری ڕووسیا بۆماوەی پێنج ساڵ ، کە لە ٤٤٢ ئەندام پێك هاتبوون. بە قێی ژمارەی دانیشتووانی ڕووسیا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٠٥/٨/١٧ هێزەکانی سووپای عوسمانی بە یارمەتی سوارەی حەمیدی هێرشیان کردە سەر شاری لاهیجان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە بەبیانووی کۆکردنەوەی باج و ناوچەکەیان داگیر کرد.

١٩٠٥/٨/٣٠ ڕۆژ گیران لە سەر وڵاتی توونس و دەووروبەری کە بە تەواوی بەری ڕۆژ گیرا، ئەویش بە کەووتنە بەر مانگ بەرامبەر بەزەوی، واتە مانگ کەووتە نێوان ڕۆژو زەوی بە بەرگرتنی ڕۆژ بەرامبەر بە زەویدا .

١٩٠٥/٩/٥ بە هۆی لاوازی هێزەکانی سووپای ڕووسیاو کشانەوەی تا ئەو کاتەی ڕووسیای قەیسەری و ئیمپراتۆریەتی یابان گەیشتنە ئەوەی، کە پەیمانی پۆرتسمۆس لەئینگلترا مۆربکەن ، بە جووڵانەوەی و یابان بەئازادی سەربازی و رامیاری لە هەموو کۆریاو مەنشووریا. کە لەو کاتەش ڕووسیا لە هەموو کۆریاو مەنشووریا کشاوە ، بە گەڕانەوەی بۆ ڕووسیا بەپێی ئەو ڕێکەوتنەی لە نێوانیاندا .

١٩٠٥/٩/٢٣ هونەرمەندو ئەکتەری سینەمایی خاتوو – گریتاگاریۆ – لە شاری ستۆکهۆڵمی پایتەختی سووید لە چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە وڵاتەکەدا .

١٩٠٥/١٠/٢٧ وڵاتی نەرویژ سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاندو دوای ئەوە داواکانی شانشینی سوویدی ڕەتکردەوە ، بە کردنەوەی نووسینگەیەکی دبلۆماسی و بە هێزکردنی پەیووەندی لە نێوان هەردولایەندا.

ئـەم راگەیاندنـەش بـە نـــاوی شانـــشینی ســـووید بـــوو . کـــە پایتەختەکەی ناوی – ســــــتۆکهۆڵم – ە و ژمــــــــــارەی دنیـــــشتووانەکەی ، ١,٧٥٨,٠٠٠ ملیـــۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیـــــــــشتووانی وولاتەکەی ، ٩,٥٢٠, ٠٠٠ ملیـۆن کەســـە . هــــەروا رووبــــەری وولاتەکـــەی ، ٤٤٩,٩٦٠ کیلـــۆ مـــەتر چـــوار گۆشـــەیە . هـــەروا چـــڕی دانیشتووانەکەی ، ٥٥ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، سوویدیەکان ٩٣٪ . فنیوون ٢٪ . کچبەرانی ئەورووپی وکوردو لایبۆن ٦٪. لە وولاتەکەدا .

١٩٠٥/١١/١٦ لە دایك بوونی نووسەرو رووناکبیری کەسایەتی ناوداری کورد – حەسەن فەهمی جاف – لە شارۆچکەی هەلەبجەی سەر بە پارێزگای سلێمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان .

ئەم کەسایەتیە لە ماوەی ژیانیدا توانیوویەتی چەندین بەرهەم بابەتی بە سوود بگەیەنێتە دەست خوێنەری کوردو کتێبخانەی کوردی ، بە تایبەتی لە هەردوو بواری نەتەوەیی و نیشتیمانیدا لە هەرێمەکە و کوردستان .

١٩٠٦

١٩٠٦/٢/٢٥ کۆچی دوایی نووسەرو شاعیرو مامۆستای ئایینی – مەلا محەمەد مەلا عوسمان باڵخییە – ناسراو بە – مەحوی – لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، هەر لە ژوورێکی خانەقاکەی خۆی بەخاك سپێردراوە ... جێگەی ئامارژە پێکردنە کە لە دایك بوونی مامۆستا مەحوی چەند بیروو بۆچوونی لە سەرە ، کە محەمەد ئەمین زەکی دەڵێ :– مامۆستا مەحوی لە ساڵی ١٨٣٦ – ١٨٣٧ لە دایك بووە .

هەروا مامۆستا عەلائەدین سجادی دەڵێ :– مامۆستا مەحوی لە ساڵی ١٨٣٠ لە دایك بووە ... هەروا کاکەی فەلاحیش دەڵێ :–

–مامۆستا مەحوی لە ساڵی ١٨٣٦ – ١٨٣٢ لە دایك بووە . کە باوکی خەلیفەی شێخ عوسمان سیراجەدین بووە لەگوندی تەوێلە لە باشووری کوردستان , مامۆستا مەحوی لەتەمەنی حەوت سالیدا خراوەتە بەر خوێندن و هەروا لەلای باوکیشی فێری خوێندەواری بووە ... دوای ئەوە بۆ خوێندن چۆتە سنەو سابلاخ و دوای ئەوە گەراوەتەوە شاری سلێمانی ، دوای ئەوە چۆتە شاری بەغداو لەلای مامۆستای ئاینی کورد –موفتی زەهاوی– خوێندنی تەواوکردووە و مۆڵەتی مەلایەتی پێ بەخشراوە .

دوای ئەوەی کە خوێندنی مەلایەتی تەواوکردووە بۆتە ملای مزگەووتی ئیمامی ئەعزەم لە شاری بەغدا ، بەلام لەساڵی ١٨٦٢ گەراوەتەوە شاری سلێمانی . بووە بەئەندامی دادگای سلێمانی .

دوای ئەوە باوکی لەساڵی ١٨٦٨ کۆچی دوایی دەکات و بەم هۆیەوە دەستی

لەكاری میری كێشاوەتەوەو بووەتە مەلاو دەستی كردووە بە وانە ووتنەوە بە فەقێیەكان ... دوای ئەوە مامۆستا مەحوی لە ساڵی ١٨٧٤ – ١٨٧٥ لە گەڵ چەند مەلایەك لەشاری سلێمانی دووردەخرێنەوە بۆ باشووری ئیستای ئێراق ... مامۆستا مەحوی لەژیان بەردەوام بووە لەكارەكانی لەوكات لە پێناو خزمەتكردنی گەل و نیشتیمانەكەیدا .

١٩٠٦/٤/١٨ گومەلەرزەیەكی گەورە لە شاری سان فرانسیسكۆ ڕوویدا ، كە بووە هۆی گیان لە دەستدانی زیاتر لە ٣٠٠,٠٠٠ هەزار هاووڵاتی لە شارەكە و وێرانكردنی زیاتر لە ٣٠,٠٠٠ هەزار خانوو و باڵەخانەو پڕۆژەو كێڵگە كشتووكاڵیەكان لە وولاتەكەدا .

١٩٠٦/٦/٦ مۆركردنی ڕێكەووتنامەی شاری ژنێف تایبەت بە چاكردنەوی ئەو كەسانەی كە تووشبووی نەخۆش و برینداری شەڕو زامداربوونیان لەكاتی جەنگ و لەپێناو یارمەتی دانیان لە جیهاندا .

١٩٠٦/٧/٤ پادشای قەجەریەكان – موزەفەرەدین شا – بەناچاری ڕەزامەندی لە سەر كەمكردنەوەی دەسەڵاتەكانی خۆیدا كرد ، لە هەمان كات بەمەرسوومێكی شایانەی بڕیاریدا بە پێك هێنانی لێژنەی دامەزراندنی پەرلەمانی ئێران .
كە لەو كاتەوە تاكوو شۆڕشی ئیسلامی لە ئێران ، ئەو ڕۆژ بە ڕۆژی نیشتمانی ئێران دانراوەو یادی دەكرێتەوە ، دوور لە ڕێزگرتن لەنەتەوەكانی دیكە . بە تایبەتی گەلی كورد لە هەرێمی ڕۆژهەڵاتی كوردستاندا .

١٩٠٦/٨/٥ لە ژێر پاڵەپەستۆی داواكاری موزەفەرەدین شا ئەو بڕیارەی ڕاگەیاند كە ماوەیەك بوو چاوەڕوانی لێدەكرا ، كە فەرمانەكان لە دوو مەرجدا خۆی دەگرت ، كە بۆ یەكەم جار لە مێژوودا وولاتی فارس بووە دەووڵەتێكی دەسەڵاتی دەستووری لە وولاتدا .
هەروا لێژنەی زانایان پێك هێنرا ، لەگەڵ هەندێ كەسایەتی نیشتیمانی و لیبرالی ، هەروا هەندێك لە ئەندامانی حكوومەت كە ئەمانە هەڵسان بە نووسینەوەی یاسای هەڵبژاردن ، دوای ئەوە پەرلەمان پێك هێنراو دەستوور ڕاگەیاندرا .
كە بڕگەی سەرەكی دەستوورەكە مەزهەبی شیعەو ئیمامەی كردە مەزهەبی

.فـەرمی وولاّتـی فـارس ، لەگـەڵ ئەمەشـدا دەوولّـەتی عوسمـانی سـووننە بەرامبەری بوو ، بە مەزهەبی حەنەفی . کە ئەویش لیژنەی زانایانی پێك هێنا بۆ گرتنە دەستی چاودێری کردنی و دەستگیربوون بە یاساکانی شـەریعەتی ئیسلام .

١٩٠٦/١٠/١٤ زاناو فەیلەسوفی ناوداری جیهانی و ئـەڵمانی – هانا ئارنـــەت– لـــە شـــاری هانۆڤـەری ئـەڵمانیا چاوی بـە جیهـان هـەڵهێناوە ، کـە بـاوکی ئەنـــدازیار بـووە ، نـاوی پـاڵ ئارنـەت بـووە ، دایکی نـاوی مارشا بووەو لـە سـاڵی ١٩٣٣ لـە لایـەن پـارتی نـازی لـە ئـەڵمانی دەسـتگیر دەکرێـت و دوای ئـــەوە دایکـی لـــە ســـاڵی ١٩٢٩ شـــــــوو بـــــــە کۆنترانشوون دەکات لە شاری بەلین لە ئەڵمانیا .

١٩٠٦/١٠/١٦ لە دایك بوونی رۆماننووسی بەناوبانگی ئیتالی و جیهانی – دیتۆبۆزاتی ... شـایانی باسـە ئـەم نووسـەرە لـە ١٩٧١/١/٢٩ لـە تەمـەنی ٦٦ سـاڵیدا کۆچی دوایی کردووە ... بەشی ماق لـەزانکۆی میلانۆ خوویـندووەو ژیـانی خـۆی لـە شاری میلانۆ بەسەر بردووە .

یەکـەم رۆمـانی بەناونیشانی – برنـایۆی شـاخان – لـە سـاڵی ١٩٣٣ دەسـتی کـرد بـە نووسـین و کـە نووسینەکەشـی رۆمـانێکی کـورت بـوو . دوای ئـەویش رۆمـانی – نهـێنی دارسـتانە کۆنەکـە – لـە سـاڵی ١٩٣٥ نووسـی ... دوای ئـەویش رۆمـانی – بیابـانی ئـەتار – ی نووسـی ... ئـیتر ئـەم رۆماننووسـە بەردەوام بوو لـە نووسینی رۆمـان و چیرۆك ... دوای ئەوە بەهۆی فلیمێکی

فەرەنسی – ئیتالی ناوبانگی دەرکردو بەردەوام بوو تاکوو ماڵئاوایی لە گەل و ئیتالیاو جیهان کرد لە وولاتەکەیدا .

١٩٠٦/١١/٩ بە هۆی بەردەوامی خەبات و کۆششی چەوساوەکان و کرێکارو جووتیاران ، قەیسەری رووسی نیکۆلای دووەم ، لە راگەیاندنی مەرسوومێکی قەیسەری جووتیارانی لە ژێر رژێمی دیلایەتی رزگار کرد .
ئــەویش بــە ئــازاد کردنیــان و پێــدانی زەوی و خــەریك بــوون بــەکاری کـشتووکالی و رزگاربوونیـان بـە سـەربەخۆی و خـاوەن زەوی کـشتووکال لـە وولاتەکەیاندا .

١٩٠٦/١٢/١ رژێمــی شـایانەی فارسـی لـە تـاران بریـاری هەلبـژاردنی گـشتی کۆمەلـەی دامەزراندنی دەستووری وولاتی فارسیدا ، بێ ئەوەی بیر لە بوونی نەتـەوەی کورد بکاتەوە . لە گەل نەتەوەکانی دیکەی ژێر دەسەلاتی خۆی بەتایبەتی لە رۆژهەلاتی کوردستاندا .

١٩٠٦/١٢/٢٨ تـەواو بـوونی دارشـتنی دەسـتووری دەسـەلات و وولاتـی فارسـی ، کـە لـە ٥١ مادە پێك هاتبوو ، لە گەل پاشکۆیەکی ١٠٧ مادەیی . کە لە ١٩٠٧/١١/٥ ئەو دەستوورە لەلایەن پەرلەمان پەسەند کرا.

• • • •

١٩٠٧/٥/١٣ نووسەرو رۆماننووسی ناوداری بەریتانی و جیهان خاتوو – داڤینی دومـۆرێ – لـە بنەماڵەیـەکی دیاری شـانۆیی لـە شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا چـاوی بـە جیهــان هــەلهێناوە .. ســیرگیرالد دومــۆرێ بــاوکی ئەکتــەرێکی بــەناوبانگی شــانۆیی ئینگلیــزی دیــاربووە ... هــەروا دایکیــشی – مۆریــال بیمۆندی – بەهەمان شێوە هونەرمەند بووە . خاتوو مۆرێی لـە بنەماڵەیـەکی رۆشنبیری ئەو شارە بووە .
بـۆ یەکـەم جـار کەسـایەتی سـفینگالی لـە رۆمـانی – تریلـی – داهێنـا . ئـەم شــتانە بوونــە باکگراونــدو رێگــا خۆشــکەر لــە بــەردەم چــوونە ناوجیهــانی نووســینی خــاتوو دومــۆرێی . کــە لــە تەمــەنی منــدالی ئاشــنای کۆمەلــە ئەکتەرێکی شانۆیی هاورێکانی باوکی دەبێ ، لەوانەش تامی سەرکەووتن کە بەمە ناوبانگی دەرکرد .

.دوای ئـــەوە بـــەرەو بەنـــدەری کۆرتۆیەلی سەر دەریا دەچێت و ماوەیەکی درێژ لە ژیانی لەم جێگایـــەدا بەســـەردەبات ، کـــە شـــەپۆلی بـــێ ئامـــانی دەریـــا و شـــنە بـــای فێنـــك و باڵنـــدەکانی ئاسمان دەبن بەئیلهام بەخشی ... دوای ئـــەوە روو لەشـــاری باریـــسی پایتـــەختی فەرەنـــسا دەکات و لەوێ خووێندن تـەواو دەکـات و دوای ئـەوە شـوو بـە فرودیـــك براونگـــی ژەنـــەرالی سەربازی دەکات .

یەکـەم رۆمـانی بـەناوی – گیـانی ئاشـق – لـە سـاڵی ١٩١٣ بڵاودەکاتـەوە و سـەرکەووتنێکی گـەوورە بەدەسـت دێـنێ ... ئـەم نووسراوەشـی بەیـەکێك لـە رۆمانە بەپێزەکانی ئینگلیزی دادەنرێت .

دوای ئەوە چەند چیرۆك و رۆمـانی دیکـە دەخاتـە بەردەسـتی خووێنـەرانی . لەوانە :– جارێکی دیکە گـەنج نابمـەوە لـە ساڵی ١٩٣٢ . جۆلیۆس لـە ساڵی ١٩٣٣ . جامایکـا لـە سـاڵی ١٩٣٦ . رێبیکـا لـە ساڵی ١٩٣٨ ، کـە ئەمـەیان لەلایـەن گـەووروە دەرهێنـەری ئەمـەریکی – ئەلفریـد هیتـشۆکی – دەکرێـت بەفلیمی سینەمایی و چەندین خەڵاتی ئۆسکاریشی پێ دەبەخشرێ .

بە دەیا بەرهەمی دیکەی بەدەستی خووێنەران دەگات و دوا بەرهـەمی بـەناوی – مـالی سـەرکەناری دەریـا – لـە سـاڵی ١٩٦٩ دەبـێ . ئـەم نووسـەرو رۆماننووسە بەناوبانگە لەکارەکانی بێ ووچان دەبێ تاکوو لە ١٩٨٩/٩/١٤ ماڵئـاوایی لـە رۆمـاننووس و نووسـەرو دەرهێنـەرە سـینەمایی و ئەکتـەرو خووێنەرانی هاوخەباتی دەکات لە جیهان .

سەرچاوە :– www.wakapedya.com

٥ /١٩٠٧/٨ شاعیری بەناوبانگی فەرەنسی – ئۆگین گیلفیك– لە شارۆچکەی – کرنك – لە ناوچەی بەریتانیا ، چاوی بە جیهان هـەڵهێناوە . جێگـەی ئامـاژە پێکردنـە کـە ئۆگین بـاوکی دەریـاوان بووەو دایکیشی بەرگدووربووە . بەهۆی بـاری ژیـانی

خێزانەکەی باوکی بۆتە پاسەوان لە سەر سنووری بەلژیکا . کە ئەمەش کاری کرد بووە سەرباری دەروونی ئۆگین .
دوای ئەوە خێزانەکەی لە ساڵی ١٩١٩ بەرەو ناوچەی – ئەلئەزاس – لە نزیک سنووری هاتووچۆی دەکرد ، لە پێناو ئەنجامدانی کارەکەی و دابینکردنی بژێووی ژیانی خێزانەکەیدا .
بە هۆی بەردەوامی لە خوێندنەوە ئەویش بە دۆزینەوەی هەردوو ئیماراتی فیکتۆر هیگۆ و رۆسۆو ، دوای ئەویش رامبۆو یودلێر و فیرلین ... کە ئەمەش یارمەتی دەری بووە بۆ وەرگێڕانی شیعری شاعیران وەك – هۆلدراین و تراکل و گۆتە – بە هۆی فێربوونی زمانی ئەلمانی بەشێوەیەکی باش .
دوای ئــەوەی کــە قۆناخــەکانی خوێنــدن تــەواودەکات و بــەهرەی شــیعر نووسینی بە هەستەکانیدا دەخوولێتەوەو دەگاتە قۆناخی ئەوەی ، کە ئەو شعرانەی بۆ زیاتر لە ٤٠ زمان وەردەگێردرێت و چەندین پاداشتی بە نرخ بەدەست دێنێ ، وەك پاداشتی مەزنی ئەکادیمیای سویسرە نیشتەجێ بوون . کە لەوکاتەش باوکی ماوەی چوار کاتژمێر فەرەنسی ... بەرهەمەکانی ئەم شاعیرە – هونەری شیعر – سروود – دوای ئەوە پێشانگایەکی فۆتۆگراف کردەوە بە ناوی – ووشەکان ووێنەی گیلفیك – ... لەگەڵ چەندین بەرهەمی دیکەی شیعری ، کە بۆتە هێمایەکی بەرزی فەرەنساو جیهان .

سەرچاوە:– دار الحیاة –٢٥/١٠/٢٠٠٧

١٩٠٧/٨/١٤ لە وتارەکەی – ماکس نوردۆ – لە شاری لاهای پایتەختی هۆلەنداو هەڵوواسینی جمووجۆڵی جوولانەوەو دەستکەووتەکانی لە ماوەی ١٠ ساڵی ڕابردووی ، ئەویش بە ڕەتکردنەوەی ئەو ڕەفتارانەی کە بەرامبەر جوولانەوەی سەهیۆنیزم دەکرا .

بە هۆی ئەوەی کە گوایە سەهیۆنیزم بەرچاو تەنگی ئاینی هەیە لەگەڵ دواخستنی پێشکەووتنی مەدەنیەتو زانست لەسەردەمی نوێدا ، هەروا گوتی:– بەلام لە ڕاستی ئەویش وانیە ، کە لە ناوەرۆکی وتارەکەی ماکس نوردۆدا هاتبوو ئەویش بەهۆی بەرژەوەندیە تایبەتمەندیەکانیان.

١٩٠٧/٨/٣٠ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی نێوان ڕووسیای قەیسەری و بەریتانیا ، بە مۆری قەیسەر نیکۆلای دووەم و شانشینی بەریتانیا ئەدواردی حەوتەم ... ئەم ڕێکووتنەش بووە هۆی ئەوەی کە نیووەی باکووری ئێران بکەوێتە ژێر

دەسەڵاتی ڕووسیا ، هەروا نیووەکەی دیکەی باشوور بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی بەریتانیا .

بەڵام ناوەراستی ئێران لە ژێر دەسەڵاتداریەتی شای ئێران مایەوە، گەر چی ناوەندیش لە ژێر ئامۆژگاری بەریتانیا کاروبارەکەی هەڵدەسووڕێندرا ، کە شای ئێران وەك پۆلیسێکی جیٚ بە جێکەر بوو لە وولاٌتەکەدا .

١٩٠٧/١١/١٤ بۆ یەکەمجار فرۆکەی هیلیکۆپتەر بەرەو ئاسمان هەڵسا بەسەرکەوتووانە ... کە لە لایەن داهێنەری فەرەنسی – بۆل کۆرتۆ – بە ئەنجام گەیەندرا ... ئەمەش لەدوای چوار ساڵ لە دواکەووتنی ئەم داهێنانە ...کە نموونەکەی بۆ یەکەمجار لەسەر شاری – کیتی هۆك – لەئەمەریکا لە ساڵی ١٩٠٣ سوورایەوە . ئەم داهێنانەش بەمەبەستی دامەزراندنی پیشەسازی فرۆکەوانی بوو ، کە لە بنەرەتا پیشەسازیەکی سەربازیە .

بەڵام لە ئەمەریکا بۆ هەردوو لایەنی مەدەنی و سەربازی بەکاردەهێنرا . وا ڕێکەووت کە یادکردنەوەی ١٠٠ ساڵەی دروستکردنی فرۆکەی هێلیکۆپتەر کەوتە کاتەکانی لێدانی ئەفگانستان وئێراق ، کە زیاتر لە ١,٥ ترلیۆن دۆلار خرجیەکانی بووە .

سەرچاوە :– دار الحیاة ... ١٠٠٧/١١/١٩.

١٩٠٧/١٢/٢٠ مۆرکردنی ڕێکەووتنامە بە ناوی پەیمانی – واشنتۆنی پایتەختی ئەمەریکا – ، لە نێوان کۆمارەکانی پێکهاتووی ئەمەریکای ناوەندی پێنجەم ، کە هەڵسان بە دامەزراندنی دادگای دادپەروەری بۆ پێنج وویلایەت لە ئەمەریکا ، کە ئەم وویلایەتانە ئەمەریکای لیٚ پێکهاتووەو بەپێی مادەی /٣٠

لەپــەیمانی فرســای ســاڵی ١٩١٩، کــە دوای ئــەوە بــووە یاســایەك لەیاســا بنەڕەتیەکانی یەکگرتنی وویلایەتەکانی ئەمەریکا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٠٨

٣ / ٢/ ١٩٠٨ شــاری مــەهابادی ڕۆژهــەڵاتی کوردســتان لــە لایــەن هێزەکــانی ســووپای عوسمــانی داگیرکــراو دوای ســێ هەفتــە لێــی کــشانەوە لــە دوای بــە ئەنجامگەیاندنی مەرامەکانیان لە هەرێمەکەدا .

٨ / ٣/ ١٩٠٨ لــە دوای هــەوڵ و خــەباتێکی بــێ ووچــانی ســەر کردەکــانی ئافرەتــان و کەسایەتیە ناودارەکانی ئافرەتــان ، کە ئــەنجامی بووە هــۆی ئــەوەی کــە ئــەم ڕۆژە بکرێ بە ڕۆژی جەژنی ئافرەتان لە جیهان .
ئــەویش لــە ڕاگەیەندنیکــدا کــە هــەموو ســالێك یــادی ئــەو ڕۆژە دەکرێتــەوە بەبەرگری کردن لە مافەکانی ئافرەت ، لــەپێناو کارو هاوکاری شان بەشانی پیاوان لە هەموو بوارە جیاجیاکان لە جیهاندا .

١٩٠٨/٣/١٨ لە دایك بوونی زاناو فۆلکلۆرستی ناوداری کورد پرۆفیسۆر مامۆستا حاجی جوندی لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا .

١٩٠٨/٤/٢٧ پێشبڕکێی یارییەکانی جامی جیهانی پاڵەوانیــەتی – ئۆلــەمپیات– لەشــاری لەنــدەنی پایتــەختی بــەریتانیا ئەنجامــدراو بــەردەوام بــوو تــاکوو ١٠/٣٠ ی هەمان ساڵ شارەکەدا .

١٩٠٨/٥/٢١ دامەزرانــدنی قوتابخانــەی هونــەرە جوانــەکان لــە شــاری قاهیرەی پایتــەختی میسر ، لە لایەن ئەمیر یوسف کەمال ، لــە شــەقامی ڕێگــا جــەمامیز لــەخانووی ژمــارە/١٠٠ . ئــەم قوتابخانەیــە ڕۆلــی گرنگــی گێــرا لەدەرچــوواندنی بەســەدا کــەس لــە دوای فێرکردنیــان لــە هــەموو بوارەکــانی هونــەری مۆزیکــا و پەیکەرتاشی و وێنەکێشان و چەندین هونەری شێووەکاری دیکە .
سەرچاوە:– دار الحیاة –٢٠٠٧/٥/١٦

١٩٠٨/٦/١٦ بە هۆی هێرشی هێزی چەکدارە کوردەکان بۆ سەر ئاشووریەکانی لایەنگری ڕووسیای قەیسەری ، کــە بــەو هۆیــە کوونــسلی ڕووســی لــە شــاری تــەبریز . بروسکەیەکی ئاراستەی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیا کرد لە هەرێمەکەدا .

کە کاری بە پەلە نەکرێت بۆ ڕزگار کردنی دانیشتووانی ئاشووری لە ناوچەکانی ، کە گیروگرفت و کووشتاری تیایە لە ڕۆژهەلاّتی کوردستانی ژێر دەسەلاّتی فارسی و عوسمانی، لە بەردەست تێووەردانی لایەنە پەیووەندداره‌کان..

١٩٠٨/٦/٢٢ سەرەك وەزیرانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی – سەدر ئەعزەم- فەرمانی دا بە تاهر پاشای نووێنەری تورك و ئەندامی لیژنەی – جێگیر کردنی سنوور- ، کە هەموو هێزەکانی سووپای عوسمانی لەو ناوە بکشێنەوە ، بۆ ناوچەکانی دیکە کە کێشەی لەسەرە و ماوە نەدرێت بۆ پەلاماردانی دانیشتووانە تورکەکان لە باکووری کوردستان بەپێی ئەو بەلێنانەی کە لێیان وەرگیراوە ، لە لایەن کاربەدەستانی عوسمانی لە هەرێمەکەدا .

١٩٠٨/٦/٢٣ لە دوای مردنی شا موزەفەرەدین لە سالّی ١٩٠٦ قۆناخێکی نویّ دەستی پێکرد لەگەلّ شای قاجاری نویّ – مەحەمەد عەلی – کە بڕوای بە کارەکانی شا موزەفەرەدین نەبوو لەبنەڕەتا ، هەرچەندە لەوکات دەنگی بۆ دەستوورو پەرلەمانیشدا .

دوای ئەوە هەلّوویستی خۆی ڕاگەیاند دژی جوولانەوەی دەستووری و بووە هۆی ئەوەی ، کە بڕواشی بە ئەنجوومەنی نووێنەران کە ئەندامانی لە مەلایەکان پێك هاتبوو ، نەبێت ئەمانە هەمووی هۆکاری ئەوەبوون ، کە ڕووسەکان پشتی مەحەمەد عەلی بگرن و وەك کودەتایەك . ئەویش بەچەند فرقەیەکی قوزاقی فارسی و بە پشتیووانی سەرکردەی ڕووس هەلّووەشاندنەوەی پەرلەمانی ڕاگەیاند و حکوومەتی سەربازی پێکهێنرا .

ئەمەش لەدوای دووسالّ لەبەسەرچوونی یەکەم هەلّبژاردن و یەکەم پەرلەمان و یەکەم دەستوور لە وولاّتی فارسی و ئەم داورودەستەیان گرت و زۆربەی هەرەزۆریان لە سێدارەدان .

١٩٠٨/٦/٣٠ دۆزینەوەی کەشتییەکی ئاسمانی کە لە دورستکراوی مرۆڤ نەبووەو تەقیتەوە لە ناوچەی- تفگوسگای- هەرێمی سیبیریای ڕووسی، کە زانایان لێکۆلینەوەیان لەسەر پارچەیەك لەو کەشتیە کردبوو. کە کێشەکەی پەنجا

کیلـۆگرام دەبـوو ، کـە ئـەویش بـووە هـۆی وێرانکردنـی زیـاتر لـە ٢٠٠٠ کیلۆمـەتر چوار گۆشە لە دارستانەکانی سیبیریا. شایانی باسە کە تاکوو ئێستا نهێنیەکانی ئەو کەشتیە بەتـەواوی ئاشکرا نەکراوە لەلایەن دەسەڵاتە یەك لە دوای یەکەکانی ڕووسیا، کە چەند کیلۆ مەترێك لە زێی تفگوسگا دور دەبێ لە سیبریادا .

١٩٠٨/٦/٣٠ ڕوودانـی پێکـدادان لـــە نێـــوان زەوی و نیـزك ... لـەم ڕۆژەدا ئەسـتێرەی نیـزك لـە ناوچـــەی ســـیبیریا بەکێـــشی ٤٥ هـــەزار تـەن خۆیـدا لـە زەوی بەقەبارەی ٤٠ مەتر . لـــەو خـــۆ بـــە زەوی دادانە بووە هـۆی لە

ڕیشەکێـشانی ٨٠,٠٠٠,٠٠٠ ملیـۆن لـە دارو درەخـت و ٢٠٠ قـۆرتی لـە زەوی دروستکرد .

... هـەروا خـۆدانی نیـزك لـە زەوی لـە وویلایـەتی ئیریزونـا لـە ئەمـەریکا کـە کێشی ٩٢٠٠ هەزار تەن بوو . ئەو قۆرتە یاخوود کەندەکە بە بازنـەی ١,٩٢ کـم دروسـتکرد بـە قـووڵی ١٧٠ مـەتر ... ئەسـتێرەی نیـزك بـەدەیا جـار پارچەکانی کە لەو ئەستێرە جیادەبنـەوەو دەکەونـە سـەر زەوی مەترسـیدارەو گەر لە شارێك یاخوود لـە ناوچەیەك بدات دەبێتـە هۆی وێرانکردنـی بـە پێـی قەبارەو گرانی ئەو پارچە جیابووەو لە سەر گۆی زەویدا.

هـەروا ئەسـتێرەی – مزنـب – لـە هـەر ٧٦ سـاڵ جارێك دەردەکـەوێت , کـە یەکـەم دەرکـەووتنی لـە سـاڵی ١٩١٠ بـووەو دوا دەرکەووتنیـشی لـە سـاڵی ١٩٨٦ بووە ، بەرامبەر بە دانیشتووانی سەر گۆی زەوی لە جیهان .

هـەروا مزەنـەبی – بنیـت – لـە مـانگی/١٩٧٠/٤ دەرکـەوتووە ... مزەنـەبی – بیلیـە – لـە سـاڵی ١٨٢٦ دەرکـەوتووە ... مزەنـەبی – هیـل ویـب – لـە سـاڵی

١٩٩٧ دەرکـەوتووە ... سـەرەرای دەرکـەوتنی دیکـەی لـە ماوەکـانی رابـردوو لـەنێوان ئم سـالانەدا ... ئـەویش بـەهۆی بـوونی کـامێرای تلـسکۆبی هابل و چەندین رێگـەی دیکـەی تەکەنـەلۆژیا , کـە بەپێچەوانەی بەر لـە ناوەندەکانی سەدەی رابردوو بووە لە جیهان .

سەرچاوە :- آيات العلوم الكونية – بەرگی ½ ل/١٦٣ دانانی کۆمەڵە زانایەکی جیهانی کە ژمارەیان ٢٦٩ زانایە . چاپی یەکەم /٢٠٠٧ .

١٩٠٨/٧/٦ نووێنـەری کـورد – شـەریف پاشـا – وازی لـە کـاری بـالوێزی دەسـەڵاتی عوسمانی تورکی هێنا ، کە بالوێزی عوسمانی بوو لە وولاتی سووید بەهۆی توووند ڕەوی و شۆڤینی دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و ئازاردانی کورد لە باکووری کوردسـتان و ناوچەکانی دیکـەی ژێـر دەسـەڵاتی عوسمـانی لـە کوردستاندا .

١٩٠٨/٧/٩ لـــە کۆبوونـــەوەی ئەنجوومـــەنی وەزیرانـــی دەســـەڵاتی عوسمـــانی تـــورك سەرهەڵدانی کێشەکان دەرکەووتن ، کە ناکۆکی گەیشتە ناو ئەنجوومەن ، کە لەوکات ڕەزا شا بەرگری لـە ئیتحادیـەکان دەکـرد ، بەڵام ئیسماعیل شـا دژی هەلووێستی ئیتحادیەکان وەستا.

١٩٠٨/٧/٢٣ کۆبوونـەوەی کۆمـەڵێك لەپێنووسـە ڕۆشـنبیرو روونـاکبیری خێرخـوازی کـورد لەشـاری ئەسـتەمبۆلی تورکیـا ، لـە پێنـاو دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی کـوردی بـۆ ڕاست کردنەوەی ڕۆژنامەی کوردی لە پێناو خزمەتی زمان و کـەلتوورو داب و نەریت و مێژووی کورد لە کوردستاندا .

١٩٠٨/٧/٢٣ بـەرپابوونی کودەتـای کۆمەڵـەی ئیتحادیـەکان لـە تورکیـای ژێـر دەسـەڵاتی عوسمانی ، کە بووە هۆی دامەزراندنی دەووڵـەتێکی دەسـتووری ئیمپراتـۆری عوسمانی تـورك ، کـە ئـەویش کاردانـەوەی خراپـی کـردە سـەر بزووتنـەوەی ڕزگاری کورد لە کوردستان بەتایبەتی لە باکووری کوردستان .

١٩٠٨/٧/٢٣ بە هەفتەیەك لە دوای ڕاگەیاندنی شۆرشی دەستووری دەووڵەتی عوسمـانی ، ئیـبراهیم پاشـای مللـی ڕاپـەرینی خـۆی ڕاگەیانـد لـەپاریزگای دیاربـەکر لـە بـاکووری کوردسـتان ، کـە لـەو کاتـە بـەرەو شـاری منـەوەرەی سـعوودی

دەگەراوە
بـەلام ئـالای راپـەرینی دژی دەسـەلاتی عوسمـانی راگەیانـدو گـەراوە شـاری ویرانــشەهرو گــەمارۆی هێزەکــانی ســووپای عوسمانیــدا لــە شــارەکەو دەوورووبــەری ، بــەلام لــە دوای بلاوبوونــەوەی ئــەو کــارە دانیــشتووانی پارێزگای دیاربەکر تووشی دلخۆشیەکی سەرسوورمان بوون ، لەهـەمان کات وەزیـری جەنگی عوسمـانی راگەیانـدنی بلاوکـردەوە ، ئـەویش بە نـاونووس کردنی هێزی سووپای یەدەگی فریاکەووتن لەپارێزگای دیاربـەکر لـەباکووری کوردستان .

١٩٠٨/٧/٢٤ لە ئەنجامی هەولو توانای کۆمەلـەی ئیتحـادو تـەرەقی و بەرپابوونی راپـەرین لە لایەن ئەندامەکانی ، لە ئاکامی ئەو راپەرینەو لـە باری بارودۆخەکە پرژانـە ناو هێزەکانی سووپای عوسمانی و دامودەزگا هەمەجۆرەکانیدا .
کـە کاردانـەوەی کـردە سـەر دەسـەلاتی عوسمـانی و پالەپەسـتۆی لـە سـەر دەســەلاتی ســولتانی عوسمــانی ســولتان عبدالحمیــدی دووەم ، بــە لــەکار وەستاندنی دەستووری سالی ١٨٧٧دا .

١٩٠٨/٨/١٧ دامەزراندنی لقی کۆمەلەی ئیتحادی و تەرەقی لە شاری سلێمانی لەباشووری کوردستان لە لایەن ئاغا فەتحوللا چەلەبی .

١٩٠٨/٨/٢٢ یەکەم دورستکراوی شەمەندەفەر دەستی بەکارکرد ، کە لـە شـاری مەدینـەی منەوەرەی سعوودی گەیشتە شاری دیمەشقی پایتـەختی ئێستای سـووریا ، کە ئەمە خەونێکی بێ وێنە بوو لەلایەن وولاتانی ئیسلام لە هـەرێمی شـام کـە سێ رۆژی خایاند .

١٩٠٨/٩/٢٥ بۆ یەکەم جار لە مێژوی کورد لە تورکیای عوسمانی یانەی کوردی لـە تورکیـا دامەزرا ، بە مەبەستی کردنەوەی قوتابخانەو کردنی زمانی کـوردی بـە زمـانی رەسمـی و دامەزرانـدنی فەرمانبـەری کـورد لـە دامو دەزگـا هەمەلایەنـەکانی دەوولەتی عوسمانی داگیرکەری خاکی کوردستان.

١٩٠٨/٩/٢٥ دامەزرانـدنی کۆمەلـەی هاوکـاری و تـەرەقی کـورد لـە دوای سـەرکەووتنی کودەتای مانگی/١٩٠٨/٧ دژی سـولتانی عوسمـانی سـولتان عەبدولحەمیـدی دووەم .

ئەم کۆمەڵەیە توانی گۆڤارێك دەربکات بەناوی – کورد هاوکاری تەرەقی گەرتسی – کورد و تعاون وترقی گەزتسی – کە ببێتە زمانحاڵی و ئەم کۆمەڵەیە بە نووسەرو شاعیری ناوداری کوردی – پیرەمێرد – بەخاوەنی ئیمتیاز دەست نیشان کراوو ، لە هەمان کات بەرپرسی نووسین ...لە هەمان کات ئەحمەد جەمیل دیاربەکری بەسەر نووسەر هەڵبژارد .

کە گۆڤارەکە لە چاپخانەی – سیلانیك – و – ناوەند – دەرکرا لەشاری ئەستەمبوڵ لە تورکیا ، ئەم گۆڤارەش دەگەیشتە زۆربەی شارەکانی کوردستان بەگشتی و کاردانەوەیەکی گرنگی بینی لەبەرزکردنەوەی هەستی نەتەوەیی و رۆشنبیری و بووە هۆکاری ئەوەی ، کە ئەم کۆمەڵەیە چەندین لقی لەشارەکانی کوردستان بکاتەوە لە هەموو شارەکانی کوردستان بە باکوورو باشووریەوە .

١٩٠٨/٩/٢٥ دامەزراندنی کۆمەڵەی بەرزی پێشکەووتنی کوردی لە شاری ئەستەمبوڵ لە لایەن – ئەمیر عالی بەدرخان –ژەنەراڵ شەریف پاشا– شەهید سەید عەبدولقادر، لە پێناو بە رۆشنبیر کردنی گەلی کوردستان و لە پێناو بەهێزکردنی بزووتنەوەی رگاریخوازی کورد لە باکووری کوردستان.

١٩٠٨/١٠/٥ وولاتی بوولگاریا سەربەخۆیی خۆی راگەیاند ، بە جیابوونەوەی لە ژێر دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و لەژێر سەرکردایەتی ئەمیر فردینالند ، بەلام دوای ئەوە نازناوی خۆی گۆری بۆ ناوی قەیسەری بوولگاریا ... و بەردەوام بوونی تاکوو ساڵی

١٩٤٦/٩/٨ به راگەیاندنی کۆماری بوولگاریا
که ناوی پایتەختەکەی – سۆفیا – یەو ژمارەی دانیشتووانی ، ١,٣٩٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ٩,٨٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری وولاتەکەی ١١٠,٩١٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چری دانیشتووانەکەی ، ٤٠٨ کەس له یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، بوولگاریەکان ٨٧٪ . تورك ١١٪ ز له وولاتەکەدا .

١٩٠٨/١١/٧ به پێی پەیمانی هەرێمەکانی تەوەری شەڕو رێکەووتن له نێوان نەمساو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی مۆرکرا ... که نەمسا قەرەبووی داگیرکردنی بۆسنەو هرسکی گێراوە ، که دەسەلاتی تێدا دەگێڕا هەر چەندە وویلایەتی کانتا له ژێر دەسەلاتی عوسمانیدا بوو، بەلام دوای ئەوە ئیمپراتۆریەتی نەمسا خستیه ژێر دەسەلاتی خۆی ، که بووه هۆی لێك ترازانی پەیووەندی له نێوان بۆسنەو هرسك لەگەڵ نەمسا له بەر ئەوەی سربیا داوای خاوەنداریەتی بۆسنەو هرسکی دەکردەوە له هەرێمی بەلکاندا .

١٩٠٨/١١/٩ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – کورد– لەلایەن زاناو کەسایەتی و شاعیری نەتەوەی کورد تۆفیق بەگ– پیرەمێرد– لەشاری ئەستەمبۆلی پایتەختی ئەوسای ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، که سەرنووسەرەکەی– ئەحمەد جەمیل پاشا– بوو. له شارەکەدا .

١٩٠٨/١١/٢٣ جێگری کوونسلی رووسیای قەیسەری– ئکیمۆفیتش– له شاری ئەستەمبۆلی پایتەختی دەسەلاتی عوسمانی نامەیەکی ئاراستەی وەزارەتی دەرەوەی رووسیا کرد .
به ناوی ئەوەی که نادی کورد لەهەرێمی یەریڤانو باکووری کوردستان، که ژمارەی ئەندامەکانی له ٧٠,٠٠٠ هەزار ئەندام زیاتر بووه. له دوای دامەزراندنی نادیەکه له هەرێمەکەدا .

١٩٠٨/١١/٢٩ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – التعاون والترقی الکردی– له شاری ئەستەمبۆل لەلایەن تۆفیق بەگ – پیرمێرد– ی شاعیری گەورەی نەتەوەی کورد بووه له کوردستان.

١٩٠٩

٥ / ١٩٠٩/١ لە دوای ناردنی شێخ سەعیدو بنەماڵەکەی بۆ شاری مووسڵ ، بەپێی پیلانێکی داڕێژراو لەلایەن کار بەدەستانی وویلایەتی موسڵ ، لە ئەنجام شێخ سەعیدو شێخ ئەحمەدی کوڕی و چەندین کەسایەتی دیکەی کورد شەهید کران و شێخ مەحمودی حەفید بریندار کرا لە کردەوەیەدا .

١٩٠٩/١/٢٢ لە دایك بوونی فەیلەسوفی سۆفیگەری رۆژئاوای سەدەی رابردوو – مارتن لێنگس – لە هەرێمی لانکشاری وولاتی ئینگلتەرا ... خووێندنی لە کۆلێژی ماگدلینی لەزانکۆی ئۆکسفۆرد تەواوکردووە ...لەچەندین زانکۆی دیکە خووێندنی تەواو دەکات و بۆ ووتنەوەی زمانی ئینگلیزی بەرەو لیتوانیا دەچێت . لە ساڵی ١٩٢٩ روو لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر دەکات و لەزانکۆی قاهیرە دەبێتە یاریدەدەری گوینۆن ی فەلسەفەی فەرەنسی . لەدوای شۆرشی میسر لە ساڵی ١٩٥٢ و ئەم وولاتە بەجێ دێڵێ .
هەروا بروانامەی دکتۆرا لە سەر ئەحمەد ئەلحەوی سوفی پێشکەش دەکات و لە ساڵی ١٩٦١ بە ناوی وەلی سۆفی ، لە سەدەی بیستەم بڵاوی دەکاتەوە .
هەروا لە ساڵی ١٩٧٥ پەرتووکێك بەناوی – هێماونموونەکان لە ئیسلامدا – بڵاودەکاتەوە .
ئەم مرۆڤە لە ژیانـدا پێنووسەکەی بەرهەم هێنانی لە پەرتووکی گرنگ بەردەوام دەبێت تاکوو لە ٢٠٠٥/٥/١٢ کۆچی دوایی دەکات و بەرهەمەکانی وەك خەزنەیەکی پر لە بەهاکانی جێ دێڵێ لە وولاتەکەیدا .

١٩٠٩/٢/٨ سوڵتانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی سولتان عەبدولحەمیدی دووەم لەلایەن تورکە ئیتحادیەکان لەدەسەڵات لابرا .

١٩٠٩/٢/٢٥ شاندێکی کوردی ئێزدی بە سەرۆکایەتی – ئیسماعیل پۆل – لە گەڵ بەرپرسانی دەسەڵاتی عوسمانی کۆبوونەوەیەکی رێکەووتنیان لە سەر ئازاردانی ئێزیدیەکان مۆرکرد ، بەڵام ئەنجامەکەی بێ سوود بوو ، بەهۆی هەڵوویستی شۆڤینیانەی دەسەڵاتی عوسمانی بەرامبەر بە کورد لە

کورستاندا . بەتایبەتی لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩٠٩/٣/٣١ بە هاندان و پشتگیری سولتان عەبدولحەمید شۆرشی بەناو دژی دەستوور بـەرپابوو ، بـە نـاوی شۆرشــی دەروێـشەکان . ئـەویش بـەلابردنی بنـەما بنەرەتیەکانی دەستووری عوسمانی وگەرانەوەی بۆ جێ بەجێکردنی تـەواوی شـەریعەتی ئیـسلامی لـە سـەر هـەموو ناوچـەو هەرێمـەکانی ژێـر دەسـەلاتی عەبدولحەمید ، لە ئەنجام بووە هۆی لابردنی سولتان عەبدولحەمید و کردنـی محەمەد رەشاد بە سولتانی عوسمـانی ، بە ناوی سولتان محەمـەدی پێنجەم لە سەر ئیمپراتۆریەتی عوسمانی تاکوو هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتەکە.

١٩٠٩/٤/٢٧ ســولتان رەشــاد بــە نــاوی ســولتان محەمـــەدی پێنجـــەم ، دەســـەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی گرتە دەست ، لەدوای لە دەسەلات لابردنی سولتان عەبدولحەمیدی دووەم ، لە سەردەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا .

١٩٠٩/٤/٢٧ کۆبوونـــەوەی ٢٤٠ ئەنـــدامانی ئەنجوومـــەنی ئـــەعیان ، لـــە کۆبوونـــەوەی هاوبـــەش و برِیـــاری تەواویانـــدا بـــەدامالینی دەســـەلات لـــە دەســـت ســـولتان عەبدولحەمیـدی دووەمو رەشنووســـەکەی دەســـتوور بـــۆ برِیـــاردان لەســـەری ئامادە کرا .

بەلام ئەمینـداری فتواکـە نوری ئەفەنـدی بـوو خـۆی داوای ئـەو کۆبوونـەوەی کرد بوو ، ئەو داوایەی رەتکردەوە تەنیا هەندێ لە بەشەکانی کۆتـایی نـەبێت ، کە ئەمەش کودەتایەکی سەرەکی بوو لە بەلاوەنانی دەسەلاتی عوسمانی لـە پێناو بەهێزترکردنی دەسەلاتی عوسمانی بەپێی گۆرانکاری سەردەمیانەدا .

١٩٠٩/٤/٣٠ بە هـۆی کار لێکردنـی رامیاریـەتی لـە کۆمەڵـەی ئیتحـادو تـەرەقی و کودەتـای دەستووری لەسـەر دەسـەلاتی عەبدولحەمید ، بە یارمـەتی دانـی جوولەکـە لـە داهـاتووی دەسـەلاتی نـوویێی تورکیـا ، کـە ئـەم کـارە لـە ئـەنجام سـەرکەووتنی بەدەست هێنا لە هەموو بوارەکان . کە ئەم رۆژە ناوزەنـد بـوو بـە رووداوی ٣١ / مارت لە ساڵەدا .

١٩٠٩/٧/١٦ بــە هــۆی درووســت بــوونی کێــشەو ململانێــی لــە نێــوان جوولانــەوەی دەســتوریەکان و دەســەلاتی ســەربازی لــە وولاتــی فــارس ، هێزێکــی٥٠٠٠ پێـنج هـەزار چـەکدار لـە بەختیاریـەکان – هـۆزە ئێرانیـەکان – بـەرەو تـارانی پایتـەختی وولاتی فارس بەرِێکەووت لە ئەنجام فرقـەی قۆزانیـەکان دەسـەلاتی

مەحەمـەد عـەلی بـەلاوەنا و زۆربـەی زۆری شـارەکانی وولاتـی فارسـیان داگیرکـردو بـووە هـۆی ئـەوەی کـە مەحەمـەد عـەلی شـا ڕوو لـە بالۆیزخانـەی ڕووسیای قەیسەری بکات و دوای ئـەوە بەرەو ڕووسیا هـەلات ، دوای ئـەوە سـەر لـە نـوویٚ پەرلـەمان پێـك هێنرايـەوە و بڕيـاری لەدەسـلات خـستنی مەحەمەد عەلی شايان داو عەزد ئەلمەلك سەرەك هۆزی قاجار کرا دەسـەلاتدار لەسەر ولاتی فارسدا .

کـە ئەمـەش بـووە هـۆی بـەرپابوونی شـەڕ لـە نێـوان ڕووسـيای قەيـسەری و دەسـەلاتی مەشـروتيەکان ، کـە بەریتانیـەکان لەگـەلٚ عـەزد ئەلمـەلك و لايەنگرانی بوون – واتە جوولانـەوەی دسـتووری – کـە ئەمـەش ڕوون بـوو ، بـە جيـاوازی لـە نێـوان هـەردوو دەوولـەتی دەرەکـی ڕووسـياو بـەريتانيا کـە کاریگـەری لەسـەر وولاتـی فـارس هـەبوو هەريـەك بـۆ ئـەوەی دیکـە پـشتگیری دەکردلە پێناو بەرژەوەندی تایبەتیان لە وولاتەکەدا .

١٩٠٩/٧/٢٦ لـە دوای بلاوبوونـەوەی دەنـگ وباسـی هەلوواسـينی فلیمـی سـینەمايی لـە شاری پاریسی پايتەختی فەرەنسا لـە ١٨٩٥/٤/٢٨، کە دانیـشتووانی شـاری بەغـداش بـەم کـارە سـحراويەيان زانـی و بـەکارێکی هونـەری بـیٚ وێنـەيان لەقەلەمدا ، لە دوای هەولێکی زۆر لـەم ڕۆژەشـدا لـە دارولشەفا کـە دەکەوێتـە کەرتی گەرەکی کەرخ بۆ يەکەمجار نیشانی دانیـشتووانی شـاری بەغدايان دا کە لەوکاتە فلیمەکان پێيان دەگووترا فلیمی ياريەکان .

دوای ئـەوەش بـە دووسـالٚ واتـە لـە ١٩١١/٩/٥ بەچـاودێری والـی بەغـدا – ئەحمە جەمال بەگ –ولە دوای ڕۆژئاوابوون فليمێکی بیٚ دەنگيـان نیـشانی دانیشتووانی شاری بەغدا دا لـە گۆرەپـانی – پستان – لەگـەرەکی عوينـە لـە تەك کەرتی ڕەسافە .

کـە تابلۆيـەك لـەو فلیمـە دەردەکـەووت ، ئـەويش تەرمەکـەی شانـشينی ئينگلتـەرا ئـەدواردی حەوتـەم بـوو ... دوای ئـەوەش کـە بـەریتانيا لـە ١٩١٧/٣/١١ گەیـشتە نـاو خـاکی ئێـراق و شـاری بەغدا ، وزەی کارەبـاش لـە شاری بەغدا داگیرساو زیاتر گرنگی بەبواری سینەمە درا لـە گۆرەپانـەکان و لە هۆلە شانۆییەکان .

بـەلام بەشـێوويەکی فـەرمی شاشـەی سـینەما لـە ئێـراق لـە سـالٚی ١٩٢٧

هەڵوواسـرا لـه سـینەمای نیـشتیمانی ئێراقـی لـه شـاری بەغـدای پایتـەختی ئێستای ئێراق .

١٩٠٩/١٠/١٥ بڵاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی گۆڤـاری – شـروقیەت– بـه زمـانی فەرەنـسی لەپاریـسی پایتـەختی فەڕەنـسا ، لەلایـەن کەسایەتی نـاوداری کـورد ژەنـەڕال شەریف پاشای خەندان .

١٩٠٩/١١/٢١ ڕۆژنامـەی – ڕەقیـب– کـه باشـترین ڕۆژنامـەی ئـەو کـاتی وویلایـەتی بەغـدا بووەوله بابەتێکی بلاوکروەیدا له ژماره/ ٦٦ی دا ، که له بەغدا چاپکرا داوا له له تورکەکان دەکات و دەڵێ :–

پێوویسته لەسـەر حکوومـەتی دەسـتووری عوسمـانی لـه وویلایەتـەکانی ئـەو کەسـایەتیانه دابمـەزرێنن ، کـه زمـانی ناوچـەکەو نەتەوەکـه دەزانن ، واتـه لـه کەسـایەتی نەتـەوەی دانیـشتووانی ناوچـەکه بـێ نـەك یـەکێکی دیکـه دابمەزرێنن و ببێته هۆکاری چەوسانەوەو ئێش و ئازاردان.

١٩١٠

١٣/ ١ /١٩١٠ تـیرۆر کردنـی سـەرەك وەزیرانـی میـسر – بـترۆس غـالی – لەلایـەن ئیـبراهیم ناسف وەردانی له کۆمەڵەی هاوکاری برایەتی لەمیسر.

١٣/ ١ /١٩١٠ کۆچـی دوایـی شـاعیرو نووسـەری نەتـەوەیی نـاوداری کـورد – شـێخ ڕەزای تالـەبانی – لـه شـاری بەغـداو گۆڕەکـەی لەمەزارگـەی شـێخ عەبـدولقادری گەیلانیه له شارەکەدا .

٨ / ٢ / ١٩١٠ دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی هـەیڤی لـه شـاری ئەسـتەمبوڵ ، کـه ئێـستا ئـەو پارێزگایه زیاتر له ٣,٠٠٠,٥٠٠ ملیۆن هاووڵاتی کوردی لێی نیشتەجێن .

یەکەم :– بە هۆی گواستنەوەیان لەجێگەی ڕاستەقینەی خۆیان که باکووری کوردستانه .

دووەم :– به هۆی هەژاری و گەڕان به دوای دابینکردنی بژێووی ژیاندا .

شایانی باسـه کـه لـه دوای بەکۆمـەل کوژیەکـەی ئەرمـەن و کـورد لـه باکووری کوردسـتان لـه سـاڵی ١٩١٥ لەلایـەن دەسـەڵاتی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی زۆربـەی زۆری دانیـشتووانی کوردسـتان پەرگەنـدەو تووشـی ئـاوارەی بـه کۆمـەڵ بـوون وهـاتن ، کـه بـاکووری کوردسـتانی ژێـر دەسـەڵاتی تورکیـای ئێستا که زیاتر له ٢١٢,٠٠٠ هەزار کیلۆمەترچوار گۆشەو ژمارەی کورد له

تورکیا زیاتر لە ۲۲,۰۰۰,۰۰۰ ملیۆن کورد دەبێت لە دوای ساڵی ۲۰۰۵دا .

۹ / ۳ / ۱۹۱۰ مۆرکردنی ڕێکەوتنامە لە نێوان ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، بۆ ماوە زیاتر پێدانی ئەمەریکا بە دورستکردنی سێ/ ۳ هێلی ئاسنی شەمەندەفەرو گەڕان بە دوای دۆزینەوەی چاوگەی نەوت بە درێژی/۲۰ کیلۆمەتر لەسەر هەردوو لایەنی ئەو سێ هێلە ئاسنیەدا .

ئەویش دوای دامەزراندنی کۆمپانیاکە بەناوی – شرکة الانماء العثمانية – الامريكية – و هەلکەناندن ، ئەویش لە باشووری کوردستان ، بە تایبەتی لەبابە گوڕگوڕی کەرکوکی کوردستان و ناوچەی کەندێناوەو ناوچەی خانەقین

کە جێگەی دەرخستنە کە نەوت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست یەکەم جار لە ناوچەکانی باشووری کوردستان بەر لە وولاتانی ئێستای کەنداو بووە ۰۰۰ بەڵام کورد بە هۆی کێشەو ململانێی ناوخۆو پاراستنی بەرژەوەندی دەسەڵات و تیرەو ئاین نە ۰۰۰؟ ۰۰۰! ۰

۱۲/ ٤ /۱۹۱۰ هێزە چەکدارەکانی کورد لە باشووری کوردستان بەشداری ڕاپەڕینە جۆراو جۆرەکانی دژ بە بەریتانیاو ئیمپراتۆریەتی عوسمانیان کرد ، لە هەردوو بواری نەتەوەیی و نیشتیمانیدا .

۱۹۱۰/٤/۲۱ کۆچی دوایی ڕۆمان نووسی ڕۆژئاوای ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا – مارك توویین – لە ویلایەتی کرنکیك ...شایەنی باسە ئەم ڕۆژنامەنووسە لە مانگی/ ۱۸۳٥/۹ ، لە ویلایەتی میسووری لەدایك بووە ، مارك توویین لە تەمەنی دە ساڵان باوکی دەمرێت و ناچاردەبێت ڕوولەکارکردن بکات لە پێناو دابینکردنی بژێوی ژیانیدا ، دوای ئەوە بەهۆی شەڕی ناوخۆی نێوان وویلایەتەکانی باکوورو باشوورلە ئەمەریکا و بەناچاری لە ساڵی ۱۸٦۱ دەبێتە سەرباز.

دوای ئەوە لە ساڵی ۱۸۷٦ ڕۆمانە بەپێزەکەی– تۆم سۆیەر – دەنووسێت ، کە باس لە دوومناڵ دەکات ، دوای ئەوەی لە ساڵی ۱۸۸٤ ڕۆمانێکی دیکە دەنووسێ بە ناوی – هۆگلیریڤن– و بڵاوی دەکاتەوەو بەردەوام دەبێت لە

نووسینه هەمەجۆرەكان.

١٩١٠/٥/٣١ ئــەفریكیای باشـــوور ســـەربەخۆیی خـــۆی ڕاگەیانـــدو لـــە هـــەمان كات پارتی نیشتمانی ئەفریكی دامـەزرا ، كە لەلایـــەن كەســـایەتی و ڕۆشـــنبیرانی تـــیرەی بـــووێر ســـەركردایەتی دەكـــرا ، هـــەر لـــەو كاتــــــەش پـــــارتی كــۆنگرەی نیـشتمانی ئەفریكیا دامەزرا

لە پێناو بەرگری كردن لـەمافی زۆرینـەی ڕەش پێـستەكان لـە وولاتـەكـەدا .بـە ناوی كۆماری باشووری ئەفەریكیا . و پایتـەختی یاسابی شـاری – كـاپ – ە و ژمـارەی دانیـشتووانی ، ٢,٠٦٠,٠٠٠ ملیـۆن كەسـە . و نـاوی پایتـەختی كـارگێری وولاتەكـە – بریتـۆریا – یـەو ژمارەی دانیشتووانی ، ١,٤٠٠,٠٠٠ ملیۆن كەسە . هـەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتـەكە، ٤٥,٨٧٥,٠٠٠ ملیـۆن كەسە . هەروا ڕووبەری وولاتەكە . ١٢,٢١٠,٤٢٠ كیلـۆ مـەتر چوار گۆشـەیە . هـەروا چـڕی دانیـشتووانی . ٩٧ كـەس لـە یـەك میـل چـوار گۆشـەدا . هـەروا نژادەكانی ، ڕەش پێست ٧٥٪ . سپی پێست ١٤٪ . ڕەنگاورەنگەكان ٩٪ . لە وولاتەكەدا .

١٩١٠/٦/١٤ دەرچـوونی گــەلانی ڕووسـیا لــە كۆیلایــەتی و هەژاریــەتی ژێــر دەســتەی دەســەلاتی قەیــسەری ڕووســیاو بوونیــان بــە جووتیــارو دابەشــكردنی زەوی بەسـەریان و ڕووكردنـە بـواری كـشتووكالی ، كـە كۆیلایـەتی لـە ژێـر دەسـەلاتی قەیــسەرە یــەك لــەدوای یەكــەكان زۆر گــران و كووشــندەو دژووار بــووە لــە وولاتەكەدا .

بــە تایبــەتی لــە دوای كۆتــایی جەنگــەكانی نێــوان فەرەنــساو ڕووســیا.

لەلایەکی دیکە بەرپابوونی جەنگی یەکەمی نێوان ڕووسیاو دەسەڵاتی عوسمانی لە سەر خاکی کوردستان.

١٩١٠/٩/١٠ نووسەرو ڕووناکبیرو ئەدیبی ناوداری جیهانی – تۆلستۆی– کۆچی دوایی کردووە ، کە تاکوو ئێستاش بەرهەمە ناودارەکانی لە هەموو بوارەکان کاردانەوەی کاریگەری خۆی هەیە لەجیهاندا .

١٩١٠/١٠/١٠ کۆمەڵەی هەیڤی لەلایەن عومەر جەمیل بەگ پاشاو قەدری جەمیل پاشاو فوئاد تەمۆ بەگو ئەکرەم جەمیل پاشاو مەمدوح سەلیمەوە دامەزرا ، دوای ئەوە دەستی کرد بەبلاو کردنەوەی گۆڤارێك بە ناوی ڕۆژی کورد ، دوای گۆڕا بە ناوی هەتاوی کورد ، لە پاشان گۆرا بۆ ناوی ژین. لە باشووری کوردستان .

١٩١٠/١٢/١٩ لە دایك بوونی نووسەرو وێنەکێشی فەرەنسی بەناونگ – ژان ژینیێ– لە باوکێکی نادیارو دایکێك ، کە دوای چەندین مانگ وازی لێدێنێتو دواتر لەپەناگەی هەتیوان سپاردیە خێزانێك لەگوندی – لبنی– لە فەرەنسا.

١٩١١

١٩١١/١/١٤ لە ماوەی ٧٢ ڕۆژ بەفرێکی بێ وێنە لەشاری هەولێرو دەووروبەری لەهەرێمی باشووری کوردستان باری بەبێ پچران ، کە بووە هۆیگۆڕینی باری کەش و هەوایەکە بارێکی بەستەلەکیو کاردانەوەی لە سەر باری ژیانی دانیشتووانە کە بە بلاوبوونەوەی برسیەتیو نەخۆشی نالەبار بە تایبەتی گرتنەوەی ئاژەڵی کێوی وەك ، گورگو چەقەڵو کەمتیار، لەهەمان کات کاری کردە سەر دانیشتوانی ناوچەکەدا .

١٩١١/١/٣١ كۆمپانیـــــــه نەوتیـــــــەكانی ئـــــــەڵمانیا ناچاربوون كه ماف بەرهـەم دەرهێنـانی نـەوتی ئێـراق ، كـه زۆربـەی لـه سـەر خـاكی كوردسـتان بـوو لـه پارێزگـای كـەركوك وخانـەقین و كەنــــدیناوەی ســـەر بەناحیـــەی دیبەگـــــــەی پارێزگـای هـەولێر لـــه باشــــووری كوردســــــتان

بفرۆشێته كۆمپانیەكانی بەریتانیا – ئەنگلۆ – پێرشیان نۆبل كۆمپانیا – و – ئەنگلۆ – سگۆینه – بەرامبەر ٢٤ بەش له كۆی ٨٩ هەزار بەشدا له بەرهـەم هێنانی نەوتی خام لەخاكی ئێستای ئێراق كه ئەوكاته له ویلایەتی مووسل ئەو نەوتانه بەرچاوی بەرهـەم هێنـانی بەرەو به ئـەنجام گەیاندن هـەنگاوی دەنـا ، لــه ئەنجامــه داهاتووەكــان بــەریتانیا و ئەلمانیابەهاوكاریــەتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بەتایبەتی له سەرخاكی باشووری كوردستان .

١٩١١/٢/٦ لـه دایك بوونی ئەكتـەری نـاوداری ئەمـەریكی – ڕۆنالـد ریگـان ، دوای ئـەوە رووی لـه بـاری رامیـاری كـردو بـه هـۆی زیرەكـی تـوانی ببێتـه دادوەری ویلایەتی كالیفۆرنیا ، دوای ئەوە بووە سەرۆكی ئەمەریكا كه بووە ژمارە/ ٤٠ له گرتنه دەستی پۆستی سەرۆكایەتی له ئەمەریكادا .

١٩١١/٢/٢٤ بڵاوكردنەوەی یەكەم ژمارەی ڕۆژنامەی – حواث – كـه رۆژنامەیـەكی توركی

بـوو ، بـە سەرپەرشـتی ئەحمـەد قـوودس زادە ، بـۆ مـاوەی حـەوت سـاڵ بەردەوام بوو لەدەرچوونی لە شاری کەرکوك لەهـەرێمی باشووری کوردستان ، بـە پـشتیووانی یارمـەتی دارایـی دەسـەڵاتی عوسمـانی لـە پێنـاو بڵاوکردنـەوەی هەسـتو بە هێزکردنـی بە بوونی بیری نەتـەوەیی تـورك لە پارێزگاکەدا .

١٩١١/٣/٧ دەسەڵاتی وولاتی یەمەنی ئەوکات نووێنەریان ڕەوانەی باکووری کوردستان کرد ، لەپێناو پەیووەندی کردن لەگەڵ هەندێ لە کەسایەتیە ناودارەکانی کورد ، لە ناوچەی شارەکانی دیاربەکرو موشو خنسو ناوچەکانی دیکە لە باکووری کوردستان ، کە لە گەڵ نووێنەری ئاینی – ئیمام یحیا– کۆبوونـەوە یان ئەنجامدا لەشاری مۆش لە هەرێمەکەدا .

١٩١١/٦/٦ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – ڕۆژی کورد – لە شاری ئەستەمبوڵ تورکیا ، کە ڕۆلی گرنگی هەبوو لە بەڕۆشنبیر کردنو بەرز کردنـەوەی هەستی نەتەوەیی نیشتیمانی لە کودستان بەتایبەتی لە باکووری کوردستان.

١٩١١/٧/١٣ هەندێ لە داواکاری تۆرانیەکان کۆمەڵەیەکیان پێك هێنا بەناوی – کۆمەڵـەی تـورك ئۆجـاغی– لـە ژێر دەسـەڵاتی عوسمـانی کە بەمانای نیشتمانی تـورك دێتو دوای ئەوە چەندین لقیان لە زۆربەی شارەکانی تورکیا کردەوە .

ئـەویش لـە پێنـاو دەرخـستنی بـوونی نەتـەوەی تـوركو سـەرکردەکانیان لەجـەنگیزخانو ئۆغـوزو هۆلاکـۆو تـەیمووری لـەنگ... لـە هـەمان کـات داواکاریـەکانیان بە نـاوی ئـەوە بـوو ، کـە ٤٠ ملیـۆن تـورك لـە ژێـر دەسـەڵاتی ڕووسیا دایە لەئاسیای بچوكو قەفقاردا ، کە ئەمانـە دەووڵـەتی عوسمانیان لێپکهاتووە لە ناوچەکەدا ...!.

بـەڵام لەڕاسـتی ئـەوە ڕاسـتی تێدانیـە ، کـە بـەم شـێوویە کۆمەڵـەی تـورك ئۆجـاغی کـاری بـۆ کردبـوو تـەنیا بـیری شـۆڤینی نـەبێت لـەژێر بـاڵی ئیمپراتۆریەتەکەدا .

١٩١١/١٠/٢ لـە دایـك بـونی –جـاك ڤینـی– لـە وویلایـەتی ویسکنـسن لـە شارۆچـکەی هیلۆکی ، کەخاوەنی بەدەیا چیرۆکی خەیالی بووەو کاری کردۆتە سەر بواری

پیشەسازی ڕاگەیاندن .

١٩١١/١٠/٢١ مــۆرکردنی ڕێکەوتننامــە لــە نێــوان ڕژێمــی فارســی ئێــران و ڕژێمــی ئیمپراتۆریـەتی ، ئـەویش لـە پێنـاو چارەسـەرکردنی کێشـەی سنووری لـە نێوانیاندا کە زۆربەی زۆری سنوورەکانی نێوان هەردوو دەسەڵاتەکە لەسەر خاکی ڕۆژهەلات و باکووری کوردستان بوولە کێشووەری ئاسیادا .

١٩١١/١١/٨ دامەزرانـدنی پـارتی- حـزب الحريـة والائـتلاف- لـە پێنـاو یـەکبوونی یـەك ووشەی بەرهەڵستکاری‌و ، لە پێناو ڕاکێشانی نەتەوەکانی کە تورك نین و دژی ئیتحادیەکان... شایانی باسە ئیتحادیەکان بیری شۆڤینیان بەهێزبوو لە بە تورك کردنی نەتەوەکانی دیکەی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی ، بە تایبەتی لە باشوورو باکووری کوردستاندا .

١٩١١/١٢/٨ بۆ یەکەم جار لە شاری بەغدا بەردی بناخەی پەیمانگای مامۆستایان دانرا ، ئـەویش لـە پێنـاو پێگەیانـدنی مامۆسـتای فێرکردنـی خوێنـدکاران لـە شارەکەو شارەکانی دیکەی وویلایەتی بەغدا .

١٩١١/١٢/١١ لــەدایك بــوونی ئــەدیب و نووســـەرو ڕوونــــاکبیری نیشتیمانی گەورەی عـەرەبی - نــەجیب مــەحفوز - لــە گـەرەکی جەمالیـە لـە شـاری قاهیرەی پایتەختی میسر ، ئەم نووســەرە ناوەکــەی بــەناوی دکتـۆرێکی جیهـانی کـراوە ، کە ئەو دکتۆرەی سەرپەرشتی لــەداکیك بــوونی نــەجیب مەحفوز کردبوو لە شارەکەدا . شـایانی باسە ئـەو ئەدیبـە لـە ساڵی ١٩٣٤ خەڵاتی لیسانسی لە ئاداب لەبەشی فەلسەفە وەرگرتووە . هـەروا لـە سـاڵی ١٩٨٨ خـەڵاتی نۆبلی پێبەخشراوە ، لـەدوای ساڵەکانی ١٩٣٦ دەستی کـردووە بـە نووسـینی کورتـە چیرۆك لـە دوای دامەزرانـدنی

بەفەرمانبەری میری ، دوای ئەوە بەردەوام بووە لە بوارەکانی نووسینی ڕۆمان و چیرۆك و چەندین لایەنی دیکە تاکوو کۆچی دوایی کردووە لە وولاتەکەیدا .

١٩١١/١٢/١٤ گەیشتنی یەکەم مرۆڤی نەرویژی - رۆلد ئاموندسن - بۆ جەمسەری باشووری گۆی زەوی ، دوای سێ ڕۆژ لە گەڕانەوەی چەترەکەی جێ هێشتبوو، واتە لە یادی کرد لە ناوچەکەدا .

١٩١٢

١٩١٢/١/١ لە دوای هەوڵێکی زۆر ئەویش بە راگەیاندنی کۆماری چین لەلایەن دکتۆر - سن یات سن - بە هەڵووەشاندنەوەی رژێمی شانشینی بە دامەزاندنی رژێمی کۆماری لە وولاتەکەدا . بەڵام کێشەکان هەر بەردەوام بوون لەم بوارەدا لە نێوان دەسەلاتداران لە نێوان خۆیاندا لە ناو خۆی وولاتەکەدا .

١٩١٢/١/١٨ گەیشتنی - ڕۆبەرت فالکۆن - بۆ جەمسەری باشوور.

شایانی باسە سەدەی بیستەم سەردەمی پێشبڕکێی نێوان گەریدە گەرۆکەکانی جیهان بوو ، لە گەیشتن بەهەردوو جەمسەری باشوورو باکوور لەسەر گۆی زەویدا

١٩١٢/١/١٨ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی - حقوق - یانی ماف - لە شاری بەغدا لەلایەن نووسەرو رۆژنامەنووسی ناوداری کورد مامۆستا مەعروف چاووك لە شارەکەدا .

١٩١٢/٢/١٢ دامەزراندنی کۆماری چین لە ناوەندەکانی کێشەو ململانێی نێوودەووڵەتی لەبەرەو چوون بۆ جەنگی یەکەمی جیهانیو دابەشکردنو گۆڕینی نەخشەی جیهان ، بەتایبەتی لە ئاسیای بچووكو نیمچە دوورگەی کۆریای یەك بووی ئەو کات لە کێشوەرەکەدا .

١٩١٢/٤/١٠ کەشتی تایتانیك کە کەشتیەکی گەشتیارە دەووڵەمەندەکان بوو ، لە دوای بە ڕێکەووتنی بە گەشتی تایبەتی خۆی بەناو دەریای ئامپتۆن لە ئینگلتەرە بەرەو نیویۆرك ، بە ڕێکەت کە ٢٣٤٠ هاووڵاتی هەڵگرتبوو ، لەئەنجامی بەر یەك کەووتنی لەگەڵ چیایەکی بەستەلەکی بەفری . کەشتیەکە تێك شکاو بووە هۆی گیان لە دەستدانی هەلگرانی . تەنیا ٧٠٠ هاوولاتی لێ رزگار بوو لە ناو کەشتیەکەدا .

ئەمــەش لــە دوای گەیــشتنی کەشــتی تایتانیــك و نزیــك بوونــەوەی لــە کەنارەکانی ڕۆژهەڵاتی وولاتی کەنەدا لە ١٩١٢/٤/١٤ و بەهۆی خۆدانی بە چیایەکی بەفری بەستەکەکە کەشتیکە نگرۆ بوو لەم ڕۆژەدا .

١٩١٢/٥/٥ بڵاوکردنـەی یەکـەم ژمـارەی ڕۆژنامـەی – پراڤدا– لـە شـاری پترۆسـبۆرگی پایتــەختی ڕووســیای قەیــسەری ئــەوکات ، لــە لایــەن پــارتی کرێکــاری سۆشیالیــستی دیمــوکراتی ڕووســی ، کــە زمانحــاڵی پارتەکــە بــوو ، بــە سەرکردایەتی لینین .
کە تاکوو ئێستاش ئەو ڕۆژنامەیە لە بلاو کردنەوە بەردەوامە لەلایەن پارتی کۆمۆنیستی ڕووسیا ، سەرەڕای چەندین جار لەپچڕانیدا بەتایبەتی بەر لە شۆڕشــی ئۆکتۆبــەری ســاڵی ١٩١٧ و دوای هەلووەشــاندنەوەی یەکیــەتی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٩١ دا ، لە ئەوروپای ڕۆژهەڵات و جیهاندا .

١٩١٢/٥/٢٠ هێزەکـانی سـووپای ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی تـورك پـەلاماری گونـدەکانی ناوچــەی خــانێی ڕۆژهــەلاتی کوردســتانیدا ، بــەنیازی داگــیر کــردن ، بــەڵام هێزەکانی سمکۆی شکاك توانیان ئـەو پـەلامارە ڕەتبکەنـەوەو پاشەکشە بە هێزەکانی سووپای عوسمانی بکەن‌ودووریان بخەنەوە لە ناوچەکەدا .

١٩١٢/٦/١ وەرگێــڕی – مترجــم– ی بــالوێزی ڕووســیاو بــالوێزی بــەریتانیا لــە شــاری ئەســـتەمبۆلی پایتـــەختی ئـــەوکاتی ئیمپراتۆریـــەتی عوسمـــانی ، چـــەند ئامۆژگاریانــدا بــە دەســەڵاتدارانی ئەســتەمبۆل ، کــە تیایاهــاتبوو . ئــەو جمووجۆلە جەنگاوەرانەی کە لە ناوچەی قونووی باکووری کوردستان هەیە لادانێکی ئاشکرایە لە پەیمانی بەرلیندا.

١٩١٢/٧/٥ ئەنجامدانی پێشبڕکێی یاریەکانی جامی جیهانی – ئۆلـەمپیات– لـە شـاری ستۆکهۆلم ئـەنجام دراو بـەردەوام بـوو تـاکوو ٧/٢٧ی هـەمان سـاڵ لـە نێوان یاریزانانی وولاتانی بەشدار بوو لە شارەکەدا .

١٩١٢/٨/١٠ ڕۆماننووســی بــەناوبانگی بــەرازیلی – جــۆرج ئــەمادۆ – لــە باشــووری وویلایەتی – بامیا – چاوی بە جیهان هـەڵهێناوە ، کە مەڵبەنـدێکی بازرگـانی کردن بوو بە کوییلە ئەفریکیەکان لە وویلایەتی بەرازیل .
لـــەدوای تـــەواوکردنی قۆناخـــەکانی خووێنـــدن و هـــەر لەســـەرەتاوە پێنووسەکەی بەرەو نووسینی ڕۆمان هەنگاوینا ، کە یەکەم ڕۆمانی لەساڵی

١٩٣١ بلاوکردەوە بەناوی – خاکی کەرنەڤاڵ – بەڵام بەر لەو رۆمانەش – نووسینەکانی بەناوی – کاکاو – میگەلی لمەکان – کە بووە هۆکاری دەرکەوتنی کەسایەتی ئەمادۆ لەووڵاتی بەرازیل و جیهان .

بەهۆی بوونی بە ئەندام بوونی لە پارتی کۆمۆنیستی بەرازیل و لەوکاتەدا دەسەڵاتی بەرازیل دەسەڵاتێکی کۆنەپەرست بوو ، بەم هۆکارە کە دوورخراوەتەوە بۆ پاریس و لەوێش بۆ براگی پایتەختی ئەوکاتی یۆگۆسلافیا و لە و ووڵاتە ژیانی بەسەر دەبرد لەنێوان ساڵەکانی ١٩٣٠ – ١٩٤٠ – بەڵام دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٥٢ گەرایەوە بەرازیل .

لە دوای گەرانەوەی دەستی کرد بە نووسینەکانی کە لەوکات هەوڵیدا لە گەڵ دەروونی گەلی بەرازیل بگوونجیٚ لە بوراەکانی کۆمەلایەتی و رەگەزی گەلی بەرازیل و کیشووەر و جیهان . شانازی بەو رۆماننووسە بەتوانایە دەکەن . ئەمادۆ بووە ئەندامی شەرف لە فەیلەقی فەرەنساو لە ساڵی ١٩٩٥ پاداشتی کاکۆسی پرتووگالی پیٚ بەخشرا .

جۆرج ئەمادۆ خێزانەکەی بە ناوی – زیلیا – یەو کچوو کورێکی هەیە . ئەم مرۆڤە لە کارەکانی بەردەوام بوو تاکوو لە ٢٠٠١/٨/٨ لە تەمەنی ٨٨ ساڵیدا ماڵئاوایی لەگەلی و بەرازیل و جیهان کرد . ئەم مرۆڤە نووسینەکانی بۆ ٤٨ زمان وەرگێردراون و زیاتر لە ٢٠ ملیۆن دانەی لیٚ فرۆشراوە لە بەرازیل وووڵاتە جیا جیاکانی جیهان .

١٩١٢/١٠/١٧ بـــــالوێزی دەســــەڵاتی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی لـە پترســــبۆرگی پایتـــەختی رووسـیای ئـەوكات ، لـە لایـەن بـەر پرسـی بـاڵای رووسـیای قەیــسەری – ســـازانۆف – ئاگاداری دەسـەڵاتی عوسمـانی تـورکی كـرد كـە بڕیـاری داوە هێزەكـــانی لـــەو ناوچــانە بكشێنێتەوە ، كە دووبەرەكیان تیایـەو لەسـەرەوە دایـان بنـێ ، كە لەساڵی ١٩١٠ بڕیاری بۆ دراوە لە نێوان هەردوو وولاتدا ،

١٩١٢/١٠/٢٥ زۆر جـار هێزەكـانی سـووپای ڕووسـیای قەیـسەری و چـەكدارانی كـورد لـە ڕۆژهـەلاتی كوردستان بەگژ یەكدا دەچوون ... بۆ نموونـە ئـەو شـەڕەی كـە لـەنزیك – زندێشتەوە – ڕوویـدا . كە ڕووسەكان لـەو بڕوایـە نـەبوون ، كـە چارەســەری كێـشەكە بـە هێزكردنـی دەســەلاتی ڕووسـیا لــە ڕۆژهــەلاتی كوردسـتان بـە هێـزی چـەك چارەسـەر بكرێـت لەگـەڵ كـورد ، بـەلكوو دەبـێ بەكاری دبلۆماسی و یارمەتی دان چارەسەر بكرێت لە ناوچەكەدا .

١٩١٢/١١/١٧ بالوێزی دەسەڵاتی عوسمانی لە پترسبۆرگی پایتـەختی ڕووسیای ئـەوكات ، داوای لە – سازانۆف – كرد بۆ جێهێشتنی ناوچەكانی سەر سنووری كورد لە باكووری كوردستان بەهۆی پەڕینـەوەی كاری شۆڕشگێڕی هەمە لایەنەی كورد لە هەرێمەكەدا .

١٩١٢/١١/٢٨ وولاتـی ئـەلبانیا بـەر لەجـەنگ سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیانـد ، بـەلام لەجـەنگی یەکـەمی جیهـانی بـووە گۆڕەپانی بنەڕەتی جـەنگ لـە نێوان هاوپـەیمانان و سووپای ڕووسیا، کـە لـەو کـات ئەحمـەد زوگـۆ

سـەرکردایەتی ئـەلبانیای گرتـە دەسـت ، کـە دەرەبەگێکی خـاوەن زەوی و بە سامانی زۆری چەوسێنەر بوو لە وولاتەکەدا

ئەم ڕاگەیاندنەش بە ناوی کۆماری ئەلبانیا بوو . کە پایتەختەکەی ناوی – تیرانـا – ە یـەو ژمـارەی دانیـشتووانەکەی ، ٣٥٠,٠٠٠ هـەزار کەسـە . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی ، ٣,٩٥٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا ڕووبـەری وولاتەکـەی , ٢٨,٧٥٠ کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چڕی دانیشتووانەکەی ،٣١٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، ئەلبانیەکان ٩٨٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩١٢/١٢/٦ کوونسلی ئەمەریکا لە شاری حەلەبی ئێستای وولاتی سووریا ڕاپۆرتێکی ئاراسـتەی سـەرۆکەکان کـرد ، بـە گەشـتەکانی لـۆرانس و مـستر لیۆنـاردۆو کۆمـەلێك لـە شـاندی شـووێنەواری بـەریتانیا لـە کـرکمیش ، کـە لـە نـاو ڕاپۆرتەکەی دەری خست بوو ، کە دەنگو باسی وا بلاو بۆتەوە .

کە بنەمالەی خدێووی لە میسر ، واتە محەمەد عەلی پاشاو شـەریفی شـاری مەککـەو عـزەت پاشـا سـکرتێری سـولتان عەبدولحەمیـدی پێـشوو، عەبدوالرحمان ، ئەمیرحاج ، پیلانیان ئامادە کردووە .

لە پێناو ڕووخاندنی دەسەلاتی خەلافەت لـە تورکیاو سـووریاو فەلەسـتین و

ئێراق و نیمچه دوورگـەی عـەرەبی ، بە گـەڕاندنـەوەی خـەلافـەت بـۆ یـەکێك لـە بنەماڵەی قورەیشیەکان لە شاری مەککەو دوورخستنەوەیان لە سیاسـەت لـە ناوچەکەدا .

١٩١٢/١٢/٦ لــە بــەردەوام بــوونی کــاری شووێنەوار ناسان ، ئەویش بە دۆزینەوەی پەیکەری شازادە – تادۆیهـــا – ئینفـــەرتینی – ی هاوسـەری فیرعـەونی میـسر ، لەلایــەن – لودفیـك یوزفـات – لـەووڵاتی میسردا ... شـایانی باسە شـووێنەوارەکانی ووڵاتـی میــــــسر ، بەتایبــــــەتی ئەهراماتـەکان کـە یەکێکـە لـە شـووێنەوارە هـەرە گرنگـەکانی حەووتی جیهان و لەهەمان کات سەرچاوەیەکی ئابووری گرنگە بۆ ووڵاتەکە لە بواری گەشت و گوزاردا .

١٩١٢/١٢/١١ لە شـاری بەیرۆتی پایتـەختی لوبنان کۆمەڵەیەك پێکهات بەناوی لیژنـەی چاکسازی ، کە داوای ئیدارەی کاروباری ناوخۆییان کردو زمانی عـەرەبیان کـردە زمـانی فـەرمی و لـە هـەمان کـات دژی زمـانی تـورکی وەسـتان و لـە ئەنجوومـەنی نووێنـەرانی عوسمـانی و خزمـەتی هەمیشەیی عـەرەبیان لـەناو ریزەکانی سووپای عوسمانی لەناوخاکی ناووخۆی بەیروت بێت و نەچێتە دەرەوە .

بەڵام لە هەمان کات ئیتحادیەکان هەڵسان بەداخستنی بارەگـای ئـەو لیژنـە ... بەپشتگیری کردنی کوونسولیەی فەرەنسا ، و ئەو کۆمەڵەیە هەلسا بە هاوکاری کردن لەگەڵ کۆمەلەی راستبوونەوەی لوبنان لە دەرەوەی لوبنـان و پەیووەندی بەردەوام بوو لەگەڵ کوونسلییەی فەڕەنسا .

هــەروا داوای کــرد کــە فەڕەنسا پــەلاماری دەســەڵاتی عوسمــانی بــدات و

هەرێمەکە بخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی... بەڵام خاوەن بیری نەتەوەیی لە ئێراق پەیووەندی لەگەڵ بەریتانیا کردو واش دەرکەووت کە ریکەووتنەکە لەسەر ناوچەگەریە.... ئەمەش بووە هۆی مەترسی ئیتحادیەکانو لە ئەنجام بووە هۆی سەر هەڵدانی کێشەو ململانێی توونـدو تیژو بووە هـۆی ئـەوەی کە کۆمەڵەی گەنجانی عەرەب لەپاریس داوای کۆنگرەیەك بکەن .

١٩١٢/١٢/١١ لە مێژووی ڕووداوەکانی رابردوو خەبات و تێکۆشان و قوربانیدانی گەلی کوردستان ، دەبێ دووبارە بێتەوە بە پێی مێژووی جووگرافیاو ، یاخوود جووگرافیای مێژوو .

هەروەك مێژووی نووسراوە ، کە کتێبی – کتاب لدواوین العسمانین – دا
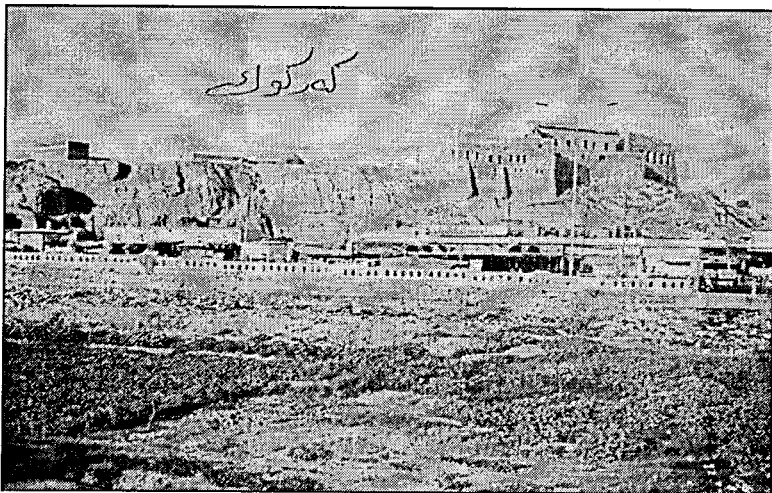
هاتووەو لە سالنامەی عوسمانی دا بە ناوی – رسالەالسنە – ی عوسمانی و چەندین بەلگەی دیکە کە دەڵێ :-

پارێزگای کەرکوك کوردیە و دانیشتووانەکەی پێك هاتوون لە نژادی کوردو عەرەب ودوایی تورکمان و کلدان . بەڵام کورد بە پلە یەك دێت و عەرەبیش بە پلە دوو لە پارێزگاکەدا .

لە گەڵ ئەوەشدا بە لگەنامەکانی عوسمانی و ئێراقی دووپاتی ئەوە دەکەنەوە کە لە ٨٥٪ دا نیشتووانی شارو قەزاو ناحیەکان و گووندەکان دانیشتووانە رەسەنەکانی کوردن ، ئەم رێژەیەش بەر لە وەرگرتنی

دەسـەڵات لـە ئێـراق بـوو لـە سـاڵی ١٩٦٣دا. کـە دانیـشتووانی کـەرکوك و دەووروبەری کوردن .

ئـەوەش دووپاتکراوەتـەوە کـە بـەر لـە شۆرشـی ١٩٥٨/٧/١٤و بـە شـایەتی دانیشتووانی کەرکوك و دەووروبەری لە کەسایەتیە تەمەن گەورەکان لە کوردو عەرەب کە دەڵێن :-

لـەوکات لـە ناوشـاری کـەرکوك ٢٠٠ ماڵـە عـەرەب نیشتەجێی نـاو شـارەکە نەبوونە ،

بەڵام شەپۆلی بە عـەرەبکردن بـەردەوام بـوو ، وەك ئـەوە نـەبوو ، کـە لـە دوای کودەتای بەعسیەکان روویـدەدا لـە پارێزگای کـەرکوك و بـە تایبـەتی لـە نـاو شـاری کـەرکوك ، ئامـاری سـاڵی ١٩٥٧ یـش شـایەتی ئـەو راسـتیانەیە لـە پارێزگاکەدا .

١٩١٢/١٢/١١ لـــە رامیاریـــەتی نێـــوو دەوولـــەتی لـــە ســـەرەتای ســـەدەی بیـــستەم ، بـــە بەســـتنەوەی مـــافی چـــارە نووسـی گـەلانی ژێـر دەسـتە لـــە کێـــشووەری ئاســـیاو ئەفـــەریکیا لـــە گـــەڵ راگەیاندنەکـەی سـەرۆکی ئەمـەریکا – وورد ولـسن – کە لە ١٤ خال پێك هـاتبوو، ئـــەو وتارانـــەی کـــە لـــە سـەردەمی جـەنگی یەکـەمی

جیهـان بـە دەسـەڵاتداران و گـەلانی جیهـانی بڵاوکـردەوە ، بـە تایبـەتی لـەو هەرێم وناوچانەی کە کەوتبوونە ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بە تایبەتی لە کێشووەری ئاســـــیادا.

بەڵام بەر لەوەش جۆزێف ستالین سـەرۆکی یەکیـەتی سـۆڤیەتی پێشوو بـەر لـە شۆرشـی ئوکتۆبـەری بەلـشەفی لەسـاڵی ١٩١٧ و لـە سـالی ١٩١٢ بـوونی

نەتەوەی لە پێنج خاڵ دیاری کردووە بۆ بەدەستهێنانی قەوارەی دیار کراو بەمافی چارەنووس و پێك هێنانی دەوڵەتی خاوەن سنوور لە هەموو بوارە جیا جیاکانی ئەویـــش:-

١- بوونی مێژووی هاوبەش .

٢- بوونی زمانی هاوبەش ٣- بوونی خاکی هاوبەش ٤- بوونی ژیانی ئابووری هاوبەش <

٥- بوونی رۆشنبیریەکی هاوبەش . ئەم خالانەش بە بیروبۆچوونی ستالین نەتەوە پێك دێنن ، کە ئەویش بە خەباتکردن لە پێناو بەدەست هێنانی مافی چارەنووس و سەربەخۆیی بوونی لە سەر ئەو قەوارە زەویەی کە لە سەری دەژی بە پێی بوونی ئەو خالانە لە هەر نەتەوەیەك لەو هەرێمە ، یاخوود ناوچە لە هەر کێشووەرێك لە کێشووەرەکانی ، کە جیهانی لێیٚ پێك هاتووە لە سەر گۆی زەویدا.

تێبینی:- ئەم خالانەی ستالین لە یەکەم و بە ناوبانگترین بابەت دادەنرێت لە کتابی - الماركسية والمسألة القومية - بلاو کراوەتەوە .

١٩١٢/١٢/٢٤ بیرەوەریەکانی - گێرس- کە بۆ بەرپرسی رووسیا سازانۆفی نوسیبووی ، کە تیایدا هاتبوو دەڵیٚ :- نابیٚ رێگە بەو جۆرە کەسانەی کە وەك سەید تەهاو عەبدولقادر بدرێت بگەرێنەوە ناوچەکانی سەرسنووری نێوان ئێران و ئێراق و تورکیا ، لەمیانەی شەرو کێشەو ئاژاوەدا... شایانی باسە سنووری هەرسیٚ دەوڵەتی دروستکراو لە سەر خاکی کوردستان جیٚ بەجێکرا لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٢/١٢/٢٦ بڵاو کردنەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامـەی – بـانکی کـورد– لـه لایـەن بنەماڵـەی بەدرخانیەکان لە کوردستاندا .

١٩١٢/١٢/٢٩ دەرهێنەرو شاعیرو ڕەخنەکارو شێووەکاری ئیتـاڵی – مایکل ئـەنتۆنیۆتی – لـه شـاری میرارای ناوەراسـتی ئیتاڵیـا چـاوی بـه جیهـان هـەڵهێناوه. هـەر لەسەرەتای ژیانی بەهرەو حەزی هونەری بۆ شێووەکاری و هونەری سینەما دەبزوێت لە وولاّتەکەیدا .

لـه پـاڵ ئەمەشـدا شـعرو بابـەتی هونـەریش دەنووسـێت. دوای ئـەوه بەشـی ئابووری لە زانکۆی پۆلۆنیا تـەواودەکات. وەك ڕەخنـەگرێکی سـینەمایی لـه چەندین رۆژنامه بابەتەکانی بڵاودەکردەوه .

دوای ئەوه بەرەو شاری رۆمای پایتەختی وولاّتەکەی دەچێت و لەوێدا کار لەگـەڵ کۆمەڵـه دەرهێنـەرێك دەکـات و لەچـەندین فلـیم رۆڵـی یاریـدەدەری دەرهێنەر دەبینیّ .

لەوانـه فلیمـی گەرانـەوەی فرۆکەوانەکـەی رۆبێرتـۆ روسـیللینی دەرهێنـەرو فلیمی راوی تراژیدی جۆزیا دسانتیی دەرهێنەر لە ساڵی ١٩٤٦دا.

ئـەم کەسـایەتیە نـاوداره ئیتالیـەو جیهانیـه دوای ئـەوه لـه سـاڵی ٢٠٠٤ بـه ناوی دواداو دەرهێنیّ.

ئەمـەش لـه دوای بـەدەیا فیلـیم و کـاری شـێووەکاری و لەئـەنجامی کـاره سـەرکەوتووەکانی لـەبواری شـیعرو فلیمـی سـینەماو کـاری شـێووەکاری بەسـەرکەوتووانه ئەنجامـداوەو بـەدەیا خـەلاّتی پـیّ بەخـشرا لەوانـه خـەلاّتی ئۆسکاری ساڵی /١٩٩٥.

خەلاّتی شێری زێرینی لە ڤیستیڤاڵی ڤێنیای ساڵی ١٩٩٧.

ئەم کەسایەتیه بە نەخۆشی لە ٢٠٠٧/٧/٣٠ لە ئیتا کۆچی دوایی دەکات بە ماڵئاوایی کردنی لە هونەرو هونەرمەندانی ئیتالیاو جیهان.

١٩١٣

١٩١٣/١/٤ کردنــەوەی قوتابخانەیــەکی کــوردی لەشــاری – خــوویی– لەهــەرێمی ڕۆژهـەلاتی کوردسـتان لەلایـەن عەبدولرەزاق بەدرخان بەزمانی کـوردیو بـه ئـەلف‌و بـیّ‌و پیتــی زمــانی ڕووســی دەســتکرا بــه خوویّنــدن ، کــه ٢٩ خوویّندکاری تێدابوو لەو کات لە شارەکەدا .

١٩١٣/١/٢٣ ئیتحادیـەکان هەڵـسان بەکودەتایـەکی سـەربازی بـه سـەرکردایەتی ئـەنوەر

تەلعەت پاشاو لە ئەنجام لێی سەركەوتن بە گەڕاندنەوەی دەسەڵاتیان...
بەڵام هاوكاریەكان وازیان لەجموجوڵی خۆیان نەهێنا كە هەر ئەوانیش بوون بە دارشتنی پیلانی كووشتنی مەحموود شەوكت پاشا .
دوای ئەوەی كە ماوە بە ئیتحادیەكان درا ، لە پێناو لێدانیان و بووە هۆی ئەوەی كە پارتی - الحریە والائتلاف- سەر لە نووێ ببووژێتەوە لە دوای شەڕ كردن لەژێر داگیر كەری بێگانە .
بەڵام ئەو پارتە زۆری هەوڵدا ، كە كورد بۆلای خۆی ڕاكێشێ بەسووڕانەوەیان لەناوچە جیا جیاكانی باكووری كوردستان ، دوای ئەوە توانیان چەندین هاووڵاتی كورد بۆلای خۆیان ڕابكێشن ، ئەمەش بەهۆی هەڵوویستی هەڵەی ئیتحادیەكان.

١٩١٣/٢/٢٧ لە دایك بوونی ڕووناكبیرو فەیلەسوفی هزرمەندی دژ بەجەنگ - پۆل ریكۆر - لە شاری ڤالینسای فەرەنسا... ئەم فەیلەسوفە لە تەمەنی سێ ساڵیدا دایك و باوكی كۆچی دوایی دەكەن و لەلای باپیری ژیان بەسەر دەبات و قۆناخەكانی خوێندن تەواودەكات.
لە دوای تەمەنی ١٨ ساڵیدا دانراوەكانی مۆنتانی و باسكال و ڤۆلتێرو رۆسۆ دەخووێنێتەوەو دووچاری هێدمەی فەلسەفە دەبێت... چونكە نەیدەتوانی ململانێی نێوان پێگەیشتنی پروتستانت و پێكهاتەی فەلسەفی خۆی یەكلابكاتەوە.
ئیتر بەردەوام بوونی لەناو ئەو كێشە هەمە لایەنانە تاكوو لە ساڵی ١٩٣٣ توانی لەسەر دەستی فەیلەسوف و مێژوونووسان لەزانكۆی سۆریۆن وانەی فەلسەفە وەردەگرێت. لە ساڵی ١٩٣٩ پۆل ریكۆر وەك ئەفسەرێك رەوانەی بەرەكانی جەنگی دووەمی جیهان دەكرێت و دوای ماوەیەكی كەم لەلایەن نازیەكانی ئەلمان بەدیل دەگیرێ وتاكوو ساڵی ١٩٤٥ لەبەندیخانەی شاری پۆلۆنیا ژیان بەسەر دەبات . دوای ئازادكردنی لە ساڵی ١٩٥٧ بە مامۆستای مێژووی فەلسەفە لەزانكۆی ستراسبۆرگ دادەمەزرێت.
ئەم فەیلەسوفە لەكاری نووسین و داهێنان بەردەوام دەبێت و لەماوەی ژیانیدا چەندین دانراوی بەبەهای گەیاندۆتە كتێبخانەو دەست خووێنەران

ئەویش وەك :-

١- فەلسەفەو هزر لە ساڵی ١٩٦٥.

٢- ٢- مێژوو وشووێنەوار لە ساڵی ١٩٦٥. ٣

٣- - فرۆید و سروشت لە ساڵی ١٩٦٦. ٤

٤- - مرۆڤ و هەڵە. ٥

٥- - فرۆیدو فەلسەفە لە ساڵی ١٩٧٠،

لە گەڵ چەندین دانراوی دیکە و لەگەل بڵاوکردنەوەی بەدەیا بابەت لەبواری مێـژووی فەلـسەفە تـاکوو لـە ٢٠٠٥/٥/٢٠ لـە شـاری جایتنـای رۆژئـاوای فەرەنسا کۆچی دوایی دەکات.

١٩١٣/٤/٢٤ بڵاوکردنــەوەی یەکــەم ژمــارەی گۆڤــاری نیوومــانگی بــەزمانی تــورکی بەسەرپەرشتی ئەحمەد مەدەنی قوودسی زادەو ئەو گۆڤارە بەردەوام بوو تاکوو ساڵی ١٩١٥ لە دەر چوونیدا .

١٩١٣/٥/١٨ دەست پێکردنی گەشتەکەی- ئۆرلوڤ- ی کوونسلی ڕووسی لە شاری بەغداوە بۆ ناوچە جیاجیاکانی باشوورو ڕۆژهەڵات و باکووری کوردستان ، ئەویش لە پێناو کۆکردنەوەی زانیاری هەمە لایەنە لەسەر چۆنیەتی باری بوونی نەتەوەی کورد لە کوردستاندا .

١٩١٣/٥/٣٠ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی لەندەن لەکۆشکی - سنت جیمس- لە لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، لەپێناو کۆتایی هێنان بە شەڕی بەلکان لە نێوان دەسەڵاتی عوسمانی لەلایەك و بوولگاریا و سرب و چیای رەش و یۆنان لەلایەکی دیکەدا .

ئەو ڕێکەووتننامەیەش لەسەر کێشەی تورکیا و یۆنان بوو ، ئەویش لە سەر دوورگەی کرێت و سنووری ئەو بەشە تورکیایەی کە کەوتبووە ناو کێشووەری ئەورووپا ، لە سەر هێڵی درێژی لە ئینۆس تاکوو میدیا ، بەڵام ئەو ڕێکەووتنە جێبەجێ نەکرا بەهۆی کێشەکانی نێوانیان.

١٩١٣/٦/٦ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری هەفتەنامەی - ڕۆژ کورد- لە شاری ئەستەمبۆلی تورکیا ، لەلایەن مامۆستا عەبدولکەریم سلێمان. هەروا

بلاوكردنەوەی یەكەم ژمارەی گۆڤاری هەتاوە كورد لە هەمان رۆژدا <

١٩١٣/٦/١٨ گرێـدانی كـۆنگرەی پـاریس لـە هـۆلی گـەوورەی كۆمەلـەی جووگرافیـا لـە شەقامی سان گرمین ، كە نووێنـەری كۆمەلەی لامەركـەزی میسری و شـەش نووێنـەری كۆمەلـەی چاكسازی بـەیروت و سێ نووێنـەری موجاهدینـەكانی ئەمەریكاو یەك نووێنـەر لـە موجاهیـدەكانی مەكسیك و دوو نووێنـەری ئێران بەشـداریان لـەو كۆنگرەیـە كـرد ، هـەروا عەبدولكـەریم خـەلیل نووێنــەری شەبیبەی عەرەبی لە ئەستەمبۆل بەشداری تێداكرد.

بـەلام تۆفیـق سـوێدی كـە نووێنـەری ئێـراق بـوو لەكۆنگرەكـەو لـە وتەكانیـدا ناوی كونگرە نرا ، بە كۆنگرەی سووریا و مۆری بۆ دروستكرا ، بـەلام دوای ئـەوەی كـە نـاوی كۆنگرەكـە گـۆڕا بـۆ نـاوی كـۆنگرەی یەكـەمی عـەرەبی و كۆنگرەكە دابەش بوو ، لە نێوان سێ بیروو بۆچوون ئەویش :-

١- ئیـسلامیەكان نەیاندەویـست لــە ڕژێمــی توركیـا جیـا ببنــەوە .٢- مەسـیحیەكانی دژ بـەڕژێمی توركیـا . ٣- ڕاڕاكـانی عـەرەب نیـازی پارەیـان هەبوولە كۆنگرەكەدا .

١٩١٣/٦/١٨ لە پـەراوێزی كۆنگرەی پاریسدا ، كۆنگرەی یەكـەمی سـەركردەكانی عـەرەب لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا بەسترا ، كە نووێنەری كوردیش لەم كۆنگرەیە ئامادە بون و سەرۆكی هەلبژێردراوی كۆنگرەكە . كە عبدالحمید زەهاوی بـوو لە ووتارەكەیدا باسی كورد دەكاو دەلێ:-

بناخەی پەروەردەی ڕامیاریمان لە ئێستا دوور بێت لـە لامەركـەزیو بەرچاو تـەنگی و شـۆڤێنی ، كـە ئەمـە كـارێكی بـاش نیـە ، چـونكە ئـەو بیرەی لای عوسمانیەكان باوە ، لەبەر ئەوەی ئەرمـەن و كـورد زمانیان وەك ئێمـە هەیـەو پێوویستە بەدادوەرانە چارەسەر بكرێت لـە هـەردوو بـوارە جیا جیاكـان ، لـە كێشووەرەكەدا .

١٩١٣/٧/١٧ لـە دایـك بـوونی نووسـەرو فەیلەسـوف و رووناكبیری فەرەنـسی - ڕۆجیـە كاڕودی- لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا.

١٩١٣/٧/٢٩ مـۆركردنی ڕێكەووتننامـەی - ئـەنگلۆ، توركی - بـە دیـاریكردنی ناوچـەی لایەنگری لە كەنداوی بەناو عـەرەبی و نیمچە بیابانی عـەرەبی ...بـەپێی ئـەو

ڕێکەووتنە تورکیا دانینا بە دەسەڵاتی بەریتانیا لەسەر کەنداوو ڕازی بوو لەسەر کێشانی نەخشەی- هێلی بەنەفسەجی بەدانانی سنووری نێوان شاری نەجدی سعوودیو پارێزراوی شاری عەدەنی ڕۆژهەلات- لە ناوچەکەدا .

١٩١٣/٨/٥ فەرمانی سوڵتانی عوسمانی دەرچوو بە لەخۆ گرتنی هەندێ خاڵ لەناوەڕۆکی ڕێکەووتنامە ، لەکاتژمێر سێی پاش نیووەڕۆی ئەم ڕۆژەدا ژمارەیەکی زۆر لە عەرەبەکان لەگەڵ کورد لە هۆڵی مونتەدای ئەدەبی لە سەرداوای عەبدولکەریم خەلیل کۆبوونەوە .

ئەویش بە پێکهێنانی شاندێك لە شەریف عەلی حەیدەر پاشاو دوو کوڕەکەی محی الدینو مجید ، مەعروف ئەفەندی ڕسامی، شێخ عەبدالعەزیز شاوێس، شوکری پاشا ئەیوبی- بەدیع بەگ نەجیب بەگ شفیر- سامی بەگ عەزیم- ئیبراهیم بەگ سووسە- محیەدین پاشا جەزائیری- موونسنیور شریم- دکتۆر حوسێن حەیدر- عەبدوالکەریم ئەفەندی خەلیل- ...؟...!.

ئەمەش بەهۆی نەهێشتنی کێشە لە نێوان تورکو عەرەب ، لە سەر حیسابی کورد ، کە زۆربەی ئەو ئەندامانە کوردبوون ، کەچی باس لەکێشەی کوردو خاکی کوردستان نەکرا...؟...!.

١٩١٣/٩/٨ گرێدانی کۆنگرەی پانزەهەمی جوولانەوەی سەهیۆنیزمی جیهانی لەشاری ڤیەنا کە ٥٠٠ نووێنەر ئامادەی کۆنگرەکە بوون ، کە – لفسۆن – لە سەرۆکایەتی بانکی سەهیۆنی و دراوی نەتەوەیی یەهوودی مایەوە لەگەڵ سەرۆکی لیژنەی هەمیشەیی ، کە حایم وایزمان ، بۆ جاری یەکەمو بەهەڵبژاردنی – واریورك- بۆ سەرۆکایەتی کردنی لیژنەی کاری بچووك ، لەگەڵ سەهیۆنی ڕووسی–تشکینۆۋ – بە جێگری لەکۆنگرەکەدا .

١٩١٣/١٠/١٠ لە دایك بوونی ڕۆشنبیرو ئەدیبی بەناوبانگی فەرەنسی- لکود سیمۆن- لەشاری تەناناریفی دوورگەی مەدەغەشقەر ، کەیەکێك بوو لە ژێردەستەکانی ئەو کاتی دەسەڵاتی فەرەنسا.

١٩١٣/١٠/١٢ ڕژێمی فارسی لە ئێران دانینا بە دەسەڵاتی ڕووسیا لەسەر ناوچەیەکی فراوان لە نێوان سنووری هەردوو لایان ، کە زۆربەی ناوچەی کوردستانی

ڕۆژهـەڵاتی دەگرتـەوە ، بـە بەجێهێـشتنی بۆ ڕووسـیا کـە ڕووسـەکان پێیـان دەگووت- کوردستانسکی ئۆیەزید- لە ناوچەکەدا .

١٩١٣/١١/١٤ دامەزراندنی کۆمەڵەی ڕۆشنبیری کوردستان ، لەلایەن مامۆسـتا عبدولڕەزاق بـەدرخان لەشـاری – خـوویی- لـە ڕۆژهـەلاتی کوردسـتانی ژێردەسـەڵاتی فارسی لە ئێراندا .

١٩١٣/١١/٣٠ گرێدانی کۆنگرەی پاریسی پایتەختی فەرەنسا بەئامادە بوونی نووێنـەرانی وولاتـی شـامو هەرێمـەکانی عـەرەبی دیکـەو دەرەوەی هەرێمـەکانی عـەرەب و وولاتـی شـام ، کـە ژمـارەی ئەنـدامانی مەسـیحیەکان بەرامبـەر بـە ژمـارەی ئەندامانی ئیسلامیەکان بوون لە کۆنگرەکەدا ، لەو کاتەش فەرنسا پشتگیری ئەو کۆنگرەیەی کردو ئیتحادیەکان هەوڵیان دا کە کار لەهەلووێستی فەرنسا بکەن ، بەهەڵووەشاندنەوەی ئەو کۆنگرەیە لە پاریسدا .

بـەڵام فەرنـسا هەوڵـەکانیانی پـشتگوێ خـستن و فەرەنـسا سـەرکەووتنی بـە دەست هێنا لەو هەوڵە هەمەلایەنەی کە بەرامبەری دەرکرا بە کـەم کردنـەوەی نرخـی رایەلـەی بەئیـسلامەکان و هـەولی بووژانـەوەی بیری نەتـەوەیی عـەرەب دەدرا دژی ئاین ، هـەتا عەبدولحەمیـد زەهـاوی مـۆری لەسـەر ئـەو پەنجەرەیـە کردو لەکۆنگرەی پاریس ووتی:-

ئـەو راپەرینـە تووشـی گـرژی بـووە ، کـە هـەموو کـات لـەپێناو دۆزینـەوەی رێگەچارەســەری کێــشەکانی رامیــاری بــدرێت ... بــەڵام دوای ئــەوە ئیتحادیـەکان نووێنـەریان رەوانـەی پـاریس کـرد ، کـە ئەمینـداری نهێنـی کۆمەڵــەی ئیتحــادو تــەرەقی مەدحــەد پاشــا بــوو، پەیووەنــدی لەگــەڵ سـەرکردەکانی عـەرەب و بەشـدار بووانی کۆنگرەکە کـردو لەگـەلیان رێکـەوت بەدوو رێکەوتن .

کە یەکیان چوار خاڵ بوو ، دووەمیان پێنج خـاڵ بوو ... بەڵام دوای ئـەوە جەنگی یەکەمی جیهانی هەلگیرساو ئەو رێکەووتنە هەرەسی هێنا، بە هـۆی دروستبوونی بارێکی نووێ لە جیهاندا .

١٩١٣/١٢/١٧ لـە دایـك بـوونی فەیلەسـوفی ئـازادیخواز – ئـەلبێرت کـامۆ – لـە دایـك و بـاوکێکی فەرەنـسی و نیـشتەجێ بـووی شـاری جـەزائیر چـاوی بـە جیهـان هـەڵهیناوە ...شـایانی باسـە سـاڵێك دوای لـەدایك بـوونی ، بـاوکی لەجـەنگی

یەکەمی جیهانی دەکوژرێ .

بەمەش سەردەمی منداڵی بە هەژاری و نەداری لە جەزائر بەسەردەبات و دوای تەواو کردنی قۆناخەکانی خوێندن لەخوێندنی زانکۆدا ، تووشی نەخۆشی سیل دەبێت و لەوکاتیش یاریزانێکی دیارو بەرچاو دەبێ .

لەساڵی ١٩٣٤ بەهۆی ناڕەزایی دەربڕین لە رامیاریەتی خراپی وولاتی ئیسپانیا ، پەیوەندی بە ڕیزەکانی پارتی کۆمۆنیست دەکاو بەردەوام دەبێ لە چالاکیەکانی پارتی کۆمۆنیستی جەزائیر ، کە بانگەوازی سەربەخۆییان دەکرد لە وولاتەکەدا .

دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٣٨ دەچێتە فەرەنساو تێیدا نیشتەجێ دەبێت و دەست بەبڵاوکردنەوەی ووتار لە ڕۆژنامەکان دەکا . هەروا لەساڵی ١٩٤٤ یەکەم پەرتووکی بەناوی نامۆو ئەفسانەی بیرف بڵاودەکاتەوە، لە ساڵی ١٩٥٦ ڕۆمانە بەناوبانگەکەی بەناوی – کەوتن – بڵاودەکاتەوە و بەشداری لە دەیا چالاکی و کاری ڕۆژنامەگەری دەکردوو و بەردەوام بووە لە کارەکانی تا لە ١٩٦٠/١/٤ بەکارەساتی ئۆتۆمبێل گیانی لەدەست دەدات لە وولاتەکەدا .

١٩١٤

١٩١٤/١/٤ بە پێی فەرمانی سوڵتانی عوسمانی ، ئەویش بە بەدامەزراندنی حەووت کەس لەسەرکردەکانی عەرەب ، لە ئەنجوومەنی ئەعیان ، یەکەمیان شێخ عەبدولحەمید زەهاوی بوو ، کە لە نژاد کورد بوو ، گەرچی بەعەرەب لەقەڵەم درا بوو،لە ئەنجوومەنەکەدا.

دوای ئەویش دامەزراندنی شوکری عەسلی و، عەبدولوەهاب ئینگلیزی و، ئەمین تمیمی و ، ناجی سوویدی ، لە پلەی بەرزدا .. دوای ئەوە دوو قوتابخانەی ناوەندی لە شارەکانی دیمەشق لە شامو لە بەیروتی لوبنان کرایەوە.

١٩١٤/٢/٨ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – دەنگی کورد– لە تورکیا لەلایەن ماموستا جەمالەدین بابان.

١٩١٤/٢/٨ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – بانگی کورد– لەشاری بەغدای پایتەختی وویلایەتی بەغدا... لە بەر ئەوەی ئەو کات سێ وویلایەت هەبوو ئەوانیش :–

١– وویلایەتی بەسرە ٢– وویلایەتی بەغدا ٣– وویلایەتی موسڵ ، کە هەر یەکەو چەندین پارێزگاو ناوچەی لە خۆ دەگرت بەتایبەتی باشووری کوردستان ، کە لە ژێر دەسەلاتی وویلایەتی موسڵدا بوو ، تاکوو دامەزراندنی دەوولەتی ئێراق لەسەر خاکی هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩١٤/٢/١١ دەسەلاتدارانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەراگەیاندنی فتوایەکیاندا ، کە دژی بەریتانیا جەنگ بکات . کە ئەو فتوایەش کاریگەری بە سەر دانیشتووانی وولاتەکە هەبوو ، بۆ بەرزکردنەوەی کێشەو ململانێ لەپێناو بەهێز کردنی دەسەلاتی عوسمانیدا .

١٩١٤/٣/١ دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی سەرژمێری ساڵی ٩١٩ ی لەم رۆژەدا بلاو کردەوە ، کە بە پێی ئەو سەرژمێریە ژمارەی دانیشتووانی کورد لە ناوچەو پارێزگاکانی – وان ، بەدلیس ، خەربوت ، دیار بەکر، ئەرزەرۆمدا – لە باکووری کوردستان ، ٤٨٠,٥٢٧,٢ ، هاوولاتی کورد بووە ، بە پێی ئەو سەر ژمێریە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٤/٢/١١ لەو کاتەی کە سوڵتانی عوسمانی داوای جیهادی دەکرد دژی بەریتانیەکان لە فەتوایەکدا لەناوچەی دارفوور... جێگەی ئاماژە پێکردنە. کە مێژووی رەگەکانی کێشەی دارفوور دەگەرێتەوە بۆ راگەیاندنی سەربەخۆیی بە پێی سنووری ئەو کاتە لە ساڵی ١٨٢١، لەلایەن دامەزرێنەرو والی وولاتی میسر– محەمەد عەلی پاشا، پێك هێنرا.

کە لەو کاتە بە دارفوور دەگووترا – دیارفوور – ئەویش بەناوی ئەو هۆزە سەرەکیە ناوزەند کرابوو کە لەو ناوچەیە دا نیشتەجێ بوون.

ئەم دەست بەسەراگرتنە لەو کاتە هات کە لە دوای ساڵی ١٨٨٥ ژەنەرال گۆردون دادوەری سوودانی کووژراو، محەمەد عەلی پاشاش دەستی بەسەراگرت لە کێشووەرەکەدا.

دوای سەرکەووتنی بەریتانیەکان لە سوودان لە شەڕی ئومدرمان لە ساڵی ١٨٩٨ بەسەرکردایەتی – کتشنر – کە ئەو بە نیازی دەست بەسەراگرتنی چاوگەکان لە زێی نیل و بێ بە شکردنی هێزەکانی ئیستعماری ئەورووپی دیکە... دوای ئەوە بەریتانیا توانی دوای ساڵێك حکوومەتی میسر رازی بکات بەخەرج کردنی خەرجیەکانی وولاتی سوودان، بەم هۆکارە رێکەوتنی دوو لایەنە لەنێوانیان مۆرکرا. لەکاتی هەڵگیرسانی جەنگی یەکەمی جیهانی لە ساڵی ١٩١٤ بەریتانیا چووە ناو شەڕ دژی تورکیا کە لەو کاتەش بەریتانیاو تورکیا دەسەلاّتی هاوبەشیان هەبووە لەسەر سوودان.

ئەم فتوایەش کاری کردە سەر دەروونی ئیسلامەکان بەشێووەیەکی گشتی و جێ بەجیکردنی داوای سوڵتان بوو لەسەر دراوی – دینار – کە لەو کاتە دەسەلاّتداریەتی دارفووری دەکرد... و بەریتانیا توانی ئەو دەسەلاّتەی کە لە دارفوور هەبووە بە ئامۆژگاری و پشتگیری والی میسر محەمەد عەلی پاشا

لە ناوی بیات دارفوور بخاتە ژێر دەسەلاّتی تەواوی سوودان لەساڵی ١٩١٦.

لەو کاتەش ناوچەی دارفوور زیاتر لە ١٠٠ هۆزو تیرەی جیاجیای لێی نیشتەجێ بوو جگە لە عەرەبەکان کە بە هۆی فتووحاتی ئیسلامی گەیشتوونە ئەو ناوچەو لێی نیشتەجێ بوون، کە کۆی ژمارەی دانیشتووانی ئەو هۆزانە خۆی لە ٦٠٠٠٠٠٠ ملیۆن کەسی دەداو رووبەرەکەشی لە رووبەری خاکی فەرەنسا زیاتر دەبوو... ئەو هۆزە ئەفریکیە فوورەکان لە – زگاوەو میسالیت و برتی و ئاماو برحەق و فلاتە

پێك هاتبوون و هۆزە عەرەبیەکانیش لە — زریقان و تعایشە و مسیریەو بەنی هلبە و معالیە و سەلامات و هەوامدە پێك هاتبوون.
کە ئەمانەش لەدوای فتووحات گەیشتنە ئەم ناوچەیەو نەك بەمیوانی بەڵکوو خۆیان کردە خاوەنی ناوچەکە، بە هۆی ئیسلام و دەوڵەتی ئیسلامی و بالاّ دەستیان لەوکاتدا... لەگەڵ ئەوەشدا لەپاڵ ئەو ناوچەیە هەرێمی کوردڤانی دراوسێی هەبوو کە بەناوچەیەکی سەرەکی دادەنرا بەهۆی بەرهەم هێنانی پێنجەکی بەرهەمی سمغ لەجیهان.
هەروا نوحاس و یۆرانیۆم و کۆگایەکی نەوتی بوو لەوکاتدا... ناوی کوردڤان لەوە هاتووە کە لەکاتی دەسەڵاتی سەلاحەددینی ئەیوبی کورد لەو ناوچەیە دەسەڵاتداربوونە لەسەر دارفوورو نیشتەجێی هەرێمی کوردڤان کورد بوونە.
ئەویش لەخێزانەکانی بەرپرسانی دەسەڵاتی ئەییوبی و هێزە چەکدارەکانی بووەو تاکوو ئێستاش هەر بەناوی کوردەو کورد لێی نیشتەجێن، بەڵام لەشێوەو شێوازی نەتەوەیی وەك کاتی دەسەڵاتی سەلاحەددین نین بە هۆی کارلێکردن و کاردانەوەی باری ناوچەو هەرێم و کێشووەرەکەدا.
لەگەڵ ئەوەشدا هۆزە عەرەبەکان تاکوو دوای جەنگی دووەمی جیهان نیشتەجێی تەواو نەبوونە لەو ناوچەیە، بەڵکوو مەڕ لەوەرێن و رەوەند بوونەو هەر کاتەو لەناوچەیەکدا ژیانیان بەسەربردووە بەپێچەوانەی هۆزو تیرە ئەفریکیەکان کە دانیشتووانی رەسەنی ناوچەی دیارفوور بوونە لەگەڵ هەرێمی کوردڤان. کە هۆزە ئەفریکیەکان لە چاکەو پیاوەتی خۆیان ماوەیان بەعەرەب دابوو کە مەڕو ماڵاتیان لەو ناوچەیەدا بلەوەرێنن بەهۆی بوونی لەوەرگەی باش و زەویە بەپیتەکەیدا.
ئەم لەلایەك و لەلایەکی دیکە هۆکارەکانی سرووشت و کەش و هەواش کاریگەری لەسەر ئەوە هەبوو، کە رەوەندەکان روویان لەجێگەی سەوزی خاك و لەوەرگە دەکردو هۆزە ئەفریکیەکانیش ماوەیان نەدەدانیٚ بەئارەزووی خۆیان لەناوچەکەدا بسوورێنەوە. ئەمەش بووە هۆکاری ئەوەی کە شەڕو کێشەو ململانیٚ لەنێوان رەوەندە عەرەبەکان لە هۆزو تیرەکان و دانیشتووانە ئەفریکیەکان و بەرز بوونەوەی ئەو کێشەیە گەیشتە قۆناخی کێشەی نەتەوایەتی و سرووشت و کەش و هەوا لەلایەك و باری رامیاری و ئابووری

ناوەخۆو دەرەوە لەلایەکی دیکە.
ئەمەش بووە هۆکاری کاردانەوەی لە سەر ناوچەکە بەپشتگیری هۆزو تیرە عەرەبە رەوەندەکان لەلایەن حکوومەتە یەك لەدوای یەکەکانی سوودان و دژایەتی کردنی دانیشتووانە ئەفریکیە رەسەنەکان .
کە ئەمەش وای کرد کە کێشەکە بەرەو کێشەیەکی نێوو دەوولەتی هەنگاوبنێ، کە ئێستاش بۆتە ئالۆزترین و نالەبارترین کێشە لەکێشوەری ئەفریکیا. کە ئەویش حکوومەتی سوودان و دراوسێکانی لێیبەرپرسیارن بەهۆی بەعەرەبکردنی ناوچەکە لەهەموو بوارە جیاجیاکان وەتا لە هەرێمی کوردڤان بەهەمان شێووەو شێوازدا.
کە ئەمرۆش ئەو ئەرکە کەوتۆتە ئەستۆی کۆمەڵگای نێوو دەوولەتی لە پێناو چارەسەرکردنی لە هەموو بوارە جیاجیاکان و لە ئەنجامدا سوودان بەرەو دابەشبوون هەنگاو دەنێ... لەلایەن جوولانەوەی میللی سوودان لەباشوورو لەلایەکی دیکە ناوچەی دیارفوورو لایەنی سێیەم کوردڤان لە وولاتەکەدا.

سەرچاوە :– BBc.arkabic

١٩١٤/٣/١ ئیمپراتۆریەتی عوسمانی هەستا بە ئامارێکی خواستیاری لە ناوچەو هەرێمەکانی ژێر دەسەلاتی خۆی، کە یەك لەوانە باکووری کوردســـــتان بوو، کە ئەنجامی ئامارەکەی لە ساڵی ١٩١٩ بلاوکردەوەو ژمارەی دانیشتووانی کورد لەشارەکانی بەدلیس و دیاربەکرو ئەرزەرۆم و وان و خەربووت بە ٢,٥٧٠,٨٤٠ ملیۆن کەس دیاریکرد لە هەرێمەکەدا.

١٩١٤/٤/٤ گرێدانی کۆبوونەوەی کۆمیتەی ڕێکخراوی – ئیتحادو تەرەقی– تورك لەمەڕ کێشەی کورد ، لە پێناو سەرکووت کردنی ڕاپەڕینەکانی بزووتنەوەی کورد لەباکووری کوردستان.

١٩١٤/٥/١ ژەنەرال – زلنگی – لە بارەی ئامار لە تورکیا دەڵێ :– ژمارەی کورد لە تورکیا دەگاتە ٣,٨٠٠,٤٧٥ کەس... هەروا لە ئاماری ساڵی ١٩١٩ دا کە رژێمی تورکیا لە ٥,١ بلاوی کردۆتەوە لە پارێزگاکانی – وان – بەدلیس – خەربووت – دیاربەکر – ئەرزەرۆم – کە ژمارەی کورد لەو پارێزگایانە

٢,٥٢٧,٨٤٠ کەس بووە، کە چەندین پارێزگاو ناوچەی دیکەی لەئامارەکەدا دیارنەخستووە.

لەلایەکی دیکە بە پێی کتێبی بچووك کە لە فەرەنسا بلاّوکراوەتەوە لە ساڵی ١٨٩٢، لەو کتێبەدا هاتووە کە ژمارەی دانیشتووانی کورد لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاّتی عوسمانی تورك ٣,٠١٢,٨٧٩ کەسە... بەلاّم ئەو ئامارو مەزندانە راستیان تیانبە بە هیچ شێووەیەك.

یەکەم :- بە هۆی نەبوونی ئامارێکی تەواو لەسەر بنەماکانی زانستی.

دووەم:- بەهۆی داگیرکردن و ئێش و ئازاردان و بە توورککردن نەیان ویستووە ژمارەی کورد لەسەر خاکی کوردستان بەراستی دەربخەن.

سێیەم :- لە ئێستای باکووری کوردستان ٢٤ پارێزگایەو ژمارەی دانیشتووانی زیاتر لە ٢٣,٠٠,٠٠ ملیۆن کەسە، جگە لەوانەی دەربەدەرکراون بۆ هەندەران. لەوانە شاری ئەستەمۆڵ، کە ئێستا شارێکی کوردیە لە بەر ئەوەی ئێستا زیاتر لە ٣,٥٠٠,٠٠ ملیۆن کورد تیایا نیشتەجێن... هەروا لە ئێران زیاتر لە ١٢,٥٠٠,٠٠ ملیۆن کورد لە رۆژهەلاّتی کوردستان نیشتەجێن...هەروا لە ئێراق زیاتر لە ٦,٧٥٠,٠٠٠ ملیۆن کورد نیشتەجێن و... هەروا لە سووریا زیاتر لە ٢,٧٥٠,٠٠٠ ملیۆن کورد نیشتەجێن.

جگە لە وولاّتەکانی دیکەی وەك لوبنان و ئەفگانستان و پاکستان و هندستان و فەلەستین و ئوردن و ئیسرائیل و چینی مللی و وولاّتانی دیکەی کە کۆمارەکانی سۆڤیەتی جارانی لێی پێك هاتبوو... ئەمە لە پارێزگای یەریڤان و دەووروبەری، کە خاکی کوردستانەو کۆی دانیشتووانی خۆی لە ٢,٥٠٠,٥٠٠ ملیۆن کورد زیاتر دەدات.

بەلاّم بەداخەوە کوردو، بە تایبەتی سەرکردایەتی کورد هەر لەکۆنەوە تاکوو ئێستاش ئاواتیان سامان و دەسەلاّتە زیاتر بووە لە وەی ئاواتیان رزگارکردنی گەل و نیشتیمانەکەیان بێت.

وەك وولاّتانی دیکەی کە ژمارەو رووبەری نیشتیمانەکەیان چوار یەکی خاکی کوردستان نابێت و خاوەنی دەسەلاّت و سنووری دیاریکراوی نیشتیمانەکەیانن لەهەموو بوراە جیاجیاکان لە جیهاندا.

١٩١٤/٦/٢٨ پارێزگــــــاری هــەرێمی ســربیا هەلسا بـە تـیرۆر کردنـــــــی- ئەرشــــــەدیف فرانـــــــسیس فرونانـــــد- ی میراتگــــــری کورســی نەمسا- مـەژەر ،لـە شـاری سـەرایڤۆ ، لـە ڕێگـەی هاوولاتیـەکی سربی ،کـە بـووە هـۆی پەلــەکردن لــە هەلگیرســاندنی جــەنگی یەکــەمی جیهــان بــە شــێوەیەکی ڕاستەوخۆ دوای یـەك مـانگ. لـە نێوان ڕووسـیاو ئـەلمانیاو وولاتـانی لایـەنی تەوەردا.

جێگـەی ئامـاژە پێکردنـە کـە جیهـان لـەو کاتـەدا لـە بـارێکی شـلەژاوو کولاندا بوو ، هەلوویستی نێوو دەوولەتی ئەو ساکەش گەفی تەقینەوییەکی گەوورەی دەکردو تەنیا یەك بلێسە بەس بوو بۆ داگیر ساندنی ئاگرێکی بێ ئەمانی و جەنگێکی وێرانکەری وا کە تەڕوو وشك بە یەکەوە بسووتێنێ

لـەو کاتـەش ئوتومبێلە شوومەکە کە ڕەنگێکـی سووری گەشـی هـەبوو ، کـە بووە هۆی ئەو بلێسەیەی هەلگیرسانی ئاگرەکەی جەنگ کە جارێ کەمتر لە دووسەد میل ڕێگای بڕی بوو ، بۆ رووکـەش لـە بنەماڵـەی شـاهانەی نەمسا دروستکرابوو.

ئەوانیش جێنشینی شـای نەمسا و مـەژەر – ئەرشـیدف فرانـز فەردینانـد و هاوســەرەکەی بــوون . ئــەویش لــە کــاتی چــوونیان بــۆ شــاری ســەرایڤۆی پایتەختی هەرێمی بۆسنیای سەر بە سربیا لەم ڕۆژەدا .

هەروا بە سوواری ئەم ئوتومبێلە شوومەو گەرانیان بە ناو شەقامەکانیدا ، لـە ناکاو بۆمبایەك بە ئوتومبێلەکەدا درا بە – ئیفریزەکەی – کەوت و گەرایـەوە سەر ڕێگایەکەی و لـە گـەڵ تەقینەوەیدا چوار لـە پاسـەوانەکانی ئەرشـیدۆف

کە ئەسپ سووار بوون و لە دواوەی دەرۆیشتن بریندار بوون .

شای نەمسا کەمێك وەستا تاکوو لە باری برینندارەکان دڵنیا بوو ، ئینجا درێژەی بە گەرانەکەیدا و لە پڕ شوفێرەکە لە رێی دیاریکراو بۆی لاداو بۆ کۆلانێکی دەرنەچوو رۆیشت و لەوێ لاوێك لە پشت دەرگای ئوتومبێلەکە پەیدا بوو و چووە بەردەمی و بە جنێودانەوە گوللەی دەمانچەکەی دەستی گوللەکانی بە تاڵکرد و هەردووکیان گیانیان لە دەستدا... کە ئەمەش بووە هۆکاری هەڵگیرساندنی جەنگی یەکەمی جیهان لە ١٩١٤/٨/١ لە جیهاندا .

١٩١٤/٧/٢٧ وەزارەتی دەرەوەی رووسیای قەیسەری ئاگاداری بالوێزی خۆی کرد لەتارانی پایتەختی ئێرانی فارسدا ، کە راپەرینی ئاشوورییەکان دانپێنانێکی داوا کراوە لە ئێستادا . وەزارەتی جەنگی رووسی ئاشوورییەکان چەکدار دەکات بەهۆی شالاوە دووژمنکاریەکانی تورکیا بۆ سەر رووسیاو ئاشوورییەکان لە باکووری کوردستان ... واتە ئەرمەنەکان بە پلەی یەکەم و کورد بەپلەی دووەم ، لەو کات لەسەر رۆژهەلات و باکووری کوردستاندا .

١٩١٤/٧/٢٨ هەڵگیرساندنی جەنگی یەکەمی جیهان بەشێووەیەکی فەرمی راگەیەندرا ، لەلایەن وولاتانی تەوەرو رووسیاو هاوپەیمانان لەگەڵ ئەڵمانیاوئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا ،ئەویش :- یەکەم بەهۆی تیرۆر کردنی جێگری خاوەن شکۆی نەمسا - مەژەر ، لە سەرایڤۆو دووەم بەلێك ترازانی پەیووەندی نێوودەوولەتی لەلایەك و ، بۆگەن بوونی رژێمەکانی ئەڵمانیاو عوسمانی لەلایەکی دیکەدا .

بە تایبەتیش بە دامەزراندنی حکوومەتی بۆرژوازی لە رووسیاو نەمانی توانای دەسەلاتی قەیسەری رووسیا لەسەر بارودۆخەکەدا ، و بەردەوام بوونی ئەم جەنگە تا ١٩١٨/١١/١١ لە جیهاندا .

١٩١٤/٨/١ لە گەڵ هەڵگیرسانی جەنگی جیهانی یەکەم و هۆکارەکانی ، سەرەکی کە نیازی ئیمپراتۆریەتی بەریتانیا ، لە پێناو کۆتایی هێنان بوو بە ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و دابەشکردنی پاشماوەی دەسەلاتی عوسمانی و کەل و پەل و خاوەنداریەتی و دورخستنەوەی جیهانی عەرەبی بە تەواوی لە ژێر دەسەلاتی عوسمانی و ئەڵمانیادا ، کە خواستەکانی ئەوە بوو . کە

ڕێگاکانی پێش خۆی ببڕێ و بەرەو کەناڵی سوێس هەنگاو بنێ لەمیسردا .
ئـەویش بـە هاوکـاری تورکیـای هاوپـەیمانی ، کـە بـووە هـۆی ڕێگـەگرتن لـە بـەریتانیاو نیازەکـانی چ لـە ناوەنـدی شـەڕو چ دوای سـەرکەووتن لەشـەڕ لـە هەموو بوارەکاندا .

١٩١٤/٨/٢ ڕۆژی دەستپێکردنی کارەکانی سەفەر بەلگ... شایانی باسە سـەفەر بەلگ مانـای ئەوەیـە ، کـە دەسـەڵاتی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی لەسـەرەتای هەڵگیرسـانی جـەنگی یەکـەمی جیهـان ، داوای لـە هـەموو گـەلانی توانـا داری چەك هەڵگرتنی هەبوو بچنە ڕیزی هێزەکانی سوپای عوسمانیدا .
ئـەویش بـۆ شـەڕ کـردن دژی ڕووسـیاو وولاتـانی تـەوەری شـەڕکەر . واتـە - نـەفیر عـام -. کـە گـەلی کوردسـتانیش یـەکێك بـوو لـەو گەلانـەی ژێـر داواکارییـەکانیان بـوو لەهەرێمـەکان و بـە تایبـەتی لـە بـاکوورو باشـووری کوردستاندا .

١٩١٤/٨/٢ مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی نێـوان ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانیو حکوومـەتی ئەلمانیا ، سەبارەت بەناوچە کوردیەکان ، بەتایبەتی باکووری کوردستانو دەسـت پێکردنـی لـە دوای سـەرکەووتنیان لەجـەنگ ، لـە باشـوورو ڕژهـەڵاتی کوردستان ، بەهۆی بوونی چاوگەی نەوتو گازو بەرهەمەکانی دیکە لەهەموو بوارەکانیدا.

١٩١٤/٨/٢ دەسـت پێکردنـی چـەندین کـاری جـەنگی لـە ئـەورووپاو ، لـە هـەمان کـات مـۆر کردنی ڕێکەووتننامەی هاوپەیمانیو یارمەتی دانی یەکتر لە نێوان ئەڵمانیاو دەسەڵاتی عوسمانیدا ، کە بووە هـۆی وریا بوونـەوەی ڕووسـیای قەیـسەری ، ئـەویش لـە پێنـاو ڕاکێـشانی ئاشـووریەکان بـۆ لای خۆیـان بـۆ هـەر کـاریکی ناکاودا .

بـەڵام تورکـەکان هەسـتیان بـەوە کـردو دەسـتیان کـرد بـە نـاونووس کردنـی ئاشووریەکان لە ڕیزی سەربازی بە مەبەستی ڕاکێشانیان بۆ لای خۆیانو بە بـەرەنگار کردنـەوەیان دژی هـەر کـارێکی دژ بـە دەسـەڵاتی عوسمـانی ، بـە تایبەتی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لـە کوردستان ، لەسـەرەتای جـەنگی یەکەمی جیهانی هەڵگیرساو لەهەرێمەکاندا.

١٩١٤/٨/٣ ئاشکرا بوونی هۆکارەکانی هەڵگیرسانی جەنگی یەکەمی جیهانی بووە هۆی دارشتنی نەخشەی هەمەلایەن چ لە ناوەندەکانی شەڕو چ لە کۆتایی شەر ، لە پێناو دابەشکردنی جیهان ، لە نیوان وولاتانی هاوپەیمان و زاڵ بوون بەسەر هەرێم و وولاتانی دورستکراوی خۆیان و داگیر کردنلە هەموو بوارەکان لە جیهاندا .

١٩١٤/٨/٢٢ لە پێناو ملکە چ پێکردن بە ئاشووریەکان و کەسایەتی ناوداری ئەرمەنەکان – مار شەمعوون – یان بانگهێشت کرد ، لە سەر داوای دەسەلاتی عوسمانی . کە لە لایەن پارێزگاری وان لە باکووری کوردستان بانگ کرابوو ، داوایان لێکرد گەر لایەنگیری پشتگیری دەسەلاتی عوسمانی و ئەلمانیا نەکەن ، ئەوا لە ناو دەبرێن و دوور کەووتنەوەتان لە لایەنگیری ڕووسیا و هاوکارینەکردنتان لەگەڵ شۆڕشگێرە کوردەکان لە باکوری کوردستان .

١٩١٤/٨/٢٩ کلیم نامەیەکی ئاراستەی مێژوونووسی ڕووسی مینۆرسکی کردو تیایا هاتبوو:- کە کردەوەکانی سمکۆی شکاك ئەبێتە هۆی ئەوەی ، کە کێشەی نەخشەکێشانی سنوور ئاڵۆز بکات ، لەم ڕووەوە ئامۆژگاری بۆ کوونسلەکانی ورمێ و خوویی و تەورێز ڕەوانە کردو دەڵێ:- پێوویستە سمکۆی شکاك هوشیار بکرێتەوەو ناچار بکرێت کە واز لە پەیووەندی دوژمنانەکەی بهێنێ و پەلامار نەدانی بۆ سەر تورکیا ، ئەگینا ناچار ئەبین پشتگیری لێ نەکەین لە هەرێمەکەدا .

١٩١٤/٨/٣٠ دامەزراندنی لێژنەی جێبەجێکردنی کاروباری سەهیۆنیزمی گشتی بە سەرکردایەتی دادوەری سەهیۆنیزم – لویس براندنیس– کە ئەم لیژنەیە بووە هۆی دڵە ڕاوکێی حکوومەتی ئەمەریکا بەرامبەر بە سەهیۆنیزم لەماوەی هەولەکانیدا ، بە یارمەتی دانی جوولەکەکانی دانیشتووی فەلەستین لە ناوچەکەدا .

١٩١٤/٨/٣٠ شاندێکی ئاشووریەکانی ژێر دەسەلاتی فارس لە ئێران سەردانی کوونسلیەی ڕووسیای کرد ، لەشاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان و لە دوای گفتووگۆ کردنیان ، بەڵێنی بڕوا بە یەکبوونیان بەیەکتری مۆرکرد ، ئەویش بەچەکدار کردنی ئاشووریەکان .

هەر لە دوای ئەوە ئاشووریەکانی ناوخۆی شارەکە هەلسان بە خۆپیشاندان بەلایـەنگیری کردنـی ڕووسـیای قەیـسەری ، بـەڵام چـەکەکانیان بەدەسـت نەگەیشت تـاکوو کۆتـایی مـانگی/ ۹ی هـەمان ساڵ لـە لایـەن بـەر پرسـانی ڕووسیا لە هەرێمەکەدا .

١٩١٤/٩/١٨ سـەرکردایەتی ئاشـووریەکان ڕاسـتەوخۆ ڕوویـان لـە وەزارەتـی دەرەوەی ڕووسیای قەیسەری کرد ، بەڕونکردنەوەی باری ئاشووری و ئەرمەنەکان لـە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، کە ژەنـەراڵی ڕووسـی لەجەنگی فارابانۆڤ ٣٠٠ پارچە چـەکی هەمـەجۆری دابـە ئاشـووریەکان و دوای ئـەوە لـە ٩/١٩ نووێنـەری کوونـسلیەکە بروسـکەیەکی بەپەلـەی ئاراسـتەی وەزارەتـی دەرەوەی ڕووسـیا کرد.

ئەویش بۆ بەچەکدار کردنی ئاشووریەکان بەهۆی هەڕەشەی کوردو تورکەکان بـۆ سـەر ئەرمـەن و ئاشـووریەکان ، واتـە مەسـیحیەکان بەگـشتی ... شـایانی باسـە لـەو کاتـە ڕژێمـەکانی فـارس لـە ئێـران و عوسمانیـەکانی تـورك ، کـە هەموو هەولیان لەپێناو نانەوەی دژایەتی و دروستکردنی کێشە بوو لە نێوان کوردو ئەرمەن ، بە هەموو توانایەکیان لەسەر خاکی کوردستاندا .

١٩١٤/٩/٢٠ بەهانـدانی هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی ، چەکدارە کوردەکـان لە باکووری کوردسـتان هێرشـیان کـردە سـەر ناوچـەی ڕۆژهـەلاتی کوردسـتان دژی هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری ، کە لـەو کات بنکە سـەربازیەکانیان لەو ناوچەکەدا بوون .

١٩١٤/٩/٢٤ هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی لەناوچـەی شـاری شـەمدینان لـە بـاکووری کوردسـتان کۆبوونـەوە ، لەلایـەن سـەرکردایەتی گـشتی ئـەرکانی سـووپای عوسمـانی تـورك، لـەو کاتـە– مـترو پولیـت مارحنـا نیشۆ – ی سـەرکردەی ئەرمەنـەکان ڕووی کـردە ڕووسـیا و داوای یارمـەتی لێکـردن، لـەو کاتـەش – شێخ جەلالەدین – بەفیتی عوسمانیە تورکەکان و ساکاری هەلوێستی کورد لە باکووری کوردستان .

پـەلاماری ئاشـووریەکانی شـاری ورمـێ و شـنۆیدا ، کـە ئەمـەش بـووە هـۆی جـەنگی تـەواو لەسـەر دانیـشتووانی بـاکووری کوردسـتان و ڕۆژهـەلاتی

کوردســـتان ، بەتایبـــەتی لـــە بـــاکووری کوردســـتانی ژێـــر دەســـەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانیەکاندا .

١٩١٤/١٠/١٠ هێلە فراوانەکەی سەهیۆنیزم – زیرەك وایزمان – لە ماوەی پیش ڕاگەیاندنی بەریتانیاو فەرەنساو ڕووسیا بە شەڕی دژ بە تورکیاو ئەلمانیا ، کە وایزمان باش ئەوەی دەزانی ، کە وولاتانی هاوپەیمان و تەوەری شەڕ سەرکەووتن بەدەست دێنن و فەلەستین دەکەووێتە ژێر دەسەڵاتی بەریتانیا .

بەمەش دامەزراندنی دەووڵەتی سەهیۆنی مسۆگەرە ، کە دەسەڵاتی بەریتانیا درێژدەبێتەوە لەسەر وولاتی میسرو پەرژینی جیاکردنەوەی کەنالی سوێس لەدەریای ڕەش ، کە هیواکانی ئێمە وەك بەلـژیکای ئاسیەوی دەبێ لە داهاتوودا لە جیهان .

١٩١٤/١٠/٢٢ ئەنوەر پاشا دەست پێشخەری سەرەکی بوو لە شالاوەکانی دژی هێزەکانی سووپای ڕووسیا. ئەوەی دیت کە هێزەکانی سووپای ڕووسیا لە ناوچەی قەوقاز پێشەکیەکی سەرەکی پێك دێنێ و بۆ ئەوەی وولاتی فارسیش بخاتە ژێر رکێفی خۆی و دژی ڕووسیا بووەستێ و هەوڵی ئەوەی دا کە بارێکی نا لەبار لە ناو موسڵمانەکانی ڕووسیا دروست بکات، ئەوەی لە دەرەوەی سنووری ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بوون لەبەر ئەوەی ئەنوەر پاشا باشی دەزانی کە هەڵگری ئایینی ئیسلام جا لەهەر نەتەوەیەك بێت بەرگری لەدەسەڵاتی عوسمانی دەکات.

بەڵام هێزەکانی سووپای ڕووسیا لە بەرەی قەفقاز ئەو هەوڵانەی دەسەڵاتی عوسمانی هەڵووەشاندەوە لە مانگەکانی یەکەمی شەڕەکە و لە دوای تێك شکاندنی هێزەکانی سووپای عوسمانی لە شەڕی – سەریگامێش کە لە ١٠/٢٢ بەردەوام بوو تاکوو ١٩١٥/١/١٨، لەدوای هێرشە سەرکەوتووەکانی سووپای ڕووسیا لە ئەرمینیای ڕۆژئاوا لە مانگی /١٩١٥/٢ و مانگی /١٩١٥/٣. کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە – مەلازگردو، پاسکالاو، شاتاخ و، کتوورو، وارزیش و وان، لە هێزەکانی سووپای عوسمانی پاککرانەوە.

واتە ئەم شارو گوندو شارۆچکانە هەمووی لەسەر خاکی باکووری کوردستان بوون، کە خاکی کوردستان ببووە گۆرەپانی شەڕی نێوان هێزەکانی سووپای ڕووسیاو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەلایەك و هێزەکانی سووپای فارس و هێزەکانی سووپای عوسمانی لە لایەکی دیکە، گەلی کوردو ئەرمەنیش

وەرەقەیەکی مەزادی ئاشکرابوون بۆ سەرکەووتنی هەر لایەنێك لەو لایەنانە لەهەرێمەکەدا.

سەرچاوە :- تاریخ ترکیا المعاصر... دانانی کۆمەڵە توێژێنەرێکی سۆڤیەت.

١٩١٤/١٠/٣٠ بەهۆی نزیك بوونەوەی ئستوولی - کەشتی گەلی- جەنگی تورکیا لە کەنارەکانی ڕووسیا بەسەرکردایەتی سوشۆن پاشا ، بە بۆردومان کردنی ئۆدیساو سییاستووبۆلی ڕووسی ، لەلایەن کەشتیەکانی جەنگی یاوزو میدل ، کە بووە هۆی هەلگیرسانی شەڕ لە نێوان ئیمپراتۆریەتی عوسمانی تورك و ڕووسیای قەیسەری لەو کات لە ناوچەکەدا .

١٩١٤/١١/١ لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای ڕووسیا لەناوچەی ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان بە ڕاگەیاندنی هەلوویستی ئێران ، بە خۆ دووره پەرێز گرتن ، ئەمانە بووە هۆ کاری ئەوەی کە سووپای عوسمانی ئەو جیگایانە داگیر بکەن و پاشماوەی جێ هێلراوی ڕووسەکان دابەش بکەن ، بەتایبەتی چەك و تەقەمەنی و دانیان بەکوردو هێرش کردنە سەر دوا بنکەکانی هێزەکانی سووپای ڕووسیا و کاری جەنگی لەولاو لەملا بەردەوام بوو لە هەرێمەکەدا .

١٩١٤/١١/١ هێزەکانی سووپای تورك لە ئەنجامی سەرنەکەووتنیان لە هەرێمەکانی قووبرس و بۆیان نەگوونجا هێزە پێشڕەوەکانی هێزی سووپای ڕووسیا بپشکنن ، دوای ئەوە لەگەڵ هێزەکانی ڕووسیا زەرەر مەند بون و ناچار بوون بۆ دواوە پاشەکشە بکەن لە ناوچەکەدا .

١٩١٤/١١/٢ لە دوای سێ ڕۆژ لە شالاوبردنی کەشتی جەنگی هێزەکانی سووپای عوسمانی و ئەڵمانیا ، بۆ سەر بەندەری ڕووسیا لە دەریای ڕەش ، ئەویش بە دیاریکردنی سەرەتای بەشداری ڕاستەوخۆی تورك دادەنرێت لەجەنگی یەکەمی جیهانیدا .

دوای ئەوە هێزەکانی پیادەی دەشتایی تورك هێرشیان کردە سەر پارێزگای قارس لە باکووری کوردستان ، بەلام بە هۆی لاوازی هێزەکەیان نەیانتووانی شارەکە داگیر بکەن و ڕوویان کردە شاری ئەرزەڕۆم و سزایان لێ وەرگرتنەوە ، بەهۆی بەرگری بەهێز لەشاری قارس ... دوای ئەوە لە مانگی/ ١٢ی هەمان

ساڵ ، شەڕ لە نێوان کوردو ئاشووری چووە ناو مێژوو لە باکووری کوردستان بە ناوی شەڕی - سەری گامێش- لە هەرێمەکەدا ... ؟ .

١٩١٤/١١/٥ هێزەکانی سووپای بەریتانیا شەڕی دژ بەهێزەکانی سووپای ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ڕاگەیاند بەهاوکاری هاوپەیمانان.

١٩١٤/١١/٦ هێزەکانی سووپای بەریتانیا توانی تاکە بەندەری فاوی وویلایەتی بەسرەو ، ئێراقی ئێستا داگیر بکات ، بە هۆی لاوازیو پاشەکشەی هێزەکانی سووپای عوسمانی بە کشانەوەیان لەو ناوچەکە دا.

١٩١٤/١١/١٠ لە پێکدادانی بەناوبانگی کیبرکایا- یەکەم شانۆی تورکی ئاسیەوی- کە نووێنەری ئاشووریەکان چووە لای - بنیامین مارشمعون- لە باکووری کوردستان ، لە دوای گەڕانەوەیان نامەیەکی بەتریکی مەسیحیەکانی هەلگرتبوو ، ئەوزیش بە دوپاتکردنەوە ، لەپێناو خۆ ئامادەکردن بە بەرپاکردنی ڕاپەڕین - مار شمعونیش- داوای سەرکەووتنی ڕاپەڕینەکەی کرد . بەهێرشی هێزی سووپای ڕووسەکان بۆ سەر باسقەلعەو دێزو چوونە ناویەوە .

هەر لەو کاتە چەکدارەکانی ئاشووری لە ئێران بەرەو ناوچەی مێرگەوەرلە ڕۆژ هەلاتی کوردستان هەلکشانو لە ئەنجام بووە هۆی هێرشی تورکو لە ئەنجام شەرەکە دوو ڕۆژی خایاند لە ناوچەکەدا .

١٩١٤/١١/١٥ بەهاندانی دەسەلاتی عوسمانی تورکو ئەلمانیا ، شەڕی پارتی زانی لە ڕۆژهەلاتی کوردستان دەستی پێکرد ، کە بووە هۆی دەرکردنی هێزەکانی سووپای ڕووسیا لە ناوچە کوردیەکان لە باکووری کوردستاندا .

١٩١٤/١١/١٩ هێزەکانی سووپای عوسمانی کەپێکهاتبوون لەهەشت فرقە لە وولاتی شام بەرەو کەنالی سوێس ، بە ڕێگەی بیابانی سینا بەرێکەووتن بە نیازی داگیر کردنی کەناڵەکە لەدوو قۆڵەوە ، یەکیان لە قۆڵی ڕەفەحو ئەویتریان لە قەنتەرەکە ، ئەمەش نزیکترین ڕێگا بوو بەدرێژی ٢٢٥ کیلۆمەترو دوەمیان ڕێگای مەعان — سوێس بوو ، کە ڕێگەی کاروانەکان بوو لەگەڵ درێژی ٣٢٥ کیلۆمەتردا .

بەلام لەدوای سێ هێرشی یەک لەدوای یەک ئینجا سەرکەووتنیان بەدەست

نەهێنا ، ئەویش بەهۆی بەرگری کردن لەلایەن هێزەکانی هندستانو ئەڵمانیا ، شـایانی باسـە هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی لەسـەر داواو پـشتگیری رێکخراو دانیشتووانە ئیسلامیەکان هەڵسان بەنیازی داگیرکردنی سوێس و میسر، بەڵام هۆکارەکانی جەنگی یەکەمی جیهانی ماوەی پێ نەدان.؟؟؟

١٩١٤/١١/٢١ لە دایك بوونی سەرەك کۆمارو دامەزرێنەری رژێمی کۆماری لە ئێـراق عەبدولکـەریم قاسـم لـە شاری بەغدا .

کـــە نـــاوی تـــەواوی – عەبدولکـەریم قاسـم محەمـەد ئەبوبـەکری– ە و لـــە لایـــەن باپیری بەخێووکراوەو گـەورە بـووە ، دوای ئـەوە بـووە بـە بازرگـانی پێـست لەگـەڵ کـورە خالەکـــەی فـــازل عـــەباس مەهداویو کاریان بە یەکەوە کردووە لە بەغدادا .

١٩١٤/١١/٢٢ لە گەڵ داگیرکردنی وویلایەتی ئەوسای بەسرە لەلایەن بەریتانیا ، کە ئـەوکات رۆژنامە بووە چەکێك لەپێناو بەرز کردنـەوەی هەستی رامیاریو جمووجۆڵی سـەربازیو رامیـاری ، ئـەویش بـە دەرکردنـی رۆژنامەیـەك بـەناوی – بەسـرە تـایمس– لـە ١٩١٤/١١/١٩ ، بەزمانی ئینگلیـزیو دوای ئـەوە بوو بـە زمـانی عـەرەبی لـە سـاڵی ١٩١٥، دوای ئـەوە بوو بـە زمـانی فارسـی لەسـاڵی ١٩١٦، لـەکاتی داگیرکردنــی شــاری بەغــدا لــە ١٩١٧/٣/١١ رۆژنامــەی – بەغــداد تایمس– دەرکرا بەهەردوو زمانی ئینگلیزیو عەرەبی لە شارەکەدا .

دوای ئـەوە هـەنگاوینا بـەرەو هـەرێمی باشـووری کوردسـتان ، کـە یەکـەم هەنگاوی ئەوە بوو بە دەرکردنـی رۆژنامـەی کوردی ، بەناوی – تێگەیشتنی

ڕاستی - لەهەرێمی باشووری کوردستان لە ١٩١٨/١/١ و ١٩١٩/١/٢٧ لە شاری سلێمانی لەو کاتدا .

١٩١٤/١١/٢٢ یەکەی پێشەوەی فرقەی - ئەنگلۆ- هندی - شەشەم ، کە گەورەترین مەلبەند بوو لەباشووری ئێستای ئێراق ، کە دەسەڵاتی بەسەر پاریزگای بەسرادا مسۆگەر کردو کارەکانی خۆی ئەنجامدا.

١٩١٤/١١/٢٣ ڕژێمی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بانگی جیهادی دژی بە هاوپەیمانان ڕاگەیاند ، لە جەنگی یەکەمی جیهان ، بەهۆی شلەژانی باری سەربازیو ئابووریو بازرگانی و پەیووەندیەکانی ومەترسییەکانی لە هەرەسهێنانی دەسەڵاتەکەیدا.

١٩١٤/١١/٢٧ لە دایك بوونی نووسەری ناوداری ویلزی - ڕاشیل توزیس - کە خاوەنی کورتە چیرۆکی - سێووە تازەکان - کە خاوەنی گەورەترین خەڵاتی ئەوروپیە لە جیهان ، بۆ نووسەرە گەنجەکان بەدەست دێنێت - سێووە تازەکان - کۆمەڵێك کورتە چیرۆکی هەڵێنجاو لە ژیانی سادەی ئاسایی دۆڵ و دەشتەکانی ویلزدا .

کە نووسەر خۆی خەڵکی ئەم وولاتەیە بەهای خەلاتی - دیلان تۆماس- ٦٠ هەزار جوونەیهی ئیستەرلینی یە .

ئەم خەڵاتە دووسالْ جارێك بۆ ئەو نووسەرانەی کە بەزمانی ئینگلیزی دەنووسن دەبەخشریٚ ، وەك ڕێزلێنانێك بۆ شاعری ویلزی - دیلان تۆماس - . ئەم نووسەرە لە ١٩٥٣/١١/٩ کۆچی دوایی کردووە لە وولاتەکەدا .

١٩١٤/١٢/١ شێخ عبدالسلام بارزانی لە شاری مووسڵ لە دوای دەستگیرکردنی لە دەڤەری بارزان لە هەرێمی باشووری کوردستان بەپێی بڕیاری دادگاییکردنەکەیدا لە سێدارەدرا ، لەگەڵ دوو لە هەڤالانی لەلایەن تۆرانیەکانی ناو دەسەڵاتی عوسمانیدا .

١٩١٤/١٢/١٠ چاوپێکەووتن لە نێوان - مستر سکوتو وایزمانو هربرت شموئیل - بە ئامادە بوونی - حاخام موزی گاستر - کە سموئیل ململانێیەکی زۆری لە گەڵیا کرد ، لە دوای کۆبوونەوەی وەزیری بەریتانیاو ووتاری ئەسکۆت لەو

کۆبوونەوە ڕایگەیاندرا .

بۆ ئەوەی کە بەریتانیا واز لە سیاسەتی هەمیشەیی خۆی بێنێ بەرامبەر بە ئیمپراتۆریەتی عوسمانیو هەوڵی پارچە پارچە کردنی بدات ، لە پێناو دورست کردنی دەووڵەتی سەهیۆنی لە فەلەستین . هەر وەك – لوید جورج – بڕیاری بۆ دابوو لەگەڵ وەزیری دەرەوەی بەریتانیادا .

١٩١٥

١٩١٥/١/٢ مۆرکردنی پەیمانی نێوان حکوومەتی بەریتانیاو عەبدولعەزیز سعوود ئەمیری حیجاز... لەو پەیمانە بەریتانیا دانینا بە دەسەڵاتی عەبدولعەزیز لەسەر شارەکانی نەجدو حەساو مەنتیفو دەووروبەری و کەنارەکانی کەنداوی فارسدا .

شایانی باسە کەنداوی فارسە نەك کەنداوی عەرەبی ، بەپێی ئەو پەیمانە– کە بەریتانیا دان بەدەسەڵاتی عەبدولعەزیز دەنێ وەك دادوەرێك لەسەر ئەو ناوچانەو بەرگری لێدەکات لەهەر پەلامارێك بۆ سەر دەسەلاتەکەی ، بە تایبەتی لە لایەن دەسەڵاتی فارس لەسەر دوورگەکەدا .

١٩١٥/١/٢ هێزەکانی سووپای قەیسەری ڕووسیا ئاگاداری دانیشتووانە ئاشووریەکانی شاری ورمێو– دەووروبەری کرد ، لەرۆژهەڵاتی کوردستان بە بەجێهێشتنی ناوچەی ورمێ بەتایبەتی گوندی– بەنگیجا– لە شارەکەدا .

کە ئەمەش بووە هۆی هەلاتنی دانیشتووانی گوندەکەو ماوەدان بە هێزەکانی سووپای عوسمانی تورك ، بۆ پەلاماردانی ئاشووریو کورد کە ئەوانەی پشتگیری هێزەکانی قەیسەری ڕووسیان دەرکرد لەهەرێمەکەدا.

١٩١٥/١/٤ هێزەکانی سووپای عوسمانی تورك لە ناوچەی شاری ورمێ لە ڕۆژهەڵاتی

کوردستان ، بە فەرمانی سەرکردەی سووپا – ڕۆستم بەگ – دەستیان کرد بە لەناو بردنی ئاشوورییەکان بەبێ ویژدانانە بەهەموو شێوەیەك نەك هەر ئاشوورییەکان بەلکوو ئاشووریو ئەرمەنو کوردو گەلانی دیکەی دژ بە خۆیان تەنیا فارس نەبێت .

ئەویش لە دوای دەست بەسەر کردنی زیاتر لە ٧٠٠ هاوولاتی لە نەتەوە جیاجیاکانی دانیشتووانەکەی پارێزگای ورمێیان ڕەوانەی شاری– خەسرۆفو گافیوان– کردو دوایی ئەوە هەمویان کووشتو زیندە بەچاڵ کردن لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/١/٧ بەرز کردنەوەی ڕاپۆرتی بەرپرسی سەهیۆنیزم وایزمان بۆ لیژنەی جێبەجێکردنی ڕێکخراوی سەهیۆنیزمی جیهانی ، لەبارەی کارە جۆراوجۆرەکان .

کە لەگەڵ هربرت سمۆئیل وبەیاوەری حاخام گاستر ئەنجامی دابوو ، لە پیناو بەدەست هێنانی ئاواتە هەمەلایەنەکانی جوولانەوەی سەهیۆنیزم لە جیهاندا ، ئەویش بە دامەزراندنی دەوولەتی جوولەکە لە شامدا .

١٩١٥/١/١٣ هێزەکانی سووپای عوسمانی پەلاماری ئێرانی دا ، لە ڕێگەی ڕۆژهەلاتی کوردستانو ، دوواتر شاری تەورێزی داگیر کرد ، کە بە ئارەزوی خۆی مامەلەی لەگەڵ گەلانی ئێرانو بەتایبەتی کورد دەکرد لە سەر خاکی کوردستان .

١٩١٥/١/١٥ دامەزراندنی چاپخانەی کوردستان ، لەشارۆچکەی ڕواندز ی سەر بە پارێزگای هەولێر ، لەلایەن نووسەرو رووناکبیرو کەسایەتی ناوداری نەتەوەیی کورد – حوزنی موکریانی – لە باشووری کوردستان ، کە ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لەسەر بەچاپگەیاندنی ڕۆژنامەو گۆڤارو نامیلکەدا .

دوای ئەوە چاپخانەکەی گواستراوە بۆ شاری هەولێرو لە چاپکردن بەردەوام بوو تاکوو تەواو بوونی ئەو مێژوونامەیە لە شارەکەدا .

١٩١٥/٢/١٦ هێزەکانی سووپای قەیسەری ڕووسیا لە هێرشێکی توونذو دژواردا پارێزگای ئەرزەڕۆمی کوردی لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی

ئیمپراتۆریەتی عوسمانی تورك داگیر كردله هەرێمەكەدا .

١٩١٥/٣/٤ وەزیـــــری دەرەوەی ڕووســــــیای قەیـــــــسەری – ســــــازانۆف – یاداشـــــتێكی ئارەزومەندانــــەی ئاراســـتەی بـــالوێزی بـــەریتانیا و فەرەنـسا لەپترسـبۆرگی پایتـەختی ڕووسیای ئەوكات كرد .

كە لە یاداشتەكەی داوای كرد ، كە شــاری ئەســـتانەی كـــەنارەكانی بۆســـفۆر لـــە رۆژ ئـاوای دەریــای مەرمـــەرەو گـــەرووی – تەنگەبــەر – دردەنیل دا. كە خۆی بەسەر هێلی ئینوز– میدیەی كەنارەكانی ئاسیای بچوك دا دەڕوانی لە ناوچەكەدا. كە دەكەوێتە بسفۆر تاكوو زێی سقاریە . لەگەڵ مەلبەنـدەكانی لەســـەر كەنـداوی ئـەزمیرو دوورگــەی مەرمــەرە بۆخۆیـــان بگەڕێتەوە ، هەتا گەر خاوەنداریەتیشی هی فەرەنساو بەریتانیا بێت .

شایانی باسە زۆربەی ئەو ناوچەی كە لەیاداشتەكەیدا باسی كردبوو خاكی كوردستانی دەگرتە خۆ لە كێشووەرەكەدا .

١٩١٥/٣/٥ ڕۆژنامەی باكۆ لە بابەتێكی هەواڵیدا بلاوی كردەوە ، كە لەوكاتـەی هێزەكانی سووپای ڕووسیا قەیسەری ناوچەی دیلمانیان گرتە دەست كە زیاتر لە ٢٠ گوندی مەسیحی وێرانكرابوو ، لەگەڵ بڵاوبوونەوەی لاشەی كوژراواندا .

كە ئـەم كارەش لـە لایـەن سـەركردەی سووپای عوسمانی تـورك جودت پاشا ئەنجامـدرابوو ، ئەمـە جگـە لـە گونـدی كـوردو تێكـەڵاوی دانیـشتووانی ئـەو گوندانــە لــەباكووری كوردســـتان ، كــە لــە كــوردو ئەرمــەن و ئاشــووری پێــك هاتبوون لە هەرێمەكەدا .

١٩١٥/٣/١٤ دەست پێكردنـی لـە نـاو بردنـی كـورد لـە لایـەن ئەرمەنـەكان بەپـشتیووانی هێزەكانی سووپای ڕووسیا ، لەناوچەكانی سـەری قامیش و بایەزیدو وان و بەرەو خوویی و ئورمیەو ڕواندوزو خانەقین لە باكوورو ڕۆژهـەڵات و باشووری

کوردستاندا .

کـە هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیا داوای چـۆلکردنی ناوچـەکانی بایەزیـدو جێگاکانی دیکەی کردو لە هەمان کات هەڵسا بەوێران کردنی بە سەدان گوندو کووشتنی ئافرەتو منداڵ بە دەستی چەکدارە ئەرمەنو ڕووسەکان .

لە دوای شۆڕشی بەلشەفی لە ساڵی ١٩١٧ دا ، کە بەگەورەترین قەسابخانە دادەنرێت لەلایەن ئەرمەنەکان ، لەپێناو خزمەتکردنی ڕووسەکانو ڕووسەکانیش بەڵێنیان دا ، کە شاری وان ببێتە پایتەختی دەوڵەتی ئەرمەنی ، کە لە داهاتوو ئاواتیان بوو لەسەر خاکی کوردستان .

١٩١٥/٤/٦ ئەنجوومەنی هەڵبژێردراو لە کۆنگرەی نێوودەوڵەتی مەسیحیەکانی جیهان ، کە بریارێکی پیرۆزی ڕاگەیاند بەکۆتایی هاتنی هەموو کێشە هەڵوواسراوەکانی نێوان مەزهەبەکانی ئاینی مەسیحیەکانو بیروو بۆچوونە جیاوازەکان لەئەورووپا دا .

سەرەرای مانەوەی چەندین کێشەی هەڵوواسراو ، بەتایبەتی لەلایەن یوحەنای بیستو سێیەم و گریگۆریوبندکنت بە دەست کێشانەوەی لەپۆستی دەسەلاتی پاپا .

ئەویش بەهۆی سەرهەڵدانی دووبەرەکی بوو لە نێوان کەنیسەکانی یۆنانو رۆما و فەرەنساو ئیتالیا ، ئەویش بەهەلبژاردنی نکۆلای پێنجەم ، بەپاپای مەسیحی لەسەر هەموو جیهاندا .

١٩١٥/٤/١٤ هێزەکانی سووپای بەریتانیا دژە هێرشی گەورەیان کردە سەر چەکدارانی کوردو عەرەب لە ناوچەی شووعەیبە لە باشووری ئێستای ئێراق ، کە لە ئەنجام هێزە چەکدارەکانی کوردو عەرەب شکانو بەناچاری کشانەوە ، کە کەووتبوونە رۆژئاوای شووعەیبەو لە شەڕدا زیانی هێزی سووپای بەریتانیا ١٢٥٧هەزار سەرباز بوو لە کوژراو زامدار لە ناوچەکەدا .

هەروا زیانی کوردو عەرەب زیاتر بوو، بەلام ژمارەکەی بەتەواوی نەتوانرایە دیاری بکرێت لە ناوچەی شەڕەکەدا .

ئەمەش لە پێناو داگیر کردنی وولاتی نێوان دووزێ چ لەلایەن بەریتانیاو چ لەلایەن ڕەوکەرە عەرەبەکانی سعوودی بۆ ئێراقی ئێستا ، بەساکاریو ئاسانکاری کردنی کورد بە هەردوو لایەن ، لە پێناو داگیر کردنی خاکی

کوردستان ....؟ ...!.

١٩١٥/٤/٢٠ زیاتر لـه ٢,٥٠٠ هـەزار چـەکداری ئەرمـەن دەسـتیان بەسـەر شـاری وان لـه باکووری کوردستان داگرت ، ئەویش بە دامەزراندنی حکوومـەتێکی کاتی و لـه هـەمان کـات ئـەو ئەرمەنیانـەی کـه هـەڵاتوو بـوون لـه ڕیزەکـانی سـووپای عوسمـانی تـورك ، هێزێکی چەکداری یـاخی بوونیـان پێکهێنـا و دەسـتیانکرد بەکاری نالەبار بەرامبەر بەدانیشتووانی دیاربەکرو سیواس و مەرعەش و قەرە حەسار له باکووری کوردستان.

هەروا دەستیان کرد بە هێرش کردنه سەر هێزەکانی سووپای عوسمانی لـه دواوه ، لەکاتی جەنگدا لەگەڵ هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەریدا .

کـه ئەمـەش بـووه هـۆی ئـەوەی کـه سـووپای عوسمـانی بکەوتـه نێـوان دوو ئـاگری دژ بـه تورکیـا لـه دواوه ، یەکـەمیان :- ڕووبـەڕوو بونـەوەیان لەگـەڵ ڕووسـەکان لەپێـشەوەو دووەم :- لێـدانیان لــه دواوه لەلایــەن چــەکداره ئەرمەنەکان.

ئەمـەش بـووه هۆکـاری کاردانـەوەی نالـەبار لەسـەر ڕامیاریـەتی دەسـەڵاتی عوسمـانی بەتایبـەتی وەزیـری نـاوخۆ تەلعـەت پاشـاو بیرکردنـەوەیان بـه لـه ناوبردنی ئەرمەن و ڕزگاربوون له دەستیان له هەرێمەکەدا .

١٩١٥/٤/٢٤ هێزەکانی سووپای عوسمانی بە ئامۆژگاری سەرکردایەتی دەسەڵاتی عوسمانی ، لە هێرشێکی بەرفراوان بۆ سەر باکووری کوردستانی داگیرکراوی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، کە زیاتر لە ١,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆنو نیوێك لە ئەرمەنی لەناو برد ، بە بەکارهێنانی ڕامیاریەتی جینۆسایدی نژادیو کووشتنی زیاتر لە ٣٠,٠٠٠ سی هەزار کوردو دەربەدەر کردنی بەسەدا هەزار خێزانی کوردو ئەرمەن بەرەو هەندەران

بەتایبەتی بۆ ڕووسیاو شامو لوبنان ، کە ئێستاش هەر بەئاوارە دەژمێردرێنو ناسنامەیان پێنەدراوە ، بە تایبەتی لە سووریا ، کە سەر هەمان ڕامیاریەتی بەردەوامە لە ڕەش کردنەوەی نژادیو داگیر کردنی ڕژێمی بەعسی لە ئێراق گرتۆتە بەر لە هەموو بوارەکاندا .

١٩١٥/٤/٢٦ مۆرکردنی پەیمانی لەندەنی پایتەختی بەریتانیا لە نیوان سووێند خۆرانو ئیتالیا ، بەمەبەستی ڕاکێشانی ئیتالیا بۆ لایەن خۆیانو هاوکاری کردنی تورك لە پێناو لێدانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە کوردستانو داگیرکردنی بەتایبەتی لە باکووری کوردستان.

١٩١٥/٥/٢ ئەنجامدانی یەکەم قەسابخانەی ئەرمەنەکان لەلایەن هێزەکانی سوپای عوسمانی لە دوای قەسابخانەکەی ٤/٢٤ لە باکووری کوردستان لە شاری ورمێی ڕۆژهەڵاتی کوردستان .

لـه دوای داگیركردنـی شـارەكه ، ئـەو هێرشـەو كـرداره بـەردەوام بـوو تـاكوو ٥/٢٤ ی هەمان ساڵ ، ئەمەش به هاوكاری و لایـەنگیری كردنـی رژێمـی فـارس بـوو لـه ئێـران بەرامبـەر مەسـیحیەكانی ئەرمـەنی ، كـه زیـاتر لـه ١٠٠٠ هـەزار هاووڵاتی لەژن و منداڵ و پیاوی كوشت له پارێزگاكەدا .

١٩١٥/٥/١١ هێزەكـانی سـووپای ڕووسـیای قەیـسەری ناوچـەی ورمـێ و دەووروبـەری لەڕۆژهەڵاتی كوردستان داگیر كرد ، بەهۆی شەڕی نێوان كوردو تورك ئـەویش بـە گـەمارۆدانی هێـزه چـەكدارەكانی كـورد لـه ڕۆژهـەڵاتی كوردسـتانی ژێـر دەسەڵاتی ئێرانی فارس له پارێزگاكەدا .

١٩١٥/٥/١٥ سـكرتێری بەشـی ڕامیـاری بـۆ ڕۆژهـەڵاتی ناوەراسـت لـه وەزارەتـی دەرەوەی بەریتانیا بیرخەرەوەیەكی خستەڕوو دژ بەداگیركردنـی شـاری موسـل ، بەهۆی دوروست بوونی كێشەو گیرووگرفت لەناوچەكەدا لەگەڵ كوردەكـان ، كـه ئـەو كاته له ٨٥٪ دانیشتووانی پارێزگای موسل كوردبوونه له ناوچەكەدا .

١٩١٥/٥/١٤ ڕوودانی گەورەترین قەسابخانه به سـەر كـورد لـه پارێزگـای وان لـه باكووری كوردسـتان لەلایـەن هێزەكـانی ئەرمـەن، كـه خزمـەتی هێزەكـانی سـووپای ڕووسـیایان دەكـرد، وەك پێـشەنگ كـه ڕووسـیا بـەڵێنی بـه ئەرمـەن دابـوو دەووڵەتی ئەرمەنیان بۆ دابمەزرێنێت و پارێزگای وان له باكووری كوردستان بكاته پایتەختی دەووڵەتەكەیان.
بەو بۆنەش زیاتر له ٢٥٠ هەزار ئەرمەن ڕوویان لەناوچەكه كردبوو بۆ چوونه ڕێـزی ئـەو دەووڵەتـه نوێیـه لـه شـێوازی دەووڵـەتی ئیـسرائیل... هـەروا ڕاگەیانـدنی دەووڵـەتی ئەرمـەنی و پلانـی داگیركردنـی وویلایـەتی بـەدلیس و دیاربەكر – ئامەد – ئامادەكرابوو بۆ ڕەشكردنەوەی نژادی كـورد لـه باكووری كوردسـتان و ئـەو شارانەشـی بـه پـشتیووانی هێزەكـانی سـووپای ڕووسـیا، بەڵام هێزەكـانی سـووپای ڕووسـیا تێكشكێنران لەلایـەن هێزەكـانی سـووپای عوسمانی بەهاوكاری شۆرشگێرانی كورد له هەرێمەكەدا.
هــەروا ڕاپۆرتــەكانی بــەریتانیا دووپــاتی ئــەوه دەكەنــەوه كــه ڕوودانــی قەسـابخانەیەكی دیكـه لەلایـەن هێزەكـانی ڕووسیاو ئەرمەنـەكان لـه شـاری

خانەقین و دەوورووبەری زیاتر لە ٥٠٠ هاولاتی کوردیان شەهید کرد.
کە ئەمەش بووە هۆکاری ئەوەی کە دانیشتووانی خانەقین و لادێکانی پەنا ببەنە بەر هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەناوچەکەدا... هەروا شاری رواندز و گوندەکانی دەوورووبەری ئەوەیان بەچاوی خۆ دیت، هەر وەك بەسەر سبرینکا داهات لە سالی ١٩٩٧، لە بۆسنە لە دەست هێزەکانی نازیە سربەکان. کە – ئەندرانیك – ماندونەناسی ئەرمەن و تێنوو بەخووێنی کورد هەلسا بەکۆکردنەوەی نزیکەی ٦٠٠٠ کەس لە مندال و ئافرەت و پیرو گەنجی کورد لە شارەکەو دەوورووبەری و فەرمانی کووشتنی بۆ دەرکردن، کە لە ٣٠٠٠ هەزار مال تەنیا ٦٠ مال مایەوەو ئەویدیکە بە دەستی رووس و ئەرمەن وێرانکران لە گەل وێرانکردنی ٣٠ گووند لە ناوچەی برادۆست لە باشووری کوردستان. کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە دانیشتووانەکانی بەرەو شاری مووسل رابکەن بەتایبەتی لەناوچەی بادینان.
هەروا زیاتر لە ٨٠٪ لەدانیشتووانی پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان تووشی کارەساتی وێرانکردن و دەربەدەری و کووشتن و هەلاتن هاتن لەلایەن چەکدارانی رووسیاو ئەرمەن لەسەر خاکی کوردستان.
سەرچاوە :– عەزیز ئەلحاج. کێشەی کورد لە بیستەکان – بەیروت /١٩٨٤ ل ٩١.
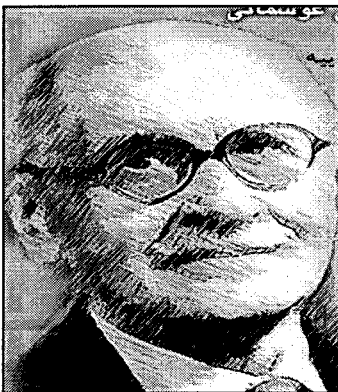
١٩١٥/٥/١٥ گرێدانی کۆبوونەوەی رۆژهەلاتناسانی رووسیا ، کە لەو کۆبوونەوەیە مێژوونووس و جووگرافیناسی رووسی مینۆرسکی ووتارێکی لەبارەی جووگرافیای کوردستان بەگشتی خووێندەوە. بەرامبەر بە ئامادە بووانی کۆبوونەوەکە .

١٩١٥/٥/١٩ هێزەکانی سووپای رووسیای قەیسەری لە هێرشێکی بەرفراوانیدا بۆ سەر گوندو شارۆچکەو شارەکانی رۆژهەلاتی کوردستان ، کە لە ئەنجام ناوچەی شنۆیان داگیر کرد لە هەرێمەکەدا . ئەویش لە پێناو بە ئەنجامگەیاندنی

خواستەکانیان .

١٩١٥/٥/٢٣ مـۆرکردنی ڕێکـەووتن لـە نێـوان فەیـسەڵ حوسـێن و سـەرکردەی ڕێکخراوە عەرەبیەکانی نەتـەوەیی لـە سـووریا ، ئـەویش بـەناوی پرۆتۆکـۆلی دیمەشـق بـەناوی سەرکردە عەرەبەکان ، کە بڕوایان بە ڕاپەڕین هەیە لەژێر دەسەڵاتی عوسمانیدا ، بەرامبەر بەدانانی بەریتانیا بـە دەووڵـەتی عـەرەبی سـەربەخۆ ، کـە ئێـراق و سووریاو لوبنان و فەلەستین و حیجاو نیمچە دوورگەی عەرەبی بگرێتەوە .

کە ئەو کاتە نە ئێراق و نە سووریاو نە لوبنان و نەفەلەستین دەووڵەت نەبوون . هـەر هـەمووی ژێـر دەسـتەی ڕژێمـەکانی عوسمـانی و بەریتانیا بوون . لـەو کاتیـشدا ڕێـژەی دانیـشتووانی عـەرەب لـەو هـەرێم و ناوچـانە ، وەك ئـەوەی دوای دامەزراندنی دەوڵەتەکان .

١٩١٥/٥/٢٥ هـەر لەگـەڵ بەردەوام بوونی هێزەکـانی سووپای ڕووسیای قەیـسەری شـاری ورمێـی ڕۆژهـەڵاتی کوردستانیـشی داگیر کـرد، لـە پێنـاو جـێ بـە جێکردنـی ئامانجەکانیان لە هەرێمەکەدا .

١٩١٥/٥/٢٧ ئەنجوومـەنی وەزیرانـی دەسـەڵاتی عوسمـانی تـورك ڕەزامەنـدی لەسـەر گوواسـتنەوەی ئەوکەسـانە کـرد ، کـە خیانـەت لەگـەڵ ڕژێمـی تـورك دەکـەن بەتایبـەتیش بیانووەکـە بـۆ کـوردو ئەرمـەن و ئاشـووری بـوو لـە باکووری کوردستان ، لەگەڵ ئەوەشدا پێش ئەو بڕیارە کارەکانی ئەنجامدا بوو بەدەیا ڕێگـای گوونجـاوی دیکـەی بەرژەوانـدکاری دیـار کرابـوو ، لـە ناوچـەوە هەرێمەکەدا .

١٩١٥/٥/٢٨ هەر لەگەڵ بەردەوام بوونی هێرشەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری بۆ سەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان ، لە دوای شاری شنۆو ورمێ شاری سابلاخ و مەهابادیش داگیر کرد لە هەرێمەکەدا .

١٩١٥/٦/١ یەکێك لەو نامانەی کە تاڕادەیەك بە درێژی باس دەگرێتە سەر باری ڕامیاری دوا ڕۆژی ئەرمینیاو کوردستان لە باکووری کوردستان بە بروسکەی ژمارە/٣٧٧ بووە ، کە لە باڵوێزی ڕووسیا لەپاریسەوە بۆ وەزیری دەرەوەی ڕووسیا – سازانۆف – نێردراوە . لەبرووسکە کە باس لە هاتنی نووێنەرانی ئەرمەنی بۆ پاریس دەکات ، وەکوو زافریف و نۆبار پاشا .
هەروا بەشێك لەناوەرۆکی نامەکە بەم جۆرەیە:– دکتۆر زافریف و نۆبار پاشا گەیشتنە پاریسی پایتەختی فەرەنسا... دیارە گەلێ کار بەدەستانی دەسەڵاتدار لە فەرەنسا لەسەر ئەو باوەڕەن کە پێوویستە ئەرمینیای ئۆتۆنۆمی دابمەزرێت لەژێر باڵی ڕووسیاو فەرەنساو ئینگلستان.
هەروا لەو نامەیەی کە پێشکەشیان کردبوو ،. ئەم پێشنیارەشیان داناوە ، ئەویش ئەوەیە . کە پێوویستە کوردستانی ئۆتۆنۆمی بە هەمان شێواز دابمەزرێت لەژێر چاودێری یەکێك لە و دەووڵەتانە یاخوود لە هەرسێ دەووڵەتە گەوورەکاندا.

١٩١٥/٦/٤ یاداشتێکی باڵوێزی ئەڵمانیا ، کە ئاراستەی سەرەك وەزیرانی دەسەڵاتی عوسمانی – سەعید حەلیم – پاشای کردبوو ، بە پشتگیری کردنی ئەڵمانیا . بۆ دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بە دوورخستەوەی ئەرمەن لە ڕۆژهەڵاتی ئەنازۆڵ ، کە ئەمەی بەکارێکی بە ڕاست لە قەڵەمدا ، لەپێناو بەرگری کردن لەدەووڵەتی عوسمانی لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/٦/١١ لەکۆبوونەوەی ئەنجوومەنی وەزیرانی ڕژێمی عوسمانیدا ، باری ئەرمەن تاووتۆکرا ، بەبلاوکردنەوەی ڕاگەیاندنێکی بەزەیی هاتنەوە بەئەرمەن بە ئاشکرا ، بەڵام بە نهێنی لەژێرەوە نەخشەی لەناووبردنی ئەرمەنەکان و دروستکردنی بارو بە گوونجاندنی بارودۆخێك بۆ لەناوبردنیان. لە باکووری کوردستان.

١٩١٥/٦/١٢ ئیسماعیل ئاغا لە ناوچەی ئەرتوو لە باکووری کوردستان بەرەو تیاری باڵا هەڵکشا ، کە لەو کاتە کوردەکان لەکوردستان باشترین هێزی چەکداریان

هەبوو ، لەگەڵ ئەوەشدا مەلیکی ئاشووری شەڕی بەسەرکوردەکاندا سەپاند لەماوەیەکی درێژی دەسەلاتەکەیدا ، بەلام بەهۆی هێرشی هێزەکانی سووپای عوسمانی لە ناوچەکە بۆ سەر ئەرمەنەکان کشانەوە دواوە لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/٦/١٤ باوەرپێکراوی پرۆتۆکۆلی دیمەشق شەریف حسین نامەیەکی ئاراستەی مەندووبی سامی بەریتانیا – مکماهۆن – لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر کردو پێشنیارەکەی ئەوە بوو ، کە لە سەر بەریتانیا پێوویستە دان بنێ بە عەرەب ، بەپێی پرۆتۆکۆلی دیمەشق بە بەرپاکردنی راپەرین دژی دەسەلاتی عوسمانی بەرامبەر بەیارمەتی سەربازیو ئابووریدا ، لە هەمان کات داننان بەدامەزراندنی دەوڵەتی عەرەبی سەربەخۆ، لەو کاتەشدا مەندووبی سامی بەریتانیا پشتگیری داواکەی کرد بەوەلامدانەوەی لە رۆژی ٨/٣٠ ی هەمان ساڵ .

کە ئەنجامەکەی عەرەب بەئامانجی ٧٥٪ی خۆیان گەیشتن لەسەر خاکی گەلانی رۆژهەلاتی ناوەراست ، بەتایبەتی لەسەر خاکی باشوورو رۆژ ئاوای کوردستانی کورد لە کوردستاندا .

١٩١٥/٦/٢٨ نووێنەری کەسایەتیە مەسیحیەکان لە باکووری کوردستان مارشمعون سەردانی رووسیای قەیسەری کرد ، لەپێناو پشتگیری لێکردنی بە هۆی بەرپابوونی شەڕ لە نێوان تورکو نەتەوەکانی دانیشتووی رەسەنی باکووری کوردستان.

کە لە کوردو ئەرمەن پێکهاتبوون لەگەڵ هێزەکانی سووپای عوسمانی، بەلام بێ سوود بوو ، دوای ئەوە بەرەو شاری ورمێ کەووتەرێ بۆ وەرگرتنی یارمەتی لە لایەن بەرپرسانی رووسی ، بەلام یارمەتی رووسەکان بێ هێز بوون.

١٩١٥/٦/٢٨ هێزەکانی سووپای عوسمانی بەهاوکاری جاشە خۆ فرۆشەکانی کوردەکانی بۆ تورک لە شاری موسل ، هێرشیان بەرەو بەرواری خواروو لە باشووری کوردستان ، کرد کە چەکداری تەواوی هەبوو بەچەکی ئۆتۆماتیکیو نارنجۆکو تۆپی چیایی ، بەسەرکردایەتی پارێزگاری موسل – حەیدەر بەگ – و قائمقامی جۆلە مێرگ بە هاوکاری دانیشتووانی ناوچەی ئەتروش لەهەرێمی باشووری کوردستان.

هەروا هێرشی دوەمیان بۆ سەر بەرواری بالا کردە سەر ئاشووریەکان. بەڵام ئاشووریەکان توانیان بەرگری لەخۆیان بکەن بەو چەکەی کە مارشەمعون لە ڕووسیای قەیسەری وەرگرتبوو، بەڵام دوای ئەوە چەکەکانیان دا بەدەست هێزەکانی سووپای عوسمانی لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/٧/١٠ هێزەکانی سووپای عوسمانی تورك بەرەو پارێزگای مۆش لە باکووری کوردستان بە ڕێکەووتن و ناوچە ئەرمەنیەکانی بە مووشەك بۆردومان کرد بەشێووەیەکی بێ وێنەو لە ماوەیەکی دیاریکراو زیاتر لە بەهەزاران لە کوردو ئەرمەنی لەناو بردو بەدەیا هەزار خێزان لە کوردو ئەرمەن دەربەدەر بوون بۆ وولاتانی دیکەی سەر سنووری کوردستان بەتایبەتی باکووری کوردستان.

١٩١٥/٨/١٠ سەرکردەی مەسیحیەکان بەتایبەتی ئەرمەنەکان مارشەمعون نامەیەکی لەپارێزگاری موسل – حەیدەر بەگ – بەدەست گەیشت و داوای لێکرد کە واز لە شەڕ بێنێ و چەکەکان بداتەوە دەست هێزەکانی سووپای عوسمانی، گەرنا هرمزی برات لەبەردەستمانەو دەیکووژین ، بەڵام مارشەمعون لەوەڵامداو ووتی:– گەلەکەم براو بنەماڵەمن و هرمز برامەو یەك کەسەو ئێمە بەردەوام دەبین لە ڕاپەڕینەکەماندا .

١٩١٥/٨/١٠ نووێنەری مەسیحیەکان و شاندێکی یاوەری لە ڕێگەی باشقەلا بەرێکەووتن ، لەپێناوچاوپێکەتنیان بە چرنۆزوبۆف لەشاری سەلماس لەرۆژهەلاتی کوردستان ، لەپێناو وەرگرتنی یارمەتی لە ڕووسەکان، بەڵام هەولەکانیان بێ سوود بوو ، بەهۆی هاوپەیمانیەتی نهێنی لە نێوان ڕووس و تورك ، لە ئەشکەنجەدانی کوردو ئەرمەن و پاراستنی بەرژەوەندی تایبەتیان ، لەسەرخاکی کوردستان بەتایبەتی لە باکووری کوردستان.

١٩١٥/٨/٢٠ شانشینی ئیتالیا جەنگی دژ بە ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ڕاگەیاند بە هۆی لێك ترازانی باری ڕامیاریەتی نێوودەوڵەتی ، بەتایبەتی لەناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی لەهەرێمە جیاجیاکاندا .

١٩١٥/٩/١٥ سەرکردەی هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری ژەنەرال جیرنۆزۆبۆف لەئێران سەردانی بەتریارك مارشەمعونی کردو داوای مانەوەی لە باشقەلا لێکرد ، لە هەمان کات ماوەی پێ نەدا بە پەڕینەوەیان بۆ ئێران .

که وەك وەرەقەیەکی بەرگری کردن بوو بۆ ڕووسەکانو دووبارە ئەرمەنەکان تووشی بارێکی ناڕێك بوون لەسەر سنووری نێوان ئێرانو تورك ، کە لەسەر خاکی کوردستانە لە کیشووەرەکەدا .

١٩١٥/١٠/٢٤ حکوومەتی بەریتانیا لە نامەیەکیدا بۆ شەریف حوسێن ئەمیری شاری مەککەی سعوودیە ، بە مەبەستی چاکەدانەوەی ئەمیرو بەپێشکەش کردنی هەردوو دوو وویلایەتەکەی بەغداو بەسرە لە دژی تورکەکان.

١٩١٥/١٠/٢٤ نامەی دووەمی مەندووبی سامی بەریتانیا – مکماهۆن– لە میسر بۆ شەریف حوسێن بە ڕەزامەندی کردنی لەسەر داواکانی، بەڵام ئەوە بخرێتە ژێر ڕێکەووتنەکە ، کە شاری بەیروتو حەلەبو دوایی وویلایەتی بەسەرەو بەغدا ، کە ئەمانە دەکەوونە ژێر دەسەڵاتی بەریتانیا .

بەڵام دامەزراندنی دەوڵەتی عەرەبی سەربەخۆ لە کێشووەری ئاسیا بۆ عەرەب مسۆگەرە ، بەمەرجێ لایەنگیری تەواوی بەریتانیا بکەن و دژ بە دەسەڵاتی عوسمانی بن ، لەهەموو بوارە جیاجیاکاندا ، بەتایبەتی لە لایەنی سەربازیدا.

١٩١٥/١٠/٣٠ هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری ئامانجێکی گەورەیان بەدی هێنا ، کە بەشێك لە هێزەکانی ژەنەرال باراتۆف لە بەندەری ئینزیل لەسەر دەریای قەزوین دابەزیو بەرەو باشوور کەووتە هێرش بردنو بڵاوەی بەهێزەکانی تورکو کورد کرد ، دوای ئەوە بەرەو شاری هەمەدانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کشانەوە ، لەگەڵ ئەوەشدا سزایەکی باشی ئەو خێڵە کوردانەی ناوچەکەی دا بەهۆی دژایەتی کردنیان.

١٩١٥/١١/٢ بە هۆی پەلاماردانە درندانەو نامرۆڤایەتیەکەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دژ بە ئەرمەن و هەڵگری بڕوای ئایینی مەسیحی و کورد

.لە باكووری كوردستان لە ١٩١٥/٤/٢٤ كە بووە هۆی گیان لە دەستدانی ١,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆن ئەرمەنی و ٣٠,٠٠٠ هەزار كوردو دەربەدەربوونیان بەرەو وولاتانی دراوسێێ و ناوچەكان، لەوانەش روویان لە شاری شەنگال و ناوچەكەی كرد.

جێگەی روونكردنەوەیە كە شەنگاڵ لە ساڵی ٩٤٨ ی زایینی یەكەیەكی كارگێری بووەو سەر بە وویلایەتی جەزیرە.

بەر لەوەش شەنگاڵ و ناوچەكەی پێناسەی بە نیشتیمانی ئێزیدیەكان ناوزەند بوو، چەندین رەهبانیان هەبووە بۆ خودا پەرستنیان لەشاخەكانی شەنگاڵ و ئەشكەووتەكان، لە هەمان كات پەیوەندی ئێزیدیەكان لەگەڵ دانیشتووانەكان باشبووەو چەندین مەزاری پیرۆزیشیان هەیە لەناوچەكەدا.

لێرەدا دەگەڕێینەوە بۆ دوای ساڵی ٩٤٨، دوای ئەوە شەنگاڵ چووەتە ژێر دەستی — حەمدانیەكان — پاش ئەویش چۆتە ژێر دەستی سەلجووقیەكان و هەروا كەووتۆتە ژێردەسەلاتی توركمانەكان، لە سەردەمی دەسەلاتی خەلیفەی عەباسی و داگیریان كردووە، دوای ئەوانیش لە ساڵی ١١٢٧ لەلایەن دەسەلاتی ئەتابەكیەكان لە مووسل شەنگاڵ و ناوچەكەیان داگیركردووە , لەباشووری كوردستان.

١٩١٥/١١/٢٣ دەست پێكردنی گفتووگۆی پەیمانی — سایكس — بیكۆ، لە نێوان فەرەنسا و بەریتانیا، كە لەلایەن فەرەنسا كوونسلی گشتی پێشووی لە بەیروت پایتەختی لوبنان — فرانسوا جۆرج بیكۆو — لەلایەن بەریتانیا جێگری وەزیری دەرەوەی — ئاسەر نیكلش — دوای ئەوەش شارەزایەكی لە كاروباری رۆژهەلاتی ناوەراستدا — سیرماك سایكس — دانرا...

هــەردوو لــە کــەش و هــەوایــەکی زۆر کــەپ و نهێنیـدا کەووتنـە بگـرەو بـەردەی دابەشکردنی ئەو شووێنانەی کە مەبەستیان بوو، لە تێروانینی ئەو ڕۆژەیـان وەك بنەمایەك بۆ هەڵسووکەوت و ئەگەرەکانی ئایندەیان.

دوای یەك مانگ , لەو کۆبوونەوە، کە چۆنی شام و لوبنان و فەلەستین لە پاڵ وویلایەتی مووسڵ و بەندەری ئەسکەندەرۆنەو کیلیکا بەشبکەن , هـەر لایـەو دەیویـــست بـــەباری بەرژەوەنـــدی خۆیـــدا چـــەمکی بەرەکـــە ڕاکێـــشێ و زۆرترینبەشی بەرکەوێ.

ئەویش بە ئامادەکردنی ڕاپۆرتێکی بنەرەتی لە ماددەو برگـەو خـاڵی تـەواو لـە پێناو مۆرکردنی لە پەیمانێکی بنـەڕەتی، لـە نێـوان وولاتـانی تـەوەری شـەڕ لـە دوای هەرەس پێهێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی، لـە هـەموو بوارەکـان کـە لـە ئاداری /١٩١٦ بە پەیمانی سایکس – بیکۆ ناوزەند کراو مۆرکرا.

١٩١٥/١١/١٨ هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی تـورك بەسـەرکردایەتی ئـەنوەر پاشـا لەگـەڵ

ژەنــەراڵێکی ئـەلمانی سـەرکردایەتی هاوبەشــیان کــرد بــۆ ســەرهێزەکانی سووپای ڕووسیا ، بەڵام لەئەنجام سەرەو نگوم کران و فڕێ درانە ئەو دیووی سنوورەوە ، کە زیاتر لە ۹۰ هەزار سەرباز بەشداریکرد و ۷۰ هەزار چەکداری تورك لەناو چوون، بەڵام ڕووسیا ۲۰هەزار چەکداری لێکوژرا لەو شەرە لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/١١/٢١ وەزیـری دەرەوەی بـەریتانیا – ئـەدورد گـیری– داوای لـە وەزارەتـی دەرەوەی فەرەنسا کرد ، بۆ ناردنی شاندێك بۆ لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، ئەویش لە پێناو تاووتۆ کردنی داهاتووی دامەزراندنی دەوڵەتی سووریا .

شایانی باسە کە ئێستا دەوڵەتی سووریا زیاتر لە ۱۷ هەزار کیلۆمەترچوار گۆشە لەخاکی ڕۆژئاوای کوردستان و زیاتر لە۲,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆن کوردی پــێ لکێنــراوە . بــە پێــی پــەیمانی لــۆزان لــە ١٩٢٣/٧/٢٤ ی وولاتــانی هاوپەیماندا .

١٩١٥/١١/٢٢ پـێش ئـەوەی – سایدبواسـم– یاداشـتەکەی ئاراسـتەی وەزارەتـی دەرەوەی بـەریتانیا بکـات ، بابـەتێکی دیکـەی نووسـیبوو . ئـەویش بـەدیاریکردنی یاداشـتەکە ، کـە وویلایـەتی مارسـین و ئەسـکەندەرۆنەو چـەندین پارچـە لـە وولاتـی شـام ، کـە دەکەووێتـە لایـەنی ڕۆژئـاوای وویلایـەتی دیمەشـق، شـام و حمـس و حـەماو حەلـەب ، کـە ئەمانـە نـاتوانرێ بلـێین خـاکی عـەرەبن لـە ناوچەکەدا .

لە گەڵ ئەوەشدا بەنداوی مارسین ، کە وویلایـەتی ئەدەنە– دیار بەکری – لەباکووری کوردستان پێووە لکاوەو بەنداوی ئەسکەندەرۆنەش لـە وویلایـەتی حەلـەب ... کـە شـارەکانی دیمەشـق و حمـس و حـەماو ویولایـەتی سـووریای شام، کە پایتەختەکەی شاری دیمەشق بێت لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/١٢/١٢ پیلانی دەووڵەتە سووێند خۆرەکان بۆڕێکەووتن بە نهێنی لەگەڵ کاربەدەستی ناسراوی عوسمانی – جەمال پاشا– یان دانابوو بۆ وەرگێڕانی دەسـەڵاتی حکوومەتی تورك و بە هاتنی ئەو بۆسەر حوکمرانیەکەدا .
ئـەویش بـەپێی ڕێکـەووتنێکی تایبـەت ، لـەم نامەیـە کـە دیـسان بـاس لـە ئۆتۆنـۆمی ئـەرمینیاو کوردسـتان دەکرێتـەوە ، بـەڵام ئـەمجارە لـە ژێـر بـاڵی عوسمانی دابێت ، ئەم بەڵگەنامەیە لەشێووەی بروسکەیەك بوو لەژێر ژمارە /٦٣٩١ لەم ڕۆژەدا ، کـە لـە وەزیـری دەرەوەی ڕووسـیاوە بۆبـاڵوێزی ڕووسـیا لەپاریس ڕەوانە کراوبوو.

١٩١٥/١٢/٧ یەکەم قوتابخانەی کچان لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان کرایەوە ، لەلایـەن ئـافرەتی نـاوداری کـورد خـاتوو حەلیمــە نەزهــەت خـانم لـەناو خانووەکانی دەسەڵاتی عوسمانیدا .

١٩١٦

١٩١٦/٢/٣ داگیر کردنـی پارێزگـای ئـەرزەرۆم لـە باکووری کوردسـتان لەلایـەن هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیای قەیـسەری ، کـە ئـەم پایزگایـە جێگەیـەکی سـتراتیژیو ڕامیـاریو ئـابووری گـەورەو گرنگـی هـەبووە لـە وویلایـەتی ئـەنادۆڵی ڕۆژهـەڵاتی ژێـر دەسـەڵاتی عوسمانیـدا ، کە دەسـەڵاتی عوسمـانی تورکیـای خستە بارو دۆخێکی ناهەموارو نالەبار لە ناوچەکەدا .

١٩١٦/٢/١٧ دوای ئەوەی کە هێزەکانی سووپای ڕووسیا سەرکەووتنی باشیان بەدەست هێنـا بـەداگیرکردنی خـاکی بـاکووری کوردسـتان. هێرشـەکانی بـەردەوام بـوو بەرەو ئامانجە سەرەکیەکان رووەو شاری فارس و ئەرزەرۆم کە لە ماوەیەکی کـەم تـوانی ئـەم شـارو دەورووبـەرەکانی داگیربکـات و هێزەکـانی سـووپای عوسمانی دەربکات، کە شـاری ئـەزەرۆم وەك هـەرێمێکی گـرنگ لـە بوارەکـانی جووگراف و کەش و هەواو گونجانی لـەباری – ئیستراتیژی سـەربازی کـە لـە ١/١١ تـاکوو ١٩١٦/٢/١٧ هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیا سـەرکەووتن بەدەسـت بێنیٚ و زیاتر لە ٦٠,٠٠٠ هەزار سەربازی تیا کووژرا.
دوای ئـەوەش هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیا بـەردەوام بـوون لـە هێرشـەکانی تاکوو توانی – تەرابزون و ئەرزنجانیش بخاتە ژێر دەسـەڵاتی خۆی... کەچی هێزەکانی سووپای عوسمانی لەهەموو هەوڵەکانیان هەرەسیان هێنا.

لە هەمان کات هێزەکانی سووپای عوسمانی لەبەرەکانی شامیش بەرەو هەرەس هێنان و رووخان هەنگاویان دەنا، بە هۆی دروست بوونی بارودۆخێکی لەبار بۆ وولاتانی هاوپەیمان و تەوەری شەرکەرو نا لەباری بارودۆخێکی نەگوونجاو بۆ دەسەلاتی عوسمانی لەبەرکانی جەنگدا لەناوچەو هەرێمە جیاجیاکان.

سەرچاوە :- تاريخ توركيا المعاصر... دانانی کۆمەڵە توێژەنەرێکی سۆڤیەت.

١٩١٦/٣/٤ هاوپەیمانیەتی سێ لایەنەی نێوان رووسیاو فەرەنساو بەریتانیا گەیشتە مۆرکردنی پەیمانی نهێنی نێوانیان لە شاری پترسبۆرگی پایتەختی رووسیای قەیسەری ، کە ماوەی سالێك لە گفتووگۆی بەردەوامی لەسەر دەکرا ، بۆ رزگار کردنی وولاتی عەرەبو پارێزگاری لێکردنیو ، دامەزراندنی حکوومەتی ئیسلامی سەبەخۆ، کە بەریتانیا چاودێری کارگێری بکاتو هەر رێکەووتنێکی لە دابەشکردنی وولاتی ژێردەسەلاتی عوسمانی ، بەتایبەتی کوردستان بۆ ناوچەی ژێردەستەی لایەنگیریان .

تێبینی :- بڕوانە نەخشەی سایکس- بیکۆ کە چۆن ناوچەکان دابەش کراون.

١٩١٦/٣/٢٥ لەدایك بوونی کەسایەتی ناسراوی کورد هۆزانەوان شێخ محمد ئەمین بیارەیی لە باشووری کوردستان کەناسراو بوو بەکاردۆخی.

١٩١٦/٣/٣١ بالوێزی فەرەنسا لە پترسبۆرگی پایتەختی رووسیای قەیسەری بیر خەرەوەیەکی ئاراستەی رووسەکان کردو تیایدا راپگەیاند ، کە فەرەنسا واز لە ناوچەکانی کوردستانی خواروو ، لە بەتلیسو وان لە باکووری کوردستان دەهێنێ .

بەلام دەست بەرداری ئەوناوچانە نابێت ، کە بە نێوان مۆشو بەدرێژایی زێی دیجلە بەرەو رۆژهەلات دەرواتو لە ئاشیت داغەوە تا دوورگەی ئیبن عومەرو سنوورەکانی ئێرانو بەرزاییەکانی مۆشدا، هەروا حکوومەتی فەرەنسا رازی نابێت لە جیاتی ئەوانە ناوچەکانی سیواسو خاربوتو کایسەری پێ بدرێت.

شایانی باسە کە ئەمانەی لەناو راپۆرتەکەی بالوێزی فەرەنسا هاتووە هەموو باکوری کوردستانە.

١٩١٦/٤/٥ لە نامەیەکی - جۆرج بیکۆ - کە ئاراستەی وەزیری دەرەوەی رووسیا

سازانۆف دەکاتو دەڵێت:- سنووری کوردستانی ڕووسیا (!) پێویستە لە مۆشەوە دەست پێ بکات ، تاوەکوو دەگاتە عمادیەو نزیکی سنووری ئێران لەناوچەی مەرگەوەردا .

١٩١٦/٤/٢٦ دوا بیروو چوونی حکوومەتی فەرەنسا لە لایەن نوێنەری فەرەنسا – پالیولوگ – لە سەر ڕێکەووتنی لەگەڵ ڕووسیا لە بارەی دابەشکردنی کوردستان بەحکوومەتی ڕووسیا ئەگەیەنێت لە نامەکەی کە بۆ وەزیری دەرەوەی ڕووسیا دەنێرێتو دەنووسێت:-

١-ڕووسیا ناوچەی ئەرزەڕۆمو وانو بەتلیس لە باکووری کوردستان بەخۆیەوە ئەبەستێتەوە.

٢- هەرێمی کوردستان لەخوارووی وانو بەتلیسو لەنێوو مۆشو سەعرت تا دۆڵیزێی دیجلەو جەزیرەو لووتکە شاخەکانی سەرووی ئامێدیو ناوچەی مەرگەوەر ، ئەمانەش بە ڕووسیا ئەبەسترێتەوەو لەژێر دەسەڵاتیا دەبێ.

ئابەم جۆرە پەیمانی ، سایکس-بیکۆی ، بەناوبانگو ڕێکەووتنی سازانۆف- پالیوولۆگ ، نەك کوردستانیان لەبیر نەچووبووەوە بەڵکوو زۆربەی وەختو بێ بەزەییان تەرخان کرد بوو ، بۆ پچر پچر کردنی کوردستان بۆ ئەم هەموو بەشانەدا.

ئەم هەموو دەووڵەتە گەوورانە کەوتبوونە گیانی وولاتی کوردی بچووك لەکێشووەری ئاسیادا...!...!.

١٩١٦/٤/٢٨ لە ئەنجامی کێشەو ململانێی نێوان رامیاریەتیو هێزی سووپای داگیرکەرانی باشووری کوردستان ، لەو کات ببووە قەڵای هێزەکانی سووپای عوسمانیو کورد بەهۆی ئاکامی ڕووبەڕووبوونەوەی هێزەکانی سووپای بەریتانیا.

کە لەو کات ژەنرال – تۆمسن – سەرکردەی هێزەکانی سووپای بەریتانیای دەکرد ، لە کووتو عمارەو لە هەمان کات سەرکردایەتی فەیلەقی سووپای ڕووسیا بەسەرکردایەتی برانۆف بوو .

کە بەرەو ئێران دەچوو ، ئەویش لە پێناو لەناو بردنی بنکەکانی سووپای تورکو ئەلمان . بۆ ئەوەی پەیووەندی بەهێز بکاتەوە لەگەڵ سەرکردایەتی هێزەکانی سووپای بەریتانیادا .

١٩١٦/٤/٢٩ هێزەکانی سووپای بەریتانیا رازی نەبوون بەهاوکاری کردنی هێزەکانی سووپای ڕووسیا ، لەو کاتەش هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری بۆیان

نەکرا ئامانجە ستراتیژیەکانی تەواوی گۆڕەپانی تورکیا لە کیشووەری ئاسیایدا بەدی بێنن .
هەر ئەوەش بوو ، کە ئەو هەلەی بۆ تورکیا ڕەخساند کە بە توندی پەلاماری هێزەکانی بەریتانیا لە ئێراق بدات و کووت و عیمارە داگیر بکات و دوای ئەوە خۆیاندا بەدەست هێزەکانی سووپای تورکیا لە ناوچەکەدا .

١٩١٦/٥/٩ مێژونووسی ڕووسی بروای وابوو بەهەموو توانا هەوڵ بدرێت کوردەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستانی ژێر دەسەلاتی ڕژێمی شای ئێران بەلای ڕووسیادا وەر بگێڕن ودەڵێ :-
کورد وەك هێزێکی جەنگاوەری چالاك بۆ ئێمە پێویست نیە لە هەرێمەکەدا ... بەلکوو ئێمە تەنیا ئەوەمان لە کورد ئەوێ ، کە کورد بێ دەنگ و هێمن بن و دۆستانە لە گەلمانا بجوولێنەوە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٦/٥/١٢ لە بەڵگەنامەیەکی دیکەدا ، کە لەلایەن کاربەدەستی بڕواپێکراوی بەریتانیا- سیرمارك سایکس- وە بۆبالۆیزی ئەنگلستان لەپترۆسبۆرگ ناردراووەو بەشێك لەم نامەیە بەم جۆرەیە کە:-
١- ڕووسیا ئەم ناوچانە وەردەگرێت ، ئەرزەڕۆم ، بەتلیس، وان، کەمێك لە ئەرمەن... لە بەر ئەوەی هەرێمی- ا - بەتەواوی کوردیە لە هەرێمەکەدا .
٢- فەرەنسا ناوچەکانی ئەرمەن و ئەو وولاتانە - کە کوردبن- وەردەگرێت لە پارێزگاکانی ، دیاربکر، میا فارقین، مۆش ، لە باکوری کوردستان . هەروا . بەم جۆرە ئەم ڕامیاریەتە لە بارەی کوردستان لەچەند ڕوویەکەوە بەرە بەرە بەرەو نارەوایی هەنگاوی دەناو سەربەخۆیی و ئۆتۆنۆمی پشتگوێ دەخرا ، بەپێی بەڵگەنامەکان لە سەر کوردستان لەپەیمانی سایکس ـ بیکۆدا.
هەر بە هۆی ناوەڕۆکی ئەم بەڵگەنامانە ، وەزیری دەرەوەی ڕووسیا سازانۆف پیلانێکی نهێنی لەسەر ڕۆشنایی پیلانەکانی مارك سایکس و جۆرج بیکۆ پێشکەش کردووە ، ئەویش لە ژێر ژمارەی -بەڵگەنامەی/٤٧- دا .
لە بارەی دابەش کردنی کوردستان و ڕۆژهەلاتی تورکیا - کوردستان . بە سەر سێ پارچە بەش دەکات ، بەشی ڕووسیا ، بەریتانیا و فەرەنسا ، کە سنووری لە نێوان ئەو سێ بەشە بەسەر لووتکە شاخەکانی خاکی کوردستاندا تێدەپەرێت . ئەویش -چیاکانی زاگرۆس ، تۆرس- سازانۆف

دەڵێ:- لەڕووی تۆپۆگرافیەوە، سنووری دانانی بەم جۆرەی کە لەم پیلانە دیاری کراوە لەگەڵ سرووشت ئەگوونجێت.

لە بەر ئەوەی سنوور شان بەشانی چیاکان دەڕوات ، بەڵام لە ڕووی ڕامیاری لەگەڵ کەم کەس دەگوونجێ... سازانۆف سنووری بەشی ڕووسیا بە پێی پیلانەکە ئەگەیەنێتە شاری عمادیە لە باشووری کوردستان و جەزیرەو دیاربەکرو مۆش. لە باکووری کوردستاندا .

جێگەی روونکردنەوەیە کە کوردستان بۆ دوو بەش دابەش دەبێت ئەویش :- باکووری کوردستان و باشووری کوردستان ... نەك وەك دیاریکردنی پارچەکانی ، یاخوود بەشەکانی کوردستان بە پێی دابەشکردنی بە سەر وولاتانی داگیر کەر ، کە ئێران و تورکیایە و ، هەروا لکاندنی بە هەردوو دەووڵەتی ئێراق وسووریا ، و پێك هێنانی ئەم وولاتانە لە سەر خاکی کوردستاندا .

کە ئەمەش بووە هۆکاری کاردانەوە لە دابەشکردنی کوردستان بۆ چوار بەش ، باکوور و ، باشوور و ، رۆژهەلات و ، رۆژئاوا... کە ئەمەش تاوانێکە بەرامبەر بە خاکی کوردستان ئەکرێت و لێك جیا کردنەوەی کوردستانە بۆ دوژمنان کە خوازیاریانن ، لە کێشووەرەکەدا . کە ئەمەش کارێکی ناڕەوایە ، کە بەرامبەر گەل و نیشتیمان دەکرێت لە هەرێم و ناوچەو کێشووەرەکەدا .

١٩١٦/٥/١٣ . هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری شارۆچکەی رواندزی لەباشووری کوردستان داگیر کردو دوای ٦٧ ڕۆژ لێی کشانەوە بە هۆی بەرپابوونی شۆڕشی برژوازی لەڕووسیادا

۱۹۱٦/٥/١٦ مۆرکردنی پەیمانی ، سایکس– بیکۆ ، بەنهێنی لە نێوان بەریتانیاو فەرەنسا لە قاهرەی پایتەختی میسردا ، لە پێناو دابەشکردنی پاشماوەی دەووڵەتی عوسمانی لە دوای سەرکەووتنیان لە جەنگی یەکەمی جیهاندا .

دوای ماوەیەك ئەو پەیمانە لەلایەن ڕووسەکان ئاشکرا کرا ، ئەویش بەهۆی نەبوونی بەرژەووەندیان لەو پەیمانە، کە ئەو پیمانە چەندین ڕێکەووتنی نهێنی دیکەی لە خۆ گرتبوو ، بە تایبەتی لە بواری دابەشکردنی گەلی کوردو خاکی کوردستان و دورستکردنی بەدەیا دەووڵەت لەسەر خاکی گەلانی دیکە لە ناوچەکەدا .

جێگەی روونکردنەوەیە کە کۆشش کردن بۆ دەست بە سەرا گرتن و داگیر کردنی سامان و ناوچە بە بەهاکانی جیهان لە رووی ئابووریەوە ، هەروا دابەشکردنی بازارو بەرژەووەندی ئابووری ... لە فاکتەرە هەرە گرنگ و سەرەکیەکانی هەڵگیرسانی ئاگری جەنگی یەکەمی جیهان بوون ، بە تایبەتی لە کێشووەری ئاسیادا .

له گەرمەی شەڕکەدا ، هەوڵدان لە پێناو دابەشکردنی وولاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و دەست بە سەرا گرتنی هەرێم و ناوچە بە هادارەکان بوو لە لایەن هەر سێ دەوولەتی تواناداری ئەوکات ، وەك بەریتانیا و ڕووسیای قەیسەری و فەرەنسادا.

هــەروا دوای ئــەوانیش ئیتاڵیــا ، بــووه تــەوەری هــەموو چــالاکیەکان و جمووجۆڵێکی دبلۆماسی و سەربازی ، . لە بەر ئەوەی ئەو هاوپەیمانە لایان ڕوون و ئاشکرا بوو کە عوسمانیەکان ، وەك دەوولەت دابەشکرێ ... بەلام چۆن . . ..؟.

لە بەر ئەوەی کار گەیشتە ئەو قۆناخەی کە ڕووسیای قەیسەری ، جگە لەوەی هەر هڵپەی دەست بە سەرا گرتنی تەنگە ئاویەکان بوو ، هاتە سەر ئەوەی کە مری لە شاری ئەستەمبوڵی پایتەختی عوسمانیدا خۆشکرد لە ناوچەکەدا .

لە ڕاستیدا وەنەبێ هاوپەیمانان نامۆ بوو بن بەو جێگاو شووێنانەی کە هەر یەکیان چاوی تێبریبوو ، .

بۆ نموونە ، هەر یەك لە بەریتانیاو فەرەنسا ، بە دەیان گەریدەی لێهاتوویان ، لە پێناوی شارەزاو ئەفسەری پسپۆری نهێنیان ڕەوانەی ناوچەکانی بەری ئاسیای ژێــر دەســەلاتی ئیمپراتۆریــەتی عوسمــانی دەکــرد ، و زۆر بــاش ئاگــاداری و زانیاریــان هــەبوو لــە ســەر چــۆنیەتی ناوچــەکان ، لــە ڕووی

سرووشتی و ئابووری و دانشتووانەکانیدا .

هەر بۆ نموونە :- لە سەرەتای سەدەی بیستەم ، بە هۆی دۆزینەوەی چاوگە نەوتیەکان ، بە تایبەتی بایەخ و گرنگیدان بە ناوچەی نێوان دووزێ - میزۆبۆتامیا - بایەخ پێدانی ئینگلیزەکان بوو بە کوردستان پەرەی بەر چاوی سەند لە ناوچەکەدا .

لە بەر ئەوەی دەیانوویست ، کە ئەو دوو شووێنە بکەنە بنکەیەکی گرنگ بۆ بلأوکردنەوەی دەسەلأتیان لە هەردوو رۆژهەلأتی نزیك و ناوەراست و بە پاراستنی بوونیان تیایدا .

هەروا لەم کاتەشدا ژمارەی ئینگلیزەکانی کە ڕوویان لە کوردستان دەکرد و دەگەران لە زیاد بووندا بوون ، لەوەش زیاتر لێکۆڵینەوەیان لە سەر ژیانی کورد و باری وولأتەکەیان لە هەموو بوارەکاندا هەڵدەسەنگاند و یارمەنیان دەدان ، بە شێووەیەکی بەرچاو ، ئەوە بوو کە هەندێکیان فێری زمانی کوردی ببوون ، لە پێناو زیاتر زانیاری بەدەست هێنان لە سەر ناوچەکەدا .

بۆ نموونە :- گەشتە بەناوبانگەکەی - مێژەر سۆن - و نووسینەکانی نموونەیەکی زیندووی ئاشکران لەم ڕووەوە -٤-ل/٣٦.

هەروا لە نێوان ساڵەکانی ١٨٩٩- ١٩٠٦ دا . سێرم - سایکس ، گەشتێکی بە باکووری کوردستاندا ئەنجامداو لە ناوچەکانی موسل و فووراتی سەروودا کەوتە گەڕان ، لە ئەنجامدا دوو کتێبی دانا ، بە ناوی - گەشتێك بە پێنج وویلایەتی تورکیادا - لەندەن /١٩٠٠ - دوا میراتی خەلیفەکان - لەندەن / ١٩١٥ ، کە ئەمەی دوایی گەشتێکە لە ناوچەکانی سەرووی جەزیرەو موسل و کوردستان . ٢٦-ل/٣٦١ . واتە لە سەر خاکی کوزدستاندا .

بۆیە دەڵێن ، کە ئەوانە بەو شووێن و جێگایانە گەڕاون و هەر یەکیان چاوی تێبریبوو و نامۆ نەبوون ، فەرەنساو ڕووسیاش هەر یەکە بە پێی خواستی خۆیان زانیاریان کۆ کردبووەوە لە سەر ناوچەکەدا .

هەر بۆیە لە لاپەرەکانی مێژووی تۆمار کراو نموونە زۆرن ، لەوانە کە ئەمسەرو ئوسەری هەرێم و ناوچەکەیان کردبوو ، شارەزای دەشت و دۆڵ و شاخ و شیوو بوون ، لە هەمان کات شار بە شار و گوند بە گوند گەراون و شارەزایی و ناسینی باشیان هەبووە لە گەڵ هۆزو تیرەو دانیشتووانەکانیدا .

جگه لەوەش زۆر جار خۆیان وەستای ئەو بینایە بوون کە بنیاتیان نابوو ، یا لە دەست پیا هێنانیدا بە شدار بوون .
لە بەر ئەوە شارەزایی هەمە جۆرە لـە ئینگلیز و ڕووس و فەرەنساو لـە ناو ســەربازگەو هێزەکانــدا مەشــقیان بــە ســەر بــازە عوسمانیــەکان دەکــرد ، ئەندازیارانیان لە ڕێگاو بان و لـە راکێشانی هێلی شـەمەندەفەرو لـە پشکنین بـە دوای نـەوت و کانزاکانیـدا کاریـان دەکرد ، بازرگـان و پیاوانیـان کـرین و فرۆشـتنیان لــە هــەموو لایەکـدا هــەبوو ، پـسپۆرەکانیان هەمیـشە بەشـداری ناوبــژیووانی دووژمنایــەتی و پێکـدادانی عوسمانیــەکان و دراوســێکانیانی دەکرد ، لە هەرێم و ناوچەکەدا .
هـەروا بۆ نموونـه :- لـه سـاڵی ١٩١٣ دا کاتێ کـه شێخ مـەحمودی حەفید لـه شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان پەیووەندی بە نووێنـەری ئینگلیـز و فەرەنسا و ڕووسیا دەکات ، بە دەست نیشانکردنی سنووری نێوان ئێراق و عوسمانیەکانی دەکرد ، لەو کاتدا پێی دەڵێن :-
بریــار بــە دابەشـکردنی ڕۆژهــەلات دراوە ، ئێـراق بـۆ ئینگلیــز ، سـووریە بـۆ فەرەنسا ، جەزائر بۆ ئیتاڵیا ، وویلایەتی موسل بەر ڕووس کەوتووە .
بەلاّم دووەم جار کە نووێنەر دەنێرێتەوە لای ڕووسەکان لە ئێران ، وەلاّمەکەی ئەوە دەبێ کە :- بریار وابوو وویلایەتی موسـل ببـێ بە بەشی ڕووس ، بـەلاّم بریارەکە هەڵووەشێندرایەوە .
کـە ئینگلیزەکـان ئـەو هەڵوویـستەیان قۆسـتەوە و لـە شـاری بەسـرە شـەڕی دامەزراند ، و هێزی ئێمەش لە ناوچەی قەزوین ، نیازیان وایە لـە خانەقینـەوە خۆمان بگەیەنینە بەعقوبە . ٥-ل/٦٢- ٦-ل/٢٣ .
بەلاّم لەو کاتەشدا ڕووسیا جگە لە تەنگە ئاویەکان و شاری ئەستموّل ، هاتنـە سەر ئەوەی کە دەست بگرن بە سـەر چەندین جێگـەی دیکـەدا لـە ئـەرمینیا و کوردستان . هەروا فەرەنسا ، سووریا و فەلەستین و ئەسکەندەڕۆنەو ئـەردەن و بـۆ خـۆی دیـارکردبوو ، هــەر زوو لــە ١٩١٤/١١/٢١ ، بـالوێزی فەرەنـسا - مۆریس پالیۆلۆك - بۆ نیکۆلای دووەمی قەیسەری ڕووسیای ڕوون کـردەوە ، کـە وولاّتەکـەی بەرژەوەنـدی گیـانی و ماددی هـەر لـە کۆنـەوە لـە سـووریا و فەلەستین بۆ ماوەتەوە . ٧-ل/٣٨.

بـەڵام ئینگلیـز ، ئـەوە هـەر لـە دێرزەمانـەوە — حـسەت الاسـد — ی بـۆ خـۆی داناوەو هەر کام لە هاوپەیمانەکانی کە دەهاتنە سەر باسی بەشـەکەی خۆیـان ئـەم وەك بلیمـەتی گـورج دەسـتی دەدایـە لاملـی و دەیگـووت :— هەقتانـە بـە گـەردەنم هەقتانـە و ئێـوەش مانـدووبوون ، ئەمـەش هـەر بـۆ ئـەوەی لـە ڕۆژی خۆیدا ئەوانیش نمەك بینگرێ و لە بەشەکەیدا متەقیان لێووە نەیەت .

هـەروا بـەریتانیا زۆری بـەلاوە گـرنگ بـوو ، کـە ڕووسـیا بـەردەوامبێ لـە شەڕەکەدا لە پاڵ هاوپەیمانەکانەوە ، بۆ یەکەم جار لە مێژوودا دەستی کرد بـە زۆر لێکردنـی لـە قەیـسەری ڕووسـی ، کـە توانـای ئـەوەی هەیـە ئاواتـە دێرینەکەی خۆی و باو باپیرانی بێنێتە دی لە دەست ئەستەمبۆڵ ، زۆر نەبوو دەوڵەتی عوسمانی چووبووە ناو شەڕەکە و لە ١٩١٤/١١/١٥ ، عوسمانیەکان بـە فـەرمی چـوونە نـاو شـەڕەکە . ا.ب— کـە وەزیـری دەرەوە — سـێر ئـەدوارد گـرای — پەیووەنـدی بـە بـالوێزی ڕووسیەوە لـە شـاری لەنـدەن کـردوو لـەم بارەیەوە لە گەڵی دەستی کرد بە گفتووگۆ کردن .

ئیتر خێرا کێشەکە رواڵەتێکی ڕێکەووتنی سێ لایەنەی نهێنی وەرگرت ، لە ١٩١٥/٤/٣ دا ، ڕوونووسـی دوو بیرخـەرەوەی نهێنـی لـە نێـوان لایەنـە پەیووەندارەکاندا ئاڵ و گۆڕ کرا ، کە تیایدا داننرا بە — مافی — ڕووسیا لە سەرپەرشـتی کردنـی تەنگـە ئاویـەکان و ئەسـتەمبۆڵ داو لـە گـەڵ مـسۆگەر کردنێکـی تـەواوی بەرژەووەندیـەکانی دوو هاوپەیمانیەکـەی دیکـەدا ، فەرەنساو بەریتانیا . ٤—ل/٣٠٥ .

ئەمەیـە بەرایـیەکانی مـۆرکردنی پـەیمانی، سـایکس— بیکـۆ ، و دوای ئـەوە مـۆرکردنی پـەیمانی ، سـیڤەر و لـۆزان و سـەعد ئابادیش ، هـەر لـە سـەر ئـەم ڕێنماییانـە ئەنجامـدران بـە مـۆرکردنی لـە نێـوان وولاتـانی پەیووەنـدار و ، کوردیش ....!...؟.

١٩١٦/٥/٢١ کار بەکاری کاتژمێری هاوینە کرا لە بەریتانیا ، کە بووە هۆی ڕێکخستن و بـەڕێووەبردنی کاروبـاری دامو دەزگاکـانی حکوومـەت و پـرۆژەو کارگـە تایبەتیەکان لە وولاتەکەدا .

١٩١٦/٥/٣١ حکوومــەتی فەرەنـسا داوای لــە دەسـەڵاتی ڕووسـیای قەیـسەری کـرد لـە پترۆسـبۆرگی پایتــەختی ڕووسـیا ، کـە بڕیـاری جێبـەجێکردن لـە بـەجێ هێـشتنی ناوچـەکانی خـوارووی کوردسـتان و بـەتلیس و وان لـە بـاکووری کوردستان لە تورکیادا .

١٩١٦/٦/١ هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری پەلاماری شارۆچکەی خانەقینی لە باشـووری کورسـتان داو داگـیری کـرد ، بـەهاوکاری هێزەکانی سـووپای بـەریتانیا بـەهۆی بـەپیتی دوا ڕۆژی ناوچـەکە لـە چـاوگە نەوتیـەکان لـە هەرێمەکەدا .

١٩١٦/١٠/١ ئـەمیر فەیـسەڵ حوسـێن گەیـشتە نـاو شـاری دیمەشـق لـە شـام ، بـەنیازی فراوانکردنی دەسەڵاتی جووگرافی عەرەب بوو، لەسەر خاکی گەلانی دیکەی غـەیرە عـەرەب لەهەرێمـەکان ، بـە تایبـەتی لـە ڕۆژئـاوا و باشـووری خـاکی کوردستاندا .

١٩١٦/١٠/٢٨ بەستنی کۆنگرەی ئیسلامی لە شاری مۆسکۆی پایتەختی ئێستای ڕووسیا ، کـە ٩٠٠ نووێنـەر لەهـەموو شـارو شارۆچـکەوگوندەکانی ژێـر دەسـەڵاتی ڕووسـیا بەشداریان لەو کۆنگرەدا کـرد ، لـەو کۆنگرەیـە دوو بیروو بۆچـوون سـەری هەڵـدا بـە هەماهـەنگی لـە نێـوان ئیـسلامی سۆشیالیـستی ، واتـە گوونجاندنی بیرووبۆچوون بە هۆی دواکەووتوویی گەلانی ئەو کاتدا .

ئەوبیروو بۆچوونەش یەکەم تەتەرەکان دەیان ویست ئیسلام سەربەخۆ بێت لەژێر دەسەلاتی ڕووسیا ، بەڵام گەلانی ئسلامی ترکستان و ئازربایجان دەیان ویست یەکیەتی ئیسلام بپارێزن و لە ڕووسیا جیا ببنەوە .

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا نژادی ڕووسەکان زۆرتر بوون و ماوەیان بۆ نەدەگوونجا هـەر یـەك لـەو دوو بیروو بۆچوونە سەرکەوێت ، لەگـەڵ ئەوەشـدا ئەنـدامانی کۆنگرەکە لەسەر چەند خاڵێکی هاوبەش ڕێککەووتن، ئەویش:-

بـەپێك هێنـانی ئیدارەیـەکی ناوەنـدی بـۆ هەماهـەنگی لـەکاروباری دارایـی و کاروبـاری ئیـسلامی و پێکهێنـانی ئەنجوومـەنی ئیـسلامی ناوەنـدی - ملـی شووری- و پێك هێنانی لێژنەی ئیسلامی جێبەجێکردن.

ئەو کۆنگرەیەش بەپالپشتی دەسەڵاتەکانی عەرەب بوو لەبیرووبۆچوونەکانی جیـاواز لـە نێـوان مەزهەبـەکانی شـیعەو سـووننە لەگـەل وەهـابی و فـاتمی و ئیسماعیلی لە ئایینی ئیسلامدا .

لەپێناو شێواندنی باری پەیوەندی ئیسلام ، لەگەڵ ئاینە جیاجیاکانی دیکەی ژێر دەسەڵاتی ڕووسیای قەیسەری ئەوکاتدا .

١٩١٦/١١/١٩ لەدوای مۆرکردنی پەیمانی سایکس –بیکۆی نهێنی لە نێوان فەرەنساو بەریتانیا ، نەخشەی دابەشکردنی پاشماوەی کەل و پەل و خاوەندارییەتی عوسمانیش مۆرکرا ، بەتایبەتی لە هەرێمەکانی نێوان دوو زێ – میزۆبۆتامیا – لەباشووری کوردستان.

١٩١٦/١٢/٣ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی نێوان بەریتانیاو فەرەنسا بە ڕەزامەندی ڕووسیای قەیسەری لەگەڵ دەسەڵاتی عوسمانی لە ناوچەکانی باکوورو ڕۆژهەڵاتی کوردستان ، کە لە ٩٥٪ی دانیشتووانی کورد بوون و دوای ئەوانیش ئەرمەن و ئاشوورییەکان لە هەرێمەکاندا .

١٩١٦/١٢/٦ بە بیانووی ئەوەی کە جوانترین ئافرەتی سان پترۆسبورگ دەخوازی لە کۆشکی مۆیکا بیبنێ. راسبۆرتین بانگهێشتی ئەم شوێنەکرا لەکاتی چاوەڕێ کردنیدا – برێك– شیرەمنی و خواردنەوەی پڕ لە سیانیدی بۆتاسیۆمی دەرخواردکرا . سەیریش لەوە دابوو جەستەی راسبۆرتین نەکەوتە ژێر کاریگەری ئەو ژەهرە. ئەوە بوو دواتر دووژمنان هەوڵیاندا بە دەمانچە بیکووژن... بۆسبۆیۆڤ دەمانجەکەی دەرهێناو تەقەی لە نێچیرەکەی کردو راسبۆرتێن گیانی لە دەستدا.

١٩١٧

١٩١٧/٢/٥ ڕاگەیاندنی دەستووری نووێی رژێمی شانشینی مەکسیك ، کە بووە هۆی چاکسازی کردن لە بوارەکانی ڕامیاری و ئابووری وبازرگانی و ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتیدا ، سەرەڕای کێشەو ململانێی لەگەڵ ئەمەریکا ، تا ئەو کاتەی کە کێلگە نەوتیەکانی بیانی خۆماڵی کرد، دوای ئەوە ڕێکەووتنی لەگەڵ خاوەن زەوییەکان مۆرکرد بە قەرەبوو کردنەوەیان لە وولاتەکەدا .

١٩١٧/٢/٩ بەرپرسی هێزەکانی سووپای ڕووسیا– شاخۆفسکی– لەگەڵ کامیل بەگ کەووتنە گفتووگۆ کردن ، لەو گفتووگۆیەدا کامیل بەگ ، شاخۆفسکی تێی گەیاند کە ئەبێ ناوچەی بۆتان لەباکووری کوردستان لە ژێر سایەی ڕووسیاو نەوەکانی بەدرخاندا بێت ، کە کامل بەگ خۆشی یەکێك بوو لەو

ئەوانە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٧/٢/١٥ كاتێك دەوڵـەتی تـورك بڕیـاری كوشـتارو ڕاودوونـانی ئەرمەنیەكانیكـە لـە بـاكووری كردسـتان ڕوویـان لـە ناوچـە ئارامـەكان كردبـوو بـۆ بیابانـەكان دەركـرد ، كـوردە ئێزیدیـەكان نزیكـەی شـەش هـەزار ئەرمـەنیان لەدەست بكوژەكانی تورك ڕزگار كردو پەنایان دانو لەئامێزیان گرتن لە هەرێمەكەدا .

هـەر لەبـەر ئـەوە دەوڵـەتی تـوركو ئـەڵمان ئێزیدیـەكانیان وەك دووژمـنی سـەرەكی خۆیـان تـاوان بـاركرد ، بـەڵام سـەرەڕای ئـەوەش خۆیـان ڕاگـرتو درێژەیان بەیارمەتیدانی ئەرمەنەكاندا لە باكووری كوردستان.

١٩١٧/٣/١٥ بـەرپابوونی ڕاپـەڕین دژی ڕژێمـی قەیـسەری ڕووسـیا لـە پترۆسـبۆرگی پایتـەختی ڕووسـیای ئـەوكات ، كـە بـووە هـۆی كـەرت بـوونی هێزەكـانی سووپای قەیسەریو بەرز بوونـەوەی هەستیچینایەتی لـە لایـەن جووتیـارو كاسـبكارو بـە تایبـەتی چـینی كرێكـارو مـافی مـرۆڤو دیمـوكراتی لـە كارگەوكێلگەو كارگێریە حكوومیەكان، ئەویش بووە هـۆی دەست هـەلگرتنی نیكۆلای دووەم لە دەسەڵاتی ڕووسیا.

١٩١٧/٤/٦ حكوومەتی ئەمـەریكا شـەڕی دژ بە دەسـەڵاتی ئـەڵمانیا ڕاگەیاندو دوایـی لـە كـانوونی دووەمـی هـەمان سـاڵ ، شـەڕی دژ بە نەمسا ڕاگەیانـد، كـە وڵاتـی نەمسا لایەنگیری ئەڵمانیا بوو لە جەنگی جیهانی یەكەم لە كێشووەرەكەدا .

١٩١٧/٥/١٠ نووێنەری بەریتانیا سـۆكۆلف بـەیاوەری سیر مـارك سـایكس بـەرەو پاریـسی پایتـەختی فەرەنسا كەووتنە ڕێ بۆ بەشـداریكردنیان لـە چـەندین كۆبوونـەوە لەگەڵ هەندێ لە بەرپرسانی وەزارەتی دەرەوەی فەرەنـسا ، هـەر یـەك بـەجیاو ، دوای ئـەوە بـەرەو ئیتالیـاو بارەگـای فاتیكـان بەرێكـەووت ، كـە سـۆكۆلف تـوانی چـاوپێكەووتن لەگـەڵ قەداسـەتی پاپابنـدیكتی یانزەهـەم بكـات ، لـە پێناو چارەسەركردنی پرۆژەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم لەجیهاندا .

١٩١٧/٥/١٠ هێزەكانی سووپای ڕووسیا بەسەرۆكایەتی باولۆف لەڕێگەری خاكی ئێـران ، شاری خانەقینو ناوچەی سەعدیەو قەلای شێرۆنی لەباشووری كوردستان داگیر كرد ، بەلام لەئەنجامی بەرپەچدانەوەی لەلایـەن شۆڕشگێرانی كوردو

کێشەی ناوخۆی ڕووسیا بەناچاری کشانەوە دواوە لەناوچەوکەدا .

١٩١٧/٦/١٤ دامەزراندنی یەکەم ئیدارەی کارگێڕی کاروباری بەڕێووەبردنی ئەوقاف لەشاری بەغدا ، کە نووێنەری کورد بەشداری لەو دەزگا ئاینیە کردو لەجێگەی خۆی ، کە کادرانەوەی بەرچاوی هەبوو لە بوارە جیاجیاکانی ئاینیدا.

١٩١٧/٧/٤ کاربەدەستانی بەریتانیا لەشاری بەغدا ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەیان بە ناوی- العرب - بلاو کردەوە ، بەسەرکەووتنی هێزەکانی سووپای هاوپەیمانان بەسەر هێزەکانی سووپای عوسمانی و ئەڵمانیاو مووژدەی بەخشینی بەگەلانی عەرەب دا لە داهاتوویان لە ناوچەکەدا .

١٩١٧/٧/١٢ هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا بۆ یەکەم جار گازی خەردەیان لەجەنگی - یبرس- بەکارهێنا ، لەجەنگی یەکەمی جیهان دژی هێزەکانی سووپای ڕووسیای بوورژوازی ئەوکات لە گۆڕەپانی شەڕەکەدا .

١٩١٧/٧/١٣ بەهەوڵی بەرپرسانی ڕووسیا لەشاری کرمانشای وولاتی ژێردەسەلاتی فارس و ، لە گوندی بریندار ، یەکەم کۆنگرەی مێژوویی لە ڕۆژهەلاتی کوردستانی ژێر دەسەلاتی فارس لە ئێران گرێدرا ، کە کۆنگرەکە سێ ڕۆژی خایاندو سەرکردەکانی کوردو نووێنەری ڕووسیا و بەریتانیا و ئێران بەشداریان تێدا کرد لە هەرێمەکەدا .

١٩١٧/٧/١٦ قەیسەری ڕووسیا نیکۆلای دووەم لەناوەندەکانی بەردەوامی شۆڕشی بەلشەفیەکان کووژراو، بووە هۆی دامەزراندنی دەسەلاتی بوورژوازی دیموکراتی کاتی بەسەرکردایەتی ئەمیرلفۆف ، بەرەو کۆتایی هاتن بە دەسەلاتی قەیسەر لە ڕووسیادا .

١٩١٧/٧/١٧ لە ئاکامی هەوڵەکانی بەرپرسانی ڕووسیا - زاخاریچینکۆ - بۆ یەکەم جار لە مێژووی کوردستان ، کۆنگرەی سەرکردەکانی کوردو نووێنەرانی ڕووسیاو بەریتانیاو ئێران ، بەسەرکەوتوویی کۆتایی هات لەو کاتەی کە لەو کۆبوونەوە ٢٠٠٠ دوو هەزار کورد بەشداری تێدا کردو کۆنگرەکە لە بەرژەوەندی ئەو کاتی کوردستان و بەتایبەتی ڕۆژهەلاتی کوردستان بوو لە هەرێمەکەدا .

١٩١٧/٧/٢٠ وولاتی ڤیلەندە سەربەخۆیی خـــۆی ڕاگەیانـــــدو – کارلوســـنالیرنگ – یەکـــەم پۆســـتی ســـــەرۆکایەتی ڤیلەندەی گرتە دەست ، کە لەو کاتە کێشەو ململانێی لەگـــەڵ شۆڕشـــی ڕووســـیا لەسەر هەلداندا بوو .بە هۆی لێك ترازانی پەیووەندیەکان لە نێوان وولاتانی جیهاندا .

ئەم راگەیاندنەش بەناوی – کۆماری ڤیلەندا– بوو ، کە پایتەختەکەی ناوی –هلسنکی – یەو ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ١,١٦٧,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی، ٥,٦٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری وولاتەکەی ، ٣,٣٨١,٤٣٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٤٣ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، ڤیلەندیەکان ٩٥٪ . هەروا سوویدیو وویلایەتی دیکەش هەن . لە وولاتەکەدا.

١٩١٧/٩/٤ گرێدانی کۆنگرەی ٢٧ خێلی کورد لەناوچەی دادوونیٚ ئەنجامدرا لە دەووروبەری شاری سنە لە ڕۆژ هەلاتی کوردستان ، بە هەولی نووێنەری ڕووسیا ، زاخاریچینکۆ ، کە سوودی بەرچاوی هەبوو بۆ ڕامیاریەتی ڕووسیا لەناو کوردو ناوچە کوردیەکانی ژێر دەسەلاتی شای فارسدا .

لە هەمان کاتیش کە پاراتۆف خۆی بەشداری لەو کۆنگرەیە کرد لەگەڵ کوردو پەیمانی ڕەسمی کوردی تۆمار کرد ، کە ڕۆلی سەرەکی بینی لە یەکیەتی هەموو خێلەکانی کوردو یەکخستنی هێزو تواناییان لە پێناو پاراستنی نیشتمان ... بەلام کورد... ؟ ... !.

١٩١٧/٩/١١ نووسەری ناوداری فەرەنسی و نووسەری کتابی – کورد– باسیلی نیکتین

سەردانی ناوچەکانی باکوورو ڕۆژهەڵاتی کوردستانی کردەووەو چەندین لێکۆڵینەوەی لەسەربوونی کوردو مێژوو ڕووداوەکانی نووسیووە ، لە هەمان کات بەشداری لەکۆنگرەی جیهانی مێژووی ئاینەکانی کردووە لە ساڵی ۱۹۲۳دا.

هەروا ڕاپۆرتی هەمە لایەنی لەسەر کوردو بزووتنەوەی کورد پێشکەش بە کۆنگرەکە کردووە ، چیرۆکی سۆتۆوتاتۆی کوردی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی فەرەنسی، لە کوردستان زۆر سووراوەتەوە بەتایبەتی لە ڕۆژهەڵات و باکووری کوردستان ، کە زمانی کوردی بەباشی زانیووە ، لەهەمان کات نووێنەری بەریتانیا – میجەرسۆن – لەچەندین بوار یارمەتی داوە ، لە باشووری کوردستاندا .

۱۹۱۷/۱۰/۷ بەرپابوون و سەرکەووتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەری بەلشەفیەکان لە ڕووسیا بەسەرکردایەتی و ڕابەڕایەتی – لینین– بەرووخاندنی ڕژێمی بۆگەنی ڕووسیای قەیسەری و دامەزراندنی ڕژێمی سۆڤیەتات لە وولاتەکەدا ، کە دەسەڵاتی چینی کرێکارو جووتیار، لە هەمان کات جیهان بوو بە دوو جەمسەری دژ بە یەکتر لە جیهاندا

تێبینی:- لە بارەی شۆڕشی بەلشەفی لە ناوەڕۆکی مێژوونامەکە بخوێنەوە لە سەر ڕووداوەکاندا .

١٩١٧/١٠/١٧ کۆچی دوایی سولتانی عوسمانی سولتان عەبدولحەمید لە دوای دەست لەکار کێشانەوەی و دانانی براکەی محمد ڕەشاد بە سولتانی عوسمانیەکادا .

شایانی باسە ئەو مرۆڤە درندەیە دژ بە هەموو کردەوەو هەلوویستو ڕەفتاری مرۆڤایەتی بووە لە ماوەی دەسەلاتداریەکەیدا ، ئەویش لە نەخشەکانی قەسابخانە یەك لەدوای یەکەکانی ئەرمەنو کوردو دابەشکردنی کوردستانی دارشتبوو ، لەگەڵ وولاتانی هاوپەیمان لەگەڵ بەریتانیاو ئەمەریکاو فەرنسادا .

١٩١٧/١٠/٢٦ گرێدانی یەکەم کۆنگرەی گشتی هەموو ئەنجوومەنی سۆڤیەتاتی ڕووسیا .

ئەویش بە هەلبژاردنی – لینین – بەسەرۆکی حکوومەتی شۆڕشگێڕی نوێی بەلشەفیەکان ، کە مێژووی ڕاپەڕینو شۆڕشەکان یەکەم حکوومەتی کۆمۆنیستی دامەزراوجیهان بووبە دوو جەمسەری دژ بەیەکتری ، ئەویش بە ڕژێمی سۆشیالیستی جیهانیو ڕژێمی سەرمایەداری جیهانی ، لە هەموو بوارە جیاجیاکاندا .

١٩١٧/١١/٢ مۆرکردنی پەیمانی – بەلفۆری– بەناوبانگ لەلایەن هاوپەیمانان بە سەرکردایەتی بەریتانیا ، کە ئەو پەیمانە یاریدەدەری پەیمانەکانی دیکەی نێوودەوولەتی بوو لە دوو لایەنی گرنگ ئەویش:-

صورة لنص الوعد المشؤوم

یەکـــەم :- دارشـــتنی نەخـــشەی دابەشـــــکردنی کوردســــتان بـــە دامەزرانـــدنی دەووڵـــەتی نـــوێ لـــە هەرێمەکـــــەدا ، بـــــەپێی برگـــــەو ماددەکـانی پــەیمانی سـایکس - بیکۆو

دووەم :- دارشـــتنی نەخـــشەی دەووڵـــەتی جوولەکـــەی داهـــاتوو لەهـــــەرێمی شـــامدا ، واتـــە لـــە فەلەستیندا .

١٩١٧/١١/٢ بلاو بوونەوەی ووتاری وەزیری دەرەوەی بەریتانیا - ئەرسدبلڤۆر- لـەدوای دامەزرانـــدنی چـــەند کۆمـــەڵگایکی یـــەهوودی - جوولەکـــە- و پـــشتگیری لێکردنیان لەهەموو بوارە جیاجیاکان ، بەتایبەتی لە دامەزراندنی دەووڵەتی یەهوودی لە داهاتوودا.

١٩١٧/١١/٧ بەڕابەرایـەتی - لیـنین - و هەڤالـە هاوخەباتەکەی ترۆتـسکی سـەرکەووتنی یەکجارەکی شۆڕشی ئۆکتۆبەری مەزنیان ڕاگەیاند، کە ئەویش کاردانـەوەی کاریگەری کردە سەر ڕامیایەتیو پەیووەندی نـوویێ نێوودەووڵـەتی ، لـەدوو تیئۆرو بیروو بۆچوونو هەڵوویێستو دەسەڵاتی جیاواز لەجیهاندا، لە ڕژێمی سۆشیالیستیو سەرمایەداری دژ بەیەکتری لە جیهاندا .

١٩١٧/١١/٨ کۆنگرەی نوویێنـەرانی کرێکـارو سـەربازو جووتیـارانی سـەرانسەری ڕووسـیا بڕیاریدا ، کە هەموو ئەو ڕێکەووتنانەی بەنهێنی لە نێوان دەسـەڵاتی ڕژێمی ڕووسـیای قەیـسەری کـە لـە گـەڵ ووڵاتـانی هاوپـەیمانیو ووڵاتـانی دیکـەی جیهان مۆر کرابوو ، بۆ دابەشکردنی جیهان بەبێ مـەرج هەڵوەشـێندرێتەوە ، بەڕێنماییویاسـای نـوویێ دەسـەڵاتی سـۆڤیەتات تـاوتۆ بکرێـت ، لـە هـەموو بـوارە جیاجیاکـان . بـە تایبـەتی لـە پەیووەندیـە نێـوو دەوولـەتیوبازرگانیو ئابووری و کاری دیبلۆماسی دا.

١٩١٧/١١/١٣ کۆچـی دوایـی پەیکـەرتاشو نیگارکێـشی فەرەنـسا - تۆگێـست جـات

ڕۆدانی- لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا.

١٩١٧/١١/١٥ لـە دوای سـەرکەووتنی شۆڕشـی ئۆکتۆبـەر ، حکوومـەتی نـوێی ڕووسـیای سۆڤێتی ، بە ڕاگەیاندنی بریاری پێدانی مافی چارەنووسی گەلانی ڕووسیای بلاوکردەوە ، بە بەیەکسانی و سەربەخۆیی و مافی چارەنووسی هەتا بەمافی جیابوونەوەو ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی لە دەسەلاتی ڕووسیای نوێدا .
ئـەویش بـە هەلووەشـاندنەوەی هـەموو جـۆرە بەندایەتیـەکی نەتـەوەیی ونیشتیمانی و بوارەکانی دیکەدا . لە پێناو پەرەسەندن و پێشکەووتنی کەمە نەتەوایەتیەکانی ، کە لە ناو سنووری دەسەلاتی نووێی ڕووسیای سۆڤیەتیدا دەژین لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٧/١١/١٨ کووشـتنی - فـەریق مـۆد- بە شـیری ژەهـر کـراو ، کـە جوولەکـەکانی شـاری بەغـدا بۆیـان ئامـادە کردبـوو ، دوایـی ئـەو - فـەریق مارشـال- سـەرکردەی فەیلـەقی هینـدی جێگـەی گرتـەوە ، کـە لـەو کاتـە لەشـکرەکەی خـۆی بـۆداگیرکردنی شارۆچکەی هیت و دەوورووبـەری ئامـادەکردبوو لـە ڕۆژئـاوای شاری بەغدا لە ناوچەکەدا .

١٩١٧/١١/١٩ دامەزرانـدنی کۆمەلـەی - تـەعالی کوردسـتان- لـە باکووری کوردسـتانی ژێـر دەسەلاتی عوسمانی تورکدا .

١٩١٧/١٢/٥ مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی - گـرێ بەسـتەی وەسـتانی شـەڕی- لـە نێـوان دەسەلاتی ڕووسیای نووێ و دەسەلاتی عوسمانی شاە ژاو لە جیهاندا .

١٩١٧/١٢/٩ هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا تـوانی هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی تـورك لەشام ، بەتایبـەتی لـە هەرێمـەکانی فەلەسـتین و ئیسرائیلی ئێستا دەربکات و بیخاتـە ژێـر دەسـەلاتی ئینتیـدابی خـۆی ، بـە پێـی بڕیـاری ئەنجوومـەنی کۆمەلەی گەلان.
کە ئەمـەش بـووە هـۆی دەسـت پێکردنـی کۆچڕەوی خێزانـە جوولەکـەکان لـە ولاتانی جیهان و بە تایبـەتی لـە وولاتـانی عـەرەبی بـەرەو هەرێمەکـە ، لـەپێناو دامەزراندنی دەوولەتی یەهوودی لە فەلەستیندا .

١٩١٧/١٢/١٣ ژەنەڕال - نیسك - بەتەلگراف هەموو کار بەدەسـتانی حکوومـەتی فەرەنسای لەناوچەکان ئاگارکردەوە ، بەهاوکاری کردنی ئەرمەن و مەسیحیەکان بەگشتی

لەقەفقاز ، ئەویش بە خەرجیەکی کەم ، لەپێناو جێبەجێکردنی ئامانجەکانی وولآتانی هاوپەیمان لەسەر خاکی باکوورو ڕۆژهەلآتی کوردستاندا .

١٩١٧/١٢/١٥ ڕژێمی شوورەوی نوویێ بەلشەفیەکان ڕاگەیاندنێکی بلآو کردەوە ، کە تیایدا هاتبوو ، ئەو هەموو بەیاننامە نهێنیی و ئاشکرایانەی هەلووەشاندەوە . کە ڕژێمی سزاری سەبارەت بە تورکیاو ئێران بەستبووی بە مۆرکردنی لە نێوان هەر سی لایەندا .

١٩١٧/١٢/١٨ یەکەم پەیووەندی دەسەلآتی ڕووسیای نوویێ لە دوای شەش هەفتە لە سەرکەووتنی شۆڕشی بەلشەفی ، لەگەلّ تورکە عوسمانیەکان گفتووگۆی نێوانیان دەستی پێکرد .
لە پێناو بەدەست هێنانی نیازەکانیان لە ناوچەی قەوفقازو پەلاماردانی ئەرمەنەکان و کورد لە باکووری کوردستان بەهۆی ڕووخساوی هەلومەرجی لەباری کات لە ناوچەو هەرێمە جبیا جیاکاندا .

١٩١٨

١٩١٨/١/١ دادوەری گشتی بەریتانیا لە ئێراق– ئارنولدولسن– بەفرۆکە گەیشتە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، دوای گەیشتنی چاوی کەوت بەشێخ مەحمود حەفید و ژمارەیەك لە کەسایەتی و گەوورە پیاوانی لە شارو ناوچەکە ، لەپێناو هێوور کردنەوەی بارودۆخەکەدا .

١٩١٨/١/١ لەدوای کشانەوەو نەمانی هێزەکانی سووپای ڕووسیا لە خاکی ئێستای ئێراق ، ڕۆژنامەی – تێگەیشتنی ڕاستی– بلآوکرایەوەو ڕووسەکان هەولیاندا گرنگی بە باری کورد بدەن ، یەکەم :– لەپێناو بەرژەووەندی

تایبەتی خۆیان‌و، دووەم :- یارمەتی دانی کورد لە داهاتوویدا بەتایبەتی لەرۆژ هەڵاتی کوردستان.

١٩١٨/١/٨ سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا - ویلسون- لە ووتارێکیدا وەك بەڵگەنامەی ئاشتی‌و چارە سەری کێشەی نەتەوەیی و نیشتیمانی و ڕامیاری ، ئەویش ١٤چواردە خالی گرنگی بەسەر وولاتانی جیهان ڕاگەیاند . کە لە خاڵی/ ١٢ ی ئەو ڕاگەیاندنەدا ، داوای بۆ ئەو نەتەوانەی کە دەکەوونە ژێر دەسەلاتی عوسمانی ، پێوویستە بە ئازادانە هەڵسووکەووت بکەن‌و مافی خۆیان پێبدرێ لە ناوچەکەدا

جێگەی باسکردنە کە ئەو ١٤ چواردە خاڵەی کە سەرۆکی ئەمەریکا رایگەیاند ئەمانەن :-

١- وەستاندنی رامیاریەتە نهێنیەکان و ، گرێدانی رێکەووتننامە ئاشکراکانی ئاشتی ...٢- ئازادی هاتوو چوون لە دەریاکاندا ...٣- هەڵگرتنی بەربەستە گومرگیەکان و ، پیادە کردنی ئازادی و یەکسانی لە بازارەکانیدا ...٤- کەمکردنەوەی چەك و چۆڵ ...٥- چارەسەری رەوای کێشەی کۆلۆنیەکان ...٦- چۆڵکردنی خاکی سۆڤیەت ... ٧- سەر بەخۆیی دووبارەی بەلژیکا ... ٨- چۆڵکردنی فەرەنسا و گەراندنەوەی ، ئالزاس و لۆرین ، بۆ ئەم وولاتە... ٩- پێدا چوونە بە سنوورەکانی ئیتالیا... ١٠- خوود موختاری کەمینەکانی نەمسا و هنگاریا ... ١١- چۆڵکردنی خاکی سیبیریا و مۆنتینیگرۆ و رۆمانیا ، چارە سەرکردنی رەوای کێشەکانی بەلکان... ١٢- سەربەخۆیی نیووخۆیی نەتەوەکانی ژێر دەسەلاتی تورکیای عوسمانی بە نیوونەتەوەیی کردنی دەردەنیل

...١٣- دامەزراندنی دووبارەی دەوڵەتی پۆڵندا ...١٤- دامەزراندنی کۆمەڵەی نەتەوەکان .

تێبینی :- خاڵی /١٢ بە مانای سەربەخۆیی ئەو نەتەوەداگیرکراوانەی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دێت .

کە هەموو نەتەوەکانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی سەر بە خۆییان بە دەست هێنا ، تەنیا کرد بەبێت ...! .

ئەویش هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی یەك بیروو بۆ چوونی کوردو بوونی کێشەی نێوانیان لە سەر دەسەڵات و سامان و بە ئاواتی وەرگرتنی کورسی ، کە بەرژەوەندیەکانیان بپارێزێت ، نەك بە دەست هێنانی ئاوات و ئامانجەکانی گەلی کوردستان لە سەر خاکی کوردستان .

١٩١٨/١/١٠ سەرکەووتنی ڕووسیاو هاوپەیمان بە سەر ئەلمانیاو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و جەنگی یەکەمی جیهانی کۆتایی هات ، بە تایبەتی هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ودابەشکردنی پاشماوەی بەجێ ماوی ژێردەسەڵاتی لە کەل‌و پەلی هەمە جۆری ئابووری‌و سەربازی‌و خاوەنداریەتی مولك‌و سامان‌و زەوی لە کیشووەری ئاسیاو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

١٩١٨/١/١١ لێژنەی داواکاری ، ئێران - ئەمەریکا ، بروسکەیەکی ئاراستەی باسیلی نیکیتین کرد لەژێر ژمارە / ١٣ ، بە وەلامدانەوەی نامەی نیکتین لە ١٩١٨/١١/٧ ، لەبارەی کێشەی کورد لەناوچەکەدا و داوای گرنگی پێدانی کێشەی کورد دەکات ، بەلام نامەو بروسکەکە بە هۆی درەنگ گەیشتنی بۆ کۆنگرەکە نامەکە بۆتە بەلگەی ڕەسمی لە ئەرشیفەکاندا.

١٩١٨/١/١١ دەسەڵاتی ڕووسیای سۆڤیەتی نووێ لە مەرسووميکيدا پشتگیری لەماف سەربەخۆیی چارەنووسی ئەرمەنیەکانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی کرد ، لەکاتی داگیرکردنی زۆربەی خاکی ئەرمینیا لەجەنگی یەکەمی جیهانی لەلایەن هێزەکانی سووپادا .

١٩١٨/١/١٨ هێزەکانی سووپای عوسمانی تورکی بەزیوو جارێکی دیکە بەشێکی زۆری لەخاکی ڕۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کرد ، بە پیلانێکی نێوان هێزەکانی

سـووپای تورك‌و ڕووسـەكان كە ئەو پیلانـە لـە ئازربایجـان لـە لایـەن هـەردوو وولاّت لە سەر ناوچەكە مۆركرا .

١٩١٨/١/٢٨ كابتن – د.ف گریس– گەیشتە شاری ورمێ لە ڕۆژهەلاّتی كوردستان‌و داوای راسـتەوخۆی كۆبوونـەوەی لەگـەڵ بـەتریرك مـارشمعون كـرد ، كـە نووێنـەری فەرەنـسا دكتـۆر– كۆبـول– و نووێنـەری ئـەمریكا مـلازم – مكـدافیل– و بلاوكـەرەوەی ئـەمریكی و كوونـسلی دكتـۆر فاشـید و خێزانەكـەی بـوون لـە هەرێمەكەدا .

بەلاّم نووێنەری سەركردەی دوواوەی قەفقاز ، كەجێگری كوونسلی وەرمێ– ف.پ.نیكتین– بوو ، لەو كۆبوونەوە ، كابتن گریس ڕایگەیاند بەناوی شاندی سـەربازی بـەریتانیا ، لەسـووپای روسـیا لـە قـەفقازو بـەناوی بـەریتانیاو لـە ووتەكانی بەردەوام بوو ، بە هاوپـەیمانی ئەرمەنـەكان بەیەكسانیان لەكێشەی شـەڕیان لەگـەڵ ئـەلمانیاو توركیـا كـە ڕووسـیا بـەهۆی سـەركەووتنی شۆڕشـی بەلـشەفی لەجـەنگ دوور كەوتنـەوەو پێوویـستە ئەفـسەرە ڕووسـەكان لـە سووپای ئاشووریەكان بێنە دەرەوەو بەریتانیا لە جێگـەی ئـەوان ڕاوێـژكاری شارەزایان بۆ ڕەوانە دەكات .

ئەویش لە پێناو دامەزراندنی دەوولّەتی ئەرمەنی سەربەخۆ گەر ئەوان لەشەر بـەردەوام بـوون شـان بەشـانی بـەریتانیاو هاوپـەیمانان كـە ئـەم مـشتوومرەو كێشەو ململانێیەش لەسەر خاكی كوردو كوردسـتان بـوون بـون بەتایبـەتی لـە بواری نەتەوەیی نیشتماندا .

١٩١٨/٢/٨ كۆچی دوایی سولتانی عوسمانی سولتان عەبدولحەمید ، كە بێ وێنـە بـوو لـە داگیر كردن‌ودەربەدەر كردنو وێران كردنی خاكی گـەلان ، بە تایبـەتی كـوردو ئەرمەن‌و دەربەدەر كردنیان لەسـەر خـاكی دێرینـی خۆیـان ، كـە كوردسـتانەو بـەرەو وولاّتـانی دراوسـێ‌و ئـەوروپای ڕۆژئـاوا ، كۆچـیان پێكـردن لـە هەرێمەكەدا.

١٩١٨/٢/١٥ لەهێرشـێكی هـەزار سـەربازی – جیلـۆ – لەسـەر داوای كاپیتـان گاسـفیلد گەیشتنە نـاو شـاری ورمـێ لـە ڕۆژهـەلاّتی كوردسـتان ، لـەناو بـازاڕی شـاری ورمێ بەزۆر داوایان لـە دانیشتووانەكە دەكـرد، كـە چەكەكانیان لێ دەكرن ، لەئەنجامدا بووە هۆی دروست بوونی ناكۆكی‌و شەڕ كە سێ هاوولاّتی كرد لـە

شارەکە گیانیان لەدەست دا بەهۆی گولله باران کردنیان.

١٩١٨/٢/١٩ بەرپابوونی شەڕ لە نێوان هێزەکانی سەربازی – جیلۆ– و هێزەکانی سووپای ئێران لە شاری ورمێ لە ڕۆژهەلأتی کوردستان ، لە ئەنجام بووە هۆی کووژرانی چوار هاوولأتی کورد لە شارەکەدا .

١٩١٨/٢/٢٠ فەرماندەی ورمێ – ئیجلال ئەلمەلیك–و سەرۆکەکانی مەسیحی– مسیۆ کوژل– کە سەرۆکی نەخۆشخانەی فەرەنسا بوو– سونتاکی– نووێنەری پاپا بۆ بارەگای حکوومەت بانگهێشت کرد ، لەپێناو گفتووگۆ کردن لەبارەی ڕووداوەکان.

کە لەو کاتەدا چەند کەسێکی دانیشتووی گوندەکان ڕژانە ناو بارەگاو گازاندەیان کرد لەدەست ڕەفتاری جیلوەکان لەدەووروبەری شارەکەدا ، کە ڕێ بەدانیشتووانی گوندەکان دەگرنو هەر کەسێك ببینن دەیکووژن لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/٢/٢١ بەرپابوونی شەڕی ناوخۆ لە نێوان مەسیحیەکانو ئیسلامەکان لە پارێزگای ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، کە لە ماوەی ١٥٩ ڕۆژدا زیاتر لە ١٣٠هەزار لە هاوولأتی پارێزگاکەو دەووروبەری لەهەردوولا کوژران لە دانیشتووانی شارەکانی ورمێو سەلماس و دەووروبەری کە لەو شەڕەدا ژمارەیەکی زۆریش کورد کوژران بەنانەوەی ئاژاوە لەلایەن لایەنگرانی دەسەلأتی فارسو تورکو ، لەهەمان کات سوودمەندبوونییان لەو ڕووداوەدا .

١٩١٨/٢/٢٢ دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان فەرماندەی شاری ورمێوکونسلەکانی ڕووسیای قەیسەریو ئەمەریکاو سەرپزیشکی فەرەنسا ، بۆ هێوور کردنەوەی بارودۆخی پارێزگای ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، بەلأم بێ سوود بوو ، کە بووە هۆی پەرەسەندنی بارودۆخەکەو هەلگیرسانی شەڕی نێوان ئیسلامە مەزهەب شیعەکانو مەسیحیەکان ، کە زیاتر لە ١٥٥ ڕۆژی خایاند لەناو شاری ورمێ دەووروبەری لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٢/٢٤ هەرچەندە نوێنەری مەسیحیەکان – مارشەمعون– بەلێنی شەڕ وەستاندنی ڕاگەیاندبوو ، بەلأم شەڕەکە لەشاری ورمێ لە ڕۆژهەلأتی کوردستان بەردەوام

بوو، کە بووە هۆی دژواریو نا لەباری باری شارەکە ، لەو کاتەدا پیاوە گەورەکانی شاری ورمێ پەنایان بردە بەر کونسلخانەی ئەمەریکا ، لەپێناو ڕاگرتنی شەڕو ئارام کردنەوەی باری شارەکەو دەوروبەری لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٢/٢٥ لە کۆتایەکانی جەنگی یەکەمی جیهان ، سەرکردایەتی سووپای بەریتانیا ئارەزوی دەکرد ، کە کوردو سمکۆی شکاك و ئەرمەن دژی دەسەلاتی تورکی عوسمانی یەك بخات . بەمەش تۆڵەی هەرەس هێنانی هێزەکانی سووپای لە بەرەی ڕووسیا بکاتەوە ، بەڵام سەرکردەی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستان سمکۆی شکاك خۆی لەو کارە دوورخستەوەوهەوڵی لە ناوبردنی سەرۆکی ئاشووریەکان- مارشەمعوەن- لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/٢/٢٨ بەهۆی باری ئاڵۆزی ناوچەی ورمێ و دەوروبەری لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، ئەویش بە بەرپابوونی ڕاپەڕینی ئیسلامەکان دژی ئەرمەنو ئاشووریە مەسیحیەکان ، کە خوازیاری لەناوبردنی مەسیحیەکان بوونو ئەو ڕاپەرینە گەیشتە شەڕی چەکداری بەشێوەیەکی گشتی ، کە لەوکاتەش ڕووسەکان پشتگیریان لە مەسیحیەکان بەگشتی دەکردو هەولی یەکبوونی کوردو ئەرمەنو ئاشووریەکانیان دەدا لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٣/١ بەهۆی تواناو لیهاتوویی و زیرەکی مێژونووسو ڕووناکبیری کورد - محەمەد ئەمین زەکی - بەگ لە باشووری کوردستان - خەلاتی خاچی پۆلاینی لەلایەن حکوومەتی ئەڵمانیا پێ بەخشرا .

١٩١٨/٣/٣ مۆرکردنی ڕێکەوتنامە لە نێوان ڕووسیای بەلشەڤو ئەڵمانیای نازی ، ئەویش بە ڕاگەیاندنی کۆتایی هێنان بەشەڕی یەکەمی جیهان ، کە ئەمەش بووە هۆی ڕاگەیاندنی ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی وولاتەکانی ئۆکرانیاو فیلەنداو پۆڵنداو ناوچەی بەلکان ، لە کێشوەرەکەدا .

١٩١٨/٣/٣ مۆرکردنی پەیمانی چوارلایەنە لە نێوان ڕووسیا لە گەڵ وولاتانی هاوپەیمانی چوارلایەن ئەویش :- ئەڵمانیا، نەمسا، مەجەر، بوولگاریا، تورکیا - لە ئەورووپای ڕۆژ ئاواو ڕۆژ هەلاتدا .

کە دوای ئەوە کۆنگرەی چوارەمی سۆڤێتاتی ناکاوی بوو لە هەموو ڕووسیا

لە ٣/١٥ ی هەمان ساڵ پەسەندی ئەو ڕێکەووتنەی کرد ، کە بووە هۆی زەرەر مەند بۆ ڕووسیا بە بەملکەچ بوونی بە بجێهێشتنی ناوچەی بەلکان و پۆلۆنیا و هەندێك لە ڕووسیای سپی- بیلا ڕووسیا- بۆ ژێر دەسەلاتی نەمسا- مەجەر.

دوای ئەوە بە جیاکردنەوەی ئۆکرانیا لە ڕووسیای سۆڤیەتی نویَ ، بۆ ژێر چاودێری ئەڵمانیا. هەروا شارەکانی قارس و باتۆم و وردهان لە باکووری کوردستان کەووتە ژێر دەسەلاتی تورکیای عوسمانیەکان لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٣/٣ مۆرکردنی ڕکەووتننامەی وەستاندنی شەڕلە نێوان ڕووسیای بەلشەفی نویَ و ، ئەلمانیاو نەمسای هاوپەیمانی ، کە بووە هۆی ئەوەی کە کۆمۆنیستەکان بەرابەرایەتی – لینین – توانیان دەسەلاتی تەواوی خۆیان بەسەر ڕووسیادا بگرن و دەسەلاتی کرێکارو جووتیار بەناوی سۆڤیەتات بچەسپێنیَ لەهەموو بوارەکاندا .

١٩١٨/٣/٥ مۆرکردنی ڕێکەووتننامە لە نێوان ڕووسیا بەلشەفی و، لەگەڵ ئەڵمانیا و نەمسا و مەجەرو بوولگاریاو تورکیا ، ئەویش لەپێناو دابەشکردنی ناوچە کوردیەکان لەکوردستان و ئۆکرانیا لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/٣/٥ دوای سەر کووتنی شۆڕشی بەلشەفی لە ڕووسیا شاری مۆسکۆی دێرینی شارستانی و شووێنەواری ڕووسیا کرا بەپایتەختی یەکیەتی سۆڤیەت ، لەجیاتی شاری پترسبۆرگ و دوای ئەوە ناوی گۆڕا بۆ لینینگراد لە وولاتەکەدا

١٩١٨/٣/١٦ لەدایك بوونی ڕووناکبیرو ڕۆمان نووسی بەناوبانگ – خوان سینۆ کارلۆس بیرز رۆلف – لەگوندی فالیسکۆی وولاتی مەکسیك.

١٩١٨/٣/١٧ چوونی نوێنەرو سەرکردەی مەسیحیکان – مارشەمعون – بۆ کۆنەشار ، بۆئەوەی چاوی بە سمکۆی شکاك بکەوێت ، کە ٥٠ چەکداری لەگەلدا بوو ، لە ئەنجام سمکۆی شکاك مارشەمعونی کووشت و چەکدارەکانیشی بەدەستی چەکدارانی سمکۆ لەناو بران، کە ئەم کاەش بووە هۆی دەست پێکردنی شەڕ لە نێوان ئاشووریەکان و کورد لە شاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان و بەردەوام بوو تاکوو ٣/٣٠/ی هەمان ساڵ کە لە ئەنجام زیاتر لە

٤٠٠ کەس لەنێوانیان کووژران لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٣/٣١ کــارپێکردن بــەکاتی هاوینــە لەلایــەن ئیــدارەی حکوومــەتی وولاتــە یەکگرتووەکتنی ئەمەریکا پەسەند کراو کاری جێبەجێکردنی لە ئەمەریکا ئەنجام درا.

١٩١٨/٤/٧ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە هەوڵە بەردەوامەکانید پارێزگای کەرکوکیان لە باشووری کوردستان داگیر کرد ، بە سەرکردایەتی ژەنەرال – مارشال ویلسن– لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٤/١٩ بلاوکردنەوەی ڕاگەیاندنێك بەزمانی ئاشووری و فارسی لەلایەن – ئاغا پەترۆس– لەپێناو ئاشتبوونەوەی ئیسلامەکان و مەسیحیەکان لەپارێزگای ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان.

١٩١٨/٤/٢٨ هێزەکانی سووپای بەریتانیا شارۆچکەی کفری و خوورماتوویان لەباشووری کوردستان داگیر کردو بەردەوام بوون لەپێناو کۆنترۆلکردنی هەموو کوردستان و دوایی ئێراق لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/٥/٣ لە دوای ڕەچاوکردنی بەرژەوەندیەکان مۆرکردنی پەیمانی – بریست – لینۆفسك – لەنێوان دەسەلاتی ڕووسیای بەلشەفی نوێ و ئەلمانیای نازی و نەمسا– مەژەر– ی هاوکار ئەنجامدرا ، کە کاردانەوەی ناهەمواری کردە سەر باری ڕۆژهەلات و باکووری کوردستان.

١٩١٨/٥/٧ داگیرکردنی شاری کەرکووك و دەووروو بەری لەلایەن هێزەکانی سوپای بەریتانیا ، ئەویش بەهۆی گرنگی و هەلکەوتەی جووگرافی ناوچەکە ، کە شارێکی کوردستانیەو ئاواتی دوا ڕۆژی چاوگە نەوتیەکان بووە لە لایەن وولاتانی داگیرکەر لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٥/٢٩ لە دوای کووشتنی بەتریارك مارشەمعون ، براکەی – پۆلس مارشەمعون – بە جێگرتنەوەی بووە بەتریاریرکی کەنیسەی ئاشووریەکان لە ڕۆژهەلاتی کوردستان .

واتە مەسیحیەکان بەگشتی کە ڕێوورەسمی هەلگری پلەی بەتریرك لە کەنیسەی – مارت مریەم – ئەنجامدراو دوای ئەوە ئاوارە بووەکان بەرەو بەرەی شەڕ بەرێکەوتن لە دەووروو بەری شاری شنۆی ڕۆژهەلاتی کوردستان و بەردەوام بوونی شەڕەکە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٦/٢٣ دامەزراندنی کۆمەڵەی کورد لەشاری ئەستانەی ژێر دەسەلاتی تورك بەناوی

کوردستان تەعالی جەمعیەتی.

١٩١٨ /٦/٢٨ گەلانی وولاتی ئۆکرانیا سەربەخۆیی خۆی بەدەرچوونی لەژێر دەسەلاتی داگیرکەری ڕووسیای بەلشەفی نوێ ڕاگەیاند ، بەلام دوای چەندین شەڕو پێکدادان لە نێوان هێزەکانی سووپای ڕووسیا و ئۆکرانیا ، لە ئەنجام توانرا ئۆکرانیا داگیر بکاتەوەو دوای ئەوە بووە کۆمارێك لە پێکهاتەی کۆمارەکانی یەکیەتی سۆڤیەت لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/٧/١٠ فرۆکەیەکی سەربازی بەریتانیا لەشاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کودستان نیشتەوەو بە ئاشووریەکانی ڕاگەیاند ، کە بەهیوای پشتیووانی بەریتانیا نەبن لەپێناو بەرگری لێکردنیان لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٧/١٣ گەنجێکی تورکی شۆڤینی توونـدڕەوی ئیسلامی ، بەگوللە پاپا یوحنا پۆلیسی دووەمی پاپای فاتیکانی زامدار کرد.

١٩١٨/٧/١٦ کۆمەلێك لە شۆڕشگێرە کۆمۆنیستە بەلشەفیەکان لە پترۆسبۆرگ پەلاماری بالەخانەی قەیسەری ڕووسیان داو – نیکۆلای دوەمیان– لە ئەنجام دەستگیر کرد لەگەلْ بنەمالەکەی لە شارەکەدا .

١٩١٨/٧/٢٥ لە ئاکامی شۆڕشی ئۆکتبەری بەلشەفی لە ڕووسیای قەیسەری ، کە هەموو نەتەوەکان مافی ئازادیان لەناو دەسەلاتی سۆڤیەت بە دەست هێنا ، بەلام تەنیا کورد نەبێت .

ئەویش بەپێی دەرچوونی یاسای بەماوەنەدان بەڕاوەدوونانی هیچ نەتەوەیەك ، بەتایبەتی نەتەوەکانی لە نەژاد سامیەکان ، ئەویش بەپێی بەلگەنامەی ئەنجوومەنی مفەوەزییەی گەل لەیەکیەتی سۆڤیەت لە وولاتەکەدا .

١٩١٨/٨/١ وەستانی شەڕ لە نێوان ئیسلامەکان و مەسیحیەکان لەناو شاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، کە بووە هۆی کوژرانی هەزاران هاوولاتی لە هەردوو لایەنی شەڕکەری ئیسلامی و مەسیحی لەشارەکەو دەووروو بەری لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٨/٣٠ ڕابەرو سەرکردەی کورد ، شێخ مەحمودی حەفید ، لەلایەن هێزەکانی سووپای بەریتانیادەستگیر کراو بەرەو شاری کەرکوك ڕەوانە کرا.لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩١٨/٩/٥ لە دایك بوونی مێژوونووسی بەناوبانگی کاری ئەمەریکاو ڕاگری تیئۆری بەڕێوەبەردن لە شاری گیسنکۆرت لە وویلایەتی دبلاوێر... شایانی باسە ئەم

مرۆڤە هەر لە تەمەنی ٧ ساڵیدا کە کاتێك باوکی پەرتووکی ویلبر رفنیسکی بۆ دەکرێت، ئارەزووی دەچێتە سەر خووێندنەوەی مێژوو. لە ساڵی ١٩٤٠ زانکـۆی هارڤـارد دەبرێـت و بروانامـەی دکتـۆرا لـەبواری مێـژووی کـار وەردەگرێت. لە رۆژانی جەنگی دووەمی جیهانی کار لەشێکردنەوەی وێنە هەواڵگرییەکان بۆ هێزی دەریایی وولاتەکەی دەکات.

دوای ئـەوە لەهـەر یـەك لـە پـەیمانگای ماساشۆسـتی تـەکنیکی و زانکۆکـانی جـۆن هـۆبکنز و هارڤـارد وانـەی مێـژوو دەڵێتـەوە، بـەهۆی شـارەزایی و پێـشکەش کردنـی پـەرتووکی بـەپێزیش هـەردوو خـەڵاتی پۆلیـسترەرو بانگرۆفتی

پـێ دەبەخـشرێ، ئـەم کەسـایەتیە لـە کارەکـانی بـەردەوام دەبێـت لـە سـەر نووسینەکانی تاکوو لـــــە ٢٠٠٧/٥/٩ ماڵئاوایی لەگەل و نیشتیمانەکەی دەکات لە وولاتەکەیدا.

١٩١٨/٩/١١ راگرتنی بەکارهێنانی مینرێژو تۆرەکانی تـەلی کارەبایی – ئەسلاك شائك – بە پێی بەندی/٨ لە رێکەووتنامەی ئاگربەستی مۆرکراو لە جیهان، لە دوای جـەنگی دووەم و دەسـتگیر بـوونی ئەلمانـەکان بـەم بریـارە لـە دوای جـەنگی دووەمی جیهان. کە ٥٢٠ میلۆن مین چاندراو بووە لەلایەن ئـەلمانیاو یەکیـەتی سـۆڤیەت و ئەمـەریکا، کـە خـۆی لـە ١٦ جـۆر لـەمینی تانـك و ١٠ جـۆریش لەمینی دژە کەسی دروست کرابوون.

١٩١٨/٩/١٥ هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا بەهۆی هێرشەکانی سووپای هاوپەیمانان وردە وردە پاشەکشەیان لەناوچەکانی شەڕدا کرد لە ناوچەکەو بەرەو وولاتەکەیان گەڕانەوە .

١٩١٨/١٠/١ کۆمەڵەی عەرەبی نەتەوەیی بەسەرکردایەتی حوسێن شەریف هێرشیان کردە سـەر هێزەکـانی سـووپای ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی، لـە ئـەنجام بیابـان و دوورگەی عەرەبیان ڕزگار کرد .

دوای جـەنگی یەکـەمی جیهـانی بەدەسـت پێکردنـی قۆنـاخی سـێیەمی بەعەرەبکردن و داگیر کردنی خاکی گەلانی دیکە ، بەتایبەتی خاکی گەلی کورد لە ڕۆژئاواو باشووری کوردستان لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/١٠/٢ نووێنـەرانی حکوومـەتی بـەریتانیا و دەسـەڵاتی عوسمـانی رێکـەووتنی خۆبەدەسـتەوە دانـی کـەل و پـەلی هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی و دام و

دەزگاکانی مۆرکرا بە بەجیهێلانی، ئەویش بە مۆرکردنی ئەو ڕێکەوتنە لەسەر پشتی باخیرەی بەریتانیا- ئەگاممنون- بوو لەبەنداوی مۆردوس دا .
لەدوورگەی لیخوونی ئەمیرالی بەریتانی نووسراوەو لە مادە /١٦ی ڕێکەوتنەکەدا هاتبوو .
ئەویش بە دەرچوونی هەموو هێزەکانی تورك لە لوبنان‌و سووریاو فەلەستین‌و ئێراق‌و حیجازو عیرەو یەمەن ، هەروا لە سەر کوویت‌و ئیماراتی عەرەبی بکشێتەوە بەرەو ئەو ناوچانەی کە بۆی دیاریکراوە بەپێی ڕێکەوتنەکە لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١٠/٥ دامەزراندنی دەوڵەتی سووریا لەلایەن ئەمیر فەیسەڵی سعوودی بەپشتیووانی بەریتانیاو هاوپەیمانان .
ئەویش لەسەر خاکی گەلانی سووریا بەتایبەتی گەلی کورد لە ڕۆژئاوای کوردستان ، کە زیاتر ١٧٠٠٠هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشە لە خاکی کوردستان بووە ، گەرچی سووریاو سنووری ئێستای خاکی عەرەب نیەو نەبووە بەهیچ جۆرێك لەو ناوچەیەدا ، بەلکوو بەڕێگەی فتووحاتی ئیسلامی‌و بەزەبری شمشێرو بەعەرەبکردن‌و داگیر کردن بۆتە وولاتی عەرەب لە ناوچەکەدا.
ئەویش بە دەرکردن‌و دەربەدەرکردنی گەلانی وولاتەکە ، کە کوردو ئەرمەن‌و ئاشووری‌و ئارامی بوون لە ناوچەکەدا .
ئەوەی داهاتوی کورد دەبێ هەولی گەڕاندنەوەی دووبارە بوونەوەی مێژوو بدەن بەگەڕاندنەوەی عەرەب بۆدوورگەی بیابانی عەرەبی ...؟ .... !..

١٩١٨/١٠/٧ لە هەوڵێكی كەسایەتی شۆڕشگێری ناوداری كورد لە باكوری كوردستان – ئەحمــەد ســوورەیا بــەدرخان – ســـكالایەكی بـــەناوی كۆمەڵـــە ئاراســـتەی هاوپــەیمانان كـــرد ، لەپێناو دامەزراندنی كیانی كورد لە بـــاكووری كوردســـتان ، ئـــەویش بەجیابوونـــەوەی لـــەژێر دەســـەڵاتی دەووڵەتی توركیا كەخاك كە نەتەوە لە هەرێمەكەدا .

١٩١٨/١٠/٧ لـە دوای كۆتـایی هـاتنی جـەنگی یەكـەمی جیهـان لـە هـەموو بـوارە كانیـدا لـە لایـەن شـەڕكەران ، ئەویش بە هـەڵاتنی هێزەكانی سـووپای ئیمپراتۆریـەتی عوسمانی و هاوپەیمانییەتی لە گەڵ ئەڵمانیا ، بووە هۆی مۆركردنی پەیمانی دابەشـكردنی ناوچـەگەری لـە ناوچـەو هەرێمـە جیـا جیاكـان لـە كێـشوەری ئاسیادا .

ئەویش بەكشانەوەی والی عوسمانی لە شـاری سـەنعای پایتەختی ئێـستای یەمەن – محەمەد نەدیم – لەگەڵ هێزەكانی لەرێگای شاری عەدەن ، كە ئیمام یـەحیا دەسـەڵاتی تـەواوی لـەو ناوچـانە گرتـە دەسـت كـە لـەژێر دەسـەڵاتی عوسمانیدا بوو، بە شەكەی دیكەی یەمەن لە ژێر دەسەڵاتی بەریتانیا مایەوە لە ناوچەكەدا .

١٩١٨/١٠/١١ سـەرۆكی ئەمـەریكا – ویلـسن– لـە وتـارێكی بایەخـداری بەسـەر هـەموو وولاتـانی جیهـان بڵاوكـردەوە كـە لـە ١٤ خـاڵ پێكهـاتبوو بـۆ داننـان بـەمافی نەتـەوەیی و سـەربەخۆییان ، لەهـەر وولاتێـك كـە دەچەووسـێرێنەوە لەلایـەن دەسـەڵاتدارانی ئـەو وولاتـەی كـە لـە فرە نەتـەوەیی پێـك هـاتوون بـە تایبـەتی توركیا.

١٩١٨/١٠/١١ حكوومـەتی ئـەو كـاتی ڕۆمانیـا بـووە خـاوەن زۆرتـرین ڕووبـەری خـاك و گەورەترین دەووڵەتی بەلكان ، بەهۆی لكاندنی چەندین ناوچەی ڕووسیا بەو

وولاتەدا ، وەك :- بسئارابیاو ، هەرێمی ترانسلفانیاو هەرێمی پۆکڤیناو ، ناوچەی باتانی مەژەریەکان ، کە بەر دابەشکردن کەووتن ، لە نێوان ڕۆمانیاو وولاتی یۆگسلاڤیا ، بەپێی باری گوونجاوی نێوودەوولەتیو هەرێمەکاندا .

١٩١٨/١٠/١٢ لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانو هەرەس پێ هێنانی ئیمپراتۆریەتی- نەمسا ، مەژەر - کە ئەویش بووە هۆی ئەوەی کە هەرێمی تشیك سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیەنێ وەك دەوولەتێکی نێوودەوولەت لە ناوچەی بەلکان و جیهاندا .

دوای ئەوە لە ١٩١٨/١١/١٤ ، تشیکیەکان لە گەڵ سلۆڤاکیکان لە شاری براگ یەکگرتووی وولاتەکەیان ڕاگەیاند و ئەم یەکگرتنە بەردوام بوو تا ١٩٩٢/٤/١ ، بە دووبارە بوونەوەی سەر بەخۆیی وەك وولاتێکی نێوودەوولەتی لە هەرێمەکەو جیهاندا ، بەناوی کۆماری تشیك . کە پایتەختەکەی ناوی- براگ - ەو ژمارەی دانیشتووانەکەی، ١,٥٨٥,٠٠٠ملیۆن کەسە.

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ١١,٤٣٦,٠٠٠ ملیۆن کەسە. هەروا ڕووبەری وولاتەکەی ، ٧٨,٨٦٤ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە. هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٢٧٦ کەس لە یەك میل چوارگۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، تشیکیەکان ٩٥٪ . سلۆڤاك٥٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩١٨/١٠/١٥ شەریف پاشا نامەیەکی ئاراستەی - سێرپێرس کۆکس بە ژمارە/٣ - لە میزۆبۆتامیا کرد. کە تێیدا هاتووە :-

بـۆ - سـێرپێرس کـۆکس - لـە میزۆبۆتامیا - لـە وەتـای دوای چاوپێکەووتنمان لە مارسیلیا ، چـــــەندین رووداری نـــــوێ سـەریانهەڵداوەو ئێـستا ئێمـە لـەدوای تاوانــەکانی سـەرکردە تورکە لاوەکان کەوتوونەتە ناو قۆنـاخێکی نـوێی سـتراتیژێك وسیاسـی، ئـەو رق و کینەیـەی کـــــە ئەرمەنیـــــــەکان و کـــــوردەکان لـــــە یـــەك جیادەکاتەوە، لە دەوورانـی رژێمـی حەمیدییە، هـەروا لـەدەووراني کۆمیتـەی ئیتیحـاد و تـەرەقی لـە سـونگەی دەسیسەی تـەواوو سیاسـیەوە سەرچـاوە دەگرن و بەهیچ لکۆجێ سونگەی ئاینی و نەتەوەییان نییە لە هەرێمەکەدا .

ئـەمرۆ هـەردوو نەتـەوە کـە بـە زۆر ناچارکراون لەتاقـە یـەك ناوچـەدا بـژین وا پێویست دەکات ئاشت بکرێنەوە، موسلمانەکان کە زۆربەی رەها پێك دێـنن و ئەرمەنییەکان کە کەمینەیـەکی بەرچاون , ئەوانـەی کـە مـاف هاویـەکیان هەیـە.

بۆ پێداگرتنم لەسەر هەقی هاونیشتیمانیەکانم و بەهەمان شێووە لە سـەر مـاف ئەرمەنیەکان، چ ئەوان و چ لە لایەن حکوومەتەکانی بەریتانیاو فەرەنسا.

من باوەش بۆ وەدیهێنانی بناخەکانی ئاشتبوونەوەو رێکەووتن دەکەمـەوە لـە ستاتووی نەتەوەیی دوا رۆژیانـدا. بۆ ئـەوەی هـەوڵدانەکەم بەچاکی بەئـەنجام بگەیـەنم، پێویـستە دەسـتەو جـێ کۆمیتەیـەك لـە پـاریس و لەنـدەن پێکـەوە بنرێ، جا ئەگـەر لـە سونگەی بێ کاتی ئێوە نـەتان توانی بـەتالوو کـە چـەند ئەلیکاریم بۆ رەوانە بکەن.

مـن تـا ئـەوکات ئۆفیـسەکانی خـۆم لـە لەنـدەن و پـاریس تـەرخان دەکـەم بـۆ داکـۆکیکردن لـە بەرژەوەندیـە زۆر گـرنگ و رەوایـەکانی هاونیـشتیمانیان و هاوئاینـەکانم. کۆمیتـەی ناوەنـدی کـە دەبـێ دەسـتەو جـێ لـە ژێـر چـاودێری حکوومـەتی خاوەنـد شـکۆی بـەریتانی سـەرەتا لـە میزۆبۆتامیـا و دواتـر لـە

کوردستان پێك بێ. دەتوانێ لەمبارەیەوە لەڕێنوێنیەکانی و دەسەلاتی تەواوی خۆی خەبەردارم بکاتەوە.

سەرچاوە:-گۆڤاری k21 ژمارە/١ ساڵی ٢٠٠٨.

١٩١٨/١٠/١٥ شەریف پاشا خەندان نامەیەکی ئاراستەی باڵیۆزی بەریتانیا – لۆرد دەربی – کرد بە... بە ژمارە/١ کە تێیدا هاتووە :-

باڵیۆزی بەڕێز :- بێ کۆتایی منەتباری ئێوەوە دەبم ئەگەر بفەرموون ئەم راگەیەنراوەم کە هاوپێچە لەگەڵ ئەم نامەیە ناردووە لەبەر بەپەلەیی ئەو بابەتەی کە تێیدا باسم کردووە بە کالیۆگرام بیگەننە دەست – سێرپێرس کۆکس – من تەواو خۆشنوود بووم بە و پێشوازییەی کە سیادەتی بەڕێزتان ئەو رۆژە لێتان کردم و بەو هیوایەی کە سیادەتتان لە یەکێك لەم رۆژانە بە دوورو درێژی چاوپێکەوتنمان بکات. بۆ ئەوەی لە سەر بابەت گەلێك قسە بکەم کە بەشێوەیەکی تایبەتی جێگەی بایەخی حکوومەتی خاوەند شکۆی بەریتانی دەبێ و بە لوتفەوە ئەم هەڵە دەقۆزمەوە تا دەربڕینی زۆر بەرزی و رێزلێنانی خۆمتان پێشکەش بکەم.

سەرچاوە:- k21 ژمارە/١ ساڵی ٢٠٠٨.

١٩١٨/١٠/٢٠ لەدایك بوونی شاعیرو ئەدیب و رووناکبیری نەتەوەیی - یونس رەئوف مەحمود – ناسراو بە– دلدار– لە شارۆچکەی شاعران و ئەدیبان و رۆشنبیرانی شاری کۆیسنجق لە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان .

لەخێزانێکی ئاینی شارەکەو و خاوەن سروودی –ئەی رەقیب هەرماوە قەمی کورد– کەبۆتە سروودێکی نەتەوەیی ونیشتیمانی رەسەن لە سەر ئاستی کوردستان ، هەروا کاتی کردنەوەی رادیۆو تەلەفزیۆنە ناوخۆیی و ئاسمانیەکانی کورد بەو سرووده دەست بە پەخشەکانیان دەکەن لە کوردستان بەرەو جیهاندا .

١٩١٨/١٠/٢٠ مۆرکردنی رێکەووتنامەی – مۆدرۆس– لەلایەن هاوپەیمانان و وولاتانی بەرەو دورستکردن ، کە بەشێوەکی فەرمی کۆتایی بەجەنگی یەکەمی جیهانی هێنرا ، لە نێوان بەریتانیاو ئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا ، ئەویش بە کشانەوەی هێزەکانی سووپای عوسمانی لەپارێزگای موسڵ بەتەواوی ، کە ئەو کات دانیشتووانی پارێزگای مووسڵ ٨٠٪ ی کورد بوون ، بە تایبەتی لە

باكوورو باكووری رۆژئاواو رۆژهەلاتی مەلبەندی شاری مووسل ، كە ئەو ناوچانەی بەشێكن لە هەرێمی باشووری كوردستاندا .

١٩١٨/١٠/٢٥ لە دوای داگیر كردنی شاری كەركوك و دەورووبەری لە باشووری كوردستان ، لەلایەن هێزەكانی سووپای بەریتانیا ، ئەویش بەبەرز كردنەوەی ئالای بەریتانیا لەسەر بالەخانەو جیگا بەرزو بەرێووەبەرایەتیەكانی شاری كەركوك لە هەرێمەكەدا .

١٩١٨/١٠/٢٩ وولاتـــی كرواتیـــا ســـەربەخۆیی خـــۆی راگەیانـد ، دوای ئـەوە چـووە نـاو یەكیـەتی لەگـەل چـیای رەش – جبـل الاسـود– دوای ئـــەوە لەســـالی١٩٢٩ لەگـــەل هەرێمـــەكانی دیكـــەی ناوچـــەكە یـــەكیان گـــرت وەك هـــەرێمی ســـربیاو ســـلۆڤینیاو كـــروات و دەوولـــەتی یۆگسلاڤیایان پێك هێنا بە ناوی یەكگرتووی یۆگسلاڤیا لە هەرێمەكەدا هـەروا ئـەم یەكگرتنـە بـەردوام بـوو تـا لـە ١٩٩١/٦/١٥ دووبـارە سـەربەخیی تـەواوی خۆیـان راگەیانـد ، وەك دەوولـەتێكی سـەربەخۆی نێوودەوولـەتی ، بەناوی كۆماری كرواتیا لە هەرێمەكـەدا . كە پایتەختەكـەی نـاوی –شـیزینۆ– یە و ژمارەی دانیشتووانەكەی ،٦٧٥,٠٠٠ هەزار كەسە.

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەكەی ، ٤,٨٦٠,٠٠٠ ملیۆن كەسـە . هـەروا رووبـەری وولاتەكـەی ، ٢٣,٧٠٠ كیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چـڕی دانیشتووانەكەی ، ٣٧٤ كەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەكانی ، مۆلدافی و رۆمـانی ٦٥٪. ئۆكرانی ١٤٪. رووسـی ١٣٪. قەوقازی ١,٤٪ . لـە وولاتەكەدا.

تێبینی :– بۆ زانیاری زیاتر دەتوانی بگەرێیتەوە سەر كتێبی ئینسكلۆپیدیای

کوردستان و وولآتانی جـیهان .

١٩١٨/١٠/٣٠ لـە دوای مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی مـۆدرۆس و کۆتـایی هـاتن بـە دەسـەلآتی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی و خۆبەدەسـتەوەدان ، کاردانـەوەی خراپـی کـردە سـەر کـوردو کوردسـتان ، دوای ئـەوە بـووە هـۆی دابـەش کردنـی کـوردو نیـشتمانەکەی ، لەسـەر چـوار دەوولـەتی دورسـتکراو ئـەویش: - ئێـراق و ، ئێران و ، تورکیا و ، سووریاو ، بەشـێکیش بەر کۆمـاری ئـەرمینیای سـۆڤیەت کـەووت لـەم لـەت لەتکردنـەدا ، کـە پارێزگـای یـەریڤان و دەووروبەریـەتی لـە کێشووەرەکەدا ، بە هەرێمەکانی نەخچەوان و شوشەو چەندین ناوچەی دیکە لەخاکی کوردستاندا.

تێبینی:- تورکیاو ئێران ، هەردوو وولآت داگیر کەری خاکی کوردستانن بەر لەو پاچە پارچەکردنەدا ، ئەویش لە دوای مۆرکردنی ڕێکەوتننامە زەهاو لە سالی ١٦٣٩ ، لە دوای شەڕی حالیدێران. بەلأم ئێراق و سووریا و پارێزگای یەریڤان و دەووروبەری لە دوای کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهان پێیان لکێندراوە لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١٠/٣١ مـۆرکردنی ڕرێکەووتننامـەی وەسـتانی شـەڕ لـە نێـوان هاوپـەیمانان لەگـەڵ ئیمپراتۆریـەتی عوسمانیـدا ، ئەمـەش بـووە هـۆی چـالاکی نەتـەوە پـەروەری کورد- کۆمەڵەی تەعالی کوردستان- سەر لەنوێ دەستی کرد بە چالاکیەکانی خۆی لەباکووری کوردستان .

١٩١٨/١٠/٣١ پـاش دانووسـانێکی چڕ لـەنێوان نووێنـەرانی تـورك و بـەریتانیا و دوای ئـەوە لەلایـەن هاوپەیمانانـەوە ، کـە - ئـەدمیرال کـارلورت- و نووێنـەرانی تـورك - حوسـێن ڕەئـوف بـەگ و ، ڕەشـاد حکمـەت بـەگ و، سـەعدوللابەگ - بەلگەنامەی فەرمی ئاگر بەستیان لـەناو کەشتی بەریتانیا- ئاگاممنون- لـە بەنـدەری مـۆدرۆس ، لـە دەریـای ئیجـە مـۆرکرد . کەبـە فـەرمی جـەنگ لـە ڕۆژهەلآتی ناوەراست کۆتایی هات لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١١/١ قـەزای هـەولێر لـە هـەرێمی باشـووری کوردسـتان ، کـە سـەر بـە وویلایـەتی مووسڵ بوو ، لە ژێر ئیمپراتۆریەتی دەسەلآتی عوسمانیدا ، بریاری بۆ درا بە بوونی بە پارێزگار و - ئەحمەدە فەندی عوسمـان - بـووە یەکەم پارێزگاری هەولێر ، کە قەزاکانی کۆیەو رواندزو مەخموری پێووە لکێنرا .

١٩١٨/١١/١ دادوەرو نووێنـەری بـەریتانیا لـەئێراق – میجـەر نوئیـل – کـە لـە لایـەن سـێر ئارنولد ویلسنی فەرماندار سەربازی بەریتانیا لە بەغدا بەرەو دورستکردنی بارو دۆخێکی لەبار سەردانی شاری سلێمانی کرد ، لە باشووری کوردستان و ، لـە بەردەرگای سـەرای سلێمانی کۆبوونـەوەی بەزانا ئاینی و شێخەکان و شـێخ مـەحمودی حەفیـد کـرد ، بـەناوی نووێنـەری بـەریتانیا ، لـە وتارەکـەی شێخ مەحمودی بەدادوەری سلێمانی دانا.

لە هـەمان ڕۆژ سـەردانی شـاری کـەرکوکی کـرد ، بـەهۆی بـوونی بـە دادوەری گشتی بەریتانیا لە پارێزگای کەرکوك ، کە لەو کاتە لەزێی بچوك تاکوو دیالە لە ڕۆژهەلات و تاکوو سنووری تورکیاو ئێرانی دەگرتە خۆ لە هەرێمەکەدا .

بە هەمان شێووە کۆبوونـەوەی لەگەڵ کەسایەتی و سـەرەك هـۆزە کوردیـەکان ئەنجامـدا لەشـاری کـەرکوك و لەوتارەکـیدا ڕایگەیانـد کـە بـەریتانیا نیـازی دامەزراندنی دەوولەتێکی کورد یە لە هەرێمەکەدا .... بەلام کورد .... ؟.

١٩١٨/١١/٤ ڕژێمـی تـورك کەوتـە ڕاگەیانـدن ، بە نـاوی ئـەوەی ، کـە وویلایـەتی مووسـڵ بەشـێکە لـە تورکیای داهـاتوودا ، کەچـی زۆربـەی دانیـشتووانی وویلایـەتی موسـل کـوردن و داواکـەیان وای کـرد، کـە دەسـت بکـەن بـە کـشانەوە لـە وویلایەتی مووسڵ وردە وردە تاکوو کۆتایی بەدەسـەلاتەکەی لە وویلایەتەکە هات لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/١١/٥ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای تورك لـە وویلایـەتی مووسـڵ ، بەتایبـەتی لـە شـاری مووسـڵ گەیـشتنە نـاو شـارەکە . بەمــەش دەسـەلاتی تـەواوی بەسـەر ئێراقـدا سـەپاند لەبـەر مەترسـی ڕاپەڕینـەکانی ناوچـەی بـارزان و دەووروبـەری لـە هـەرێمی باشـووری کوردستان .

هـەر بـەو هۆکـارەش لـە بریارێکیـدا ناوچـەی بـارزانی لەقـەزای ئـاکرێ جیـاکردەووەو بـە قـەزای رواندزی لکانـد ، کـە پـێش ئـەو هـەنگاوە سـەر بـە پارێزگای موسل بوو لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١١/٦ مەندووبی سامی فەرەنسا لە سووریاو ئەرمینیا – مسیۆ جۆرج بیکۆ– لە بەندەری لوبنان هاتە خوارێ ، کە لەو کات ترسی زیاتر لە بەریتانیا هەبوو ، کە نیازەکانی بەریتانیا بەهاندانی لایەنە رامیاری و نەتەوەیەکان دژی فەرەنسا بووە . کە لەو کات سەرکردەکانی سووپای بەریتانیا لە سووریا سەرقاڵی کۆبوونەوە هەمەلایەنەکانی ناوچەکە بوون لە پێناو جێبەجێکردنی نەخشەکانیان .

١٩١٨/١١/٧ نووسەرو مێژوونووسی فەرەنسی و نوێنەری فەرەنسا لە رۆژهەلاتی ناوەراستدا – باسیلی نیکتین – نامەیەکی ئاراستەی لێژنەی داواکاری کرد . لەبارەی کێشەی کوردو گرنگی دان بە چارەکردنی مافەکانی لە کوردستان . بەلام نامەکەو بروسکەکە تەنیا بۆتە بەلگەیەکی رەسمی مێژوویی لەئەرشیفەکاندا .

١٩١٨/١١/٧ ژەنەراڵ شەریف پاشای خەندان نامەی دووەمی ئاراستەی – لۆرد رۆبێرت سێسیل– لە لەندەنی پایتەختی بەریتانیا کردووە ئەمەش دەقی نامەکەیە:–شەرەفی ئەوەم هەیە کە بۆ ئاگاداری سێنسۆرتان چەند لێکدانەوەیەك کە بەمێشکمدا هاتووە بۆ تاوتوێکردنتان راگەیەنم کە جەنابتان حوکم لەسەر ئەوە دەدەن، کە لە بەرژەوەندی هەردوو وولاتماندا کە بەگوێرەی من بە هەمان شێوە لە بەرژەوەندی رۆژهەلات و مرۆڤایەتی و ئاشتی دوا رۆژیش دا بێت.

گەنجە تورکەکان خۆیان وا ببیننەوە وەك ناچاربن پەنا ببەنە بەر تەلەکەیەکی نوێ بۆ سەر لە نوێ فریووە دانی راوێژکار – سەرۆك کۆمارەکان – هاوپەیمانان بەوەی بروایان پێببەنن کە ئەوەی کۆنستانتینۆپل روویدا ئەوە گۆرانکاریەکی رامیاری بوو .

دوای هەرەس هێنانی – بوولگارستان – تەلعەت پاشا وای دەبینی کە نۆرەی هەرەس هێنانی تورکیاش هاتووە و باوەریشی وابوو کە وریایی لەوە دایە خۆی لە شانۆی رووداوەکان بکێشێتەوە بۆ ئەوەی جلەوی حکوومەتی نهێنی بە دەستەوە بگرێ، بەوەی کە بە رەسمی ژەنەراڵ عزەت پاشای ئەلمانخوازی ناسراو جێگەی بگرێتەوە کە سەر بە دووەم رێزبەندی جەمعیەتی ئتحادو تەرەقیە وەك ئالیکارە سەرسەخت و وەحشیەکانی

ئتحادیەکانی وەك – فەتحی بەگ، فەخری بەگ، جواد بـەگ و رەئووف بـەگ – هتد.

ئـەوە تـەواو جێگـەی ئەسـەفە کـەوا هاوپـەیمانان هـەول و مەرجـەکانی ئـاگر بەستیان لـە گـەل سـەرەرۆ تاوانکارەکـان کـە حکوومـەتی رەسمـی تورکیـا پێك دهێنن مۆرکرد، کە لە پـەنای ئـەم حکوومەتـەوە سـەرۆك گـەلێکی شـاراوە هـەن کە بۆ حسابی حکوومەت کار دەکەن بە دەستکردن بە وتوویـژ لـە گـەلً ئـەم کۆمەڵـە جینایتکارەکـە لـە وەتـای دەسالً دەبـیً هـەر سـەروەت و ســـــامان دەخەنـە سـەریەك، ئێـوە پێتـان وانیـە کـەوا هاوپەیمانـەکان بیـچمێکی خـراپ نیشان دەدەن لە بەرامبەر هەموو عوسمانیکان بەبیً جیاوازی رەگەز کە ئـەوان ئەوەندە تەلاوی ئەو حکوومەتە نەفرەتلێکراوە یان چەشتووە... ؟

بۆ هێنانەکایەی عەدالەت وپرنسیپەکانی یاســـا، دەبیً سەرەتا دەست بکریً بـە جیاکردنـەوەی بـەر پرسـیاریەتیەکان لـە وانـەی کـە رێزیـان لـە یاســـــا نـەگرتووە...؟ تاوانـەکانی ئەلمانـــــیا، بوولگارسـتان وکـوورژانی چـەند سەربازێکی فەرەنسی لە شەقامەکانی شاری ئەسینا دەخەنـە پالً بنەماڵـەی – هۆهێنزیـۆلێن– پاشـا فیردینـاد– و– پاشـا کۆنسـتانتین– لـە کاتێکـدا کـە ئەوانـەی لـە کۆمیتـەی ئتحـادو تـەرەقی کـە ناسـراوبوون لـە بەرامبـەر نەتـەوەی عوسمانی کەمتر تاوانبارتر نەبـــوون.

ئەم کۆمەلە شوومەیە بەردەوام بـوو لـەوەی تـاوانی هـەرە قێزەون لـە بەرامبـەر عوسمانیـە لیبرالـەکان، لایـەنگرانی ئەنگلستان وفەرەنسا لـە دژی دورزەکـان، ئـەلبانیکان، عەرەبەکان و ئەرمـە نیـەکان دا بکـات. یـەکێك لـەو تاوانانـەی کـە کـەمتر تۆقێنـەرتر نـبن،... ئایـا ئـەوە نییـە کـە بـە فێـلً و تەڵکـە، تورکیایـان خســـــتە نـاو جەنگێك بـە تـەك ئیمپراتۆریـە ناوەندەکان، بووە ترسناکترین ئاستەنگیان بۆ هاوپەیمانەکان دروستکرد هەر بۆ ئەوەی تێنـوێتی خۆیـان لـە دەسەڵاتگیری و لە زێری ئەلمان تێر بکەن...؟.

پـێم وایـە دەبـیً بـە دەنگـی بـەرز ئـەوە راگەیـەنریً، کـەوا تورکیـا ئـارامی و ئاسـایش بەخۆیـەوە نـاگریً تـا وەکـوو کۆمیتـەی ئتحـادو تـەرەقی بمێنـیً و تاوەکوو مۆنتالیتەی شوومی لە وولاًت قەلاًچۆ نـەکرێت، واتـە کردەی هێـز دژ بە بیً هێزەکـان لـە بەرامبەرگـەل بـە پێـچەوانەیە پرەنسیپەکانی بـەرێز سـەرۆك

کۆمـاری ئەمـەریکا – ویلـسن– گوایـە هاوپەیمانـەکان لـە رووی ئەخلاقیـەوە بەرپرسـیارن وەك چـۆن کـاتی خـۆی گەنجـە تورکـەکانیان دنـەدەدا، وێـرای ئەوەی کە من لە وەتای نۆسالْ دەبێ راستقینەیانم پێناساندوون.

بۆ ئـەوەی ئاشـتی بـالْ بەسـەر تورکیـادا بکێـشێ دابەشـکردنێکی عادیلانـەی خاکەکەی دەبێ بە گووێرەی زۆرینـەی ئـەو نەتەوانـەی لـە تورکیا دان دابـەش بکرێ و، ئەمەش تەواو بە رێـز گرتن لـە مافـە یەکسانیەکانی کەمینـە نەتـەوە ییەکانی ئاشـتەواییکردنەوەی گشتی دەبێ لـە نێوان هـەموو پێك هاتـەکانی وولاْتدا بکرێ و دەبێ متمانەی هەمووان لە سـەر بنـچینەی مـاف و ئەرکەکاندا بچەسپێ.

بۆ گەیشتن بەم ئەنجامە تەندروست دەبێ پێش هەموو شتێك بە شێووەیەکی زۆر توونـد بـەر پرسـانی کۆمیتـەی ئتحـادو تـەرەقی، تاقـە بـەر پرسـیاری وێـرا نبـوونی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی و هـەموو ئـەو تاوانـە هەمـە چەشـنانەی لـە دەوورانی ئەواندا لە تورکیادا کراون، سزا بدرێن.

ئـا بـەم شـێووەیە گـەلی عوسمـانی بـەبێ جیـاوازی رەگـەز و ئـایین هەناسـەی متمانـەو ئاسـایش دەدات. بـەم شـێووەیە سـولتان چـیتر کۆیلـەی بانـدێکی سـەرەرۆی تاوانکـار نابێـت و دەتـوانی بـە ئـازادی و پیـاوانی دەوولـەت هەلبـژێری هۆشـیار بـەو مەترسـیەی کـە لـە ژێـر دەسـەلاْتی شـاراوەی ئـەم بـەر پرسـانەی ئێـستەیدا هەمیـشە یـاخی دەبـێ بـۆ ریفـرۆم، بـۆ ئـازادی و بـۆ دادپـەروەری کـە هـەموو خـەلك تینوویـەتی، بـەم شـێووەیە سـولتان گـەرەنتی دەوورانێکی نوێ و بووژاندنەوەی وولاْت دەدات.

سەرچـاوە:– ئەرشـیڤی وەزارەتــی دەرەوەی بــەریتانیا. دۆســیەی ژمـــارە/ FO/۳۷۱/۳۳۹۸

۱۹۱۸/۱۱/۷ بـەریتانیای مـەزن و فەرەنـسا بلاْوکراوەیـەکی هاوبەشـیان ڕاگەیانـدو بـەلْێنی سەربەسـتیان بەگـەلانی ژێردەسـالاْتی عوسمانیـدا بـەو مەرجـەی بـە ئـازادی چارەنووسی داهاتووی خۆیان دیای بکەن ، لە ناوژەو هەرێمە جیا جیاکاندا .

۱۹۱۸/۱۱/۷ سـەرکردەی هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا ژەنـەراڵ– مارشـال– جـاڕی سـووپاکەی داو شاری موسـلی بەتـەواوی داگیر کـرد ، لـە دوای مـۆرکردنی پەیمانی مۆدروس. لە نێوان هاوپەیماناندا .

١٩١٨ /١١/٨ لە دوای داگیر کردنی سەرکردەی هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا ، شـاری مووسـڵیان داگیر کـردو – کۆلۆنێـــل لیـــچمان –کـــرا بـــە فەرمانـدی گـشتی لـە پارێزگـای مووسڵ .
کـە شـارەکانی هـەولێرو دهـۆکو دەوورووبەریشی دەگرتـە خۆ لـەو کـــات لـــە هـــەرێمی باشـــووری کوردستان .

١٩١٨/١١/١١ لێژنـەی داواکـاری لـە وولاّتـی فـارس –ئەمـەریکی بروسـکەیەکی ئاراسـتەی باسیلی نیکتین کرد لەژێر ژمارە/ ١٣ ، بە وەلاّمدانەوەی نامەی نیکتین لەسەر بارو کێشەی کورد لە کوردستان .

١٩١٨/١١/١٤ گـەلانی تـشیكو سـلۆفاکیا لەشـاری بـراگ پـەیمانی یـەکگتووی وولاّتەکـەیان ڕاگەیانـدو تـشیك بـووە ئەنـدام لـە هێزەکـانی دەوولّـەتی تـشیکۆسلۆفاکیای یەکگرتووی نوێ لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١١/١٤ بلاّوکردنـەوەی وتارەکـەی – لێکۆلینـەوە لەسـەر مێـژووی کۆمەلاّیـەتی کـورد– لەلایەن کـامران عـالی بەدرخان لـە ژمـارە/ ١٣٠ی گۆڤـاری – ئیتحـاد– بـەزمانی تورکی لە باکوری کوردستان .

١٩١٨/١١/١٦ لە دوای ناردنی نامەی – شێخ مـەحمودی حەفیـد – بۆ ئەفسەری بـەریتانیا لە کفری – رائد نۆئیل – کە لەم رۆژە گەیشتە شاری سلێمانی لە باشـووری کوردسـتان ، هـەر لـەوێ بروسـکەیەکی ئاراسـتەی بەغدا کـرد . بەدەرخـستنی پیاو چاکی و ئازایەتی کوردو هەروا لەنامەکەیدا گوتی:–

بە هیچ شێوەیەك کۆسپ لەبەردەم پێك هێنانی دەوڵەتی کوردی لە باشووری کوردستان نییە لە ژێر پارێزگاری بەریتانیا بەڵکوو بەپێچەوانەیە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١١/١٧ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – ژین– لە شاری سلێمانی لەباشووری کوردستان.

١٩١٨/١١/١٧ نووێنەری بەریتانیا – میجەر نۆئیل – و سەرۆکی ئەمەریکا – ویلسن– جاڕی دامەزراندنی یەکەمین کابینەی حکوومەتی شێخ مەحمودی حەفیدی دا لە باشووری کوردستان ، ئەویش لە سەر ئامۆژگاری ویلسن ، و دوای یەك ڕۆژ لە گەیشتنەوەی بۆ شاری سلێمانی ، بەڵام ئەنجامەکەی پشتگوێ خراو دژی وەستان.

١٩١٨/١١/١٨ بڵاو کردنەوەی ڕاگەیاندنی هاوبەشی فەرەنساو بەریتانیا ، کە تیایدا هاتبوو:– نەتەوەکانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی مافی سەربەخۆییان هەیە ، کە کوردیش یەکێکە لەو نەتەوانە لە سەر خاکی خۆی کە کوردستانە لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١١/١٨ووڵاتی لاتفیا سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاند ، بەڵام بە هۆی لەباری بارو دۆخی ناوچەکە ، هێزەکانی سووپای ڕووسیای سۆڤیەتی پەلاماری کۆمارەکەی داو بە داگیر کردنیەوە لکاندیە ژێر دەسەڵاتی خۆی ، دوای ئەوە بووە یەکێك لە کۆمارەکانی پێك هاتەی یەکیەتی سۆڤیەت تاکوو هەڵووەشاندنەوەی یەکیەتی سۆڤیەت لە کێشووەرەکەدا .

هەروا لە ساڵی ١٩٩١ ، دووبارە سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاند ، بە جیا بوونەوەی لە سۆڤیەتی جاران لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١١/٢١ لـه یاداشـتـەكانی وەزارەتـی دەرەوەی بـەریتانیا ، كـه لـه ٢٣ لاپـەڕەی گـەوورە پێكهاتبوو ، كه تەواوی ڕاستیەكان دیاری دەكات ، كه كوردستانی لكێنراو بـه ئێـراق لـه ڕۆژهـەڵاتی زێـی دیجلـەوە تـاكوو دواوەی چـیای حەمرینـه بـه درێژایەكەی خاكی كوردستانه له هەرێمەكەدا .

١٩١٨/١١/٢٦ پارێزگـای هـەولێر لـه هـەرێمی باشـووری كوردسـتان ، بـەبێ بـەرگری لێكـردن لەلایـەن جـەماوەری شـارەكەدا ، لەلایـەن هێزەكـانی سـووپای بـەریتانیا داگیر كرا.

١٩١٨/١١/٢٧ كۆبوونـەوەی لێژنـەی سـەر بـه ئەنجوومـەنی وەزیرانـی بـەریتانیا ئەنجامـدرا ، لەپێناو چاو پێخشاندنەوەی باری ڕامیاری لـه ئێراقی بەرەو دورسـتكردن لـه سەر خاكی گەلانی وولاتی نێوان دوو زێیَ ، كه لـه لایـەن– لارندولد ویلسن– سەرپەرشتی دەكرا.

١٩١٨/١١/٢٨ سـەركردەی بزووتنـەوەی ڕزگـاری كـورد – شـێخ مـەحمودی حەفید – زمـانی كوردی لەدامو دەزگاكـانی حكوومەتەكەی كـردە زمانیفـەرمی و هەولێـدا كـه پارێزگـای كـەركوك بخاتـه سـەر حووكمداریەكـەی لەسـلێمانی ، لـه هـەرێمی باشووری كوردستان .

١٩١٨/١٢/١ دادوەری گشتی بەریتانیا له ئێراق ، سەردانی شـاری سلێمانی له باشـووری كوردسـتان كرد، دوای گەیشتنی بۆ شارەكه لەگـەڵ شـێخ مـەحمودی حەفیدو سەرەك عەشیرەت و كەسایەتی ناوداری شـارەكه كۆبوونەوەیەكی ئەنجامـدا لـه بارەی بارودۆخی ناوچەكەدا .

١٩١٨/١٢/٤ له دوای كۆتایی هاتنی گفتووگۆی نهێنی لـه نێـوان – لوید جـۆرج و كیمنسـۆ – كـه – وایزمـان – پێـشڕكێیەكانی ئاراسـتەی وەزارەتـی دەرەوەی بـەریتانیا كرد ، بۆ دەست پێكردنەوەی پەیووەندی لەگەڵ مستر بلفـۆڕو ئاگـادار كردنـی لـه پێـشنیارەكانی جوولانـەوەی سـەهیۆنیزم ، لـه كـۆنگرەی ئاشـتبوونەوە لەپاریسی پایتەختی فەرەنسادا .

١٩١٨/١٢/١١ شاعیرو نووسرو رووناکبیری سۆڤیەت و جیهان – ئەلکسەندەر سۆلگنستین

– لەناوچەی لە شاری– کیسلۆڤۆدیسک– قەوقاز چاوی بەجیهان هەڵهێناوە. لەدوای تەواوکردنی قۆناخەکانی خوێندن، هەر لەمنداڵیەوەش بیری شۆرشگیری و زانستی بیرکاری لەهەستەکانی دەخولایەوە.

دوای ئەوە وەك سەربازێکی ئازا دژی نازیەکان جەنگاوە لەوساتەوە وەختانەدا کە ڕووسیا کەوتبووە ژێر هەرەشەی داگیرکردن لەلایەن هێزەکانی سووپای ئەلمانیا لە ساڵی ١٩٤١، بەلام لەساڵی ١٩٤٥ دەستگیردەکرێ و حووکمی ٨ ساڵ زیندانی لە ئۆردوگاکانی بەدیلگیراوان بەسەری دادەچەسپێ... کاتێ رەخنەی لە توانای ستالین گرتووە کە ناتوانێ بەرەنگاری تواناکانی هێزی نازیەکان ببێتەوە... ئەمەش کاتێ ئاشکرا بوو کە سۆلگتسینن لەناوچەکەیدا نووسیبووی بۆ هاورێکەی خۆی ناردووە.

لە ساڵی ١٩٧٠ کە ناوی ئاشکراکرا بۆتە خاوەنی یاداشتی نۆبل بەو کەسایەتیە دبەخشرێ... لەبریاری خۆی پەشیمان بۆوە بچێتە سووید بۆ وەرگتنی خەلاتەکەی... گرنگترین بەرهەمەکانی نووسی لەوانەش – ئەرخەبیل گۆلاج –کە لەساڵی ١٩٧٣ بلاویکردەوە... لە ساڵەکانی ١٩٧٤ لە رەگەزنامەی ڕووسی بێ بەشکراو رووی لە ئەلمانیاکرد... ئەویش بەهۆی هەڵوویستەکانی دژی ستالین و سەرکردەکانی سۆڤیەت... دوای ئەوە بەرەو سویسرا و دوایی لە وویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا نیشتەجێ دەبێت.

لە ساڵی ١٩٩٤ جارێکی دیکە دەگەرێتەوە ڕووسیا... لەدوای

هەڵووەشانەوەی یەکیەتی سۆڤیەت... دوای ئەوە لە ساڵی ٢٠٠٧ سەرۆکی ڕووسیا فلادمیر بۆتین خەلاتی ڕووسیای بە سۆلگنستین بەخشی، کە گەورەترین خەلاتە لە ڕووسیا و لەهەمان کات داوای لە بۆتین کرد، ئەو نووسراوە مێژوویانە ببێتە بەشێك لە رۆشنبیری ڕووسیا... ئەم کەسایەتیە لەکارەکانی بەردەوام دەبێت تا لە ٢٠٠٨/٨/٤ ماڵئاوایی لە ڕووسیاو جیهان دەکات.

١٩١٨/١٢/١٥ لە دوای دەرچوونی هێزەکانی سووپاو دامو دەزگاکانی دەسەڵاتی عوسمانی تورك لە شاری کەرکوك لە باشووری کوردستان ، بەرپرسانی بەریتانیا یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی- نەجمە- یان بڵاو کردەوە ، کە بۆ ماوەی هەشت ساڵ لە دەرچوونی بەردەوام بوو ، کە بەزمانی عەرەبی و تورکی بوو تاکوو ١٩٢٦/١٠/٢٥ لە شارەکەدا .

١٩١٨/١٢/١٥ لەوکاتەی کەجەنگی یەکەمی جیهانی کۆتایی هات ، هێزەکانی سووپای بەریتانیا بەسەرکردایەتی کاپتن- های- گەیشتنە شاری کۆیە لە هەرێمی باشووری کوردستان ، پێش هەموو شتێك کاپتن های باری کارگێری شارو ناوچەکەی چارە سەرکرد .
هەروا حەما غای غەفوری کە کەسایەتیەکی بەدەسەڵات بوو ، بەحاکمی شار دامەزراو جەمیل ئاغای حەوێزی بەجێگری حاکمی شارەکەو مەلا محەمەدی جەلیزادە – مەلای گەورە- بە قازی شارەکەی دامەزراند لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/١٢/١٨ بەستنی کۆنگرەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم لەشاری حەیفای فەلەستین ، لە پێناو بەدی هێنانی کیانی یەهوودی – جوولەکە- لەناوچەی شامو دەوڵەتی ئیسرائیلی ئێستا.

١٩١٨/١٢/٢٥ لـە دايـك بـوونی سـەرۆكی میـسر ، محەمـەد ئـەنوەر سادات – لەگوندی میت – ئەبوو ئەلكومی – سەر بە پارێزگـای مەنوفیـە لـە میـسر، لـە بنەماڵەیـەكی هـەژاری گونـدەكان بـووە ، فەرمانبـەر بـووە لەیەكێ لـە نەخۆشخانەكانی سەربازی ، دوای تـەواوكردنی خووێنـدنی ناوەنـدی پەیووەنـدی بەكۆلێـژی سەربازی كردووە ، لەساڵی ١٩٣٨ بەپلەی ملازم دەرچووە لە ڕێزی سووپادا .

هەروا محەمەد ئەنوەر سادات پیاوێكی ڕامیاری بووەو چەندین جار لەلایەن هێزەكانی سووپای بەریتانیا دەسگیركراوە بەهۆی گومان لێكردنی بەیارمەتی دانی ئەڵمانیا و لایەنگیری كردنی لەجەنگی یەكەمی جیهاندا.

شایانی باسە محەمەد ئەنوەرسادات خەلاتی نۆبلی بەدەست هێناوە بەهۆی مۆركردنی ڕێكەووتنامـە لەگـەڵ ئیسرائیل بەگوواستنەوەی باری پەیووەنـدی لـە نێـوان عـەرەب و ئیـسرائیل لـە قۆنـاخی شـەڕو ململانـێ بـۆ قۆنـاخێكی ئاشتیانەی نوێ لەڕۆژهەلاتی ناوەڕاستدا .

١٩١٩

١٩١٩/١/١ ئەمیر فەیسـەڵی سعوودی لە حیجاز ، بەنووێنەرایەتی باوكی ، كە شانشینی حجـاز حوسـێن بـوو ، لەگـەڵ دەسـتەیەك بەسـێ نووێنـەری هـاوڕێی لەگـەڵ– لۆرەنس– ی بەناوبانگ گەیشتنە پاریسی پایتـەختی فەرەنسا ، دوای ئـەوە یاداشـتێكیدا بـە ئەنجوومـەنی بـالای ئاشـتی و داواكاریەكـەی شـا فەیسەڵ لەلایەن هاوپەیمانان بە جێبەجێكردنی بەلێنەكان پێدا.

لـەبارەی دان پێنـان بـە مـافی سـەربەخۆیی دەسـەلاتی عـەرەب بێتـەدی بـە

دەووڵـەتێکی عـەرەبی یـەکگرتوو لەئاسـیا ، کـە لـە ئەسـکەندەرۆنەوە دەسـت پێـدەکا بـەرەو ڕۆژهـەڵاتی تـا سـەر سـنووری وولاتـی فـارس و بـەرەو خواروتاسەر زەریای هندی .

جێگەی وەبیر هێنانەوەیە کەنەوەکانی داهاتووی کورد ئەوە باش بزانن ، کە لـە ڕابـردو لەئێـستادا . بـەریتانیا بەپلـە یـەك و ئەمـەریکا بەپلـە دوو ، دابەشکەرو داگیر کەری خاکی کوردو کوردستان بوونـە لەگـەڵ نۆکـەرەکانیان لەعەرەب و فارس و تورك و دوایش ڕووسیا و هـەروا بەئاسانکاریەکانی کورد بۆیان..؟...!.

١٩١٩/١/١٢ لیژنـەی شـارەزایانی ئەمـەریکا ڕاپۆرتێکیـان بـەرز کـردەوە لـە دوا ئاکـامی کارەکانیـان بـۆ سـەرۆکی ئەمـەریکا – ویلـسن – بەچـەندین پێـشنیار ، کـە بەندبوون بەکێشەی فەلەستین و گەلی یەهوودی لـەو هەرێمـەدا ، ئـەویش بـە سێ خاڵ .

ئەویش بەڕەزامەندی دوو دەووڵەتی دراوسێی جیاوازو ئەو دەووڵەتـە لـەژێر پـارێزراوی بـەریتانیا بێـت ، داوا لەیەهوودیـەکان بکرێـت بەگەرانـەوەیان بـۆ فەلەستین و نیشتەجێ کردنیان لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/١/١٥ دامەزرانـدنی ئەنجوومـەنی کۆمەڵـەی گـەلان لەلایـەن وولاتـانی هاوپـەیمان لەکۆنگرەی ئاشتی لەپاریسی پایتەختی فەرەنسادا .

١٩١٩/١/١٥ لـە دوای جـەنگی یەکـەمی جیهـان – ڕۆزا لۆکـسمبۆرگ – بەشـداری دامەزراندنی کۆمەلـەی سپارتاکۆس کـردووە ، بـەڵام لەگـەڵ هاوڕێکـەی کـارل لبکخت دەستگیر دەرکێن ودوایی شەهید دەکرێن لەلایەن ڕژێمـی ئەڵمانیا لـە وولاتەکەدا .

١٩١٩/١/١٨ بەسـتنی کـۆنگرەی ئاشـتی لـە پاریـسی پایتـەختی فەرەنـسا ، کـە شـەریف پاشای خەنـدان بەنووێنەرایـەتی کـورد بەشـداری لـەو کۆنگرەدا کـردو داوای مافـە نەتەوەییـەکانی کـوردی لـە کوردسـتان کـرد بـە تایبـەتی لـە باکووری کوردستاندا بەڕاپۆرتێکی تێرو تەسەڵدا .

۱۹۱۹/۱/۱۸ جەنگی یەکەمی جیهانی کۆتایی پێ هێنرا ، ئەویش بەگرێدانی کۆنگرەی ئاشتی لە پاریسی پایتەختی فەرنسا ، کە ۲۷ وولآت بەشداریان لەو کۆنگرەدا کرد ، بە گۆرینکاری نەخشەی جووگرافی ئەوروپای نوێ و جیهان

.

کە کوردو کوردستان بەر ئەو نەخشە بەدناوە کەووت و بەتیری ژەهراوی کوردستان لەتکرا لە نێوان چوار دەوولەتی دامەزراوی نوێی دژ بە یەکتر ئەویش وەك :- ئێران و ، ئێراق و ، تورکیاو ، سووریا لەسەر خاکی گەلان بەتایبەتی گەلی کوردستان .
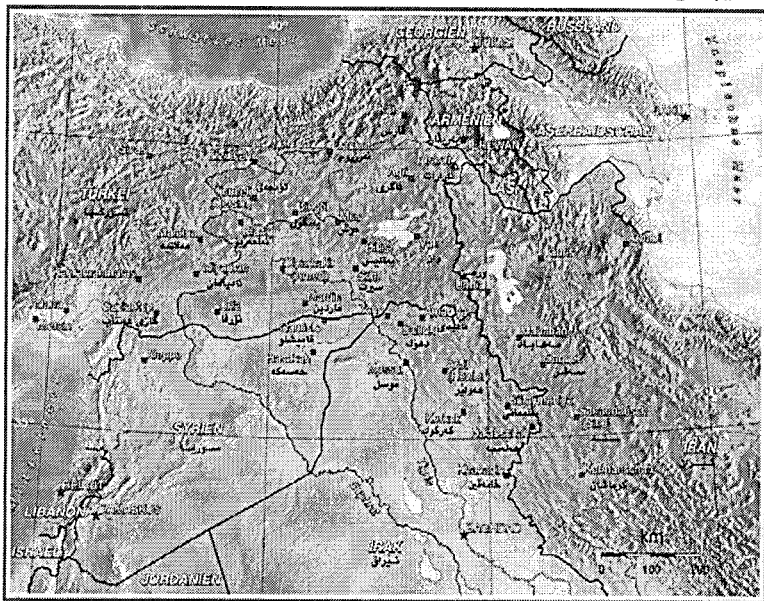
۱۹۱۹/۱/۲۱ لە دامێنی کێوی شەکربازی لە نێوان شارەکانی خوویی و سەلماس لە رۆژهەلآتی کوردستانی ژێر دەسەلآتی فارس ، هێزەکانی سووپای ئێران و کورد ، تووشی شەڕ هاتن و لە ئەنجام شۆڕشگێرە کوردەکان سەرکەووتن بەسەر هێزەکانی سووپای فارس لە ئێران و سەرکردەیان کوژراو بەدەیانیان لێ بە دیل گیران لە هەرێمەکەدا .

۱۹۱۹/۱/۲۳ لەدوای داگیرکردنی ئێراقی ئێستا لەلایەن بەریتانیا ، زاناو کەسایەتی ناوداری ئاینی ، شیرازی فتوایەکی دەرکرد ، کە کەس لە موسڵمانەکان زیاتر نابێ دەسەلآت بگرێتە دەست و نابێ نە لەهەڵبژاردن و نە لە پشتگیری

کردنی غـەیری ئیسلام هەڵبـژێردرێ و دەسـت نیشانی بکـات تـەنیا دەبـێ ئیسلام بێت.

١٩١٩/١/٢٥ لــە دوای دامەزرانـدنی ئەنجوومــەنی کۆمەڵــەی گــەلان لەلایـەن هاوپــەیمان لەپاریسی پایتـەختی فەرەنسا ، بارەگـای سـەرەکی گوواسـتراوە بـۆ شـاری ژنێڤی پایتەختی سویسرا ، لەپێناو چارەسەر کردنـی کێشە هەڵواسراوەکان لە جیهاندا

جێگەی باسکردنە کە لە سەر بنەماکانی بیروو بۆ چوونی وەزیری دەرەوەی بـەریتانیا – ئـەدوارد گـرای –بـوو ، هـەروا سـەرۆکی ئەمـەریکا – وودرود ویلسن – ئەو بیرەی بە باش زانی و بە پێی پەیمانی فرسـای ، کە یـەك لە بەنـدەکانی دامەزرانـدنی رێکخراوەیـەکی نێودەوڵەتیـە و ئەمــەش بـووە هـۆی ئـەوەی کـە کۆمەڵـەی گـەلان لـە ١/٢٥ ، دابمـەزرێت لـە نێـوان چـوار ئەنـدامی هەمیشەیی ، کە لە چوار کورسی پێك هاتبوو ئەویش:–

بەریتانیای مەزن و، ئیتالیا و ، فەرەنسا و ، یابان ... لە گەڵ ئەوەشدا دەرگا کراوە بوو بۆ ئەندامانی دیکە ، کە لە دوایی گەیشتە ٦٣ دەووڵەتی ئەندام لە کۆمەڵــەی گــەلان و نووێنــەرەکانیان و بریارەکـانیش بـە کۆمــەڵ بـوون لــە دەنگداندا.

ئـەویش بـە سێ زمـانی– فەرەنسی ، ئینگلیـزی ، ئەسپانی – بـوو . هـەروا یەکـەم کۆبوونـەوەی کۆمەڵـەی گـەلان لـە ١٩٢٠/١/١٠ بـوو ، هـەروا لـە دوای جـەنگی دووەمـی جیهـان ، بـە هـۆی بـارو دۆخـی نـوێی جیهـان ، کۆمەڵـەی گــەلان لـــە ١٩٤٦/٤/١٨ خــۆی هەڵووەشــاندەوە و رێکخــراوی نەتــەوە یــەکگرتووەکان راســتەو خـۆ دامــەزرا لــە نێـوان – فەرەنــساو ڕووســیاو بەریتانیاو ئەمەریکا و ئەسپانیا ، لە جێگەی کۆمەڵەی گەلان لە جیهاندا .

١٩١٩/١/٣٠ ئەنجوومـەنی بـالای کۆنفرانسی ئاشـتی بریاریـدا ، کـە هاوپـەیمانان و ئـەو دەووڵەتانەی چوونەتە ڕێزی ئەوانەوە رێککەووتن .

لــە سـەر ئـەوەی ، کـە ئـەرمینیا و سـووریاو میزۆبۆتامیـاو کوردسـتان و فەلەسـتین و نیـووە دوورگـەی عـەرەبی بەیـەکجاری لـە ژێردەسـتی عوسمـانی جیابکرێتەوە لە کێشووەرەکەدا .

شایانی باسە کە وولآتی نێوان دوو زێ واتە – میزۆبۆتامیا – زۆربەی زۆری خاکی کوردستان دەگرتە خۆی و ئێستا عەرەب بەنیشتمانی خۆی دەزانێ .
بەر لە دورستکردنی دەوولەتی ئێراق و سووریا ، کە ئەو دوو دەوولەتە تا دوای فتووحاتی ئیسلامی لە سالی/٧٦٢ یش ، ٣٠ سی هەزار مالی عەربی تیا نەبووە ، تەنیا ئەوانە نەبن کە بەکاری بازرگانی و یاریدەدەرو خزمەتکاران و پاسەوانەکانیان نەبێت لەو ناوچەیەدا .
بەلآم بە عەرەبکردن و داگیر کردنی خاکی کوردستان لە هەردوو وولآتی سووریاو ئێراق بەچوار قۆناخدا تێپەڕیووە ئەویش :–
یەکەم :– فتووحاتی ئیسلامی لە سالی ٦٣٤ دەستی پێکرد بەناوی شەڕی قادسیە بەزەبری شیر لەپێناو بەهێزکردنی جێپێگەی خۆیان بەفراوانکردنی سنووری جووگرافی نیشتیمانی عەرەب و بە دەرچوون لە دوورگەی عەرەبیدا .
دووەم :– بلآو کردنەوەی ئاینی ئیسلام لە پێناو جێبەجێکردنی مەبەستی یەکەمدا .
سێیەم :– لەگەڵ داگیر کردنی ئەوهەرێمانە لەلایەن دەسەلآتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و هێنانی عەرەبی هاوردە بەلێشاوی گەوورە وەك :– شەپۆلێکی کۆچکردن و داگیرکردنی خاکی گەلآن ، بەتایبەتی خاکی کوردستان ، لە دامەزراندنی چوار دەوولەتی دژ بە یەکتری بەتایبەتی ئێراق و سوریا .
چوارەم :– بە عەرەب کردن و داگیر کردنی خاکی کوردستان لەسووریاو ئێراق لەگەڵ وەرگرتنی دەسەلآت لە لایەن هەردوو پارتی بەعس لە سووریاو لەئێراق ، کە ئێراق لە ١٩٦٣/٢/٨ بوو، هەروا سووریاش لە ١٩٦٣/٣/٨ ، کە بەدرنەترین شێووە لەبەعەرەبکردن و داگیر کردن و گۆڕینی جووگرافیاو دیموگرافیا لە خاکی کوردستان دادەنرێت ، لەهەموو بوارەکاندا . هەروا لە تورکیا و ئێرانیش بەهەمان شێووە لە شێوازو ناوەرۆك و بەردەوامن لەم کارانەیندا .

١٩١٩/١/٣٠ بلآوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری کوردستان.

١٩١٩/٢/٦ نووێنەری کورد شەریف پاشا لە گەل– کیمانسۆی– سەرەك وەزیرانی فەرەنساو سەرۆکی کۆنگرەی ئاشتی لە پاریس کۆبوونەوەو داخوازیەکانی

گەلی كورد لە كوردستان لەدوای روون كردنەوەی پێشكەشی كرد.

١٩١٩/٢/٢٠ سەرۆكی ئەمەریكا – ویلسن– بروسكەیەكی ئاراستەی هندستان كرد كە چەندین خالی لەخۆگرتبوو ، ئەویش بە دیاری كردنی باری ئێراقی بەرەو دورستكردن ، بە تایبەتی سەربەخۆیی كورد لەهەرێمی باشووری كوردستان ، لەچوار چێووەی سنووری ئەو ئێراقە بە زۆر دورستكراوەی دیاریكراو ، كە ئەو كات بەریتانیا لێی بەرپرسیار بوو لەهەموو روویەكەوە لە ناوچەكەدا ...؟...!.

١٩١٩/٣/١ نووێنەری كورد شەریف پاشای خەندان بیرخەرەوەیەك و دوونەخشەی كوردستانی ئاراستەی كۆنگرەی ئاشتی كرد ، لەبارەی مافەكانی كورد لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا.

١٩١٩/٣/٤ لە دوای سەركەووتنی شۆڕشی بەلشەفی لە سالّی ١٩١٧دا ، لە ڕووسیاو بە دامەزراندنی بەرەورژێمی سوشیالیستی و لە باری باردۆخی نێوودەوولّەتی ، بووە هۆی ئەوەی كە بە یەكگرتنی جوولانەوەی كۆمۆنیستی لەجیهان لە ڕێكخراوی – كۆمۆنترین–ئومەمیەتی یەكەم– لەلایەن رابەرو دامەزرێنەری یەكیەتی سۆڤیەت – لینین– دامەزرا.

ئەویش لەپێناو دامەزراندنی پارت و ڕێكخراو گرووپی ماركسی بوو لەجیهان ، بەهاوكاری كردنی یەكتری و بەرگری كردن لە رژێمی كۆمۆنیستی سۆشیالیستی لەجیهان ، بە فراوانكردنی دەسەلاتی كۆمۆنیستی لە جیهاندا .

دژی سەرمایەداری و پاشایەتی شانشینی و دەرەبەگی لەهەموو بوارە جیاجیاكان ، بە تایبەتی بە بنبڕكردنی چەووسانەوەی مرۆڤ لەلایەن مرۆڤ لە هەموو لایەنێك لە جیهاندا .

١٩١٩/٣/٩ یەکەم ڕووبەڕووبوونەوە لە نێوان دانیشتووانی شاری نەجەف و دەوروبەری لەگەڵ هێزەکانی سووپای بەریتانیا ڕوویدا... ئەمەش

لەوکاتە هات کە ئاهەنگێکی یەکەم ساڵی داگیرکردنی بەریتانیا بۆ ئێراقی نوێ دەست پێکرابوو، کە ئەم ڕووبەڕووبوونەوەش وەك ڕاپەرینێك بۆ ماوەی ٤٥ ڕۆژ بەردەوام بوو.

کە هێزەکانی سووپای بەریتانیا زیاتر لە ٨٠٠٠ هەزار سەرباز بوون، لە پێناو بوونی دەسەلاتیان بە تەواوی لەسەر ناوچەکەدا... کە ئەمەش یەکەم ڕووبەڕووبوونەوە بوو دژی بەریتانیاو لایەنگرانی. هەر لەوکاتەش کاری لە سێدارەدانی لە ئێراق دەستی پێکرد، بە لە سێدارەدان کەسایەتی ئایینی لە شارەکە، کە هەڵگری بیروورای ئیسلامی مەزهەب شیعە بوون.

کە ئەم ڕاپەرینەش هۆکاری بەرپابوونی شۆرشی ٢٠/ بوو لە ئێراق کە کاردانەوەکەشی هۆی ئەوە بوو، کە حکوومەتی ئێراق لایەنگیری بەریتانیای دەکرد دژی گەلانی ئێراق لە ڕژێمێکی شایەتی سەر بەبەریتانیا.

سەرچاوە :– الحركة الاسلامية في كوردستان العراق – د.محەمەد نوری بازیانی – چاپی یەکەم/٢٠٠٦.

١٩١٩/٣/٢٠ سەرکردەی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە هەرێمی باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید ، نامەیەکی ئاراستەی سەرۆکایەتی کۆنگرەی ئاشتی لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا کرد ، کەتیایدا هاتبوو – گوێ لەدەنگی مافی ڕەوامان بگرن بەرزگار کردنمان لەژێر دەسەلاتی تورك– لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٣/٢٢ نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، سکالایەکی بە ناوی کورد ئاراستەی هاوپەیمانان کرد .واتە – کۆمەڵەی گەلان

– له بارەی باری کوردو مافی سەربەخۆیی کورد لەسەر خاکی کوردستان.

١٩١٩/٣/٢٣ دامەزراندنی جوولانەوەی فاشی لە لایەن- بینیتۆ مۆسۆلینی- لە ڕۆمای پایتەختی ئیتاڵیا ، بەشداری جەنگی دووەمی جیهانی کرد لەپاڵ ئەڵمانیا ، کە بەرامبەر هاوپەیمانان هەڵاتن لە شەڕدا .

١٩١٩/٣/٢٤ مستەفا کەمال ئەتاتورك لە شاری ئەدەنە – دیار بەکر- لە باکووری کوردستان ، دەربارەی خۆی و هاوڕێکانی بەرامبەر بەو پروپاگەندەیەی کراوە . نامەیەکی تایبەتی ئاراستەی وەزارەتی کاروباری شەڕ دەکات لەستەمبۆڵو تیایدا دەڵێ:-

بۆ ئەو تاوانە ناشیرینەی بەرامبەر هاورێکانم کراوە – واتە کورد- نازانم بلێم چی..تەنها دەتوانم لەسەر ناوی خۆم قسە بکەم ، ئەویش ئەوەیە کە من ئەنافار تالارو کوردستانو سووریادا ، بەسەر سووپای قارەمانەوە ماومەتەوە – شانازی بەوە دەکەم . کە ئەوە چەتەنین بەڵکوو ڕۆڵەی بەناموسنو لە نەتەوەی عوسمانیی دروست بوونە .

لەنامەکانی تایبەت بەئەتاتورکەوە . سەعدی بۆراق. چاپخانەی سەردەم- ئەستەمبول ساڵی ١٩٨٠ لاپەرە/١٣٩.

١٩١٩/٤/٤ نووسەری کتێبی – الرجل الصنم – داهاتوو، کە ئەفسەرێکی تورکی نزیك لە مستەفا کەمال ئەتاتوورك – واتە باوکی تورکان – ە ئەفسەرێکی مەزنی ئینگلیز کە برای لۆرد کیرزۆن بووە لە پارێزگای ئەرزەرۆم لە باکووری کوردستان.

لە گەڵ مستەفا کەمال کۆبوونەوەی ئەنجامداوە و بزاڤەکەی کەمالیەکان هەر بۆ ئەوە بوو، کە هیچ بزاڤێکی میللی لەنێوان کوردەکانی باکووری کوردستان بەرپانەبێ... کە لەوکات ئینگلیز و حکوومەتی توورك لە ئەستەمبۆل یەك مال بوون. ئەمانەش بوونە هۆکاری ئەوەی کە بیرسۆن بەدەستی یەکێك لەکوردانی هۆزی – گۆیان – بکووژێ.

لە گەڵ ئەوەشدا بەریتانیەکان بۆ ماوەی پێنج ڕۆژ گوندەکانی گۆیانیان بۆردومان کردو فشاریان خستە سەر تورکەکان بۆ ئەوەی هێزەکانیان بنێرن بۆ ناوچەکە، ئەویش بۆ لێدان و کەپ کردنەوەی ڕاپەریووەکان لە گۆیانی باکووری کوردستان.

هەروا توورکەکانیش هێزێکی گەورەیان رەوانەی — سەرشاخ و گۆیان و جەزیرەو بەشێکی دیکەشیان ناردە سەر هۆزەکانی نێوان — ئیزیپ و موسل — و کۆبوونەوە تارێگای پەیوەندی کردن بەهۆزەکانی باکووریان لێبگرن.
بە و هۆکارە ئینگلیزکانیش بروایان بەتورکەکان نەبوو. لەوە دەترسان کە گەمەیەکی دوو لایەنە بکەن. بەباشیان زانی نووێنەرێکی خۆیان لەگەڵ هەڵمەتەکەدا بێ... دوای ئەوە لە ٤/١٣ ی هەمان ساڵ شالیاری جەنگی توورك — شاکر پاشا فەرمانێکی بۆ دەسەڵاتدارانی سنوور دەرکرد کە رێگای هیچ بزاڤێك نەدرێت لە باکووری کوردستان. لە دژی بەریتانیاکان — چونکە ئینگلیزەکان پەیوەندیان لەگەڵ کەمالیەکان و ئیتحادیەکان هەبوو دژی بزووتنەوەی رزگاری کورد لە باکووری کوردستان.
لەوکاتەشدا سەرانی کورد لە باکووری کوردستان ببوونە دووبەش کە هەندێکیان باوەریان بەحکوومەتی ئەستەمبوڵ هەر مابوو لەگەڵ پەیوەندیان لەگەڵ ئیتحادیەکان کەچی هەردوو لایەن دژی کورد بوون لە کوردستان.

١٩١٩/٤/١٣ ئەنجامدانی قەسابخانەی — ئەمریتسا ر— ی بەد ناو لە هندستان لەلایەن داگیرکەرانی بەریتانیا کە ٣٧٩ هاوولاتی بێ تاوانیان گوولله باران کرد لە پێناو چەسپاندنی رامیاریەتی ئیمپریالیزم لەم وولاتەدا بە سەر دانیشتووانی هەژار، کە هیندستان کیشوەرێکی سەر بە خۆیە لە جیهان... کاروکرداری رژێمە شۆڤینی وبەر چاوتەنگەکان و چاولێکردن لەرژێمی سەرمایەداری و ئیمپریالیزم و کۆنۆلیانی و دەرەبەگایەتی هەموو شتێکیان ئەنجامداوە دوور لە ئەخلاقیەتی مرۆڤایەتی.
هەروا لە پێناو بەدەست هێنانی سەرمایەو قازانج و بەهێزکردنی جێ پێگەی خۆیان لە بوارەکانی رامیاری و سەربازی ئابووری و بازرگانی و فرۆشتنی کالاکانی خۆیان، یاخوود شمەکەکانیان بەمەبەستی بەدەست هێنانی قازانج لە سەر بەرژەوەندی گەلانی ژێر دەستەو رزگارنەبوو بەهۆی داگیرکردن و دەست بەسەرا گرتن.
بە تایبەتیش لە سەرتای سەدەی هەڤدەم تاکوو ئێستاش، کە نەیان ویستووە کێشە تەشەنە دارەکات چارەسەر بکەن، بە تایبەتی کێشە نەتەوەیی و خاك کە زمان و مێژوو داب و نەریت و کەلتوورو کە شارستانیەتی ئەو نەتەوە لە

خـۆ دەگرێـت لـە ناوچـە جیاجیاکـانی جیهـان بەتایبـەتی کێشەی گـەلی کوردستان لەسەر خاکی خۆی کە کوردستانە لە کێشووەری ئاسیادا.

سەرچاوە :- الهویە و العنف... ئەمارتیاسن - وەرگێرانی. سەحەر تۆفیق مانگی/٧/٢٠٠٨.

١٩١٩/٤/١٧ لـە بارەگـای وەزارەتـی دەرەوەی بـەریتانیا لەشـاری لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا ، کۆنگرەیـەکی بچووك بەسـترا بەسـەرۆکایەتی وەزیـری دەرەوەی بەریتانیا- لورد کیرزن - بە ئامادە بوونی ژمارەیەك لە گەورە بەرپرسـانی پەیووەنـدار لـە رۆژهـەلاتی ناوەڕاسـتدا ، لـە نووێنـەری وەزارەتـی دەرەوەی بەرگری و ، جەنگی و ، دارایی، هەروا نووێنەری هندستان .

سەرەڕای بەشداری جێگری دادوەری مەدەنی بەریتانیا لـە ئێراق - ئەرنولد ویلـسن -...ئـەویش بـەراپۆرتێکی نهێنـیّ کارەکـانی کـۆنگرەی تـارانی ئامادەکردبوو . کە لە هەشت لاپەڕەی گەوورە پێك هاتبوو ، لە بارەی زانیاری لەسەر وویلایەتی موسل و باری کورد لـە نێووەنـدەکانی وولاتـانی ناوچـەکە ، بە تایبەتی لە باشووری کوردستان.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە لەم کۆبوونەوەیەدا ئەرنۆلد وولسن دوو پێشنیاری ئاراسـتەی سـەرۆکی کۆبوونەوەکـە - لـۆرد کـیرزن - کـرد ، لـە بـارەی بـاری ناوچەکاندا ئەویش :-

یەکەم :- دامەزراندنێکی ئۆتۆنۆمی و ناوەندەکەی لە شاری موسلّ بێت ، کە ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی ، کە کورد لـە داهـاتوودا بە مـافی چارە نووسـی خۆی بگات لە کیانێکی سەر بەخۆی کورد .

دووەم :- کردنی وویلایـەتی موسلّ بە پارچەیەك لـە وولاّتـی نێوان دوو زێـیّ ... ئەویش بە دروستکردنی پژبێنێکی دیاریکراو لـە دوو وویلاتـی کوردی لـە مـافی ئۆتۆنۆمیـدا ...وەك :- شـارەکانی سـلێمانی و ، روانـدزو ، عمادیـە و، جەزیرەو ، ئیبن عومـەرو ، بۆتـان . کـە کـارو بارەکـانی سـەرۆکی نـاوخۆیی بە راوێـژکاری رامیـاری بـەریتانیا بـەرێووە بـچێت و سـەر بـە شـاری بەغـدا بـن راستەو خۆ .

هـەروا لـەو کاتـدا کـیرزن رازی بـوو بـە خـاڵی دووەم . لـەو کاتـەی کـە پێشنیارەکەی پارێزگاکانی دیاربەکر و ، تەبلیس و ، ئۆرفە ، بگرێتـەوە ... لە ناوچەکەدا .

لـەو کاتەشــدا نووێنــەری کــورد شــەریف پاشــای خەنــدان و عەبــدولقادر شــەمدینان و بنەماڵــەی بەدرخانبــەکان بەرپرســیاریەتی هەڵــسووراندنی کاروبارەکانیان خستە ئەستۆی خۆیان .

بەڵام کیرزن کە ئەوەی زانی رەزامەندی نەکردو گووتی :- ئەم ناوچەو شارانە لە باکووری کوردستان هەر با لە ژێر دەسەڵاتی تورکەکان بمێنێتەوە و نەبێتە هۆکاری ئەوەی ، کە کورد لە دوای بوونی دەسەڵاتی لە ویلایەتی موسڵ و بە هێزکردنــی دەســەڵاتی لــە ســەر هــەموو کوردســتان ...؟...!. بــەڵام ئــەی هەڵوویستی کورد ....!.

١٩١٩/٤/١٨ دامەزرانـــــــدنی ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گــەلان بەشــێوەیەکی فەرمی لەدوای کۆتایی جــەنگی یەکــەمی جیهانــدا ، لــەپێناو چـــارەی کێـــشە نێوودەوڵەتیـــەکان بەهۆی دورست بوونی دوو جەمـــــسەری سۆشیالـــــستی و ســـــەرمایەداری دژ بەیـــەکتری لەلایـــەن وولاتانی هاوپەیمان بەتایبەتی بەریتانیاو ئەمەریکاو فەرەنسا.

١٩١٩/٤/١٨ لە بـەردەوامی گفتووگـۆ کـردن نووێنـەری فەرەنسا- برینگـەر- و نووێنـەری بەریتانیا – والتەرلۆنگ – رێکەووتنی دابەشکردنی کوردستانیان مۆرکرد ، بـەو مەرجـەی کـە ، کـە لـە ٢٥٪ بەشـەکەی ئـەلمانیا لەباشـووری کوردسـتان بدرێتە فەرەنسا ، کە بەریتانیا دەستی بەسـەردا گرتبـوو ، ئەمـەش لـەناوەوەی گفتووگۆکانی دامەزراندنی کۆمەڵەی گەلان بە ئەنجامگەیەندرا .

١٩١٩/٤/٢٣ حكوومـەتی فەرەنسا بڕیاری یاسـای كـارپێكردنی بـە ٨ كاتـژمێر ڕۆژانـە بـۆ هەموو كرێكارو كارمەند لە كارگەو پـرۆژەو داموو دەزگاكـانی فەرەنسا دەركرد بە ٤٨ كاتژمێر لە هەفتەیەكدا.

١٩١٩/٤/٢٤ بـەرپابوونی راپـەڕین لەلایـەن جـەماوەری شـاری زاخـۆ لـە هـەرێمی باشـووری كوردسـتان ، ئـەویش بـە رووبـەروو بوونـەوەیان لەگـەڵ هێزەكـانی سـووپای بـەریتانیا ، لەئـەنجام دادوەری بـەریتانیا – لیـچمەن- بـە دەسـتی راپـەریووە شۆڕشگێرەكان كوژرا.

١٩١٩/٤/٢٦ لـە هـەوڵكی ووونـاكبیرو زانـای یۆنـانی- ونزلـوس- لەوتەیـەكی دا گـووتی:- لـەدوای هـەولێكی زۆر، كـە سـووێند خـۆران – واتـە وولآتـانی هاووپـەیمان – لـەكۆنگرەی ئاشـتی لـە پاریـسی پایتـەختی فەرەنـسا ، بڕیـاری داگیركردنـی شاری ئەزمیر و دەورووبـەری لـە لاكووری كوردسـتان بـدەن لەلایـەن هێزەكـانی سووپای یۆنان .

بـەلآم هەولـەكان بـۆ چـارەی ئـەو گرفتـە بـێ سـوود بـوون لـەنێوو ئەنـدامانی كۆنگرەكەدا .

١٩١٩/٤/٢٨ بەرەزامەندی هەموو هاوپەیمانان كۆمەڵەی گەلان دامەزرا ، كـە بـەناوی ئـەوەوە رێكەووتنەكان لەگەڵ وولآتانی بەزیوو لە جەنگی یەكـەمی جیهـانی مـۆر دەكـرا كە بەم شێوەیە بوون ئەویش:-

١- مـۆركردنی رێكەووتننامـەی ڤرسـای لـە ١٩١٩/٦/٢٨ لـە گـەڵ وولآتـی ئـەلمانیادا ... ٢- مـۆركردنی رێكەووتننامـەی سـان گرمـان ئـانلای لـە ١٩١٩/٩/١٠ لە گەڵ وولآتی نەمسادا ...٣- مۆركردنی رێكەووتننامەی نوێی لە ١٩١٩/١١/٢٧ لە گەڵ وولآتی بوولگاریادا ...٤- مۆركردنی رێكەووتننامەی تریانۆن لە ١٩١٩/٦/٦لە گەڵ وولآتی مەژەردا .

٥- هـەروا مـۆركردنی رێكەووتننامـەی سـیڤەر لـە ١٩٢٠/٨/١٠ لـە گـەڵ دەسـەلآتی توركیـادا ... بـەلآم ئـەو رێكەووتننامەیـە لـە دوای شـەڕی ڕزگـاری توركیـا و شـەڕی توركیـا- یۆنـان ، بـە رێكەووتننامـە بەدناوەكـەی لـۆزان لـە ١٩٢٣/٧/٢٤ كۆتایی پێهات .

ئـەویش بـە دابەشـكردنی كـوردو خـاكی كوردسـتان بـە سـەر وولآتـانی

دروستکراو لە کێشووەرەکەدا .

٦- مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی ڕاپاڵۆ لە نێوان هەردوو وولاّتەکانی ئیتاڵیا و یۆگسلاڤیا لە ١٩٢٠/١١/١٢دا ...٧-مۆرکردنی ڕێکەووتننامە لە نێوان یەکیەتی سۆڤیەت و پۆڵۆنیا لە ١٩٢١/٣/١٨ دا . بەلاّم ئەو هەموو ڕێکەووتننامانە هەر هەموویان سەر کەووتوو نەبوون لە جیٚ بە جێکردندا بە تایبەتی لە لایەن ئەڵمانیادا.

خارطة قديمة لولاية الموصل موضحا فيها الساحة الثلاث

١٩١٩/٥/٤ نازناوی بزووتنەوەی ٤/ئاداری ١٩١٩، ئەویش بە ڕێپێوانی ٤٠٠٠ هەزار خووێندکاری چینی دەگووتریٚ لەم ڕۆژەدا دژی یەکێك لە مەرجەکانی ناو ڕێکەووتننامەی ڤێرسای سەبارەت بە گرێدانی بەندەری - کیاجۆ- بوو بە ژاپۆنیەکانی بەرێووە چوو لە ناوچەکەدا.

دوای ئەوە لق و پۆپی ئەم خۆپیشاندانە و مانگرتنە تەشەنەیان کردە سەر شاری شەنگەهای و شمکەکانی ژاپۆن لە لایەن خەلکی چینەوە گەمارۆی خرایە سەر، چینیەکان لە مۆرکردنی ڕێکەووتننامەکە خۆیان بواردوو ڕۆشنبیرانی ئەم وولاّتەش دەستیان بە ڕەتکردنەوەی فەلسەفە کۆنەکان کرد

کە پشتیووانی و بەرگریان لە بیانییەکان دەکرد، ئەم کێشەیەش بووە هۆی بەرزبوونەوەی ئاستی وشیاری رامباری گەلی چین لە کێشووەرەکە و جیهاندا.

١٩١٩/٥/٩ وەزیری دەوولەتی بەریتانیا بە راپۆرتێك ئاگاداری- ئارنۆلد ویلسن- ی کردەوە بە پێکهێنانی پێنج پارێزگا لە ئێراقی بەرەو دورستکردن... کە پارێزگایەکی عەرەبی پێك بێت لە موسڵ لە تەك دەوولەتی کوردی لە هەرێمی باشووری کوردستان .

واتە مووسڵ پارێزگایەکی کوردیە وەك پارێزگای کەرکوك ... بەلام لە سامانی نەوت و هەلکەووتەی جووگرافی ناوچەکە جیاوازیان کەمی هەیە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٥/١٠ حکوومەتی بەریتانیا لە رێگەی دادوەرەکەی لە ئێراق فەرمانیدا بەپێکهێنانی چەند میرنشینێکی کوردی لە کوردستان بە تایبەتی لە باشووری کوردستان لەژێر دەسەلاتی شێخ مەحمود لە ناوچەکەدا ، بەلام بە مەرجێ ئەو میرنشینانە دەبێ لە ژێر فەمانی ئەفسەرە بەریتانیەکان بە رێووە ببرێن ... ؟ ئەی کورد.....!..

١٩١٩/٥/١٥ دامەزرێنەری دەوولەتی تورك – مستەفا کەمال – ئەتاتورك ، واتە باوکی تورکەکان ، بەدرندانەترین کرداری نامرۆڤانەی پەلاماری شاری ئەزمیری دا لەباکووری کوردستان و داگیری کرد ، ئەویش بە یارمەتی هێزەکانی سووپای ئیتالیا . دوای ئەوە بەهاوکاری بەرپرسانی ئیتالیا بەرەو ناوچەی – سامسۆن – بەرێکەووتن ، لە پێناو بەهێزکردنی دەسەلات و نانەوەی ترس و دلەراوکێ لە ناو هەست و دەروونی گەلانی ژێر دەسەلاتی تورکەکان لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٥/٢٠ نووێنەری کورد شەریف پاشا داوای لە بالوێزی بەریتانیا لویس مالتی لەپاریس کرد ، کە هەلبژاردنی ئەو بۆ بەدەست هێنای ئیماراتی کوردستانە لەلایەنی نەتەوەیی ونیشتمانی لەسەر خاکی کورستان.

١٩١٩/٥/٢٠ بەهۆی گوونجاوی بارووداۆخی لە باری ناوچەکەو باشووری کوردستان جەماوەری گەلی کورد دەستی بەراپەرین کرد ، بەسەرکردایەتی شێخ مەحمودی حەفید بەتایبەتی لە شاری سلێمانی و دەووروبەری لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٥/٢٠ بە هۆی دژوواری بارودۆخی شاری سلێمانی و دەروورووبەری لە دوای بەرپابوونی راپەڕین دژی هێزەکانی سووپای بەریتانیا .
نووێنەری بەریتانیا - میجەر سۆن- توانی بە نهێنی شاری سلێمانی جێ بهێڵێ و- گرینهاوس- لەجێگەی خۆی دابنێ ، بە هەڵسووڕاندنی کاروبارەکانی خۆیان لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٥/٢١ سەر کردەی بزووتنەوەی رزگاری کورد شێخ مەحمودی حەفید دەنگیدا بە مەحمود خانی دزلی بەداگیرکردنی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان . دوای رزگار کردنی شارەکە ، هەرچەند ئەفسەرو سەربازی هێزەکانی سووپای بەریتانیا هەبوو هەمووی دەستگیران لە شارەکەدا .

١٩١٩/٥/٢٢ نووێنەری کورد شەریف پاشا لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا سکالایەکی بەناوی کورد ئاراستەی هاوپەیمانان کرد ، لەپێناو چارەسەری کێشەی کورد لە کورستان بەتایبەتی باکووری کوردستانی ژێر دەسەڵاتی تورکە کەمالیەکان.

تێبینی:- سکالاو نامەکانی نوێنەری کورد لە ناوەڕۆکی مێژوونامەکە نووسراوەو دیاری کراوە .

١٩١٩/٥/٢٣ بە هۆی ئاڵۆزی باری کوردو بوونی هەڵوویستی یەکگرتوو کەسایەتی ناوداری کورد محمد خانی دزلی بەخۆیوو بە ٣٠٠ چەکدار گەیشتنە شاخی گۆیژە ، دوای ئەوە شاری سلێمانی بەتەواوی ڕزگاری کرد لە باشووری کوردستان.

١٩١٩/٥/٢٣ لە گەڵ ڕزگارکردنی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ڕاپەڕینەکانی شێخ مەحمودی حەفید پەرەی سەندو چەندین ناوچەی گرتەوە بەرزگارکردنی لەژێر دەستی هێزەکانی سووپای بەریتانیا ، کە لە ئەنجام چوار زرێپۆش و ١٩ ئۆتۆمبێل سووتێنران ، لەهەمان کات ئالای کوردستان لە ناوچەکان بەرزکرانەوە لە هەرێمەکەدا.

١٩١٩/٥/٢٤ پەیووەنـدی لـە نێـوان دانیـشتووانە ئێراقیـەكان لـە سـووریا ، كـە زۆربـەیان خـەڵكی مووسـڵ بـوون ، لـەم ڕۆژەدا لقـی پـارتی – عەهـد– بەسـەركردایەتی ڕەئوف گولامی لەشاری موسڵ دامەزرا ، كە ئەمەش هۆكاری بەرچاوی هەبوو لە بەهێزكردنی پەیووەندی لە نێوان ئێراق و سووریادا ، بەر لەدامەزراندنی ئـەودوو دەوڵەتـە لـە سـەرخاكی كوردسـتان ، لەگـەڵ ئەوەشـدا ڕۆژنامـەكانی سووریا دەگەیشتنە ئێراق بە تایبەتی ڕۆژنامەی عقاب لەڕێگەی بیابانەكاندا .

هەروا دەگەیشتنە كەنداوو ناوچەكانی دیكەی ئێستای ئێراق كە لـەو كاتـەش سـێ جـۆر پروپاگەنـدیان هـەبوو، ئـەویش پروپـا گەنـدەی توركـەكان و پروپـا گەندەی بەلشەفیەكان .

ئەمانــەش هاوكــار بــوون دژی دووژمــنی ســەرەكی ئــەویش بــەریتانیاو هاوپەیمانان بوون لە جیهاندا .

١٩١٩/٥/٢٥ لــە ئاكـامی ڕاپەڕینـەكانی گـەلی كـورد لـە باشـووری كوردســـــتان بـــــە ســـــەركردایەتی شـــێخ مەحمود حەفید ، كە یەكەم شـەڕی ڕووبەڕووبوونـەوەی لەگـەڵ هێزەكـانی سـووپای بەریتانیا بەرپاكرد .

كـە لـە ئـەنجام هێزەكـانی ســـــووپای بـــــەریتانیا پاشەكشەیان پێكرا بەهۆی بـەرزی هەسـتی نەتـەوەیی و نیشتمان و بەرگری لێكردنی لەلایەن چەكدارانی كورد لە ناوچەكەدا .

١٩١٩/٥/٢٥ نووێنەری كورد شەریف پاشا بە بالوێزی بەریتانیا میرۆلۆنی مالتی ڕاگەیاند ، كە گفتووگۆی مۆركردنی پەیمانی بەلفۆر خۆی بۆ ئەمیری كوردستان ئامادە دەكـات وەك چـۆن مـافی تـورك و عـەرەب و فـارس جێبـەجێ دەكـات لـە كێشووەرەكەدا .

١٩١٩/٥/٢٦ گەیشتنی شاندی کورد لە باکووری کوردستان بەسەرۆکایەتی شەریف پاشای خەندان بۆشاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، لە پێناو بەشداریکردنی لە کۆنفرانسی ئاشتی لە بارەی دابەشکردنی میراتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و هەرێمەکاندا . کە لەوکاتیش کوردستان لە ژێر دەسلاتی ئیمپراتۆریەتەکەدا بوو لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٩/٥/٢٦ رزگار کردنی شاری هەڵەبجەی سەر بە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان لەلایەن هێزە شۆڕشگێڕەکانی شێخ مەحمودی حەفید لە ژێر دەستی هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٥/٣٠ هێزەکانی سووپای بەریتانیا ویستیان شارۆچکەی چەمچەماڵ لەباشووری کوردستان داگیر بکەن .
بەلام بەهۆی بەرەنگاربوونەوەی هێزە چەکدارەکانی کورد ، توانیان هێزەکانی سووپای بەریتانیا پاشەکشە پێبکەن لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٦/١ سولتانی عوسمانی دەستەیەك لە سەرکردەکانی – کۆمەڵەی بەرزی کوردستانی– لە پێناو گفتووگۆ کردن لەگەڵ وەزارەتی عوسمانیدا بانگکرد ، کە شاندەکە پێك هاتبوون لە– عەبدولقادر شەمزینی، ئەمین عالی بەدرخان ، موراد بەدرخان– شاندی تورکیش پێك هاتبوون لە –شیخ الائیسلام ئیبراهیم ئەفەندی حەیدری ، ئەحمەد عبوق پاشای وەزیری ئەشغال– عەونی پاشای وەزیری جەنگ – پاش ئەو گفتووگۆیە ، سولتانی عوسمانی بەلێنی پێدانی مافی ئۆتۆنۆمیدا بە کوردستان لە باکووری کوردستان ، بەو مەرجەی لە چوار چێووەی دەسەلاتی عوسمانیدا

بمێننــەوە... بــەڵام ئــەو بەلێێنانــە دواخــرانو نەهاتنــە دیو لاوانــەوەو هەلخەلەتاندنی کورد بوولە هەرێمەکەدا ...؟.
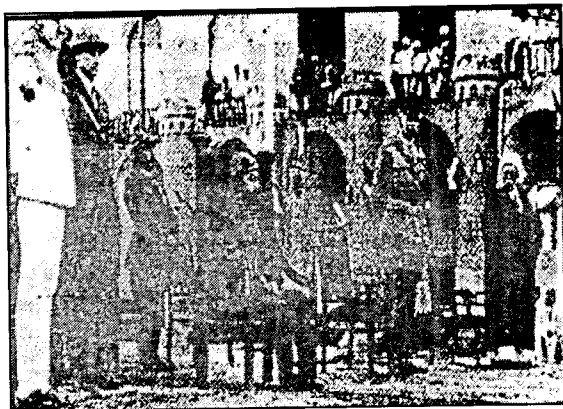
١٩١٩/٦/٣ یەکـــــــــەم کۆبوونـــــــەوەی کـــــــۆنگرەی دامەزرانـــــدنی دەووڵەتی سووریا ئەنجامدرا لە لایەن نووینـــــــەرانی عـــــــــەرەبو هاوپەیمانان .

کــە ئــەو کــات رۆژهــەلاتو رۆژئــاواو باشــوور ، کــە ســووریای نــاوەوەو کەنارەکانی فەلەستینی دەگرتەوە .

ئــەو کۆبوونەوەیــە بــەردەوام بــوو تــاکوو ١٩٢٠/٧/١٩ ، کــە بەرەزامەنــدی ئەنجوومەنی نووێنەریو دامەزرێنەری بوو، لەهەمان کات ئەویش دوو بڕگەی سەرەکی هەبوو ، یەکەمیان:- دەرکەووتنی ئارەزووی گەلی عەرەب لە سووریا بــەرەو دورســتکردن ، دووەم :- لەدامەزرانــدنی چــۆنیەتی حکوومــەتی سووریاو یاسا بنەڕەتیەکانیدا لە سەر خاکی رۆژئاوای کوردستان.

١٩١٩/٦/٤ لیژنــەی - کینــگ ـ کراین - لــە پاریــسی پایتــەختی فەرەنسا کۆبـۆوەو دوای ئــەوە چــوونە شــاری ئەســتەمبۆلی تورکیــا ، دوای ئەنجامــدانی کارەکــانی ئەندامانی لێژنەکە گەیشتنە فەڵەستین سەرەڕای بوونی ناڕەزایی لە لایــەن رێکخراوەکــانی جوولەکــە لەناوچــەکەدا ، لــە١٠/٦ی هــەمان ســاڵ گەیــشتنە شــاری دیمەشــقو لــە ٦/٢٥ و لــە٧/٣ ئەنــدامانی لێژنەکــە لەگــەڵ شــاندی کۆنگرەی سووریا بەیەك گەیشتن لە پێناو تەواو کردنی کارەکانی لیژنەکە لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٦/٥ دوای ئەوەی کە سەرکردەی کورد لە رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراو لە لایەن رژێمی ئێران سمکۆی شکاك داوای یارمەتی لە بەریتانیا کرد لەپێناو بەرەو باش بردنی باری رۆژهەلاتی کوردستان ، سکرتێری گشتی وەزارەتی هندستان لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، بە تەلەگرافی ژمارە/ ١٩٢ ، وەلامی فەرماندەی گشتی بەریتانیای لە شاری بەغدا داوە و تیایدا هاتبوو ، کە بە هیچ جۆرێك ئامۆژگاریتان ناکەین ، کە یارمەتی و بەلێن بە سمکۆی شکاك بدەن لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٦/١٢ دادوەری گشتی بەوەکالەت لەئێراق – عەقید ولسن– پێشنیاری پێشکەش بەحکوومەتی بەریتانیا کرد ، لەپێناو دامەزراندنی حکوومەتێکی کوردی لە وویلایەتی بەتلیس و دیاربەکرو مەعموریەو عەزیز ، بەپێی داواکاریەکانی و باری کورد لەباکووری کوردستانی ژێردەسەلاتی تورکە کەمالیەکاندا .

١٩١٩/٦/١٣ سەرەك وەزیرانی ئەمەریکا – وولسن– پێشنیارێکی کرد کە کوردستانێکی سەربەخۆ لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی تورکیا دروست بکات... بەلام لەژێر رکێفی ئینگلیز بێت... ئەو بەشەی کوردستان کە نەکەوتبووە ژێر رکێفی سەربازی بەریتانیا.

هەروا ئەو بەشەی کوردستان کە هەرچەندەبێ کە بڕوای ئینگلیزەکانەوە ترسی بلاوبوونەوەی کۆمۆنیستەکان لێدەکرا... لەم بڕوایەش ئینگلیزەکان بەهەلە دانە چووبوون لەوکاتدا لە بەر ئەوەی مستەفا کەمال ئەو ناوچەیەی بە زۆر خسبووە ژێر کاریگەری خۆی و بەجۆرێ لە حکوومەتی ئەستەمبۆل یاخی ببوو لەو کاتدا.

هەروا لەلایەکی دیکە سۆڤیەتیەکان توانییوویان مستەفا کەمال بۆخۆیان دەستەمۆ بکەن... میجەر نۆئێل، فایەق تاپۆی لەگەڵ خۆی برد بۆ ئەو بەشەی کوردستان لەوێووە لەگەڵ جەلادەت وکامەران بەدرخان بەهەندێ بەشی ئەو بەشەی کوردستان سوورانەوە بەنیازی دوورخستنەوەی کورد لە توورکەکانی سۆڤیەتیەکان بوو.

هەروا سۆڤیەتیەکان مستەفا کەمال لەمانگی ١٩١٩/٧/ کۆنگرەی ئەرزەرۆمی گرێدا کە ٣٥ نووێنەری لە وویلایەتەکانی ئەرزەرۆم و بەدلیس و وان و سیواس و تەرابزۆن لە باکووری کوردستان بەشداریان تێداکرد... کە ئەمەش بووە هۆکاری ئەوەی کە کەمالیەکان جێ پێگەی خۆیان زیاتر فراوان بکەن لەباکووری کوردستان.

دوای ئەوە لەمانگی ١٩١٩/٩/ کۆنگرەیەکی دیکەیان لەشاری سیواس گرێدا بۆ هەمان مەبەست لەباکووری کوردستان.

١٩١٩/٦/١٣ لەدوای کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهان توورکەکان گەلێك دڵنەوایی شێخ مەحمودی حەفیدیان کرد، دوای ئەوە کە نازناوی - نەقیبی - پێداو کردیان بە پارێزگەری سلێمانی... ئینگلیزەکان ئاگایان لەم رووداوانە هەبوو کە ئەو کارانەشیان بەدژی بەرژەوەندی خۆیان لەناوچەکەدا دەزانی و نووێنەری رامیاری ئینگلیزەکان لەبەغدا سەبارەت بە سنووری کوردستان و ئێراق...کە بەگوێرەی بریار دەبووایە پاش جەنگ دروستکرایا. تەلەگرافێکی بۆ وەزیری

هندستان لێداو تێیدا گووتبووی :-

لە بەر هەندێ هۆی ئابووری و رامیاری و ستراتیژی وا باشە ناوچە شاخاویە گرنگەکانی سلێمانی... رانیە - کۆیە - زاخۆ - و دهۆك - بخرێنە سەر ئێراق. هەولێر, ئاکرێ و موسلیش کە هێڵێکی ئاسنیان پێدا دەرواو هەروا ئامێدیش لە کوردستان جیابکرێتەوە... کەچی شێخ مەحموود ئاگاداری ئەو کارانە نەبوو لەهەرێمی باشووری کوردستان.

١٩١٩/٦/١٤ دەستپێکردنی گەشتەکەی - میجەرنوئێل- بۆ باکووری کوردستان لەپێناو کۆکردنەوەی زانیاری لە هەموو لایەنەکانی زمانو مێژوو وداب و نەریت و شووێنەواری کورد لە کوردستان.

١٩١٩/٦/١٥ مۆرکردنی رێکەووتننامەی سەربازی لە نێوان حکوومەتی فەرەنساو بەریتانیا ، لەپێناو جێبەجێکردنو دابەشکردنی ناوچەی دانیشتووانی لایەنگیری خۆیان ، بەپێی پەیمانی سایکس- بیکۆ ، کە ناوچەی داگیر کراوی باکوور، دوای ئەوە کرا بەناوچەی ڕۆژئاوا G....ET. west کەوتە ژێر دەسەڵاتی فەرەنسا .

١٩١٩/٦/١٧ سەرکردەی کورد شێخ مەحمودی حەفید لە شەڕی دەربەندی بازیان لە هەرێمی باشووری کوردستان زامدار کرا ، دوای ئەوە هێزەکانی سووپای بەریتانیا بەدیلی دەستگیریان کرد .

کە لەلایەن ئارنۆلد ویلسن نووێنەری بەریتانیا ، کە لەناو بردنی شێخ مەحمودی بەپێوویست دەزانی لەو بارو دۆخەو پەیووەندیەکان ناوچەو هەرێمەکەدا ، کە بە هۆی ئازایەتی و خۆراگری لەسەرکردایەتی کردنی راپەڕینەکان دژی بەریتانیا و لایەنگرانی لە شاری سلێمانی و دەووروبەری لەباشووری کوردستاندا .

١٩١٩/٦/١٨ سەركردەی سووپای بەریتانیا– فرایــزە – بــەخۆیی و هێزێكــی گـــەوورە بـــەرەو ناوچـــە راپەڕیووەكانی شێخ مەحمود لە شاری كـەركوك كەووتـە ڕێو لـە هـــــەمان ڕۆژ بڕیـــــاری لەسـێدارەدانی شـێخ مـەحمود لەلایــەن ئەنجوومــەنی عــورفی ســەربازی بــەریتانیا دەركــرا ، بـەڵام ئـەو بڕیـارە جـێ بـەجێ نەكرا ، دوای ئەوە بۆ هندستان ڕەوانە كرا بۆ ماوەی دەساڵ بە دورخــستنەوەی لــە هەرێمەكــەدا ... بــەڵام لــەدوای ئــەوە گەڕاندیانــەوە كوردستان.

١٩١٩/٦/١٨ بڵاو كردنـەوەی راگەیانـدنی ژمـارە/ ٥٠ لەلایـەن حكوومـەتی شـێخ مـەحمود سەبارەت بە بریندار كردنـی شێخ لەدەربەنـدی بازیان. لە هـەرێمی باشووری كوردستان .

١٩١٩/٦/١٩ بە هـۆی خیانـەتی هەنـدێ لـە كـوردە خۆفرۆشـەكان لـە سـەرەك عەشیرەتو ئاغاكــان ڕاپەڕینەكــەی شــێخ مــەحمود لـــــــــــە ناوچــەی تاســلوجەو دەربەنــدیخان لەباشــووری كوردســتان دامركاندرانــەوە لەلایــەن هێزەكــانی سووپای بەریتانیا .

شایانی باسە ئاغاكانو شێخەكان لـە هـیچ كاتو ساتێك هەولو كۆششو خەباتیان لە پێناوی بەرژەووەندی تایبەتیو گشتی كوردو كوردستان نـەبووە ، گـەر هەشـبووبێت گوونجـاو بـووە لەگـەڵ بەرژەووەنـدی تایبـەتی خۆیـان ،. چـونكە ئاغـاو شـێخ خـاوەن عەشـیرەتو هـۆزو تـیرە نەبوونـەو تـەنیا وەك بنەماڵــەی تــاك . بــۆ نموونــە خێزانــە ئاغاكــانی هــەموو دەشــتی هــەولێر كۆبكەیتەوە بە قەدەری گوندێكی بچووكی عەشیرەتێك نابن ... ؟...!

١٩١٩/٦/٢٢ فەرمانداری گشتی بەریتانیا لە شاری بەغدا – ویلسن– نامەیەكی بە زمانی

فارسی ئاراستەی سەید تەهای شەمزینی کردو تیایدا گلەییەکی زۆری لە هەلوویستەکانی شێخ مەحمودی حەفید کردبوو ، لە هەرێمی باشووری کوردستان .

ئەویش لە بوارەکانی سەرکردایەتی کردنی ڕاپەڕیوانی گەلی کوردستان .

دەستەی نوێنەرانی کۆنگرەی ئەرزەرۆم لە ساڵی ١٩١٩

١٩١٩/٦/٢٣ گریّ دانی کۆنگرەی ئەرزەڕۆم ، لە کۆمیتەی سەرۆکایەتی ئەم کۆنگرەیە سێ کورد بەشداری تێدا کرد کە ئەوانیش – شێخ فوزی– سەعدوللا بەگ –حاجی موسا بەگ میرزادە– بوون ، لە باکووری کوردستان ، کە بە یەکێك لەخالە هەرەگرنگەکانی شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران دا دەنرێت لە باکووری کوردستان ، بۆ داهاتووی لەلایەنی نەتەوەیی و نیشتماندا .

١٩١٩/٦/٢٤ دامەزرێنەری کۆماری تورکیا – مستەفا کەمال ئەتاتورك – وەك بەرپرسی سێیەمی پشکێنەری سەربازی لە شاری ئەماسیا پەیامێکی ئارستەی کازم قەرە بەکر پاشا لە پارێزگای ئەرزە رۆم لە باکووری کوردستان کرد .

کە لە خالّی یەکەمی پەیامەکەدا دەلّیّ:–

کاپتنێکی بەریتانیا بەناوی – Mr .novid– لەشاری ئۆرفەوە ، کاتێك لەرێی قەزای سیڤەرەکەوە رۆیشتووە بەرەو قەزای پیران شەهر لە وولاتی فارس ، لەویّ چاوپێکەوتنی لەگەلّ عەشیرتە میللیەکاندا سازداوەو

گەڕاوەتەوە بۆ شاری ئورفە ، کە لەو سەردانەی کە دژ بەحکوومتی عوسمانی گەلێك پڕوپاگەندی ناهەموارو خراپی کردووە لە گەشتەکەیدا .

١٩١٩/٦/٢٨ لە دوای جەنگی یکەمی جیهان ڕێکەووتننامەی – ڤێرسای –لە گەڵ ئەلمانیا مۆرکرا لە هۆڵی ئاوێنەی کۆشکی ڤێرسایدا. خالەکانی ئەم ڕێکەووتننامەیە کە لە ٤٤٠ مادە و لە ١٥ بەشدا داڕێژرابوو، بریتیبوون لە:–
بەدەســت وە دانـی تــەواوەتی کۆلۆنیــەکانی ئــەلمانیا بــۆ ئــەوەی بەســەر سیـستەمی سـەر پەرسـتیاریدا دابـەش بکـرێن، بـە گەڕاندنـەوەی ئـالزاس و لۆرین بۆ فەرەنسا ، هەروا گەڕاندنەوەی سپاردنی ئۆپێنی مالمێدی بۆ بەلژیکا.
دوای ئــەوە بــەڕێووە بردنــی ڕاپرســی گــشتی لــە ئێــشلێزڤیکی بــاکوور، ئەسپاردنی پرۆسی پۆلۆنیا .
هـەروا هەنـدێك لـە بەشـەکانی پرۆسـی ڕۆژهـەلاٌت و سـیلیزیای سـەرەوە بـۆ پۆلۆنیا، ئـسپاردن و بـەڕێووە بردنـی دانتـزیگ لـە لایەن کۆمـەڵی نەتـەوەکان، ئەسپاردنی ناوچە چۆلەکانی دەووروبـەری – هۆڵتشین – بە چیکسلۆڤاکیا، ئەسـپاردنی مێـسێل – کـە لـە دواییـدا لیڤانیا داگـیری کـرد داگـیر کردنـی – ســــار– لـە لایـەن فەرەنـسا بـۆ مـاوەی ١٥ سـاڵ دوواخـستنی ڕاپرسـی، ناسەبازی کردنی ڕاینلەند و داگیر کردنـی لـە لایـەن هاوپەیمانـەکان بۆ مـاوەی ١٥ سـاڵ، قەرەبووکردنـەوەی زیانـەکانی شـەڕ، کەمکردنـەوەی ژمـارەی هێـزە سەربازیەکانی ئەلمانیا بـۆ ١٠٠ هـەزار سـەرباز بە بیٚ فەرماندەیـەکی گـشتی، خزمەتی ژێر ئالأ، تانك، تۆپخانەی گەوورە.
هـەروا بەرهـەم هێنـانی گـازە ژەهراویـەکان، فرۆکـە یـان زیلـین، کەمکردنـەوەی ژمارەی پاپۆرەکانی هێزی دەریاییی ئەلمانیا، کە نـەتوانن زیاتر لـە ١٠ هـەزار تـەن زیـاتر هەڵـگرن، بـە بـیٚ مـافی هەبـوونی ژێـر دەریایی و چـەك و چـۆلە ئاسمانیەکان.
هـەروا لـە گـەڵ چـەندین بابـەتی دیکـە کـە لـە ڕێکەووتننامەکـە دیـارکرابوو بـۆ کەمکردنەوەی توانای ئەلمانیاو چارەسەری کێشەکانی لە دەووڵەتانی دیکـەی داگیرکراو و زیان لێکەوتوو لە جیهان لە ئەنجامی شەڕی یەکەمی جیهانیدا.

١٩١٩/٦/٣٠ لە دوای تـەواو بـوونی مۆڵـەتی پـشوودانی– دیلیـۆ ئـارهی– لـە ڕێگـەی شـاری

حەلـەبی ئێـستای سـووریا گەیـشتە شـاری مووسـڵو لـەوێ بـەرەو شـاری هەولێرلـە باشـووری کوردسـتان بەڕێکـەووت ، بەپلـەی یاریـدەدەری دادوەری ڕامیاری – ڕائد مۆری– کە لە ڕۆژی ٧/٣ی هەمان ساڵ گەیشتە شاری هەولێر .

بەڵام ڕائد مۆری تاکوو ٧/١٣ هەر لە هەولێر مایەوە لەنێوان ئەو دوو مێژووە ڕووداوی زۆر بەرپابوو لە لایەن جەماوەری پارێزگـای هـەولێر دژی داگیرکـەری بەریتانیا .

١٩١٩/٧/٩ وەزیـری دەرەوەی بـەریتانیا بروسـکەیەکی ئاراسـتەی ویلـسن لـە شـاری بغـدا کردو ئاگـاداری کـردەوە ، بە ڕەزامەندی کردنـی حکوومـەتی بـەریتانیا لەسـەر پێشنیارەکان ، ئەویش بەپێك هێنانی پێنج هەرێم لە دامەزراندنی حکوومـەتی ئێراق لە داهاتوودا لەگەڵ وویلایەتی کوردی لە باشووری کوردستان.

١٩١٩/٧/١٥ بـەرپابوونی ڕاپـەڕین لەناوچـەی قـەزای عەمادیـە لـە باشـووری کوردسـتان بەسـەرکردایەتی کەسـایەتی کـورد شـەعبان ئاغـا ، کـە لـە ئـەنجام دادوەری بەریتانیا لـە پارێزگـای مووسـڵ– ماکدۆنالـد– کـووژرا ، کـە کاردانـەوەی کـردە سەر باری هێزەکانی بەریتانیا لە ناوچەکەو بەرز بوونەوەی هەستی نەتـەوەیی و نیشتمانی جەماوەری کورد لە کوردستان .

١٩١٩/٧/١٨ بەهۆی بێزاری و ناڕەزایی جەماوەری شارۆچکەی رواندزی سەر بە پارێزگـای هـەولێر لەباشـووری کوردسـتان ، بـە دژیـەتی کردنـی هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیا . لـە ئـەنجام هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیای نـوێ پاشەکـشەیان لەناوچەکەدا کرد.

١٩١٩/٧/٢٣ لە ناوەندی کۆنگرەی یەکەمی کەمالیەکان لە پارێزگـای ئـەرزەرۆم لـە باکووری کوردستان ، جگە لە کۆمیتەکانی پارێزگاری مافی وویلایەتەکانی ڕۆژهـەلات ، کـە ژمارەیـك لـە گـەوورە پیـاوانی کـورد بەتایبـەتی سـەرەك هـۆزو تیرەکـان بەشداریان تێدا کرد .

کە کەمال ئەتاتورك لەپێناو بەرژەوەندی تایبەتی خۆیو فێل کردنی لـە کـورد نامەی داواکاری بەشدار بوانیانی بۆ نووسیبوون.

١٩١٩/٧/٢٥ دادگای عورفی سەربازی لە شاری بەغدا بڕیاری لە سێدارەدانی بۆ شێخ مەحمودی حەفید دەرکرد .
بەسەرکردایەتی و ئامۆژگاری بەرپرسانی بەریتانیا ، بەڵام حوکمەکە جێبەجێ نەکراو دوای بەرەو هیندستان دوورخرایەوە بۆ ماوەی ١٠ ساڵ لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٧/٢٩ شەریف پاشا نامەیەکی ئاراستەی سکرتێری یەکەمی باڵیۆزخانە لە پاریس – رۆبێرت ڤانسیتارت – بە ژمارە/٧ کرد. کە تێیدا هاتووە :– وەك پاشماوەی وتوێژی ئەوێ رۆژێ , بەپەلەم لەوەی وا لەگەڵ ئەم نامەیەم هاوپێچ، یاداشتنامەی خۆمنتان بۆ دەنێرم ، کە ئێوە ئەو پەری لوتفتان هەیە بەوەی بیدەنە دەست جەنابی بەرێز– بەلفۆر– و زۆر منەتبارتان دەبم ئەگەر هەرچی زووترە , وەڵامی ئەو بریاردانەم لێبگێرنەوە کەپێخۆشە لەو بریارە بیدات , چونکە من دەبێ بگەرێمەوە بەردەوام بم لەچارە سەری حەسانەوەم و چارەسەری بە ئاوی کانزایی، کە ناچار بوون بەهۆی گەیشتنی وەفدی کوردی دابرێم , بۆ ئەوەی بێ ئەوەی لەگەڵ حکوومەتی خاوەن شکۆی بەریتانیا باشتر وایە واز لە چارەسەری یەکەم بهێنم بۆ ئەوەی سەرقاڵی کاروباری کوردستان ببم لەگەڵ ئەو کەسانەی کە بەرێز بەلفۆر دەستنیشانیان دەکات بۆ ئەوەی بەشێووەیەکی رەسمی لەهەموو ئەو پرسیارانە بکۆڵێتەوە کە من بەشێوەیەکی بەشیی لە یاداشتنامەکەمدا گێراومەتەوە .
بێگومان هێشتا زۆر شتی دیکە هەیە کە لەو کەمتر گرنگتر نین، کە ئێمە ل دەسەریان بیروورا بگۆرینەوە. بەهەر حاڵ ئەو ئاژاوەیەی کە وولات تێی کەوتووە زۆر زیان بەخشە بۆ ژیانی ئابووری و بەهەمان شێووە بۆ

ئەنگلستانیش , کارێکی بەپەلە هەیە کە من بەتایبەتی سەرنجی ئێووەی بۆ رادەکێشم.

بە تکا کردن لەوەی رێزلێنانم پێشکەش بە بەرێز بلفۆر بکەن , بەپەلە ئەم دەرفەتە دەقۆزمەوە بۆ ئەوەی رێزداری خۆشەویست کە سڵاوی رێزلێگرتووانەی ئەوپەری دڵسۆزانەم قەبوول بفەرموون.

١٩١٩/٨/٤ لە دوای داگیرکردنی شاری بۆدابستی پایتەختی مەژەر لەلایەن هێزەکانی سووپای رۆمانیا ، کە ئەویش بووە هۆی کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی کۆمۆنیستەکان ، کە لەو کاتە ڕۆمانیەکان مەژەریان جێ هێشتو – ئەدمیرال هۆرس – بەهێزی سووپا چووە ناو پایتەختی هەنگاریا –مەژەر بەهۆی بارودۆخەکە لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٨/٦ لە هێرشێکی بەر فراوانیدا هێزەکانی سووپای بەریتانیا و لە ئەنجام شارۆچکەی ئامێدی لەباشووری کوردستان داگیر کرد.

١٩١٩/٨/٨ شۆڕشگێڕانی دەووروبەری دەربەندی – مزوورگە– لە ناوچەی بادینان بە سەرۆکایەتی رەشید بەگ و لە ئەنجام هێزەکانی سووپای بەریتانیا پاشەکشەی پێکرا لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٨/٩ مۆرکردنی ریکەووتننامە لە نێوان ڕژێمی شایەتی فارسو بەریتانیا بەناوی – ئەنگلۆ ، ئێرانی– لەپێناو پاراستنی بەرژەووەندیە تایبەتیەکانیان لەبواری رامیاری و ئابووریو بازرگانی و سەربازی لەسەر خاکی رۆژ هەڵاتی کوردستان.

١٩١٩/٨/١٣ بەرزبوونەوەی ئاواتەکانی کورد لەوکاتەی کە لەگەڵ لێژنەی – کنك – کراین – چاویان بەیەکتر کەوت لە کۆمەڵەی گەلان لەگەڵ نووێنەری پارتی دیموکراتی کوردی.

کە داواکانیان بەدامەزراندنی دەووڵەتێکی کوردی بوو لەو ناوچانەی کە زۆربەی هەرە زۆری کورد بوون... لەشارەکانی – فەریون و دیاربەکر و وان و بەتلیس و هەندێك لە ئەرزنجان لە باکووری کوردستان، هەروا داوای وویلایەتی مووسڵیشیان کرد تاکوو دەروازەی دەریاو هەروا دەووڵەتەکەیان بە سەربەخۆیەکی زاتی بێ لە ژێر ئینتیدابی بەریتانیا، کە بە عەرەب و تورك و فارس نەبەسترێتەوە.

دوای ئەوە لێژنەکە لە دوا راپۆرتی خۆیدا دیاریکرد بەپێکهێنانی دەووڵەتی

کـوردی، کـه هـەموو ئـەو ناوچـانه بگەڕێتـەوه کـه بـه زمـانی کـوردی ئاخـاوتن دەکـەن کـه کەوتوونەتـه ژێـر دەسـەڵاتی ئێـران و ئێـراق و تورکیـا لـه سـنووری پێشنیارکرا... کـه بەریتانیاش پشتگیری کوردی دەکرد، بەڵام خوازیـار نـەبوو زۆر ناوچـه بخاتـه ژێـر دەسـەڵاتی کـورد لـه باشـووری کوردسـتان. بەتایبـەتی لەویلایەتی مووسل و کۆنگرەی ئاشتیش هەرێمی باشووری کوردستان جیا کردبووەوه لـه کوردستانی گەورەو مامەڵەی تایبەتیان لەگەڵدا دەکرد جیا لـه ڕۆژهەڵات و باکوورو ڕۆژئاوای کوردستان.

١٩١٩/٨/١٩ لـه دوای هەوڵ و کۆشـــــــش و مانـــدووبوونێکی زۆر وولاتــــی ئەفگانــــستان ســــەربەخۆیی خـۆی ڕاگەیانـد بـەپێی پـەیمانی — الدروالیندی— . لــه ناوچـــەو کێــشووەرەکەدا

ئەویش بەناوی — کۆماری ئەفگانستان و بەردەوام بوونی تا ساڵی ١٩٣٦ ، ئـەویش بـه دامەزرانـدنی ڕژێمـی — شانـشینی ئەفگانـستان— لـه لایـەن ئـەمیر ئەمانووللە ، تاکوو ساڵی ١٩٧٣ .

ئـەویش بـه ڕووخانـدنی ڕژێمـی شانشینی و ڕاگەیانـدنی ڕژێمـی کۆمـاری بـه پشتیوانی یەکیتی سۆڤیەت لە کێشووەرەکەدا .

کـه نـاوی پایتەختەکـەی شـاری —کـابوول—ه و ژمـارەی دانیـشتوانەکەی ،٣,١٤٣,٠٠٠ ملیـۆن کەسـه . هــەروا ژمــارەی دانیــشتووانی وولاتەکــەی، ٢٧,٧٥٥,٠٠٠ ملیـۆن کەسـه . هـەروا ڕووبـەری وولاتەکـەی، ٢٥١,٧٧٢ کیلـۆ مەتر چوار گۆشەیه . هەروا چڕی دانیـشتووانەکەی ، ١١١ کـەس لـه یـەك میل

چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، ئەفگانستان ١٤ گرووپی نـژادی جیاوازی تێدایە ئەوانیش :- داری ، بشتۆن ، ئۆزبەکی ، تورکمان ، کورد ، بالووش ، بنجابی . لە وولاتەکەدا .

١٩١٩/٨/٢٤ ڕاپەرینەکەی سوارەتووکەی قەلاّی سەعیات لە دۆلّی مەلا عارەب لە باشووری کوردستان ئەنجامدرا دژی هێزەکانی سووپای بەرتانیاو لە ئەنجام فڕۆکەیەکی جەنگی هێزەکانی سووپای ئاسمانی بەریتانیا خرا خوارەوە لەناوچەکەدا .

١٩١٩/٩/٤ گرێدانی کۆنگرەی – سیواس– ی تورکە کەمالیەکان لە باکووری کوردستان ، کە لە ڕۆژانی کۆنگرەکەدا – میجەر نوئیل و ، جەلادەت بەدرخانو ، ئەکرەم جەمیل پاشا – لەگەشتەکەیاندا گەیشتنە شاری – مەلاتیە– ئەم سەردانە کێشەیەکی زۆری بۆ کەمالیەکان دورستکرد لە بەرپابوونی ڕاپەرینی کورد دەترسان ، لە بەر ئەوە مستەفا کەمال بڕیاری گرتنی شاندەکەیدا ، کە بەناو خاکی کوردستان دەسووڕانەوە دەرکرد بە دەستگیر کردنیان لە هەرێمەکەدا .

دەستەی نوێنەران لە کۆنگرەی سێواس . لە سالّی ١٩١٩

١٩١٩/٩/١٧ مستەفا کەمال ئەتاتورك لە نامەیەکیدا بۆ فوئاد پاشای ئەندامی پەرلەمان لە ئەستەمبوڵ کە تیایدا دەلّێ:-

وەزیری کاورباری شەڕو وزیری ناوخۆ بوونەتە هاوکاری جینایەتی دامات

فرید پاشای سەرەك وەزیران . ئەوانەش بۆ خنکاندنی دەنگی نەتەوەو نەناسینی کۆبوونەوەی فەرمی - کۆنگرەی سیواس- رووبەروو کردنەوەی کوردو تورك و موسڵمانانن لەگەڵ یەکتر لەناو هەوڵی خیانەتدان .

لە هەڵبژاردنی ئەرشیفی تایبەتی ئەتاتورك.بڵاو کراوەی وەزارەتی رۆشنبیری/ لاپەرە/٧١.

١٩١٩/٩/٢١ کۆتایی هاتنی گەشتەکەی میجەر نوئیل لەباکووری کوردستان لەگەڵ شاندەکەی کوردو گەڕانەوەی بۆ باشووری کوردستان.

١٩١٩/٩/٢٤ مستەفا کەمال ئەتاتورك لە پارێزگای سیواس لە باکووری کوردستان راپۆرتێکی وردی ئاراستەی ژەنراڵ - هاربۆرد- ی سەرۆکی دەستەی تووێژینەوەی وولاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا کرد ، کە تیادا دەڵێت:-

پارچەکردنی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دەبێتە هۆی دروست کردنی شەڕێکی برا کوژی لە نێوان کوردو تورکدا ، بە بەشداری کردن لە پلانی دروست کردنی کوردستانێکی سەربەخۆدا دەردەکەوێ... کوردەکانی پڕ کرد لە هەرێمەکەدا .

ئەو دوژەی هێناویانەتە پێشەوە هەرچۆنێك بێت ئیمپراتۆریەتەکە هەڵدەوەشێندرێتەوە ، هەروا بۆ بەئەنجام گەیاندنی ئەم بیروو بۆچوونەی خۆیان پارەیەکی زۆریان خەرج کردوو هەموو جۆرە سیخوڕیەکیان تاقیکردۆتەوە ، دژی کوردو داهاتووی کورد لە سەرخاکی کوردستاندا .

١٩١٩/١٠/٤ لە هەڵمەتێکی شۆڕشگێرانی کورد لەناوچەی ئاکرێ لە باشووری کوردستان هێرشیان کردە سەر هێزەکانی سوپای بەریتانیا ، لە ئەنجام - کۆلۆنێل بیل و ، کابتن سکۆت- یان کووشت لە نزیك گوندی - بیرەکەپرە - لەناوچەکەدا .

١٩١٩/١٠/٩ رێکەووتننامە لە نێوان سەرەك وەزیرانی فارس و وەزیری موختاری بەریتانیا سیر پریس کوکس مۆرکرا ، کە لە زنجیرەیەك گفتووگۆی چڕی بەردەوام ئەم رێکەووتنە گەیاندرا ئەنجام ، کە لە دوو بەش پێك هاتبوو ، بەشی یەکەم:- لەسەرەتایەك و شەش مادە ، بەشی دووەم :- لە چوار مادە بەپێی

خواستەکانی بەرژەوەندی هەردوو دەسەڵاتی فارس و بەریتانیادا .

١٩١٩/١٠/١٢ بەرپرسی بەریتانیا – مستەربیل – پلەی دادوەری رامیاری لەشاری موسڵ و دەووروبەری گرتە دەست ، لە دوای دادوەری رامیاری – لچمەن – کە بۆ کوویت گواسترابووەوە ، مستەر بیل لەگەڵ نەقیب سکۆتی یاریدەدەری دادوەری ڕامیاری لەشاری عەقرە لە هەموو پارێزگای هەولێرلە باشووری کوردستان سووڕانەوە ، لە پێناو هێوورکردنەوەی بارودۆخەکە ، ئەویش بە هۆی جموجۆڵی شۆرشگێرانی پارێزگاکەدا .

١٩١٩/١٠/١٢ نووسەرو رووناکبیر خاتوو دۆریس لیسینگ لەدایك و باوکێکی ئینگلیز لە تارانی پایتەختی ئێران لەدایك دەبێ... جێگەی ئاماژە پێکردنە کە باوکی لیسینگ فەرمانبەرێکی بانکی ئیمپریالی و دایکیشی پەرستیاربووە. لە ساڵی ١٩٢٥ ئەم خێزانە ئێران بەجێ دێڵن و بەرەو رۆدیسیای باکوور – زمبابۆی ئێستا – دەچن... لیسینگ ژیانی سەرەتایی منداڵی خۆی بەوە وەسف دەکات، بە تێکەڵ بوون لە نێوان ژیانی پر لەخۆشی و ئازاردا لە بەر ئەوەی لە ژیانێکی

کۆڵەمەرگیدا دەژیا.

بەڵام بەهەوڵ و توانای کارکردن و خوێندن بەجۆرێك تام و چێژ لە ژیان وەردەگرێت... هەر وەك دۆریس لیسینگ خۆی دەڵێت :- پێم وایە ژیانی منداڵێتی کۆڵە مەرگانە باشترین رێگاو هۆکار بوونە بۆ دروستکردنی رۆماننووسێکی گەوورە، هەرچەندە من لە منداڵیەتیمدا هەستم بەوە نەدەکرد... بەڵام هەر ئەوەش منی بەم رۆژە گەیاندووە.

لەگەڵ ئەوەشدا لیسینگ لە ژیانی خۆیدا بەنووسین لە دەرگای زۆر پرسی و رامیاری و هەزری و کۆمەڵایەتی داوە. زۆر ململانێی رۆشنبیریەکان یان بەزاروە نوێیەکەی پێکدادانی شارستانیەکانی نووسیووە و بەهەمان شێووە لە بارەی سیستەمی کۆمەڵایەتی و رەگەز پەرستی زۆری نووسیووە بەر لەوەی دۆریس خەڵاتی نۆبڵ وەربگرێت و چەندین خەڵاتی دیکەی جیهانی لەبواری ئەدەبدا بەدەست هێناوە وەکوو :-

خەڵاتی وولاتی نەمسا بۆ ئەدەبی ئەوروپی و خەڵاتی شکسپیر لە کۆماری ئەلمانیا و مەدالیای شەرەف شاژن ئەلیزابێت و خەڵاتی شا ئاسنورپاسی ئیسپانی... دوای ئەو هەموو خەڵاتە توانی لەتەمەنی ٨٨ساڵیدا خەڵاتی نۆبلی /٢٠٠٧ بباتەوە کە بووە مایەی شانازی بۆ سەرجەم ئافرەتانی جیهان.

سەرچاوە :- گۆڤاری دووبەی الثقافیة /٣٠.

١٩١٩/١٠/٢٢ نووێنەری کورد شەریف پاشا و سەید عەبدولقادر ئەفەندی سێ نامەی هاوبەشیان ئاراستەی ئەنجوومەنی باڵای کۆنگرەی ئاشتی لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا کردو داوایان کرد ، کە کوردستان دابەش نەکرێت و یارمەتی تورك نەدرێت لەلایەن هێزەکانی سووپای هاوپەیمانان لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩١٩/١٠/٢٦ لە دایك بوونی – محەمەد رەزاشای ئێران– خوێندنی ناوەندی لە سویسرا تەواو کردو لەگەڵ برابچووکی عەلی ، دوای ئەوە گەراوە بۆ ئێران و چووە کۆلێژی سەربازی ، دوای ئەوە لە تەمەنی ١٩ ساڵان فوزیەی کچی مەلیك فوئادی یەکەمی شانشینی وولاتی میسری خواست و بووە هاوسەری .

شایانی باسە کە شانشین فوئادی یەکەم لە بنەماڵەی محمد عەلی پاشا بووە بەناوی بنەماڵەی خدێووی و لەنژاد کوردن ، کە لەبنەرەتا خەڵکی پارێزگای

دیاربەکری باکووری کوردستان بوونە .

١٩١٩/١٠/٢٧ نووێنـــەری بـەریتانیا لـــە ئێـــراق – میجـــەرنوئێل – نووسـراوەیەکی ئاراسـتەی سـەرۆکی ئەمـەریکا ویلسن کردو داوای لێکرد . کـە یارمـەتی کـورد بدرێت بە هۆی چەوسانەوەو داگیر کردنـی نیشتمنانەکەیان بە درێژایی ٤٠٠ پێش ئێستا لەلایـــەن ئیمپراتۆریـــەتی عوسمـانی و دەسـەڵاتە یـەك لـە دوای یەکـەکانیادنا لـە هەرێم و کێشووەرەکەدا .

١٩١٩/١٠/٣١ نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان سەردانی شانشینی سوویسرای کـرد ، لە پێنـاو بەشـداریکردنی لـە کۆنگرەی ئـەوروپا لـەبارەی کێـشەی مافـەکانی گەلی کورد ، کە لە لایەن – سەیام ئەدین – پێشوازی لێکـرا، کـە یـەکێك بـوو لـە تورکە ئازادیخوازەکانی لایەنگیری کورد لە باکووری کوردستان.

١٩١٩/١١/١ لـــــە لایـــــەن بەرپرســــــانی بـەریتانیا بڕیـاری کردن دامەزراندنی پارێزگـای هـەولێر درا وەك پارێزگـــا لـــــە هـــــەموو لایەنـەکانی کاروبـاری بەڕێوەبەرایـەتی و کـارگێڕی لـە پێنـاو هەڵـسووراندنی ئیش و کارە هەمە لایەنەکان لە باشووری کوردستان .

١٩١٩/١١/٨ بڵاو كردنەوەی یەكەم ژمارەی ڕۆژنامەی – پێشكەوتن– لەشاری سلێمانی لە باشــووری كوردســتان ، كــه بــۆ مــاوەی ســێ ســاڵ بــەردەوام بــوو لــە بلاوكردنەوەیدا.

١٩١٩/١١/١٢ وەزیــری دەرەوەی ڕژێمــی فــارس – نەســرەت دەوڵــەت– ســەردانی وەزیــری دەرەوەی بەریتانیا– كیرزن– ی كرد ، ئەویش بەپێشكەش كردنی یاداشتێك لــە بــارەی خواســتەكان بەنەخشەیەكی شــوێنە داواكاریــەكانی فــارس ، كــە زۆربەی داواكانی لە سەر خاكی ڕۆژهەڵاتی كوردستان بوولە ناوچەكەدا .

١٩١٩/١١/١٣ لەنامەیەكی وەزیری دەرەوەی بـەریتانیا– لـورد كـیرزن– بـۆ نووێنــــەری بــــەریتانیا لــــە ئێراق– سیر پرس كۆكس – لــــە بــــارەی یاداشــــتەكەی وەزیــــری دەرەوەی فــــارس نەسرەت دەولەدا كە دەڵێ:– پێشنیا ری یەكـەمی نەسـرەت دەوڵــەت– پەیوەنـدی بـە دەســتكاری كردنــی هێڵــی سنووری ئێران . لـەلای ڕۆژئـاوای وولاتەكـەی هەبووە . كـه دەبـێ بەشـێكی گـەورە لـە خـاكی كوردسـتانی ژێـر دەسـەلاتی عوسـمانی پێبدرێ و بخرێتە سەر بەشە كوردستانی ژێر دەسەلاتی فارسدا . واتە جگە لە هەرێمی ڕۆژ هەلاتی كورستان بەڵكوو خواستەكانیان هەرێمـەكانی باشوورو باكووری كوردستانیشی هەبووە لە ناوچەكەدا .

١٩١٩/١١/١٤ بـەهۆی بـەرز بوونـەوەی جمووجـۆڵی جـەماوەری ناوچـەی ئـاكرێ لەباشـووری كوردسـتان و داگیر كردنـی لەلایـەن هێزەكـانی سـووپای بـەریتانیا ، لـە ئاكـام بووە هۆی هەڵگیرسانی شەڕ لە نێوانیان لە ناوچەكەدا .

١٩١٩/١١/١٧ وەزیــری كاروبــاری دەرەوەی دەســـەلاتی فــارس– فــەیروز مــیرزا نەســرۆ–

لەیاداشتێکی بۆ وەزیری دەرەوەی بەریتانیا– لورد کیرزن– دا دەڵێ:– کورد بەسەر ژمارەیەکی زۆر لەخێڵ و هۆز دابەش بوون و لەگەڵ یەکتری ناکۆکن ،و ئەم خێڵانە نەتەوە پێك ناهێنن و ناتوانن یەکیەتی رامیاری دورست بکەن لە ناوچەکەدا ...؟..

١٩١٩/١١/٢٠ نووێنەری کورد شەریف پاشا لە کۆنگرەی ئاشتی لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا لەگەڵ – ئۆگۆس نۆبار پاشا– پاشای نووێنەری ئەرمەن رێکەووتنامەیەکیان مۆر کرد ، لەبارەی هاورێیەتی و پەیووەندی کوردو ئەرمەن ، لەپێناو ڕزگار بوونیان لەژێر دەسەڵاتی تورك لەرۆژهەڵات و باکووری کوردستان.

جێگەی باسکردنە کە نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان لەم رۆژەدا نامەیەکی بە ژمارە/٦ ئاراستەی بڕێز –کلیمۆنسۆ– سەرۆکی کۆنفرانسی ئاشتی لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا کرد ، کە ئەمەی خوارەوەش دەقی نامەکەیەتی:–

ئێمە ئیمزاکارانی ئەم نامەیە ، نووێنەرانی نەتەوەکانی ئەرمەن و کورد ، شەرەفی ئەوەیان هەیە ئەوە بە کۆنفرانسی ئاشتی ڕابگەیەنین کەوا هەردوو نەتەوەی ئێمە ، کە هەردووکیان ئارین ، یەك بەرژەوەندی و یەك ئامانجیان هەیەو ئەمە واتە ئازادی و سەربەخۆییان ، بە تایبەتی بۆ ئەرمەنیەکان .

بە رزگاربوونیان لە دەسەڵاتی ستەمکارامەی حکوومەتی تورك و بەگشتی ، هەم بۆ ئەرمەنیەکان و هەم بۆ کوردەکان ، ئازاد بوونیان لە تۆقی کۆمیتەی ئیتحادو تەرەقی ، مە حکوومەتە رەسمیەکان و شاردراوەکان بۆ هەر یەکیان ئەو هێندە شووم بوون .

ئێمە بە تەواوی لە سەر ئەوە رازین کە پێکەوە داوا لە کۆنفرانسی ئاشتی بکەین کوا بە گوێرەی پرنسیپەکانی ناسیۆنالیستی ، ئەرمەنستانێکی

یەکگرتووی سەربەخۆو کوردستانێکی سەربەخۆ بە کۆمەکی گەوورە هێزێك دروست بکرێ . دوای گوێ لێگرتنی لە خواستی هەردوو نەتەوەکان یەك لە دوای یەك ، بۆ ئەوەی کۆمەکی تەکنیکی و ئابووریان لە ماوەی دووبارە بوونیاتنانەوەی پێشکەش بکات .

ئەوەی پەیووەندی بە بەخشینی ناوچە ناکۆکی لە سەرەکان هەیە ، کە لە ناو یاداشتنامەکانی هەر یەکماندا دیاریکراوە کە یەك لە دوای یەك پێشکەش بە کۆنفرانسی ئاشتی کراون و دیاریکردنی هێلکێشانی دواین سنووری نێوان هەردوو دەوولەتی دوا رۆژ هەیە ، ئێمە شێلگێرانە رایدەگەیەنین کە ئێمە بە تەواوی دەچینە ژێر باری بروانامەکانی کۆنفرانسی ئاشتی ، لە پێشا قەناعەتمان بەوە هەیە ، کە بریارەکەی لە سەر بنەوانی دادوەری و مافەوە دیاری دەکرێ.

ئێمە جگە لەوە دووپاتی دەکەینەوە ، کە تەواو رەزامەندین لە سەر رێزگرتنی مافی شەرعی کەمینە نەتەوایەتیەکان لە ناو هەر دوو وولاتدا . بفەرموون بەرێز هەستی رێزگرتووانەی لە هەمووان دڵسۆزانە ترمان قەبووڵ بفەرموون .

بۆ ئەرمەنستان ، ئۆهان جیهانیان ... سەرۆکی شاندی ئەرمەن

،.. بۆ کۆنفرانسی ئاشتی ... بۆ نووێنەری کوردستان ، شەریف

...بۆ ئەرمەنستان ... بۆگس نۆبار ... سەرۆکی شاندی نیشتمانی ئەرمەن .

١٩١٩/١١/٢٦ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – بەیان – لەشاری سلێمانی لەباشووری کوردستان .

١٩١٩/١١/٢٧ وەزیری کاروباری دەرەوەی بەریتانیا – لورد کیرزن– سەبارەت بەکێشەی کورد لە وەڵامی یاداشتەکەی وەزیری دەرەوەی ئێران ، کە بۆسیر پرسی کوکس نووسیبووی دەڵێ:–

بەپێی ئەو زانیاریانەی بەدەست گەیشتوون ، کە هەموو شاخەکانی دەووروبەری‌و پارێزگای و رمێ لە رۆژهەڵاتی کوردستان لە ژێر دەستی جەردەکانی سمکۆی شکاك دایە... لورد سەبری بەو یاداشتنانە دەهات کە لەبارەی هەلووێستەکانی رژێمی فارس بڵاودەکرانەوە لەهەرێمەکەدا.

١٩١٩/١٢/٣ وێنە کێشی بەناوبانگی جیهانی– ئۆگست رینوار– کۆچی دوایی کرد لە شاری لیموکی باشووری فەرەنسا.

١٩١٩/١٢/٦ یاریدەدەری ئەفسەری رامیاری نوێی بەریتانیا – نەقیب کیرك – سەرکردایەتی هێرشێکی سەربازی کرد بە پەلاماردانی هۆزی سوورچی لە ناوچەی ئاکرێ، بەسەرکردایەتی شێخ رەجەب و لە ئاکامی شەڕی نێوان هێزەکانی بەریتانیاو چەکدارانی هۆزی سوورچی و لە ئاکامدا سەرکەووتنیان بەدەست هێنا بەسەر هێزەکانی بەریتانیا . لە ئەنجام زیاتر لە ٣٠٠ کووشتارو برینداریان هەبوو لە ریزی سووپای بەریتانیا.
کە بووە هۆی ئەوەی هێزەکانی سووپای بەریتانیا سووپاکەیان لە ناوچە کە بە هێزبکەن و هێزی دیکە رەوانەی ناوچەکە بکەن و دەستیان کرد بە بۆردومان کردنی پێگەی سوورچییەکان بە فرۆکەی سەربازی و تانگ و زرێپۆش، لەئاکامدا هێزەکانی سوورچی پاشەکشەیان کرد بۆ ناوچەی بارزان و شاخە بەرزەکانی باشووری کوردستان.

١٩١٩/١٢/٢٩ بە هۆی جێبەجێکردنی خواستەکانی – حایم وایزمان – سەرکردەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم ، نامەیەکی ئاراستەی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا – دیفید لوید جۆرج– کرد لەبارەی باکووری فەلەستین–سەهیۆنی ، ئەویش بەداواکردنی کەنارەکانی ئاوی بەناو عەرەبی بەتایبەتی ئاوی ناوچەی لوبنان و ئوردن لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠

١٩٢٠/١/٣ بلاوکردنـــەوەی یەکـــەم چـاپی – مـەم و زیـن – ی نووســەرو روونــاکبیری کـــورد لـــە بـــاکووری کوردســتان – ئەحمــەدی خانی – بەزمانی کوردی و بەپیتی عـەرەبی لەشاری ئەســتەمبوڵ ، بــەڵام لــە دوای ئـــەوە رژێمـــی شـۆڤینی تـورک هـەمووی کـۆکردەوە و سـووتاندی ئـــەوەی لـــەناو تورکیـــا بەردەسـتی کـەوت ، لەبـەر ئەوەی تەنانەت بەزمانی ڕەسەنی کوردی بوو لە وولاَتەکەدا .

١٩٢٠/١/٧ دامەزرێنـەری کۆماری تورکیا مستەفا کەمال ئەتاتورک لـە شاری ئەنکـەرە تەلـەگرافێکی ئاراسـتەی رەشـید بـەگی بـرای ئەدهـەمی چـەرکەس کـرد ، کـە لەبەشێکی تەلەگرافەکەدا دەڵێ:– بەدەر لەبابەتەکە دەمەوێ بڵێم:–
ئانزا فۆری سووک و ئینگلیز هـەوڵی جوولـە پێکردنـی ئەوانـە دەدەن، ئـەم برا چـەر کەسـانەمان هاوولاتیـەکی بـەرێزن لـە ئـایین و دەوڵـەتمان. ستایـشی هەموویان دەکەین و دەیانکەینە تاجی سەرمان .
لەراستیدا ئەمڕۆ دووژمنان چواردەووری کوردو تورک و چەرکەس و برایانی دیکـەی ئاینمانیـان گرتـووە . دەسـتان بخەنـە نـاو دەسـتی یـەک لـەپێناو رزگـار کردنی ژیان و ناموسمان ئەمە زەروورەتێکە.
لەوکاتەدا دەسەڵاتی تورکە پاشماوەکانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەوپەڕی بێ هێزی و بێ توانا بوون و دەستیان بۆ هـەموو مـل کەچیەك درێژ دەکـرد ،

لەپێناو بەهێز کردنی دەسەڵاتیان بەتایبەتی لەباکووری کوردستان و ناوچەکانی دیکەی ژێر دەسەڵاتیان ... گەر کورد ئەوکات سەربەخۆی خۆی رابگەیاندایە سەرکەووتنی مسۆگەر بوو لەپێك هێنانی دەوڵەتی کوردی لە باکووری کوردستاندا...!.

١٩٢٠/١/١٦ لە دوای دامەزراندنی کۆمەڵەی گەلان لەلایەن وولاتانی هاوپەیمان بە تایبەتی بەریتانیاو فەرەنسا و ئەمەریکا و رووسیا ، یەکەم کۆبوونەوەی خۆی گرێدا لەشاری جنێڤدا .

مستەفا کەمال لە گەڵ چەند کەسایەتیەکی کورد لەساڵی ١٩١٩

١٩٢٠/١/١٨ شاعرو نووسەری چەوساوەو هەژارانی ناوداری کورد مامۆستا - ئەحمەد مستەفا ناسراو بە - دلزار- لە بنەماڵەیەکی رۆشنبیری شاری شاعرو نووسەران و رووناکبیرانی کورد شاری کویسنجقی ، سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهیناوە لە شارەکەدا .
لە ساڵی ١٩٢٥ دەستی بە خوێندن کردووە لە لای مەلای ئایینی و دوایی خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی لە شارۆچکەی کۆیە تەواو کردووە .

دوای ئـــەوە لـــە ســـاڵی ١٩٥٩ پەیوەنـــــدی کـــــردووە بــــە ڕێکخراوەکـــــان و دوایـــــی پەیوەنـــدی کـــردووە بـــە پـــارتی کۆمۆنیـستی ئێـراق و بەردەوام بـووە لـە کاری پارتایـەتی و لـە پلـــەکانی ئـــەو پارتـــە کـــاری کردووە .

دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩٧٠ لـە شـــاری مۆســـکۆی پایتـــەختی ســـۆڤیەت پـــەیمانگای زانـــستە کۆمەڵایەتیەکانی تـەواو کـردووە و هـــەروا لـــە ســـاڵی ١٩٨٨ لـــە شاری سۆفیای پایتەختی بولگاریا لە هەمان پیمانگا خوێندوویەتی .

هـەروا مامۆستا دلـزار ئەنـدام بووە لـە یەکیـەتی نووسـەرو ڕۆژنامەنووسـان و ئەدیبان و چەندین لرێکخراوی دیکەدا .

هەروا چەندین دیوانی شیعری لە ماوەی ژیانیدا بەرهـەم هێنـاوەو بە شـاعیری چەوساوەکان ناوزندە لە کوردستاندا .

تا تەواو بوونی ئەم کتێبە مامۆستا دالـزار لـە ژیـان مـابوو ، بەڵام لـە تەمـەنی ٨٩ سـاڵیدا کـە لـە شـاری هـەولێر نیشتەجێ بـوو کـە بـرا گـەورەی مامۆسـتای نووسەرو ڕۆژنامەنووس کەریم شارەزایە .

١٩٢٠/١/٢٢ بە هۆی سەرکەووتنی کەمالیە تورکەکان لـە شـەڕی ئەنبونۆو لـە ئـەنجامی ئـەو ســـەرکەووتنە لـــە پاریـــسی پایتـــەختی فەرەنـــسا کۆنگرەیـــەك گرێـــدرا ، کـــە نووێنـەری ئیتالیـا بەشـداری تێدا کـردو داوای دەسـتکاری کردنـی پـەیمانی سیڤەری کرد .

وەك ئـەوەی کـە تورکـەکان داوایـان دەکـرد ، کـە ئەمـەش بـووە هـۆی گرێـدانی کۆنگرەی هاوچەشن لە لەنـدەنی پایتـەختی بەریتانیا ، لەگـەڵ ئەوەشدا کـورد

ڕۆڵی گرنگیان بینی لەسەرکەووتنی کەمالیەکان...؟.

١٩٢٠/١/٢٨ نووێنەرە نەتەوە پەرستەکانی ناو پەرلەمانی عوسمانی لە شاری ئەستەمبوڵ پرۆگرامێکی /٦ خالیان ئامادە کردبوو ، کە بە ئەنجوومەنی ئەنکەرەو بە پەیمانی نەتەوەیی دادەنرا . کە لەو کاتە کێشەی کورد لەتورکیا لە باکووری کوردستان ببووە یەکێ لەکێشە هەرە گرنگەکانی تورکیا ، هەرچەند لە ناو نەتەوەیی پەیمانی تورك کێشەی کورد پشت گوێ خرابوو لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/١/٢٨ گرنگی دانی ڕژێمی تورکیا بەپارێزگای کەرکوك کارێکی نوێ نیە لە رامیاریەتی تورکیای دوای هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و دەگەرێتەوە بۆ رۆژانی سەربەخۆیی تورکیا بەر لەساڵی ١٩١٩ -١٩٢٢ کە وویلایەتی مووسڵ لەژێر نەخشەی تورکیادابوو... کە ئەنجومەنی نیشتیمانی تورکیا بریاری بۆ دابوو لە کۆبوونەوەیەکی نهێنی لەم مێژووەدا لەشاری ئەستەمبوڵ کە ناسراو بوو بە - میساقی نیشتیمانی - و لەمانگی /٤/١٩٢٠ ئەنجامی ئەم کۆبوونەوەیە راگەیاندرا بەهۆی پاڵەپەستۆی بەریتانیاو ئەمەریکاو وولاتانی هاوپەیمان نە وازهێنانی لە ویلایەتی مووسل بەرامبەر چەند دەست کەوتێك لەوکاتدا.

سەرچاوە:- تاريخ تورکيا المعاصر - دانانی کۆمەڵە توێژەرێکی سۆڤیەت.

١٩٢٠/٢/٢١ کەسایەتی و سەرکردەی ناوداری کورد - سەید عەبدولقادری شەمزینی - لە شاری ئەستەمبوڵی تورکی چاوی کەووت بە مەندووبی سامی بەریتانیا ، هەر لەو کاتیشدا داخوازیەکانی کوردو کوردستان وباری کوردستانی پێ راگەیاند ، بەهۆی چەوساندنەوە لەژێر رژێمی تورك بە تایبەتی لە باکووری کوردستان .

١٩٢٠/٢/٢٤ مۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان کوردو ئەرمەن لە باکووری کوردستان ، لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، لەلایەن نووێنەری کوردو ئەرمەن ، کە شەریف پاشا بەمۆری خۆی رێکەووتنەکەی مۆرکردو بلاوکردەوە بەسەر هەردوو نەتەوەدا.

١٩٢٠/٢/٢٥ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا - لوید جورج - لەبەردەمی کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی گشتی بەریتانیا رایگەیاندو گووتی :- ، کورد مافی چارەی خۆنووسینی لە سەر خاکی خۆی هەیە لە کوردستان.

١٩٢٠/٢/٢٧ نووێنەری کورد عەبدولقادر شەمزینی لەلای تورك لە رۆژنامەی - ئەل ئیقدام

– وتارێکی لە دژی رێکەووتنی کوردو ئەرمەن ، بلاّو کردەوە کە شەریف پاشاو ، ئۆغز پاشا لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا مۆریان کردبوو لە سەر رێکەوتننامەکە ، لە پێناو کۆتایی پێ هێنانی کێشەی نێوان کوردو ئەرمەن لە باکووری کوردستان .

١٩٢٠/٣/١ لە دوای کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهان و ئارام بوونەوەی بارودۆخەکانی پەیووەندی لە نێوان وولآتانی جیهان و ناووخۆی وولاّتان – ئەدمیراڵ هۆری – بە شانشینی هەنگاریا – مەژەر هەلبژێردراو ، کۆنت ئستفان بێلن – بە سەرەك وەزیران هەڵبژێردرا، کە ڕژێمی ئەو کاتی مەژەر بە ڕژێمێکی توونـدڕەو دژ بە هەموو بیروو بۆچوون و جوولانەوەیەکی مرۆڤایەتی و نیشتمانی دادەنرا لەناوچەکەدا .

١٩٢٠/٣/٣ نووێنەرانی هاپەیمانان لە ئەنجامی گفتووگۆی نێوانیان لە ناو کۆمەڵەی گەلان لە شاری ژنێڤ بڕیاری ئەوەیان دا کە ئێراق لە دوای دامەزراندنی بچێتە ژێر ئینتیدابی بەریتانیا.

١٩٢٠/٣/١١ لەو کاتەی کە ئەنجوومەنی راوێژکاری دەووڵەتی هاوپەیمانان رەشنووسی پەیمانی سیڤەریان دا بە دەست شاندی عوسمانی، کورد لە تورکیا لە رادەبەدەر پێی دڵخۆش بوون، هەرچەندە عوسمانیەکان ئەم لاو ئەولایان دەکردو هەنجەتیان هێنایەوە، بەلاّم بێ سوود بوو، و ناچار بوون لە رۆژی ١٩٢٠/٨/١٠ دا پە یمانەکە مۆر بکەن.

جێگەی روونکردنەوەیە کە مادەی /٦٢ لە پەیمانی سیڤەر ئەوەی گرتە خۆ کە زەمینە خۆش بکرێ بۆ دامەزراندنی حووکمێکی ئۆتۆنۆمی لەو ناوچە

کورد نشینەی که کەوتۆتە رۆژهەڵاتی زێی فوورات و باشووری ئەرمینیا، کە لـە گینـە دابمـەزرێ، بـاکووری سـنووری تـازەی هـەردوو دەوڵـەتی ئێـراق و سوریا، وکورد لە سایەیدا لە رووی رۆشنبیری و رامیاریـەوە حووکمی زاتیان هەبێ، بە مەرجێ لیژنەیەکی نێوودەوڵەتی هاوبەش لـە نوێنـەری فەرەنساو بەریتانیاو ئیتالیاو ئێران و کورد ، سەرپەرشتی ئەو کێشانە بکات کە لەمەر دیـاری کردنـی سـنوورو زامنکردنـی مـافی کەمینـەی ئاسـووری – کلـدانی لـە ئارادان و هەن.

هەروا لە مادەی /٦٣ لە پەیمانی سیڤەردا، ئەوەی لە خۆ گرتووە کە تورك بە لێنـی ئـەوە بدەن کە دان بە بریارەکـانی ئـەم لیژنەیـە بکـات و جـێ بـە جێـی بکـات. بـەڵام مـادەی /٦٤ لـەوەش زیـاتر هاتۆتـە پێـشێ وهیـوای زۆرتـری خستۆتە بەر کوردان، کە دەرگـای لـە بەردەم ئەگەری یەکێتیـەك لـە نێـوان ئـەم ناوچە سەر بەخۆیە داو کوردستانی ئێراقدا خستە سەر پشت و دامەزرانـدنی دەوڵەتێکی سەر بەخۆی کورد.

دوای تاقیکردنەوەیـەکی یـەك سـاڵی و بـە راوێـژکردنی لـە گـەڵ کۆمەڵـەی نەتەوەکاندا، کە لـەم ماوەیـەدا ئـەوە هـاتووە کـە دەوڵـەتی هاوپـەیمان رێ لـە هـیچ یەکێتیـەك ئـارەزوو مەندانـەی کوردەکـانی بەشـی باشـووری کورسـتان نـەگرن، کـە بەشـێك لـە وویلایـەتی مووصـل، نـاگرن. لێگـەش بینـی و کـەیف خۆشی کوردان زۆری نەخایاند، چونکە هاوپیمانان رازونیازی خۆیان کردبوو بێ ئەوەی چ حسا بێك بۆ تورك بکەن.

ئا لەو سەروبەندەدا ناکۆکی و کێشەی ناو خۆیی بە پشتیووانی عەشایەری کوردو کۆمەکی سووپای دەوڵـەتی سۆڤیەتی تـازە کـورە براندوە و بنج بـری کـرد. ئیدی ئەتاتورك دەسـتی بـە تـاڵ بـوو، و سـەرکردایەتی یـاخی بوونێکی نەتەوەیی عوسمانی لە ئەستەمبۆڵ.

ئەنجوومـەنی نیـشتمانی تـورك لـە شـاری ئەنکـەرە لـە ١٩٢١/٤/٢٣ کۆبـۆوەو دامەزرانـدنی حکوومـەتی ئۆپۆزسـیۆنی راگەیانـد. هـەروا ئـەتاتورك کـە دەسـەڵاتێکی دکتاتۆریانـەی زۆری درایـێ، تـوانی رێبـەری و سـەرکردایەتی چەند هێرشێك بکات و دوا سـەنگەری سـەربە سولتان لـە نێـوو بەرێ و ئەوە بوو لـە مـانگی/١١/١٩٢٢ دا بە لابردنـی سولتان لـە سـەر دەسـەڵات راگەیانـد. بـەمجۆرە واژووی سـولتان مـەحمودی چـوارەم لـە سـەر پـەیمانی سـیڤەر، بە

نیسبەت رژێمی تازەی تورکیەوە شەرعیەتی نەما.
لە بەر ئەو هۆیە ئەتاتورك هێرشێکی چڕی دژی پەیمانی سیڤەر دەست پێکرد، کەوتە کارکردن بۆ هەڵووەشاندنەوەی و گۆرینی بە پەیمانێکی دیکەی لە بارترو گوونجاوتر بێ لە گەڵ باودۆخی تازەدا. ئەم هەوڵ و کۆششانەی لە ١٩٢٣/٧/٢٤ دا سەری گرت و پەیمانی لۆزان لە ئەنجامی هەلوویستی تووندی تورك و رامیاریەتی دووفاقی ریاکارانەیاند، و جێگەی پەیمانی سیڤەری گرتەوە.
هەرچەندە پەیمانی تازە هەندێ مافی کەمی کەمینەکانی وەك — ئەرمەن و جوولەکەو یۆنانی- گرتە خۆ، بەلآم کەموو زۆر باسی دەووڵەت یان ناوچەیەکی کوردی سەربەخۆ لە ئارادا نەماو تەنانەت پەیمانەکە بە هیچ جۆرێك — ووشەی کورد — ی نەگرتە خۆ، دەستکەووتی کورد تەنیا ئەوە بوو بە پێی مادەی / ٣٨ و ٣٩ حکوومەت بەلێنی دا، کە پارێزگاری هەموو خەلکی تورکیا بکات، ژیان و ئازادیان بپارێزێ بێ گوێدان بە رێدو وابەستەگی نەتەوەیی و زمان و نەژادو ئاینیان... !...؟.
سەرچاوە:- کورد:- گەلی لە خشتە براوی غەدر لیکراو — دانانی دکتۆر — گوێنەر دێسنەر — وەرگێرانی بۆ کوردی — حەمە کەریم عارف — چاپی دووەم /١٩٩٩.

١٩٢٠/٣/١٢ بەتراریکی مەسیحیکان مارشەمعوونی نووێنەری ئەمەن و ئاینی مەسیحی لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلآتی رژێمی تورکیا کۆبوونەوەیەکی فراوانی ئەنجامدا ، لە پێناو دیاریکردنی هەلوویستی ئەرمەن ، ئەویش بەهۆی شەڕی نێوان تورك و رووسیای بەلشەفی، ویستی ئەو کۆبوونەوەیە بەلایەنگیری کردنی رووسیاو دژی تورکیا بوو، ئەویش بەنیازی بەدەست هێنانی مافەکانی ئەرمەن لە کۆمارێکی سەربەخۆی ئەرمەنیەکان بەناوی کۆماری ئەرمەنستان لە ناوچەو کێشووەرەکەدا .

١٩٢٠/٤/٦ یاریەکانی پێشبرکێی جامی جیهانی — ئۆلەمپیات — لە شاری برۆکسلی پایتەختی بەلژیکا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو ٩/١٢ ی هەمان ساڵ لە نیوان یاریزانانی ووڵاتانی بەشدار بوو لە یاریەکان لە جیهاندا .
١٩٢٠/٤/١٥ مۆرکردنی پەیمانی — سان ریمۆ- ئەویش لە ئاکامی مۆرکردنی پەیمانی

سایکس – بیکۆ بوو ، ئەویش بەدابەشکردنی ناوچەکە لە نێوان وولاتانی هاوپەیمان ، کە سووریا و لوبنان کەووتنە ژێر ئینتدابی فەرنساو – ئێراق و ڕۆژهەلاتی ئوردن و فەلەستین کەووتنە ژێر ئینتدابی بەریتانیا.

١٩٢٠/٤/١٩ گرێدانی کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی باڵای هاوپەیمانان لە شاری سانڕیمۆی ئیتالیا ، کە لەم کۆبوونەوەیە بەریتانیاو ، فەرەنساو، ئیتالیاو ، ئەمەریکا بەشداریان تێداکرد ، ئەویش بە پەسەند کردنی ناوچە ئینتدابیەکانی ژێر دەسەڵاتی فەرەنساو بەریتانیا بوو بەتایبەتی لکاندنی باشووری کوردستان و وویلایەتی موسل بە ئێراقی بەرەو دامەزراندن و لکاندنی ڕۆژ ئاوای کوردستان بەسووریا ، واتە دەستکرا بە دابەشکردنی کوردستان ...بەڵام ...؟...!.

١٩٢٠/٤/٢٣ لە کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی نیشتمانی مەزن لەلایەن تورکە کەمالیەکان لە شاری ئەنکەرە ، کە ٧٢ نووێنەری کورد لە باکووری کوردستان بەشداریان لەو ئەنجوومەنە کرد ، لە پێناو سەقامگیری بڕیارو هەلوویستی کورد بە دابین کردنی مافی کورد لە باکووری کورستانی ژێر دەسەڵاتی تورکە کەمالیەکان .
کە دانیان بەحکوومەتی ئەستەمبوڵ عوسمانی نەناو هەولیان دا عوسمانیەکان بنبڕ بکەن .
کە لەو کاتە مستەفا کەمال بەسەرۆکی تورک هەلبژێردرا...شایانی باسە مستەفا کەمال ئەتاتورک لە پارێزگای سیواس لەگەڵ نووێنەری کوردستان چوونە ئەنکەرەو ئەو پەرلەمانەیان دامەزراند بۆ دەووڵەتی تورک ...ئەی کورد ...؟.

١٩٢٠/٤/٢٣ بە پێی بڕگەو خاڵەکانی پەیمانی سانڕیمۆ ، کە بەشە نەوتی کوردی لەلایەن کۆمپانیای نەوتی ئەڵمانی داگیر گرابوو درایە فەرەنساو کۆتایی بەکێشەی نێوان هاوپەیمانان هات لە ناوچەکەدا .
کە چاوگە نەوتیەکان هەمووی لە سەرخاکیهەرێمی باشووری کوردستان بوو ، بەتایبەتی لە پارێزگای کەرکوک ، بەڵام کێشەی ڕژێمی تورک بەهەڵوواسراوی لە سەر خاکی باکووری کوردستان مایەوە تاکوو ئێستا .

١٩٢٠/٤/٢٤ گرێدانی کۆنفرانسی ئاشتی لە شاری سانڕیمۆی ئیتالیا ، لەپێناو

دۆزینــەوەی چـارەیەکی گوونجـاو . لــە نێـوان ســەرەتای مـافی داگیرکردنــی وولاّتـان – حــق الفـتح– کــە دەوولّــەتانی ئــەوروپا پێووەریــان ئــەکردو لــە رێکەووتنــە نهێنیــەکانی ســەردەمی جــەنگی یەکــەمی جیهــان و گوونجانــدنی بۆیان .

کـە ســەرەتای مـافی ئازادیو بڕیـاردانی چارەنووســی گــەلاّنی ژێــر دەســتە، بــەپێی وتارەکــەی ســەرۆکی ئەمــەریکا ویلــسۆن ، ئــەویش بــە پێـدانی مافــە ڕەواکانی گەلاّنی ماف خوراوەکان لە جیهاندا ، بەتایبەتی مافی گەلی کورد لـە باکوورو باشووری کوردستان لەئێراق و تورکیادا .

١٩٢٠/٤/٢٤ بــەپێی بڕگــەو خاڵــەکانی پــەیمانی ســانڕیمۆ ، فەرەنـسا بەفــەرمی وازی لــە ویولایــەتی موسـل هێنـا ، بەبەرامبــەر بە وەرگرتنــی هەنـدێك لـە ناوچـەی ژێـر دەسەلاّتی بەریتانیا . بە بوونی بەش لە کۆمپانیای نـەوتی کـورد لـە باشـووری کوردستان .

کـە لەســەردەمی سـولتان عەبدولحەمیـدی سـولتانی عوسمـانی بـە هاوکـاری ئــەڵمانیا دامــەزرابوو لــەپێناو دۆزینــەوەی نــەوت لــە باشــووری کوردســتانی لکێنراو بەئێراقی بەرەو دامـەزراو ، لەشـاری کـەرکوك و ناوچـەی کەندیناوەی سەر بە پارێزگـای هـەولێرو بە تایبـەتی لـەو کـات لـە شارۆچـکەی خانـەقین لـە ناوچەکانی هەرێمەکەدا .

١٩٢٠/٤/٢٥ ئەنجوومــەنی بـالاّی هاوپــەیمانان بڕیـاری دامەزرانـدنی یـەك پارچـەیی خـاکی ئێراقیاندا ، کە ئێـراق بچێتە ژێـر ئینتـدابی بـەریتانیاو سووریاش بچێتە ژێـر ئینتدابی فەرەنسا ، کـە پێش ماوەیـەك ئـەو بڕیـارە جێبەجێ کرابوولـە لایـەن ئەم وولاّتانەدا .

شایانی باسە کە هەردوو وولاّتی دامەزراو کە ئێراق ، زیاتر لە ٨٤٠٠٠ هـەزار کیلۆمەتر چوارگۆشەی لەخاکی باشووری کوردستان پێ لکێنراو ، سووریاش زیاتر لە ١٧٠٠٠هـەزار کیلۆمـەتر چوارگۆشـەی لـەخاکی ڕۆژئـاوای کوردسـتان پێ لکێندرا.

جێگــەی باســکردنە کــە بــاروو دۆخــی ئــەوکات لــە بــارو گوونجــاو بــوو لــە پێداگرتنی کورد لە بە دەست هێنانی مافەکانی لە کوردستان ، نـەك تـەنیا لـە بەشێکی کوردستـانی داگیر کـراوی ژێـر دەسـەلاّتی تـورك و ئێرانـی فـارس و،

هەروا باشوورو رۆژئاوای کوردستانی لکێندراو بە ئێراق و سووریا .
کە عەرەب و تورك خاوەن خاك و کەش و هەوا نەبوون بە پێچەوانەی کورد لە سەر خاکی کوردستان ، کە چی ئەوان بوونە خاوەن دەوولەتی سنووررداری زەوی و دەسەلات لە هەموو بوارە جیا جیاکان ، بە تایبەتی لە بواری نەتەوەیی و دەستکەوتنی نیشتیمان بۆیان ، کە تەنیا بە خەون لە هەستیان دەخوولایەوە.
کەچی کورد خاوەنی نیمچە دەسەلات بوو لە ئیمارەتەکان لە سەر خاکی دێرینی خۆیدا ... ! . بەلام بە داخەوە سەرکردەکان و سەرکردایەتی کورد نەتەویەکی خۆخۆر بووەو بەرژەوەندی کەسی و بنەماڵەو دەسەلات و سامانی لا گرنگتر بووە لە کوردو خاکی کوردستان ، لە سەرتای بوونیەوە تا تەواوکردنی ئەم مێژوونامەیە و... ! .
گەر بارو دۆخی بۆ دروستکرابێت بە شەقی زەمانەو شلەژانی باری ناوچەو هەرێم و جیهان بووە ... ئەویش لە ئەنجامی هاتنە پێشەوەی بەرژەوەندی وولاتی هاوپەیمانان لە جیهانـــدا .

٢٥/٤/ ١٩٢٠ بەرپرسانی بەریتانیا لە ئێراقی دامەزراو چەندین کۆمەلەو رێکخراو گروپی نهێنیان پێك هێنا ، لە پێناو جێبەجێکردنی نیازە گلاوەکانیان وەك:- کۆمەلەی راست بوونەوەی ئیسلامی و ، کۆمەڵەی پاسەوانی سەربەخۆیی- کۆمەلەی لاوان- کۆمەلەی سەردەمی ئێراق- لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/٤/٢٧ نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان دەستی لەکاری فەرمانبەری کێشاوەو رووی لەکارە هەمەلایەنەکانی بەرگری کردن لە تاوان و ئامانجەکانی گەل و نیشتمانەکەی کرد لە باکووری کوردستان.

١٩٢٠/٤/٢٩ هەفتەنامەی پێشکەوتن لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان بلاوکرایەوە ، کە بۆ جاری یەکەم - میجەر سۆن- سەرپەرشتی دەرچوواندنی دەکرد بۆ ماوەی دووساڵ. لە پێناو گەیاندنی ئەنجامی پەیامەکەیان لە سەر هەرێمەکەدا .

١٩٢٠/٥/١ نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان بۆ جاری دووەم بەناوی کورد سکالانامەیەکی ئاراستەی کۆنفرانسی ئاشتی کرد لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، لەگەل دوو نەخشەی کوردستان.

١٩٢٠/٥/١١ دەستکرا بە نووسینەوەی ڕەشنووسی پەیمانی سیڤەر کە – مسیۆ ملیدان – نووێنــەری وولاّتــە ســووێند خۆرەکــان و بەڕێووەبەرایــەتی حکوومــەتی ئەستەمبوّلی عوسمانی واژوویان لە سەر کرد ، کە بریتی بوون لە – فەرید پاشا وەك ڕاوێژکاری ئەنجوومەنی وەزیران و ، هادی پاشا سەرۆکی ئەرکانی جەنگ و ، ڕەشاد خالیس بەگ ڕاوێژکاری دەرەوە .

لە دوای ئەوە مسیۆ ملیدان بڕیاری کۆتایی دا بە سەرۆك وەزیرانی تورك – تۆفیق پاشا – بە مۆر کردنی پەیمانی سیڤەر ، کە لە بەرژەووەندی کورد بوو لە باکووری کوردستان و دژی ڕژێمی تورکیا بوو لە تورکیا.هەروا لە باشوورو ڕۆژهــەلاّت و ڕۆژئــاوای کوردســتان بــوو دژ بــە ئێــران و ئێــراق و ســووریا لــە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٠/٥/٢٠ دامەزراندنی یانەی سەرکەووتن لەلایەن کوردە نیشتەجێ بووەکان لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراقی دورستکراو لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩٢٠/٥/٣٠ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی وەستاندنی شەڕ لە نێوان تورکیاو فەرەنسا لە شاری ئەنکەرە . کە فەرەنسا هەوڵی جێبەجێکردنی خواستەکانی کۆنگرەی سانڕیمۆ دەدا ، ئەویش بە مسۆگەر کردنی دەسەلاّتی لەسەر شارەکانی ئەسکەندەرۆنەو حەلەب و دیمەشق و لوبنان و فەلەستیندا .

لەلایەکی دیکە مستەفا کەمال ئەتاتورك هێزەکانی خۆی لەبەرەی ئەرمەنی کۆکردەوە ، لەپێناو گەڕاندنەوەی شارەکانی باکووری کوردستان وەك:– ئەرزەرۆم و ، موش و ، وان .

کە کەوتبوونە ژێر دەسەلاّتی کۆماری ئەرمینیا ، بەپێی پەیمانی ڕانەگەیەندراوی سیڤەر، کە ئاواتی مستەفا کەمال دوای ئەوە هاتە دی بەپشت گوێ خستنی پەیمانی سیڤەرو دابەشکردنی کوردستان.

١٩٢٠/٦/٥ ڕاگەیاندنی دامەزراندنی کۆماری – گیلاف– لە ئەنجامی سەرکەووتنی جەنگەلیەکان ، بەلاّم ئەو کۆمارە دوای ساڵێك لەناو براو سەرکردەکەی – میرزا کۆچەك خان– لە شاخی تالش لەلایەن جەندرمەکانی تورك تیرۆرکرا لە باکووری کوردستان.

١٩٢٠/٦/١٧ ڕژێمی شانشینی بەریتانیا بڕیاریدا ، بە دامەزراندنی حکوومەتێکی عەرەبی بەناوی ئێراق ، کە – سیر کۆکس– بە دادوەری گشتی سامی بەریتانیا لە

ئێراق دامەزرێنرا ، بە تایبەتی بەرەو هەرێمەکانی باشوورو رۆژئاوای کوردستان .

کە ئەویش رۆڵی سەرەکی هەبوو لە بە عەرەبکردنی خاکی کوردستان ، بە هێنانی خێلە ڕەوەندو بەدووەکانی بیابانی عەرەب ، کە بەکاری سێیەمی بە عەرەبکردن دێت لەووڵاتی نێوان دووزێ ، لە دوای ڕووخانی ڕژێمی عوسمانی تورك لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٠/٦/٢٢ لە دوای ڕێکخستنی شانەو ڕێکخراوەکان ، یەکەم کۆنگرەی پارتی کۆمۆنیستی ئێران گرێدرا ، لە بەندەری – ئەنزلی – کەدوای ئەوە ناسرا بە ناوی– بەندەر بەهلەوی– لە سەر دەریای قەزوین... کە چەندین لابالی سۆشیالیستی بوون و لەو پارتە یەکیان گرت بەراگەیاندنی پارتی کۆمۆنیستی ئێرانی (توودە) لە وولاتەکەدا .

١٩٢٠/٦/٢٣ لە دوای دەست لە کار کێشانەوەی – وسوق ئەلدەولە – لە سەرەك وەزیرانی ئێران ، کە موشیر ئەلدەولە پەیمانیدا بە ڕەزامەندی وەرگرتن لە بالوێزی بەریتانیا بەپێك هێنانی ئەنجوومەنی وەزیران و کۆبوونەوەی لەگەڵ کردن لە وولاتەکەدا .

هەروا لەناو ئەو وەزیرانە موئتەمەن مەلیك و ، مستوفی ممالیك و ، موسەدەق سەلتەنە ، واتە محەمەد موسەدەق و ، موخبیر خاوەنی جەماوەرێکی زۆر بوو لەهەرێمی ئازربایجان ، دوای ئەوە سەرەك وەزیرانی ئێران موشیر ئەلدەولە ، کە ڕەزامەندی لە بالوێزی بەریتانیا وەرگرت بە ڕەوانەکردنی شاندێك بۆ شاری مۆسکۆ ، ئەویش لە پێناو وەرگرتنی ڕەزامەندی لەحکوومەتی بەلشەفی مۆسکۆ ، بە کشانەوەی هێزەکانی لە وولاتی فارس ، بە تایبەتی لە رۆژهەلاتی کوردستانی ژێر دەسەلاتی ئەوکاتی فارس . ئەویش بە ڕاگرتنی پروپاگەندەی کۆمۆنیستی بەرەو وولاتەکەیدا .

لە هەمان کات بەراگرتنی ئەو ڕێکەووتننامانەی کە بەر لە دامەزراندنی حکوومەت مۆر کرابوون و دوای دەست کردن بە هەلبژاردنی نوێ لە ئێران ، ئەوانە هەمووی بووە هۆی بەرەو باشکردی پەیووەندی لە نێوان ئێران و ئەمەریکادا .

١٩٢٠/٦/٣٠ بە هۆی شۆڕشی بیستی ئێراق لە باشووری کوردستان ڕاپەڕین و

خۆپیـشاندان دەسـتی پێکـردو زۆربـەی ناوچـەکانی گرتـەوەو کاردانـەوەی کارێگـەری باشـی هـەبوو ، لـە پێنـاو بـەرز کردنـەوەی هەسـتی نەتـەوەیی و نیشتمانی لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٠/٧/٣ کـۆنگرەی بـاکۆی پایتـەختی ئازربایجـانی گـەلانی ڕۆژهـەلات ، لـە ڕۆژنامـەی پراڤدای ڕووسیای بەلشەفی ، بلاوکراوە .

کە نووێنەری کورد لە کۆنگرەکە ڕۆلی بەرچاوی هەبوو لە شیکردنەوەی باری کورد لە کوردستاندا .

١٩٢٠/٧/١٢ ڕۆژنامەی – دیلی دیل – ی بەریتانی لەم ڕۆژەدا بابەتێکی بلاوی کردەوە لە سەر باری ئابووری و داهاتەکان ، کە ئەو باجانەی لە گەلانی ئێراق وەرگیراوە بڕی ٥٠٠ر٠٠٠ر١ ملیۆن پاوەند بووە ، کە لە هیچ وولاتێکی دیکە ئەو باجە کۆنەکراوەتەوە لە جیهاندا .

١٩٢٠/٧/٢٤ هێزەکانی سووپای فەرەنسا و بەرپرسانی ئەمیر فەیسەلی سعوودیان لە شاری دیمەشـق دەرکـرد ، بـەهۆی لاوازیو بـێ توانـاو گەنـدەلێ لـە هـەلس و کەوتەکانیدا، لە ئاکام بەرەو دەشتاییەکانی وولاتی ئێستای ئوردون ڕۆیشت ، کە پیاوێکی بەنابانگ لە دەبەنگیدا . کە لە دایك بووی وولاتی سعوودیەی ئێستا بوو.

جێگـەی ڕوونکردنەوەیـە کـە ئـەمیروو شانـشینەکانی ئێـراق و ، ئـوردن و، سـووریا و ، کووێـت و ، ئیمـاراتی ئێـستای کەنـداو ، خـەڵکی ئـەم وولاتانـە نەبوونـە و لـە دایـك بـووی ئـەم وولاتـەش نەبوونـە ، بـەر لـە دامەزرانـدنی ئـەم دەووڵەتانـە لـە دوای کۆتـایی هـاتنی جـەنگی یەکـەمی جیهـان و هـەرەس پێهێنـانی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی ، لـە لایـەن وولاتـانی هاوپـەیمان هێنراونەتە ئەم وولاتانە و کردوویانەتە شانشین لە سەر ئەم وولاتانەدا .

ئـەم کـارەش پەیووەنـدی هـەبوو بـە مـاددەو برگـەو خاڵـەکانی ، پـەیمانی سایکس – بیکۆ ، و جێ بە جێکردنی لـــــە پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ دا ، بە دابەشکردنی خاکی گەلانی دیکە ، بە تایبـەتی خاکی کوردسـتان … بەلام … کورد … ؟ …! .

١٩٢٠/٨/٢ کەسایەتی ناوداری کورد – حەماغای – کۆیە کۆچی دوایی کـردو جەمیل ئاغـای حەوێزی بـووە حـاکمی شـاری کۆیـەی سـەر بـە پارێزگـای هـەولێر لـە هەرێمی باشووری کوردستان ، دوای دامەزراندنی دەووڵەتی ئێراق ، جەمیل

ئاغا کرا بەقائیمقامی شاری کۆیە تاکوو ساڵی ١٩٣٢، لە قەزاکەدا .

١٩٢٠/٨/٦ بەرپابوونی ڕاپەڕینی جەماوەری شارۆچکەی بەعقوبەو شارەبان لەهەرێمی باشووری کوردستان ، دژی داگیرکەری هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ئێراق.

١٩٢٠/٨/٩ لە دوای مۆرکردنی تورکیا لە سەر پەیمانی سیڤەر ، بووە هۆی لە دەست دانی ٢,٤٠٠,٠٠٠ ملیۆن کیلۆمەتر چوارگۆشە ، لەو خاکەی کە بە زۆر داگیری کردبوو ، کە ٦٠٠ هەزار کیلۆمەتر چوار گۆشەی بۆماوە لە دوای ڕاگەیاندنی کۆمای تورکیا لەلایەن کەمال ئەتاتورك لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٠/٨/١٠ لە دوای گفتووگۆی بەردەوام کە ئەنجامەکەی گەیشتە مۆرکردنی پەیمانی سیڤەر ، لە لایەن وولاّتانی هاوپەیمان لە کۆمەڵەی گەلان ، کە چەندین بڕگەو خاڵی باشی لە خۆگرتبوو سەبارەت بە مافی کورد ، لەوانە بڕگەکانی ٦٢،٦٣،٦٤ لە ماددەی/٣ لەژێر ناونیشانی کوردستان ، بەلاّم بە هۆی مۆرکردنی پەیمانی لۆزان پشتگوێ خرا .

ئەویش لە پێناو پاراستنی بەرژەووەندی هاوپەیمانان بەتایبەتی بەریتانیاو ئەمەریکاو فەرەنساو ئەلمانیا ، بە تایبەتی لەسەر خاکی کوردستان.

تقسيم الامبراطورية العثمانية بموجب معاهدة سيفر
– Unsal Yavuz, Ataturk imparatorluktan Milli Devlete, (Ankara:1999)

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە هۆکارەکانی مۆرکردنی پەیمانی سیڤەر لە نێوان هاوپەیمانان ، بە هۆی ئەو گۆڕانکاریانە بوون کە لە دوای جەنگی یەکەمی جیهان سەریان هەڵدا .

لەوانەش ڕاگەیاندنەکەی سەرۆکی ئەمەریکا – وورود وولسن – بوو لە ١٩١٨/١١/٨ دا ، کە خۆی لە ١٤ خاڵ دەگرت ، کە بەندی / ١٢ ی ڕاگەیاندنەکە داوای مافی سەربەخۆیی گەلانی ژێر دەستەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دەکات ، کە کوردستان یەکێك بوو لەو هەرێم و ناوچەو وولاتانەی کە لە ژێر دەسەلاتی عوسمانیدا بوولە کێشووەرەکەدا .

هەروا لەو کاتەشدا مۆرکردنی پەیمان لە نێوان بەریتانیاو فەرەنسا لە ١٩١٨/١/١٨ دا ، ڕاگەیاندرا ، ئەویش داوای سەبەخۆیی گەلانی ژێر دەستەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دەکرد ، کە لە هەمان پەیمانیش کورد یەکێك بوو لەو هەرێم و ناوچەو وولاتانەی کە کەوتبووە ژێر دەسەلاتی عوسمانی لە کیشووەرەکەدا .

هەروا ئەم گۆڕانکاریانەش ڕۆڵی کورد تێیدا بەر چاو بوو لە هەردوو لایەنی شۆڕش و خەبات و ، لە لایەنی دبلۆماسی کە ژەنەراڵ شەریف پاشای خەندان

نووێنەری کورد بوو ، لە کۆنگرەی ئاشتی لە بارەی کورد و ئەرمەن لە گەڵ لایەنە پەیووەندارەکان و هەروا لە کۆنگرەی پاریس و کۆمەڵەی گەلان ، کە توانرا مادەکانی _ ٦٢ ، ٦٣ ، ٦٤ ، – تایبەت بە دامەزراندنی دەووڵەتی سەربەخۆی کوردی تیا مسۆگەر بکات لە پەیمانی سیڤەر لە ١٩٢٠/٨/١٠ دا . ئەویش بە ئامادە بوونی – بەریتانیا ، فەرەنسا ، یۆنان ، ئیتاڵیا ، رۆمانیا ، یۆگسلاڤیا ، چیکسلۆڤاکیا ، پۆڵندا ، بەلژیکا ، یابان – و لە گەڵ بەرپرسانی تورک ، کە لە سەر پەیماننامەی سیڤەر مۆریان کرد . لە گەڵ شەریف پاشای نووێنەری کورد بە مۆرکردنی لە سەر لایەرەی دیاریکراو لە پەیمانەکەدا . هەروا بە مۆرکردنی نووێنەری ئەرمەنەکانیش بووگس نۆبار لە سەر پەیمانەکەدا .

پرۆژەی کوردستان لە پەیمانی سیڤەر

نەخشەی بریارلێدراو لە پەیمانی سیڤەر . بەلأم جێبە جێنەکرا

هۆکارەکانی مۆرکردنی پەیمانی سیڤەر ، ئەویش:-

١- لاوازی وبــێ توانــایی و بــه بــەرەو هــەرەس هێنــانی ئیمپراتۆریــەتی عوسمــانی و شــەرمەزاری لــه ســەر نەکــەووتنی لـــــه جــەنگی یەکــەمی جیهانیدا .

٢- هەوڵــه بەردەوامــەکانی کــورد و ئەرمــەن ، لــه پێنــاو چارەســەرکردنی کێشەکانیان و بەرزکردنەوەی داواکاریان لە کۆنگرەی ئاشتی و کۆمەڵەی گەلاندا .

٣- بیروبۆچوونی رامیاریەتی نێوو دەووڵەتی و پشت بەستن بە ئاسایش و ئارامی و دامەزراندنی قەوارەی رامیاری ، کە ئەمەش بووە هۆکارێکی مسۆگەرو بەم هۆکارەش پەیوەندی کرا بە کورد لە پێناو پشتگیری کردنیان .

٤- بەپێی پەیمانی - سایکس ، بیکۆ - بەشێك لە باکووری کوردستان درا بە ڕووسیای قەیسەری دوای ئەوەی کە شۆرشی ئۆکتۆبەر سەرکەوتنی

بەدەست هێنا لە ساڵی ١٩١٧ بووە هۆکاری دروست بوونی پەرژینێك لە نێوان ڕووسیای نوێ و وولاتانی هاوپەیمان لە لایەك و ، لە لایەکی دیکەش هەوڵی لاوازکردنی تورکیان دەدا .

٥- بەریتانیا هەموو هەوڵەکانی لە پەیمانی سیڤەر ئەوە بوو کە کورد بگاتە ئامانجێك بەرامبەر بەو وولاتانەی کە کوردیان پێوە لکێندراوە یاخوود لەژێر دەسەلاتەکانیاندا بەردەوامن لە داگیرکردن لە ناوچەکە .

٦- بەریتانیا لەوە دەترسا کە ئەمەریکا لە کورد نزیك بێتەوە بەهۆی بوونی چاوگە نەوتیەکانی لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بەم هۆکارە هەوڵی بەریتانیا دوورخستنەوەی ئەمەریکا بوو لە هەوڵەکانیدا .

هۆکارەکانی جێ بەجێ نەکردنی پەیمانی سیڤەر ئەویش :-

١- لاوازی و پەرت و بلاوو دژایەتی ناوخۆیی و یەکتری کورد بوو ، بەجیاوازی لە بیروبۆچوون و بە پاراستنی بەرژەوەندی تایبەت لە دەسەلات و سامان ، کە ئەمەش بووە هۆی بەرهاویشتنی هەوڵە دبلۆماسیەکان ، بە تایبەتی لەلایەن نوێنەری کورد – شەریف پاشای خەندان – ، چ لە کۆنگرەی ئاشتی و چ لە گەڵ کۆمەڵەی گەلان و چ لەگەڵ وولاتانی پەیوەندار و چ لە گەڵ دۆستەکانی کورد لە کێشوەرەکەدا .

٢- سەرکەوتنی کەمالیە ئەتاتورکەکان بە شەرکردنیان لەگەڵ یۆنان و بووە هۆی داواکردنی وویلایەتی موسڵ ، بەم هۆکارەو بۆ ئەوەی بەریتانیا بەرژەوەندیەکانی خۆی لەدەست نەدا موسلی پڕ لە چاوگە نەوتیەکان ، بەتایبەتی لە هەرێمی باشووری کوردستان و بەکارهێنانی بیری دروستکردنی دەوڵەتی کورد ، وەك ئامانجێك دژ بە کەمالیە تورکەکان .

هەروا لەلایەکی دیکەش مەترسی کەمالیەکان لە دروست کردنی دەوڵەتی کوردی ، دەستیان لە بیری وویلایەتی موسڵ هێنا لە پەیمانی لۆزان لە ساڵی ١٩٢٣ بەمەرجێك کە دەوڵەتی کوردی لە وویلایەتی دانەمەزرێندرێت و بەندەکانی پەیمانی سیڤەر لە گۆر بندرێت ، ئەوەی بەندن بە ماف پێدانی سەربەخۆیی گەلانی ژێر دەستەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بەتایبەتی کورد و ئەرمەن لە ناوچەکەدا .

جا لێردا من لە چەندین جێگەی دیکە باسی ئەوەم کردووە کە لەکاتی

سـەرکەوتنی کـورد لـە هـەموو قۆناخێـك لـە قۆناخەکانـدا ، کـورد واتـە سـەرکردایەتی و بەرپرسانی کورد خۆیـان بەرپرسیارن لە نەگەیشتنی گەلی کوردسـتان بـەو ئامانجانـەی کـە قووربانیـان بـۆ داوە ، ئـەویش بـە قووربـانی کردنی خوێنی گەلی کوردستان لە پێناو بەرژەوەندی سـەرکردەکانی کورد ، ئەویش لـە پاراسـتنی کورسـی و سامان و پارەو بوارەکـانی دیکـەدا ، بـەر لـە پـەیمانی سـیڤەر و دوای پـەیمانی سـیڤەریش نـەك وولاتـانی هاوپـەیمان و هاوپەیمانەکانیان لە ناوچەکەدا .

کوردستان بین معاهدات سیفر- لوزان - موصل (حسب الوثائق الفرنسیة)
HasanYildiz, Fransiz Belgeleriyle sevr- lozan- musul ucgeninde kurtdistan. (Istanbul: 2005) S, 302

١٩٢٠/٨/١٢ هێزە چەکدارەکانی ناوچەی ڕەواندزی سەر بە پارێزگای هەولێر لە هـەرێمی باشووری کوردستان هێرشیان کردە سەر هێزو کاربەدەستانی بەریتانیا ، لە ئەنجام کـابتن – هـای – بەرپرسـی بـەریتانی داگیر کـەری خـاکی کوردسـتان برینداز کرا .

١٩٢٠/٨/١٤ شۆڕشـگێڕەکانی شارۆچـکەی خانـەقین و دەووروبـەری لەهـەرێمی باشـوری کوردستان ، توانیان ناوچەکە ڕزگار بکەن لەژێر دەستی خاوەن کۆمپانیەکانی نـەوتی بـەریتانیا و فەرەنساو ئێران و پەرەیان بەڕاپەڕینەکـەدا لـەبواری هێـزی چەکداری لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/٨/١٦ هێزە چەکدارە کوردەکان هێرشیان کردە سەر وێستگەی شەمەندەفەری خانەقین ، کە هێزەکانی کۆلۆنێل لاکیتی تیا بوو لە ئەنجام ١٥ چەکداری کورد شەهید بوون .

لەهەمان کات هێرشی هێزەکانی بەریتانیا بەسەرکردایەتی – ب ئەدوارد– ناردە ناوچەکەو لە ئەنجام ٢٠٠ چەکداری کورد توانیان ڕێگە لە هێزەکانی سووپای بەریتانیا بگرنو پاشەکشەیان پێبکەن لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/٨/٢٠ لەدوای بەسەرچوونی ماوەیەك لە مۆرکردنی پەیمانی یەکگرتن لە نێوان هەردوو وولاّتی مالیو سەنیگال ئەو یەکیەتیە بە هۆی بوونی کێە و ململانێ هەلوەشێندرایەوە ، لە وولاّتەکانیاندا .

١٩٢٠/٨/٢٠ سەپاندنی پەیمانی سیڤەر بە سەر ڕژێمی تورکیا ، کە سێ بەندی مافی چارەی خۆنووسی بۆ گەلی کوردو کوردستان لەخۆ گرتبوو.

بەلاّم ڕژێمی نوێی تورکیا بەسەرکردایەتی کەمال ئەتاتورك ئەو کارەی جێبەجێ نەکرد بەئامۆژگاری بەریتانیاو هاوپەیمانان ، کە دەسەلاّتی بەریتانیا سەرکردایەتی بیروو بۆچوونەکانی دابەشکردنی کوردستانی گرتبووە دەست لە کێشووەرەکەدا.

١٩٢٠/٨/٢٢ ڕاپەڕینی جەماوەری شارۆچکەی کفریو دەوورووبەری لە باشووری کوردستان بەسەرکردایەتی – ئیبراهیم خانی دەلۆ– کاردانەوەی کاریگەری باشی هەبوو ، لە پشتگیری کردنی هەولەکانی شێخ مەحمودی حەفید لەناوچەکەدا .

١٩٢٠/٨/٢٤ لە دوای بەرپابوونی ڕاپەڕینی ناوچەی کفری ، کە ئەنجامی بووە هۆی ڕزگارکردنی شارۆچکەکەو دەوورووبەری ، کە سەر بەپارێزگای کەرکوك لە باشووری کوردستان بوو ، لەلایەن شۆڕشگێڕە چەکدارەکانی ناوچەکە بەسەرکردایەتی ئیبراهیم خانی دەلۆو وەیسی بەگ لە ناوچەکەدا.

١٩٢٠/٨/٢٤ کۆچی دوایی هونەرمەندی شێووەکاری ئیتال– ئەمادۆمۆدلیانی– لەشاری ئوسکانای ئیتالیادا.

١٩٢٠/٩/٨ دامەزراندنی – ئەنجوومەنی گەلانی ڕۆژهەلات لە ، پێناو کارو ڕاگەیاندن – لە شاری باکۆ ، لە ئەنجامی گریّ دانی کۆنگرەیەك کە ئەو ئەنجوومەنە بەسترابۆوە بە لێژنەی جیّ بەجێکردنی ئومەمیەی شیوعیەکان ، کە ڕاگەیاندنەکانی هەمووی بانگەوازبوو بۆ گەلانی ڕۆژهەلات و چینەکانی هەژار لەم وولاتەو لە جیهاندا .

١٩٢٠/٩/٨ جێگری دادوەری گشتی بەریتانیا لە ئێراق – ئارنۆلد ویلسن– لە گەلّ شاندێك بەرەو پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان بەرێکەووت ، بەهۆی ئالۆزی باری ناوچەکە و لەپێناو هێوور کردنەوەی بارودۆخەکەدا .

١٩٢٠/٩/١٠ دوای هەرەس هێنان و رووخانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و سەرکەووتنی شۆرشی بەلشەفی لە ڕووسیاو سەرکەووتنی هاوپەیمانان و تەوەری شەڕکەر و گوونجانی بارودۆخێکی نوێی دابەشکردنی جیهان لە نێوان وولاتانی سەرکەوتوو لە هەموو بوارە جیاجیاکان، بەتایبەتی لەو وولاتانەی کە بەرەو دامەزراندن هەنگاویان دەنا وەك وولاتانی عەرەبی لەوانەش – ئێراق و تورکیا و سووریاو ئێران – کە خاکی کوردستان بەرەو دابەشکردن هەنگاوی دەنا لە نێوان ئەو چوار دەوولەتەو پێکهێنانی ئەم چوار دەوولەتە لەسەرخاکی کوردستان بەگەل و بە خاك لە گەلّ نەتەوە دانیشتوانە رەسەنەکانی دیکەی خاکی کوردستان.

لەوانەش دروست بوون و دەرکەوتنی ڕێکخراوی شۆرشگێری و جەماوەری دژی ئیستیعمار. کە لە مانگی/١٩٢٠/٥ ڕێکخراوەیەکی رامیاری سەری هەلّدا کە پەیوەندی بەهێزی هەبوو لەگەلّ – سووپای سەوز – کە دروشمی تێکۆشان دژی ئیستعمار و دەرەبەگ .

ئەم رێکخراوەیەش لە برژوازی بچووك و کاسبکار و چینی کرێکارو جووتیار پێك هاتبوو. سەرەرای بوونی بروای ئیسلام وگونجانی لەوکات بەداواکانی کۆمۆنیستی و بە چەسپاندنی یەکسانی و دادپەروەری... سووپای سەوزیش– ئامانجی دەرکردنی ئیمپریالیزم بوو لە ئاسیاو تێکۆشان دژی هەموو جۆرە بیرووبۆچوونێکی ئیمپریالیزمی بوو لەم کێشووەرەدا.

هەروا سووپای سەوزیش – لە راگەیاندنەکانی چەسپاندنی هاوکاری لە نێوان خۆیی و سووپای سووری سۆڤیەتی دەرکردو داوای پێکهێنانی حکوومەتێکی جەماوەری لەتوریکا دەکرد...ئەم بیرووبۆچونانەش لە تورکیا

جێگەی خۆی کردەوە بە تایبەتی لە باکووری کوردستان.
ئەوەبوو سوپای سەوز. لایەنگرەکانی لە پەرلەمانی نیشتیمانی تورکیا کە ٨٥ نووێنەری هەبوو بەناوی – خەلق زومرسی – کۆمەڵەی میللی – دوای ئەو هەموو رووداوو گۆرانکاریانە لەناو سووپای سەوز کۆمەڵەکە لەمانگی /١٩٢٠/٦ دەرکەووتن بەسەرکردایەتی پزیشکێکی بەیتەری – سالح حاجی ئوگلو – کە داوای جێ بەجێکردنی تیئۆری سۆشیالیستی زانستی دەکرد... لایەنگرانی سووپای سەوز پەرەی سەند هەتا لەناو سووپای نوێ رژێمی تورکیا.
دوای ئەو هەموو رووداو گۆرانکاریانە و سەرهەڵدانی جووڵانەوەیەکی بەهێز لەتورکیا چ لە نەتەوەو چ لەبیرووبۆچوونەکان و چینەکانی دیکەی تورکیا بەگشتی و باکووری کوردستان بە تایبەتی، بەهۆی مەترسی دابەشبوونی خاکی کوردستان بەشێووەو شێوازێکی نوێی پر لە مەرگەسات.
لەم کات و ساتەدا کۆنگرەی رێکخراوە کۆمۆنیستیەکان گرێدرا لە مانگی/ ٩/١٠ بە ئامادەبوونی /٣٤ راوێژکار کە نووێنەرایەتی ١٦ رێکخراویان دەکرد... دوای ئەو کۆنگرە پرۆگرام و پەیرەوی ناوخۆی پارتەکەی دارشت لە سەر رۆشنایی ئۆمەمیەتی سێیەم و رێکخراوی کۆمۆنترین لە وولاتەکەدا.
سەرچاوە :– تاريخ توركيا المعاصر...دانانی کۆمەڵە توێژەنەرێکی سۆڤیەت.

١٩٢٠/٩/١٤ کۆچی دوایی شۆرەسواری ناوداری نەتەوەیی و نیشتمانی و دژەیبایەتی ئیبراهیم بایز ئاغای مەخمووری... شایانی باسە ئەم کەسایەتیە بەرگری تەواوی لەناوچەی مەخموری سەر بەپارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان دەکرد ، لە بە عەرەبنەکردن و لە زێنەپەرینەوە بۆناوچەی مەخمور .
بەڵام بارودۆخ و کۆچی دوایی ئەو کەسایەتیە ، باری دیمووگرافیای ناوچەی مەخموری گوری و بەعەرەب کردن دەستی پێکرد ، لە لایەن رژێمی نووێی شانشینی ئێراق بەپشتیووانی و یارمەتی بەریتانیا لە قەزاکەدا.

١٩٢٠/٩/١٥ دەست پێکردنی راپەرین لەناوچەی بادینان لە باشووری کوردستان دژی هێزەکانی سووپای بەریتانیا.

١٩٢٠/١٠/١ بنەماکانی یاسای نێوودەووڵەتی دان پێنراو ، کە دەستگیر دەبێ بە بەشێکی جیاواز نەکراو لەیاسای ئەڵمانی . کە هەمان ماددە لە دەستووری نەمسادا

هاتیه.

١٩٢٠/١٠/١ دامەزراندنی – های بەریتانی – بەدادوەری گشتی لـه سـەر پارێزگای هـەولێر بە نووێنەری بەریتانیا لە باشووری كوردستان.

السير برسي كوكس لدى اختيار الملك فيصل الاول ملكا على العراق (١١-٧-١٩٢١)

الملك فيصل الاول

١٩٢٠/١٠/١١ نووێنـەری رامیـاری بـەریتانیا لـە ئێـراق – سیربرسـی كـۆكس – بـۆ یەكەم جار گەیشتە شاری بەغداو دامەزرانـدنی بە نووێنـەری سـامی بـەریتانیا لـە سـەر حكوومـەتی نوێی شانشینی لە ئێراق .

شایانی باسە لە ١٠/٥ هەمان ساڵ هەمووكارێكی پێشوازی لێكردنی بۆ ئامادە كرابوو لە شارەكەدا .

دوای ئـەوە لەلایـەن كەسـایەتی و سـەرەك عەشـیرەتەكان پێـشوازی لێكـراو هـەروا شـاعیرو فەیلەسـوف – جـەمیل سـدقی زەهـاوی – بەوتەیـەك پێشوازی لێكرد.

جێگەی ئاماژەیە کە نووێنەری بەریتانیا رۆڵی سەرەکی هەبوو لەهێنانی بەدەیا هەزار خێزانی عەرەب لەبیابانی دوورگەی عەرەبی بۆ ئێراق و بە تایبەتی باشووری کوردستان

لە گەڵ ئەوەشدا ئەنجوومەنی راوێژکاری مەندووبی سامی پێک هاتبوون لە . ١- ئەلسرکارتەر- داد . ٢- کۆلۆنێل هاول – دارایی. ٣- میجەر بۆلارد- کار. ٤- مستەر فلبی- ناوخۆیی . ٥- کۆلۆنێل سلیتر- یاردەردەری دارایی. ٦- ئەلمس بیل- سکرتێری رۆژهەلات لە دیووانی ناوبراو پێکراوی بەرینانیا ، کە ئەمانەیە سەرکردایەتی کۆکس رۆڵی گرنگیان هەبوو لە باری ئێراق ، هەروا لە ١٠/٢٥/هەمان ساڵ یەکەم کۆبوونەوەیان گرێدا لە شارەکەدا.

١٧ /١٠/١٩٢٠ نووسەرو رۆژنامەنووسی بەریتانی – لۆرد کیلبراکین جۆن رایمۆند – چاوی بە جیهان هەلهێناوە. لە ئارلەندەی باکوور ژیانی بەسەر بردووە، دوای ئەوە بروانامەی ماستری لە زانکۆی ئۆکسفۆرد بە دەست هێناوەو دوای ئەوەش لە هەمان زانکۆدا بروانامەی دکتۆرای فەخەری داوەتیٚ.

جێگەی باسکردنە کە لۆرد کیلبراکین سەرەتا فرۆکەوان بوو لە نێوان ساڵەکانی ١٩٤٠--١٩٤٥ و گەیشتە پلەی نەقیب لە فرۆکەوانیدا، هەروا فرۆکەوانی دەریایی و فەرماندەی هەردوو تیپی ٧١٤ و ٨١١ ی ئەو هێزە.

دوای جەنگی دووەمی جیهان دەستی لە کاری سەربازی هەڵگرت و بووە پەیامنێری ژمارەیەك لە رۆژنامەو گۆڤارەکانی بەریتانیە بەناوبانگەکان، وەك رۆژنامەی – دەیلی میرەر لە نێوان ساڵەکانی ١٩٤٧- ١٩٤٩ داو رۆژنامەکەی

- سەندی تێکسپریس - لـــە نێـــوان ســـاڵەکانی ١٩٤٩- ١٩٥١دا.
دوای ئـــەوە لـــە نێـــوان ســـــــاڵەکانی ١٩٥١ - ١٩٦٦دا وەك رۆژنامـــــــــەنووس و وێنـــەگرێکی ســـەربەخۆ کـــاری کـــردووەو زۆر بابـــەتی لـــە گۆڤـــارو تەلەفزیۆنـــــــەکانی بـــەریتانیا و وولاّتـــە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا و وولاّتانی دیکە بەرهەمەکانی بلاّودەکردەوە. هـەروا لـــە ســـاڵی ١٩٤٠ ژمارەیـــەك کتێبـــی بلاّوکردۆتـــەوە، وەك -تەنانـــەت بـــۆ سەعاتێکیش بێـت کـە بریتیـە لـە هونراوەکـانی - ئـەوەی دواتـرم پـێ بلـێ- نامەکانی بەرەبەیانی نیوزیلەندا- ژیان وەك لۆردێك - لەگـەڵ چەندین کتێبی دیکەدا.

دوای ئەوە کیابراکین لە ساڵی ١٩٥٣ بووە ئەندامی پارتی لیبرالی و لە ساڵی ١٩٦٦ بووە ئەندامی پارتی کرێکارانی بەریتانیا و نووێنەر لە پەرلـەمان. لۆرد کیلبرکین دۆست و عا شقی کوردو کوردستان بووە،

لە ساڵی ١٩٦٦ دووجار سەردانی ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستانی کردووە لە هەرێمی باشووری کوردستان و لە ساڵی ١٩٧٥ بۆ ماوەی ١٥ ساڵ ئەندامی کۆمەڵەی دۆستایەتی بەریتانا- کوردبووە.

بەداخـەوە ئـەم کەسـایەتیە رۆناکبیرو دۆسـتەی کـورد لـە ٢٠٠٦/٨/١٤ کۆچی دوایی کرد.

تێبینی:- بروانە لاپەرە/٥١٠ لە کتێبی کوردوکوردستان لە بەلگەنامەکانی بە ریتانیا- کەمال مەزهەر.

١٩٢٠/١٠/١٩ لە دایك بوونی گەوورە شاعیری ناوداری نەمساو جیهان - ئارنست هێربیك

- لەشاری شتوکاروی سەر بەهەرێمی نزمایەکانی نەمسا... شایانی ئاماژە پێکردنە کە شاعیری ناوبراو لە ١٩٩١/٩/١١ ، کۆچی دوایی کردووە لە وولأتەکەیدا .

١٩٢٠/١٠/٢٠ رزگار کردنی هەردوو ناوچەی - قانگای و ، دیڤریگ - لە باشووری کوردستان ، لە لایەن هێزە چەکدارە کوردەکان لە ژێر دەستی هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/١٠/٢٠ مۆرکردنی رێکەووتننامەی کۆتایی هێنان بەکێشەی نێوان فەرەنساو دەسەلأتی تورکیا ، ئەویش بە بەجێ هێشتنی ناوچەی - کلکان - لەلایەن فەرنسا بۆ تورکیا لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/١٠/٢٥ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق - پرسی کۆکس- یەکەم ئەنجوومەنی وەزیرانی بە سەرۆکایەتی - نەقیب عەبدولرحمان گەیلانی- لە ئێراق دامەزراند لە شاری بەغدادا .

١٩٢٠/١٠/٢٦ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق- کۆکس- ڕاگەیاندنێکی بۆ هەموو مەزهەب ئایین و تیرەو نەتەوەکانی ئێراق بلأو کردەوە .
کە بریتانیا گەڕاوەتەوەو حکوومەتێکی نیشتمانی پێك هێناوە لە هەموو گەلانی ئێراقدا.

١٩٢٠/١٠/٢٧ جەماوەری ناوچەی گەرمیان دەستیان کرد بە ڕاپەڕین بەسەرکردایەتی - ئیبراهیم خانی دەلۆ- لەدژی هێزەکانی سووپای داگیرکەری بەریتانیا لە باشووری کوردستان.

١٩٢٠/١١/٢ گرێــدانی یەكــەم كۆبوونــەوەی ئەنجوومــەنی وەزیــران لــە مــاڵی كەسایەتی ناوداری كورد و ئێقی بـەرەو دامەزرانـدن ، شـێخ نـەقیب گــــەیلانی، ئـــەویش بـــەهۆی نەخۆشـی و دەرچوونی لەماڵەكەی بە دەگمەن نەبێت .

دوای ئەوە عەبدولرەحمان نەقیب گـەیلانی وتەیـەكی خووێندنـەوە ، بــە داوا كــردن لــە ئەنجوومــەنی وەزیــران بەراپەڕانـدنی كاروبـاری ئێراقی نوێ ، بەسەرپەرشتی نووێنەری سامی بەریتانیا كۆكس لە ئێراقدا.

١٩٢٠/١١/٧ یەكـەم راگەیانـدنی منـدووبی سـامی بـەریتانیا – كـۆكس – بـوو لـەدوای دامەزراندن و دابین كردنی و ئاگاداریییەكان ، ئەویش بە ئاگادار كردنـی هەموو گـەلانی ئێـراق ، لـەپێناو دامەزرانـدنی حكوومـەتێكی ئێراقـی بەسەرپەرشـتی بەریتانیا ، لەرێگای كۆنگرەیەكی گشتی گەلی ئێراق... بەڵام مافی كورد تەنیا لەسەر لاپەڕەكان تۆمار دەكرا.

١٩٢٠/١١/٩ بــاوكی پاپــای فاتیكــان پایــا بیندیكتی شـانزدەهەم ، لە رێگای بڵاوكردنــەوەی ئاگــاداری . لــە رۆژنامەكانی ئەڵمانیا ، كە سەر بە كاســۆلیكەكان بــوو ، ئــەویش بەدووجار لـەپێناو بەدەستهێنانی ئافرەتێكی لێهاتوویۆ ئەوەی ببێ بـە هاوسـەری . بـەپێی هـەواڵی رۆژنامەكــە – بیلــدام زونتــاژ – دووپاتی كردۆتەوە كە جۆزێف رابسینگری باوكی پاپا .

كـە دوو راگەیانـدنی بڵاوكردۆتـەوە بەگـەڕان بـەدوای ژنێـك تـاكوو لـە سـاڵی

١٩٢٠ توانی – ماریا باینتز– بدۆزێتەوەو دوای ئەوە بووە خێزانی ، ئەویش لە راگەیاندنی دووەمی لەگەڵ ماریای دایکی پاپا یەکتریان ناسیی و لەم رۆژەدا بوونە هاوسەری یەکتری ، دوای ئەوەی بەردەوام بوون لە ژیانی هاوسەریەتی بوونە خاوەنی – ٣ – منداڵ یەك لەوانە پاپای ئێستای فاتیکانە .

کە تاکو ئێستا پاپا بینەدیکتی شانزدەهەم ئەو راگەیاندنانەی کە باوکی بڵاوی کرۆدتەوە بەبەردەوامی دەیخوێنێتەوە.

١٩٢٠/١١/٩ لە دوای سەرکەووتنی شۆڕشی بەلشەفیەکان لە ڕووسیای قەیسەری، بە لشەفیەکانی ئەرمەنستان دەسەلاتیان گرتە دەستو کەووتنە ڕاست کردنەوەی هەلەکانی ڕابردویان لە وولاتەکەدا ، هەر ئەو ساڵە ئەلفو بێی تایبەتیان بۆ زمانی کوردی داناو یەکەم کتێبی کوردی بۆ خووێندن لە قوتابخانەکەیان بەناوی – شەمس– بەچاپکەیاند.

١٩٢٠/١١/١٠ بلاوکردنەوەی پرۆگرامی رێنماییەکانی دەستەی کارگێری ئێراق لەلایەن دووەم کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی وەزیران بەسەرپەرشتی کۆکس ، کە پرۆگرامەکە لەلایەن – مستەر فلبی– ئامادە کرابوو ، کە لە ١٤ خاڵ پێکهاتبوو ، لە دوای پەسەند کردنی پرۆگرامەکە لە گەڵ چەند دەستکاریەکی ورد وەك یاسایەکی بنەڕەتی رژێمی نوێێ ئێراق دەستگیر بوو پێی تاکوو کۆتایی هاتنی ئینتدابی بەریتانیا لە سەر ئێراق لە ١٩٣٢/١٠/٣ ، ئەویش بەراگەیاندنی سەربەخۆیی ئێراق بەدەرچوونی لەژێر ئینتدابی بەریتانیادا.

١٩٢٠/١١/١١ لە ئاهەنگی یادکردنەوە بە سەر تێپەر بوونی دوو ساڵ بەر کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی . وەزیری بەرگری فەرەنسا – مسیۆ ماگینۆ – خاوەن هێلی بەرگری بەناوبانگ – هێلی ماگینۆ – لە نێوان فەرەنساو

ئەلمانیا، داوای لە یەکەی سووپا کرد بە هێنانی تەرمی هەشــت سـەربازی فەرەنسا کە نە ناسراوبن و لـە جـەنگ کووژرابن و بە بەکۆمەڵ بنێـژرێن لـە قەلای فەردان، بۆ رێزگرتن لەو کارە پیرۆزەدا چەندین سەربازیان لـەوێ ئامادە کرد و بە رێزبوونیان بۆ ئەوەی سلاوی سەربازیان بۆ ئەنجام بدرێت.
لەوکاتەشدا ماگینۆ بە خۆی ئامادە بوو و بچووکترین سـەربازی خۆبەخشی دەسـت نیشان کـردوو تاجـە گولینەیـەکی جوانی دایـە دەسـت بـۆ ئـەوەی بـە ئارەزووی خـۆی لـە سـەر لـە تابووتـەکانی سـەربازە نەناسـراوەکان دابنێـت و پێـووت :- ئـەو تەرمـەی تاجـە گولینەکـەی لەسـەر دادەنێیـت بـۆ هەتهەتایـە دەبێتە تەرمی — سـەربازی وون — واتە دەبێتە هیمای پاڵەوانیـەتی یـەك ملێۆن وونبـووی سـەربازی فەرەنـسا کـە گیـانی خۆیـان لـە پێنـاو نیـشتیمانەکەیان بەخت کرد.
لـە دوای ئـەکارە نـشتیمانپەروەرەیە و چـاولێکردنی بـەریتانیاو ئەمـەریکا لـە یادکردنـەوەی رۆژی ١١/١١ی هـەموو سـالێك چاویان لـە فەرەنـساکرد، کـە لـە ئینکلتـەرەوە شـاژنی بـەریتانیا لـە کاتـژمێر /١١ لـە رۆژی ١١/١١ ی هـە مـوو سـالێك بـە جـل وبـەرگی سـەربازی لـە گـەڵ شـازادەو وەزیـرو سـەرکردەکانی سـەربازی وگەلەکەشـتی بـەریتانیاو پیـاوانی کلێـساو نووێنـەرانی هـەموو وولاتان و جەماوەرێکی زۆر لە شاری لەندەنی پایتـەختی بەریتانیا لەبەردەم پەیکەری یادەوەری رێزدەبن.
لەو رێورەسمەدا شاژن بە خۆی تاجە گولێنە لە سەر گـۆڕی — سـەربازی وون— دادەنێـت. دوای ئـەو هـەنگاوە پـیرۆزەی فەرەنـسا چـەندین وولاتـی دیکـە لـە جیهـان روویـان تێکرد، وەك یەکییـەتی سـۆڤیەت و ئـەلمانیا وولاتـانی دیکـە، لەوانـەش لـە ئێـراق، کـە لـە سـالی ١٩٦٠ لـە لایـەن دەسـەلاتی کۆمـاری ئێـراق پەیکـەرێکی یـادەوەری بـۆ — سـەربازی وون — ی ئێراقـی لـە ژێـر کوانەیـەکی گەوورە لە گۆرەپانی شەقامی سەعدوون — فردۆسی ئێتا — دروستکرد.
ئەویش بە مەشـخەلێکی داگیرسـاوی بـەردەوام لـە نـاوە راسـتی گۆرەپانەکـەدا، بەلام ئەو پەیکەرە لە لایەن رژێمـی بـەعس لـە ئێـراق رووخێـندرا و لـە شـووێنی ئەوپەیکەرە، پەیکەرێکی گەوورەی دیکەی لەسەر شێووەی گـۆرێکی کـراوە لـە دوو لاوە دروسـتکرا بـە نـاوی پەیکـەری شـەهید لـە شـاری بەغـدای پایتـەختی

ئێراق.

سەرچاوە:- www.algeeran.net

١٩٢٠/١١/١٥ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق – بیرسی کوکس– خۆی سەرپەرشتی کارروباری کوردستانی گرتە دەست ، بە جیا لـە گـەڵ وویلایەتەکانی دیکەی بەغداو بەسەرە ، ئەویش بە هۆی بوونی جیاوازی لە بوارەکانی :-
مێژوو زمانو خاكو دابو نەریتو کـەلتوور ، لەگـەڵ نەتـەوەی عـەرەبی هاوردەو نیشتەجێ کردنیان لـە ئێراق بە زۆری زۆردار بەرەو دورستکردنی دەووڵەتی ئێراق لە هەرێم و ناوچەکەدا .

١٩٢٠/١٢/٣ بـەپێی ڕێکەووتنامـەی – ئەلیکسەندەر پـۆڵ – ڕژێمـی تورکیـا پارێزگـای قارسو ئەردەهانی خستەوە ژێر دەسەلاتی خۆی ، بەڵام پارێزگای باتۆمی لە دەست داو ، ئاواتی ئەرمەنەکان لە پەیمانی سیڤەر دیاریکرا ، بە لـە گۆڕنانی مافەکانی کورد لە باکووری کوردستان .

١٩٢٠/١٢/٩ لە دوای مۆرکردنی پەیمانی سیڤەرو پێدانی شێووەی یاسایی دیاری کرد ، لە ڕێکەووتنامەی – سان ریمۆ– لە ٤/٢١ ی هەمان ساڵ بە ڕژێمی ئینتداب ، جا بەپێی ئەو ڕێکەووتنە ناوچەی ووڵاتی نێوان دوو زێ – میزۆپۆتامیا – و دوایی ئێراقی دروست کراو لە ژێر ئینتدابی بەریتانیادا .
ئـەویش بـەپێی راپۆرتەکـە لـەم رۆژەدا بـەدیاری کردنـی مـاددەی/٦ لـە ڕێکەوتننامەکـە ، کـە بەنـدە بـەمافی کـورد لـە هەرێمەکـەدا... کـە هـیچ بڕگـەو مادەکـە ، کـە ڕێگـەگر نییـە لـە پـێش دامەزرانـدنی دەووڵـەتی سـەربەخۆی کـارگێری کـوردی لـە هەرێمـەکانی کوردسـتان. ئـەویش بـەر لـە دامەزرانـدنی ووڵاتە دامەزراوەکان .

١٩٢٠/١٢/٢٠ سـەرکردەی پارێزگـای دەرسـیمو دەووروبـەری – دێرسـیمی– لـەباکووری کوردستان لەلایەن هێزەکانی سووپای تورك دەستگیر کرا.

١٩٢٠/١٢/٢٢ بـەریتانیاو فەرەنـسا گەیـشتنە ڕێکـەووتن ، ئـەویش بـە داڕشـتنی نەخـشەی دیـاریکردنی سـنووری نێـوان سـووریاو ، لوبنـانو ، فەلەسـتینو ، ئـوردنو ، ئێراق .
ئەویش بەپێی ناوەرۆکی پەیمانی سایکس – بیکۆ ، بەجێ بەجێکردنی سەر لـە نـوێ لـە سـەر وێنـەی ناوچـەدا ، کـە لـە لایـەن هـەردوو وەزیـری دەرەوەی بـەریتانیا – هـاودنگ– و فەرەنـسی – بـیج – ئـەنجام درا لەسـەر خـاکی

ڕەسەنی گەلانی کێشوەرەکە ، بە تایبەتی لە سەر خاکی گەلی کوردستان .

١٩٢٠/١٢/٢٣ ڕابەرو دامەزرێنەری یەکیەتی سۆڤیەت– لینین – دەڵی:–
لەو کاتەی کە ڕووسیا تۆڕێکی چڕ لە مەڵبەندەکانی کارەبا لە وولات دابپۆشیٚ بە دامەزراوەکانی تەکنیکی بەهێز ، ئەو کاتە ژێرخانی ئابووری کۆمۆنیستی دەبێتــە نموونەیــەك لــە ئــەورووپا لــە داهــاتوودا ، نموونەیــەك لــە ئاســیای سۆشیالیستی لە داهاتوودا .
لــە دوای ڕاپــەرینی بــەهاری ١٩٩١ ، بــاری کوردســتانی ئێمــەش زۆر لــەبارو گوونجــاوە بــۆ بــەکارەباکردنی کوردســتان ، نــەك شــارو شارۆچــکەو گونــدو دۆڵەکان ، بەڵکوو هەتا شاخە بەرزەکانی وڵاتەکەمان.

١٩٢٠/١٢/٢٣ مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی نێـوان فەرەنـساو بـەریتانیا ، کـە هـەردوو وولات دامەزرێنەری وولاتەکانی سووریاو ئێراق و وولاتانی دیکە بوون لە سەر خاکی کوردستان .
ئەویش بە مەبەستی چۆنیەتی ڕێکخستنی ئاوی دیجلەو فورات و چۆنیەتی بـەکارهێنانی ئاوەکـەی لـە پرۆژەکـانی کـشتووکالی ، ئـەویش بـە پێکهێنـانی لێژنەی تایبەت بە بڕیاری بەریتانیاو فەرەنسا لەم بوارەدا .

جێگەی ئامارژە پێکردنە کە ئێراقی نوێی دروست کراو لە سەر خاکی گەلانی ئێراق بەتایبەتی گەلی کردستان و خاکی کوردستان ، هیچ رووباروو زێیەکی نێوودەووڵەتی تیا نەبووە ، بە هۆی بوونی دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، کە هەمووی لە ژێر دەسەڵاتی سنوورەکەی بووە بە کوردستانیشەوە .

بەڵام لەدوای دروستکردنی دەووڵەتی ئێراق ، بە تایبەتی هەردوو زێی دیجلەو فوورات بوونە زێی نێوودەووڵەتی... جگە لە زێیەکانی زێی گەوورەو زێی بچووك ودیالە . کە ئەمانەش بە ناو خاکی کوردستان و لە خاکی کوردستان هەڵدەقوڵێن.

بەڵام هەردوو زێی دیالە و زێی بچووك ، لە خاکی ئێران هەڵدەقوڵێن و بە خاکی کوردستاندا دێنە خوارێ بۆناو خاکی ئێراق .

واتە لە ناوەراست و باشووری ئێراق تێ کردنەوەی لە هەردوو زێی دیجلەو فورات ... کە زێی فورات لە شاخەکانی ئارارات لە باکووری کورستان لە

ناوچەی – فوورات سوو – و – موراد سوو – لە ناو خاكی شاری – كیان – دێتــە خــوارێ و مــاوەی ٤٢٠ كیلۆمــەتر بــەناو خــاكی توورکیــادا دەروات و دەچێتەوە نـاو خـاكی دەوڵـەتی سـووریای دروسـتكراو بـە هـەمان شـێووەی ئێراق لە نزیك شاری – جرابلس – لەماوەی ٤٨٠ كیلۆمەتردا .

هەروا لەم نێوانەش سێ لقی لێدەبێتەوە ئەویش – ساچور و بەلیخ و خابوور – و لە تەك شاری – حەسیبە – دەكەوێتە ناو خاكی ئێراق بە درێژی ١٢٠٠ كیلۆمەتر ، كە نزیكەی ١,٥٢ ی درێژی زێیكەیە . لە ناوچەكەدا ، هەروا ئەم زێیــەش بــە باشــی بــەكار نەدەهێنــدرا ، بــەلام دوای هەڵوەشــاندنەوەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و دامەزراندنی هەرچوار دەووڵەتی توركیاو ئێران و سووریاو ئێراق بە هۆی جەنگی یەكەمی جیهان .

ئەم زێیانەش لە نێوان سێ دەووڵەت دابەشكران ئەویش :– توركیا سووریا و ئێراق بوون ... كە ئەمەش بووە هـۆی گـۆڕینی شـێووەی زێـی فوورات ، دوای ئـەوە لـە سـالی ١٩١٨ بـووە زێیـەكی نێوودەووڵـەتی و بـووە زێیـەكی گـرنگ ، ئـەویش بە سـەر هـەڵدانی كێشە لـە سـەر ئـاوی زێـی فوورات ، بە تایبـەتی لـە نێوان ئەو سێ دەووڵەتە لە ناوچەكەدا .

هەروا لە ماددەی /٣ ی ئەم رێكەووتنە ، كە فەرەنسا هەڵسا بە ئاودێر كردن و پرۆژەئـاو لـە سـەر ئـەو زێیـە ، دەبێتـە هـۆی كـەم كردنـەوەی ئـاوی فوورات لـە دوای چوونە ناو خـاكی ئێـراق . ئـەویش بە پێك هێنـانی لیژنـەی تایبـەت بـەم كـارە كـشتووكالیە و ئاودێریـە لـە نێـوان ئێـراق و توركیـا و سـووریا بـە لێكۆڵینەوە لە سەر پرۆژەی فەرەنسادا .

هــەروا دوای دروســتكردنی ئــەم دەووڵەتانــە بــە تایبــت ئێــراق و ســووریا رەزامەنیان لە سەر بەندەكانی پـەیمانی لـۆزان ١٩٢٣/٧/٢٤ ، كرد بە تایبـەتی بەندی /١٠٩ لە رێكەوتننامەكەدا .

١٩٢١

١٩٢١/١/٦ لـە دوای دامەزرانـدنی دەووڵـەتی ئێـراق ، دامەزرانـدنی سـووپای ئێـراق لـە پێكهاتـەكانی گـەلانی ئێـراق ، بـەلام دوای ئـەوە ئـەو سـووپایە بـووە سـووپای دەسـەلاتە یـەك لـە دوای یەكـەكانی ئێـراق ، بـە تایبـەتی لـەدوای كودەتـای بەعسیەكان لە ١٩٦٣/٢/٨ ، كە بووە هێزێكی دژ بەگـەلانی ئێراق ، بەتایبەتی گەلی كوردو خاكی كوردستان ، تا ڕووخاندنی ڕژێمی بەعس لـە ٢٠٠٣/٤/٩ ،

بـە هەڵووەشـاندنەوەی هێـزی سـووپاو هێـزە ئاسایـشەکانی دیکـەی ڕژێمـی بەعسی لە ئێراق ، لەلایەن دادوەری گشتی هاوپەیمانان - پۆڵ پریمەر - لە ئێراقدا .

١٩٢١/١/١٠ بڵاو بوونەوەی وتاری هەندێ لە وردبوونەوەو سەرنج ، لە سەر باری کورد لە کوردستـان لەلایـەن - ب -نیکتن- لە گۆڤاری Mercure De Erahce لە پێناو بەرەو چارە سەر کردندا .

١٩٢١/١/٢٤ ئەنجوومـەنی ئاشـتی وولاتـانی هاوپـەیمان لـە پاریـسی پایتـەختی فەرەنسا ، کۆبوونەوەو بڕیاری داواکردنی نووێنەری تورکیای بڵاو کردەوە ، بۆ بەشداری کردن لـە کۆبوونـەوەی داهـاتووی ئەنجوومەنەکـەدا ، ئەویش لـەپێناو یارمـەتی دانی ڕژێمی نوێی تـورك‌و چەسپاندنی‌و بە ئـازاردانی کـوردو دابـەش کردنـی نیشتمانەکەیان لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩٢١/٢/٦ هـەرێمی ئێرلەندی باشـوور سـەربەخۆیی خـۆی بە جیابوونـەوە لـە ئێرلەنـدەی بـاکوور ڕاگەیانـدو ئیرلەنـدەی بـاکوور لـە ژێـر دەسـەڵاتی شانـشینی بـەریتانیا مایەوە تاکۆتایی ساڵی ٢٠٠٩ دا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢١/٢/١٢ گرێدانی کۆنگرەی لەندەن ، بەڵام دوای دوو هەفتە کۆنگرەکە هەرەسی هێنا ، ئەویش بە هۆی هەلوویستی شۆڤێنی نووێنەری ڕژێمی تورکیا- بکر سامی- و گەڕانەوەی نووێنەری تورك بۆ تورکیا و ڕاگەیانـدنی هەلوویستیان بەرامبەر بە کۆنگرەی لەندەن.

١٩٢١/٢/١٦ لە دوای دەست کێشانەوەی مشیر دەولە لە حکوومەتەکەی لە ئێـران سەیاهدار حکوومـەتێکی نـوێی لـە ئێـران دامەزرانـد ، لـە سـەر ئـەو وەزیرانـەی پێـشوو ، بـەڵام ئـەو حکوومەتـە چـەند ڕۆژێکـی خایانـدو رووخێنـدرا . بـەهۆی کودەتـا بەناوی -حووت- بەپێی ڕۆژنامەی فارسی لە٢/٢١ هەمان ساڵدا .

ئەو کودەتایەش زیاتر بووە هـۆی بـەهێز کردنـی دەسـەڵاتی شـارەزا بەهلـەوی لە سەر گەلانی وولاتی فارسی لە ئێران .

بەتایبـەتی کـورد لـە ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتان‌و مامەلـە کـردن بـە ئـارەزووی خواستەکان لە دەسەڵاتدا .

١٩٢١/٢/٢١ بەستنی کۆبوونەوە لە نێوان نووێنەری بەریتانیا- سەن جێمس-و نووێنـەری ڕژێمـی تورکیا لـە لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا ، لـە پێنـاو دژایـەتی کردنـی

کـورد لـه بـاکووری کوردسـتان و داهـاتوی ناوچـەکە بـەهۆی ترسـی دوا ڕۆژی ڕژێمی تورك له بەهێز بوونی بزووتنەوەی ڕزگایخوازی کورد له کوردستاندا .

١٩٢١/٢/٢٢ بـەپێی نووسـراوی سـکرتێری منـدووبی سـامی لــه ئێــراق کـــۆکس بــــه ژمـاره/ ٣٣٣٠ بەنـد بــوو بــه کاروبــاری کـارگێری لـه شـاری ســـلێمانی لــــه باشووری کوردسـتان ، کــه ئەنجوومـــەنی

شاری سلێمانی لە سەردەمی بزووتنەوەی شێخ مەحمود

وەزیرانی ئێراق بەکۆی دەنگ بڕیاریـدا بـەژێر خستنه پارێزگای سلێمانی بۆ ژێر دەسەلاتی ڕژێمی شایەتی له ئێراق .

ئـەویش بـەهۆی گرنگـی جێگـەو هەڵکەوتـەی جـووگراف شـاری سـلێمانی و بەسـتنەوەی پەیووەنـدی ئـابووری و رامیـاری کـه بـه ئێـراق دەبەسـترێتەوه . ئـەویش بـەداوا کردنـی لەمنـدووبی سـامی بـەریتانیا ، بۆ ڕەزامەنـدی کـردن لەسەر ئەو بڕیاره بۆ پتەوکردنی داهاتوویی ڕژێمی ئێراق و بەستنەوەی به وولاّتانی دیکەی عەرەبی و بوونی به نیشتیمانی عەرەب له کێشووەرەکەدا .

١٩٢١/٢/٢٢ گرێـدانی کـۆنگرەی ڕۆژهـەلاّتی ناوەڕاسـت ، لـه کاتـژمێر دوانـزەی شـەو کـه لـه قاهرەی پایتـەختی میسر ئەنجامدرا ، بەسـەرۆکایەتی نوێنـەری بـەریتانیا – کیرزن– لەنووسینگەی وەزارەتی دەرەوه ، که سێ پێشنیاری تیا دیـاریکرابوو ، لەوانه خالی سێیەم :–

لە ناوەند – چرچل – و لە لای چەپ – برسی کۆکس – و لە دواوە جەعفەر پاشای عەسکەری ، و ساسۆن عەقیل .

بەڕازامەندی کردنی لە سەر کۆنفدرالی بۆ کورد لەکورستان بە تایبەتی لە باشووری کوردستان. کە ئەو پێشنیارەش لەلایەن وەزارەتی دەرەوەی هیندستان بەرز کرابووەوە . بۆ بڕیار لەسەردان و چارە سەرکردنی کێشەکان لە ناوچەکە بەتایبەتی لە کوردستاندا .

١٩٢١/٢/٢٣ بەردەوام بوونی کۆنگرەی لیژنەی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست لە قاهرەی پایتەختی میسر ، بە سەرکردایەتی – لورد کیرزن – لەسەرئەو سێ خالەی کە لە لایەن وەزارەتی دەرەوەی هندستان بەرزکرابووەوە بە دامەزراندنی کۆنفدرالی بۆ کوردو باری کوردستان بەگشتی لە کێشووەرەکەدا ، کە هەر چەندە تاووتۆی کێشەکانی کورد دەکرا ، کێشەی نوێی دیکە سەریهەلدەدا ، بەهۆی هەلوویستی ، یەکەم :– وولاتانی هاوپەیمانو ، دووەم :– وولاتانی بەرەو دامەزراندن لە ناوچەکەدا لە سەر خاکی کوردستان.

١٩٢١/٢/٢٥ شارەزا پەهلەوی داوای لە زیائەدینی تەباتەبائی کرد ، بەپێك هێنانی حکوومەتی نوێ ، شا رەزاشاش سەرکردایەتی فرقەی فوزاتی گرتە دەستو بۆ یەکەم جار سەرەك وەزیرانی ئێران زیائەدین تەباتەبائی لە گەڵ بالوێزی

بەریتانیا کۆبۆوەو ، داوای لێکرد کە حکوومەتەکەی ناتوانێ کارەکانی ئەنجام بدات گەر ڕێکەووتننامـەی ئەنگلۆ- ئێرانی هەڵنەوەشێندرێتەوە... لە هەمان ڕۆژ بالوێزی بەریتانیا ، وەزیـری دەرەوەی بـەریتانیای ئاگـادار کـرد ، لـەو کۆبوونەوەیەو چی باسکراوەو لەهەمان کات حکوومـەتی شانشینی بەریتانیا ڕەزامەندی لەسەر داواکاری ئێران کرد لە وولاتەکەدا .

١٩٢١/٢/٢٦ گـــرنگترین ئـــەو ڕێکەووتننانەی کە لە و پەیوەندیانـــــەی نێـــوان ئێـــران و ســۆڤیەتدا مـۆرکرا، ئـەویش بـە هـاتوو چـۆی پاپۆڕەکـان و بازرگـــانی ســـاڵی ١٩٤٠. لە بەشی /١١ ڕێکـەووتنی ١٩٢١دا، کە مافی وەك یەك بۆ هاتوو چۆی پاپۆڕەکانی شەڕو پاپۆڕەکانی بازرگانی لە بەر چاو دەگیرا.

هـەروا مـادەی /١٣ ی ڕێکـەووتنی هاتووچـۆی پاپۆڕەکـان وبازرگـانی سـاڵی/ ١٩٤٠ بە ڕوونـی باس لـەوە دەکات کـە – هـەردوو لایـەنی ڕێکەووتنەکە، واتـە ئێران و سۆڤیەت بە پێی ئەو پرنسیپانەی کە لە ڕێکەووتنەکە ڕایانگەیاندوە کۆکن لـە سـەر ئـەوەی کە تـەنیا پاپۆڕەکـانی ئـەو دوو وولاتـەو ئـەو پاپۆڕانـەی وولاتانی دەرەوە، کە کار بۆ بازرگانی دەکەن و لە ژێر ئالای ئەوانـدا هاتووچۆ دەکەن، بتوانن لە دەریای خەزەردا – قەزوین – هـاتووچۆ بکەن.

جێگـەی باسـکردنە کـە دوای هەڵووەشـاندنەوەی یەکییـەتی سـۆڤیەت و سەربەخۆیی وولاتانی دەرەوەی دەریـای خـەزەر – قـەزوین – کێشەی سـوود وەرگرتن لە سەر چاوەکانی ئەو دەریایە، کە گرنگیەکی تایبـەتی پەیـدا کـردوو ئەم دەریایە خاڵی بە یەك گەیشتنی پێنج وولاتی گرنگ.

واتـە ئێران، رووسـیای یـەکگرتوو، کازاخستان، تورکمانـستان، ئازربایـنجان، دوای ئـەوە ناوچـەی خـاوەن نـەوتی کەنـداوی فـارس و سـیبیریا، کـە بـە گـەورەترین سەرچـاوەی نـەوت و گـازی جیهـان ناسـراوە. هـەروا یـەکێك لـە کیشەکانی پەیوەندار بەدەریای خەزەر، چۆنیەتی دیاریکردنی باری یاسایی ئەو دەریایەیە کە ئەم تووخـمانـە لەخـۆ دەگـرن :-

١- کێشەی هاتوو چۆی پاپۆرەکان.

٢- کێشەی کەڵك وەرگرتن لە سەرچاوە زیندوەکلنی ناو دەریا.

٣- کێشەی ژینگە، بۆ وێنە بەرز بوونەوەی ئاستی دەریا.

٤- کیشەی سوود وەرگرتن لە سەر چوە کانزاییەکان.

٥- دیـاری کردنـی سـنوورو ئاسـتی دەسـەلأت و دەسـەلأتی دەووڵەتـەکانی لیواری دەریای خەزەر - قەزوین - بەسەر ئەو دەریایەدا.

هـەروا دەریـای قەزویـن باریـێکی تایبەتـی یاسـایی تایبەتمەنـد بەخـۆی هەبـووە، ئەم دەریایە لەرێگای کەناڵە دەستکردەکانەوە لە رێگـەی ڕووبـاری - ڤۆڵگـا - ی رووسـیا - دەن - دەگاتـەوە ، دەریـای رەش و پالینێـك تـەنیا پاپۆرەکانی لێواری ئەم دەریایە مافیان هەیە هات و چۆی تێدا بکەن، رێوو شـوێنەکانی ئێـستای یاسـای نێودەوڵـەتی گـشتی سـەبارەت بـە دەریـای ئـازادو ناوچـە دەریایـەکانی دەووڵـەتانی جیهانی ئـازاد ئـەم دەریایـە لـە خـۆ ناگرێ.

کـە سـەرەکیترین سەرچاوەی یاسـایی کـە دەکـرێ لـە ووتووێـژە رامیاریەکانـدا پشتی پێ ببەسـترێ، تـەنیا ئـەو رێکەووتن نامانـەن، کـە ئێـستا لـە بەردەست دان. لـە بـەر ئـەوەی لـە پێناسـەی کۆنڤانـسیۆنەکانی ئێـستادا سـەبارەت بـە یاسای دەریاکان دەردەکەوێ ئەوەیە کە دەریـای خـەزەر بـە هـۆی هەڵکەووتـەی جووگرافی ناچێتە خانەی دەریا داخراوو نێووە داخراوەکاندا.

لێـرەدا بەگـشتی سـێ سـیناریۆ سـەبارەت بـە رژێـمی یاسـایی دەریای خەزەر لە ئارادایە ئەویش:-

یەکەم :- کۆنڤانسیۆنی یاسای دەریای ریکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کە لـە سـاڵی ١٩٨٢ - unlos - بۆ هـەر ووڵاتێکـی لێـواری دەریـای خـەزەر - قـەزوین - ئـاوی سـەر زەوی و چـوار چێووەی ناوچـەی تایبـەتی ئـابووری و

ڕۆخی دەریا لە بەر چاو گیراوە.

لە بەر ئەوەی مادەی/٣ کۆنڤانسیۆن ناوچەیەکی بە پانایی ١٢ میلی دەریایی لە هێلی سەرەکی baseline بۆ ئاوی ژێر زەوی لە بەر چاو گرت و، دەکرێ ١٢ میلی دیکە، وەك ناوچەی تەنیشت بخرێتە سەر ئەو ١٢ میلەی پێشوو – مادەی/٣٣. هەروا بە پێی مادەی/٧ ی کۆنڤانسیۆن دەکرێ ناوچەی تایبەتی ئابووری هەتا ٢٠٠ میلی دەریایی درێژەی هەبێ.

دووەم :– بە پێی ئەو سیناریۆیە، کە ئازربایجان لە هەموو لایەك زیاتر لایەنگیری لێی دەکا، دەریای خەزەر – قەزوین – سنووری ئاوی هەر وڵاتێك لە نێوو ئەو پێنج وڵاتەدا دابەش بکرێ. ئەم سیناریۆیە بە پێچەوانەی ڕواڵەتە دادپەروەرانەی کە ڕەنگە بە زیانی هێندێك لە وڵاتان لە پەیوەندی لە گەڵ سوود وەرگرتن لە سەرچاوە هیدرۆکەربۆنی تەواو بێ.

کە یەکێك لەو بابەتانەی کە گرنگی دیاریکردنی چوارچێووەی یاسایی دەریای خەزەر دوو هێندە دەکا، سوود وەرگرتن لە سەرچاوە و کانزاکانی هیرۆکەربۆنە لە دەریایەکەدا.

سێیەم :– بە پێی ئەم سیناریۆیە، چوار چێووەی یان بە شێکی دیاریکراو لە ئاوەکانی لێواری دەریا بۆ هەر وڵاتێك تەرخان دەکرێ و تایبەت بەو وڵاتە دەبێ و ئەویدیکەش بە شێووەی خاوەنداریەتی هاوبەش – res communis –سوودی لێوەر دەگرێ.

خاوەنداریەتی هاوبەش بە دەسەڵات و دەسەڵاتی هاوبەشی نێوان دوو یان چەند دەووڵەت بە سەر ناوچەکەدا دەگووترێ، دوای گرێدانی یەکەم ڕێکەووتننامەی دەستنیشانکردنی سنووره ئاوییەکانی نێوان ڕووسیاو ئازربایجان بوو لە مانگی /١٠/٢٠٠٢دا.

هەروا سێ وڵاتی – کازاخستان، ئازربایجان، ڕووسیا لە ٢٠٠٣/٥/١٤ دا، ڕێکەووتنێکی سێ لایانەیان لە کۆبوونەوەی تایبەت بە نووێنەرانی وڵاتانی لێواری دەریای خەزەر لە شاری ئەلماتی کازاخستان مۆرکرد.

بەم جۆرەو بە سەرنجدان بە درێژایی لێوارەکان و بە سوود وەرگرتن لە هێلی ناوەراست، بەشی کازاخستان ٢٧ ٪ و بەشی ڕووسیا ١٩ ٪ و بەشی ئازربایجان ١٨ ٪ دەست نیشان کرا، واتە بە گشتی چارە نووسی ٦٤ ٪ ی ئاوەکانی دەریای خەزەر – قەزوین – یەکلاکرایەوە لە ناوچەکەدا.

سەر چاوە:- فەرهەنگی رامیاری ئارشی :- ئامادەکردنی - زاهیر محەمەدی و یاسین حاجی زادە - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە / هەولێر.

١٩٢١/٣/١ لە ناوەندەکانی کۆنگرەی لەندەن هەوڵدرا چاو بە پەیمانی سیڤەردا بخشێندرێتەوە ، لە بارەی بارو دۆخ و کێشەی کوردو ئەرمەن ، ئەویش لەپێناو دابین کردنی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لە کوردستان و دان نان بە مافە سەرەتاییەکانی ئەرمەن لە باکووری کوردستان .

١٩٢١/٣/٥ دامەزراندنی یەکەم کۆمەڵەی سەهیۆنیزم بۆ یەکەم جار لە مێژووی وولاتی نێوان دووزێ ، لە ئێراقی دورستکراو لەلایەن - ئەهروم ساسۆن ئەلیاهۆ- لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراقی دروستکراوی نوێی شانشینی لەسەر خاکی کوردستان.

١٩٢١/٣/١١ کۆمیسەری باڵای بەریتانیا- سیر هورای رامبۆلد- لە شاری ئەستەمبوڵی تورکیا ، کە- کیرزن- ی ئاگادار کردەوە بۆئەوەی زانیاری پێبدا لەمەر پەیووەندی کورد لەگەڵ یۆنانیەکاندا .

١٩٢١/٣/١٢ وەزیری مستەعمەراتی بەریتانیا - مستەر ونستۆن چرچل- کۆنگرەیەکی گشتی گرێدا لە بارەی کاروباری رۆژهەڵاتی ناوین لە قاهیرەی پایتەختی میسردا ، ئەوانەی کە بەشداریان لەگەڵ دا کرد - سیربیرسی کۆکس- نووێنەری مەکتەبی هندو سیرهربرت سمۆیل دادوەری گشتی دامەزراو لە فەلەستین .
هەروا زاناو شارەزاکان میجەر لۆرانس و میجەر کلایتۆن لە موخابەراتی سەربازی و رامیاری و مستەر کۆرنوالیس و خاتوو جرترووبل لەموخابەراتی وەزارەتی مستەعمەرات بەشداریان لە کۆنگرەکەدا کرد ، لەئاکام بڕیاریاندا

بەدامەزرانـدنی فەیـسەڵی دەرکـراو لەسـەر دەووڵـەتی سـووریا ، دانـانی بـە شانشین لەسەر دەووڵەتی دروستکراو لـە سـەر ئێراق هـەروا شـەریف حوسێن بەشانشین لە سەر ئیمارەتی رۆژهەڵاتی ئوردن لە ناوچەکەدا .

١٩٢١/٣/١٢ گرێـدانی کـۆنگرەی قـاهرەی پایتـەختی میـسر ، لـە پێنـاو دیـاریکردنی چارەنووسـی هەرسـێ ویلایـەتی بەسـەرو بەغـداو موسـل لـە ناوچـەکەدا – میزۆبۆتامیـا – واتـە ویلایـەتی نێـوان دووزێ ، کـە ئـەو کـات دانیـشتووانی کورد لەپارێزگای ئێستای موسل لـە ٨٥٪ بوون و ، لـە پارێزگـای کـەرکووك لـە ٩٥٪ ی دانیـشتووانەکەی کـورد بـوون . لـەو مـشتوومڕەدا ، کـار بەدەسـتانی بەریتانیا و هاوپەیمانانی بوون بە دووبەش ئەویش:–

یەکەم :– پێرس کۆکس و بیل گۆرنۆ کە دەیان گووت کوردستان بخرێتە سـەر ئێراقـی دامـەزراوی نـوێ ، هـەروا بەسـراو بەغـدا بـەناوی خـۆی بمێنێتـەوە ، ئەوەی کە کورد بەرهەلستکاری ناکات لە ناوچەکەدا .

دووەم :– بە سەرۆکایەتی ئەو سای موستەعمەرات – ونستۆن چرچل– بوو ، کـە داوای ئـەوەی دەکـرد . کـە کوردسـتان بکرێتـە کیـانی ڕامیـاری سـەربەخۆو ببێتە ناوبرێك لەنێوان ئێراق و تورکیای ئەوکات لە ناوچەکەدا .

بەڵام بەختی کورد دوای تـەواو بوونی کۆنگرەکە حکوومەتێکی نوێی پارتی پارێزگـاران لەبـەریتانیا سـەرکەوتنی بەدەسـت هێنـا لەهەڵبژاردنـەکانی ئەنجوومەنی گشتی و سەرۆکایەتی بەریتانیا... ئەمـەش بووە هـۆی ئـەوەی کە بڕیارەکانی کۆنگرەی قاهرە ئاوبەئاو بروات ... بەڵام ئەو پێشنیارو نەخشەی کـۆنگرەی قـاهرەو کـۆنگرەو لیژنـە تایبەتیـەکانی کۆمەڵـەی گـەلان و رێکەووتنەکانی ڕژێمـی شانشینی ئێراق و بەریتانیا لەسـەر کوردو مافەکان ، دەتـوانرێ بخرێتـە ژێـر دەسـتی ڕێکخـراوی نەتـەوە یـەکگرتووەکان ، ئـەویش لەپێناو داننان بەکوردو خاکی کوردستان...؟... !.

هـەروا لـەوکات بیرۆکـەی فیـدرالیزم بـۆ گـەلی کوردسـتان زادەی بیرکردنـەوەی مـەلیك فەیـسەل و ئەفـسەرە شـەریفیەکان نـەبوو ، تـاکوو ئێـستاش و بـەڵکوو وەرگێرانی درێژ بوونەوەی بۆچوونەکانی هەریەك لەپێرسی کۆکس مەندووبی یەکـەمی سـامی بـەریتانیا لەبەغـدا بـوو ، کـە ئـەرکی پێـك هێنـانی دەووڵـەتی ئێراقـی پـێ سـپێردرابوو . لەگـەڵ بێل گرتـۆدی سکرتێری ڕۆژهـەڵاتی خانـەی

ماندێتی قوناخی پاش کۆنفراسەکە ، لەگەل ئەوەشدا پێش بەستنی ئەم کۆنفرانسە یەکەم ئەنجوومەنی وەزیرانی دامەزراند لە ئێراق بەسەرۆکایەتی عەبدولرحمان گەیلانی ، لەلانی خۆیەوەو بەبێ ڕاوێژکردن لە گەڵ حکوومەتی بە بەریتانیەکان ، ئەویش لە دژی خواستی دانیشتووانی ئەو هەرێمەو ناکۆکی لەگەڵ بەندەکانی پەیماننامەی سیڤەردا. لە ناوچەو کێشووەرەکەدا .

١٩٢١/٣/١٣ سەرکردەی ئوردوی ناوەندی ڕژێمی تورك – نورەدین پاشا– فەرمانی بۆهات ، بۆئەوەی ڕاپەرینی هۆزی قۆچەگیری لە باکووری کوردستان سەرکووت بکات... ئەمەش لە تەلگرافێکی نهێنیدا لەلایەن سەرکردەی گشتی هێزەکانی سووپای تورك لەگەڵ سەرکردەی ئوردوی ناوەندیدا هات ، کە ڕووداوەکانی ئۆمراینیێ سەر لە نوێ سەریان هەڵداوەتەوەلە ناوچەکەدا .

ئەویش لە بەر گرنگی ئەم ڕاپەڕینە دەبێ بەرێگای سەربازی چڕو سەختو لەرێگەی سەرکردەی سووپای ئەرزنجانەوە دابمرکێندرێتەوە.

ئەمەش بەچەند ڕێنماییەکی توندرەوی شۆڤینی نوورەدین پاشا ئەنجامدرا بەرامبەر بە کورد لە باکووری کوردستان.

١٩٢١/٣/١٣ مۆرکردنی ڕێکەوتننامە لە نێوان تورکیاو ئیتالیا ، کە ئیتالیا لە ناوچەی ئەنادۆل بکشێتەوە بەرامبەر وەرگرتنی چەند دەستکەوتێکی ئابووری لەلایەن ڕژێمی تورکیا.

١٩٢١/٣/١٤ ڕژێمەکانی فەرەنساو ئیتالیاو ڕووسیای بەلشەفی نوێ ، هەلسان بە یارمەتی دانی دامەزرێنەری شۆڤێنی ڕژێمی تورکیای نوێ – کەماڵ ئەتاتورك – بە پێدانی نوێترین چەكو تەقەمەنی و پێداوویستەکانی سەربازی سەردەمی جەنگی و بەرگریدا ، بە پشت گوێ خستنی کێشەو مافەکانی کورد ، بەپێی بەندەکانی وتارەکەی سەرۆکی ئەمەریکا ویلسون ، لە بارەی کێشەی نەتەوەیی ونیشتیمانی ، بە لە گۆڕنانی پەیمانی سیڤەر ، لە ژێر دەسەلاتی تورکیاو وولاتانی دیکەی ناوچەکەدا.

١٩٢١/٣/١٤ سەرکردایەتی ڕژێمی کەمال ئەتاتورك لە شاری ئەنکەرەی تورکیا بڕیاری شەڕی گشتیان لە دژی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد ڕاگەیاند لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی ڕژێمی نوویێ لە ناوچەکەدا تورکیا.

١٩٢١/٣/١٥ لـه کۆبوونـەوەی رامیـاری – سیر پیرسـی کـوکس– دژی نـاوەرۆکی پاراسـتنی ئیــدارەی ڕۆژهــەلاتی ناوەڕاســت وەســتاو گــووتی:– پارێزگــای کــەرکوك و سلێمانی و ناوچـەکانی بـاکووری موسـل و موسـل بەشـێکی جیـا نەکـەرەوەی ئێراقی نوێن و کەچی زۆربەی دانیشتووانی کوردن و زیاتر لـە ٨٥٪ پێك دێنن .. بەلام ..؟ ..!.

١٩٢١/٣/١٦ مـۆرکردنی ریکەووتننامـه لـه نێـوان ڕژێمـی نـوێی تورکیـاو ڕووسـیای بەلشـەفی نوێ ، کە ئەنجامەکەی بووە هۆی داگیر کردنی باکووری کوردستان و بە تـورك کردنی کـورد ، کـه بـووه پاداشـتی کردنـی تورکیـا لـه لایـەن ڕووسیای بەلشـەفی ئەوکات .

ئەویش بە پێشکەش کردنی چەك و تەقەمەنی بۆ تورکیا بە ٣٩ هەزار پارچە چەك و ٦٣ ملیۆن فیشەك و ٥٤ تۆپ و ٢٠ هەزار ماسکی دژ بە کیمیاوی بوون ، کە ڕووسای بەلشەفی کۆمۆنیستی نوێ ، یەکەم وولاتی گەورەی جیهان بوو ، کـه دانبنــێ بـه ڕژێمـی تـورکی شـۆفێنی و بـه کۆمـەلٚ کـوژی کـوردو ئەرمـەن لەباکووری کوردستان ...؟. ئەم پیمانەش تاکوو ئێستا کاری پێدەکرێت .

جێگەی ڕوونکردنەوەیە کە لە دوای ئارام بوونـەوەی بارو دۆخ و ڕێکـەووتن لـه سـەر ئامانجـه ستراتیژیەکان ، بـه تایبـەتی لـه نێـوان ڕژێمـی نـوێی تورکیـا و یەکیەتی سۆڤیەتی نـووێ ... کۆنگرەی پەمانی هاوکاری و برایەتی لە نێوان تورکیـاو سـۆڤیت لـه ١٩٢١/٢/٢٦ لـه شـاری مۆسـکۆی پایتـەختی سـۆڤیەت گرێدرا.

ئەویش بە ئامادە بوونی نوێنەری تورکیا بە سەرۆکایەتی وەزیـری ئابووری – یوسـف کـەمال بـەگ ... لـه هـەمان کـات کۆمارەکـانی ئـەرمینیا و ئازربایجـانی سـۆڤیەتی بەشـداریان لـەو کۆنگرەیـه کـرد ...کـه لـه ٣/١٦، ڕێکەووتنەکـەیان مۆرکرد .

ئەو ڕێکەووتنـه کـه لـه پێشەکیەك و ١٦ مـاددەو ٣ پاشـکۆ پێك هـاتبوو ،دوای ئەوەش ڕێکەووتنێکی دیکـه لـه نێوانیـان لـه ١٩٢١/٣/٢٨ مـۆرکرا . ئـەویش بـه گۆرینەوەی دیلەکان لە نێوانیاندا .

ئــەم پــەیمان و ڕێکەووتنــەش بــووە هۆکــارێکی گــرنگ بــۆ تورکیــا چ بــە بتەووکردنی دەسەلاٚت و چ بە پاراستنی سنوورەکانی نێوان ڕووسیا و تورکیا

و، لەوەش گرنگتر ، گەمارۆ دانی جوولانەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە باکووری کوردستان و ناوچەکانی دیکەدا ، لە هەردوو لایەنی دەوولەتی سۆڤیت و تورکیدا ... کە سۆڤیەتیش ئەم یارمەتیانەی پێشکەش بە ڕژێمی تورکیا کرد ...هەروا .

١٩٢١/٣/٢٣ دەسەلاتی نوویێی ئەرمەنستان بڕیاریدا ، کە خووێندن لە هەردوو قۆناخی سەرەتایی و ناوەندی بەزمانی دایك بێت ، بەتایبەتی بۆ گەلی کوردو دانیشتووانەکان لە وولاتەکەدا ... شایانی باسە کۆماری ئەرمینیا زیاتر لە ١٧٠٠٠ هەزار کیلۆمەتر چوار گۆشەی لەخاکی کوردستان بە وولاتەکەی لکێنراوە ، بەتایبەتی پارێزگای یەریڤان و دەوورووبەری لە ناوچەککانی دیکە بەپێی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤دا لە لایەن هاوپەیمانانددا .

الفريق جعفر العسكري

١٩٢١/٣/٢٥ لە ناوەندی کۆنگرەی قاهیرە ، وەزیری بەرگری ڕژێمی کاتی ئێراق جەعفەر عەسکەری داوایەکی ئاراستەی شانشین فەیسەڵ کرد، بەپێی ڕێکەووتنی لەگەڵ – چرچل ،و، کۆکس– بەپێکهێنانی سووپای نیشتمانی ئێراق بەم شێووەیە ، کە سووپاکە لە ٢٤ فەوجی پیادەو ٦ کەتیبەی ڕەشاش لەگەڵ پێداویستیەکانی دیکە وەك لاسکی و تەلەفۆن بۆ سووپای ڕژێمەی لە ئێراقدا .

١٩٢١/٣/٢٥ هەردوو سەر کردەو ڕووناکیبری کورد – ئەمین عالی بەگو ، کورەکەی جەلادەت بەگ – لە بالوێزخانەی بەریتانیا لە شاری ئەستەمبوڵ لەگەڵ لێپرسراوانی رامیاری بالوێزخانەی بەریتانیا کۆبوونەوەو پێیان گوتن:– کۆمەلەی تەعالی کورد– پەیووەندیو هاوکاری لەگەڵ یۆنانیەکان دا هەیەو دژی تورکەکان کار دەکەن ، ئەویش لەپێناو بەدەست هێنانی نیازەکان ، بەلام ئەو بیروو بۆچوونە بەتووندی ڕەتکرایەوە لەلایەن ئەمین عالی بەگ ، کە لەلایەن

توركەكان بڵاوكرابووەوە.

الأوضاع العامة للجبهة الوطنية

١٩٢١/٣/٢٨ لە بابەتێكی مێژوو نووسی ڕووسی – چەتۆیڤ – نووسیویەتی و دەڵێ–:– كاتێك سووپای سووری سۆڤیەتی ملەی سپیتاكی گرتو بە دوای هێزەكانی داشناكدا بەرەو گوندی كوردنشینی یاجب پێشڕەوی كرد . دانیشتووانی كوردو ئەرمەن بەهانای سووپای سوورەوە چوونلە ناوچەكەدا .

سەرەڕای بەفرو سەرما ، كە ڕێگەیان بۆسووپای سووری سۆڤیەت لەبەفر پاك دەكردەوە ... هەروا نووسەر دەڵێ :– پاشان نووسەر كۆمەڵە ناوێك دەنووسێ . كە پێشڕەوی چاوساخی سووپای سووربوون – هەروا گەلێك بەڵگەو سەرچاوە لە سەر بەشداری كردنی كوردەكان لەجێبەجێكردنی پلانەكەی ئابووری كە لە ناوچەكەدا بە تایبەت لە كەلخۆزو سۆفخۆزەكانداو لەجەنگی دووەمی جیهانیدا هەیە لە وڵاتەكەدا .

١٩٢١/٤/٣ سەركردەی هێزەكانی سووپای ڕژێمی تورك – نورەدین پاشا– چەند فەرمانێكیدا بە یەكەكانی سووپا بەم شێوەی خوارەوە. ئەویش بەگوێرەی ئەنجامەكانی ئۆپیراسیۆنە داپلۆسێنەرەكان ، فەرمان دەدرێ ، یا ئەوەتا هۆزی قۆچگیری كەم بكرێتەوە بۆ ئەوەی ڕێگەیان پێنەدرێ چیدیكە ڕاپەڕن... یا

ئەوەتا دابەشبكرێن و لە سەر ئەو زەویەی ئێستا لێیدادەژین بگوێزرێنەوە بۆناوچەكانی دیكە لە هەرێمەكەدا .

١٩٢١/٤/٢٠ لە سەر داوای سكرتێری كۆمەڵەی گشتی گەلان كۆنگرەی بەرشلۆنەی پایتەختی پورتوگال گرێدرا ، ئەویش لەپێناو دارشتنی یاسای دەریاوانی نێوو دەووڵەتی بەشێوەیەكی گوونجاو ، بە كار لێنەكردنی لە باری ئەو وولاتەی كە لەسەر دەریاكانن ، بە سنوورێكی درێژ بەپاراستنی بەرژەووەندی یەكسانی بۆ هەموو لایەنێك لە وولاتانە جیا جیاكان لە جیهاندا.

١٩٢١/٥/١٦ مۆركردنی رێیكەووتننامە لە نێوان ڕژێمی توركیاو ڕووسیا بە بەجێ هێشتنی چەند ناوچەیەكی باكوری كوردستان ، لەناوچەی هەرێمی قەوقاز بۆ توركیا ، ئەویش بەپێی رێكەووتنەكانی ڕابردووی نێونایان و گۆڕینەوەی یاداشت بۆ یەكتری لە سەر خاكی باكووری كوردستان لە ناوچەكەدا .

١٩٢١/٥/٢٦ وەزیری بەرگری شانشینی ئێراق –جەعفەر عەسكەری – بەپاڵپشتی نووێنەری بەریتانیا لە ئێراق ، یاسای بەئارەزومەندانەی – الاحتیاط– بۆ هاتنە ڕێز سووپای ئێراقی ڕاگەیاند ... ئەمەش یاداشتێك بوو لەپێناو گەمارۆدانی بزووتنەوەی كوردو داگیر كردنی كوردستان و گۆڕینی نەخشەی دیموگرافی لە باشووری كوردستان ، بە تایبەتی لەپارێزگای كەركوك ، كە سەرچاوەی چاوگە نەوتیەكانە لە باشووری كوردستانی لكێندراو بە ئێراقدا.

١٩٢١/٦/٤ دامەزراندنی حكوومەتی نووێی ئێران بەسەركردایەی ئەحمەد فواتح لە سەر رەزامەندی بەریتانیا ، هەرچەند شای ئێران بەو حكوومەتە رازی نەبووە . كە ئەو دەیوویست رەزاخان بانی موشیر دەولە یاخوود مستوفی مەمالیك ، ببێتە سەرەك وەزیرانی ئێران ، بەڵام بەریتانیا رەزامەندی لەسەر ئە دووكەسە نەكرد ، تەنیا ئەحمەد فەواتح نەبێت كە زۆر لە وەزیرەكانی حكوومەتی نووێی كاتی خۆی كە لایەنگیری ئەڵمانیای فاشی بوون لەجەنگی یەكەمی جیهانیدا.

حكوومەتی ئەحمەد فەواتح ئامانجەكانی لە ناوبردنی جووڵانەوەی خوراسان و گیلان بوو لەگەڵ نزیك بوونەوەی لە ئەمەریكا ، لەپێناو ماوەدان بە كۆمپانیای ئەمەریكی لە تووێژینەوەی چاوگە نەوتیەكان و هەڵێنجانی بە تایبەتی لە رۆژهەڵاتی كوردستانی ژێر دەسەڵاتی فارسدا.

١٩٢١/٦/١٣ جـەماوەری وویلایـەتی شـارەزوور- مووسـڵ ، یاداشـتنامەکیان ئاراسـتەی دادوەری گشتی بـەریتانیا لـە ئێـراق کـرد ، ئـەویش بـەدەر بڕینـی نـاڕەزایی بەلکاندنی ئەو وویلایەتە بە حکوومـەتی دورستکراوی ئێراقی نـوێ ، لـە سـەر خاکی باشووری کوردستان ، بە داواکردنی فیدرالی نوێ بە تایبـەتی بۆ کورد لـە هـەرێمی کوردسـتان ، بـەپێی نەخـشەی مێـژووی و ڕامیـاری و جـووگرافی لەلایەن وولاتانی پەیووەندار لە ناوچەکەدا.

١٩٢١/٦/١٩ لــە جیهــانی پــر لــە گۆرانکـاری و کوردستانی گــەمارۆدراو لــە لایــەن هاوپــەیمانان نووســەری خامە ڕەنگینـەکان – عاسم حیـدەری – لــە شــاری هــەولێر لــە باشــووری کوردســـــتان لــــە بنەماڵەیــەکی نـاوداری کورد و شۆڕشگێردا چاوی بە جیهان هەڵهێناوە.

دوای ئـەوە لـە تەمـەنی /٧ سـاڵیدا چـووەتە قوتابخانـە و قۆناخـەکانی سـەرەتایی و ناوەنـدی لـە شـاری هەولێر تەواوکردووە، دوای ئەوە چووەتە شاری بەغدای پایتـەختی ئێراق و لـە- خانـەی زانـستی- لـە گـەرەکی- ئەغزەمیـە – وەرگـیراوە، بـەلام لـە بـەر نەخۆشـی خووێنـدنی پـێ تـەواو نـەکراوە. دوای ئـەوە گەڕاوەتـەوە شـاری هەولێر و لە ساڵی ١٩٤٤ بە فەرمانبەر دامەزراوە لە فەرمانگـەی – تـەموین – لە شارەکەدا.

جێگـەی باسـکردنە کـە ئـەم کەسـایەتە بـە هـۆی ڕۆشـنبیری و شۆڕشـگێری بنەماڵکەی لـە یەکـەم ئاهـەنگی ئاشـکرای جـەژنی نـەورۆز لـە شـاری هـەولێر لـە ساڵی ١٩٤٦ دا و وتاری ڕێکخـراوی – پـارتی شـۆڕش – ی خووێندۆتـەوە ئـەم

کەسایەتیە تێکۆشەرە لەگەڵ هەڵوەشاندنەوەی ئەو پارتە مارکسیە لە سڵی ١٩٤٦دا، چووەتە ریزی پارتی کۆمۆنیستی ئێراق وەك ئەندامێکی دڵسۆزو چالاك کاری ژێر زەمینی لەو پارتە تێکۆشەرەدا کردووە.

هەروا ئەم کەسایەتیە لە راپەرینەکەی مانگی ١٩٤٨/١ بەژداری کردووە لە هەموو لایەنەکان. بەلاَم لەو کاتەی کە ڕژێمی شانشینی لە ئێراق لە ١٩٤٨/٥/١٥ حووکمی عورفی راگەیاند دەستەیەك لە خەباتگێرە مارکسیەکانی هەولێر، وەك عاسم حەیدەری و جەمال حەیدەری و عادل سەلیم و هاشم عبدوللاَ و شێخە شەل و چەندین تیکۆشەری دیکەی هەولێرو کۆیەو رەواندوز دەستگیر دەکرێن.

دوای ئەوە درانە دادگای عورفی سەربازی لەشاری بەغدا. لە ئەنجام عاسم حەیدەری بۆ ماوەی ٧ ساڵ زیندانی و ٣ ساڵ دوور خستنەوە لە شاری هەولێر، تا هەلگیرسانی شۆرشی ١٩٥٨/٧/١٤ بە ماوەیەکی کەم ئازاد کراو گەرایەوە شاری هەولێر.

دوای ئەوە ئەم کەسایەتیە تێکۆشەرە لە دوای شۆڕش لە گەڵ شاندێکی پارێزگای هەولێر لە ٧/٢٧ دیدار لەگەڵ سەرۆك کۆماری نوویی ئێراق عەبدولکەریم قاسم ئەنجامدەدات لە گەڵ مامۆستا ئیبراهیم ئحمەد بە پێیکەشکردنی داواکانی گەلی کوردستان.

دوای ئەوە مامۆستا عاسم دەچێتە ریزی پارتی دیموکراتی کوردستان و دەبێتە ئەندام لە لیژنەی ناوخۆیی لە هەولێر تا لە کۆنگرەی چوارەمی پارتی و بە هۆی هندێ کێشەی سەر هەڵداو لە پارتی دوور دەکەوێتەوە و وەك مرۆڤێکی هە ڵگری بیری مارکسی درێژە ی بە خەباتدا.

ئەم کەسایەتیە لە بیروو بۆ چوون و هەستە بوێرانەکی بەردەوام بوو تا مەرگ رێگەی لێگرت و لە ١٩٧١/٧/٢٠ لە تەمەنی ٥٠ ساڵیدا مالئاوایی لە بنەماڵەو گەڵ و نشتمانکرد لە شاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢١/٦/٢٣ بە پێی پیلانی دارێژراو فەیسەلی لە دایك بوی سعوودی کرا بەشانشینی دەووڵەتی ئێراق ، لە دوای ئاگادار کردنی لە لایەن بەرپرسی بەریتانیا – لۆرانس– ئەویش بە یاداشتنامەیەك بۆ دەسەلاَتدارانی بنەمالەی ئالسعوود لە

شاری حیجاز لە دوورگەی عەرەبیدا .

١٩٢١/٦/٢٩ ئـــەمیر فەیـــسەڵی دامـــەزراو بەشانـــشین لەســـەر ئێراقـــی نـــوێی بـــەرەو دروســـتکراو ، گەیـــشتە شـــاری بەغـــدا ، ئەویش لـە ڕێگای شارەکانی حیللـــەو نەجـــەف و کوفـــەوە بـەرەو شـاری بەغـدا دەهـات ، بـــەهۆی پێـــشوازی لێکردنـــی لەلایـــەن ســـەرەك عەشـــیرەت و کەســـــــایەتی عـــــــەرەب لەناوچەکەدا...کە بە درێـژایی ژیـــانی نەیـــدەزانی وولآتـــی نێوان دووزێ و ئێـــراق چیە لـــــــە ناوچەکەدا .

١٩٢١/٧/١١ ئەنجوومەنی دامەزراوی ئێراق لەلایەن دەسەلاتی بەریتانیا بڕیاری پشتگیری کردنـی فەیـسەڵی کـرد وەك شانـشین لەسـەر دەوڵـەتی ئێـراق بـڵاو کـردەوە ، هـەروا کـورد سەربەسـتی تـەواوی هـەبێت لـە بەشـداریکردنی دەسـەڵاتی ئێـراق یـاخوود بـە جیابوونـەوە لێـی بەڕاپرسـی گـشتی گـەلی کـورد لـە باشـووری کوردستان .

بـــەڵام پارێزگـــای کـــەرکوك دژی شانـــشین وەســـتان و پارێزگـــاری هـــەولێرو سلێمانی بەشـداریان نـەکردو پایزگای موسـلیش بەهـەمان شـێووە دژی ئـەو ڕاپرسیە وەستان .

کـێ بـەر پرسـیار بـوو لەسـەرکردایەتی کردنـی ئـەوکاتی کـورد لـە باشـووری کوردستان ، یاخوود دەسەڵاتدارانی ئێراقی دورستکراو لە لایەن بەریتانیا ...

کورد ... ؟ ....!.؟.

١٩٢١/٧/١١ لە دوای دەرکردنی دانیـــــــشتووانە چیـــــــنیەکان لەهـــــــەرێمی مـەنگۆلیا لەلایـەن دانیـــــــشتووانە ڕەســـــــەنەکانی مـەنگۆلیا ، تـوانی سەربەخۆیی خۆی ڕابگەیـــەنێ لـــە

هـەموو لایەنێکـەوە ، بەتایبـەتی لەلایـەنی رامیاری لەوولاتەکـەدا. بـە نـاوی — کۆمـاری مـەنگۆلیا — کـە پایتەختەکـەی نـاوی —ئـۆلان یـانور — ە و ژمـارەی دانیـشتووانەکەی ،٨٦٠,٠٠٠ هـەزار کەسـە . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی ، ٢,٨٧٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا ڕووبـەری وولاتەکـەی ،١,٥٦٦,٠٠٠ کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چڕی دانیـشتووانەکەی ، ٥ پێنج کەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نژادەکانی ، مەنگۆلیـەکان ٩٠٪ .کازاك٤٪.چینی و ڕووسی ٤٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٢١/٧/٢١ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی بەردەوام لە نێوان ڕژێمی تورکیاو ڕژێمی بەلشەفی نـوێی ڕووسـیا ، ئـەویش بەگەڕاندنـەوەی پارێزگاکـانی قـارس و ئـەردەهان لەباکووری کوردستان بۆ ژێر دەسەلاتی تورکیا .

١٩٢١/٧/٢٣ بەپێی برگەو مادەکانی پەیمانی فرسـای ، ئەویش بەچاو خشاندنەوە لەسـەر یاسـای پەیووەندییـەکانی دەریـاوانی نێوودەوڵـەتی، بەگرێـدانی کـۆنگرەی پاریس لە فەرەنسا ، لەسەر دەریاکانی دانووب و راین و چەندین دەریـای دیکـە لە جیهاندا .

ئەویش لە پێناو بەرەو پێشبردنی باری دەریاوانی نێوودەووڵەتی ، بەتایبەتی لـەنێوان وولاتـانی هاوپـەیمانان و زلهێـزی سـەربازی و ، بەتایبـەتی ئـابووری لەجیهانـدا ، کـە ئەوکاتـە ئەمـەریکاو بـەریتانیا و فەرەنـسا و ڕووسـیاو چـەند وولاتی دیکە بوونە لە هەرێم و ناوچەو جیهاندا .

١٩٢١/٨/١٤ ڕزگار کردنی هەردوو شارۆچکەی خانەقین و مەندەلی لە باشووری کوردستان ، لەلایەن هێزەکانی کورد بە سەرکردایەتی ئیبراهیم خانی دەلۆ لەژێر دەستی هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ناوچەکەدا .

١٩٢١/٨/١٥ کەسایەتی دیاری کورد – فەتاح پاشا –ی رووناکبیرو ناوداری کورد بووە یەکەم پارێزگاری پارێزگای کەرکوك لە هەرێمە باشووری کوردستان ، کە پارێزگایەکی کوردستانیە بەخاك و دانیشتووان و ، بەقەزاکانی حەویجەو دووبزو خوورماتوو ، هەروا چەندین ناحیەی دیکەی لەخۆ گرتبوو لەپارێزگاکەدا .

١٩٢١/٨/١٦ هێزەکانی ئاسمانی سووپای بەریتانیا شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان بۆردومان کرد ، کە بۆ یەکەم جار بۆمبی /٢٢٠ پاوەندی لێبەکار هینا لەمێژووی جەنگ دا ، ئەویش بەتاقی کردنەوەی ئەو چەکە لەسەر کوردو خاکی کوردستاندا .... ؟....!

١٩٢١/٨/١٩ یاوەری کوونسلی بەریتانیا لە شاری هەمەدان لە رۆژهەلاتی کوردستان تەلەگرافێکی ئاراستە کرواوی بۆ وەزیری مفەوەزی بەریتانیا لەتاران کرد ، کە تێیدا دەلێت:– تەلەگرافێك لەشاری سنەوە لەلایەن– وارن– ەوە هاتووە دەلێت:–

کە سمکۆی شکاك نامەیەکی بۆسەرۆك تیرەو هۆزە کوردەکان ناردووەو داوای لێکردوون کە هەموویان هەولی ڕووخانی ڕژێمی شا لە ئێران بدەن و تیرە هۆزەکانی کورد خۆیان بۆئەم مەبەستە ئامادەکردووە لە هەرێمەکەدا .

١٩٢١/٨/٢٣ فەیسەلی یەکەم پالێورا بۆ سەرکوورسی شانشینی لە سەر دەوولەتی نوێی ئێراق ، ئەویش بەمەرجێك شانشینیەکەی دەستووری نیابی و دیموکراتی بێت بەپێی یاسا . بەلام لە دوای ئەوە دەستی کرد بەپاشگەزبوونەوە لەو ڕێنمایە.... عەرەب....؟....!.

١٩٢١/٨/٢٥ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق – پێرسی کوکس– توانی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا رازی بکات بەپشتگیری کردنی لە گرتنەبەری رامیاریەتی بە تایبەتی لە هەرێمی باشووری کوردستان ، کە چرچل دووپاتی کردەوە ، کە کێشەی بنەرەتی دابین کردنی کەسایەتی شانشین فیسەڵ بوو لە سەر دەوولەتەکەدا ... بەلام کێشەکانی دووەم ئاساییە لە ناوچەکەدا .

بەڵام لە هەمان کات چرچل داوای کرد ، کە عەرەب لەسەر کورد رۆڵی زیاتر نەکات لە باشووری کوردستان . هەروا وەزیری مستەعمەرات ئاگاداری مەندووبی سامی کرد ، ئەویش بەجێبەجێکردنی نەخشەکەی بەدانی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لەماوەی دووساڵ تا ئەو کاتەی دەسەڵاتی شانشین فەیسەڵ توند دەبێت .

جیاوازی نێوان کۆکس و چرچل هەمان جیاوازی نێوان کیرزن و ولسن بوو لەسەر کێشەو مافەکانی کورد لەنێوان ساڵەکانی ١٩١٨- ١٩٢٠ ، کە ئەمەش وا دەردەکەوێت ، کە رامیاریەتی روون نەبوو لەسەر کێشەی کورد لە کوردستان بە گشتی و بەتایبەتی لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢١/٩/١ گرێدانی کۆنگرەی دوانزەهەمی سەهیۆنیزم لەشاری کارلسیاری تشیکۆسلۆفاکیا ، کە یەکەم کۆنگرەی گشتی رێك پێك بوو لە دوای پچڕانی کۆنگرەی یانزەهەم لە ١٩١٣ ، کە ٥٤٠ نووێنەر ئامادەی کۆنگرەکە بوون ، کە نووێنەرایەتی ٧٧٥ هەزار جوولەکەی دەکرد لە جیهاندا .

بالوێزی بەریتانیا لە براگ - سێرجیۆ چەکلارك - بەشداری بە وتارێك کۆنگرەکە کرد ، هەروا - وایزمان سلۆلۆف- راپۆرتێکی تێرو تەسەلی ئاراستەی کۆنگرەکە کرد ، ئەویش لەپێناو داهاتووی جوولەکە لە دامەزراندنی دەووڵەتی سەربەخۆیان لەفەلەستیندا .

١٩٢١/٩/١ کردنەوەی یەکەم قوتابخانەی حکوومی لە شارۆچکەی عەنکاوەی سەر بەپارێزگای هەولێر ، ئەویش بەهەول و تەقەلای مەتران ئیستفان جیری سەرۆکی ئەساقیفەی پارێزگای کەرکوك لە هەرێمە باشووری کوردستان.

١٩٢١/١٠/٣ لە دوای دامرکاندنەوەی ڕاپەڕینی هۆزی قۆچگیری و راگوواستنەوە یان ، کە ئەمەش بووە هۆی قرتێکردنی کوردەکان وەك ئەرمەنەکان کە سەدایەکی زۆری لەسەر ئەنجوومەنی گەورەی نیشتیمانی تورك لە ئەنکەرە دایەوە... شایانی باسە شۆرشگێرە کوردەکانی عەلەوی ئەو بیرەیان بڵاو کردەوە ، کە کوردەکانی عەلەوی لە باکووری کوردستان وەك ئەرمەنەکان ڕادەگوێزنەوە... ئەمە بەشداری لە پەرەسەندنی ڕاپەڕینەکە کرد لە باکووری کوردستان.

١٩٢١/١٠/٦ لە هێرشێکی هێزەکانی سمکۆی شکاك بۆ سەر شاری مەهابادو ڕزگار کردنی لەرۆژهەڵاتی کوردستان ، کە شاری مەهاباد ئەوکات ٥٥٠ جەندرمەی ڕژێمی فارسی ئێرانی تێدابوو . لەوانە ٢٢٠ کەسیان کوژران ئەوانی دیکەش هەڵاتن بۆ جێگاکانیتکەدا .

١٩٢١/١٠/٧ لە کاتەکانی بەردەوامی سمکۆی شکاك لە ڕاپەرینەکانی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕۆژنامەیەك بەناوی- نەهار کورد لیل عەجەم - لەرۆژ هەڵاتی کوردستانی ژێر دووسەڵاتی فارس لە ئێران - بڵاوکردەوە ، کە ئەمەش ڕۆڵی گرنگی هەبوو لە پشتگیری ڕاپەرینو کارلێکردنی لە ڕۆشنبیری نەتەوەیی و نیشتمان گەلی کوردستان .

١٩٢١/١٠/٩ جێگری پارێزگای دەرسیم لە باکووری کوردستان لە کۆبوونەوەی نهێنی کورد هەلساو گووتی :-
چۆن دەبێ کۆمەڵەی کۆمەڵایەتی کورد کە لایەنێکی بزووتنەوەی کوردەو داوای جیابوونەوە بکات- دوای ئەوە دەستی کرد بە سزادانی ئەو کەسانەی کە بیری جیابوونەوەیان بڵاو کردبووەوە لە باکووری کوردستان.

١٩٢١/١٠/١٠ لە دوای سەرکەووتنی دامەزرێنەری کۆماری تورکیا مستەفا کەمال ئەتا توورك لە شەڕی - سقاریا - لە سەر زێی سەقاریا، کە ماوەی ٢٢ ڕۆژی خـایاند دژی یۆنانیەکان، فەرەنسا یەکەم وولات بوو کە دەستی کرد بە گفتووگۆ کردن لە گەڵ مستەفا کەمال، و لە هەمان کات بە مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی - فرانکین بوویون - کە بووە هۆی ئەوەی هێزەکانی سووپای

فەرەنسا لە خاکی دوای هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی، واتە تورکیای نویّ بکێشێتەوە لە گەڵ کۆمەلێك لە وولاّتانی هاوپەیمان لە ناوچەو هەرێمەکەدا.

لەو کاتەشدا فەرەنسا دانی بەوە نا کە پەیمانی شەرعی نییە، و لە هەمان کات ٨٠٠٠٠ هەشتا هەزار سەربازی تووركی ئازاد کرد، کە لە ناوچەی مەرعەش لە باکووری کوردستان گەمارۆیدابوون، هەروا بریاریدا بە پرچەککردنی هێزەکانی مستەفا کەمال کە ٤٠٠٠٠ چل هەزار سەرباز بوون لە هێزەکانی مستەفا کەمال ئەتاتوورك.

ئەمەش بووە هۆی بەهێزکردنی جێپێگەی دەسەلاّتی مستەفا کەمال ئەتاتوورك لە شاری ئنکەرە و بە هێزکردنی سووپاکەی بە سەر بازی نویّ و چەکی نویّ. لە گەڵ ئەوەشدا دەسەلاّتی سۆڤیەتیش بەردەوام بوو لە یارمەتیدانی دەسەلاّتی مستەفا کەمال بە هۆی بوونی جمووجۆڵی ئەرمەن و کورد لە لایەك و راکێشانی ئەرمەن و کورد بۆ لای خۆیان لە هەرێمەکەدا.

هەروا دوای ئەوەش لە ١٩٢٢/١٠/٣ گفتووگۆی نێوان بەریتانیاو مستەفا کەمال دەستی پێکرد لە گووندی – مۆدانیا – لە سەر کەناری مەرمەرە، دوای یەك هەفتە لە گفتووگۆ کردن ، بەریتانیا بەلێنی دا بە کشاندنەوەی هێزەکانی و داواشی لە یۆنانیکان کرد بە کشاندنەوەی هێزەکانی سووپایان لە تورکیای نویّ بە مەرجێك تورکیا بەرژەوەندیەکانی بەریتانیا لە تەنگەبەری – بووسفۆرو دەردەنیل بپارێزیت.

سەرچاوە:– موقف التيار الاسلامي والتيار العلماني في تركيا من القضية الكردية. دانانی دکتۆر وەلید رەزوان – چاپی یەکەم / ٢٠٠٨ .

١٩٢١/١٠/١٩ سکرتێری مەندووبی سامی بەریتانیا لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراقی بەرەو دورستکراو لەسەرخاکی باشوری کوردستان ، نامەیەکی ئاراستەی فەرماندەی پارێزگای سلێمانی کرد ، کە تیایدا هاتبوو:– سیاسەتی ئێمەی ئەمرۆ بەرامبەر بەسمکۆی شکاك و رۆژهەلاتی کوردستان ، بریتیە لەوەی کە هیچ دەست تێوەردانێك لە باری ئێستای ناوچەکە نەکرێت– لە هەرێمەکەدا .

١٩٢١/١٠/٢٠ لەوکاتەی کە فەرەنسا ئارەزومەند بوو بە یارمەتی دانی تورکە کەمالیەکان ، هەلسا بە مۆرکردنی رێکەووتننامە لەگەڵ تورکیا بەناوی رێکەووتننامەی –

فرنکلین یۆلیۆن– که مافی تورکیای لەسەر هەرێمی سیسلیا مسۆگەر دەکردو ڕێرەوی بۆ ئاسیای بچووك ئارامدەکرد لەگەڵ داگیر کردنی سووریا و بەشێك لە خاکی ڕۆژئاوای کوردستان لەلایەن فەرەنسا ، کە لەسەرخاکی ڕۆژئاوای کوردستان بوو لە کێشووەرەکەدا .

لەهەمان کات حکوومەتی بەریتانیا نارەزایی بەرامبەر بەو ڕێکەوتنە دەربری ، کە فەرەنسا لەگەڵ تورکیا ئەنجامی داوەو دەبێتە هۆی بەهێز بوونی هەڵوویستی تورکیاو فەرەنساو ، کە پرسی بە بەریتانیا لەم بارەوە ئاگادار نەکردووە .

کەچی فەرەنسا ئەندام بووە لە کۆمەڵەی وولاتانی کە دژی تورکیا بوون لە جەنگی یەکەمی جیهاندا.

١٩٢١/١٠/٢٠ دیاریکردنی سنووری نێوان سووریاو تورکیا لە سەر ڕۆژهەلاتی خاکی کوردستان ... شایانی باسە کە سنووری نێوان تورکیاو سووریا تاکوو کۆتایی سەر دەریای سپی ناوەڕاستی ئەسکەندەرۆنە ، کە خاکی ڕۆژ ئاوای کوردستانە بەسنووری تەواوی ئەسکەندەرۆنەوەو کە دابەشکراوە نەك بە پێچەوانە لە ناوچەکەدا .هەروا نەك وەك ئەوەی کە عەرەب و تورك ئامازەی بۆ دەکەن لە ڕابردوو لە داهاتوودا.

تقسيم سورية والعراق وكردستان

١٩٢١/١٠/٢٠ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی – فرنكلين يۆليۆن– لە نێوان فەرەنساو تورکیا ، کە کاردانەوەیەکی زۆر خراپی نواند لەسەر کێشەی داهاتووی کورد لەمافی چارەنووسیدا لەباکوورولە باشووری کوردستاندا .

١٩٢١/١٠/٢١ لە سەرچاوەیەکی بەریتانیادا لە تەلگرافێك لە ئەنکەرە هاتووە ، کە لەو تەلگرافەدا هاتبوو – سراتیژی حکوومەتی تورکیا دیاری دەکات – کە لەکاتی ئێستادا نابێ لەشکرکێشی بکرێتە سەرهۆزە یاخیبووەکان... واتە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد... بەڵکوو دەبێ هەموو هەوڵ و کۆششێك بخرێتە گەڕ بۆ ڕاکێشانی سەرەك هۆزەکان... لەچاوەڕوانی هەلێکی لەباردابن... لە بەر ئەوەی لەشکرکێشی واپێوویست دەکات کە هێزێکی تەواو بنێردرێ بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ٤٠,٠٠٠ هەزارسوار لەناوچەیەکی

یەکجار سەختدا ، کە ئەویش باکووری کوردستانە لە کێشووەرەکەدا .

لە ڕۆبەرت ئۆلسن هەمان سەرچاوە لە ل٣٨،٣٩ .

السر برسي كوكس

١٩٢١/١٠/٢٥ نوێنـــەری بـالآی بـەریتانیا لـــە ئێـراق – سـێر پرسـی کـۆکس– بروسـکەیەکی نهێنـی لـەژێر ژمـارە ٦١٦/ ئاراســـتەی وەزارەتـــی کاروبـــاری موســـتەعمەراتی بەریتانیا لەلەندەن کرد ، لـەبارەی باری ئێراق و ناوچەکە ، بەتایبەتی بەنـــد بـوو بەکێـشەی کـورد لـــە باشـــووری کوردســـتان ، کـە ئـەم بروســـکەیە لـــەڕۆژی ١٠/٢٦ گەیـــشتە وەزارەت و باســـی گفتووگـۆی خـۆیی و یـونگ دەکـات بە ئامادەبوونی کۆرنوالیس کە دبلۆماتکاری بەریتانیا بوو ، لەگەڵ فەیسەلی ســعوودی و چــەندین لایــەنی دیکــەی گفتووگۆکــە ، ئــەویش لـــە ســـەر دورســـتکردنی دەووڵـەتی عـەرەبی بـوو لەسـەر خـاکی هـەرێمی باشـووری کوردستان .

١٩٢١/١١/١٩ لــە دایــك بــوونی هونەرمەنــدو گـۆرانی بێـژی ڕەسـەنی نـاوداری کورد لە کوردستان حەسەن زیرەك لـــە شـــاری بۆکـــانی ڕۆژهـــەلآتی کوردسـتانی داگیر ـــکراوی ژێـر دەســەلآتی فارسـی لـە ئێران . لـە بنە ماڵەیەکی هەژاری کاسبکاری کورد پەروەر لە هەرێمەکەدا .

ئـەم هونەرمەنـدە دەنـگ خـۆش و بـەهرەدارە تـا کـوردو کوردســـتان وگـــەلی کـــورد مـــابێ دەنگـــە

زولالەیەکەی لــــــە گوێی هەموو منداڵ و گەنج و پیرو کچ و کورو ئافەت دەنگەداتەوە لە شاخ و دۆڵ و دەشت و ئاسمانی کوردستان .

١٩٢١/١٢/٢٢ بەر لە داگیرکردنی وولاتی نێوان دووزێ – میزۆبۆتامیا – کە لە ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دابوو ، دوای ئەویش کەوتە ژێر دەسەڵاتی بەریتانیای مەزن ، بە کردنی زمانی تورکی بە یەکەم زمانی فەرمی وولاتەکە ، ئەویش بۆ یەکەمجار بوو لە مێژووی بوونی تورك لە ماوەی دەسەڵاتەکانی عوسمانی و تورکیادا . دووەم زەمان بە فەرمی زمانی ئینگلیزی بوولە وولاتەکەدا .
هەروا لەهەموو کارە هەمەلایەنەکانی بەڕێوەبردنی داموو دەزگا حکوومیەکان... هەر بەم بۆنە دوو نووسراو لە دیوانی شاهانشینی بە ژمارە/٢٣٢/٢٢٨ لە ٢٢ – ١٩٢١/١٢/٢٧ پێشنیار دەکات بەکردنی زمانی عەرەبی بەزمانی رەسمی لەئێراقی نوێ ، لەسەرەتای ساڵی نوێی دارایی، واتە لە مانگی/ ١٩٢٢/٤ . ئەویش بەسەرپەرشتی نووێنەری سامی بەریتانیا لەئێراق و بە رازامەندی حکوومەتی بەریتانیای مەزن لەو کاتدا.

١٩٢٢

١٩٢٢/١/١٣ لە دوای ئازاد کردنی شێخ مەحمودی حەفیدو هەڤاڵانی لە دەستبەسەری لە هندستان ، بە پاپۆری – بەنگورە بۆمبێ – شێخ و حەمە غەریبی زاوای هەڵگرت لە هندستان بەرەو وولاتی کووێت بەڕێکەووتن لە پێناو گەیشتنەوەیان بۆ باشووری کوردستان ، لە دوای دەستگیر کردن و دوور خستنەوەی لەلایەن دەسەڵاتدارانی بەریتانیا لە باشووری کوردستان بۆ وولاتی هندستان.

١٩٢٢/١/٢٣ هێزەکانی سووپای رژێمی شای فارسی لە ئێران هێرشیان کردە سەر چەکدارانی سمکۆی شکاك ، لەناوچەکانی دەووروبەری شاری مەهاباد لەرۆژڵاتی کوردستان.

١٩٢٢/١/٢٤ ڕاگەیاندنێکی هاوبەش لە نێوان رژێمی شانشینی ئێراق و بەریتانیا بڵاوکرایەوە ، بەدانانان بە مافی کورد لەو ناوچانەی کە زۆربەیان کوردن ، ئەویش بەپێك هێنانی حکوومەتی کوردی لە چوارچێوەی سنووری ئێراقی دروستکراو لەسەرخاکی باشووری کوردستان . لەو کاتە کە لە ٩٠٪

دانیشتووانی پایزگای کەرکوك کورد بوون‌و لە ٨٥٪دانیشتووانی پارێزگای مووسڵ کورد بوون لە ناوچەکەدا .

١٩٢٢/٢/٦ مۆرکردنی پەیمانی واشنتۆن لە ئەمەریکا لە لایەن وولاتانی هاوپەیمان بە قەدەخەکردن لە بەکارهێنانی مادەی گازی ژەهراوی لەجەنگەکاندا.

١٩٢٢/٢/١٠ لە بارو دۆخی ئەوکاتی تورکیا ئەنجوومەنی نیشتیمانی گەورەی تورکیا ، گفتووگۆی لە سەر پرۆژەی خوود موختاری کوردستان کرد لە باکووری کوردستان ... دەقی ئەو یاسایە لە گۆڤاری پارێزەران لە ژمارە /١٠بلاو کراوەتەوە– وەزارەتی دەرەوە/ ٧٧٨١/ ٣٧١ رۆژهەلاتی تورکیا /٦٩/٦٥– ٣٥٥٣ ئەی ژمارە /٠٣٠٨٥ سیر ئیبج وەرگرتن /١٣نیسان.

١٩٢٢/٢/٢٣ شێخ ئەحمەد جابر ئەلسەباح بە ئەمیری کووێت دانرا ، کە دەسەلاتەکانی ئەمیرو شانشینەکانی وولاتانی عەرەبی هەر هەموویان سەرەك عەشیرەت‌و هۆزی عەرەبن ، بە رژێمی بنەماڵە دەسەلات دەگۆڕدرێتەوە بۆ ئەوی دیکە . ئەمیری کووێت رۆڵی گرنگی هەبووە لە پەرەپێدانی وولاتەکەی‌و خزمەت کردنی نەتەوەکەی‌و گەلانی دیکە ، کە رویان لە کووێت کردووە بۆ کارکردنی هەمەلایەنەی بازرگانی‌و کاری دیکە ، لەپێناو دابینکردنی بژێووی ژیان لە وانەش کورد لە وولاتەکەدا .

١٩٢٢/٢/٢٧ بەرپابوونی شۆڕشی میسر لەلایەن پێك هاتەی گەلانی میسر لە ئیسلام‌و مەسیحی ، کە بووە هۆی راگەیاندنی سەربەخۆیی وولاتەکەیان بەدەرچوونی لەژێر دەسەلاتی پارێزگاری بەریتانیا بەشێوەیەکی فەرمی لە کێشووەرەکەدا .

بە ناوی – شانشینی میسر – کە پایتەختەکەی ناوی – قاهیر– ەیە وژمارەی دانیشتووانەکەی، ٨,٣٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولآتەکەی ،٦٨,٦٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری خاکی وولآتەکەی ، ١,٠٠١,٤٥٠ ملیۆن کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتوانەکەی ، ١٧٨ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، ڕەچەلەکی حامیەی رۆژهەلآت ٩٩٪ . لە وولآتەکەدا .

تێبینی :– بۆ زانیاری زیاتر دەتوانی بگەڕێیتەوە سەر کتابی ئینسکلۆیدیای کوردستان و جیهان .

١٩٢٢/٣/١٥ لە دوای بەدەست هێنانی سەربەخۆیی وولآتی میسر ڕژێمی شانشینی ڕاگەیەندرا ، بەبوونی شانشین فوئاد بەشانشینی میسرو دەسەلآتی گرتەدەست بەدامەزراندنی حکوومەت ، کە سەعد زەغلول بەسەرەك وەزیرانی حکوومەتی میسری هەلبژێردرا ، هەروا لیژنەی دەستووری داناو لە مانگی/ ١٩٢٣/٤ دەستووری میسریشی ڕاگەیاند لە وولآتەکەدا .

ئەویش بۆ یەکەم جاربوو لە مێژووی میسر... شایانی باسە کە دەسەلآتە یەك لە دوای یەکەکانی میسر لە لایەن بنەمالەی محەمەد عەلی پاشا بوونە تاکوو شۆڕشی/ ١٩٥٢ ، کە ناوداربوون بەبنەکالەی خدێووی لە میسرو جیهان کە لە نژادا کورد بوونەو خەلکی پارێزگای دیاربەکری باکووری کوردستان بوونە لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/٣/٢٣ کەسایەتی ناوداری کورد بە یاوەری ٤٠ کەسایەتی کورد لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان – شێخ عەلی سلێمان – بەرەو شاری بەغدا بەڕێکەوتن ، ئەویش بۆ چاوپێکەووتنان بە نووێنەری بەریتانیا کۆکس لە ئێراق ، لە پێناو دۆزینەوەی ڕێگا ی گونجاو بە چارەسەر کردنی کێشەی کورد لە ئێراقی نوێی دامەزراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان لەلایەن بەریتانیادا .

١٩٢٢/٣/٢٦ کۆنگرەی پاریسی پایتەختی فەرەنسا لە نێوان هاوپەیمانان جیاوازی نەبوو لەگەڵ کۆنگرەی لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، لەبارەی بیروو بۆچوون لەسەر نەخشەی باری کێشەی کوردو چارەکردنی مافی کورد لە کوردستان ، چونکە لە دوای وەشاندنی تیری ژەهراوی لەگەڵو نیشتمانو لەت لەت کردنی ئاسان نیە وەك دەڵێن – تاسە بشکێ نەك بزرینگێ– بەلآم تاسەکە شکێنداو لە هەمان کاتدا زرینگایەوەش ..؟.سەرکردایەتی ئەو کاتی کورد بەر پرسیارە لە

هەموو بوارە جیا جیاکان لە داهاتووی کوردستان .

١٩٢٢/٤/١ بوونی شاری دهۆك بە قەزای قائمقامیەتی دهۆك ڕاگەیەندراو یەکەم قائمقامی قەزای دهۆك فەتاح بەگ بوو لە هەرێمەکەدا ، چونکە ئەوشارە کوردنشینە لە باشووری کوردستان لەکاتی دەسەلاتی ئینگلیزەکان – معاونیە– بوو، لەهەمان کات یەکەم دادوەری ڕامیاری بەریتانیا – مسترلاین– بوو لە ناوچەکەدا .

١٩٢٢/٥/١ بەپێی بنەماکانی ڕێکەووتنی ئیماراتی لاکسمبۆرگو بەلژیکا دەست کرا بەکار کردن لەیەکیەتی گومرگی لەگەڵ بەلژیکاو وولاتانی دیکەی هاوبەش لەهەرێمە جیاجیاکان لە جیهان .

١٩٢٢/٥/٣١ سەرکردەی کورد سمکۆی شکاك نامەیەکی ئاراستەی – زەفەر دەولە– کرد لە پارێزگای تەورێز ، کە تیایدا داوای مافەکانی کوردی ڕۆژهەلاتی کوردستانی ژێر دەسەلاتی ڕژێمی فارس لە ئێران کرد ، بە هۆی چەوساندنەوەی گەلی کوردستان بە تایبەتی لە هەردوو بواری نەتەوەیی ونیشتیمانیدا .

١٩٢٢/٦/٢١ لە دوای نووێژی هەینی لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان مستەفا پاشا لە پێناو وشیار کردنەوەی هەستو هۆشی نەتەوەیی وتارێکی خووێندەوە ، لە هەمان کات کۆمەڵەیەکی دامەزراند بە هەڵبژاردنی نهێنی بە ناوی– کۆمەڵەی کوردستان –.

١٩٢٢/٦/٢٢ وەزیرەکانی دەرەوەی بەریتانیاو فەرەنساو ئیتالیا لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا ، کۆبوونەوەیەکیان ئەنجام دا سەبارەت بەکێشەو مافەکانی کوردو ڕژێمی تورکیا ، کە کاردانەوەی باشی کردە سەر بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد بەتایبەتی لە باکوورو باشووری کوردستان.

١٩٢٢/٦/٢٦ عەلی شەفیق ناسراو بە– ئۆزدەمیر– بەخۆیی و کۆمەلێك سەرباز گەیشتنە شارۆچکەی ڕەواندوزی سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان ، ئەویش بەمەبەستی ئاژاوەنانەوە بە ئامۆژگاری ڕژێمی تورکیا . کە لە ڕەچەلەکدا ئەم مرۆڤە عەرەبو خەلکی وولاتی میسر بووە لە ناو دەسەلاتی تورکدا .

١٩٢٢/٦/٢٦ هێزە چەکدارە کوردەکان بەسەرکردایەتی سمکۆی شکاك هێرشیان کردە سەر

گوندی – رەهزال– لە رۆژهەلاتی کوردستان دژی هێزەکانی ئێران و شەڕێکی گەوورە دەستی پێکرد ، لە ئەنجام کوردەکان پاشەکشەیان کرد لەناوچەکەدا .

١٩٢٢/٧/٢ بۆیەکەم جار لە مێژووی دامەزراندنی دەوولەتی ئێراق یاسای کۆمەلەکان بلاوکراوە ، کە بووە هۆی پێك هێنانی چەندین پارت و رێکخراوی نەتەوەیی و نیشتمانی و چینایەتی ، بەتایبەتی لەلایەن دانیشتووانە کوردەکانی شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

١٩٢٢/٧/١١ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا – چەرچل– لە کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی گشتی بەریتانیا وەستاو لە ووتەکەیدا دووپاتی کردەوەو بەلێنی بەکورد دا .
ئەویش کە بەخواستی خۆیان داواکاریەکانیان جێ بەجێ بکرێت لە باشووری کوردستان.

١٩٢٢/٧/٢١ بۆ یەکەم جار لە دوای دامەزراندنی کۆمەڵەی کوردستان ، لە باشووری کوردستان کە دامەزراندنی راگەیەندرا ، کە ئامانجی ئەو کۆمەڵەیە لایەنگریی کردنی دەسەلاتی شێخ مەحمودی حەفید بوو لە شاری سلێمانی لە مزگەووتی سید حسن مفتی ئەنجامدرابوو بەسەرۆکایەتی مستەفا پاشا و لە هەمان کاتدا

مـۆری هەڵکەنـدراوی بـۆ دورسـت کرابـوو بـه وێنەیـەکی ڕۆژ لـه ناوەڕاسـتی مۆرەکەدا.

١٩٢٢/٧/٤ لـه کۆبوونـەوەی کۆمەڵـەی گـەلان بڕیـار درا ، کـه فەلەسـتین بکەوێتـه ژێـر ئینتیدابی بەریتانیا له دوای دابەشکردنی وولاتی شام‌و وولاتی نێوان دووزێ له نێوان فەرەنساو بەریتانیاو ڕووسیادا.

١٩٢٢/٧/١٨ لـه دایـك بـوونی فەیلەسـوفی زانسـتی ئەمـەریکا – تۆمـاس سـامۆئیل کـۆن – لەخێزانێکی ڕەسەن جوولەکەی شاری سنسناتی له وویلایەتی ئۆهایۆ چاوی بـەجیهان هـەڵهێناوە. ئـەم فەیلەسـوفه هـەر لەمنداڵیـەوە توانـای فێربـوون و گەشـەکردنی پێـووه دیـاربووه، لـه سـاڵی ١٩٤٣ بەشـی مێـژووی لـەزانکری هارڤارد تەواودەکات.
دوای ئەوە له ساڵی ١٩٤٦ بڕوانامەی ماجستەر لەمێژوو بەدەست دێنێ و لـه هەمان زانکۆ به پلەی مامۆستا وانەی مێژوو دەڵێتەوە تا سـاڵی ١٩٤٩... دوای ئەوە بڕوانامەی دکتۆرای پێ دەبەخشرێت لەهەمان زانکۆدا... له سـاڵی ١٩٥٦ دەچێته زانکۆی کالیفۆرنیاو لەبەشەکانی فەلسەفەو مێژوو وانه دەڵێتەوە... له ساڵی ١٩٥٧ پەرتووکه بەناوبانگەکەی شۆڕشی کۆپـەر نیکۆس بڵاودەکاتـەوە.
له ساڵی ١٩٦١ نازناوی مامۆستای مێژووی زانستی پێدەبەخشرێ.
لەساڵی ١٩٦٢ پەرتوکی – پێکهاتـەی شۆڕشـه زانستیەکان – بڵاودەکاتـەوە... ئـەم فەیلەسـوفه لـەکاره زانستیەکانی بـەردەوام دەبێـت تـاکوو لـه ١٩٩٦/٦/١٧ بەهۆی نەخۆشی شێرپەنجه کۆچی دوایـی دەکات... دوا پـەرتووکیش بـەناوی – وتاره فەلسەفیەکان – له ساڵی ٢٠٠٠ بڵاودەکرێتەوە.

١٩٢٢/٧/٢٥ هەڵگیرسـانی شـەڕی لـه شـکربازی لـه ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتانی ژێـر دەسـەڵاتی فـارس لـه ئێران ، لـه نێـوان هێزەکـانی کـوردو سـووپای شـایەتی فارسـی . لـه ئەنجام هێزی کورد توانی سەرکەووتن بەدەست بێنێ له ناوچەکەدا .

١٩٢٢/٧/٢٧ بەچـاپگەیاندنی دوا ژمـارەی پێـشکەووتن لـه شـاری سـلێمانی لـه باشـووری کوردستان.

١٩٢٢/٧/٢٧ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا– ونستون چرچل– نامەیەکی ئاراستەی دەسـەڵاتی شانشینی نوێی ئێراقی دورستکراو کردو تیایدا هـاتبوو:– نابێ کـورد ناچـار

بکرێـت لەهەلبـژاردن بـەلکوو دەبێـت مـافی ئۆتۆنـۆمی پـێ بـدرێـت – لەچـوار چـێووەی سـنووری ئێـراق بـە چـاودێری بـەریتانیای مـەزن لـە باشـووری کوردسـتان.

١٩٢٢/٨/٢ بـلاو کردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی هەفتەنامـەی – بـانگی حـەق– لەباشـووری کوردستان لەشاری سلێمانی لەلایەن مستەفا پاشای یاملکی لە شارەکەدا .

١٩٢٢/٨/١٤ گەڕانـەوەی شێخ مـەحمودی حەفید بۆ شـاری سـلێمانی و بەسـتنی کۆنگرەی گـشتی بـە هەلبـژاردنی شـێخ بـە مەلیکی کوردسـتان لـە هـەرێمی باشـووری کوردسـتان .

١٩٢٢/٨/١٨ لـەدایك بـوونی – ئـالان ڕۆب گریـت – نووسـرە فلیمـسازو ڕۆمـان نووسـی نـاوداری فەرەنـسا ، لـە شـاری بریـست فنـستیزی وولاتـی فەرەنـسا لەخانەوادەیەکی ئەندازیارو زاناو زانست پەروەر لە دایك بووە.

١٩٢٢/٨/٢٦ بە هۆی کێشە لە نێوان تورکیا و یۆنان هێزەکانی سووپای دەسەلاتی تورکیا پـەلاماری هێزەکـانی سـووپای یۆنانیانـدا لەناوچـەی – سـکاریا– ی بـاکووری کوردستانیژێر دەسەلاتی تورکیا.

١٩٢٢/٩/٥ بە هـۆی جمووجـۆلی و خـۆڕاگری جـەماوەری شـاری سـلێمانی و شارۆچـکەی کۆیە لە باشـووری کوردسـتان ، ئەویش بە بـەرگری کـردن لەگـەل و نیشتمان ، کـە بـووە هـۆی ناچـارکردنی هێزەکـانی سـووپای هێـرش بـەری بەریتانیا بە کــشانەوەیان لــەپارێزگای ســلێمانی وشارۆچــکەی کۆیــە لــە باشــووری کوردستان و لە ئەنجامدا کابتن – بوند– کوژرا لە شەڕەکەدا .

١٩٢٢/٩/٩ هێزەکـانی سـووپای تـورك و جەندرمـەکانی هەلسان بـەوێران کردنـی گـەڕەکی ئەرمەنەکان لە شاری ئەزمیری ڕۆژئاوای ئەنازۆل لە باکووری کوردستان ، بە هــۆی داگیرکردنــی یۆنانیــەکان بــەهاوکاری ئەرمەنــەکان ، کــە هــەموو دانیــــشتووانی گەڕەکەکـــــەیان لـــــەناوبرد بەکووشـــــتنی بەکۆمـــــەل و زیندەبەچـالکردنیان و دەر بـەدەر کردنیـان ، بـۆ وولاتـانی دیکـەی وەك :– ڕووسیا سووریا و لوبنان .

١٩٢٢/٩/٩ لە ئەنجامی پەلاماردانی هێزەکانی سووپای یۆنان لەلایەن هێزەکانی سووپای تـورك و ئاکـامی بـووە هـۆی داگـیر کردنـی پارێزگـای ئـەزمیر... کـە کەووتنـە پەلاماردانی کوردو ئەرمەن و داگیر کردنی ناوچەکانی باکووری کوردستان ، بە بــەتورککردن و گــۆڕنی دیموگرافیــای جووگرافیــای هــەرێمی بــاکووری

کوردستان.

١٩٢٢/٩/١٠ مۆرکردنی ریکەووتننامەی هاوکاری لە نێوان بەریتانیاو ڕژێمی شانشینی دورستکراوی ئێراق ، لە پێناو بەهێز کردنی جێپێگەی خواستەکانی بەریتانیاو گەمارۆدانی بزووتنەوەی ڕزگاری کورد لە کوردستان بەتایبەتی لە باشووری کوردستان.

١٩٢٢/٩/١٢ شێخ مەحمودی حەفید بەفەرمی کرا بە مەلیکی کوردستان لە باشووری کوردستان بەپێی ڕێکەووتنەکانی نێوان ڕژێمی ئێراق و بەریتانیاو کۆمەڵەی گەلان .

١٩٢٢/٩/١٤ گرێدانی یەکەم کۆنگرەی گشتی نەتەوەیی کورد لە باشووری کوردستان ، لە شاری سلێمانی کە شێخ مەحمود وەك مەلیکی کوردستان بەشداری تێدا کرد لە شارەکەدا .

١٩٢٢/٩/١٨ دامەزرێنەری دەووڵەتی تورك مستەفا کەماڵ ئەتاتورك – باوکی تورکمان – سەرکەووتنی هێزەکانی سووپای تورکی بەسەر هێزەکانی سووپای یۆنان لە باکووری کوردستان و ناوچەی ئەنادۆڵ ڕاگەیاند، کە لەو کاتەی کورد هاوکاری تەواوی سووپای داگیرکەری تورکی دەکرد، بەڵام یارمەتی کورد لە لایەن تورکە کەمالیەکان بە تورککردن و ڕاگواستن و داگیر کردن دەداوە لە باکووری کوردستان .

١٩٢٢/٩/٢٠ هێزەکانی سووپای تورك پارێزگاو ناوچەکانی ئەنادۆڵی داگیر کردو بەویستی خۆی مامەڵەی لەگەڵ کورد دەست پێکرد ، لە بەتورککردنی باکووری کوردستان و گوواستنەوەی خێزانە کوردەکان و هێنانی خێزانی تورکی هاوردە بۆ باکووری کوردستان.

١٩٢٢/٩/٣٠ دروست بوونی بارو دۆخێکی دڵخۆش ، کە بە گەیشتنەوەی سەرکردەو ڕابەری کورد لە هەرێمی باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید بۆ شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، لە کاتێکدا کە بەریتانیەکان سزای دوورخراوەیی هندستانیان لە سەر هەڵووەشاندەوە.

١٩٢٢/١٠/١٠ یەکەم ڕێککەووتن لە نێوان ڕژێمی شانشینی ئێراق و بەریتانیا مۆر کرا بە پاراستنی ڕژێمی شانشینی لە هەموو بوارە جیاجیاکانی دەووڵەت و دەسەلات لە سەر ئێراقدا .

شاری سلێمانی لە سەردەمی بزووتنەوەی شێخ مەحمود

١٩٢٢/١٠/١٠ دامەزراندنی یەکەم ئەنجوومەنی شارەوانی لە مێژووی کورد لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان ، لەلایەن شێخ مەحمودی حەفید لە مێژووی کورد ، لە دوای پێك هێنانی یەکەم کابینەی حکوومەتی کوردستان .

که ئەو حکوومەتە لە ٨ ئەندام پێك هاتبوو ، کە وەزیرەکان ئەمانە بوون . ١- ژەنەراڵ مستەفا پاشای یامولکی وەزیری مەعاریف . ٢- سەرهەنگ سالح زەکی وەزیری بەرگری . ٣- عەبدولکەریم عەلەکە وەزیری دارایی. ٤- شێخ محەمەد غەریب وەزیری ناوخۆ. ٥- ئەحمەد بەگ فەتاح وەزیری ئابوری . ٦-حەمەی ئاورەحمان ئاغا وەزیری نافیعە . ٧- حاجی مەلا سەعید وەزیری دادپەروەری . ٨- ژەنەراڵ سەدیق قادری پشکێنەری گشتی هێزەکانی کوردستان و ، سەید ئەحمەد بەرزنجی بەڕێوەبەری گشتی ئاسایش و پۆلیسی کوردستان.

لەهەمان کاتدا ئاڵای کوردستان بەرز کرایەوەو بڕیار درا سلێمانی ببێتە پایتەختی کوردستان . کە لە هەمان ڕۆژ حکوومەتی کوردی لەپارێزگای سلێمانی ڕاگەیەندرا لە لایەن شێخ مەحمود لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١٠/١١ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی – مۆداتیا – لە نێوان ڕژێمی تورکیا و حکوومەتی یۆنان ، کە هێزەکانی سووپای یۆنان بە تەواوی خاکی تورکیا بەجێ بهێڵن ، بەڵام لەڕاستیدا ئەو خاکەی هێزەکانی سووپای یونانی لێ بوو خاکی باکووری کوردستان بوولە ژێر دەسەڵاتی کەمالیەکان لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١٠/٢٣ هەڵبژاردنی پەرلەمانی ڕژێمی شانشینی ئێراق ، کە بەرەی کورد لە باشووری کوردستان بە سەرۆکایەتی شێخ مەحمودی حەفید دژی ئەو پەرلەمانە

وەستان.

١٩٢٢/١٠/٢٥ مۆرکردنی رێکەووتننامەی هاوکاریو دۆستایەتی لە نێوان ڕژێمی تورکیاو فارسی لە ئێران ، دژی کوردو تیرۆر کردنی سمکۆی شکاك لە ڕۆژهەڵاتو باکووری کوردستانی ژێر دەسەڵاتەکانی هەردوو ڕژێمی شۆڤینی ئێرانو تورکیا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٢/١٠/٢٥ دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان ڕژێمی ئێرانو ڕژێمی تورکیا لەسەر ڕاپەڕینەکانی سمکۆی شکاك ، لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە مەبەستیش ئەوەبوو . کە تورکەکان هەولیان دا یارمەتی سمکۆ بدەن دژی ڕژێمی ئێران نەك کوردو کوردستان.

١٩٢٢/١٠/٢٧ بەچاپگەیاندنی دوا ژمارەی ڕۆژنامەی بانگی کوردستان لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٢٢/١٠/٢٨ شانشینی ئیتالیا لە بڕیارێکیدا - بنینۆ مۆسۆلینی- بە سەرەك وەزیرانی ئیتالیا دامەزراند ، لەدوای ئەوە مۆسۆلینی پارتی فاشی دامەزراند ، کە ئەم مرۆڤە لە مرۆڤێکی دیموکراتی سۆشیالیستی هەلگەڕایەوە بەرەو مرۆڤێکی فاشیو هەنگاوینا دژی جووڵانەوەی دیموکراتی لە هەموو بوارە جیاجیاکان شان بەشانی ئەلمانیا.

١٩٢٢/١١/١ تورکە کەمالیەکان ڕایان گەیاند ، کە ئەوان دەسەڵاتداری ڕەوان لەسەر تورکیاو دەسەڵاتی سەلتەنەتیان هەڵووەشاندەوە. واتە دوا دەزگای ئیمپراتۆریەتی عوسمانیەکان .

١٩٢٢/١١/٤ دۆزینـەوەی گـۆڕی - تـووت جـنخ ئـاموون- لـە دۆڵـی شانـــــشینەکان لـــــە دەشـــتایەکانی ڕۆژئـــاوای کۆشـــکەکە لـــە وولاتـــی میـسر... کـە ئەمــەش بـە یەکـەم دۆزینـەوە دادەنرێت لە مێژوودا ، کە بە تـەواوی کنوزەکـــانی - خەزنـــە ، کۆگا - بنەمالـەی هـەژدەمی فرعەونەکان لەگەڵ کوورسی عەرشـــــی و پەیکـــــەری پاســـەوانەکان ، لەگـــەڵ ســـندوقێکی شانـــشینی و پەیکەری فرعەونەکان - ئەخناتوون و خێزانەکەی- لە میسر .

شایانی باسە کە شووێنەوارو شارستانیەتی فرعەونەکانی میسر دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە ٧٠٠٠هەزار ساڵ بەر لە مێژووی زاین لە ناوچەکەدا .

١٩٢٢/١١/١٠ لە دوای تەواو کردنی پۆستەکان شێخ مەحمودی حەفید کابینەی حکوومەتی کـوردی لـە نـۆ وەزیـر پێـك هێنـاو سـەربەخۆی کوردسـتانی لـە باشـووری کوردستان ڕاگەیاند.

١٩٢٢/١١/١٢ دامەزرانـدنی هـەرێمی ئۆتۆنـۆمی قەرەچایڤ - چەرکەس - لـە ژێردەسـەڵاتی یـەکێتی سـۆڤیەتی نـویٚ ، بـە سـەرکردایەتی ڕابـەری شۆڕشـی ئۆکتۆبـەر ، لینین... شایانی باسە کە قەرەچایڤەکان بەپێی سـەرژمێری ١٩٨٩ لـە یـەکێتی سۆڤیەت ژمارەیان ١٥٥،٩٠٠ کەس بووە، زمانەکـەیان لـە دەسـتەی زمانـەکانی کیمچایڤە ، یا زمانی قەرەچایڤ . یا بالکار ، یا بنەماڵەی زمانـەکانی باکوورو ڕۆژئاوای ئالتایەو پەیووەندیەکی زۆرو نزیکی لەگەڵ زمـانی ئەسـەنتیندا هەیـە ولە ئایین موسلمانی مەزهەب سونەن.

هـەروا بـەپێی بڕیـاری پەرلـەمانی یـەکێتی سـۆڤیەت لـە ١٩٤٣/١٠/١٢ ئـەم ئۆتۆنۆمیـە پـشت بـە سـنوور بـە تاوانـە هەڵبـستراوەکانی ڕژێمـی سـتالینی

هەڵووەشـاوەیە ، تـەواوی دانیـشتووانەکەی بـەزۆر بـۆ شـووێنەکانی دیکـەی سۆڤیەت دوورخرانـەوە ، دوای ئەوە ئـەم کۆمارە سـەرلە نویێ لـە ١٩٥٧/١١/٩ دامەزرایەوەلە ناوچەکەدا.

دوای دەرچوونی بریارو دەستوورەکانی دەوڵـەت و پارت و پەرلـەمان و دام و دەزگـا یاسـادانانەکان پێـشنیارکرا ، کـە گـەلانی ژمـارە کـەم پێوویـست بـە قەوارەی ئۆتۆنـۆمی ناکات ، کە ژمارەیـان لـە ٢٠٠ هەزارکـەس کـەمتر بێـت لـە ناوچەکەیدا .

بـەڵام کـورد ئـەو کـات ژمـارەی دانیـشتووانەکەی لـە ٧٥٠,٠٠٠ هـەزار کـەس زیاتر بوون ، هـەر وەك ئـەم کەمـە نەتەوایەتیانـە مامەلەی لەگـەڵ کراو هەرێمـە ئۆتۆنۆمیەکەی هەلوەشێندراوەودانیشتووانە رەسـەنە کوردەکان لـە پارێزگـای یـەریڤان و دەورووبـەری دابەشـی سـەر کۆمارەکـانی یـەکێتی سـۆڤیەت کـرا لەلایەن ستالین.

١٩٢٢/١١/١٢ سـەرکردەو قارەمـانی تێکۆشـەری کـورد سمکـۆی شـکاك لەگـەڵ نووێنـەری بەریتانیا- وای- لـە ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتان کۆبۆوە ، بەڵام ئـەو کۆبوونەوەیـە هـیچ ئاکـامێکی لـێ نەکەووتـەوە لەچارەسـەری مافـەکانی کـورد لـە ڕۆژهـەڵاتی کوردستاندا .

١٩٢٢/١١/١٥ بڵاو کردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی ڕۆژنامـەی کوردسـتان لـە شـاری سلێمانی لـە باشووری کوردستان به سەرپەرشتی نوری عەلی و کەمال بوو لە شارەکەدا .

١٩٢٢/١١/١٦دامەزرێنـەری دەووڵـەتی تـورك مستەفا کـەمال ئـەتاتورك بـە فـەرمی دەسـەڵاتی ڕژێمـی تورکیـای گرتـە دەست لەسـەر تورکیـای دورسـتکراوی دوای ڕووخـانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەسەر خاکی باکووری کوردستان لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١١/١٦ نووسەرو رووناکبیرو رۆمان نووسی بەناوبانگی پورتووگالی و جیهان -خۆزێ ساراماگۆ- لـە گونـدی ئەزبنیاکـەی هـەرێمی ریبـانیگۆی بـاکووری شـاری لـشبۆنە لەچـاوی بـە جیهـان هـەلهێناوە و لەسـالی ١٩٨٨ خـەڵاتی نـۆبلی پـی بەخشراوە لە وولاتەکەدا .

١٩٢٢/١١/٢٠ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی ئاشتبوونەوە لە نێوان ڕژێمـی تورکیـاو فەرەنسا ، ئـەویش بـە دەرچـوونی هێزەکـانی سـووپای ئیتالیـا لـە باشـوورو ڕۆژ ئـاوی کوردستانی داگیرکراوو ، لەهەمان کات ئەوانەی کە دووژمنـی ڕژێمـی تورکیـا و

تورك بوون ، لە شاری لۆزان لە گەلیان کۆبوونەوە . ئەویش لەپێناو دژایەتی کردنی مافی کوردو خاکی کوردستان لە کێشووەرەکەدا .

هەروا ئەویش بە بەکارهێنانی ڕامیاریەتی جینۆساید بەرامبەر بە گەلی کوردستان ، ئەمەش لە سەر داوای وولاتانی سەرکەووتووی جەنگی یەکەمی جیهان.– لۆرد کیزن – نووێنەری بەریتانیاو – عسمەت ئینوونوو– نووێنەری تورکیا بوو ، ئەویش بەکۆتایی پێ هێنانی خەونەکانی کورد لەپەیمانی سیڤەر لە ١٩٢٠/٨/١٠ ، بەچارەسەرکردنی کێشەی کورد لە کوردستاندا .

١٩٢٢/١١/٢٥ لە سەرەتای دورستکردنی ڕژێمی شانشینی ئێراق ، هەردوو حکوومەتی ئێراق و بەریتانیا ڕاگەیاندنێکی هاوبەشیان بڵاو کردەوە – بڕیار– لەو بڕیارە هاتووە:–

کە هەردوو حکوومەتی بەریتانیاو ئێراق هیوادارن کە کوردەکان سەرەڕای جیاوازیان بەزووترین کات لەسەر شێووەی ئەو حکوومەتەی کە دەیانەوێ دورستی بکەن و سنوورەکەش تاکوو کوێ بێت – لە باشووری کودرستان لە سەری ڕێککەوون ،عەروا لە ئەنجامەکەی ئاگادارمان بکەنەوە بۆ بە ئەنجام گەیاندن.

١٩٢٢/١٢/٢ ڕژێمی شانشینی لە ئێراق و حکوومەتی بەریتانیا دانیان نا بە مافی کورد لە باشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق ، لەناو چوار چێووەی سنووری ئێراقی دورستکراو .

ئەویش بەدامەزراندنی حکوومەتێکی کوردی لە تەواوی سنووری کوردستان ، کە پارێزگاکانی کەرکوك و هەولێرو سلێمانی دەگرتە خۆی لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١٢/٢٢ ڕژێمی نووێی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا دانیان بەوە نا ، کە کورد لە باشووری کوردستان مافی دامەزراندنی حکوومەتی ناوخۆییان هەیە لەچوار چێووەی سنووری ئێراق لەسەر خاکی هەرێمی باشووری کوردستان لە وولاتەکەدا .

١٩٢٢/١٢/٢٤ ڕاگەیاندنی هاوبەشی ڕژێمی شاهانشینی لە ئێراق و حکوومەتی بەریتانیا کە دان مافی کورد دادەنێن لە پێکهێنانی حکوومەتی کوردی ، ئەویش بەم شێوەیە ، مافی کوردە دانیشتونەکانی ناو سنوری ئێراق بەپێکهێنانی

حکومەتی کوردی لەناو ئەو سنورەدا.

١٩٢٢/١٢/٢٥ بڵاوکردنـەوەی بەیاننامـەی نێـوان ڕژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق و حکوومـەتی بەریتانیا ، لە دوای ئـەوەی کـە بەگرنگترین بەڵگەنامـەی مێژوویی دادەنرێت ، کە تێیدا دان بـەمافی تـەواوی ڕەوای گـەلی کـورد لەسـەر خـاکی خـۆی دادەنـێ ، ئـەویش بەدامەزرانـدنی حکوومـەتی کـوردی لـەناو چـوار چێـوەی سـنووری دورستکراوی ئێراق لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١٢/٣٠ یەکیەتی کۆمارەکانی سوشیالیـــــستی ســــــۆڤیەت بەرابەرایـــــــەتی دامەزرێنەرەکەیـــد – فلادیمێــر ئیلـیچ ، لیــنین– دامــەزراوو گەلانی ئـەو یەکیەتیە فیدرالیــە تایبەتیــە ، کە لـە ژێـر دەسـەلاتی سەنتەری پارتی کۆمۆنیـستی سـۆڤیەت بـوو ، وەك وولاتێکـی دەرگـا لـە سـەر داخراو لە پەیووەندی دراوسێیی و نێوودەووڵەتی لە جیهاندا.

١٩٢٢/١٢/٣٠ کۆنگرەی سێیەمی ئەنجوومەنەکانی سۆڤیەت ڕەزامەندی کرد لـە سـەر یەکێتی کۆمارەکانی سۆشیالیستی سۆڤیەتی و لەسـەر پـەیمانی دامەزرانـدنی یـەکێتی کۆمارەکـانی سۆشیالیـستی سـۆڤیەت ، دوای ئـەوە وردە وردە کۆمارەکـانی دیکـە لـەناو ئـەو یەکیەتیـە فیدڕالیـە خۆیـان بەسـتەوەو بـەرەو هـەنگاونان بۆپێشەوە هەنگاویننا تاکوو هەڵووەشاندنەوەی یەکیەتی سۆڤیەت بەردەوام بوو لە کێشوورەکەدا و جیهاندا .

۱۹۲۲/۱۲/۳۱ ئایدۆلۆژی مارکسی سـەردەمی بـڕوای بـە ڕووبەڕووبوونـــەوەی نەتـەوەیی هەیـە ، لـە سـەر مێـــژووی دیاریـــــــدەی و دیاریکراوو جیاوازی کردن . لە نێوان مافە نەتەوەییەکان وەك لینین ئاماژەی بەوە کردووە کە دەڵێ:-

لە نێوان نەتەوەی گەل کە نەتەوەیەکی دیکە دەچەوسێنێتەوەو نەتـەوەیی گـەل چەوسـاوەیەو لـە نێـوان نەتەوەیـەك وەك نەتـەوەی گـەورە لەگـەڵ نەتـەوەی بچووکە ، هەروا ، مارکس - لینین ، جیاوازی لە نێوان نەتەوەی ژێر دەسەڵاتی وولاتـانی سـەرمایەداری پێشکەوتوو لەگـەڵ نەتـەوەی وولاتـانی ژێـر دەسـتەو چەوسـاوە دەکـات لـە بـواری نیـشتمانی جـووگرافی و نەتـەوەیی لـە سـەر نیشتمانەکەیدا.

۱۹۲۳

۱۹۲۳/۱/۷ سەرکردەی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی شای ئێران ، سمکۆی شـکاك گەیـشتە شـاری سـلێمانی و لەلایـەن پێـشەوای بزووتنـەوەی ڕزگاری کورد لە باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید پێشوازی لێکرا .

ئـەویش سـەردانەکەی لـە پێنـاو هاوکـاری و یارمەتیـدانی یـەکتری لـە بـواری نەتەوەیی و نیـشتمانیدا ، بـەو بۆنـەوە بازارەکـانی شـاری سـلێمانی داخـران لـە هەرێمەکەدا .

۱۹۲۳/۱/۱٤ شـێخ مــەحمودی حەفیــد کۆبوونــەوەی لەگــەڵ ٤٣ لــە ســەرۆك عەشــیرەتە کوردەکــان لــە شــاری ســلێمانی ئەنجامــدا ، لــە پێنــاو دیــاریکردنی کــاری ڕێکخستن لە هەرێمی باشووری کوردستان .

ئەویش بە دیاریکردنی - ١٠- سەرۆك عەشیرەت لەڕۆژهەڵاتی کوردستان و -

١٣- سەرۆك عەشیرەت لە سلێمانیو هەلەبجەو - ٤- سەرۆك عەشیرەت لە هەولێرو کۆیەو-١٦ - سەرۆك عەشیرەت لەپارێزگای کەرکوك.

١٩٢٣/١/٢١ بەهۆی ئاڵۆزیو نالەباری بارودۆخی باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید نامەی یەکەمی ئاراستەی رابەری شۆڕشی ئۆکتۆبەری سۆڤیەت - لینین - کرد .

ئەویش لە پێناو بەهانا هاتنو یارمەتی دان ، کە لەو کاتە کوردو خاکی کوردستان بەر شالاوە یەك لە دوای یەکەکانی هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی ئێراقو بەریتانیاو بەتایبەتی بەرەو دابەشکردنی کوردستانو داگیر کردن هەنگاوی پێدەنرا لە هەموو لایەنە جیاجیاکان لە کوردستاندا.

١٩٢٣/١/٢٣ نووێنەری بەریتانیا-کیرزن- لە لێدوانێکیدا بیانووەکانی لە مەڕ هەڵوێست و رامیاریەتی بەریتانیای خستە ڕوو ، کە ئەویش بە دەرخستنی پەیمانی فرسایو سانڕیمۆ .

ئەویش بەر گری کردن بوو لە هەڵبژاردنی- شاڤیل- بوو لەگەڵ لکاندنی مووسڵو باشووری کوردستان بەشانشینی ئێراقی دورستکراو لەسەرخاکی کوردستاندا.

لیژنەی ویلایەتی موسڵ لە نێوانیاندا ئەدمۆندس لەلای چەپ دووەمین کەسە

١٩٢٣/٢/٢١ هێزەکانی سووپای بەریتانیاو بەرپرسانی بەریتانیا لە ئێراق کەووتنە دژایەتی کردنی مەلیکی کوردستان شێخ مەحمودو داوایان لێکرد سەردانی شاری بەغدا بکات .

ئەویش بۆ وتوویژ کردن لەگەڵ بەرپرسانی میریو هەرەشە لێکردنیو لەجەماوەری پارێزگای سلێمانی کە دژایەتی بەریتانیاو دەسەڵاتی شانشینی ئێراقی دورستکراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان نەکەن ، گەرنا ناوچەکە بەر هێرشی بۆردومان کردنی هێزی سەربازی دەبێتەوە لە داهاتوودا .

١٩٢٣/٢/٢٣ سەرکردەی کورد ئیسماعیل خان -سمۆکی شکاک- دوای گەیشتنی سەردانی شێخ مەحمودی کرد لە شاری سلێمانیو پشتگیری تەواوی خۆی بۆ شێخ دووپات کردەوە ، لە پێناو وەدی هێنانی مافەکانی کوردو خاکی کوردستان.

١٩٢٣/٢/٢٨ سەرکردەی کورد سمکۆی شکاک شاری سلێمانی جێ هێشت لە ئەنجامی هەرەشەی هێزەکانی سووپای بەریتانیا بەبڵاوکردنەوەی بەیاننامەی هەرەشەکردن بە فرۆکە بەسەر شاری سلیمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٣/٣/١ دامەزراندنی پارێزگاری پارێزگای هەولێر کە بەڕێز ئەحمەد عوسمان بوو لە شاری هەولێر لە لایەن رژێمی شانشینی و بەرپرسانی بەریتانیا لەسەر پارێزگاکەدا لە باشووری کوردستان .

١٩٢٣/٣/٤ فرۆکـه جەنگیـەکانی هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا شـاری سـلێمانی لـە باشووری کوردستان بۆردومان کرد، کە لە ئەنجام داگیری کردو دەسەڵاتی شێخ مـەحمودی هەڵووەشـاندەوە بـەهێزی هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا ، بەهاوکاری هێزەکانی ڕژێمی شانشینی لە ئێراق بەیارمەتی کوردە خۆفرۆش وجاشەکانی دژ بە گەل و نیشتیمانەکەیان بە لایەنگیری کردنی لایەنگیری ڕژێمی شانشینی لە ئێراق هەرێمەکەدا.

١٩٢٣/٣/٨ بەڵگەنامــەکانی دەسـەڵاتی یەکیـەتی سـۆڤیەتی تایبەتمەنـد نـەبوون بەبڵاوکردنـەوە، کـە هەڵوویـستێکی خراپیـان گرتبـووە بـەر بەرامبـەر کـوردو جووڵانـەوەی رزگـاری کـورد لـە باکووری کوردسـتانی ژێـر دەسـەڵاتی رژێمـی تورکیا و وولاتی دیکە.

کە کوردو خاکی کوردستانیان بەسەردابەشکرا وەك :-

ئێـران و ئێـراق و سـووریا. لـەم رۆژەدا دەسـتەی لێژنـەی مللـی بـۆ کاروبـاری دەرەوە – واتــە دەسـتەی وەزارەتــی دەرەوە – بریـاردرا بـە ئـەویش :- کـە پێوویست ناکات یارمەتی کورد بە جیاکەرەوەکانی تورکیا بدرێت.

لە هەمان پشتگیری ئیمپریالیەتی تورکیا نەدرێت لە هەڵوێستەکانی بەرامبەر بەکورد. بەڵکوو هەڵوێستی نـەرم بگیرێتـە بەر بەرامبـەر بەتێکۆشـانی کـورد دژی بەریتانیا.

هەڵووێــستی ســۆڤیەت زۆر روون و ئاشــکرا بــوو لەبەڵگەنامــەکان، وەك ڕێنماییەکی دەرچوو لـە لایـەن دەسـەڵاتی باڵای سۆڤیەت بەرامبـەر بەکێشەی کـورد، ئـەویش دژی بـیری سـەربەخۆیی کوردسـتان بـوو، لـە هـەمان کـات ناوزەندکرا بە بیرێکی کۆنە پەرستانە و بەڵکوو بارودۆخی ئێستا وا دەخوازێ هاوسەنگیەك بۆ کێشەکان جێگیربکرێت... هەروا بەهێزکردنی پارچەکانی کە دەوڵەتی تورکی پێیٚ بەهێزدەکرێت نەك بەپێچەوانەوە.

هەروا کـارگێر بەدەسـەڵاتدارەکان لـە وولاتـی رۆژهـەڵاتی دیکـە پـشتگیری بیری کوردستان سەربەخۆیان نەدەکرد. کە دەبووە گورزێك بۆ وولاتـانی سـەربەخۆو یەکیەتی نیشتیمانیەکان لەناوچەکەدا.

بەهۆی ئـەوەی کـە دانیشتووانی کـورد دوا کـەوتوون و ژێـر دەسـتەو ملکەچـی ســەرەك عەشـیرەت و ئاینیەکانیـشن و، لــە هــەمان کــات نۆکــەری وولاتــانی

ئیمپریالیەکان... ئەمەش وا پێویست دەکات داوای پێشکەش کراوی لێژنەی کورد بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی رەتبکرێتەوە، لەژێر پارێزگاریکردنی رووسیای سۆڤیەتی، کە ئەم داوایەشی داوایەکی ناکاویە و لەگەڵ ئەوەشدا بریاری تایبەتی مەکتەبی رامیاری لێژنەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی سۆڤیەتی بەلشەڤ لە ساڵی ١٩٢٥ و هەڵوێستی خراپی سۆڤیەت بەرامبەر بەجووڵانەوەی رزگاری کورد لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی تورکیالە هەرێمەکەدا .

هەر لە بەر ئەوەش هەڵوێستی وولاتانی رۆژئاواو یەکیەتی سۆڤیەت خراپ بوو بەرامبەر بەشۆرشی شێخ سەعید، کە تورکیای هەژاند لەناوچەکەدا. هەر لە بەر ئەوەش سۆڤیەت هەوڵیدا کێشەی نێوان رژێمی ئێران و تورکیا بەرەو ئارامی و سەقامگیری ببات نەك بەپێچەوانە دژی کورد لە کوردستان.

سەرچاوە :- لازاریف. المسألة الكردية ١٩٢٣ - ١٩٤٥.

١٩٢٣/٣/٢٤ بەهۆی هێرشەکانی سووپای بەریتانیا بۆ سەر شاری سلێمانی و دەوروووبەری شێخ مەحمودی حەفیدو شۆرشگێرەکان ناچار بوون روو بکەنە ناوچەی سووررداش و شاخە بەرزەکان لە دەوروووبەری شاری سلێمانی و درێژە بەخەبات بدەن لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٣/٣/٢٩ رووناکبیری جیهانی و رۆمان نووسی بەناوبانگ- ئەرنست هەمنگوای- دووپاتی کردۆتەوە و دەڵێ:- مستەفا کەمال ئەتاتورك لەدوای نەمانی ترس لەئەرمەن و کورد لەباکووری کوردستان و یۆنان دەسەلاتی زانستیانەی - علمانی- راگەیاندو بەو پەری شۆڤێنیانە کرداری لەگەڵ کورد ئەنجام دەدا لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٣/٤/٢١ لە نێووەندەکانی گفتووگۆی پەیمانی لۆزان ، تورکیا لە هەموو داواکاریەکانی خاوەنداریەتی سامانەکانی خۆی ،

کە بەداگیر کردن خستبوویە ژێردەستی لێی خۆش بوو ، کە لە وولاتانی عـەرەبی هـەیبوو . بەتایبـەتی لەباشـووری کوردسـتانی لکێنـراو بـەئێراق لەسەرووی هەموویان وویلایەتی موسلدا لە ناوچەکەدا .

١٩٢٣/٤/٢٢ هێزەکـانی سـووپای تورکیا شارۆچکەی روانــــــدزو دەووروبـەری سـەر بە پارێزگای هـەولێر لــــە باشـــووری کوردســـتان ، جــێ هێــشت بــە هــۆی هەرەشەی هێزەکانی سـووپای بـەریتانیا و کەوتـەوە ژێـر دەسـەڵاتی هێزەکـانی بـەریتانیاو ڕژێمـی شانشینی لە ئێراق.

١٩٢٣/٤/٢٣ لە کۆنگرەی دووەمی لۆزان لە سـەر کێشەی وویلایـەتی مووسڵ ، کە لـە سـەر خـاکی باشـووری کوردسـتان بـوو... ئـەویش لـەپێناو خستنە ژێـر دەسـەڵاتی کۆمەڵـەی گـەلان بـۆ بریـار دان لەسـەر ئەوکێـشەیەی کـە لـە نێـوان تورکیـاو کۆمەلەکەدا هەبوو ، لەو کاتە دانیشتووانی پارێزگای موسل لـە ٨٥٪ ی کـورد بـوون بـەپێی بەلگەنامـەی کۆمەڵـەو ڕژێمـی عوسمـانی تـورک ، بـەر لـە هەڵووەشانەوەی ئیمپراتۆریەتەکەیان ,لە هەرێم و ناوچەو جیهاندا .

١٩٢٣/٤/٣٠ شـاری سلێمانی لـە هـەرێمی باشـووری کوردسـتان کـرا بـەپارێزگا بەهاوکاری شانـشینی لـە ئێـراق و دەسـەڵاتی بـەریتانیا لەسـەر عئێـراق و بـووە یـەکێك لـە پارێزگاکـانی ئێـراق لــە ژێـر ئینتیـدابی سـەر بـە بـەریتانیاو حکوومـەت و هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەوکاتدا.

١٩٢٣/٥/١٦ داگـیر کردنـەوەی پارێزگـای سـلێمانی لەلایـەن هێزەکـانی ڕژێمـی ئێـراق و هێزەکانی سووپای بەریتانیا .

شێخ مەحمود لەگەڵ شۆڕشگێران بەرەو شاخە بەرزەکانی کوردستان و ناوچە سەنگەربازیەکان هەلکشان و بەردەوام بوون لەشۆڕش و بەرگری کـردن لـەگەڵ و

نیشتمان لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٣/٥/٢٠ هێزەکانی سووپای بەریتانیا ئەشکەووتی– جاسەنە – یان داگیر کرد ، کە لەو کات بارەگای سەرەکی شێخ مەحمودی تیابوو، کە ئەشکەووتەکە کەووتۆتە شاخەکانی سووورداش لەپارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان .

١٩٢٣/٥/٢٤ لە دوای پەلاماردانی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان لەلایەن هێزەکانی سووپای ئێراق و بەریتانیا ، شێخ مەحمود دووبارە دەر بەدەر کرایەوەو لە هەمان کات چاپ و چاپەمەنیەکانی لەگەڵ خۆی بردو بەردەوام بوو لە دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەو بڵاوکراوەکانی تایبەت بەراپەرینەکە لە باشووری کوردستاندا.

١٩٢٣/٥/٢٨ هێزەکانی سووپای ڕژێمی شانشینی لە ئێراق بەهۆی بەرگری جەماوەری شاری سلێمانی لەشارەکە نەیانتوانی بچنە ناو شارەکە لە ناوچەکەدا.

١٩٢٣/٥/٢٩ سەرەك وەزیرانی ڕژێمی شانشینی لە ئێراق – عەبدولمحسن سەعدوون – و ڕاوێژکاری بەریتانیا لە ئێراق گەیشتنە شاری سلێمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بەڵام باری شارەکەیان پێ هێوور نەکرایەوە بە هۆی بەردەوامی بەرگری کردنی جەماوەر لەشارەکەو دەووروووبەری لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٣/٦/٧ ڕابەرو سەرکردەی کورد شێخ مەحمود نامەی دووەمی ئاراستەی ڕابەری شۆڕشی ئۆکتۆبەر– لینین – کرد بۆ هەمان مەبەستی ناوەرۆکی نامەی یەکەم ، بە هۆی بارو دۆخی نالەباری کوردو هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٣/٦/١٧ بە هۆی بەرگری بەرزی شۆڕشگێرە چەکدارەکانی شێخ مەحمود لە هەرێمی باشووری کوردستان هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەشاری سلێمانی و

دەووروبەری پاشەکشەیان کرد لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٣/٧/٧ بە دەستپێشخەری ڕابەری شۆڕشی ئۆکتۆبەری بە لشەفیەکان – لینین– دامەزراندنی کۆماری کوردستانی سوور لەو بەشە کوردستانەی کە کەوتبووە ژێر دەسەلاتی شۆڕشی نوێی ڕووسیا بە ناوی – کوردستانسکی ئویەزد– ڕاگەیەندرا .

جێگەی باسکردنە کە کوردستانسکی ئویەزید – ناوچەی کوردستان – کە لە نێوان سالانی ١٩٢٣-١٩٢٩ ناوەندەکەی لاچین بوو ، لە سالی ١٩٢٩-١٩٣٠ بووە کوردستانسکی ئورکروگ – ناوچەی کوردستان – و لە جێی کوردستانسکی ئۆیەزید ، لەناوچەکانی کەلباجار –قوبالکی –قووتورلی –زەنگیلان– و بەشێکی ناوچەی جەبرەئیل پێك هێنرا . بەم چەشنە لەبارەی مێژوویەوە کوردی سۆڤیەت دووجار ناسنامەی قەوارەی نەتەوەیی یان بۆ پێك هێنراو دانی پێدانرا.

لەو کاتەی کە وولاتانی هاوپەیمان بە سەرکردایەتی بەریتانیا لەو کات چاویان بڕیبووە خاکی کوردستان و تیری ژەهراویان گرتبووە دەست و ئامادەیی خۆیان خستبووە گەر بۆ ئەوەی کورد و خاکی کوردستان پارچە پارچە بکەن.

بەلام دامەزرینەری ڕژێمی سوشیالیستی دانی بە مافی کورد ناو ئەو کۆمارەی بۆ کورد ڕاگەیان لە کێشووەرەکەو جیهان . دوای ئەوە ئەم وولاتانە کوردو

خاکی کوردستانیان بە تیرە ژەهراویەکەیان وەك گورگ کردە چوار پارچەو نیوو لە نێوان خۆیان و لە هەمان کاتدا چوار دەوڵەتیان لە سەر دامەزران لە ناوچەو کێشووەرەکەدا .
ئەم وولأتانە لەوکاتەوە تاکوو ئێستاش دژی کوردن لە ئازاردان بە لە ناوبردنی کورد لە هەموو بوارە جیا جیاکاندا ....!...؟ .

١٩٢٣/٧/٧ دەوڵەتە کوردیەکەی شێخ مەحمود لە باشووری کوردستان لەلایەن دەسەلأتی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا هەلووەشێندرایەوە بەهۆی بەهێزبوونی هێزی چەکداری وجمووجۆڵی ڕاپەڕینەکانی جەماوەری باشووری کوردستان ، بەتایبەتی لەپارێزگای سلێمانی و کەرکوك و دەووروبەری لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٣/٧/٧ لەگەڵ سەرکەووتنی شۆرشی بەلشەفیەکان لە مانگی /١٠/١٩١٧ بەسەرکردایەتی – لینین – ئەمەش وەکوو موژدەیەکی دڵخۆشکەر بوو بۆ گەلانی ڕووسیاو قەفقاس و رۆژهەلأتی ناوەراست و هیوایەکی نویٚ بوو لە پێناو زیاتر لە بەدیهێنانی ئازادی و سەربەخۆیی ئەو گەلانە.
جێگەی ئاماژەپێکردنە کە بەدەیا نەتەوەی جیاجیا لەو هەرێم و ناوچانە ژیانیان بەسەردەبردو خەونی ئازادی و سەربەخۆیان لەهەست و هۆشدا دەخوولایەوە... هەر وەك لە ئینسکلۆپیدیادا ناویان هاتووە و جگە لەگەلانی رەسەنی ئەو هەرێمانە کە ١٠٢ نەتەوەی لێك جیای دیکەش لەو وولأتە نوێیەدا دەژیان و کاتی خۆی لە وولأتانی خۆیانەوە بە هەر هۆیەك بووبێت کۆچیان بۆ کردبوو... لەوانەش گەلی کوردی – سۆڤیەت – بوون. کە بەسیٚ قۆناخ کۆچیان بۆ کردبوو.
یەکەمیان :- لەکاتی حکوومرانی تزارییەکاندا بووە هۆی کۆچکردنیان بۆ شەڕی ئەوکاتی نێوان ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و ڕووسیای قەیسەری دەگەرێتەوە.
دووەمیان :- کۆچی کورد بۆ سۆڤیەت بۆ دوای سەرکەووتنی شۆرشی ئۆکتۆبەر دەگەرێتەوە.
سێیەمیان :- کۆچکردنیان بۆ سۆڤیەت دەگەرێتەوە بۆ سەرهەڵدانی – ئاگری ئارارات لە باکووری کوردستان – دوای سەرکەووتنی شۆرشی ئۆکتۆبەر کوردە کۆچەرەکان داوای مافەکانی خۆیان دەکرد... هەر وەك گەلانی دیکەی ڕووسیای نویٚ... لەچوارچێووەی یەکیەتی سۆڤیەت... ئەمەش بووە هۆکاری

دروست بوونی بارێکی لەباری گوونجاو کە ناوچەیەکی ئۆتۆمیدا دروستکرا لە ئازربایجان و ناویان نا –کوردستانی سوور– کە پایتەختی – شاری لاچین – بوو لە هەرێمەکەدا .

ئەم کۆمارەش بۆماوەی شەش ساڵ بەردەوام بوو. بەڵام بەهۆی باری رامیاری و نەمانی ئەو هەرێمە سەربەخۆیە کوردە لە یەکیەتی سۆڤیەت. هەر وەك سکرتێری گشتی پارتی کۆمۆنیستی ئازربایجان – نەریمان باگیرۆڤ – دەڵێت:–

هۆکاری سەرەکی نەمانی ئەم کۆمارە دەگەرێتەوە بۆ رێکەووتنامە سێ قۆڵیەکەی کە لە نێوان ئازربایجان و ئەرمینیاو ستالین مۆرکرابوو ... هەروا هۆکارێکی دیکەی هەڵووەشاندنەوەی ئەم کۆمارە ئەوە بوو، کە لینین لە دوای بریاری سەربەخۆیی کۆماری سوور ٤٠,٠٠٠,٠٠٠ ملیۆن رۆبلی بۆ تەرخانکرد لە پێناو بووژاندنەوەی ژێرخانی ئابووری.

بەڵام ستالین مردنی لینینی بەهەل زانی و ئەو چل ملیۆن رۆبلەی خستە خەزنەی کۆماری ئەرمینیا...زۆر مخابن ئەم کۆمارە لە ١٩٢٣/٥/٢٣ بە شێووەیەکی فەرمی سەربەخۆیی خۆی لە هەرێمێکی ئۆتۆنۆمی سەر بەکۆماری ئازربایجان راگەیاند.

کە زامانی رەسمی ئەو هەرێمە زمانی کوردی بوو بەزاراوەی کرمانجی.

هۆکاری دیکەی رووخاندنی کۆماری کوردستانی سوور لە دوای ساڵەکانی ١٩٣٧ – ١٩٣٨، کە یەکێك لە سەکردەکانی پارتی کۆمۆنیستی ئازربایجان کەناوی – میر جەعفەر باگیرۆڤ – بووە هەڵوویستێکی شۆڤینیانەی گرتە بەر بەرامبەر کوردی کوردستانی سوور، هەرچی گۆڤارو رۆژنامەو کتێبی هەبوون بەزمانی کوردی هەمووی قەدەخەکردو بووە رێگە لە بەردەوام بوونی ئەم کۆمارە بە هاوکاری پیاوەکانی ستالین لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٣/٧/١١ حکوومەتی بەریتانیا پێشنیاری دا بەرژێمی شاهانشینی لە ئێراقی دروستکراو ، ئەویش بە دڵنیا کردنی کورد لە دەسەڵاتی نوێی شاهانشینی بەرامبەر بەکورد ، ئەویش بە چەند خاڵێك:–

١– حکوومەتی ئێراق نیازی نییە هیچ فەرمانبەرێکی عەرەبی لەهەرێمی باشووری کوردستان دابمەزرێنێت ، کە تەنیا فەرمابنەری هونەری نەبێت.

٢– حکوومەتی ئێراقی نیازی نییە زمانی عەرەبی بە زاڵتر بزانێ لەسەر زمانی

کوردی لە هەرێمەکەدا .

٣- هەموو مافێکی ئایینی و مەدەنی پارێزراوە بۆ دانیشتووانی هەرێمەکەدا .

١٩٢٣/٧/٢٣ دامەزرێنەری دەوڵەتی تورکیا مستەفا کەمال ئەتاتورک بیری پێکهێنانی دەوڵەتی کوردی هەلووەشاندەوە بەهاوکاری بەریتانیاو ئەمەریکا بەهۆی مۆرکردنی پەیمانی لۆزان ، کە کوردستان لەنێوان ئێراق و ، ئێران و ، سووریاو، تورکیا و ، کۆماری ئەرمینیای سۆڤیەت دابەشکرا لە کێشووەرەکەدا.

١٩٢٣/٧/٢٤ لە ئەنجامی کۆنگرە یەك لە دوای یەکەکانی وولاتانی - بەریتانیا و ، فەرەنساو ، ئەڵمانیا و ، ڕووسیاو ئەمەریکا و ، مەلۆتکەکانیان لە ناوچەکەدا - کە هاوپەیمان بە سەرکردایەتی بەریتانیای مەزنی ئەو کات ، پەیمانی لۆزان . لە شاری لۆزان لە وولاتی سویسرا مۆر کراو حکوومەتی بەریتانیا کێشەی کوردی بە مافە سەرەتاییەکان رازی کرد ، بەلام بێ سوود بوو بە هۆی بەرژەووەندی تایبەتی رامیاری و ئابووری و بازرگانی و سەربازیدا .

بە تایبەتی لە سەر خاکی کوردستان ، ئەویش بە هۆی لە بارەی باری هەلکەووتەی شووێنی جووگرافی خاکی کوردستان و دەروازەی سێ لایەنەو ، کەش و هەواو بەپیتی خاکەکەی لە هەرێمەکان وناوچەکە لە کێشووەری ئاسیادا.
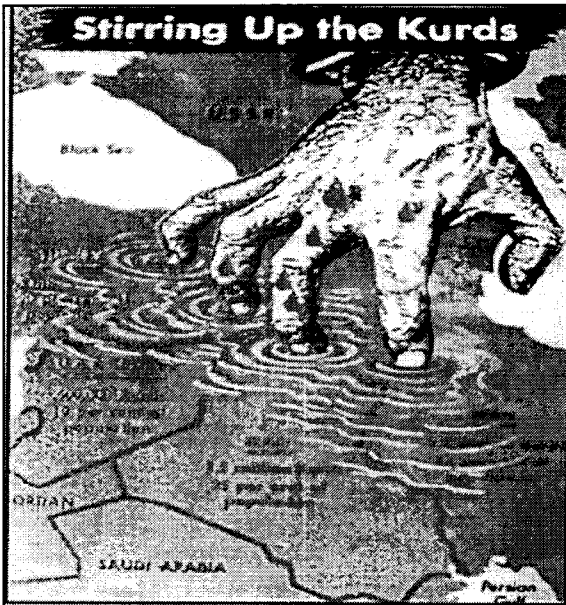
پە یمانی لۆزان لە ١٩٢٣/٧/٢٤
هێلێکی سوور بوو کە جەرگی کوردستانی کردە چوار پێنج لەت
"LOZAN AGREEMENT" of July 24th, 1923
ed Line Dispersed Kurdistan Liver Into Four-Five Morse

جێگـــەی ئامـــاژە پێکردنـــە کـــە لـــە رێکەووتننامـــەی لـــۆزان نـــاوی کـــــورد و کوردســـــتان و چـــارە ســـەر کردنـــــی کێـــشەکانی بـــە هـــیچ شـێووەیەك تیـــا دیـــاری نـــــەکرابوو ، هـــەروا دڵنیـــا بـــــوونێکی رامیـــــاری و یاســــایی و رۆشنبیریـــــشی تیـــا دیـــار نـــەکرابوو . هـــەروا لـــە بڕگـــەکانی مـــافی پاراســـتنی کەمەنەتەوایەتیەکانیش باسـی کوردی نـەکردبوو، کـە ماددەی /٣ لـە پـەیمانی لۆزان باشترین تیری ژەهراوی بوو کە لە کوردو خاکی کوردستان درا لەلایـەن دووژمنانی کوردستان.

کـە راسـتەو خـۆۆش سـنووری نێـوان سـووریای ئێـستاو تورکیـای ئێـستاش دیـاریکرا . و بریـاردرا کـە دوای ٩ نـۆ مـانگ سـنووری نێـوان ئێـراق و تورکیـا دیاری بکرێت. کە ئەمە بووە هۆی دووبارە دابەشکردنی خـاکی کوردسـتان لـە کێشووەرەکەدا .

هەروا لە بارەی مافی نەتەوەی غـەیرە تـورك و لـە سـەرەوەی هـەموویان کـورد ، کـە لـە مـاددەی /٣٧ تـا مـاددەی /٤٥ لـە بەشـی/٣ ی پەیمانەکە کـە مـافی کـە مەنەتەوەییەکانی دیاری کردبوو ، باری کوردی تیا نـەبوو و نـاوی کوردیـشی تیا دیاری نەکرابوو . کە تەنیا بۆ ئەو نەتەوانە بوون کە ئیسلام نـەبوون ، کـە کـوردیش هـەڵگری بـڕوای ئـاینی ئیـسلام بـوو ... کـە ئەمـەش بـووە هـۆی

سەرکەووتنی داواکانی رژێمی تورکیا و بە لە گۆڕنانی پەیمانی سیڤەر ، کە چەندین بڕگەو ماددەی باشی لە خۆوە گرتبوو لە بارەی مافەکانی گەلی کوردستاندا .

نەخشەی باکووری کوردستان
لکێنراو بە تورکیا

هەرێمی ڕۆژهەڵاتی کوردستان
لکێندراو بە ئێران

هەرێمی ڕۆژئاوای کوردستانی لکێنراو بە سوریا
I- پارێزگای قامیشلی
1- قەزای بەلۆنە
2- قەزای حەسەکە
3- قەزای تەلەلبیر
4- قەزای چەسایە
5- قەزای تەل تەمر
6- قەزای عەبلەری
شاری قامیشلی
قامیشلی
Qamishli

١٩٢٣/٧/٢٥ مۆرکردنی پەیمانی سیڤەر دلخۆشکەری کوردو کوردستان بوو بەپێی مادەو برگەو خالەکانی بەتایبەتی ماددەی ٦٢-٦٣-٦٤، بەڵام مۆرکردنی پەیمانی لـۆزان لێـدانی تـیری ژەهـراوی بـوو لـەخاکی کـوردو کوردسـتان ، لەلایـەن هاوپەیمانانی رابردوو ئێستای تایبەتی لەلایەن کۆمەلەی گەلان بەئامۆژگاری بەریتانیا .

١٩٢٣/٧/٢٧ سـەرکردەی کـورد شـێخ مـەحمود نامـەی سـێیەمی ئاراسـتەی رابـەری شۆرشـی ئۆکتۆبـەری بەلـشەفی - لیـنین- کـرد بۆهـەمان مەبەستەکانی نامەی یەکەمو دووەم .
ئەویش لە بارەی باری کورد لە کوردستان و بەتایبەتی لە باشـووری کوردسـتان ، ئەونامانـەش هـەر وەك بەڵگەیـەکی مێـژوویی خـۆی پاراسـتیەو یارمـەتی دەسـەڵاتی نـوێی کۆمۆنیـست بـێ سـوود بـوو بـۆ گـەلی کوردستان.

١٩٢٣/٨/١٤ لـە هەوڵـە بەردەوامـەکانی بـە دەسـت هێنـانی دروسـتکردنی تەلـەفزیۆن دەگەرێتەوە بۆ - دکتۆر ڤلادیمیر - کە ئیکۆسکۆبی - داهێنا کە ئامێری وێنە گرتنـی تەلـەفزیۆن - بـوو - هـەروا - فیلـۆ فرانسۆرت - کـامیرای ئـەلکترۆنی پێشخست .
دوای ئەوەش - ئەلین ب دۆمۆنت - سـەماعەکانی وەرگـرتن - ی پێشخست و یەکەمین ئامێری وەرگرتنی تەلەفزیۆنی ناو ماڵی - دروستکرد.
لە دوای ئە هـەموو هەولە زانستیانەدا لـە ساڵی ١٩٢٨ کومپانیـای - ژەنـەراڵ ئـەلکتریك - بەرنامـەی تەلـەفزیۆنی تـاقیکردەوە. کـە سـەرۆکی ئەمـەریکا - رۆزفیلت - یەکـەمین سـەرۆك بـوو بە شاشـەی تەلـەفزیۆن وێنـەی بڵاوکرایـەوە.

دوای ئەوە لە بەریتانیا لە ساڵی ١٩٢٤ لە لایەن – گۆنل بێر– تەلەفزیۆن تاقیکراوەتەوە، دوای ئەو هەولآنە لە ساڵی ١٩٢٧ تاقیکردنەوە لەسەر رەنگ کرا لە سەر شاشەی رەشوو سپی، واتە وێنەی رەشوو سپی، بۆ وێنە و شاشەی رەنگاو رەنگ.

دوای ئەوە یەکەمین پرۆگرامەکانی کە بە رێك و پێکی بلاو کرابێتەوە ئەویش لە ساڵی ١٩٣٦ بووە.

جێگەی باسکردنە کە ئامێری تەلەفزیۆن، یاخوود شاشەی تەلەفزیۆن کاریگەری زۆری هەبووە و هەیە لە بواری راگەیاندن لە بەر ئەوەی بە وێنەو جوولەو ووتە کردن دەگاتە بینەرانی لە هەرێم و ناوچەو جیهان.

ئەمرۆش لە پاڵ ئەم ئامێرە کەناڵە ئاسمانیەکان و ئەنتەرنێت پەرەیان لە هەموو بوارەکانی راگەیاندن سەندووەو بوونەتە سەرچاوەی گرنگ لە پێدانی زانیاری بۆ بینەران لە جیهاندا.

١٩٢٣/٩/٢٨ لە دایك بوونی نووسەرو رووناکبیرو فەیلەسوفی نەتەوەی کورد رەسول هەمزا تۆف لە گوندی تسادا... کوری شاعری بەناوبانگی مللی داغستانی – هەمزە تسادایە –، لە ساڵی ١٩٥٠ پلەی ئەدەبیاتی دوای شێخ بە پلەی زۆرباشە لە ئەدەبیاتی گۆرکی بەدەست هێناوە.

لە ساڵی ١٩٣٧ بەرهەم و شعرەکانی بلآودەکاتەوەو یەکەم دیوانی بەناوی – ئەوینێکی بەهێز رقێکی بەتین –. لە ساڵی ١٩٥١ کراوەتە سەرۆکی یەکیەتی نووسەرانی داغستان، لە کۆنگرەی هەشتەمی یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەت هەڵبژێردراوە بە سکرتێری یەکیەتیەکە. ئەندامی کارای یەکیەتی نووسەرانی ئاسیاو ئەفریکیا بووە.

لە ساڵی ١٩٤٣ بۆتە ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی یەکیەتی سۆڤیەت... ئەم مرۆڤە بەتواناو خەباتگێرە بەکارە هەمەلایەنەکانی بەردەوام بوو بەسەرکەوتوویی تاکوو لە رۆژی ٢٠٠٣/١١/١٣ لە تەمەنی ٨٠ ساڵی کۆچی دوایی دەکات، و گۆرەکەی لەتەك خێزانەکەیەتی فاتێمیان – لە سەر چیای – تارکیْ ئاو– لە ناو جەرگەی – مافاچکالا – نێژراوە.

١٩٢٣/٩/١٨ بلآوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – ئومێدی ئیستیقلال– لەشاری سلێمانی لەباشووری کوردستاندا .

١٩٢٣/٩/٢٨ لە دایك بوونی نووسەرو رووناکبیرو فەیلەسوفی نەتـەوەی کـورد رەسـول هـەمزا تـۆف لـە گونـدی تـسادا ... کـوری شـاعری بـەناوبانگی مللـی داغـستانی – هـەمزە تـسادایە – ، لـە سـاڵی ١٩٥٠ پلـەی ئـەدەبیاتی دوای شـێخ بـە پلـەی زۆرباشە لە ئەدەبیاتی گۆرکی بەدەست هێناوە

لە ساڵی ١٩٣٧ بەرهەم و شعرەکانی بڵاودەکاتەوەو یەکەم دیوانی بەناوی – ئەوینێکی بەهێز رقێکی بەتین – . لە ساڵی ١٩٥١ کراوەتە سەرۆکی یەکیەتی نووسەرانی داغستان ، لە کۆنگرەی هەشتەمی یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەت هەڵبژێردراوە بە سکرتێری یەکیەتیەکە . ئەندامی کارای یەکیەتی نووسەرانی ئاسیاو ئەفریکیا بووە

لە ساڵی ١٩٤٣ بۆتە ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی یەکیەتی سۆڤیەت ... ئەم مرۆڤــە بــەتواناو خـــەباتگێرە بــەکارە هەمەلایەنــەکانی بـــەردەوام بـــوو بەسـەرکەوتوویی تـاکوو لـە رۆژی ٢٠٠٣/١١/١٣ لـە تەمـەنی ٨٠ سـاڵی کۆچی دوایی دەکات ، و گۆرەکەی لەتەك خێزانەکەیەتی فاتێمیـان – لـە سـەر چیای – تارکیٚ ئاو– لە ناو جەرگەی – مافاچکالا – نێژراوە.

١٩٢٣/١٠/٥ دوا سـەربازی هاوپـەیمانان لـە خـاکی تورکیـای دورسـتکراو لـە سـەر خـاکی کوردســتان چــوونە دەرێو – نفـل هندرسـن– کـە نووێنــەری بـەریتانیای دەسەڵات پێدراو بوو ، وەك دادوەری گشتی رامیاری ، دەستکرا بە گفتووگۆ کـردن بەپێی برگـەی/ ٣ لـە پـەیمانی لۆزان لـەبارەی باری ناوچەکەو کێشەی کـورد لـە کورسـتان لەگـەڵ نووێنـەری رژێمـی نوێی تـورك – عـەدنان بـەگ– لـە وولاتەکەدا .

١٩٢٣/١٠/٢٩ لە دوای هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، کە زیاتر لە ٤٥٠ ساڵ لە دەسەڵاتی داگیر کردنو داپلۆسینی گەلانی ژێر دەسەڵاتی کۆماری تورکیا ، لەلایەن مستەفا کەمال ئەتاتورك ڕاگەیەندرا .

کـە زیـاتر لـە ٢١٢ هـەزار کیلۆمـەتر چـوار گۆشـەی لـە خـاکی بـاکووری کوردستانی پێووە لکێنرا بەبێ ئارەزوو ڕەزامەنـدی کوردو بەزۆری زۆرداری حکوومەتی بەریتانیاو هاوپەیمانان .

١٩٢٣/١٢/٦ بۆ یەکەم جار لە مێژوو ، وتاری سەرۆکی ئەمەریکا لە ڕێگەی ڕادیۆ پەخش بکرێت ، بۆ دانیشتووانی پایتەختی ئەمەریکاو بۆجیهان، ئەویش لەکاتی وتارخووێندنەوەی بوو لەکۆنگرێسی ئەمەریکا لەلایەن سەرۆکی ئەمەریکا – کالڤین کۆلیدگ – لە شاری واشنتۆنی وویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا .

١٩٢٣/١٢/٢١شاندێکی ڕژێمی تورکیا داوای لە کۆنگرەی لۆزان کرد ، کە هەرچی داوا هەیە لە سەر کێشەی کورد لە کوردستان لەو کۆنگرەیەدا باس نەکرێ ، لە ئەنجام داواکاریەکەی شاندی تورك جێ بەجێکراو مافەکانی کورد پشتگوێ خران ، لەهەموو لایەنە جۆراو جۆرەکان بەتایبەتی لەلایەنی گەل‌و نیشتماندا .

١٩٢٣/١٢/٢٣ کۆچی دوایی کەسایەتی کورد پەروەردەو ڕووناکبیری نەتەوەیی جەمال عیرفان لە باشووری کوردستان.

١٩٢٣/١٢/٢٧کۆچی دوایی ئەندازیاری بەناوبانگی جیهانی گۆستاڤ ئیڤل لە فەرەنسا... شایانی باسە ئیڤل بەنەخشەسازی‌و داهێنانی دامەزراو پێکهاتە کانزاییەکان بەناوبانگە ، وەك پردو هێلی ئاسنی شەمەندەفەر.
بەڵام پەیکەری سەربەستی لە نیویۆرك‌و تاوەری ئیڤل لەپاریس ، کە لەو کاتە لە ساڵی١٨٨٩ وە ناوی ئەوەی هەڵگرتووە لە بە ناوبانگترین داهێنانی ئەم ئەندازیارەیەو هەر بەناوی ئەویشەوەیە لە وولاتەکەو جیهاندا .

١٩٢٣/١٢/٣١ لە دایك بوونی نووسەرو رۆژنامەنووسی ئەمەریکی – نۆرمان میللەر – لە شاری – لونگ برانشی – لە ویلایەتی نیوجرسی ئەمەریکی چاوی بەجیهان هەڵهێناوە.

جێگەی ئاماژەپێکردنە کە ئەم نووسەرە سەرەتای کاروانی ئەدەبی بە نووسینی کورتە رۆمان بۆ رۆژنامەکانی ئەمەرکا دەستی پێکرد. بەتایبەت رۆمانی – سەربازانی شەو – کە بەو رۆمانە ناوبانگی دەرکرد... هەروا میللەر رویەکی وروژێنەری لە گۆرەپانی ئەدەبی ئەمەریکادا هەبووە. بەهۆی نووسین و بەرگری کردن لەمارکسیەت و دژایەتیکردنی جووڵانەوەکانی ئافرەتان و بەرهەمی زۆری ئەدەبی و ناوبانگێکی باڵای لەژیانی کۆمەڵایەتی بەدەست هێنابوو... یەکێك بوو لە رۆژنامەنووسە بەناوبانگەکانی جیهان.

میللەرلە ژیانیدا توانی رێکخراوێکی بۆ چاودێری کردنی ئاژانسی هەواڵگەری مەلبەندی دابمەزرێنیٚ لە بەرهەمەکانیدا بایەخی بەکێشە جۆراوجۆرەکان دەدا. هەر لە سووپاوە تاکوو رامیاری و کێشە هەمەلایەنەکانی ئافرەتان و شاڵاو بردنە سەر فەلەك.

هەروا لەسەر چەندین کەسایەتی بەناوبانگ وەك – مارلین مۆنرۆ و نزوالدو محەمەد عەلی کلای و هەنری میللەر و بیکاسۆ و مەسیح... ی نووسیووە. هەروا لەکارە بەناوبانگەکانیشی – ئینجیلی کور – و – سەربازانی شەو – گۆرانی ئەفسەری لە سێدارەدان – پاری – و کەناری بەربەت – و – خەونی ئەمەریکی – لە پاڵ ئەم کارانەش چەندین جار بەسەر کراوەتەوەو خەڵاتی پێبەخشراوە... لەوانە خەڵاتی – پۆلێسترەی بەناوبانگ.

ئـەم نووسـەرە لـەماوەی ژیـانی لـەکارەکانی بـەردەوام بـووە تـاکوو بـەهۆی نەخۆشـی گورچـیلە لـەرۆژی ٢٠٠٧/١١/١٠ ماڵئـاوایی لـە نووسـەرو رۆژنامەنووسان و وولاتەکەو جیهان دەکات لە ئەمەریکادا.

١٩٢٤

١٩٢٤/١/٣ لە دوای گەڕانی بەردەوام لە ئەنجام دۆزینـەوەی گۆڕی شانشین -تووت گنخ ئـاموون- لـە شـوێنەوارەکانی ئـەهرامات لـە وولاتـی میـسر ڕگەیانـدرا ، کـە بەگـەوورەترین دۆزینـەوە دادەنرێـت لەسـەردەمی نوێـدا، کەکفنەکـەی لـەژێر دروست کرابوو بۆیارمەتیدانی جەستەکەی مۆمیا کرابوو .

کە لەجەسنەی فیرعەون و بنەماڵەکەیان لە مۆمیا دەگیران ، کە ماوەی ٣٠٠٠ ساڵ مایتەوەو تا ئێستاش لە وولاتەکەدا .

١٩٢٤/٢/٩ دامەزراندنی کۆماری ئازربایجان ، کە پایتەختی نەخچەوان بوو . کە خاکی کوردستانەو کەووتۆتە ژێر دەسەلاتی کۆماری ئەرمینیا کە زیاتر لە ١٧٠٠٠ هـەزار کیلۆمـەتری چوارگۆشـە لـە خـاکی کوردسـتان بـە کۆمـاری ئـەرمینیا لکێندراوە ، کە پارێزگای یەریڤان و دەوورووبەریەتی .

کۆماری نەخـچەوان دەکەوێتـە سـەر سـنووری نێـوان ئێـران و تورکیـا و سـەر بـەکۆماری ئازربایجـان بـوو ، کـە ڕووبـەری ٥٢,٠٠٠ هـەزار کیلۆمـەتری چوارگۆشەیەو ژمارەی دانیشتووانی ١٣٩,٠٠٠ هەزار کەس بوون لەوکات کە خاکی کوردستانە لە ناوچەو کێشووەرەکەدا .

نەخشەی ئازەربایجانی باکوور (سۆڤیەتی پێشوو)و ئازەربایجانی باشوور (ئێران) کە شارەکانی ورمێ و خۆی و سەلماس و نەغەدەو ماکۆو مەهابادو پیرانشارو سەردەشت و بۆکان و چەند شارێکی تری ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تێدا خراونەتە ناو ئازەربایجان. نەخشەکەی پیشەوەری و سەرکردایەتیی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانیش تەواوی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تێدا کراوەتە بەشێکی ئازەربایجانی ئێران

١٩٢٤/١/٢٥ دەست پێکردنی یەکەم یاری ئۆلەمپی زستانە لە چیاکانی ئەلەبی فەرەنسا ، کە١٦ جۆر لەیاریەکان ئەنجادرا .

ئەویش بە بەشداری ٣٠٠ یاریزان و کە سەرکەوتووەکان لە وولاتانی ئەسکەندنافیەو ئەمەریکابوون، ئەویش لەسەر بەستەلەکی بەفر لە شاخەکاندا

١٩٢٤/٢/٢٧ هەڵووەشاندنەوەی ڕژێمی خەلافەتی ئیسلامی لە تورکیا لەلایەن کۆمەڵەی نیشتمانی تورکیا ، لەدوای ئەو هەنگاوە کوردی کردە دووژمنی ئاین و کەمالیەکانی کردە کافرو لەو کاتەش شێخ سەعیدی پیران دژی ئەو کردەوانە وەستاو هەوڵی ڕێکخستنی باری کورد بوو لە پێناو بەرپاکردنی شۆڕش لە باکووری کوردستان.

١٩٢٤/٣/٣ ڕژێمی خەلافەتی ئیسلامی لە ئێران هەڵووەشایەوەو دەسەڵات کەووتە بەر دەستی ئەحمەد قەداح ، بەڵام ڕەزا بەهلەوی سەرکردەی هەموو دام و دەزگا باڵاکانی ئێران بوو ، وەك حکوومەت و سووپاو ڕامیاریەتی ناوەوەو دەرەوەی ووڵاتەکە .
کە ئەمەش بووە هۆی دروست بوونی کێشەو ململانێ لە هەرێمەکانی کە ئێرانی فارسی لێ پێکهاتبوو لە نەتەوەو هۆزو تیرەی جۆراوجۆر، کە شەڕی نێوان ئەو هۆزانە خۆی لەجێگایەکدا گواستەوە بۆ جێگایەکی دیکە... جگە لە کێشە هەڵوواسراوەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی فارس لە ئێران .
شایانی باسە کە لەو کاتەش حکوومەتی ئێران بە دەست قاجاریەکان بوو ، کە ئەحمەد شا هەردادوەرێکی ڕەمزی بوو لەسەر ئێران کە ئەحمەد لە بنەماڵەی قاجاری بوو ، لەو کاتەی خەلافەت هەلووەشێندرایەوەو بەرەو نیمچە ڕژێمی علمانی هەنگاوینا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٤/٣/٣ زمانی کوردی خۆڕاگرو ڕەگ و ڕیشەی لە ناخی کوردستان چۆتە قوڵایی لە بووندا، بۆیە لەنێوو زمانەکانی جیهان بە چلەمین زمان لە سەر تاسەری جیهان

دادەنرێ...گەرچی لە تورکیا لەم مێژووەدا بەمەرسوومێکی کۆماری تورکیا زمانی کوردی قەدەخەکرا و لە ساڵی ۱۹۳۰ ئاخاوتن و نووسین و خوێندنەوەش قەدەخەکراو هیچ کوردێك نەی دەتوانی پێنووسەکەی جووڵە بکات تا ئەوکاتەی کە لە ساڵی ۱۹٦۷ بەیاسـای ژمارە/٦/۷٦۳٥ کە بەرهەمێکی بینراو یاخوود بیستراو و خوێندراو نابێ بەزمانی کوردی بێتە ناو خاکی تورکیا.

ئەمەش بەردەوام بوو تاکوو ساڵی ۱۹۹۱، ئەویش لە ژێر گوشاری یەکیەتی ئەوروپا بەناچاری بۆرۆکەیەکیدا، ئەمەش برواومتمانەی بەماف نەتەوەیەکی زیاتر لە ۲۰ ملیۆن ملیۆن نەبوو، بەڵکوو بۆ چوونە ناو یەکیەتی ئەوروپا بوو... هەروا لە ئێرانیش لە ساڵی ۱۹۳٤ جگە لەزمانی فارسی زمانەکانی دیکە قەدەخەکرا بوون و هەر لە دوای لەناوبردنی کۆماری کوردستان دیسان زمانی کوردی قەدەخەکرایەوە. بەلام لە ساڵی ۱۹۷۹ بواردراو لە دەستووری کۆماری ئیسلامی ئێراندا زمانە خۆجێییەکان و نەتەوەکانی دیکە لە بواری بەکارهێنانی زمانەکانیان لە رۆژنامەگەری و میدیاو ئەدەبیاتیان هەیە.

گەر باسی زمانی کوردی بکەین لە سووریاش ئەوا لەدەستوورەکە تاکە زمانێك رەسمیە ئەویش زمانی عەرەبیە... بەڵام لە ئێراق لەگەڵ دامەزراندنی دەوڵەتی ئێراق لە ساڵی ۱۹۲۱ دان بەزمانی کوردی نرا... بەڵام دوای دەرچوونی زمانەکانی خۆجێیی ئێراق بە ژمارە /۷٤ /۱۹۳۱ جێ بەجێ نەکرا بەڵکوو هەر زمانی نەتەوەیی باڵا دەست بوو، کە پلەیەك بوو بەرامبەر زمانەکانی دیکە و بەنزم و کەم و خوارتر دادەنرێت.

شایانی باسە کە زمان بوونی نەتەوە دەسەلمێنێ بۆیە نەتەوەکان گرنگی و بایەخ بەزمانەکانیان دەدەن و ژمارەی ئەو زمانانەی لەجیهاندا هەیە نزیکەی ۸۰۰۰ هەزار زمانە... بەڵام ژمارەیەکی زۆریان تەنیا ئاخاوتنیان پێ دەکرێ و پیتی نووسینیان نیە.

لە بەر ئەوە ئەو زمانانە هەردوو هەفتە زمانێك بەرەو لەناوچوون دەچێ، واتە ساڵانە نزیکەی ۲٥ زمان رەش دەبێتەوە... لەگەل ئەوەشدا ئەو زمانەی کە لە بیست هەزار تا سەد هەزار ئاخاوتنی پێ دەکەن و دەنووسن ئەوانە زیاتر مەترسی لەناوچوونیان هەیە...

سەرچاوە :- زبانها مردم جهان - میشیل مالرب - وەرگێر - عفت مەلانەزەر /۲۰۰۳. الاثینیة و الدولة - الاکراد في العراق وایران وترکیا... وەرگێران عەبدوالاله

النعمیی /٢٠٠٦.

١٩٢٤/٣/٤ لـــه هەوڵـــەکانی دامەزرێنـــــەری مـــستەفا کـــەمال ئـــــــەتاتورك راگەیانـــــدنی کۆمـــاری تورکیـــا بـــوو لـــە دوای هەڵووشـــاندنەوەی ئیمپراتۆریـــەتی عوسمـــــانی و بـەردەام بـوونی لـە

سـەر بتـەوکردنی دەسـەڵاتەکەیدا ، ئـەویش بـە هەڵووەشاندنەوەی دەسـەڵاتی خەلافەتی ئەسلامی لە ١٩٢٤/٣/٢٤ ڕاگەیاندنی کۆماری تورکیا بە کۆمارێکی زانستی... واتە – عەلمانی– لەپێناو خۆ بەستانەوەی بە وولاتـانی ڕۆژئاواو پشتگیری لێکردن و پشتگۆی خستنی مافەکانی کورد لە باکووری کوردستان بە تایبەتی لە هەردوو بواری نەتەوەیی و نیشتیمانیدا.

هـەروا لـە دوای راگەیانـدنی کۆمـاری تورکیا پایتـەختی وولاتەکـەی لـە شـاری ئەستەمبۆڵ گوواستەوە بۆ شاری ئەنکرە کە ژمارەی دانیشتووانەکەی زیاتر لە ٣,٣٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . و ڕێژەیەکی زۆر لە کورد دانیشتوانیەتی ، بەڵام شاری ئەستەمبوڵ لە دوای ساڵی ٢٠٠٧ زیاتر لە ٣,٧٥٠٠,٠٠٠ملیۆن کەس لە کوردی تیا نیشتە جێیەو بە شارێکی کوردی دەژمێردرێت ....؟...!.

هەوا ژمارەی دانیشتووانی تورکیا ٦٦,١٥٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە... لـەو ژمارە دانشتووانەدا ، دانیشتووانی ڕەسەنی کـورد زیـاتر لـە ٢٢,٠٠٠,٠٠٠ملیـۆن کەسە لەو وولاتەدا .

کە لە گەڵ سەرەتای دامەزراندی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی تاکوو کۆتـایی ئـەم مێژوونامەیە کورد و خاکی کوردستان بە پێی پەیمانە جۆراو جۆرەکان لە نێوان هەردوو دەسەڵاتی فارسی و عوسمانی داگیر کراوە لە هەموو بوارە جیا جیاکان لە کێشووەرەکەدا .

رووبەری خاکی تورکیا ٩١٢١ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە ، لەو رووبەر ٢١٢,٠٠٠هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشە خکی باکووری کوردستانی ژێر دەستەو داگیر کراو بەر لە ٤٠٠ ساڵ زیاتر تاکوو ئێستا . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٢٢٠ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا ، هەروا نژادەکانی ، تورك ٤٥٪ . کورد ٣٢٪ . نژادو ڕەگەزەکانی دیکەش ٢٠٪ . واتە بە پێی ئەم ڕێژەیەدا تورك لەو وولاتەدا کەمایەتیە . لەم وولاتەدا .

تێبینی:- بۆ زانیاری زیاتر دەتوانی بگەرێیتەوە سەر کتێبی ئینسکلۆپیدیای کوردستان و جیهان . لە دانانی عەلی کەندی ، لە بارەی مێژووی تورکیا.

١٩٢٤/٣/١٢ هەلبژاردنی پەرلەمانی ڕژێمی شانشینی ئێراق ، کە لەو پەرلەمانە ١٧ کورد نووێنەرایەتی تێدا دەکرد . لەوانە – شێخ قادر، ئەحمەد تۆفیق بەگ ، سالح بەگی نەختەجی– بەلام ڕۆلێکی ئەوتۆیان نەبوو، بۆ ئەوەی بتوانن بە شێوەیەکی سەردەمیان مامەلە بکەن لەپێناو بەرگری کردن و بەدەست هێنانی مافەکانی کورد لە باشووری کوردستان .

١٩٢٤/٣/١٨ بەیاننامەی شانشینی ئێراق لە بارەی یاسای دامەزراندنی – المجلس التاسیسی العراقی– بلاو کرایەوە ، کە سێ دەسەلاتی لەخۆ گرتبوو

١– پەسەند کردنی پەیمانی نێوان ئێراق و بەریتانیا.

٢– دانانی دەستووری شانشینی لە ئێراق .

٣– دانانی یاسای هەلبژاردن لە ئێراق .

١٩٢٤/٣/٢٤ ڕژێمی نوێی تورکیا بە سەرکردایەتی کەمال ئەتاتورك لەدوای دەستگیرکردنی شێخ عبدالقادر شێخ عوبێدوللای نەهری و هەڤالەکانی لە پارێزگای دیاربەکر لە باکووری کوردستانی ژێردەسەلاتی تورکیا .

الشيخ عبدالقادر النهري والدكتور كوچران - أورميه ١٨٨٠

دوای ئــەوەی كــە بریــاری دادگــایی دەركــرا لــە لایــەن پیاوانی رژێمی تورك لــە ســێدارە دران ، ئــەویش بــە هــۆی هەلوویـــــستی بوێرانــــــەی كوردایــەتیان لــە هەرێمەكەدا.

١٩٢٤/٤/٢٠ فرۆكەیــەكی جــەنگی هێزەكــانی ســووپای بــەریتانیا لــە ئێــراق لــەكاتی هاتنەخوارەوەی لە سەر شارۆچكەی هەلەبجە لە باشووری كوردستان لە لایەن شۆرشگێرەكانی شارەكە تەقێندرایەوە لە ناوژەكەدا .

١٩٢٤/٤/٢٢ زاناو پێشەوای چینی كرێكارو جووتیارو هەژاران – لینین– كۆچی دوایی كرد ، ئەویش لە ئەنجامی بریندار بوونی بەگووللەیەكی ژەهراوی بەر لەچوار ساڵ پێش مردنی .
شایانی باسە لینین لە بنەماڵەیەكی رۆشنبیری شۆرشگێر بووەو هەلگری بروانامەی یاسای هەبووە .
رابەرو دامەزرێنەری یەكەم دەوڵەتی سۆشیالیستی بووە لە جیهاندا .

لـــە دوای ســـاڵەکانی ١٩٢٠ یەکیـەتی سـۆڤیەت دامـەزرا ، ئەویش لە دوای سەرکەووتنی لەجـەنگی یەکـەمی جیهـانو لـــەدوای کۆچـــی لیـــنین... ســتالین جێگـەی گرتـەوە لـە ســـەر دەســـەلاتی ســـۆڤیەت لەســـەر هـــەموو کاروبـــاری یەکیەتی سۆڤیەتدا .

١٩٢٤/٥/٤ بەرپابوونی شەڕلە نێوان تورکە دانیشتووانەکانی شاری کەرکوك لە باشووری کوردسـتان و ئاشـووریەکان لـەناو بـازاردا ، دوای ئـەوە شـەقامەکانو دوایـی پـەرەی سـەند بـۆ نـاو گەڕەکـەکان ، ئـەویش بـەفیتی سـیخوورەکانی رژێمـی تورکیـا ، دوای بـووە هـۆی شـەڕی نێـوان مەسـیحیو ئیسلامو بـە نانـەوەی ئاژاوەو ناکۆکی لە ناوەندەکانی پێك هاتەی نەتەوایەتی لـە شـاری کـەرکوك لـە هەرێمەکەدا.

١٩٢٤/٥/٤ دەرچوونی یەکـەم دراوی میسر بە ناوی – ژونـەی میسر – ی لـە دەووڵـەتی میسر بە سەر بەخۆیی شێوازی، کە ئـەم دراوە وێنـەی ئیدریس بەگی لەسـەر بـوو تـاکوو رووخانـدنی رژێمـی شانشین لـە میسر لـە سـاڵی ١٩٥٢. کـە دوا شـاش شـا فـاروق بـوو، کـە لـە نـەوەی محەمـەد عـەلی پاشـا بـوو بـەناوی بنەماڵەی خدێوی، کە لـە بنـەڕەتا کـوورد بـوون و لـە باکووری کوردسـتان و لـە پارێزگای دیاربەکر لە باکووری کوردستان کۆچیان بەرەو میسر کردووە.

١٩٢٤/٥/٤ پێشبڕکێی یاریـەکانی جـامی جیهـانی – ئۆلـەمپیات– لەپاریـسی پایتـەختی فەرەنسا ، ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو ٧/٢٧ ی هەمان ساڵ لە نێوان یاری زانانی وولاّتانی بەشدار بوو لە جیهاندا .

١٩٢٤/٥/١٩ گرێـدانی کـۆنگرەی شـاری قووسـتـەنتینیەی تـورکی و، ئەسـتـەمبۆڵی ئێـستا ، لەپێناو چارەسەرکردنی کێشەی وویلایەتی موسڵ ، لە باشووری کوردسـتان ، لە کاتی دەسەڵاتی عوسمانی و ئێستا لـە ناوچکەدا ، پارێزگای موسـل کـە بـە خاوەنداریەتی خۆی دەزانی و تـاکوو ئێـستاش هـەر بـەو خـەونـە سـەرشێتەیەدا دەناڵێنێ...!.

١٩٢٤/٥/٢٠ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ئێراق بەشێووەیەکی دڕندانە بەیاننامەیـەکیان بـە سـەر ناوچـەکانی کوردسـتان ، بـە تایبـەتی لـە پارێزگـای سـلێمانی بـڵاو کردەوەو بڕیاری بۆردومان کردنی ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی شێخ مـەحمودیان ڕاگەیاند لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٤/٥/٢٥ لـە ئـەنجامی بۆردومـان کردنـی شـاری سـلێمانی و هەڵەبجە لەلایـەن هێزەکـانی سـووپای ئاسمـانی بـەریتانیا ، کـە – ٧٠٠ – هـاووڵاتی تیـا مـابوو لـە کـۆی ٢٠,٠٠٠ هەزار هاووڵاتی بە هۆی دەربەدەری و خۆڕاگری جـەماوەری ناوچـەکە لە باشووری کوردستان.

١٩٢٤/٥/٣١ لـە ئاکـامی بـەردەوام بـوونی هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا لـە ئێـراق فڕۆکـە جەنگیـەکان دوبـارە شـاری سـلێمانی و دەووروبـەری بۆردومـان کـرد لەباشووری کوردستان.

١٩٢٤/٦/٢ کۆچـی دوایـی نووسـەرو ڕۆمـاننووس و چـیرۆك نـووس چـیکۆ سـلۆڤاکیای جـاران و کۆمـاری چـیکی ئێـستاو نـاوداری جیهـان – کۆلـۆنبی سزا – ناسـراو بـە –فرانـز کافکـا –، بـەهۆی نەخۆشـیەکی کووشـندەو لەسـەر داوای خـۆی لـە گۆڕسـتانی جوولەکەکان لە براگی پایتەخت

بەخاك سپێردراوە... شایانی باسکردنە کە فرانز کافکا لەساڵی ۱۸۸۳ لە شاری براگی پایتەختی کۆماری چیك لە بنەماڵەیەکی جوولەکە چاو بە جیهان هەڵدێنێ لە وڵاتەکەیدا .

لە دوای مردنی هەردوو براکەی لەگەڵ سێ خوشك ژیانی بەسەر دەبرد. دوای تەواوکردنی قۆناخەکانی خوێندن چووە کۆلێژی یاسا و لەو کۆلێژە بووە برادەری ماکسی برودی، کە بڵاوکاری چاپەمەنی بوو و لەگەڵ ئەودا فلۆبێرۆی گۆتەی خوێندووە... فرانز کافکا بروانامەی دکتۆرای لە یاسا دانان هێناوەو لە کۆمپانیای کارپێکردن دەستی بەکارکردن کرد، لە پێناو بەرەو باشبردنی باری ژیانی خێزانەکەی و خۆی... لە ساڵی ۱۹۱۲ لەپاڵ رۆمانی – ئەمەریکا – کە برۆدی برادەری بۆی تەواوکردبوو... لەهەمان کات چیرۆکی – بەدگۆران –ی بەناوبانگی بڵاوکردەوە.

بەڵام جەنگی یەکەمی جیهان خەونەکانی فرانزی لەگۆرنا بۆ کارکردن لە بواری رۆژنامەوانی لە وڵاتەکەیدا. لە ساڵی ۱۹۱۳ لە خزمەتی سەربازی بەخشرا نیشانکردنی فلیمی بۆ بەری هاوریێی لەهەفتەیەك زیاتری نەخایاندو دوای ئەوە – دادگاییکردن– ی نووسی، دوای ئەوە لە ساڵی ۱۹۱۷ گەرایەوە بۆ نیشانکردنی بۆ بەرو نیشانەکانی کۆکەی خوێناوی لێدەرکەوت لە بەر ئەوە وازی لێ هێناو بەمەبەستی شووکردن بوو بەیەکێکی دیکە... دوای ئەوە – قەلای – نووسی و لەکاتی هەڵچنینی بوو و نەیتوانی کارەکانی تەواو بکات تا ماڵئاوایی لە نووسەرو رۆمانووس و چیرۆکنووسان کرد لە چیك و جیهان.

۱۹۲٤/٦/۱۱ لە کۆبوونەوەی کۆمەڵەی گەلان گفتوگۆی هەمەلایەنە لەسەر کێشەی کوردو ویلایەتی موسڵ ئەنجامدرا.

۱۹۲٤/٦/۱٤ یەکەم دەستووری ئێراقی دامەزراوی شانشینی لەلایەن ئەنجوومەنی پێك هاتوو ئامادە کرا بۆ پەسەندکردن لە وڵاتەکەدا .

۱۹۲٤/۷/۱۰ بە هۆی نیازی شۆڤێنی عەرەب و دەسەڵاتی نوێی ئێراقی دورستکراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان ، نووێنەرانی پەرلەمانی یەکەمی ئێراق بەزۆرینەی دەنگ بریاری دا ، بۆ ئەوەی کە باشووری کوردستان بەتەواوی بخرێتە سەر دەسەلاتی نوێی ئێراق.

١٩٢٤/٧/١٩ هێزەكانی سووپای بەریتانیا لەئێراق دووبارە پارێزگای سلێمانی بە تایبەتی شاری سلێمانی داگیر كردەوە ، بەهێزی لیفی و هێزی سووپای ئێراق ، كە یەكەم جار بوو فەوجێك بەناوی -موسا كازم- توانی بگاتە شاری سلێمانی و، بەر پرسی رامیاری بەریتانیا ی مەزن - لیچمەن- كرا بە لێپرسراوی كارگێڕی پارێزگای سلێمانی لەباشووری كوردستان.

١٩٢٤/٧/٢٥ سیاسەتمەداری نەمسا - ئەنگیلبرت دۆلفۆس- كووژرا ، كە لە ساڵی ١٨٩٢ لەدایك بووە لە وولاتەكەیدا .

١٩٢٤/٧/٣١ دەستگیركردنی - خالید بەگ- لە گوندی شێروان لەگەڵ دوو هاورێی دیكەی ، كەدەكەوونە بۆسەی جەندرمەكانی توركان ، ئەمەش لەكاتی گەڕانەوەیان بوو بۆ باكووری كوردستان ، لەپێناو دەست پێكردنەوەی شۆڕش ، دوای ئەوەی دەستگیر دەكرێن دەیان بەن بۆ پارێزگای دیاربەكرو لەوێ لە سێدارە دەدرێن لە شارەكەدا.

١٩٢٤/٨/١ جێ بەجێنەكردنی رێكەووتننامەی كۆنگرەی هاوبەش لە نێوان كوردو تورك لە لایەن تورك ، كە ئەمەش بووە هۆی خێرا بوونی جمووجۆڵی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی كوردو بەرەو ڕەتكردنەوەی خواستەكانی توركو وەستان دژی رژێمی كەمالیەكان لە باكووری كوردستانی ژێر دەسەلاتی رژێمی توركیا.

١٩٢٤/٨/٦ حكوومەتی بەریتانیا داوای لە كۆمەڵەی گەلان كرد . بەدانانی كێشەی سنووری لە نێوان ڕژێمی ئێراقو توركیا ، لەكارەكانی خوولی /٣٠ی ئەنجوومەنی كۆمەلەی گەلانو داوای لە لێژنەی دامەزراو كرد . كە ئەو كێشەیە چارەبكرێت ، كە لە نووێنەری سووید- برانتیگ- ونووێنەری ئەسپانیا- دیلیۆن - و نووێنەری ئۆرگوای - گوانی- كە خاكی باكووری كوردستانی ژێر دەسەلاتی توركیاو باشووری كوردستانی لكێنراوبە دەسەلاتی ئێراقی شانشینی، زیاتر لە٢٩٦ هەزار كیلۆ مەتر چوار گۆشەی لەخۆگرتیە لە كێشووەرەكەدا .

١٩٢٤/٨/١٦ ئەندازیاری ڕامیاری و سەربازی و خاوەن كتابی - كورد ، تورك ، عەرەب- و ئەفسەری بەریتانی - س.ج-ئەدمۆنس- دانی بەوەنا .

کە لە کتێبەکەیداو کە لەم ڕۆژە بۆ یەکەم جار لەمێژوو هێزەکانی سووپای بەریتانیا قوومبەڵەی بەکێشی ٢٢٠پاوەندی لە بۆردمان کردنی شاری سلێمان بەکارهێناوە لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٤/٨/١٨ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – ژینەوە– لەدوای هەرەشەو گورەشەیەکی زۆری دەسەڵاتی شانشینی ئێراق و بەریتانیا لە باشووری کوردستان .

١٩٢٤/٨/٢٠ لە دوای وەرگرتنی هەر دوو پۆستی سەرەك وەزیران و وەزیری بەرگری ، یاسین هاشمی ، پاشگەزی لەجێبەجێکردنی بەڵێنەکان کرد لە باشووری کوردستان .

دەستی کرد بەشاڵاو بردنە سەر هێزەکانی کورد ، لەرێگەی کاری سەربازی و فرۆکە جەنگیەکان ، بەپالپشتی هێزی سووپای بەریتانیا لە ئێراق.

١٩٢٤/٨/٣٠ کۆمەڵەی گەلان دەستی کرد بە لێکۆڵینەوە لەسەر کێشەی وویلایەتی مووسڵ و باری کورد لە کوردستان و ژێر وویلایەتی مووسڵ لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٤/٩/٣ لە پیناو یارمەتیدانی ڕژێمی شانشینی ئێراق ، دژی شۆڕشی شێخ مەحمود لە باشووری کوردستان ، ڕژێمی شای فارسی بە ٣٠٠ سەربازو ٧٠٠سووار

هێرشیان كرده سەر ناوچەی پشدەر ، لە ئەنجامی شەڕێكی توونـدو تیژ بـووە هۆی كووژرانی دەیان سەربازو بەدیل گرتنی ١٥ سەربازو تۆپێك‌و لە ئاكام بە كشانەوەی هێزەكانی سووپای شای فارسی ، ئەویش لە رۆژهەلاتی پارێزگای سلێمانی بۆ ناو سنووری وولاتەكەیدا.

١٩٢٤/٩/٣ سەرەتای دەست پێكردنی راپەرینی كورد بە سەر كردایەتی شێخ سەعیدی پیران دژی رژێمی توركیا لە باكووری كوردستانی داگیر كراوی ژێر دەسـەلاتی رژێمی توركیا.

١٩٢٤/٩/٣ ئەنجوومەنی كۆمەلەی گەلان لێژنـەی سێ لایەنەی دامەزرانـد بۆ لێكۆلینـەوە ، لـە بـارەی كێشـەی كـورد لـە سـەر خـاكی كوردسـتان ، ئـەویش لـە دوا ڕۆژی چارەسـەری مافە رەواكانی بە تایبـەتی لەباشـووری كوردسـتانی لكێنـراو بە رژێمی شانشینی ئێراق لە هەرێمەكەدا .

١٩٢٤/٩/٢٨ كۆچـی دوایـی كەسـایەتی نـاودارو ئـافرەتی لێهـاتووی كـورد خـاتوو– عادیلـە خـانم – خـانمی وەسمـان پاشـای عەشـیرەتی جـاف لەشـاری سـلێمانی لەهەرێمی باشووری كوردستان.

١٩٢٤/٩/٣٠ ئەنجوومەنی كۆمەڵەی گەلان لە تەك لێژنە سێ لایەنەكەیدا لێژنەیەكی تایبـەت بە كێشەی كورد لە سەر وویلایەتی موسل پێك هێنا لـە پێنـاو یەكلاكردنـەوەی

کێشە هەڵوواسراوەکان لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٤/١٠/١ بەهۆی نالە باریو ئاڵۆزیو بێ ئومێدی کورد لە باشووری کوردستان ڕێکخراوی- جەمعیەتی کوردستان - داوایەکی ئاراستەی کۆمەڵەی گەلان کرد ، ئەویش لە بارەی مافی چارەی کێشەی کورد لە هەرێمە داگیرکراوەکاندا.

١٩٢٤/١٠/٩ سەرکردەی کورد شێخ مەحمود لەگەڵ بەرپرسانی بەریتانیا لە ئێراق کەوتە گفتووگۆ کردن لە شارۆچکەی خورمال لەگەڵ - کۆرال والیس- بەڵام ئەو گفتووگۆیە سەرکەوتوو نەبوو ، ئەویش بە هۆی چەوتی رامیاریەتی بەریتانیا بەرامبەر بەکێشەی ڕەوای کورد لە باشووری کوردستانی لکێندراو بە ئێراقدا .

١٩٢٤/١٠/٢٧ لە شاری برۆکسلی پایتەختی شانشینی بەلژیکا ، ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان کۆبوونەوەی نا ئاسایی خۆی دەست پێکرد ، کە یەکەم کۆبوونەوە بوو لەبارەی سنوور ، بە تایبەتی لە سەر سنووری نێوان ڕژێمی شانشینی دامەزراو لە ئێراقو تورکیا لەسەر خاکی لەتکراوی کوردستان لەنێوان چوار دەووڵەت ونیوودا ، لە سەر خاکی کوردستان و لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٤/١٠/٢٩ لەسەر کێشەی دیاریکردنی سنوور لە نێوان ئێراقو تورکیا ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان دەستی بە لێکۆڵینەوە کرد لەگەڵ چاودێری کردنی باری بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە کوردستان بەتایبەتی لەباشووری کوردستان.

١٩٢٤/١١/١٣ ئەنجوومــەنی کۆمەڵــەی گــەلان دووبــارە لیژنــەی پێداچوونەوەی پێکهێنـا لـە پێناو چارەکردنی ماف و کێشەی کورد ، کە نووێنـەری بەریتانیا و تورکیا و ، هـەروا بەغداش بەشـداری تێداکرد بـەهۆی بـوونی لیژنەکـە لـە شـاری بەغـدای پایتەختی ئێراق لەوکاتدا .

١٩٢٤/١١/١٦ وەزیری فرۆکەوانی هێزەکانی سووپای بەریتانیا- لۆرد تۆمسـۆن- سـەردانی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان کرد ، ئەویش بـە مەبەستی سـەردانی دام و دەزگاکـانی سـەربەخۆیان و ئاگـادار کردنـەوەیان لەبەرامبـەر بزووتنـەوەی شێخ مەحمودی حەفید لەناوچەکەدا .

١٩٢٤/١١/١٨ گرێدانی کۆبوونەوە لـە شاری لەندەنی پایتـەختی بەریتانیا بە سـەرۆکایەتی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا- رەمزی مەکدۆنالد- بە ئامـادە بـوونی مەندووبی سامی بـەریتانیا لـە میـسر ژەنـەراڵ- اللینـی- و دادوەری گـشتی بـەریتانیا لـە سـوودان – سـتاك – ئـەویش بـە رێکـەووتن لەسـەر ئـەوەی ، کـە هێزەاکنـی هەمـەجۆرەی میـسر لـە سـوودان دەرچێت و بـە پێکهێنـانی هێزێکـی بـەرگری لەسوودان ، بەتایبەتی نەك بەبەشداری لایەن و میسریەکان .

هەروا لـە دوای گەرانـەوەی دادوەری گشتی بەریتانییا لە سوودان بۆ شاری قاهرەی پایتـەختی میسر ، لـە رێگـا لەلایـەن چەکدارانی توونـدرەوی میسری تـیرۆر کـراو حکوومـەتی بـەریتانیا ئاگـاداری دەسـەڵاتی میـسری کـرد ، بـە کێشانەوەی هێزەکانی لە سوودان و دانی ٧٥٠ هەزار جوونـەی ، وەك خـەرجی بۆ هێزی بەرگری لەسووادن ، ئەویش بەهۆی ئەو کارە سـەعد زەغلـول دەسـتی لـە پۆسـتەکەی هـەلگرت و ئەحمـەد زەیـد پۆسـتی وەزارەتەکـەی گرتـە دەسـت و مەرجەکانی حکوومەتی بەریتانیای جێبەجێکرد ، لە جێگەی دادوەری گشتی – ستاك – و –جفری ئارچەر– بە دادوەری گشتی بەریتانیا لە سوودان دانرا.

١٩٢٤/١٢/١٦ ئەنجوومــەنی کۆمەڵــەی گــەلان ڕەزامەنــدی خــۆی ڕاگەیانــد بــە بڕیــاری دیاریکردنی سنوور لە نێوان ئێراق و تورکیا لەسەر باکوورو باشـووری خـاکی کوردستان بەپێی هێلی برۆکسل.,

١٩٢٤/١٢/٢٠لــــە دوای دامەزرانـــدنی دەووڵەتی ئێراق و دیاری کردنـــــی ســـــنووری دەووڵەتەکــە ، دوور لــە خواست و ویستی گەلانی ئێـراق و لـە سـەر خـاکی گـەلان ، بـە تایبـەتی لـە باشووری کوردسـتان ، کە ئاڵای رژێمی شانشینی ئێراق لە شاری کەرکوك بەرز نەکرابووەوە تا تا ئەو کاتەی کە شانشینی ئێراق سەردانی شاری کەرکوکی کرد و لەم ڕۆژەدا ئاڵای ئێراق لە سەر دام و دەزگاکانی میری لە شاری کەرکوك بەرز کرایەوە لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٤/١٢/٢٠خاتوو فریدریکاما برۆێکێر لە شاری ڤیەنای پایتەختی نەمسا چاوی بە جیهـان هەڵـدێنێ... ئـەم شـاعیرو نووسـەرو کەسـایەتیە لەگـەڵ ئـەوەی نـەیتوانیووە لـە وادەی خـۆی بـەبێ پـچران قۆناخـەکانی خوێنـدنی تـەواو بکـات... بـەڵام هـەر زوو بـەهرەی ئـەدەبی لـێ بـەدیار دەکـەوێ، بـە توانایـەکی سـەرنج راکێش و هـەر لـە تەمـەنی ١٥ ساڵیدا نۆبـەرەی یەکـەم نووسـینەکانی خۆی لە گۆڤارە بەناوبانگەکەی نەمسا Der plan ی ئەدەبی بڵاودەکاتەوە.
کە لەو کاتـەدا نەمـسا گـەورە نووسـەرەکانی لەخۆگرتبوو وەك فرانزکافکاو برتۆلـدو بریخـت و ئاریـك فریـد و سـارتەرو کـامۆو ئـەراگۆنی، و بـەدەیا کەسایەتی دیکەی بەناوبانگ.
دوای وەسـتانی جـەنگی دووەمـی جیهـان کۆمەڵـە بابـەتێکی لـەنێوو شـعرو پەخـشان لـەم دەزگایـەدا بـۆ دەکرێـت.بـە پـەرتووکێك لـە سـاڵی١٩٥٠ تاقیکردنـەوەی دەرەکـی پـۆلی شەشـەم و دواناوەنـدی ئـەنجام دەداو دوای سەرکەووتنی لە زانکۆ وەردەگیرێت و لەتەك مێژووی هونەرو زمان و ئەدەبی ئـەلمانی تێـر دەخـوێنێ... خـاتوو مایرۆیکلێرلـە سـاڵی١٩٤٥ بەشـداری لـە دامەزرانـدنی بازنـەی - کۆمەڵـەی ڤیـەننا - دەکـات. کـە بـە هـەوڵی ئارتمـانی شاعیر ئەم کۆمەڵەیە لەیانەی هونەر جیا دەبێتەوەو چەندان شاعیری بەتواناش دێنە ناوی لەوانە : فریدریك ئافلاینتەر – کۆتراویابەر – گیرهارد – رۆبم.

خاتوو مایرۆیکلێر تاکوو ئێستا زیاتر لە ٥٠ بەرهەمی هەیە لە نێوان شیعرو پەخشانەو رۆمان و دەقی شانۆیی و پەرتووکی تایبەت بەجیهانی منداڵان. بە هۆی کارە سەرکەوتووەکانی خاتوو مایرۆیکلێر چەندین خەڵاتی بەدەست هێناوە لەوانە خەڵاتی وولاتی نەمسا لە ساڵی ١٩٨٢ و خەڵاتی فریدریك هولدرالین لە ساڵی ١٩٩٣ و بەردەوام بوونی لە نووسینە هەمەلایەنەکانی بەسەرکەوتووانەدا.

١٩٢٥

١٩٢٥/١/١٦ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە دوای تەواو کردنی لێکۆڵینەوەی بەرژەوەندار بڕیاریدا ، کە وویلایەتی موسل بە فەرمیو بە تەواوی بخرێتە ژێر دەسەڵاتی شانشینی نوێی ئێراقی دورستکراو لەسەر خاکی کوردو خاکی کوردستان لە باشووری کوردستان.

١٩٢٥ /٢/٨ هونەرمەندو دەرهێنەری سینەمای ئەمەریکی –جاك لیمۆن– لە شاری بۆستنی وویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا چاوی بە جیهان هەلهێناوەو ئەستێرەیەکی کۆمیدی سینەمایی ناوداری جیهانی بووە. لە بواری دەر هێنەری سینەماییدا

١٩٢٥/٢/٨ دەست پێکردنی شۆڕشی کورد لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی تورکیا .
لەلایەن سەرکردەو رابەری کورد شێخ سەعیدو هەڤاڵانی لە پێناو بەرگری کردن لە مافە رەواکانی گەلی کوردستان لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٥/٢/١٠ رزگار کردنی شاری لیچە لە باکووری کوردستان لەلایەن شۆڕشگێرە چەکدارەکانی کورد ، بە سەرکردایەتی شێخ سەعیدی پیران و هەروا رزگار کردنی شاری گەنج لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/٢/١٣ یەکەم شەڕی چەکداری لە نێوان لایەنگرانی شێخ سەعیدی پیران و هێزەکانی

سووپای رژێمی تورك دەستی پێکرد لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی تورکیا، کە ئەمەش بووە هۆی بەهێزبوون و بەرزبوونەوەی جووڵانەوەی رزگاری گەلی کوردستان لە بواری نەتەوەیی و نیشتیمانی، هەر چەند کەسایەتیەکی ئاینی لایەنی باڵا دەستر بوو لە ناو جووڵانەوەی رزگاری کورد، کە ئەمەش هۆکاری زوویی بوو بە لە ناوبردنی ئەم شۆرشەدا لە باکووری کوردستان و شێووەو شێوازی دیکەش لە باشووری کوردستان.

١٩٢٥/٢/١٤ دەرکەووتنی کەسایەتی ناوداری ئێراق و کورد – میرزا تۆفیق قەزار– کە مامی سەعید ئەدیب قەزازە .

بۆ یەکەم جار لە هەڵبژاردەی کۆمەڵەی بەرگری نیشتمانی ئەم مرۆڤە لە سلێمانی دەرکەووت ، کە ئەو کۆمەڵەیە شان بەشانی کۆمەڵەی بەرگری نیشتمانی بوو لەموسڵ لە پێناو بەرگری کردن لە داواکانی کۆماری تورکیا لە ویلایەتی موسڵی عوسماندا.

هەروا ناوی بۆ دووەم جار بەرزبووەوە لەمانگی/٨/١٩٣٠ لەگەڵ کۆمەڵێك لەپیاوە ناودارەکانی شاری سلێمانی بەداواکردنیان بە ماف نەتەوەیی کورد ، بەپێی بریاری کۆمەڵەی گەلان . ئەویش لە کاتی گفتووگۆی گەرمی لەگەڵ سەرەك وەزیرانی ئێراق جەعفەر عەسکەری لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٥/٢/١٤ لە ئاکامی ڕاپەرینەکانی کورد لە باکووری کوردستان بە فراوان بوونی بە سەرکردایەتی شێخ سەعیدی پیران و لەو ناوەندە راپەرێنە ، شێخ شاری – دارهینی– کردە پایتەختی باکووری کوردستان.

١٩٢٥/٢/١٤ دامەزرانـدنی ئەنجوومــەنی کۆمەڵــەی بـەرگری نیـشتمانی کـورد لەشــاری سلێمانی لە باشووری کوردستان لەلایەن ئەحمەد بەگ تۆفیق لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/٢/١٦ ئەفسەری پایەبەرزو کەسایەتی ناوداری کورد مامۆستا – ئەمین فەیزی بەگ – کۆچی دوایی کردووە ، کە ساڵی ١٨٦٠ لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان لە دایك بووە لە شارەکەدا .

١٩٢٥/٢/٢١ لە دایك بوونی دەرهێنەری سینەمایی ناوداری جیهانی– سام بەکینا– لە ویلایەتی کالیفۆرنیا لە ئەمەریکا ، لە بنەماڵەیەکی رۆشنبیری تێکەڵاو لەهندی سوورو مەکسیکی ، کە لەخوێندندا دەگاتە کۆلێژی یاسا.

١٩٢٥/٢/٢٤ بە هۆی هەڵگیرسانی شەڕ لە نێوان شۆڕشگێڕانی شێخ سەعیدی پیران و هێزەکانی سووپای تورکیا – جەمیل پاشا زادەو، دکتۆر فوئاد– دەستگیر کران ، هەر لەو شەرەدا لە شاری – ئەلازاخ – رزگار کراو دەسەڵاتی تورکیا بریاری یاسای عوورفی لە سەر باکووری کوردستان راگەیاند لە ناوچەکەدا .

لە ١٩٢٥/٢/٢٥ ئەنجوومەنی نیشتیمانی گەورەی تورکیاو لە رۆژی ٢/٢٦ شۆڕشگێرە کوردەکان بەسەرکردایەتی شێخ سەعید دەستیان بە سەر شاری خەربووت داگرت. ئەویش بەراگەیاندنی باری ناکاوی لەو پارێزگایانەی کە شۆڕشی تیا بەر پاکرابوو لە پارێزگاکانی – مۆش – دیرسیم – ماردین – ئۆرفە – سبوورك – بەدلیس – سیرت – وان –هەکاری – ئەرگانی – ئەرزەرۆم – دیاربەکر – مەلاتیە – بۆ ماوەی یەك مانگ و دەکرێ درێژ بکرێتەوە، لەهەمان کات پارتی گەلی کۆماری هەڵووەشێندرایەوە.
لە هەمان کات یاسای ژمارە /٥٥٦ ی پەسندکرد بەقەدەخەکردنی هەموو کۆمەڵــەکان و ســەربەخۆیی ئــایین بــەنیازی رامیــاری لــە تورکیــادا.
سەرچاوە :– لازاریف المسألە الکردیە ١٩٢٣ – ١٩٤٥ چاپی یەکەم هەولێر /٢٠٠٧.

١٩٢٥/٢/٢٥ لە کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی گشتی پەرلەمانی تورکیاو ، بە یەك دەنگ بە بریــاری ژمــارە /٥٥٦ بــۆ ســزادانی شــێخ ســەعیدی پــیران و شۆڕشــگێرە چەکدارەکانی کورد لەباکووری کوردستان راگەیاند.

١٩٢٥/٢/٢٥ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا – لوید جۆرج– لە دانیشتنی ئەنجوومەنی گشتی بەریتانیا رایگەیاندو ووتی:–
کورد مافی چارەنووسی خۆی هەیە لەسەر خاکی دێرینی خۆی وەك گەلانی دیکە لە هەرێم و ناوچەوجیهاندا.

١٩٢٥/٣/٣ نووێنەری تورکیا لە بەردەوامی گفتووگۆیەکانی ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان– عسمەت پاشا ئەنوونوو– پۆستی سەرەك وەزیرانی ڕژێمی تورکیای گرتە دەست ، کە دووژمنی سەرەکی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردو کوردستان بوو ، بەتایبەتی لە باکووری کوردستاندا.

١٩٢٥/٣/٤ حکوومەتی تورکیا بەسەرکردایەتی – عسمەت پاشا – ئەنینوو – بە دامەزراندنی دوو دادگای سەربەخۆ لە شاری ئەنگرە کە دەسەڵاتەکانی سنووردار بوو، بەڵام لە دیاربەکر بێ سنووردار بوو.
ئەمەش لەدوای دەست لەکارکێشانەوەی عەلی فەتحی بەگ بوو لە پۆستی سەرەك وەزیرانی تورکیا... کە ئەمەش یەکەم کاری بوو لەدەسەڵاتەکەیدا کە دۆستی نزیکی دامەزرێنەری تورکیا مستەفا کەمال ئەتاتورك بوو. ئەم دادگایانە بەدادگای ناکاوی دانرابوو، کە هەموو دەسەڵاتێکی هەبوو هەتا لەسێدارەدانی بەرامبەر بە سەرپێچکەرانی دژ بەرژێمی تورکیا... ئەم دادگایانەش لە

١٩٢٧/٣/٢ هەڵووەشێندرایەوەو دادگای – یاسای پاراستنی رژێم – جێگەی گرتەوە بەهەمان دەسەڵاتی زیاتر و بۆماوەی دوو ساڵ لەو پارێزگا کوردیانەی باکووری کوردستان.

سەرچاوە :–لازاریف – المسالة الکردیة ١٩٢٣ – ١٩٤٥ چاپی یەکەم /٢٠٠٧ هەولێر.

١٩٢٥/٣/٧ بە هۆی ئاڵۆزیو نا لە باری باری باکووری کوردستان ، شێخ سەعیدی پیران بەردەوامی شۆرشی گەلی کوردستانی لە هەرێمەکەدا راگەیاند ، ئەویش لەپێناو بەدی هێنانی مافەکانی کوردو رزگار بوونی لەژێر دەسەڵاتی رژێمی تورکیا.

١٩٢٥/٣/١٠ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری کوردستان لە شاری سلێمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٥/٣/١٠ رزگارکردنی ناوچەکانی سلێڤانو هازرو ئارگاوەو جۆلەمێرگ ، لە لایەن هێزەکانی شێخ سەعیدی پیران لەباکووری کوردستان لە ژێر دەسەڵاتی هێزەکانی سووپای رژێمی تورکیا.

١٩٢٥/٣/١١ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری –دیاری کوردستان– لەشاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

١٩٢٥/٣/١١ تیمێکی چەکداری سەر بە رژێمی تورکیا چوونە ناو ریزەکانی هێزی چەکدارانی شێخ سەعیدی پیران لە باکووری کوردستان.

١٩٢٥/٣/١٤ کومپانیای–I.P.C– توانی بگاتە رێکەووتن بە بەکار هێنانی مافی خۆی بە پێی گرێبەستی ئیمتیازەکانی تایبەت بە گەران بە دوای چاوگە نەوتیەکان لە ناوچەی پارێزگای کەرکوک لە باشووری کوردستان – بابە گورگور – و لە دوای

کۆتایی ماوەی ئەو گرێبەستە کە کومپانیاکانی – i. p.c – توانی ٢٤ جێگەی بەرهەم هێنانی دیاریکراو ئەنجام بدات بە پێی ئەو گرێبەستە لە رووبەری نزیکەی ٢٤ کیلۆمەتر چوارگۆشە.

واتە کێلگە نەوتیەکانی پارێزگای کەرکوك و خانەقین و کەندیناوەو رۆژهەڵاتی شاری موسل وایان کرد کە کورد بە ئامانجی خۆی نەگات بە دامەزراندنی دەووڵتێکی کوردی لە باشووری کوردستان، بە پێی بریارەکانی کۆمەڵەی گەلان و پەیمانی سیڤەر لە ساڵی ١٩٢٠ و رێکەووتنە هەمەلایەنەکانی نێوان رژێمی شانشینی نوێی ئێراق و بەریتانیا.

ئا لێرەدا کوردو سەرکردایەتی کورد لەو کات درکیان بەو زانیاریانە نەدەکرد بە هۆی زۆری کێشەی نێوان دەسەڵاتدارانی بەریتانیاو سەرکردایەتی کورد لە لەو کات و پاراستنی بەرژەوەندی تایبەتی سەرکردایەتی کورد لە دەسەڵات و سـامانـدا.

گەرنا بار لە باربوو بۆ دامەزراندنی دەسەڵاتێکی کورد لە سەر داواکانی حکوومەتی بەریتانیاو کۆمەڵەی گەلان، بە پێی رێکەووتنەکانی نێوان حکوومەتی ئێراق و بەریتانیا، بە دامەزراندنی دەووڵەتی کوردی لە چوارچێووەی سنووری دیاریکراوی ئێراقی بە زۆر دروستکراو لە سەر خاکی کوردستان.

سەرچاوە:– دراسات جغرافیة الملنیة حول الشرق الاوسط– چاپی یەکەم /١٩٨٣ .

١٩٢٥/٣/٢٠ سەرکردەی کورد شێخ مەحمود بروسکەیەکی داواکاری مافی گەلی کوردی لەباشووری کوردستان ، ئاراستەی سەرەك وەزیرانی ئێران و باڵوێزی ئەمەریکاو باڵوێزی تورکیا و باڵوێزی رووسیاو باڵوێزی فەرنسا کرد لەتارانی پایتەختی ئێران.

١٩٢٥/٣/٢١ راگەیاندنی یەکەم دەستووری شانشینی و رژێمی شانشینی لە ئێراقی دورستکراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان.

١٩٢٥/٣/٢١ راپەرینەکانی کورد لە باکووری کوردستان بەردەوام بوو بە بەرزبوونەوەو هەنگاو نانی بەرەو پێشەوە ، هەر بەو هۆکارە شێخ سەعیدی پیران سەربەخۆیی کوردستانی راگەیاند ، بە کردنی شاری دیاربەکر بەپایتەختی دەسەڵاتی کورد لە باکووری کوردستان .

سەرهلدانا شێخ سەعید، مەحکومێن پێشین ل بەر سێپێیان، جێ: دیاربەکر، سال: ...
...ێ وێنەیەی پێشووی شێخ سەعید و هاوەڵانی سەعید ئایدۆکموش لەمزایەدەیەکی تو...
...ەتەوەو "مالمیسانژ" لەوی خواستوتەوە.

١٩٢٥/٤/٣ کار بەکاری کاتژمێری هاوینە کرا لە تەواوی بەریتانیا ، کە ئەو ڕۆژە ڕێکەووتی ڕۆژی جەژنی فەسیحی مەسیحیەکان بوو لەجیهاندا.

١٩٢٥/٤/١٥ کۆچی دوایی هونەرمەندی شێووەکاری ئەمەریکی -جۆن سینگەر سارجنت-، لەشاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، بەبێ ئەوەی ژنو منداڵ لە دوای خۆیدا بەجێ بهێلێ ، جگە لەخۆشەویستیو ڕێز گرتنی دەووروبەری نەبێلە وولاتەکەدا .

شایانی باسە کە سارجنت لە١٨٥٦/١/١٢ لە شاری فرورەنسای ئیتاڵیا لە

دایك بووە ، ئەویش لە دایك وباوکێکی رەسەنی وویلایەتەکانی ئەمەریکی .. سینگەر سارجنت دیارترین هونەرمەندی شێووەکاری ئەمەریکی سەدەی نۆزدەم بووە ، کە لە سەردەمی خۆیدا پرۆتریێت کیشێکی بێ هاوتا بووە لەجیهاندا.

١٩٢٥/٤/١٥ بە هۆی کاردانەوەی کاریگەری شۆرشی کورد لە سەر باری دەسەلاتی تورك لە باکووری کوردستان ، رژێمی تورکیا لە شاری بەتلیس چوار سەرکردەی کوردی لەسێدارەدا ، کە دوویان – یوسف زەیاو سەرهەنگ – بوون ، لەهەمان کات هەولی دەستگیر کردنی شێخ سەعیدی پیران بەردەوام بوو. لەلایەن رژێمی تورکیا.

١٩٢٥/٤/١٨ لە ئەنجامی بەردەوامی شەرلە نێوان چەکدارانی کورد و هێزەکانی سووپای ئێراق ، شۆرشگێرە چەکدارەکانی ئێزیدی لەناوچەی سنجار لە باشووری کوردستان ، توانیان فرۆکەیەکی جەنگی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بخەنە خوارەوە لەناوچەکەدا .

١٩٢٥/٤/٢٤ شۆرشە مەزنەکەی شاری ئامەد – دیاربەکر– کۆتایی هات لەباکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی تورکیا ، لە ئەنجامی خیانەت کردن ناپاکی – قاسم جیرۆ– و جاشە کوردە خۆ فرۆشەکان شۆرشەکە بەرەو توانەوە هەنگاوینا لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٥/٤/٢٧ لە دوای کۆتایی هاتنی شۆرش و خیانەتی قاسم جیرۆدا لە گەل لایەنگرەکانیدا ، شێخ سەعیدی پیران دەستگیرکرا لەگەل ٥٦ لە هەڤالەکان و کەسایەتی ناوداری دیکە لە شۆرشگێری نەتەوەیی کورد لە باکووری کوردستان.

١٩٢٥/٥/٢ هێزەکانی سووپای ئێراق و بەریتانیا بەسەرکردایەتی – دبسی و یاسین هاشمی– لە کۆنگرەیەکی هاوبەشدا لەشاری کەرکوك ، ئەویش لە پێناو دارشتنی پیلان بۆ لەناو بردنی شێخ مەحمودی حەفید ئەنجامدرا ، لە باشووری کوردستان .

١٩٢٥/٥/٤ سەرکردەی کورد شێخ سەعیدی پیران بەیاننامەیەکی بلاو کردەوە ، کە ئەو کات فەرەنسا سووپای لەژێر دەست دابوولە ناوچەکە ، لە دوای شکاندنی شۆرشگێران و گەرانەوەیان بۆ وارتوو، لە باشووری کوردستان ژەندرمەکانی تورك هەر دێیەکیان بکەوتایە بەر دەست دەیان سووتاند لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/٥/١٣ كۆماری توركمەنستان وەك دەوڵەت لەناو سنووری نوێی یەكیەتی سۆڤیەت پێك هێنرا ، كە بەر لەو مێژوو وولاتێك نەبوو بەناوی توركمەنستان ، تەنیا هەرێمێكی زۆرینەی دانیشتووانی تورك نەبێ لە ناوچەو كێشووەرەكەدا ...؟..!.

١٩٢٥/٥/٢٠ زاناو كیمیاناسی بەناوبانگی جیهانی – دكتۆر داڤید وارن– لە باكووری ئۆستراليا چاوی بەجیهان هەڵهێناوە... لە شارەكانی – سیدنی ولاوكۆستن قۆناخەكانی خوێندنی تەواوكردووە... هەروا لە زانكۆی سیدنی كۆلێژی زانستی تەواوكردوە بەپلەی شەرەف.

دوای تەواوكردنی قۆناخەكانی خوێندن وەك پرۆفیسۆرێك وانەی كیمیای ووتۆتەوە... لە ساڵی ١٩٥٠ وەك كیمیازانێك لەبواری سووتەمەنی رۆكێتدا لە – وۆمیرا – لە باشووری ئوستراليا كاری كردووە... لە ساڵی ١٩٥٣ لە تاقیگەی تووێژینەوەی فرۆكەوانی كاری كردووە... ئەم مرۆڤە بوو لە ساڵی ١٩٥٨ بۆ یەكەم جار... سندوقی رەشی پراكتیزی جیهانی دروستكرد.

لە ساڵی ٢٠٠٢ دا پاداشتی – Ao – ی فرۆكەوانی ئوستراليای پێ بەخشرا.

جێگەی باسكردنە كە سندووقە رەشەكە بریتیە لە دوو سندووقی – سوور– یا – پرتەقاڵی – لە رووخساری دەرەوەیان هاوشێوەن و لە پێك هاتەی ناوەوەیان جیاوازن... درێژەی هەر یەكێكیان ٥٠ سم و پانیان ١٢,٥ سم و بەرزیشیان ١٧,٥ سم... كە دەكەونە كۆتایی كلكی فرۆكەكەدا .

١– سندووقی یەكەم كارەكەی بریتیە لە تۆماركردنی زانیاری ژمارەیی و بەها فیزیاییەكانی وەك – كات , خێرایی , ئاراستەی فرین.

٢– سندوقی دەنگەكانی وەك – گفتووگۆی نێوان دەستەی فرۆكەوانی و مشتوومرەكان و هاواری فریاكەوتن... لە سندووقەكەش زیاتر لە ٣٠٠ جۆرە زانیاری لە سەر گشتی فرۆكەكە تۆماردەكات، كە بریتین لە خێرایی باو بەرزی و پێوانەی خێرایی ستوونی و ئاسۆیی و پلەكانی لادانی فرۆكەكەو پلەی گەرمی دەرەوەی فرۆكەكەو بارودۆخی ناووخۆو دەرەوەی فرۆكەكە لە ئاسماندا.

ئەم سندووقانەش بۆ ماوەی ٣٠ خوولەك بەرگری گەرمی دەگرن گەر پلەی گەرمی ١١٠٠ پلەی سەدی بێ.

هەروا بۆ ماوەی ۳۰ رۆژ بەردەوام نیشانەی – سیگنالی – سەروبیستن و لەرە لەری رووناکی بەرزی – ۳۷,٤ کیلۆ هێرتزی دەنێرێت، کە لە ناو بەفرو لە دووری دەیان کیلۆمەترو لە قووڵایی ۲۰۰۰۰ پێی ژێر ئاوەوە هەستیان پێدەکرێت و دەناسرێنەوە. هەروا تۆمارێکی تۆمارکردنی زانیاری تیایە کە پانیەکەی ۷ سم و توانای ۲٥ کاتژمێر تۆمارکردنی هەموو گفتووگۆو کێشەو گرفت و رووداوێکی هەیە. لە کاتی کارکردنی فرۆکە لە هەلسان و تا نیشتنەوەی لە سە زەوییدا.

۱۹۲٥/٥/۲٤ رژێمی تورکیا دووبارە بەردەوام بوو لە هێرش کردنە سەر شۆرشگێرانی کورد لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی لە ژێر دەسەڵاتەکیدا ، سەرەرای بەرەو توانەوەی شۆرشەکە بەهۆی دەستگیرکردنی شێخ سەعیدو هەڤالانی لە هەرێمەکەودا ، بەهۆی خیانەتکردنی کوردە خۆفرۆشەکان لە پێناو بەرژەوەندی تایبەتیان لە گەڵ رژێمی تورکیا .

۱۹۲٥/٦/۲۳ دامەزراندنی کۆمەلەی کورد لەشاری ئەستانە لە باکووری کوردستان بە ناوی – کوردستان تەعالی جەمعیەتی– لە هەرێمەکەدا .

۱۹۲٥/٦/۲۹ دادگای رژێمی تورك لە پارێزگای دیاربەکر، لە باکووری کوردستان بریاری دادگاییکردنی شێخ سەعیدو هەڤاڵەکانی راگەیاند بە لە سێدارەدانی سەرکردە شۆرشگێرە کوردەکان ، کە سەرۆکی دادگا چەند خالێکی لە بریارەکە خووێندەوە بۆ شۆرشگێران .

لە کاتی خووێندنەوەی بریارەکە گووتی:–

هەندێکتان هانی کۆمەلانی خەلکی دەدەن لە پێناو بەرژەوەندی کەسیو ، هەندێکیشتان دژایەتی کردنی رژێمتان کردووە لەرێگەی کاری رامیاری بە پالپشتی بێگانەو هەمووتان لەسەر یەك خاڵ کۆکن ، کە ئەویش دامەزراندنی کوردستانی سەربەخۆیەو ئێستاش سزای خووێنرشتنەکانی خۆتان وەردەگرن لە لایەن دادگای تورکیادا .

۱۹۲٥/٦/۳۰ پێشەواو رابەری کورد لە باکووری کوردستان شێخ سەعیدی پیران لە سێدارە درا لەلایەن رژێمی تورکیا لەگەڵ ٤٦ هەڤالی لە ماوەی دوو کاتژمێر... کە بووە هۆی پەلاماردانی تەواوی باکووری کوردستان بە نانەوەی ترس و تۆقاندنی جەماوەری شۆرشگێری کورد. بە تایبەتی لە هەردوو بواری نەتەوەییو نیشتمانیدا .

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە شێخ سەعیدی پیران ناوی تەواوی – شێخ سەعید شێخ مەحمودی شێخ عەلی – یەو لە ساڵی ١٨٦٥ لە قەزای بالۆ لە وویلایەتی – ئەلازخ – لە باکووری کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە هەرێمەکەدا.

هەروا شێخ سەعید خووێندنی لە سەر دەستی باوکی و لە لایەی هەندێ لە مۆریدەکانی باوکی تەواو کردووە ، دوای ئەوە بنەماکانی شەریعەت و مێژووی ئیسلامی خووێندووە... دوای مردنی باوکی رابەری تەریقەتی بۆ گۆزراوەتەوە ... هەروا لە باوکیەوە بووە رابەری تەریقەتی نەقشەبەندی لە – بالۆ – و ژمارەی مۆریدەکانی گەیشتۆتە دەیان هەزار کەس لە هەرێمەکەو کوردستاندا .

کە لە نێوانیاندا چەند تورکێکی تیا بووە ... بەڵام ئەوانی دیکە هەر هەموویان کورد بوونە . شێخ سەعید سەرەڕای شێخایەتی زانایەکی مەزن و لێهاتوو بووەو باوەری بە خوورافیات نەبووە و هەرگیز خۆی بە پیرۆز نەزانیووە لە بەردەم جەماوەردا ، شێخ سەعید هەر لە سەرەتای دامەزراندنی رێکخراوو کۆمەڵی رامیاری لە باکووری کوردستان لە نێوان ساڵەکانی ١٩٠٨– ١٩٢٣ بەشداریەکی چالاکانەی کردووە لە چالاکیە رامیاریەکان و پەیووەندیەکی بە هێزی هەبووە لە گەڵ خێزان و بنەماڵە کوردەکان وەك – بەدر خانیەکان ، شێخ عوبێدولا ، و سەر کردە رامیاریەکاندا

هەروا شێخ سەعید نازناوی شێخ سەعیدی پیرانی وەرگرتووە ، کە نەسەبی دەگەرێتەوە بۆ گوندی – پیران – کە گوندێکی کوردیەو لە نزیك شارۆچکەی بالۆیە ... لەم گوندەدا یەکەم رووبەروو بوونەوە لە نێوان کوردو هێزەکانی

سووپای تورك روویداوه ... شۆرشی شێخ سەعید لە ١٩٢٥/٢/٨ دەستی پێکرد و بەردەوام بوو تاکوو لە لایەن هێزەکانی سووپای تورك بە رێ نیشاندەرانی کوردی خۆفرۆش لە ١٩٢٥/٤/١٠ دەستگیر دەکرێت لە گەڵ هاوریکانیدا .

ئەوانیش – شێخ عەلی ، شێخ غالب ، رەشید ئاغا ، محەمەد ئاغا ، تەیموور ئاغا – و تا لە ١٩٢٥/٦/٣٠ بریاری لە سێداره دانیان بۆ دەر دەچیٚ و شێخ و هاورێکانی لە گۆرەپانی مزگەووتی گەووره لە شاری دیاربەکر لە باکووری کوردستان بریارەکەیان جیٚ بە جێکرد لە شاری دیاربەکری کوردستاندا .

١٩٢٥/٧/١١ کۆمیتەی نێوودەووڵەتی سەر بە کۆمەڵەی گەلان ئاکامی لێکۆلینەوەی خۆی بڵاو کردەوه ، کە وویلایەتی موسل بکەوێتە ژێر کۆنترۆلی کۆمەڵەی گەلاّن بۆ ماوەی ٢٥ ساڵو لە هەمان کات زمانی کوردی زمانی فەرمی بێتو وویلایەتەکەش ئیدارەی کورد بیگێرێت لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/٧/١٦ مێژوونووس و نووسەرو رووناکبیرو کەسایەتی ناوداری کورد و ئێراق – محەمەد ئەمین زەکی – بەجێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی نووێنەران و سەرۆکی لێژنەی سەربازی هەلبژێردرا لە ئێراق ، کە بە گرنگترین لیژنەی پەرلەمانیەکان دادەنرێت لە دەسەلاّتی ئێراق.

١٩٢٥/٧/١٦ ئەنجوومەنی گشتی کۆمەڵەی گەلاّن کۆبوونەوەی خۆی گرێداو دوا راپۆرتی هەلسەنگاند ، لە بارەی وویلایەتی موسل ، لەو کۆبوونەوەیە رەشید بەگی نووێنەری تورکیا ووتی:–

تەنیا لە ئێرانو تورکیا کورد هەنو لە ئێراق کورد نیەو نژادیان جیاوازه

لەگەڵ نژادی تورك و عەرەب و فارس لەهەرێمە جیاجیاكان –...!. كەچی كورد لەو كاتە لەپارێزگای موسل ٨٥٪ دانیشتووانی بوون ، سەرەرای ماوەنەدان بەجێنشین بوونی كورد لەسەر خاكی دێرینی لە كوردستان بەر لە تورك و عەرەب بەسەدا ساڵ لە كێشووەرەكەدا .

١٩٢٥/٧/١٦ لە مێژووی دامەزراندنی دەوڵەتی ئێراق بۆ یەكەم جار ئەنجوومەنی نوونەرانی ئێراق – المجلس النیابی– كۆبۆوە لە وولاتەكەدا .

١٩٢٥/٧/١٧ مۆركردنی رێكەووتننامەی قەدەخە كردنی بەكارهێنانی چەكی ژەهراوی دژی مرۆڤ ، كە/ ١١٣ وولات بڕوایان پێدراو لەلایەن دەوڵەتە هاوبەشە رێكەووتووەكاندا ، كە دەوڵەتە زلهێزەكانیشی تیا بوو مۆركرا ، ئەمەش دوای ئەوەی كە ترسناكی ئەم چەشنە چەكانە لە كاتی بەكارهێنانیدا لە شەڕی یەكەم دەركەووت ، كە كاتێك ئەڵمانەكان لەدژی فەرەنسیەكان ئەو جۆرە چەكەیان بەكارهێنابوو لەئاكامدا قوربانییەكانی گەیشتە –١٠٠– هەزار كوژراو –١– ملیۆن زامدار لە بەرەكانی شەڕدا .

١٩٢٥/٨/٢٣ بە هۆی بارودۆخی كوردستان كوونسلی بەریتانیا لە شاری– تەبریز– كە شارێكی ئەزەریە لە باكووری رۆژئاوای ئێران– نامەیەكی ئاراستەی باڵوێزی بەریتانیا كرد لە تاران ، ئەویش بەدیاریكردنی داوای عەلی رەزا ، لە پێناو سەردانی بۆ بەریتانیا لە بارەی هەڵوویستی كورد بەرامبەر بە شۆرشی شێخ سەعیدی پیران لە باكووری كوردستان و كاردانەوەی لەسەر رۆژهەلاتی كوردستاندا .

١٩٢٥/٨/٢٧ دەست پێكردنی شاڵاوی دبلۆماسی لە لایەن حكوومەتی بەریتانیا دژ بە كارە نامرۆڤایەتیەكەی رژێمی تورك... كە ئەنجامی دابوو دژی ئاشووری و كلدان و كورد لە شاری موسل و دەووروبەری ئەویش بە دەركردنیان و هێنانی نەتەوەی عەرەب بۆ جیگاكانیان.

شایانی باسە لە دوای داگیر كردن و بەعەرەبكردنی خاكی باشوورو رۆژئاوای كوردستان بە هۆی فتووحاتی ئیسلامی و دوای ئەویش ئیمپراتۆریەتی عوسمانی رۆڵی سەرەكی و بنەرەتیان هەبووە لەداگیركردن و بەعەرەبكردن

لەباشووری کوردستان لەهەموو بوارەکاندا .

١٩٢٥/٩/٣ وەزیــری موســتەعمەراتی بــەریتانیا لەوتارێکیــدا بەرامبــەر بەپەرلــەمانی بەریتانیا ئاماژەی بەو بابەتە داوە ، کە سیستەمی کارگێری ئیستا یاریدەی پیـادە کردنــی راسـپاردەکانی ئـەو لیژنەیـەی سـنوور دەدات و حکوومـەتی ئێـرائیش بـەلێن دەدات ، کـە ئـەو کارانـە جێبـەجێ بکـات کـە لـە راپۆرتەکـە داهاتبوون . بەتایبەتی لەو شووێنانەی کە زۆربەیان کوردن لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/٩/٥ رژێمی تورکیا لە شاری دیاربەکر ٥٢ شۆرشگێری کوردی لەسێدارە دا بە هۆی بەشداریکردنیان لـە شۆرشـەکانی شـێخ سـەعیدی پیران دژی رژێمـی تـورك لـە باکووری کوردستان.

١٩٢٥/٩/٢٣ سـکرتێری گشتی ئەنجوومـەنی کۆمەڵـەی گـەلان نامەیـەکی ئاراسـتەی دادگـای نێودەوڵـەتی کـرد ، ئـەویش بـە مەبەسـتی چـارە سـەری کێـشەی کـورد لـە ویلایـەتی مووسـڵ ، لـەناو دەسـەلاتی نـوێی ئێـراق ، کـە تـەواوی باشـووری کوردستانی پێ لکێنراوە .

١٩٢٥/٩/٢٤ دەسەلاتی ناوەندی شانشینی ئێراق ، هێزێکی لە ٢٥٠ چەکدار پێك هێنا لـە ژێـر سەرپەرشـتی بەرێوەبـەری گـشتی پـۆلیس ، لـە پێنـاو دامرکاندنـەوەی جمووجـۆڵی شۆرشـگێرانی بزووتنـەوەی رزگـاریخوازی کـورد لـە باشـووری کوردستاندا .

١٩٢٥/٩/٢٦ رژێمی تورکیا لە دوای دەستگیر کردنی هاورێ و هاوکاری رابەری کورد شێخ سەعیدی پیران ، کەسایەتی ناوداری ئەرمەنی- یۆگۆس ماکار ئەسکەندەر- یان لە سێدارەدا.

١٩٢٥/٩/٢٧ لــــه ســــێدارەدانی کەســــــــایەتی و سـەرکردەی کـورد شێخ عوبێدوڵای نەهری شێخ عەبـدولقادر شـەمدینای لــه گــەڵ یــەکێك لــە کورەکانی و کۆمەڵێك لە سـەرکردە کوردەکـان بـە بیـانووی ئـەوەی کـە پەیوەنــدی لــە گــەڵ بزووتنــــــــەوەی رزگـــاریخوازی کـــورد هـــەبووە جێگـــەی

باسـکردنە کە شێخ عەبدولقادر شـەمزینی لـە سـاڵی ١٨٥١ چـاوی بـە جیهـان هلـهێناوە لـە بـاکووری کوردسـتان. ئـەم کەسـایەتیە لـە بنەماڵـەی عوبێـدولای نەهریـە، بەشـداری لـە جـەنگی نێـوان هـەردوو ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی و ڕووسیای قەیسەری کردووە.

هەروا یەکێك بووە لە پاڵ باوکی بەشـداری لـە شۆرشـی سـاڵی ١٨٨٠ کـردووە، دوای ئەوە ی کە وولات بەدەرکرا لـە لایەن دەسـەلاتی عوسمـانی و نیشتەجیٚ بوو لە وولاتی ئێستای سعوودیەی عەرەبی لە سەر داوای سولتلنی عوسمـانی سولتان عەبدولحەمید لە شاری مەککەی سعوودی گەراوە ئەسـتمبوڵ، دوای گەرانەوە ی چووە ریزی کۆمەلـەی ئیتحـادو تـەرەقی بەشـێووەیەکی نهێنـی کـە ئەمەش دوا کارەکانی بوو لە ژیانیدا.

دوای ئـەوەی کـە ئاشـکرابوو لـە کۆمەلەیـە کـار دەکـات دووبـارە سـولتانی عوسمانی سولتان عەبدولحەمید لە ئەسـتەموڵ دەری کـردوو چـووەوە وولاتـی سعوودیە و لـە شـاری حیجاز نیشتەجیٚ بوو. دوای کودەتاکـەی سـاڵی ١٩٠٨ دووبـارە گەرایـەوە شـاری ئەسـتەمۆل و چـەند پلـەو پۆسـتی وەرگـرت لـە دەووڵـەتی عوسمـانی. لـە کارەکـانی بـەردەوام بـوو تـا لـە لایـەن دەسـەلاتی

عوسمانی لە سێدارە دراو چووە ریزی نەمرانی کوردوکوردستان.
سەرچاوە:- گۆڤاری ژین /۱۹۹۹ ل/۳٥ - ٦٥ .

۱۹۲٥/۹/۲۹ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان داخوازیەکی ئاراستەی دادگای نێوودەوڵەتی کرد لە بارەی وویلایەتی موسڵو کێشەی کورد ناوچەکەدا .

۱۹۲٥/۹/۳۰ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لێژنەیەکی لێکۆلینەوەی دامەزراند لەبارەی باری وویلایەتی موسڵ ، کە بەریتانیاو تورکیا کێشەیان لەسەری هەبوو، کە چی ناوچەیەکی باشووری کوردستان بوو لە کێشووەرەکەدا .

۱۹۲٥/۱۰/٦ کۆمەڵەی گەلان لە خوولی /۲۷ی ئاسایی خۆیو لە ئاکامی راپۆرتە هەمەلایەنی لێژنەکان بریاریدا ، کە وویلایەتی موسل بە دەووڵەتی ئێراقی دورستکراوی نوێ بلکێنرێ.... شایانی باسە دووژمنانی کورد لە هیچ کاتو ساتێك دۆستی کورد نەبوونەو نابن گەر بەرژەوەندی خۆیانی تیا نەبێ لە هەموو بوارەکاندا .

۱۹۲٥/۱۰/۱٦ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان بریاریدا ، بەلکاندنی باشووری کوردستان بە رژێمی شانشینی ئێراق... لەهەمان کات کۆمەلەی گەلان بەپێی ئەو بڕیارەیدا ، کە حکوومەتێکی کوردی ناوخۆیی لە چوارچێووەی سنووری دورستکراوی ئێراق دابمەزرێت لە باشووری کوردستاندا .

۱۹۲٥/۱۰/۱۷ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە بریارێکیدا ، کە بەوەندە وازی هێنا کە داوا لە حکوومەتی بەریتانیا بکات بە دامەزراندنی ئیدارەی کوردی لە ناوچە کوردیەکان ، لەناو سنووری دورستکراوی ئێراق ، بەڵام ئەوانەی لەناو بەڵگە نامەکانیان هەبوو هەر هەمووی لەسەر لاپەڕەکانی بەوشکی مانەتەوە لە کۆگاکاندا .

۱۹۲٥/۱۰/۲٥ رژێمی تورکیا یاسای جلوبەرگی راگەیاند ، ئەویش بە قەدەخەکردنی پۆشینی جلوبەرگی نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی .
بە لە بەرکردنی جلوبەرگی ئەورووپی ، ئەم یاسایەش تایبەت بوو بە گەلی کوورد لە باکووری کوردستان .

۱۹۲٥/۱۰/۲٦ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری - رۆژە ئەلیوسف - لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر، کە بەرگەکەی بە وێنەی دەستی هونەرمەندی ئیتالی لیسیان کێشرابوو... هەروا وێنە کێشی ئەرمەنی - ساروخان - رۆڵی گرنگی هەبوو

لەوێنە جۆراوجۆرەکانی ناوەرۆکی گۆڤ رۆزا ئەلیوسف، کە تاکوو ئێستاش ئەو گۆڤارە لە بڵاوکردنەوەی بەردەوامە لە شارەکەدا.

١٩٢٥/١٢/١٣ رژێمی نوێی کۆماری تورکیا بەسەرکردایەتی مستەفا کەمال ئەتاتورک بڕیاری ژمارە /٦٧٧ ی دەرکرد لە مادەی /١ ی بڕیارەکەدا هاتووە بەداخستنی هەموو تەکیەی ئایینی لەسەر خاکی دیاریکراوی نوێی رژێمی تورکیا.
ئەو باڵەخانەو خانوو زەویانەی کە خاوەنداریەتی تایبەت و گشتی بوون گرتیەوە، لە گەڵ جێگەی پیاوانی ئایینی و دەروێشەکانیان.
کە ببووە جێگەی پەیوەندی پیاوانی ئایینی و ئایین پەرستی لەو وڵاتە دروستکراوەدا بەپێی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ کە زیاترلە٢١٢ هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشەی لە خاکی کوردستان پێوە لکێنراوە لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٥/١١/١٥ لە دوای گفتووگۆی چڕی نێوان ئەندامانی کۆمەڵەی گەلان ، هێڵێکیان دەستنیشان کرد ، کە بە هێڵی برۆکسل ناوزەند کرا لەلایەن هەردوو حکوومەتی تورکیاو بەریتانیاو هێڵەکەیان پەسەند کرد بەدانانی سنوور لە نێوان ئێراق و تورکیا لەسەر خاکی باشوورو باکووری کوردستان لە ناوچەکەدا.

١٩٢٥/١١/٢١ ئەنجامدانی کۆبوونەوەی دادگای نێوودەوڵەتی ، کە یەکێك لە خاڵەکانی نامەی سکرتێری گشتی کۆمەڵەی گەلان بوو ، لەبارەی سیستەمی نوێی دەسەڵاتی تایبەت بە کورد لەباشووری کوردستان لە ویلایەتی موسل لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/١١/٣٠ رژێمی تورکیای نوێ بە سەرکردایەتی مستەفا کەمال یاسایەکی راگەیاند بە قەدەخەکردنی رێنماییەکانی رێگەی سۆفیە ، کە بووە هۆی داخستنی دەرگای تەکیەکان و لە سێدارەدانی دەیان کەسایەتیئایینی لە شێخ و زانای ئایینی ئیسلام لە باکووری کوردستان.

١٩٢٥/١٢/٦ لێژنەی یەکلاکردنەوەی ویلایەتی مووسڵ ، ئاکامی لێکۆڵینەوەکەی بە بڕیارێك بۆ کۆمەڵەی گەلان بەرز کردەوە ، ئەویش سەبارەت بە کێشەی ویلایەتی مووسڵ بوو ، کە زۆربەی دانیشتووانی ئەو پارێزگایە کوردبوون لە هەرێمەکەدا . بە پێچەوانەی دانیشتووانە عەرەبەکان لە شارەکەدا .

١٩٢٥/١٢/١٢ سەرەك وەزیرانی ڕژێمی فارسی لە ئێران ڕەزا شا هەلبژێردرا بە شای ئێران لەلایەن ئەنجوومەنی وەزیران لە وولاتەكەدا .

١٩٢٥/١٢/١٢ بە گەیشتنی بنەماڵەی بەهلەوی بەگرتنە دەستی دەسەلاتیان لە سەر ئێران و بە دامەزراندنی ڕەزا شا خان لەسەر ئێران ، ... كە هیچ سوودێكی نەبوو بۆ دانیشتووانە مەسیحیەكان بە كوردو ئەرمەن و ئاشووری ، بە تایبەتی لە ڕۆژهەلاتی كوردستانی داگیر كروای ژێر دەسەلاتی ڕژێمی فارس لە ئێراندا .

١٩٢٥/٢/١٣ یەكەم شەڕی چەكداری لە نێوان لایەنگرانی شێخ سەعیدی پیران و هێزەكانی سووپای ڕژێمی تورك دەستی پێكرد لە باكووری كوردستانی داگیر كراوی ژێر دەسەلاتی توركیا ، كە ئەمەش بووە هۆی بەهێزبوون و بەرزبوونەوەی جوولانەوەی ڕزگاری گەلی كوردستان لە بواری نەتەوەیی و نیشتیمانی ، هەر چەند كەسایەتیەكی ئاینی لایەنی بالا دەستر بوو لە ناو جوولانەوەی ڕزگاری كورد ، كە ئەمەش هۆكاری زوویی بوو بە لە ناوبردنی ئەم شۆڕشەدا لە باكووری كوردستان و شێووەو شێوازی دیكەش لە باشووری كوردستان .

١٩٢٥/١٢/١٦ لە دوای چەندین كۆبوونەوە دادگای كۆمەڵەی گەلان لە شاری لاهای پایتەختی هۆڵەندی ، بڕیاریدا بە لكاندنی وویلایەتی موسڵ بەحكوومەتی ئێراقی شانشینی نوێ ... سەرەڕای ئەوەی كە كۆماری نوێی توركیا ، بە سەركردایەتی كەمال ئەتاتورك ناڕەزایی خۆی بەرامبەر بەو بڕیارە دەربڕی و بە دەستگیر نەبوون پێی .... بەلام ئەوبڕیارە ئاوات و ئامانجەكانی بەریتانیای چەسپاند لەناوچەو هەرێم لەگەڵ گەورەترین دەستكەووت بۆ عەرەب لەسەرخاكی كوردستان بەتایبەتی لەرۆژئاواو باشووری كوردستان.

١٩٢٥/١٢/١٩ نووسەرو ڕووناكبیرو پرۆفیسۆری بە ناوبانگی بەریتانی- ئەرنولد فوینی- دەڵێ:- هەرچەندە مشت و مڕو وتوو وێژ قووڵ دەبوونەوە لە ناو كۆبوونەوەی كۆمەڵەی گەلان لەگەڵ دۆستە توركەكان ، كێشەی كورد زیاتر قووڵ دەبووەوە لە سەر گفتووگۆیەكان لەم بوارەدا .ئەویش لە داهاتووی كورد لە كوردستاندا .

١٩٢٥/١٢/٢٦ لـه ئاكـامی شـەڕی یەكـەمی جیهـانی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی لەبـەر یـەك هەڵووەشـانەوە . لـە سـەر وویلایـەتی موسـل لـە نێـوان دەووڵـەتی توركیـاو بەریتانیاو ئێراق – كە ئەو كات ئێراق لە ژێر ئینتدابی بەریتانیا بوو – كێشە پەیـدابوو، كـە ئەنجوومـەنی كۆمەڵـەی گـەلان بـەبریارێك ئـەو كێشـەیەی بـە قازانجی ئێراق یەكلا كردەووە.

خارطة قديمة لولاية الموصل موضحا فيها السناجق الثلاث

كە رژێمی نوێی توركیا سەری نەهێنایە بەر ئەو بریـارە... تـا لـە ١٩٢٦/٦/٥ دا پەیماننامەیەك لە نێوان بەریتانیاو ئێراق و توركیا لـە ئەنكـەرە مۆركرا... كـە بـەپێی ئـەم پەیماننامەیە توركیا لـە بەرامبـەر هەنـدێ بەرژەوەنـدی ئـابووری و رێـوو شـووێنی ئـەمنی دژ بـەكورد و خـاكی كوردسـتان دەسـتی لـە وویلایـەتی موسل هەلگرت كرد بۆ ئێراق.

هەروا مادەی/١٤ ی رێكەووتنامەكە تایبـەت بە رێژەی لـە ١٠٪ی مـافی ئیمتیـاز بـوو كـە بـە پێـی مـاددەی/١٠ ی ئیمتیازنامـەی ١٩٢٥/٣/١٤، كـە دەبووایـە كۆمپانیای نەوت بە دەووڵەتی توركیای بدایە بۆ مـاوەی /٢٥ سـاڵ... كـە ئـەو

کات ئـەو بەشـە نەوتـە بە نیـوو ملیـۆن پاوەنـدی ئیسترلینی مەزەنـدە دەکـرا.
هەروا مادەی /١٠ی ڕێکەووتنامەکەش ماف بەهەردوو لایەنی ڕێکەووتنامەکە دەدا بۆ بەر پەرچدانەوەی هێرش و پەلاماری خێڵەکی کە ٧٥ کیلۆمـەتر بێنـە ناو خاکی یەکترەوە.
بەڵگەش بۆ ئەم راستیە کە پرۆفیسۆر – رۆبرت ئۆلسن – ی شارەزا لـەبواری رامیاری ومێژووی رۆژهەلاتی ناوەراست،پێیوایە کە تورکیا بۆ دامرکاندنەوەی شۆرشی شێخ سەعیدی پیران لـە ساڵی ١٩٢٥ ئـەو دەسـت هەلگرتنـەی بۆ بەریتانیا کردو ئەو رێکەووتنامەیە سنووریەی مۆرکرد لـە پێنـاو گـەمارۆدان و دامرکاندنەوەی شۆرشی کورد لە باکووری کوردستان.
سەرچاوە:– لازاریف – کێشەی کورد – ١٩٢٣– ١٩٢٥ – چاپی یەکەم –هولێر / ٢٠٠٧

١٩٢٦

١٩٢٦/١/٥ مـۆرکردنی پـەیمان لـە نێـوان هـەر چـوار دەڵەتـەکانی ، بـەریتانیاو فەرەنـسا و ئێـراق و تورکیـا ، لـە ئـەنجام رژێمـی تورکیـا ، دانـی بـەوەنا کـە وویلایـەتی مووسڵ بەشێك بێت لە سنووری دیاریکراوی ئێراق.
کە لەو کات ٨٠٪ دانیشتووانی پارێزگای موسل و دەووروو بەری کورد بوون ، بە تایبەتی لە پۆژئاواو باکوورو رۆژهەلاتی پارێزگاو ناو شاری مووسڵیشدا .

١٩٢٦/١/٧ دامەزراندنی کۆمەڵەی زەردەشتی ، کە مەلبەنـدی سـەرەکی لەشـاری بەغدای پایتـەختی ئێـراق بـوو ، لـە هـەمان کات لقی لـە پارێزگـای هـەولێرو سـلێمانی هەبوو لەباشووری کوردستان .
کە ئەم کۆمەڵەیە رۆڵی گرنگی هەبوو لـە بەرۆشـنبیرکردنی بـیری نەتەوایـەتی لەهەرێمەکەو کوردستان.

١٩٢٦/١/٩ رۆژنامـەی– بـانگی کوردسـتان – مۆڵـەتی لە لایـەن وەزارەتـی نـاوخۆی ئێـراق پێدرا ، بەخاوەن ئیمتیاز بۆ مامۆستا مستەفا پاشـای یـاملکی کـە تـەنیا دوو ژمارەی لێ بلاوکراوە.

١٩٢٦/١/١٣ باشـووری کوردسـتانی لکێنـراو بەشانـشینی ئێراقـی دورسـتکراو ئـەویش بـەپێی رێکەووتننامـەی مـۆرکراو لـە نێـوان بـەریتانیاو ئێـراق، دوای ئـەوە بـە پەسـەند کردنـی لەلایـەن ئەنجوومـەنی کۆمەڵـەی گـەلان لـە شـاری پاریـسی

پایتەختی فەرەنسادا .

١٩٢٦/١/١٨ لـە دوای پەسـەند كردنـی هێڵـی برۆكسل لـە لایـەن كۆمەڵـەی گـەلان بـە دیـار كردنی سنوور ، لەلایـەن رژێمـی توركیا و مۆركردنی پـەیمانی نێوان توركیاو بـەریتانیا ، ئـەویش بـە سـوودمەندی لـەو ئـاڵوو گـۆڕە گونجـاوەدا ، بـە دامركاندنەوەی شۆڕش لە باكووری كوردستان.

١٩٢٦/١/٢١ لەوكاتـەی كـە سـەرەك وەزیرانـی ئێراق بەرامبـەر بە ئەنجوومـەنی نووێنـەرانی ئێراقی وەستاو گووتی:-
ئەو وولاتە زیندوو ئارام نابێت گەر هـەرتاكێك كۆمـەلانی گـەلی ئێراق نەگاتـە مـاف خـۆی- ئـەویش بەدانی ماف كـورد بەگێڕانی ئیدارەی خـۆی لەهـەرێمی كوردستان و زمانی كوردی ببێتە زمانیفەرمی ئاخاوتن پێكردن و خووێندن- لە هەرێمەكەدا .

١٩٢٦/١/٢١ ئەنجوومـەنی نووێنـەرانی حكوومـەتی شانـشینی ئێـراق ، بـلاوی كـردەوە ، ئـەویش بەرەزامەنـدی كردنـی لـە سـەر بـوونی زمـانی كـوردی بـەزمانی فـەرمی لەپال زمانی عەرەبی لە ئێراقدا .
شـایانی باسـە زمـانی كـوردی لەناوچـەكانی كوردسـتانی ژێـر دەسـەلاتی عوسمانی لە هەموو دام و دەزگاكانیدا به زمانی كوردی دەنووسـرا بەشـێووە زاراوەكانی ئەوكات لە دەسەلاتەكەیاندا.

١٩٢٦/١/٢١ بلاوكردنـەوەی یەكـەم ژمـارەی رۆژنامـەی – ژیـن- لەلایـەن شـاعرو نووسـەری بـەناوبانگی كـورد پیرەمێـرد لەشـاری سـلێمانی لـە هـەرێمی باشـووری كوردستاندا.

١٩٢٦/٢/٢ داواكارییـەكانی پەرلـەمانتارانی كـورد لـە نـاو ئەنجوومـەنی نووێنـەرانی شانشینی لە ئێراق ، كە داواكەیان بەمۆری/ ٦ لـە پەرلەمانتارانی كورد بوو . ئاڕاسـەی سـەرەك وەزیرانـی ئێـراق عەبدولمحسن كـرد ئـەویش بـە سـێ داوای مافی كورد لەهەرێمی باشووری كوردستان .
١- دەبـێ زمـانی كـوردی زمـانی فـەرمی بێـت لـەپاڵ زمـانی عـەرەبی لـە نـاو ئەنجوومەنی نووێنەرانی ئێراقدا .
٢- بەرپرسان لەپارێزگاكان كورد بن پێش هەموو شتێك .

٣- دەبێ یەکێك لە سێ جێگرەکەی سەرەك وەزیرانی ئێراق کورد بێ و لەهەمان کات دەبێ بەرپرسانی کورد لەدەسەڵاتی ناوەندی رژێمی شانشینی هەبێت ... لەدوای ئاراستە کردنی داواکە سەرەك وەزیرانی ئێراق بەڵێنی دا بە هەڵسگاندنی داواکەو جێ بەجێکردنی... بەڵام ...!.

١٩٢٦/٢/٢ کۆمەڵەی زانین لەلایەن شاعرو نووسەری ناوداری کورد پیرەمێرد لەشاری سلێمانی دامەزرا ، بەپێی بڕیاری وەزارەتی ناوخۆی ئێراق بەژمارە /٢٥٧١ لەو رۆژەدا.

١٩٢٦/٢/١٦ هەڵگیرسانی راپەرینەکانی جەماوەری باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی تورکیا ، بەهۆی باری نالەباری دانیشتووانی گەلی کورد لە ژێر هەڵوویستە شۆڤینیەکانی رژێمی تورکیا .

ئەویش بەئازارو ئەشکەنجەدان و بەردەوامی لە بەرتورککردنی خاك و گەل لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٦/٢/١٦ کۆچی دوایی ئەفسەری پایە بەرزو زاناو ئەدیبی لێهاتووی کورد مامۆستا - ئەمین فەیزی بەگ - لە تەمەنی ٦٦ ساڵیدا.

شایانی باسە ئەم رووناکبیرە لە ساڵی ١٨٦٠ لە شاری سلێمانی لەهەرێمی باشووری کوردستان چاوی بەجیهانی خەبات هەڵهێناوە، سەرەتای خووێندنی لە حووجرە بوو لەلایەن مەلا ئایینیەکان.

دوای ئەوە خووێندنی سەرەتایی لەشاری سلێمانی تەواوکردووە و خووێندنی ناوەندیشی لە بەغدا تەواوکردووە... دوای ئەوە چۆتە شاری ئەستەمبوڵی تورکیا لە قوتابخانەی سەربازی وەرگیراوە، دوای ئەوە دەرچوونی پلەی ملازمی پێ بەخشراوە.

دوای ئەوە کراوە بە بەرێوەبەری خووێندنگای سەربازی لە شاری بەغدا لە زانستەکانی فیزیاو بیرکاری... چەند کتێبێکی لەم دوو بوارەدا داناوە.

دوای ئەوە چەندین پلەو پایەی وەرگرتووە لە بەغداو لەشاری سلێمانی، لە ساڵی ١٩١٤ مامۆستا ئەمین فەیزی بەگ خانەنشین کراوە... دوای ئەوە لە شارەکانی ئەستەمبوڵ و حەلەبی سووریا ژیاوەو بەردەوام بووە لەنووسین و رۆشنبیرکردنی گەلەکەی تاکوو کۆچی دوایی کردووە بە ماڵئاوایی کردن

لەگەڵ و نیشتیمان.

١٩٢٦/٢/٢٤ دامەزراندنی – کۆمەڵەی زانستی کوردان – راگەیەندرا لە دوای پێدانی مۆڵەتی کارکردنیان لەباشووری کورستان لەشاری سلێمانی کە – فائق مەعروف، رەفیق حلمی، رەمزی فەتاح – سەرپەرشتیان دەکرد لە شاری سلیمانی لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٦/٢/٢٤ بە پێی فەرمانی وەزارەتی ناوخۆی رژێمی شانشینی ئێراق بە نووسراوی ژمارە ٢٥٧١ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە دامەزرا ، کە دەستەی دامەزرێنەری بریتیبوون لە – جەمال بابان ، ئەحمەد بەگ توفیق، شێخ مستەفا پاشا، غەفور ئاغا، رەمزی قەزاز، پیرەمێرد لە شاری سلێمانی لەباشووری کوردستان.

١٩٢٦/٣/٢ راپۆرتی حکوومەتی بەریتانیا لە کۆمەڵەی گەندا هاتووە کە کورد ١٧٪ لە دانیشتووان پێك دێنن... هەروا ٤٢٪ لە پۆلیس ١٤٪ لە سوویا , ٢٣٪ لە کرێکارانی کارکەر لەهێڵی ئاسنین.
هەروا کورد لە ئەنجوومەن ١٤ نووێنەر لە کۆی ٨٨ نووێنەر... هەروا لەراپۆرتەکەیدا هاتبوو، کە کورد زۆربەن لە ئیدارەی ناوخۆیی لە ناوچە کوردیەکان وەك پارێزگاکانی موسل و کەرکوك و دیالە ، ئەمەش لەدوای لکاندنی هەرێمی باشووری کوردستان.

سەرچاوە :لازاریف – المسأله الکردیه ١٩٢٣ – ١٩٤٥ چاپی یەکەم /هەولێر.

١٩٢٦/٣/٢٢ بەریتانیا دەسەڵاتی ئینتیدابی خۆی لەسەر شانشینی ئوردن هەلگرت بەهۆی لایەنگیری کردنی ئەمیر عەبدوللا ، حکوومەتی بەریتانیا مەزن و بووە هۆی

ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی وڵاتی ئوردن بە ناوی ڕژێمی شانشینی و ئەمیر عەبدوللا بووە شانشینی ئوردون ، کە لە بنەماڵەی هاشمی و لەدایکبووی وڵاتی سعوودیە بووە لە ناوچەی دوورگەی عەرەبیدا .

کە ناوی پایەختەکەی – عەمان – ە و ژمارەی دانیشتووانەکەی ،٥٠٠,٠٠٠ هەزار کەسە . هەروا ڕووبەری خاکی وڵاتەکەی ٨٩,٢١٠ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەبە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وڵاتەکەی ،٥,٨٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ،٢١٥ کەس لە مبل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، عەرەب ٩٠٪. هەروا ئاشووری و کلدانی و درووزی و کورد ١٠٪ . لە وڵاتەکەدا .

١٩٢٦/٤/٢ وەزارەتی ناوخۆی ڕژێمی ئێراق ، مۆڵەتی دامەزراندنی کۆمەڵەی زانستی دا ، ئەندامانی دامەزرێنەر کە لە – ڕەفیق ئەفەندی/ پارێزەر– ڕەمزی ئەفەندی/ بازرگان– فائق بەگ /مەلاك– مەعروف بەگ/ لەسلێمانی– ئەویش بە هەڵبژاردنی دەستەی کارگێری لەنێوان فەرانبەران ، کە لە ئەحمەد بەگ پارێزگای سلێمانی بەسەرۆك/ جەمال بابان / دادوەر بەجێگری سەرۆك– ڕەفیف بەگ / پارێز بەسکرتێر– فائق بەگ/ مەلاك بەژمێریار– پێکهاتبوو لەگەڵ سێ ئەندامانی دیکە کە ئەوانیش شێخ مستەفا قەرەداغی و عزەت بەگ و عوسمان پاشاو حمە عەبدولرحمان ئاغا بوون .

ئەویش لە پێناو بڵاوكردنەوەی زاستیو زانیین لە باشووری كوردستان لەرێگای رۆژنامەكان بەوەرگێرانو دانانی كتێبو ئامادەكراوەكان... دوای ئەوە لە ١٩٣٠/٧/٢٨ لقی كۆمەڵەی زانستی لەپارێزگای سلێمانی بەسەرپەرشتی حەپسە خانی نەقیب كرایەوە كە دەكاتە خێزانی شێخ قادرحەفید.لە هەرێمەكەدا .

١٩٢٦/٤/٤ رژێمی توركیا كۆمەڵێك یاسای دژ بە ئیسلام بڵاوكردەوە بە قەدەخەكردنی چەندین كاری ئاینی... ئەویش كۆپی كردن بوو لە سەرشێوەی یاسای فەرەنسیوسویسریو جێگە گرتنەوەی لە یاساكانی ئاینی لە توركیا.

١٩٢٦/٤/٢١ شانشینی بەریتانیا – ئەلیزابێتی دووەم – لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، كە كچی شانشین جۆرجی شەشەم بووە ، لە بنە ماڵەیەكی ناوداری جیهانی چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە وڵاتەكەدا و ناوی – ئەلسەندەر ماریابووە ، لە بنەماڵەیەكی پاشایەتیو بەناوی – لیلیین– ناوزەند بووە.

شایانی باسە لە تەمەنی ٢١ساڵیدا لەساڵی ١٩٤٧ مێردی بە فلیپی میری یۆنانیو دانیمارك كرد– لەساڵی ١٩٥٣ لەئاهەنگێكی رەسمیدا تاجی پاشایەتی لەسەركرا.هەروا لە ١٩٤٧/١/٢٠پلەی دۆقئەندێرەی پێدراوە ، هەروا ئەمیر فلیپ لە دوای كۆچی دوایی باوكی جیگەی گرتەوە لە سەر دەسەڵاتی شانشینی لە ١٩٥٢/٢/٦ لە سەر بەریتانیادا .

١٩٢٦/٤/٢١ بۆ یەكەم جار لە مێژی پارێزگای سلێمانی كچانی كورد روویان لە قوتابخانە كرد ، شان بەشانی كورانی كورد لە خوێندن لە باشووری كوردستاندا .

١٩٢٦/٤/٢٢ مۆركردنی رێكەووتنامە بە گۆرینەوەی زانیاریو هاوكاری و هەماهەنگی لەنێوان رژێمەكانی ئێرانو توركیاوئەفگانستان ، ئەویش لە پێناو گەمارۆ دانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی كورد بەتایبەتی لەرۆژهەلاتو باكووری كوردستان.

١٩٢٦/٤/٢٢ مۆركردنی رێكەووتننامەی دۆستایەتیو هاوكاری لە نێوان رژێمی شای ئێرانو توركیا بە یارمەتی باڵوێزی بەریتانیا – سیرپرێس لوزن– لە ئێران بەرامبەر بە دژایەتی كردنی جمووجۆڵی لایەنگرانی سەركردەی كورد سمكۆی

شکاك لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

١٩٢٦/٤/٢٥ کۆمەڵەی دامەزرێنەر لە کۆبوونەوەی خۆیدا ڕەزا بەهلەوی کردە شاهەنشای ئێران بەلابردنی ئەحمەد شاقاجاری ، بەم جۆرە ڕۆڵی ئەو بنەماڵەیە لە دەسەڵاتی ئێران کۆتایی پێ هاتو هەموو دەسەلاتی ئێران کەتە ژێردەستی ڕەزا بەهلەوی بەهاتنی بنەماڵەی بەهلەوی بۆسەر وولاتانی فارس لە ئێران.

١٩٢٦/٥/٢٥ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – زاری کرمانجی – لە شارۆچکەی ڕواندزی سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان ، لە لایەن مێژوونووس و نووسەرو ڕووناکبیری ناوداری کورد – حوسێن حوزنی موکریانی – بە خاوەنی ئیمتیازو سەر نووسەری گۆڤارەکە – عەبدولەحمان گیۆموکریانی – لە شاری ڕواندز لە هەرێمەکەدا .

جێگەی باسکردنە کە گۆڤاری زاری کرمانجی ٢٤بیست و چوار ژمارەی لێدەرکرا بە دەستی خوێنەران گەیاندراوە .

کە خۆی خاوەنی چاپخانەکەو بە چاپگەیاندنی ئەنجام دەدا لە پێناو خزمەتکردنی گەل و نیشتیمانەکەیدا.

١٩٢٦/٥/٣٠ ڕژێمی تورکیا بەرامبەردیاریکردنی سنووری وولاتەکەی لە سەر خاکی باکووری کوردستان خستنیە ناو دەووڵەتەکەی هەلسا بە ڕاگەیاندنی ڕژێمی زانستی – علمانی– دژ بە ئیسلام لەپێناو ڕازی کردنی وولاتانی ڕۆژئاوای یارمەتی دەری لە جیهاندا .

١٩٢٦/٦/١ لە دایك بوونی هونەرمەندی سینەمایی ناوداری ڕووسی و جیهانی خاتوو- مارلین مۆرنۆ- لەپارێزگای مۆسکۆی پایتەختی یەکیەتی سۆڤیەتی پێشوو ، شایانی باسە کە مارلین لەژیانیدا دووجار مێردی کردووەو هەردوو جار لەمێردەکانی جیا بۆتەوە بە هۆی بوونی کێشە لە نێوانیندا .

١٩٢٦/٦/٥ مۆرکردنی ڕێکەووتننامە لە نێوان ڕژێمی شانشینی ئێراق و حکوومەتی بەریتانیا ، دژی کوردو بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لەهەرێمی باشووری کوردستان کە لە ١٦ برگەی لەمەر سنوورو کۆنترۆڵکردنی کوردەکان پێك هاتبوولە وولاتەکەدا.

١٩٢٦/٦/٦ بە پێی ڕێکەووتننامەی نێوان ڕژێمی شانشینی ئێراق و حکەمەتی بەریتانیا هێلی بە ناوبانگی برۆکسل بووە سنووری نێوان ئێراق و ڕژێمی تورکیا و بە سنووری فەرمی دانی پێدانرا لەلایەن ئەنجوومەنی کۆمەلەی گەلان لە شاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا .

١٩٢٦/٦/٧ گرێدانی یەکەم کۆنگرەی ئیسلامی لە شاری مەککەی وولاتی سعوودیە ، ئەویش بە ئامادەبوونی نووێنەری هەموو وولاتانی عەرەب ، جگە لە ئێران و ئێراق ، کەنووێنەری ئیسلامەکانی سۆڤیەتی بەشداریان تێدا کرد... کۆنگرەکە لەلایەن حافز وهبە بەوتارێك کرایەوە بەنووێنەرایەتی کردنی بنەماڵەی ئال سعوود لە وولاتەکەدا.

١٩٢٦/٧/٨ بەپێێ ڕێکەووتننامەی مۆرکراوی نێوان ڕژێمی ئێراق و ڕژێمی تورکیا بەرازی بوونی تورکیا ، کە بەریتانیا لەسەر وویلایەتی موسل دەبێ لە١٠٪ لە بەشی کۆمپانیای نەوتی تورکیا وەرگرێت بۆ ماوەی ٢٥ ساڵ ، ئەو چاوگە نەوتیانە لە خاکی باشووری کوردستان .

١٩٢٦/٧/١٨ لە دوای بە ئەنجام گەیاندنی ئاواتەکان بە ڕاگەیاندنی هێلی برۆکسل بە دیاریکردنی سنوور لە نێوان هەردوو دەوولەتی ئێراق و تورکیای دورستکراو لەسەر خاکی گەلی کوردستان... کە بووە هۆی لە گۆڕنانی پەیمانی سیڤەرو هەروا کۆنگرەی قاهرەی پایتەختی میسردا.

ئەویش بە پێکهێنانی هەردوو دەوولەت بەپشتگیری بەریتانیاو ئەمەریکا و فەرەنساو ڕووسیا بە بەداگیرکردنی خاکی کوردستانله ناوچەکەدا ... کە بووە هۆکارێکی گەوورە لە بەهێز بوونی جێ پێگەی وولاتانی هاوپەیمان لە

کیشووەری ئاسیای ناوەراستو بچووك له هەموو بوارە جیاجیاکاندا .

١٩٢٦/٩/٤ لـه دوای هـەوڵ و کۆششیکی زۆر ئـەویش بـه دەسـت پێکردنـی گفتوگـۆ لـه نێوان شێخ مەحمودی حەفیدو بەرپرسانی بەریتانیا له ئێراق لەشارۆچکەی خورمال له باشووری کوردستان ، که زیاتر لـه سێ کاتژمێری خایاندو بووە هۆی نیمچه ئارامی له ناوچەکەدا.

١٩٢٦/١٠/١٢ بڵاو کردنـەوەی یەکـەم ژمارەی ڕۆژنامـەی کـەرکوك لـه پارێزگـای کـەرکوك لـه باشووری کوردستان ، ئەویش به زمانی کوردیو عەرەبیو تورکی لەلایەن شارەوانی کەرکوك له هەرێمەکەدا .

١٩٢٦/١٠/١٥ نووسـەرو ڕووناکبیری ناوداری جیهانی- میشیل فۆکۆ- لـه شارۆچکەی - یوانیه- ی فەرەنسا لەدایك بووە.

١٩٢٦/١٠/١٨ مەندووبی سامی بەریتانیا له ئێراق پێشنیارێکی ئاراستەی شانشین فەیسەل کرد ، ئەویش به داەزراندنی کۆمەڵەی جۆراو جۆر لەشاری بەغدا ، لەپێناو بووژانەوەی یەکیەتی له نێوان کوردو عەرەبو نەتەوەکانی دیکەی ئێراقی نوێ...؟...

السر هنري دوبس المندوب السامي

١٩٢٦/١٠/١٨ نوێنـەری باڵای بـەریتانیا- سێر هنـری دۆبس- نامەیـەکی نهێنـی ئاراسـتەی شانشینی ئێراق کرد.. . که له هەر لاپەرەیەك له نامەکەید به زمانی عەرەبیو ئینگلیزی نووسـرابوو، چـەندین پێشنیاری تیا دیاریکرد بوو له پێناو پتەوکردنی برایەتی کـوردو عـەرەب ، چـونکه شانشین دەیتوانێ ئەو کارە ئەنجام بداتو کێشەو گرفتەکان چارە بکات هەر وەك چۆن شانشین فکتۆریا ئەنجامیدا ... که بووە فاکتەری سەرەکی پتەو کردنی بناخەی یەکیەتی نێوان گەلی ئینگلیزو سکۆچی له بەریتانیای مەزندا .

١٩٢٦/١٠/٢٢ مـۆرکردنی رێکەووتننامــەی هاوکـاری ئـابووری و بازرگـانی و سـەربازیی و یارمـەتی دۆسـتایەتی لـه نێـوان رژێمـی ئێـران و رژێمـی تورکیـا لـه تـارانی پایتەختی فارس .
له پێناو سەرکووت کردنی جموو جۆلەکانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد بەتایبەتی له رۆژهەلات و باکووری کوردستان...؟؟؟.

١٩٢٦/١٠/٣٠ هەولدان لـه پێنـاو راکێشانی زاناکـانی مەزهـەب شیعەی ئیسلام و هاوکـاری کردنـی وولاتـانی ئیـسلامی و رووسـیای سـۆڤیەتی، بـەم بۆنـه لـه تـارانی پایتەختی وولاتی فارس ، کۆمەڵەیەك پێك هێنرا بەناوی – یەکێتی زاناکان – له سەر داوای شێخ عەبدولکەریم ئەلیەزیدی له شاری قووم له ئێران ، ئەو کۆمەڵەئـەش لقـی هــەبووه لــه شـارەکانی تـەبرێزو خوراسـان و قـووم و پەیووەنـدی لەگـەڵ زاناکـانی شـاری نەجـەف و کەربـەلا و گەرەکـه کازمیـه لەشاری بەغدا له ئێراق بەست و هەروا پەیووەندی هەبووه لەگەڵ کۆمەڵەی – بیت النهرين .
شایانی باسه پرۆگرامی ئەم کۆمەڵەیه له رۆژی ١١/٧ی هـەمان سالْ گەیشته گـەرەکی کازمیـه لـه شـاری بەغدا و درا بـه دەست شێخ جـەواد جـەواهری ، هـەروا لـه رۆژی ١٩٢١/١١/١٣ گەیـشته دەسـت محەمـەد باقرئەلحـەکیم لـه شارەکەدا .
ئەویش لـەپێناو پەیووەندی کردنـی بەهێز لـەنێوو زاناکـانی ئێـراق و ئێـران ، بەدامەزراندنی کۆمەڵەی ئاینی به بووژاندنـەوەی ئـاینی ئیـسلام و باشـکردنی پەیووەندی لەگـەڵ تورکیا و رووسیای بەلشەفی ...شـایانی ئـامـاژه پێکردنـه کـه بەلاشـیفەکان رۆڵـی سـەرەکیان هـەبووه لـه دامـەزرانـدنی ئـەم کۆمەڵەیـه لـه وولاتەکەدا .
هـەروا لـەو کاتـدا سـەرۆکی پـارتی نیـشتیمانی ئێـراق جەعفـەر ئـەبوو تمـەن پـشتگیری خـۆی بـۆ کۆمەڵەکـه دەربـڕی ... هــەروا لــەو کاتــەی کــه – ج.س.ئاگـابیکۆف – لـه نێـوان سـاڵەکانی ١٩١٨ – ١٩٢٩ سـەرۆکی بەشـی رۆژهەلات بوو له کارگێری رامیاری دەوولـەتی یـەکێتی سـۆڤیەت لـه وەزارەتـی دەرەوه ، کـه لـه سـالی ١٩٣٠ بابـەتێکی بلاوکـردەوه بـه دلخۆشـکەری ئـەو یەکێتی زانانیانەی که له وولاتانی دراوسـێ و گـرنگ پێك هـاتووه لـه ناوچەو کێشووەرەکەدا ._

دیاریکردنی جێنزرگەی شۆڕش و سەرهەڵدانەکانی کوردستان

لە ١٩٢٥-١٩٣٧

١٩٢٧

١٩٢٧/١/١٥ بەرپابوونی راپەرینی ئاگری داخ لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەســەڵاتی ڕژێمـــی تورکیـا ، لەلایـــەن چـــەکدارە شۆڕشـــگێڕەکانی کـــورد لەناوچەکەدا .

١٩٢٧/١/١٩ بە هۆی بارینی باران و بەفرێکی زۆر لە یەکیەتی سۆڤیەت بە تایبەتی لە شاری مۆسکۆو دەوورووبەری ، کە بووە هۆی وەستانی کارکردن لەدامو دەزگاکانی دەوڵەت بەگشتیو پچرانی پەیووەندی لە نێوان شارو شارۆچکەو بە کوشتنی بەدیان هاووڵاتی کە پلەی ساردی گەیشتە زیاتر لە ٢٠پلەی ژێر سفری لە ساردیدا.

١٩٢٧/٢/١١ گرێدانی یەکەم کۆنگرەی دامەزراندنی - ڕایەڵەی دژ بە ئیمپریالیەت و داپلۆسینی ئیستیعمار ، لە پێناو سەربەخۆیی نیشتیمانی لە شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا .

کە ئەم ڕایەڵە بووە هۆی گرێدانی پەیووەندی لە نێوان هندستان و چین و ووڵاتانی ئیسلام ، لە و ووڵاتانەو پاڵپشتی کردن لە جوولانەوەی نیشتیمانی لە جیهاندا.

١٩٢٧/٣/١٠ گرێدانی کۆنگرەی ڕایەڵەی ووڵاتانی جیهان لە شاری برۆکسل ، کە ١٧٥ نووێنـــەر و ١٣٤ ڕێکخـــراو ٣٧ ووڵات لـــە ئاســـیاو ئـــەفریکیا و ئـــەورووپا و ئەمەریکا بەشداریان تێدا کرد .

بەڵام لە ووڵاتانی عەرەبی تەنیا میسرو سووریا و فەلەستین بەشداریان تێدا نـەکرد ... لـەو کۆنگرەیـە هـەوڵی دامەزرانـدنی - سـکرتاریەتی ووڵاتـانی عـەرەبی - لـەو ڕایەڵەیـە درا و لەلایەکی دیکـە ئەنجوومـەنی کۆمـۆنترێن ، کـە ئەنجوومەنێکی پارتە کۆمەنیستەکانی جیهان بوو.

هەوڵی پەیووەندی کردنی بوو لەگەڵ جوولانەوەی نیشتیمانی عەرەبی لە کێشووەری ئاسیادا .

١٩٢٧/٣/٣١ بەرپابوونی شەڕلە نێوان کوردو تورك لە باکووری کوردستان لە ناوچەی دەربەندی بەتلیس ، لە ئەنجام چەکدارە کوردەکان سەرکەووتنیان بەدەست

هێنا بەسەر هێزەکانی سووپای تورك لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٧/٤/١٨ لە دایك بوونی نووسەرو رووناکبیرو پرۆفیسۆری ناوداری ئەمەریکی و جیهانی – ساموئیل فیلیپ هانتینگتۆن – لە شاری نیوورۆك لە ئەمەریکا.

ناسراو بە ساموئیل هانتکتۆن، ئەم کەسایەتیە خووێندنی لە زانکۆی بەناوبانگی بەیڵ yale uni- versity uni- بە پلەی نایاب تەواو کردووە.دوای ئەوە لە ریزەکانی سووپای ئەمەریکا خزمەتی سەربازی کردووە. دوای ئەوە بروانامەی ماستەری لە زانکۆی شیکاگۆ بە دەست هێناوە و هەروا بروا نامەی دکتۆرای لە زانکۆی هارڤارد بە دەست هێناوە لە وولاتەکەیدا.

ئەم رووناکبیرە لە تەمەنی ٢٣ساڵیدا دەستی بە وانە ووتنەوە کردووە لە زانکۆی هارڤارد، بە گوێرەی ئەم بەیاننامەیەی کە زانکۆی هارڤارد، ساموئێل لە ٢٤/ ٢٠٠٨/١٢ ماڵئاوایی لە وولاتەکەو جیهان دەکات.

جێگەی باسکردنە کە ئەم کەسایەتیە لە ماوەی ژیانیدا زیاتر لە ١٧ کتێبی بە تەنیا و بە هاوبەش نووسیووە. هەروا زیاتر لە ٩٠ ووتاری زانستی دەربارەی رامیاریەتی ئەمەریکا بلاوکردۆتەوە لە گەڵ بابەتی هەمە جۆر لە سەر دیموکراسی و رامیاری و سەربازی و ستراتیژی و گەشە پێدان لە جیهاندا بلاو کردۆتەوە. دوای ئەوە ٥٨ساڵ لە زانکۆی هارڤارد خزمەتی زانستی کردووە لە هەموو بوارەکانیدا.

هەروا پێكدادانی شارستانیەكان، دیارترین بەرهەمی سامۆئیل هانتینگتۆن بووە و درەوشاوەترین زانای زانستی رامیاری بووە. پرۆفیسۆر هانتینگتۆن لـــە نێـــوان ســـاڵەكانی ١٩٢٧ – ٢٠٠٨ دا، زۆر لـــە بیرۆكـــە وتێـــزو پێشبینیەكانیشی بوونەتە راستی، ئەم رووناكبیرە ئامـاژەی بەوە داوە كـە مـرۆڤ خـاوەنی كـەلتوورو دیدگـەی جیـاوازن لـە بـارەی مـرۆڤ و كۆمەڵگـەدا، هاووڵاتی و دەووڵەت، هەروا تێگەیشتنە رێژەییەكان بۆ مان و ئەرك، ئازادی و دەسەلات، یەكسانی و نایەكسانیدا.

ئەم كەسایەتیە توانیوویەتی ئەم بەرهەمانە بێنێتە دی ئەویش:-

دەووڵـەت و سـەربازان، تیئۆرو رامیاریەت و پەیوەنـدی مـەدەنی سـەربازی...
٢- سیستەمی رامیـاری لـە كۆمـەڵگای گـۆراودا – لـە سـاڵی ١٩٦٨... ٣- قـەیرانی دیموكراتیـەت، دەربـارەی توانـای حـووكم بـۆ دیموكراسیەتەكان. لـە سـاڵی ١٩٧٦... ٤- شـەپۆلی سـێیەم :- بـۆ دیموكراسـی كـردن لـە كۆتـایی سەدەی بیستەم. لە ساڵی ١٩٩١... ٥-پێكدادانی شارستانیتەكان لە سـاڵی ١٩٩٦... ٦- ئێمە كێین. ٢٠٠٤.

١٩٢٧/٤/١٩ بە هـۆی بـوونی سـلێمانی بـە پارێزگـاو ئەحمـەد عوسمـان كـە لـەدایك بـووی شاری هەولێر بوو بووە پارێزگـاری پارێزگـای سلێمانی لەهـەرێمی باشـووری كوردستان.

١٩٢٧/٤/٢٠ داگـیر كردنـی شارۆچـكەی پێنجـوێنو دەووروبـەری لەلایـەن هێزەكـانی سووپای بەریتانیا بە هۆی راپەرینی جەماوەری شارەكەو كاردانەوەی لەسـەر ناوچەكانی دیكەی باشووری كوردستان.

١٩٢٧/٤/٢٨ سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق ، سـەردانی پاریزگـای سـلێمانی لە باشووری كوردستان كردو لەگەڵ شێخ مەحمودی حەفید بیروو بۆچونیان لەبارەی كێشەی كورد ئالۆگۆر كرد ، داوای لەشێخ كرد كە سـەردانی شـاری بەغدا بكات لەپێناو گفتووگۆ كردن لەگەڵ حكوومەتی ناوەندی شانشینی لە ئێراق.

١٩٢٧/٧/٤ لە پێنـاو دۆزینـەوەی رێگـە چارە سـەر كردنـی مافەكانی كـورد لـە باشـووری كوردســتان و لــە ســەر داوای حكوومــەتی ئێــراق شــێخ مــەحمودی حەفیــد

بـەیاوەری بابـا عـەلی کـوری سـەردانی شـاری بەغـدایان کـردو بـووە هـۆی دلخۆشی جەماوەری ناوچەکە.

١٩٢٧/٧/١٠ دامەزراندنی کۆمەڵەی پشتیووان لەلایـەن مستەفا شـەوقی لەشـاری سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٢٧/٧/١٠ ئەحمـەد خواجە لـە بەشـی سـێیەمی یاداشـتەکەیدا دەڵـێ :- بریـاردرا کـە لـە شـاری بەغــدای پایتــەختی ئێــراق کۆمەڵەیــەکی رامیــاری بــە نهــێنیْ دابمــەزرێت... بـۆ ئـەو مەبەسـتەش کۆبوونەوەیـەك لەماڵەکــەی گرێــدراو کۆمەڵەکە بەناوی - کۆمەڵـەی پشتیووانی کـوردان - دامـەزراو سـەرۆکی ئـەو کۆمەڵەش مامۆستا - مستەفا شـەوقی - بـوو... بـەڵام مامۆسـتا عەبدولرەزاق حەسـەن لـە - مێـژووی پارتـە رامیاریـە عەرەبیەکانیـدا نـاوی ئـەو کۆمەڵەیـەی هێناوەو دەڵێ :-

ئەو کۆمەڵەیە لە ١٩٢٧/٧/١٥ دامەزراوە.

ئـەو کۆمەڵەیـەش لـە پێنـاو پشـتگیری جووڵانـەوەی رزگـاری گـەلی کوردسـتان بوو... دوای ئەوەش ئەم کۆمەڵەیە لە ١٩٣٠/٧/٩ بەیاننامەیـەکی بڵاوکـردەوە کە تیایدا داوا لە ئەندامانی دەکات بەشداری لە هەڵبژاردنەکانی ئەنجوومـەنی نوێی پەرلەمان نەکەن، کـە دیـارترین ئەندامەکانیـشی بریتیبوون لـە - مـولازم کامـل حەسـەن - مـولازم رەئـوف ئەفەنـدی - رەئیـسی یەکـەم محەمـەد عـەلی عەبدوللا - رەئیس ئەحمەد فەخری - رەئووف - بەشیر موشیر. واتە هـەردوو بۆ چووەنەکانی راست و دروستن.

چـونکە بەڵگـە بەریتانیـەکان لـە برگەیەکدا ئامـاژە بـە پێکهێنانـەوەی کۆمـەڵی پشتیووانی کوردان دەکات... کەواتـە ئـەو کۆمەڵەیـە لـە سـاڵی ١٩٢٧ دامـەزرا بۆ جاری دووەمی بووە لەلایەن کەسایەتیەکانی کورد لە کوردستان.

سەرچاوە:- لازاریف - کێشەی کورد - ١٩٢٣ - ١٩٤٥. چاپی یەکەم - هەولێر/ ٢٠٠٧

١٩٢٧/٧/١٤ ســـەرەك وەزیرانـــی رژێمـــی شانـشینی لـە ئێـراق جەعفـەر عەسکەری .
لـــە پێنـــاو گـــەمارۆ دانـــی بزووتنـــەوەی ڕزگـــاریخوازی کـورد بریاریـدا بـە دامـالینی دیـاردەی چـەك هـەلگرتن لـە هـەموو ئێـراق بـە تایبـەتی لـە هـــــەرێمی باشـــــووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق ئـەویش لـــە پێنـــاو بـــەهێز کردنـــی جێپێگـــەی هێـــزی ســـەربازی لـــە هـــەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٧/٧/١٩ بریـاردانی یاسـایەکی شـۆڤێنیانەی رژێمـی تورکیـا بـەناوی یاسـای ژمـارە /١٠٩٧ کـە ئـەو یاسـایە ڕێگـە بەداگیرکـەری تورکیـا دەدا بەگوواسـتنەوەی ١٤٠٠ خێزانی کورد لـە باکووری کوردسـتان بۆ باکووری تورکیا ئـەویش بە مەبەستی بەتورککردن کـردن و گۆرینی دیمۆگرافیـای هەرێمەکە لـە باکووری کوردستان.

١٩٢٧/٨/١٣ لەدایك بوونی سەرۆکی کووبا دکتۆر- فیدل کاسترۆ- کە لە رەچەڵەکدا ئەسپانیەو لە بنەماڵەیەکی دەوڵەمەندی کشتووکاڵی چەوەندەری شەکر بووە،.
شایانی باسە کاسترۆ دەرچووی کۆلێژی یاسایەو دوای ئەوە دەستی کرد بە خووێندنی ئابووری زانستی رامیاری .
لە ساڵی ١٩٥٠ بەلگەنامەی دکتۆرای وەرگرتووەو هاورێی خەباتگیرو تێکۆشەری ناوداری جیهان دکتۆر گیڤارا بووە لە کێشووەرەکەدا.

١٩٢٧/١٠/١ لە دوای هەڵ و ماندوبوونێکی زۆر کۆمەڵەی خۆییبوون بووە رێکخراوەیەکی راستەقینەی نووێنەرانی کوردو ئەرمەن لە کوردستان بە تایبەتی لە باکووری کوردستان.

دروشمی خۆیبوون

١٩٢٧/١٠/٥ یەکەم دانیشتنی کۆنگرەی نەتەوەیی لە نێوان کوردو ئەرمەن ئەنجامدرا لە ماڵی کەسایەتی ئەرمەنی لە هەرێمی باکووری کوردستان - رۆهان پاپا زیان- کە پێنج رۆژی خایاند بە ئاشت بوونەوە لە پێناو وەدی هێنان و بەرگری کردن لە

گەل و نیشتمانەکەیاندا .

هـەر لـە هـەمان کـات لـە هاوینـە هـەواری – بحمـدوون– ی کۆمـاری لوبنـان کۆمـەڵێك رۆشـنبیرو رووناکبیری نـاودارو چـەند رێکخراوەیـەکی کـوردی ئـەوانیش – کۆمەڵـەی پێشکەوتنی کوردسـتان ، کۆمەڵـەی کوردسـتان، کۆمەڵـەی نەتـەوەیی کـورد ، کۆمەڵـەی سـەربەخۆیی– کۆنگرەیـان گرێـدا بـە مەبەستی دامەزراندنی کۆمەڵەی –خۆییبوون–و راگەیاندنی، کە کاردانەوەی کاریگـەرو گرنگـی هـەبوو لەشـەقامی کـوردی لـە لـە هـەموو هەرێمـەکانی کوردستان.

١٩٢٧/١٠/١٢ دامەزرانـدنی پـارتی گـەلی کۆمـاری کـە پـارتێکی چـەپی ناوەنـــدەو لەلایـــەن دامەزرێنـــەری کۆمـــاری تورکیـاو رژێمـی علمانیـەت مـستەفا کـەمال ئـەتاتورك راگەیەنـــدرا... لـــەکۆنگرەی یەکـەمی ئـەو پارتـە شـەش پرەنـسیپە بەناوبانگەکـەی – نەتەوایـەتی، کۆمـارخوازی، گـەل پەرسـتی، عەلمانیـەت، دەسـت پێـشخەری دەوڵـەت، شۆرشـگێری – خرایـە نێـوو پـەیرەوی نـاوخۆو پرۆگرامی پارتەکەو رەوتی ژیانی رامیاری تورکیا لە سەر ئاراستەکراوی ئەو شەش پرەنسیپە کەلە ساڵی ١٩٣٧ خرانە ناو دەستووری [illegible] جێگەی ئاماژەپێکردنە کە تورکیا خاوەن ئەمەنێك لە ئەزموونی [illegible] و

دەستاودەستەکردنی دەسەلآت تاکوو مانگی /۳/۱۹۵۰... کە ئەم دەستوورەش تاکوو ئێستا کاری پێ دەکرێ و دامەزراوەی سەربازی و پۆستی سەرەك کۆمار خۆیان بە پارێزەری ئەو پرەنسیپانە دەزانن کە فەرمانداریەتی تورکیای کردوو دەرفەتی بە دامەزراندنی هیچ پارتێکی دیکەی رامیاری نەدا.

دوای مردنی کەمال ئەتاتورك و هاتنە سەرکاری عیسمەت ئینونوو وەکوو دووەم سەرۆك کۆماری تورکیا لە سالی ۱۹٤۳ بە مەرسوومێکی فەرمی دەرفەتی دامەزراندنی پارتی رامیاری والآکردو سەرەتای ژیانی فرەیی رامیاری دەستی پێکردوو لەمانگی/۱/۱۹٤٦ دوای دەست لەکارکێشانەوەی لە پۆستی سەرۆك وەزیران جەلال بایارو عەدنان مەندریسی پارتی دیموکراتی یان دامەزراند کە بە دووەم پارتی دیموکراتی یان دامەزراند، کە بە دووەم پارتی رامیاری لە کۆماری تورکیا دەژمێردرێت و یەکەم پارتیش کە جلەوی فەرمانرەوایی بەدەنگدان لە پارتی گەلی کۆماری وەربگرێتەوەو یەك لایەنە ماوەی ۲۳ سال فەرمانرەوایی تورکیای کرد.

لەگەل ئەو هەموو گۆرانکاریە یەك لەدوای یەکانە بەپێی قۆناخە یەك لە دوای یەکەکان کێشەی کورد رۆژ لە دوای رۆژ بەرەو ئالۆزتر لە ژێر دەسەلآتی ئەو رژێمە نەژاد پەرستانە هەنگاوی دەنا لەهەموو بوارە جیاجیاکان. ئەمەو چەندین رووداوی دیکە لە ناوەرۆکی مێژوونامەکە بخوێننەوە...

سەرچاوە:- لازاریڤ - کێشەی کورد - ۱۹۲۳ - ۱۹٤٥. چاپی یەکەم -هەولێر/۲۰۰۷.

۱۹۲۷/۱۰/۱٤ دۆزینەوەی یەکەم بیری نەوت لە بابە گورگوری پارێزگای کەرکوکی کوردستان لە باشووری کوردستان لەلایەن

ئینگلیزەکـان،... لـه هـەمان کـات لـه گونـدی سەربەشـاخی کەنـدیناوەی مەلبەندی عەشیرەتی سیان بیری نەوت دۆزرایەوە ، کە هەردوو بیرە نەوتی بابە گورگورو سەربەشاخ بەناوی بیری– نەمبەر وەن– بوو ، کە بووە هۆی زیـاتر چەوسـاندنەوەی کـوردو خـاکی کوردسـتان، بـەرەو زیـاتر لـە بەعەرەبکردن و داگیر کردنی باشووری کوردستان.

١٩٢٧/١٠/٢١ دووبـارە لـە هاوینـە هـەواری – بحمـدوون– لـە کۆمـاری ئێسـتای لوبنـان کـۆنگرەی رێکخـراوە کوردیـەکان دەسـتی پێکـرد ، کـە ئـەوانیش کۆمەڵـەی تەشـکیلاتی ئیجتمـاعی کـوردو ، کۆمیتـەی ئیسـتیقلال و کۆمەڵـەی کـوردو، کوردستان بەشداریان تێدا کرد ، بە پێك هێنانی کۆمەلەی خۆییبوون و بەهێز کردنـی کـە کۆمەڵـەی هـەموو کوردسـتان بـوو لـە هـەردوو بـواری نەتـەوەیی و نیشتیمانی لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٧/١٠/٢٨ هەڵگیرسـانی راپـەرینی ئـاگری داخ لـــە هـــەرێمی بـــاکووری کوردســـتان بـــە ســـەرکردایەتی ژەنـــەراڵی نـــاوداری نەتـــەوەیی کورد – ئیحسان نوری پاشا – کـــە ســـەرۆکی کۆمەڵـــەی خۆییبوون بوو لە کوردستان . لـە هـەمان کـات سـەربەخۆیی کوردسـتانی راگەیانـد بـەپێی برگـەکانی پـەیمانی سـیڤەر لـە باکووری کوردستان.

١٩٢٧/١١/٢٥ کۆمەڵـەی گـەنجانی موسـڵمان لـە قـاهرەی پایتـەختی میـسر لەلایـەن عەبدولحەمیـد سـەعید پێکهـات ، ئـەویش لـەپێناو پـەروەردەکردن و بەرگریکردن لە باری کۆمەلایەتی و رۆشنبیری بەداب و نەریتی ئیسلامی... ئەو کۆمەلەیە لەماوەی تەمەنی توانی ٤٧ لقی هەبێ لە میسرو ، هەروا ١٨

لقی هەبێ لەووڵاتانی ئەفریکیاو ئاسیاو ، هەروا ٣ لقی لە هەموو ئەوروپاو یەك لقیش لە ئەمەریکا.

١٩٢٨

١٩٢٨/٢/٤ خستنە خوارەوەی دوو فرۆکەی جەنگی هێزەکانی سووپای تورك لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی تورکیا لەلایەن شۆرشگێرانی راپەریووی کورد لە ناوچەی ئاگری لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٨/٢/٢٨ مۆرکردنی رێکەووتننامەی – هافانا– لە پایتەختی کۆماری کووبا کە بەڵگەنامەیەکی ناوزەندە لە کۆنگرەی شەشەمی ئەندامانی رێکخراوی ووڵاتانی ئەمەریکا ، کە لەشاری هافانا گرێدرا ، کە هەموو ووڵاتانی ئەندام کەپێك هاتبوون لە ٢١ ووڵات مۆریان لە سەر بەلگەنامەی هافانای پایتەختی ووڵاتی کووبا کرد لە جیهاندا.

١٩٢٨/٣/٤ لە شاری نووسەرو شاعرو رووناکبیرانی نەتەوەیی و ئەدەب و هونەر شاری کۆیەی سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان ماموستا – کەریم شارەزا – لە گەرەکی هاواران لە شارەکەدا چاوی بە جیهان هەلهێناوە ، کە برای شاعری گەوورەی چینایەتی و نەتەوەیی ئەحمەد دلزارە لە باشووری کوردستان.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە ماموستا کەریم شارەزا ناوی تەواوی –کەریم مستەفا محەمەد حەوێز– یە و ناسراو بووە بە کەریم شارەزا ، لە ساڵی

١٩٣٥ چووەتە بەر خوێندن لە قوتابخانەی سەرەتایی لە شاری کۆیە ، هەروا لە ساڵی ١٩٤٣ چووەتە قوتابخانەی ناوەندی . دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٤٦ روولە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق دەکات و لە خانەی مامۆستایانی سەرەتایی لە گەرەکی ئەعزەمیە وەردەگیرێ و تا ساڵی ١٩٥٠ خوێندن تەواو دەکات .

لە دوای تەواو کردنی خوێندن لە ١٩٥٠/١٠/٩ بە مامۆستای قوتابخانەی یەکەمی سەرەتایی لە شارۆچکەی کۆیە دادەمەزرێت و وانەکانی کوردی و عەرەبی گووتۆتەوە ، لەو کاتەدا بە هۆی هەڵوێستی بوێرانەیدا لە ساڵی ١٩٦١ لە شارەکەی دوور خراوەتەوە بۆ پارێزگای ناسریە لە باشووری ئێراق ، دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٦٦ گەراوەتەوە شاری هەولێر لە هەرێمەکەدا.

ئەویش بە رێگە پێدانی و لە قەتابخانەی سەرەتایی قەزای مەخمور دانراوە ، لە ساڵی ١٩٦٨ گەراوەتەوە شاری هەولێر لە قوتابخانەی سەرەتایی نموونەیی دانراوە . لە دوای مۆرکردنی رێکەووتننامەی ١٩٧٠/٣/١١ دا ، کراوە بە بەرێوەبەری قوتابخانەی – کۆرەك – ی سەرەتایی کوڕان لە شاری هەولێر و بەردەوام بووە لە کاری مامۆستایەتی تا راپەرینی بەهاری/ ١٩٩١ ، دوای ئەوە کراوەتە وەرگێڕ لە ئەنجوومەنی وەزیران لە ساڵی ١٩٩٢ ، تا تەواو بوونی ئەم مێژوونامەیە لە کارەکەی بەردەوام بووە .

هەروا مامۆستا کەریم سارزا لە کارە رامیاریەکانی لە دوای ساڵی ١٩٤٦ پەیووندی بە پارتی دیموکراتی کورد کردووە تا ساڵی ١٩٤٨ . دوای ئەوە چووەتە رێزی پارتی رزگاری نیشتیمانی ئێراق ، کە ئەوکاتە باڵێکی نیمچە ئاشکرای پارتی کۆمۆنیست بوو ، دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٤٩ چووەتە رێزی پارتی کۆمۆنیستی ئێراق ، دوای ئەوە مامۆستا کەریم شارزا لە ساڵی ١٩٥١ وەك کەسایەتیەکی کورد پەروەر و نووسەر و شاعیر و رووناکبیر ، ئەویش بە راگرتنی هەڵوێستی بوێرانەی بەردەوام بووە لە کارو لە ژیاندا .

١٩٢٨/٣/٢٩ بەرپابوونی شەڕێکی توونـد لە نێوان چەکدارە کوردەکان و هێزەکانی سووپای تورك ، لەناوچەی بایەزید لە باکووری کوردستان ، لە ئەنجام هێزەکانی سووپای تورك پاشەکشەیان پێکرا.

١٩٢٨/٣/٣١ پشکێنەری ئیدارەی پارێزگای موسڵ – میجەر ویلسن– چاوی کەووت بەشێخ ئەحمەد بارزانی لە گوندی بلێ لە ناوچەی بارزان لە باشووری کوردستان.

١٩٢٨/٥/١٧ پێشبرکێی پاڵەوانی جامی جیهانی– ئۆلەمپیات– لە نێوان یانە وەرزشیەکانی وولاتانی بەشدار بوو لە شاری ئیستردام – هۆلەندا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو ٨/١٢ هەمان ساڵ.

١٩٢٨/٦/٢٠ کۆمەڵەی خۆیبوون راگەیاندنی ژمارە /٧١ی بلاو کردەوە ، ئەویش بەداواکردن لە کوردەکانی دانیشستووی ئەمەریکا . لە پێناو خەبات کردنو هێنانەدی مافەکانی کوردو چارەسەری کێشە رەواکانی لەکورستان . بەتایبەتی لە باکووری کوردستان دژی داگیرکەری رژێمەکانی تورکیا و ، ئێران و ، ئێراق و ، سووریا ، کوردو کوردستان.

١٩٢٨/٦/٢٠ دۆزینەوەی ئەشکەووتی هەزار مێر لەلایەن خانمە شووێنەوارناسی ئەمەریکا – دوروسی گارود. ئەشکەووتی هەزار مێرد یەکێکە لەشووێنەوارە

هـەرە گرنگـە دێرینـەكانی كوردسـتان و كەوتۆتـە نـاو سـنووری پارێزگـای سلێمانی لە باشووری كوردستان ،. هەروا ئەشكەوتی هـەزار مێرد كەوتۆتە سەر زنجیرە شاخی گلەزەردە. نزیكەی ١٨ كیلۆمـەتر لە باشـووری رۆژئاوای شاری سلێمانیەوە دوورە... مێژووی دروستكردنی ئەشكەوتی هـەزار مێـرد دەگەرێتەوە بۆ ٥٠٠٠٠ پەنجا هەزار ساڵ بۆ قۆناخی بەردینی كۆن.

لـەم ئەشـكەووتەدا چـەندەها كـەل و پـەل و ئـا مێـری لەبـەردو ئێـسك دروسـتكراوی تێـدا دۆزراوەتـەوە. هەنـدێكیان لەلایـەن شـووێنەوار ناسـە بیانیەكانـەوە براونەتـە دەرەوەی كوردسـتان و هەندێكیـشیان ئێـستا لـە مۆزەخانەی شاری سلێمانی پارێزراوە. هـەروا پەیكـەری مرۆڤـی – نیانرتـالی – تیادا دۆزراوەتەوە... كە یەكەم جۆری مرۆڤە لەسەر گۆی زەویدا.

سەرچاوە:- سـوود لـە ئینسایكلۆپیدیای گـشتی ، یاسـین سـابیر – دەزگـای چـاپ و سـەردەم – سلێمانی /٢٠٠٥ ل/١١٢٠ وەرگیراوە.

١٩٢٨/٦/٢٣ كۆمـەڵی" لـە رۆشـنبیران و سـەرەك تیرەكـانی كـورد لـەرۆژئاوای كوردسـتانی لكێدراو بەدەوڵەتی سووریا سكالایەكیان ئاراستەی كۆمەڵـەی دامەزرێنـەری ئینتیـدابی فەرنـسی كـرد ، لـەبارەی كێـشەی چارەسـەری مافـەكانی كـوردو خاكی رۆژئاوای كوردستان.

١٩٢٨/٧/٢٨ گرێـدانی یەكـەم كـۆنگرەی جوولانـەوەی سـەهیۆنیزمی جیهـانی لـە شـاری زیورخی سویسرا، ئەویش بە ئامادە بوونی نووێنـەرانی جوولەكە لـە هـەموو وولاّتە جیا جیلكانی جیهان كە گرنگترین بریاریان بوونی دەسەلاّتیان لەسەر دیواری پرشنگدرای قوودس بوو لە فەلەستین.

١٩٢٨/٨/٢٦ لە كۆبوونەوەی ئەنجوومەنی نووێنـەرانی رژێمـی شانشینی لـە ئێـراق– عـەتا خەتیب– نووێنەری پارێزگای كووت باسـی موچەی مانگانـەی سـەید تـەهای نـەهری قائمقـامی روانـدزی كـرد لـە باشـووری كوردسـتان ، لەهـەمان كـات مـەحمود رامـزی نووێنـەری پارێزگـای بەغـداش پـشتگیری لێكـرا لـە نـاو كۆبوونەوەكەدا .

سيد طه النهري

هەروا لە گەرمەی مشتوومڕی کێشەی موسڵدا ، کە ئینگلیزەکان سەید تەهایان کردە قائمقامی ڕواندوز ، چونکە دژی کەمالیەکانی تورکیا دەوەستاو سەر بە بنەماڵەی شێخ سەعیدی پیران بوولە باکووری کوردستان ، کە کەسایەتیەکی لێهاتوو بووە ، لەگەڵ ئەوەشدا دژی ڕژێمی کەمالیەکان دەوەستاو کێشەی موسڵی کردبووە مەهانەی دژایەتی کردنی تورکە کەمالیەکان.

١٩٢٨/٨/٢٧ مۆرکردنی بەڵگەنامەی پاریس لە فەرەنسا ، ئەویش بە قەدەخەکردنی جەنگ لە نێوان وولاتانی مۆرکردو لە سەر ئەو بەڵگەنامەیەدا ، کە ببێتە ئامرازێکی کۆتایی هێنان بە ملمانێلە نێوان وولاتانی ئەندام ، هەر وولاتێك گوێ ڕایەڵی و دەسگیر نەبێت بەو بەلگەنامەیە ، ئەوا بێ بەش دەکرێت لە مافەکانی جەنگ بەپێی ماددەو برگەکان لەدەستکەووت و یارمەتیەکان لە جیهاندا .

١٩٢٨/٩/٣ لە هێرشێکی چەکدارە شۆڕشگێڕەکانی کورد لە باکووری کوردستان لەناوچەی جوولەمێرگدا ، کە تیپێکی ژەندرمەی سەر بە هێزی سووپای تورکیان لەناو بردو بەرپرسی یەکەمی بایەزیدیان لەگەڵ چەندین ژەندرمە بەدیل گرت.

١٩٢٨/٩/١٠ لە هێرشێکی هێزەکانی سووپای تورك بۆ سەر ئارارات لە باکووری کوردستان ، لە ئەنجام داگیریان کردو بەویستی ڕامیاریەتی ڕژێمی تورك مامەڵەیان لەگەڵ دانیشتووانی ناوچەکە دەکرد ، بەتایبەتی لەبواری ڕاگواستن و بەتورککردن لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٨/٩/١٦ کۆمەڵەی زەردەشتی نامەیەکی ئاراستەی شێخ مەحمود کردو لەنامەکەیدا هاتبوو... لە بەر ئەوەی بەرێزتان لەنێوو کوردا کەسایەتیەکی دیارو بەرچاون

بۆیە ئێمە بەناوی کوردایەتی حەزدەکەین هەندێ ترس بخەینە بەر دەستان کە هیوادارین بەچاوی بایەخەوە سەیریان بکەن. چونکە ئەوەی دەخرێتە بەر دەستتان تەنیا کێشەیەك نیە تایبەت بێ بەتاکە کەسێك بەڵکوو بەتەواوی گەلی کورد.

جێگەی بایەخە. ئەم داوایەش لە پێناو رێکەووتن لەگەڵ حکوومەت ئەنجام نەدرێن. چونکە نیازەکانی حکوومەت بەرامبەربە کورد باش نیە... هەروا لە ١٩٢٨/٩/٢٦ بەهەمان شێووە نامەیەکی ئاراستەی کەسایەتی کورد مەحمود خانی کانی سانان کردو لە ١٩٢٨/١٠/٢٥ وەڵامی نامەی شێخ مەحمودی حەفید بە کۆمەڵەی زەردەشت گەیشتەوە.

١٩٢٨/١١/١ رژێمی تورکیا یاسای بەکار نەهێنانی پیتی عەرەبی لە زمانی تورکی راگەیاند ، لە نووسینەکانی رۆژانە بە هەڵسووراندنی کاروباری دەووڵەت و خووێندن ، بۆ ئەم مەبەستەش مستەفا کەمال چەند رۆژهەڵاتناسێکی جوولەکەی ئامادەکرد ، بۆ نووسینەوەی پیتەکانی زمانی تورکی لەسەر شێووەی پیتەکانی زمانی ئینگلیزی ، چونکە تاکو ئێستاش تورکیا نەخاوەنی پیت و وشەو نەخاوەنی جل وبەرگ و نەخاوەنی شارستانیەتی خۆیەتی... ئەمەش بەلگەیەکی زیندووە بۆ ئەو بیروو بۆ چوونانەی تورکەکان لە هەموو بوارەکاندا.

١٩٢٨/١١/٢٨ کۆمەڵەی خۆیبوون لقەکانی لە هەرێمی باشووری کوردستان کرایەوە، وەك شاری موسڵ ، کە بەرپرسی لقی کۆمەڵەی خۆیبوون بەرێز عەبدولرەحمان گارسی بوو . هەروا لەپارێزگای سلێمانی. وەك لە راپۆرتی حکوومەتی بەریتانیا دا هاتوو دەڵێ:-

ئەندامانی کۆمەڵەی خۆیبوون لە/١٨ ئەندام پێکهاتووەو سەرۆکەکەیان مستەفا سائیب و ئەندامەکانی - عەلی عرفان ، عوسمان فائق ئەفندی ، کەریم سەعید بەگ ، مستەفا شەوقی .

ئەوانی دیکەو هەروا لقەکانی هەولێریش کرایەوە ، کە سکرتێرەکەی مامەند رەمزی بوو کە مامۆستا بوو . لە یەکێك لەقوتابخانەکانی ناحیەی شەقلاوەی سەر پارێزگای هەولێر.

لەو کاتەشدا کۆمەڵە پەیووەندی بەشێخ مەحمود حەفیدو شێخ ئەحمەد

بارزانی و ئیسماعیل بەگی ئێزدی کرد ناوچە جیا جیاکانی کوردستاندا .

١٩٢٨/١٢/١٧ لە دایك بوونی نووسەری ناوداری کورد خاتوو سەبری نوری خەفاف ناسراو بە دایکی سۆلاڤ. لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان .

١٩٢٩

١٩٢٩/٢/١٠ دامەزراندنی کۆمەڵەی لاوانی موسلمان لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراقی دروستکراو، کە بارەگاکەی لەگەرەکی مەنسوو ر لە کەرتی کەرخ بوو.
دوای ئەوە لقی لە شارەکانی بەسرە – موسل – دهۆك کردەوە. یەکەم رۆژنامەی لە ١٩٢٩/١١/٧ بە ناوی سەدای ئیسلام بلاوکردەوە هەروا لە ١٩٣٤/٤/٩ گۆڤارێکی بەناوی لاوانی موسلمان بلاوکردەوە لە شارەکەدا.
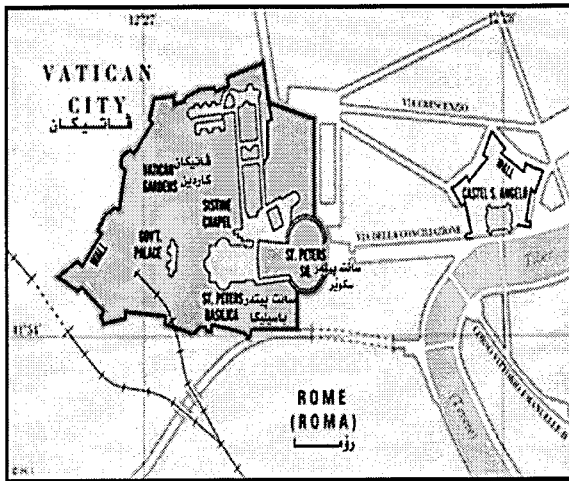
١٩٢٩/٢/١١ مـــۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان پاپاو دەسەلاتی شانشینی ئیتالیا بەناوی – پەیمانی – لاتران – و بەناوی – کۆنکۆردات – کە بە کێشەی دۆمانیا ناو برا ، کە سێ رێکەوتن بوو ، ئەویش لە بواری دارایی و ئایین و پەیووەند لە نێوان ئیتالیاو دەسەلاتی پاپا ... پاپاو وولاتانی بیانی تاکوو ئێستاش ئەو رێکەووتنە لە ماددەی /٧ی دەستووری ئیتالی دا جێگیر کراوەو کاری پێدەکرێ ، کەخۆی لە ٢٧ ماددە دەگرێت بەناوی پەیمانی – لاتران – لەجیهاندا.

١٩٢٩/٤/٤ شەش نووێنەری کورد لە ئەنجوومەنی نووێنەران لە پەرلەمانتارانی کورد ، بە نووێنەرایەتی کردنی پلرێزگاکانی هەولێرو، سلیمانی و ، کەکوك و ، مووسڵ ، یاداشتێکی گرنگیان ئاراستەی سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق کرد ، لەبارەی مافە ڕەواکانی کورد کە کاربەدەستانی ئینگلیزو رژێمی ئێراق .

بەر لەوە زۆر جار بە ووتە گفتی جێ بەجێکردنی مافی کوردیان دابوو- ئیسماعیل بەگ رواندوزی نووێنەری پارێزگای هەولێر- حەمە سالح بەگی نووێنەری پارێزگای سلێمانی- جەمال بابان نووێنەری هەولێر- حازم بەگی شەمدین ئاغا نووێنەری پارێزگای مووسڵ- سەیفوڵلا خەندانی نووێنەری سلێمانی- محەمەد فائق نووێنەری پارێزگای کەرکوك. لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٩/٤/٢٠ لە میانەی بەهێز کردنی پەیووەندیەکان و بەرگری کردن لە رژێمەکانیان ، رژێمی شاهەنشاهی فارسی لە ئێران بە فەرمی دانینا دەووڵەتی دورستکراوی نوێی شانشینی ئێراق.

١٩٢٩/٥/٦ کۆچی دوایی ئەمین فەیزی بەگ کە کوڕی دەروێش عەبدولقادر ئاغای شاری سلێمانیە لە باشووری کوردستان لە - دارالعجزە- لە شاری ئەستەمبوڵی تورکیا.

١٩٢٩/٦/٢٠ لە دایك بوونی فەیلەسوف و کۆمەڵزانی بەناوبانگی فەرەنسی و جیهان - ژاندبۆدریلا - لە شاری ریمزی وولاتی فەرەنسا چاوی بەجیهان هەڵهێناوە. شایانی باسە ژاندیە بە دیارترین فەیلەسوف و کۆمەڵزانی نیوەی دووەمی سەدەی رابردوو لەفەرنسا دادەنرێت، کە لە سەنتەرە فەلسەفیەکان بەشێووەیەکی چر گفتووگۆ لەسەر تیئۆریەکانی دەکرا... ئەم فەیلسوفە لە ژیانیا تەنیا بایەخی بەهزرو فەلسەفە نەدەدا... بەڵکوو وەك شێکەرەوەیەکی رامیاری و رێکخەرێکی دیاری رەوتەکانی - پۆست مۆدێرینزم - و - قۆناخی دوای بونیادگەری - ناسراوبوو... کە ناویشی بەجەمکی - سەروەری حەقیقەت - لکابوو. لە هەمان کات ئەندامی کۆمەڵەیەکی بچووکی هزری فەرەنسی بەناوبانگ و کاریگەربوو.

لەدوای تەواوکردنی پلەکانی خووێندن لە ساڵی ١٩٦٦ بروانامەی دکتۆرا بەدەست دێنێ. لە ساڵی ١٩٦٨ دکتۆراکەی دەکات بە بە

پــەرتووکێکی چــاپکراو , لــە ســاڵی ١٩٧٢ پــەرتووکێکی گرنگــی کاریگــەر بــەناوی – کۆتــایی – بڵاودەکاتــەوە. لــە ســاڵی ١٩٨٦ پــەرتووکێك بــەناوی ئەمــەریکا بــلاو دەکاتــەوە. ئەمــەو جگــە لــە دەیــا پــەرتووکی دیکــە بەتایبــەتی لەدوای رووداوەکەی ٢٠٠١/٩/١١ کە دوو پەرتوو ك بڵاودەکاتـەوە یەکـەمیان –:

بەناوی – گیانی تیرۆر – و دووەمیان:– بەناوی – فانتازیا – بڵاودەکاتەوە. کــە ژمــارەی بڵاوکراوەکــانی ژانــدبۆدریلا نزیکــەی ٥٠ بەرهــەم دەبێــت کــە بەشێووەیەکی گوونجاو لەگەڵ قۆناخەکانی پەرەسەندن و پێشکەووتن تاکوو لە ٢٠٠٧/٣/٦ بە هۆی نەخۆشیە کووشندەکەی کۆچی دوایی دەکات لە گەڵ و نیشتمان و جیهاندا.

١٩٢٩/٦/٢٢ مـۆرکردنی رێکەووتننامــەی ژنێـف لــەبارەی هــەڵس و کــەووتکردن بەرامبــەر بەدیلەکانی شەڕە هەمە جۆرەکان لە نێوان وولاتە جیا جیاکان لە جیهاندا .

١٩٢٩/٦/٢٧ دووبــارە پالپــشتی لــە رێکەووتننامــەی ژنێــف کرایــەوە لەلایــەن وولاتــانی پەیووەندار لە بارەی خۆ بە دەستەوەدانی سـەرباز لـە ناوەنـدەکانی شـەڕی نێوان وولاتانی جیهان و ناوخۆییەکان ، لەلایەن پەیووەندارەکانی جەنگدا .

١٩٢٩/٨/٢٤ سـەرۆکی بزووتنـەوەی رزگـای فەلەسـتین – یاسـر عـەرەفات – لە میسر لـە دایـك بـووەو بـاوکی دانیـشتووی قــوودس بــووە لــە شاری جنین .
بــەڵام بــە هــۆی بــارو دۆخــی ئەوکاتی فەلەستین بەرەو میسر کۆچـیان کـردووە ، ئـەویش لـە پێنــاو دابینکردنــی بــژێووی ژیاندا .

١٩٢٩/١٠/٢٤ سەرەتای دەستپێکرنی قەیرانی ڤاڵ ستریت بوو کە بازارەکانی وویلایەتـە یـەکگرتووەکانی ئەمــەریکا بـە توونـدی شـلەژاند. ئـەو هەوڵانــەی کــە بـۆ بووژاندنەوە و گەرانەوەی متمانە هاتنـە ئاراوە، هیچ بەرهـەمێکی نـەبوو و -

vaiue stocke – كـه لـه رۆژی سـێ شـەممەی ١٠/٢٩ دا گەیشتە پلـەی سـتفر.

ئەم قەیرانـەش لـە ئاكامدا بـوو بە هـۆی دابـەزینی بـەناوبانگی دەیـەی سـاڵی ١٩٣٠ لە ئەمەریكادا.

١٩٢٩/١١/١٣ سـەرەك وەزیرانـی رژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق عەبدولمحـسن سـەعدون بـە دەستی خۆی كووشت بەهۆی باری دەسەلاٌت و كاردانەوەی لە سەر دەروونی لەشاری بەغدای پایتەختی ئێراقدا .

١٩٢٩/١١/٢٠ هێزەكانی سووپای سووری سۆڤیەت پەلاماری وولاٌتی فیلەندەی دا، بەلاٌم بە پێی پـەیمانی مۆسـكۆ هێزەكـانی سـووپای سـوور بۆ وولاٌتەكـەیان كشانەوە بەرامبـەر بە پێدانی ١٤٤٠ كیلۆمـەتر چوارگۆشـە لـە خـاكی فیلەنـدە ، كـە بۆ یەكیەتی سۆڤیەت بێت لەخاكی فیلەندە ... ئەمەیە قازانج بەهێزی چەكداری لەسەردەمی نوێی جیهان.

١٩٢٩/١١/٢٦ لـە دانیـشتنی خـوولی/١٦ی ئەنـدامانی ئەنجوومـەنی كۆمەڵـەی گـەلان كـە جێگری مندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق – بۆردیلۆن– باس لە باری كورد لە ئێراق كرا .

لـەو كاتـەش یـەكێك لـە ئەنـدامانی ئەنجوومـەن بـەناوی – مـستەر ماركۆتیودولی– بوو ، چەند پرسارێكی كرد لەبارەی چۆنیەتی پەیوەندی لە نێوان كوردو عەرەب لە ئێراق ، لەچەند لایەنی بەیەكەوە ژیانیاندا .

لەگەڵ چەند لایـەنی دیكـە لـە بـارەی راگەیانـدنی سـەربەخۆیی و ئەنـدامانی پەلـەمانی ئێـراق و بـەرەو بـاش چـوونی بارودۆخەكەو چۆنیەتی پەیوەنـدی ناوخۆی كورد لەلایەك و ، پەیوەندی لە نێوان نووێنەرانی كورد لە پەرلـەمان ، هەروا لە بارەی جوولانەوەی رزگاری كورد لەهـەرێمی باشـووری كورستـان . هەر یەكەو بەپێی خواست و ویست و داهاتوو گفتووگۆكانیان بـەرێووە دەبرد لەناو كۆبوونەوەكانی ئەنجوومەن لە فەرەنسادا .

١٩٢٩/١٢/١٨ كۆچی دوایی زانای هەمە جۆری زانستەكان – لامارك– ، كە مرۆڤێكی زانـای هەمەجۆری زانست بووە لە بواری نەبات و ئاژەل و ماوەی سی ساڵ كـاری لـەم بـوارەدا كـردووە ، هـەروا زانایـەكی بـەناوبانگ و لێهـاتوو بـووە، چـەندین دانراوەی هەیە ، یەك لەوانە – نظام الحیوانات اللافقریة – وفەلـسەفەی ژیـان

١٩٢٩/١٢/٢٤ ئاوارەبوونی عوسمان سەبری ناسراو بە - ئاپۆ عوسمان- بەهۆی فشارو هەرەشەی سیخوورو دەسەڵاتی تورك لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی تورکیا، بەو هۆکارە بەرەو وڵاتی سووریا بەرێکەووت... کە ئەویش رۆژئاوای کوردستانی پێ لکێنراوە بەدەوڵەتی سووریا.

١٩٣٠

١٩٣٠/١/٣٠ سەرکردەو شۆرشگێری هندستان - مەهانماگاندی- لەلایەن بەرهەڵستکارانی لەشاری نیوودەلهی پاریتەخت تیرۆر کرا.

١٩٣٠/٣/١٢ سەرکردەی شۆرشگێری هیندستانی سەرکردایەتی بە دەیا هەزار رێپێوانکەرانی وڵاتەکەی کرد بەرەو دەریا ، ئەویش بە دەربرینی ناڕەزایی دژی بەریتانیا ، کەناوچە خێدارەکانی داگیرکردبوو، کە ئەمەش یەکەم رێپێوانی ئاشتیانە بوو لەمێژوو دژی داگرکەران و بەدەستهێنانی داواکەیان لەناوچەکەدا.

١٩٣٠/٣/٢٠ لە چاوپێکەووتنێك لە نێوان مندووبی سامی بەریتانیا - فرنسیس همفریز- لەگەڵ شاهانشین فەیسەڵ گفتووگۆیان ئەنجامدا لە بارەی کێشەی کورد و هەروا لەسەر یاسای زمانەکان بەپێی یاسا زمانی کوردی دەبێ زمانی فەرمی بێ لەهەرێمی باشووری کوردستان .

بەڵام هەردوو لایان ئەوەی لا باش بوو ، کە ئەو لایەنە دوا بخرێت تاکوو یاساکە جێ بەجێ کردنی ئەنجام دەدرێت لە وڵاتەکەدا .

١٩٣٠/٣/٢٥ لە دوای هەوڵ و ماندوو بوونێکی زۆر ئەویش بە بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی - ریاتازە - لە پارێزگای یەریڤانی کوردستانی لکێندراو بەکۆماری ئەرمینیای سۆڤیەتی ، کە لەو کات رۆڵی کاریگەری هەبوو لە سەر باری نەتەوییی لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٠/٣/٢٨ هەردوو شارەکانی قووستەنتینیەو ئەنگۆڕای نوری ، ناویان گۆڕا بۆ ئەستەمبۆڵ و ئەنکەرەی تورکیا.

١٩٣٠/٣/٣٠ کەسایەتی ناو داری ئێراقی و عــەرەبی و جیهــان نــووری سەعید یەکەم پۆستی سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق گرتە دەست لە دوای چەندین پۆستی وەزاری لە رژێمی شانشینی لە ئێراقدا.

١٩٣٠/٤/٥ بەبۆنەی گفتووگۆی بەردەوام لە نێوان رژێمی شاهانشینی لە ئێراق و بەریتانیا... نووێنەری شاری کەرکووك محەمەد جاف بە هاوبەشی لە گەڵ مەعروف چاووك یاداشتێکیان ئاڕاستەی مندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق کرد ، ئەویش لەبارەی پەیمانی نێوان ئێراق و بەریتانیاو ، هەڵوویستی کورد لە باشووری کوردستان بەرامبەر بە پەیمانەکە . کە بڕیارە لە ١٩٣٠/٦/٣٠ مۆر بکرێت ، لە نێوان هەر دوو وولاّتدا .

١٩٣٠/٤/٢٢ مۆرکردنی پەیمانی لە ندەنی دەریایی... ئەو کۆنگرەیە لە ئاکامی کۆنگرەی نێوودەووڵەتی بوو ، کە هەر پێنج وولاّت بەشداریان تێدا کرد ، تەنیا رووسیاو ئەڵمانیا نەبێت... کە بەریتانیاو ئەمەریکاو یابان و فەرەنساو ئیتالیا بەشداریان تێدا کرد ، ئەنجامدانی ئەو کۆنگرەیەش بە هەولەکانی گفتووگۆی نێوان سەرەك وەزیرانی بەریتانیا رامزی ماکدۆنالدو سەرۆکی ئەمەریکی هۆفۆ بوو ، ئەویش بەمۆرکردنی لە سەر چەندین خالی گرنگ لە بارەی دامەزراندنی بنکە کەشتیەکانی دەریایی جەنگی و، بە دورستکردنی کەشتی جەنگی کە کێشی هەلگرتنیان زیاتر بێت لە ٣٥ هەزار تەن لە جیهاندا .

١٩٣٠/٥/١١ کەسایەتی ناوداری کورد تۆفیق وەهبی کرا بە پارێزگاری پارێزگای سلێمانی تاکوو ٢٥/٨/ هەمان ساڵ لە باشووری کوردستان .

١٩٣٠/٥/٢٥ بڕیاردانی تەواو سەبارەت بە کێشەی دروستکردنی ئۆکروگی لە –ناوچە–ی نەتەوەیی کوردستان ،. کۆمیتەی ناوەندی بەڕێوەبەرایەتی ئازەربایجان لەبارەی راکاتاڵو نۆخین و کوردستانەوەی دەرکرد لە ناوچەو هەرێمەکەدا .

١٩٣٠/٥/٣٠ دامەزراندنی یانەی – سەرکەووتنی کوردایەتی– لە لایەن شاعری ناودار جەمیل سدقی زەهاوی و توفیق وەهبی و مارف جاووك لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٣٠/٦/١٣ بەرپابوونی راپەرین لەناوچە شاخەویەکانی ئارارات لە باکووری کوردستان ، بە سەرکردایەتی ئیحسان نوری پاشا دژی رژێمی تورکیا کە کاردانەوەی باشی کردە سەر ناوچەکە و تاکوو سنووری سووریای گرتەوە ، کە ئەم راپەرینە بەردەوام بوو لە پەرەسەندن و پێشکەووتن و گەشەکردن لە لایەن گەلی کوردستاندا .

١٩٣٠/٦/١٥ هەڵگیرسانی راپەرینەکانی ئاگری داخ لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلآتی رژێمی شۆڤێنی تورکیا.

١٩٣٠/٦/٢٠ مۆرکردنی پەیمانی نێوان ئێراق و بەریتانیا ، کە نوری سەعیدو وەزیری دەرەوەی ئێراق و مەندووبی سامی بەریتانیا ، پەیمانەکەیان مۆرکرد بۆماوەی ٢٥ساڵ لە نیوانیاندا .

١٩٣٠/٦/٢١ تیرۆرکردنی سەرکردەی شۆڕشگێرو چاونەترس و ناوداری کوردی ڕۆژهەلاتی کوردستانی لکێنراو بە ئێران – سمکۆی شکاك – لەلایەن تیرۆریستەکانی سەر بە رژێمی شایەتی لە ئێران ، کە سەرکردایەتی بەدەیا داستانی سەرکەووتن و رێکەووتن و بەرگری کردن بوولە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە کوردستان.

١٩٣٠/٦/٢٨ دامەزرانـــــدنی کۆمەڵـــەی ئافرەتـــانی کوردســـــتان لەشـــاری ســـلێمانی لـــە باشـــووری کوردســـتان ، لـــە لایەن حەبسەخانی نەقیب – کە بارەگای خۆی هەبوو ،... ئـــــەویش بەمەبەســــتی یەکخستنی ئـافرەتی کـوردو رۆشنبیر کردنـی بەجیاوازی نـەکردنی رەگـەزی هاوبـەش لـەنێوان ئـافرەت و پیـاو لـە هەموو بوارە جیاجیاکانی کارکردن.

١٩٣٠/٦/٣٠ مۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان رژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا ، لە پێناو بە ئەندام بوونی ئێراق لە کۆمەلەی گەلان و فراوانتر بوونی دەسەڵاتی بەسـەری گەلانی ئێـراق ، بـە تایبـەتی گـەلی کـورد لـە باشـووری کوردسـتانی لکێنراو بە ئێراق.

١٩٣٠/٧/١١ پێکهێنانی – لیژنەی رزگارکردنی کەمە نەتەوایەتیەکانی غەیرە ئیسلام لە ئێـرق– بەسـەرۆکایەتی نـەقیب هرمـز رسـام ، کـە خـۆی دانـا بەنووێنـەری راسـتەقینەو جێگـەی بـڕوا بـوو لەلایـەن کەمـە نەتەوایەتیـەکان ، ئـەویش لـەپێناو دەسـت پێکردنـی گفتووگـۆ بەنووێنەرایـەتی کەمـە نەتەوایەتیـەکان لەگەڵ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان و ئەو حکوومەتانەی پەیوەندارن.

شایانی باسە هرمز رسام ئەفسەرێکی خانەنشین بوو لە سووپای بەرینانیا ، لـەمانگی/١/ ١٩٣٠ سـەردانی ئێراقـی کـرد ، دوای ئـەوە پەیووەنـدی بـە ئەفسەرێکی سـووپای بـەریتانیا بـەناوی کـاپتن – مـاتیۆ کـۆپ– لـە ئێـراق وداوای لێکـرد ... کـە دوای ئـەوەی هـەردووکیان بەیەکـەوە پەیووەنـدیان بەسەرۆك کەسایەتیەکانی مەزهەب ئاییینیەکان کرد ، واتە – مەسیحیەکان – دوای ئەوە هرمز رسام لە ١٩٣٠/٦/١٢ گەڕاوە شاری لەندەن .

بەڵام دوای ئەوە ماتیۆ کۆپ لە ١٩٣١/٤/١٩ لە ئێراق دەرچوو... ئەو لیژنەی کە کاپتن هرمز پێکی هێنابوو لە شاری لەندەن . هەڵسا بەپروپاگەندە کردن لە پێناو ئەم مەبەستەدا ، دژی ئێراق و دووپانی ئەوەی کردەوە کە بەریتانیا دەوڵەتێکی مەسیحیە وپێویستە یارمەتی ئاشوورییەکانی ئێراق بدات ، دوای ئەو بیروو بۆ چوونە رووی لە فەرەنسا کرد ، بەیارمەتی دانی ئاشوورییەکانی ئێراق.

١٩٣٠/٧/١٥ دەستپێکردنی هێرشێکی بەرفراوانی چەکدراە کوردە شۆرشگێرەکان بۆسەر ناوچەکانی ئارارات و پارێزگای دەرسیم و پارێزگای دیاربەکرو پارێزگای وان و شارۆچکەکانی دیکە لە باکووری کوردستانی داگیر کراو لە ژێر دەسەلاتی تورکیا .

ئەویش بۆ سەر هێزەکانی سووپای تورك و دام و دەزگا میرییەکان .

لە ئەنجام ٩٠٠ چەکداری کورد شەهید بوون و ٢٤٠٠ چەکداریش زامدار بوون ، هەروا لەو شەرەدا ٢٨٠٠ سەربازی سووپای تورك کوژران و ١٧٠٠ سەربازیش زامدارو بەدیل گیران لەگەڵ دەست بەسەرا گرتنی ٢٤ تۆپ و ٦٠ مەترەلۆزو ٦٠ هەزار فیشەك لەگەڵ خستنە خوارەوەی ١٢فرۆکەی جەنگی هێزەکانی سووپای ئاسمانی تورك لە باکووری کوردستان .

شایانی باسە گەر شۆرشەکانی کورد بەو شێوەو شێوازو ناوەرۆکە بەردەوام بوونایە بوونی کوردو رۆڵی کوردو کاردانەوەی لەقۆناخێکی دیکەدا خۆی دەنواند لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩٣٠/٧/١٦ دەستەی نیشتمانی لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان هەڵسا بەراگەیاندنێك بە بەشداری نەکردنی لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی لە ئێراق ، هەروا لە پارێزگای هەولێریش بەهەمان هەڵوویست بڕیاری بۆ درا... لەگەڵ چەندین هەڵوویست و داواکاری دیکە لەبارەی مافی کوردو چارەی کێشە هەمەلایەنەکان بەتایبەتی لەبواری گەل و نیشتمان.

١٩٣٠/٧/٢١ شـێخ ئەحمـەد بـارزانی لـە باشـووری کوردسـتانی لکێنراو بەرژێمی شانـشینی لـە ئێـراق ٢٠٠ چەکداری رەوانـە کـرد بـۆ

یارمەتیدانی راپەرینەکانی ئاگری لە ناوچەی ئۆرمار لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی تورکیا ، کە ئەو کات سەرکردەی کورد ئیحسان نوری پاشا رابەرایەتی راپەرینەکانی دەکرد لە باکووری کوردستان دژی داگیرکـەری رژێمـی تـورك ، کـە زیـاتر لـە ٢١٢٠٠٠ هـەزار کیلۆمـەتر چوارگۆشـەی لـە خـاکی کوردسـتان و زیـاتر لـە ٢٠٠٠٠٠٠٠ بیـست ملیـۆن کوردی کەوتۆتە ژێر دەسەلاتی ، کە بەخواست و ویستی بیری شۆڤێنی پێك هێنانی نەتەوەی تورك مامەڵە لەگەڵ کورد دەکات.

١٩٣٠/٧/٢٦ رژێمی تورکیا بە فەرمی بالوێزی بەریتانیای لە تورکیا ئاگادار کرد لە شاری ئەنکەرەی پایتەختی تورکیا ، کە رژێمی تورکیا نارەزایی خۆی بەرامبەر بەو یارمەتیەی بارزانیەکان دەربری ، کە بۆ شۆرشی ئاگری رەوانەی کردبوو بۆ باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی تورکیا لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٠/٨/١ سـەرکردەی کـورد شـێخ مـەحمودی حەفیـد بـەیاوەری ٣١ نیشتمانپەروەرو کەسـایەتی کـورد لەباشـووری کوردسـتان ، لـە ریفراندۆمێکـدا داوای دامەزرانـدنی حکوومـەتی کوردیـان کـرد ، کـە بـەریتانیا خـۆی و هاوپـەیمان دابەشکەری کوردو خاکی کوردستان بوون ... بەلام هەولـەکانیان جێ بەجێ نـەکرا سـەرەرای بـروا پـێ بـوون بەکێـشەی کـوردو خـاکی کوردسـتان و مەرگەساتەکان.

١٩٣٠/٨/٥ بەرپابوونی راپەرینو شۆرش لە باکووری کوردستان بەسەرکردایەتی سەرکردەی کورد -حاجۆ ئاغا- کە لەو کات کۆمەلەی خۆییبوون یارمەتی دەدا دژی رژێمی تورکو شەرەکەش لەناوچەی نوسەیبین بوو لە باکووری کوردستان.

١٩٣٠/٨/٧ حاجی ئاغای هەڤێرگیو سێ کەسایەتی کورد لە ناوچەی پارێزگاری یەریڤانی کوردستان ، لەگەڵ پەنجا سووارو دووسەد پیادەی هەڤێرگیو سەد چەکداری هۆزی گیلان بە سەرۆکایەتی رەسول ئاغاو عەگید ئاغا ، لە ئاستی ئەزنێردای سنووری نێوان سووریاو تورکیا دەبرنو لەوێ چەندین چاوپێکەوتن لەگەڵ کەسایەتی ناوچەکە ئەنجام دەدەن ، بەتایبەتی لەگەڵ سرحان- سۆران ئاغاو سۆران بەگ- کە دەبێتە هۆی نارەزایی تورکو داوا لەهێزەکانی فەرەنسا دەکات گەمارۆ بدرێن ، لەئەنجام بەرەو بەیروتی پایتەختی لوبنان هەنگاو دەنێنو دوای ئەوە دەستگیر دەکرێنو رەوانەی دادگای دیاربەکر دەکرێنو دوای دادگایکردنیان لەسێدارە دەدرێن.

١٩٣٠/٨/١١ نوێنەری بالای بەریتانیا لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان ، وتارێکی بۆ کەسایەتیو پیاوانی ئایینیو ئاغاکان خوێندەوەو تیایدا وتی:- حکومەتی بەریتانیا بە هیچ جۆرێك هانی نەتەوەی کورد نادات لەپێناو سەربەخۆیی لەپارچەیەك لە پارچەکانی دیکەی خاکی کوردستان بەهۆی بەرژەوەندی تایبەتی بەریتانیاو هاوپەیمانان لەو بارو دۆخانەی کە نەگونجاو بێت لە کێشووەرەکەدا .

١٩٣٠/٨/١٣ لە بابەتێکی دیار رۆژنامەی باری بەیروتی بلاوکردۆتەوەو دەلێت :- تۆرانیە تورکەکان تاوانی کووشتنیان بەکۆ ئەنجام داوەو سەدان گوندیان سووتاندووە لە ناوچەیەکی نزیك لە شارۆچکەی، ئاکرێ، ئارارات، کە ٢٢٠ گوندی کورد خاپوور کراوەو پاش ماوەی دانیشتووانی ئەو گوندانە کە نزیکەی ١٠٠٠٠٠ کەس دەبوون لە نێوان راگوواستنی کوردەکان بۆ ناوچەکانی دیکەی تورکیا. شایانی باسە رژێمی تورکیا لە ساڵی ١٩٤٦ رایگەیاند کە تورکیا کەمینەی کوردی تێدانیە و بەم راگەیاندنە هێڵێکی راست و چەپی بەسەربوونی گەلێك بەتەواوی داهێنا.

١٩٣٠/٨/١٧ لە دایك بوونی شاعیرو رووناكبیری بەناوبانگی سەدەی رابردوو ئینگلترا – ئێدوار رجیمس تیدهیوز– لە رۆژ ئاوا هەرێمی بۆركشایەر لە ئینگلتەر.
شایانی باسە تیدهیوز بەناوبانگترین شاعیری سەردەمی بیستەم بووە لە بەریتانیا ،هەروا لەهەموو شاعیرێكی دیكەی ئەم وولاتە زیاتر هەواڵی لەسەر لاپەڕەكانی رۆژنامەو گۆڤارەكان دەبینرا... تەنیا لەبەر ئەوە نا كەشاعیر بوو هەر چەندە لەلای رەخنەگرانەوە لەهەموو شاعیرە هاوچەرخەكانی وولاتەكە بەتواناتر بوو... شایانی باسە شاعیری ناو دار لە ١٩٩٨/١٠/٢٨ كۆچی دوایی كردووە لە وولاتەكەیدا .

١٩٣٠/٨/٣٠ گرێدانی كۆبوونەوەی ئەنجوومەنی كۆمەڵەی گەلان لە شاری زیورخ لە سەرداوای نووێنەرانی ئەرمەن لە باكووری كوردستان ، لە سەر بەردەوام بوون لە ئیش و ئازاردانی نەتەوەی كوردو دەربەدەركردنی لەخاكی خۆی كە لەلایەن رژێمی تورك ئەنجام دەدرێت لە هەموو بوارەكان ، بە تایبەتی لە بواری بە توركدن و راگواستن و هێنانی خێزانە توركەكان بۆ باكووری كوردستان و نیشتەجێ كردنیان لە پێناو گۆرینی دیمۆگرافیای باكووری كوردستان.

١٩٣٠/٨/٣١ دەستەی نیشتمانی ناوەندی لە باشووری كوردستان یاداشتێكی ئاراستەی كۆمەڵەی گەلان كرد ، لەبارەی چەند داوایەكی دیاری كراو لەبارەی مافی كورد لە ئێراق و رامیاریەتی رژێمی شاهانشینی لە ئێراق . بەرامبەر بە كورد لەگەڵ دامەزراندنی حكوومەتی كوردی لەژێر پارێزراوی راستەوخۆی كۆمەڵەی گەلان ، ئەویش بۆ سكرتێری لیژنەی ئینتدابی هەمیشەیی لە كۆمەڵەی گەلان لەشاری ژنێف لەسویسرادا بەرز كرایەوە .

السيد نوري السعيد رئيس وزراء العراق الاسبق

عصمت اينونو

١٩٣٠/٩/٢ لەو کاتەی کە سەرەك وەزیرانی ئێراق نوری سەعید بە سەر دانێکی فەرمی لە شاری ئەنکەرەی پایتەختی تورکیا بوو ، سەرەك وەزیرانی تورکیا عیسمەت ئەنوونوو داوایەکی ئاڕاستەی نوری سەعید کرد، بە پەڕینەوەی هێزەکانی سووپای تورك لە سنووری ئێراق ، ئەم داوایەش لە پێناو گەمارۆدان و دامرکاندنەوەی شۆڕشگێڕە کوردەکان لەچیای ئاراراتدا لە باکووری کوردستان ، نوری سەعیدیش ڕەزامەندی لە سەر داواکەی سەرەك وەزیرانی تورکیا کرد .

بەڵام سەرەك وەزیرانی تورکیا داواکەی بەدەستنووس بوو نەك بەوتەی سەر زاری ، بەڵام نوری سەعید لە هەمان کات ئاگاداری بەریتانیەکانی کردو ئەوانیش لە وەڵامدا وتیان... تورکیا تووشی گێژاو بووە بەهۆی لە ناوبردنی کوردو ئەرمەن ، ئەمەش دوا ڕۆژی بەپێچەوانە هەڵدەگەڕێتەوە لە وولاتەکەیان و لە ناوچە و لە جیهاندا .

١٩٣٠/٩/٦ ڕاپـەرینی جـەماوەری کـورد لــە پارێزگــای سـلێمانی لـە هـەرێمی باشووری کوردستان ، دژی داگیرکــــــەری ڕژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق بـە پـشتگیری بەریتانیا بەرپابوو. لـە ئـەنجام ٤٥ هـاووڵاتی

شاری سلێمانی لە سەردەمی بزووتنەوەی شێخ مەحمود

کورد بە گوللـەی دوژمـن شـەهید کـران ، کـە ئـەو ڕۆژە ناوزەنـد کـرا بـە ڕۆژی ڕەشی /٦/ئەیلول ، کە لـە بەر دەرگـای سـەرای سـلێملنی بـوو، ئەمـەش بـووە هۆی ئەوەی کە شێخ مەحمودی حەفید هاتەوە گۆرەپانی تێکۆشان و دەستی لەو ڕێکەووتننامەیە هـەلگرت ، کـە بەناچاری مۆری کردبوو لـە گـەڵ ڕژێمـی شانشینی لە ئێراق و نووێنەری بەریتانیا.

١٩٣٠/٩/٦ نووێنەری ئافرەتانی کورد حەبسەخانی نەقیب لە ڕاپەرینەکەی دژی پەیمانی بەریتانیاو بە گەیاندنی دەنگی ئافرەتی کورد بەکۆمەڵەی گـەلان ، ئـەویش بـە پێـشکەشکردنی داخوازیـەکانی لـە پێنـاو چارەسـەرکردنی بـاری سـەختی خەڵکی کوردستان.

١٩٣٠/٩/١٠ هێزەکانی سـووپای تـورك لـە ئـەنجامی هێرشێکی بەرفراوان تـوانی چیای – رینـویَ–ی نێـوان هـەردوو ئـاراراتی کـەلی سـەردار بلاخـی لـە بـاکووری کوردستان داگیر بکات لە باکووری کوردستان .

١٩٣٠/١٠/١٠ لە دایك بوونی نووسەری شانووی ئینگلیـزی– هارۆلـد پیتـەر– لـەڕۆژئـاوای شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا ، لـە گـەڕەکێکی جوولەکـە نـشین لـە وولاَتەکەدا .

شـایانی باسـە کـە لـە دوو مـانگی/ ١٩٩٩دا ٦٠ نووسـەرو ڕۆشنبیری کـوردو جیهانی– یەشارکەمال ، محەمـەد نـوزون ، ئەحمـەد تاڵتـان ، ئۆرهـان یـاموك ، گۆتنـەر گـراس ، کۆسـتا گـاڤرای ، هارۆلـد پیتـەر، ئینگمـار بێرگمـان ، ئاسـەر

میللەر- سەردانی تورکیایان کرد، لەشاری ئەستەمبۆڵ و لەکۆنگرەیەکی ڕۆژنامەنووسیدا بانگەوازێکی تەباییان ئاراستەی تورکیا کرد... ئەو ٦٠ نووسەرو ڕۆشنبیرەی کە ویژدانی جیهان گووتیان لەدەستپێکی سەدەی نوێدا بەشێوەیەکی دیموکراسیانە پرسی کورد چارەسەر بکات بەتایبەتی لە باکووری کوردستان لە تورکیادا .

١٩٣٠/١٠/١٦ ئەنجوومەنی وەزیرانی ڕژێمی شانشینی لە ئێراق لە بریارێکیدا ڕایگەیاند ، کە بەهێزی سووپا شۆرشی شێخ مەحمود سەرکووت دەکات لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٠/١١/١ لە دایك بوونی نووسەرو ڕووناکبیری نەتەوەی کورد، پرۆفیسۆر – مەعروف عەبدولقادر مەعروف عەزیز ئاغا خەزنەدار – ناسراو بە – مارف خەزنەدار – لە شاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان، مامۆستا مارف خەزنەدار لە ساڵی ١٩٥١ قۆناخەکانی سەرەتایی و ناوەندی لە شاری هەولێر تەواو کردووە و پۆلی چوارەمی وێژەیی لە ئامادەیی

کەرکوك و هەولێر تەواو کردووە.دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٥٢ بە مامۆستای سەرەتایی لە هەولێر دامەزراوەو دوای ئەوە بۆتە فەرمانبەر لە بەرێوەبەرایەتی – معارف – لە پەروەردەی هەولێر. و بەردەوام بووە لەو کارەی لە شارەکانی کووت و بەغدا تا ساڵی ١٩٥٧، دوای ئەوە چۆتە کۆلێژی ئاداب و زانست لە زانکۆی بەغدا لە ساڵی ١٩٥٧، بە بەدەست هێنانی بروانامەی – BA – لەزمانی عەرەبی، لە هەمان کاتیش کاری فەرمانبەری کردووە، واتە خووێندن و کاری فەرمانبەریەتی بەیەکەوە کردووە.

دوای ئەوە لە سەر داوای خۆی بۆتە مامۆستای زمانی عەرەبی لە

قوتابخانــەی ناوەنــدی ڕۆژهــەلاّت و لــە هــەمان كــات وانــەی ووتۆتــەوە لــە قوتابخانەی ناوەندی كەركوكی ئێواران لە نێوان ساڵەكانی ١٩٥٧ – ١٩٥٩، دوای ئەوە لە مانگی/٥/١٩٦٠ پەیووەندی كردووە بە تووێژینـەوەی زانستی ئێـراق، بـۆ مـاوەی نـۆ مـانگ لـە مۆسـكۆی پایتـەختی سـۆڤیەت بـووە لـە پەیمانگای فێربوونی زمانی رووسی بیانیەكان .

دوای ئەوە لە شاری پترۆسبۆرگ جێگیر بووە وەك قوتابیەكی خوێنـدنی بالاّ لە بەشی لێكۆڵینـەوەی زمـانی كوردی لە پەیمانگای خوێنـدنی ڕۆژهـەلاّتی سـەر بـە ئـەكادیمیای زانـستەكانی ڕووسـیا، دوای تـەواوكردنی خوێنـدن بڕوانامــەی دكتــۆرای بــە دەســت هێنــاوە لــە زمــان و ئــەدەب لــە مــانگی /١٢/١٩٦٣.

لە نامـەی دكتۆراكەشـی جێگـەی گرنگـی پێدان بـووە كە لـە سـەر – مێـژووی ئەدەبی كـوردی نـوێ – بووە لـە نێوان سـاڵەكانی ١٨٩٠ – ١٩٦٠. و لیژنـەی گفتووگۆكــە بریاریــدا بــە چــاپ كردنــی لــە كتابێــك و لــە لایــەن خانــەی بلاّوكردنەوەی ئەكادیمیای مۆسكۆ لـە ساڵی ١٩٦٧ بلاّوكراوەتەوە، كـە ئەمـە یەكـەم كتـاب بـووە ، كـە چـاپ بكرێـت لـە سـەر ئـەدەبی كـوردی بـە زمـانی ئەوروپی. هەروا لە ماوەی خوێندنی لەو دەزگایەدا دكتـۆر مـارف خەزنـەدار توانیوویەتی فەرهـەنگی كـوردی – رووسـی دابنـێ و ئـەو فەرهەنگـە لـە سـاڵی ١٩٨٣، بە چاپگەیەندرا.

هەروا لە ماوەی بوونی لەو كارانـەدا بەشداری لە چـەندین كـۆڕو كۆبوونـەوەو كـۆنگرە كـردووە، و بەشـداری لـە كـۆنگرەی جیهـان بـۆ لێكۆڵینـەوە لـە سـەر ئەدەبی ڕۆژهەلاّت، كە لە وەرزی پایزی ساڵی ١٩٦٧ گرێدرا.

دوای ئەوە گەڕاوەتەوە ئێراق و لە كۆلێژی ئاداب لـە زانكـۆی بەغدا لـە سـاڵی ١٩٦٨ دامەزراوەو بۆتە بەرپرسیاری بەش، بەردەوام بووە تا ساڵی ١٩٨١، لە دوای ئەوە خانەنشین كراوە.

هەروا بەر لەوەش لە ١٩٦٩/١٢/١، پلـەی مامۆسـتای پێدراوە – المدرس – و دوای ئـەوە لـە ١٩٧٣/١٢/١، پلـەی مامۆسـتای پـێ بەخـشراوە، هـەروا دوای ئەوە پلەی مامۆستا – پرۆفیسۆر – لە ١٩٧٩/١٢/١٨، پـێ بە خشراوە، هـەر لـەو كاتەشـدا مامۆسـتا مـارف خەزنـەدار بەشـی زمـانی كـوردی لـە كۆلێـژی

پەروەردە لە زانکۆی بەغدا لە ساڵی ١٩٧٣،کردۆتەوەو دوای ئەوە بۆتە سەرۆکی بەشی زمانی کوردی لەم کۆلێژەدا.
هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار وەك تووێژەرو سەر نووسەر لە رۆژنامەو ئەو گۆڤارانەی خوارە کاری کردووە. وەك :-
١- رۆژنامەی هەولێر، کە بە زمانی کوردی و عەرەبی دەردەچوواندرا. لە نێوان ساڵەکانی ١٩٥٠ - ١٩٥٣.
٢- گۆڤاری - رۆژنامە - کە هەفتانە بوو بە زمانی عەرەبی لە شاری بەغدا لە نێوان ساڵەکانی ١٩٥٣ - ١٩٥٤.
٣- رۆژنامەی رای گشتی رۆژانە کە بە زمانی عەربی دەردەچوواندرا لە ساڵی ١٩٥٥ لە شاری بەغدا.
٤- گۆڤاری - شەفەق - کە ماگانە بوو بە زمانی عەرەبی و کوردی لە شاری کەرکوك دەردەچوواندرا لە نێوان ساڵەکانی ١٩٥٨ - ١٩٥٩.
٥- هەروا بەشداری لە دەرچوواندنی گۆڤاری- پرشەنگ - کردووە کە لە لایەن کۆمەڵێك رۆشنبیری کورد لە ئەوروپا بە زمانی کوردی لە ساڵی ١٩٦٦ - ١٩٦٧ دەردەچوواندرا.
٦- گۆڤاری - دەفتەری کوردەواری - بە هاوکاری براکەی جەمال خەزنەدار دەری کرد لە شاری بەغدا لە ساڵی ١٩٧٠.
٧- دامەزراندنی گۆڤاری - نووسەری کورد - کە گۆڤاری یەکیەتی نووسەرانی کورد بووە بە زمانی کوردی لە شاری بەغدا لە ساڵی ١٩٧١ - ١٩٧٢ دەرچوواندرا.
٨- بەشداری کردووە لە دامەزراندنی گۆڤاری - رۆژی کوردستان - کە گۆڤاری کۆری رۆشنبیری کورد بوو کە بە زمانی عەرەبی و کوردی دەرچوواندرا.
لە گەڵ ئەوەشدا مامۆستا مارف خەزنەدار بەشداری کردووە لە دامەزراندنی یەکیەتی ئەدەبیاتی کورد و کۆری رشنبیری کورد لە شاری بەغدا.
هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار ئەندامی سەندیکای رۆژنامە نووسانی ئێراق بووە لە رۆژی دامەزراندنیەوە لە ساڵی ١٩٥٩، دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٧٨ لێی کشاوەتەوە . هەروا ئەندامی یەکیەتی رۆژنامە نووسانی جیهانیە لە

ساڵی ١٩٦٠ تاکوو تەواو بوونی ئەم مێژوونامەیە. هەروا ئەندامی کۆڕی ئارەزومەندانی بوو لە کاتی ئێراق بووە لە ساڵی ١٩٧٠ وە. هەروا بەشداری لە پێنج کۆنگرەی زانستی کردووە چ لە ناوخۆو چ لە دەرەوە، کە لەوکاتەی لە وولاتی جەزائر کاری کردووە.

هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار ئەندامی بە دەیان لیژنە پێدانی ماستەرو دکتۆرای کردووە. دوای ئەو هەموو کارە گرانانە مامۆشتا مارف خەزنەدار دووبارە گەڕاوەتەوە زانکۆی سەلاحەدین لە ساڵی ١٩٨٨ لە شاری هەولێر بە ووتنەوەی وانە بۆ هەر سێ قۆناخی بەکالیۆڕۆس و ماستەرو دکتۆرا. و هەروا ئەندامی ئەنجوومەنی زانکۆ بووە. دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٩٢ لە ڕێگای هەڵبژاردن سەرکەووتنی بە دەست هێناوە بە پلەی مامۆستای یەکەم لە زانکۆی سلاحەدین لە لایەن وەزارەتی خوویندنی باڵای ئێراق.

هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار ئەندامی کارای کۆڕی زانستی کوردستانە لەو کاتەی کە دامەزراندراوە لە ساڵی ٢٠٠٠، لە گەڵ چەندین کاری دیکەی وێژەیی و زانستی و زمانەوان.

هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار لە ماوەی ژیانی زیاتر لە ٣٢ بەرهەمی خستۆتە بەردەستی خووێنەری کورد لە خووێنەرو ڕۆشنبیرو ڕووناکبیری گەلەکەمان و کتیبخانەی کوردی لە کوردستان و ئێراق و وولاتانی دیکەی جیهان.

دوای ئەو هەموو کارانە ئاواتە خوازین کە مامۆستا مارف خەزنەدار، تەمەن درێژ بێ و لە ژیان ماوەو بەردەوامە لە کارە پیرۆزەکانی لە پێناو خزمەتکردنی گەل و نیشتیمانەکەیدا، هیوای تەمەن درێژی و لەش ساغی بۆ دەخوازین لە هەموو بوارەکانی ژیانیدا.

١٩٣٠/١١/١ نووێنەری پارێزگاکانی هەولێرو مووسڵو کەرکوکو سلێمانی بەشداریان لە ئاهەنگی کردنەوەی پەرلەمانی ئێراق کرد لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

١٩٣٠/١١/٣ هێزە چەکدارەکانی شێخ مەحمودی حەفید کە ژمارەیان زیاتر لە ٣٠٠ چەکدار دەبوو ، توانیان شارۆچکەی پێنجوین لە هەرێمی باشووری کوردستان رزگار بکاتلە ژێر دەستی هێزەکانی سووپای هاوبشی ئێراق و

بەریتانیا لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٠/١١/٨ یەکێك لە رووداوە دڵخۆش و گرنگەکان گەیشتنی رووناکی وزەی کارەبا بوو بۆ ئێراق... کە لە کۆتایی بیستەکانی هەمان سەدە وەزی کارەبا گەیشتە شارەکانی ئێراق... سەبارەت بەگەیشتنی وزەی کارەبا بۆ هەولێر بە هەوڵ و تواناو کۆششی – ئەحمەد چەلەبی – بوو... ئەویش دوای ئەوەی کە داوایەکی بەپشتگیری ئەنجوومەنی شارەوانی هەولێرو موتەسەرفی هەولێرو وەزیری کاروباری ناوەخۆ پێشکەش بەحکوومەت کرد، بەمەبەستی دامەزراندنی مۆلیدەیەکی کارەبا لە پێناو رووناککردنەوەی ماڵ و شەقام و دام و دەزگاکانی شاری هەولێر لەوکاتدا.

دوای وەرگرتنی رەزامەندی حکوومەت بەدانانی مۆلیدەی کارەبا لەناو شارەکە لەم رۆژەدا پرۆژەی دامەزراندنی کارەبای ناو شاری هەولێر تەواوبوو و لەگەڵ تەواوبوونی گەیشتە چوار ماڵ لەدانیشتووانی شاری هەولێر.ئەوانیش ماڵی عەبدولحەمید بەگ – ماڵی موتەسەرف... واتە پارێزگار – بەرێوەبەری پۆلیس زیا ئەدهەم... دوای ئەوانەش بۆ چەند ماڵێکی دیکە وزەی کارەبا فراوان بوو... واتە لە ساڵی ١٩٣٠ وزەی کارەبا گەیشتە ناو شاری هەولێرو رووناکی گلۆپەکانی ماڵ و کۆڵانەکانی رووناککردەوە لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٣٠/١١/١٤ زۆربەی کالمیکەکان لە سەرەتای سەدەی نۆزدەهەم ، لەناوچەکانی گۆبیرنی – پارێزگای – ئاستراخان نیشتەجێ بوون ، کالمیکەکان کاربەدەستی زۆرباش بوون ، و کاربەدەستی زۆرباشیان لە ناو دەسەڵاتداریەتی دەووڵەتی رووسیا دا هەبوو ، کە پرسیاری پێك هێنانی هەرێمی ئۆتۆنۆمی کالمیك دەرچوو، لە ١٩٣٥/١٠/٣٠ ئەم هەرێمە ئۆتۆنۆمیە بووە کۆمارێکی ئۆتۆنۆمی.

دوای ئەوە بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی کۆمارەکە لە ١٩٤٣/١٢/٢٧ درا، بە تاوانی هاوکاری کردنیان لەگەڵ ئەڵمانیای نازی و ڕاپەڕین دژی دەسەڵاتی سۆڤیەتدا ، تەواوی دانیشتووانی بە زۆر بۆ ناوچەکانی دیکەی سۆڤیەت ڕاگوێزران ...لەسەرەتای ساڵی ١٩٥٧ دەستووری گەڕانەوەی کالمیکەکان و پێك هینانەوەی کۆمارەکەیان درا ، دوای شەش مانگ واتە لە ١٩٥٨/٧/٢٩

دا ئەم كۆمارە لە ١٩٩٠/١٠/١٨ دامەزرایەوە و لە ١٩٩٠/١٠/١٨ پەرلەمانی كامیلك بڕیاری گۆڕینی كۆماری ئۆتۆنۆمید ، بە كۆمارێكی سەربەخۆ لە چوارچێوەی سنووری ڕووسیای فیدرال .

شایەنی باسە كە كامیلكەكان بە پێی سەرژمێری ساڵی ١٩٨٩ ی یەكێتی سۆڤیەت ژمارەیان ١٧٣،٥٠٠ هەزار كەس بووە و زمانیان لە بنەماڵەی زمانە مەگۆلیەكان و لەچەند زاراوەیەك پێك هاتبوو، كالمیكەكان لەسەدەی ١٦ دا كەووتنە بەر پەلاماری خانی، مەگۆلیەكان و چینیەكان و كازاخەكان ، كە ئەمەش بووە هۆی هەلاتن و ئاوارەبوونیان ، لە ساڵی ١٦٠٨-١٦٠٩ بەپێی بەیاننامەو بەڵگەنامەكان ، بەشێووەیەكی ئارەزوومەندانە هاتنە ناو ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا .

كامیلكەكان لە تەواوی شارەكانی ڕووسیا داو لە بزووتنەوەی جووتیاریدا بەشداریان كردبوو، لەكاتی لەشكركێشی پیتر - قەیسەر - ی یەكەم بۆ سەر ئێران و چالاكانە بەشداریان كردووە ، لە ساڵی ١٨١٢ لە ڕیزی لەشكری ڕووسیادا گەیشتنە پاریس ... بەلام بۆ كورد دەسەلاتی سۆڤیەت لەدوای كۆچی لینین بە ناشرینترین شێووە پەلاماری كوردیان دا لەسەر خاكی خۆی لە كوردستان.

١٩٣٠/١٢/١٢ بۆ یەكەم جار لە مێژووی جیهانی سینەما فلیمی سینەمای بێ دەنگ بەناوی - ئابی و رابی - لەتارانی پایتەختی ئێران پەخشكرا.

١٩٣٠/١٢/٢٢ بڕیاری لیژنەی ئینتدابی هەمیشەیی لە ئەنجوومەنی گشتی كۆمەڵەی گەلان لەسەر یاداشتەكەی دەستەی نیشتمانی ناوەندی لە باشووری كوردستان ، بەم جۆرە وەڵامی یاداشتەكەی داوەتەوە:- هیچ بڕیارێك نییە لەكۆمەڵەی گەلان دەرچوو بێت ، بەپاكانەكردن لە داوای پێشكەش كراو ، بە دامەزراندنی حكوومەتی كوردی لەژێر چاودێری كۆمەڵەی گەلان ، كە ئەو داوایەش هیچ بنەمایەكی نییە لەبەندەكانی یاسای كۆمەڵەی گەلاندا .

١٩٣١

١٩٣١/٣/١٧ بە هۆی باری ناوچەی بارزان لە باشووری كوردستان و جمووجوڵی جەماوەرەكە ... لەكۆشكی شانشینی لە ئێراق فەیسەلی یەكەم كۆبوونەوەی

لە گەڵ مەندووبی سامی بەریتانیا و سەرکردەی گشتی هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ئێراق و سەرەك وەزیران نوری سەعیدو وەزیری بەرگری تەها هاشمی و سەرۆکی ئەرکانی سووپای ئێراق و راوێژکاری وەزارەتی ناوخۆو چاودێری گشتی بەریتانیا لە سەر سووپای ئێراق - کۆرنوالیس- ئەنجامدا،... بۆ تاوتۆ کردنی باری ناوچەی بارزان لە هەرێمی باشووری کوردستان و چارەسەر کردنی ... بەڵام کۆبوونەوەکە هیچ ئاکامێکی لێ رانەگەیەندرا. لە لایەن ئەنجامدەرانی کۆبوونەوەکە لە ئێراق .

١٩٣١/٣/٢١ سەر کردەی کورد شێخ مەحمودی حەفید نامەیەکی ئاراستەی سەرۆکی ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا کرد ،... لەبارەی باری کوردو لکاندنی باشووری کوردستان بەرژێمی شانشینی ئێراقی دورستکراو، لەنامەکەیدا داوای دامەزراندنی حکوومەتی کوردی لە باشووری کوردستان کرد ، لە ژێر ئینتیدابی کۆمەڵەی گەلان لە هەرێمەکەدا

١٩٣١/٣/٢٨ ئەندامی ئەنجوومەنی نووێنەران سەعد سالحی ناوبراو لەناو هۆڵی پەرلەمانی ئێراق هاواری کردو گوتی:- یادەبێ شێخ مەحمود لەناوبەرین . یاخوود دەبێ ئەو مافانەی داوای دەکات لە باکووری ئێراق بۆی جێبەجێ بکرێت لە هەرێمەکەدا .

١٩٣١/٤/١ بۆ یەکەم جار لەمێژووی ئێراقی دورستکراو ، دراوی ئێراقی بە ناوی- دینار- بلاوکرایەوەو بووە هۆکارێکی گرنگ لە پەیوەندی ئابووری و بازرگانی لە کۆمەڵگای بەیەکەوە نووساندنی بە زۆری گەلانی ئێراق ، بە تایبەتی گەلی کوردستان بە ئێراق بەپێی پەیمانە بەدناوەکەی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ی هاوپەیمانان بەسەرکردایەتی بەریتانیادا .

١٩٣١/٤/٥ بەرپابوونی شەڕی ئاوباریك لە نێوان هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق و چەکدارانی کورد لە باشووری کوردستان.

١٩٣١/٤/١٢	بۆ یەکەم جار لە مێژووی ئەسپانیا کۆماریەکان سەرکەووتنیان بەدەست هێنا ، بەرامبەر شانشینیەکان لە هەڵبژاردنەکانی ئەنجوومەنی شارەوانیدا ، کە زۆربەی دەنگدەران لە شاری مەدریدی پایتەختو شارە گەوورەکانی ئەسپانیاو بەرشلۆنە بوو، بەو هۆکارە شانشین دەستی لە کاری رامیاری کشاندەوەو لەوولات دەرچووە دەرەوە . بەڵام وەزیرەکانی شانشین – ئەلفونس– سیازدەهەمی هەڵاتوو دەستیان لە بۆستەکانیان هەلگرت ، بێ ئەوەی چاوەروانی پێك هێنانی حکوومەتی نوێ بکەن لە ئەسپانیادا .
١٩٣١/٤/١٤	لە دوای هەڵاتنی شانشینی ئەسپانیا ئەلفۆنسی سیانزەهەم بەهۆی هۆکاری سەرنەکەووتنیان لە هەڵبژاردنەکان ، بۆ یەکەم جار لەمێژووی ئەسپانیا رژێمی کۆماری راگەیەندرا ، بەهەڵووەشانەوەی رژێمی شانشینی لە هەموو بوارە جیاجیاکان..
١٩٣١/٤/٢٤	سەرکردەی کورد لە باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید نامەیەکی لە بارەی کێشەو مافی کورد لەباشووری کوردستانی لکێدراو بە ئێراق ، ئاراستەی کۆمیسەری بەریتانیا کرد ، لە خۆرهەڵات لەپێناو دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان کوردو بەریتانیا و ئێراق لە وولاتەکەدا .
١٩٣١/٥/٥	کتێبەکەی محمد ئەمین زەکی بەناوبانگی – کوردو کوردستان– لە یەك بەرگی قەشەنگ بەچاپگەیەندرا ، کە مێژووی کوردو کوردستان بەشێووەیەکی لەبار هەلدەسەنگێنێ لە هەموو بوارەکان بەتایبەتی لە بوارەکانی نەتەوەیی و نیشتمانیو دابو نەریتو زمانو مێژوو کەلتوورو شووێنەوارو پەیووەندیەکان ، لەگەڵ گەلانی دیکەی ناو کوردستانو دەرەوەی کوردستانو شۆرشو

راپەرینەکاندا

١٩٣١/٥/١٣ ڕژێمی شاهانشینی لە ئێراق ڕاپۆرتێکی ئارەزوومەندانەی نوێی ئاڕاستەی سکرتێری گشتی کۆمەڵەی گەلان کرد . لە پێناو بوونی بە ئەندامی کۆمەڵە ، کە ڕاپۆرتەکە بەسەر ئەندامانی ئەنجوومەنی کۆمەڵە دابەش کرا ، ئەویش لەپێناو گفتۆو گۆکردن لەسەر بەجێبەجێ کردنی داواکەی ڕژێمی ئێراق.

شایانی باسە کە ناوەڕۆکی ئەو ڕاپۆرتە بوارەکانی ڕامیاریو کارگێریو ئابووریو بازرگانی و کۆمەڵایەتیو سەربازی لە خۆ دەگرت، و لەلایەکی دیکە بەدەرخستنی هەندێ زانیاری لەبارەی کورد لەباشووری کوردستان ، بەپێی زنجیرەیی مێژوویی .

هەروا لەبارەی ڕاپەڕینو خۆپیشاندانەکانی کوردو باری کورد لەهەموو بوارەکان لەژێر دەسەلاتی ڕژێمی شاهانشینی لە ئیراق ، هەروا لەبارەی نەتەوەکانی دیکەی وەك تورکمان و ئاشوورو سابیئەو خواستو ویستو بەرژەوەندی داهاتووی ڕژێمی شاهانشین لە ئێراقدا .

١٩٣١/٥/١٣ لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی هێزە چەکدارەکانی شێخ مەحمودو هێزەکانی سووپای ڕژێمی شانشینی لە ئێراقو بەریتانیا ، ئەویش بە بۆردومان کردنی شاری سلێمانیو دەووروبەریو شاری کەرکووك بە فرۆکە جەنگیەکان لە باشووری کوردستان ... کە بووە هۆی شکانی هێزەکانی چەکداری کورد ، لە ئاکام بووە هۆی خۆ بەدەستەوەدانی - شێخ مەحمودی حەفید - بە هێزەکانی سووپای ئیراقو بەریتانیاو بە دروست بوونی بارو دۆخێکی نا لەباری ناوچەکانی پارێزگای سلێمانیو کەرکوك لەباشووری کوردستانی لکێدراو بە ئێراق.

فرۆکەکەی A.T. Wilson

١٩٣١/٥/١٩ هێزێکی چەکداری کورد لە باکووری کوردستان هێرشیان کردە سەر سەربازگەیەکی سوپای فارسی لە ئێران لە رۆژهەلاتی کوردستان لە ئەنجامدا ١٢٤ سەرباز کوژران و زیاتر لە ٢٥٠ سەربازیش بریندار کران لە ناوچەکەدا .

١٩٣١/٥/٢١ هێزەکانی ئاسمانی سووپای جەنگی بەریتانیا بۆردومانی ناوچەی رواندزی سەر بەپارێزگای هەولێر کرد لە باشووری کوردستان... کە بووە هۆی وێرانکردنی ١٣٦ مال و ٧٩ گوند، کە ئەم کارەش لە رۆژنامەی – تایمزی–ی لەندەنی بلاوکرایەوە.

١٩٣١/٦/٣ بالوێزی رژێمی شاهەنشاهی ئێران ، لە شاری ئەستەمبوڵ تورکیا بیرخەرەوەیەکی ئاراستەی بالوێزی بەریتانیا – سێرکلێرك– لە تورکیا کرد ، کەتیایدا نووسرابوو :– دەبێ کێشەی شێخ مەحمود بەکێشەیەکی گرنگ وەربگیرێ لەپێناو چارەسەری بارو دۆخەکە بە هۆی مەترسیداریەتی دوا رۆژی ناوچەکەو بزووتنەوەی کورد لە کوردستان بەتایبەتی لە باشووری کوردستاندا .

١٩٣١/٦/٤ کۆچی دوایی شاحوسێن عەلی بە هۆی نەخۆشی لە عەمانی پایتەختی ئوردن.. شایانی باسە شاحوسێن عەلی محەمەد عەبدولمعین لە شاری ئەستەمبۆلی تورکی لەدایك بووە ، لە سالی ١٨٥٣ ، کە دایکی شەرکەس بووەو لە دایك بووی باکووری کوردستان بووەو ناوی وەسیلە خانم بووە... بەم هۆکارەوە ئەو بنەماڵەیە لە ئەستەمبوڵ دەژیان .

١٩٣١/٦/١٧ لێپرسراوی کاروباری پەروەردەو فێرکردنی هەرێمی کارگێری کوردستان – ئەلباسۆڤیتش–ی لە ئازربایجان ، لە بەردەم بەشدار بووانی کۆبوونەوەی تایبەت بە کەمەنەتەوایەتیەکانی کۆماری ئازربایجان.
باسی ئەوەی کردووە ، کە ئەو ئەلف و بێیەی کتێبی خووێندنی کوردی سالی ١٩٢٢ی کە پێشنیار کراون بۆ خووێندنی زمانی کوردی چۆن خراوەتە پشت گوێ لە وولاتەکەدا .

١٩٣١/٦/٢٨ لە دوای راگەیاندنی رژێمی کۆماری لە ئەسپانیاو هەلووەشاندنەوەی رژێمی شانشینی لە ١٩٣١/٤/١٤ هەلبژاردنی گشتی کۆمەلەی دامەزرێنەر ئەنجامدراو – ئۆرتیجا – خۆی پالاوت و لە ئاکام بووە ئەندامی هەلبژێردراوی ئەو کۆمەلەیە لەکەرتی لیۆن.

هەروا پارتەکەی ١٢ کورسی بەدەست هێناو لە هەمان پارتی سۆشیالستی ١١٧ کورسی بە دەست هێناو رادیکالیەکان ٩٣ کورسی، کە ژمارەی کورسیەکانی کۆمەڵەکە ٤٧٠ کورسی بوون لە ئەسپانیا.
بەڵام بەهۆی لەبارچوونی بارودۆخی ئیسپانیا و بەرپابوونی شەڕی ناوەخۆی ئەسپانیا لە ١٩٣٦/٧/١٧، ئورتیجا ئەسپانیای جێهێشت و بەرەو وڵاتەکانی فەرەنساو هۆڵەنداو پورتووگال و ئەرژەنتین دەسووڕایەوەو ژیانی پەنابەری بردەسەر تاکوو کۆتایی جەنگی دووەمی جیهان لە ساڵی ١٩٤٥ و ئەویش گەراوە ئەسپانیاو وازی لە هەموو بوارەکانی رامیاری هێنا لە وڵاتەکەیدا.

١٩٣١/٧/١٤ لە هێرشێکی شۆرشگێرانی کورد لە باکووری کوردستان بۆ سەر ناوچەی- قەرەئین- لە رۆژهەڵاتی کوردستانی لکێدراو بە ئێران، لە ئەنجام بووە هۆی کوژرانی ٥٠ سەربازی سووپای فارس ، لەئاکام بووە هۆی دورست بوونی کێشە لە نێوان رژێمی فارس و تورك لە سەر خاکی کوردستان ، بەناوی ئەوەی کە رژێمی تورك یارمەتی چەکدارە کوردەکان دەدات دژی رژێمی ئێران.

١٩٣١/٨/٢ لە نووسینەکانی- بۆکشپان ، ئایاکۆ- نامیلکەیەکی ٩٢ لاپەڕەیی و یاداشتەکانی لە ٣٦ ڕۆژی سەردانەکانی بۆناوچەکانی – ئۆیەزدی- کوردستانی ئازربایجان و- لاچین و کەلباجار- و ناوچەی نەخجەوان کە لەلایەن بەشی زانیاری سەر بەوەزارەتی پەروەردەی ئازربایجان و هەروا پەیمانگای زانستی- توویژینەوەی دەوڵەتی ئازربایجان لە – بەشی ڕۆژهەڵاتدا .
ئەویش بە مەبەستی لێکۆڵینەوەی ئەو کێشە کەلپووریانەی کە پەیوەندیان بەناوچەی کوردنشینەکانی ئازربایجانەوە هەیە ، سەردانێکی کورتی ناوچەکەی کرد ، کێشەکانی زمان و جیاوازی زاراوەکانی کوردی ئازەربایجان و ئەرمەنستان و کێشەی ئاستی پەروەردەو بارهێنانی کە مەبەستی سەرەکی گەشتەکەی بووە بۆناوچەکاندا .

١٩٣١/٨/١٤

لـه دایـك بـوونی رووناكبیرو نووســــەرو رۆژنامەنووســـی نـــاوداری كـــورد مامۆســـتا – محەمـــەد مـــەلا عەبدولكـــەریم موودەرس – لـه گوندی بیرە، ئـەم گونـدە كەوتۆتـە نێـوان سنووری ئێراق و ئێران، كە لە ســـەر خـــاكی كوردســـــتانی دابەشـكراو داگیر كـراوە، لـە ســەر شـاخەكانی هـەورامانی سـەر بـە ناحیـەی خوورمـاڵ و قەزای هەڵەبجەیە.

جێگەی باسكردنە كە مامۆستا محەمەد سەرەتای خووێندنی بە خووێندنی ئـاینی بـووە لـە لایـەن بـاوكی تـەنیا دوو سـاڵ نـەبێت كـە خـەریك بـووە بـە خووێنـدنی قورئـــان و چـــەندین كتێـــب بـــە زمـــانی كـــوردی و فارســـی و مەبدەئـەكانی هێـل لـە لایـەن مەلایـەكی گوندەكـەدا. دوای ئـەوە خێزانـەكی چوونەتە شاری سلێمانی و باوكی بۆتە مامۆستا لە قوتابخانە حاجی حانی ئاینی و بە خووێنـدنی لە لایەن باوكیـەوە بەردەوام بووە تـاكوو گەیشتۆتە پلـەی زانـای ئـاینی لـە شـارەكەدا. دوای ئـەوە بـەهۆی بیری نەتـەوەیی و نیـشتمانی كەوتۆتـە بـواری رامیـاری بـەم هۆكـارەش تووشـی زینـدان و خـۆ حەشـاردان بـووە لە ژێـر دەسـتی پیـاوانی لـە دەسـەڵاتدار لـە ئێـراق و بەتایبەتی لە باشووری كوردستان.

هەروا لە سەرەتادا دەستی بە خووێندنەوەی رۆژنامەو گۆڤارەكانی ئە و كات كـردووە لـە هـەردوو بـواری ئـاینی و رامیاریـدا. ئـەم كەسـایەتیە رووناكبیرە نیـشتمانپەروەرە رۆژێـك لـە رۆژان لـە هـیچ قوتابخانەیـەك نـەی خووینـدووە و خـاوەنی بروانامـە نیـە ، تـەنا بروانامـەی ئـاینی نـەبێت بـە هـۆی بـوونی بنەماڵەكەی بە بنە ماڵەیەكی ئاینی و زانای ئـاینی و نەتـەوەیی و نیشتمانی كـە باوكـە بـەرێزو ناودارەكـەی زیـاتر لـە ٥٠ دانـراوی ئـاینی هەمـەجۆری

بەرهـەم هێنـاوە، بـە زمـانی کـوردی و عـەرەبی و کۆتایـەکانی ژیـانی لـە مەزارگەی شێخ عەبدولقادر گەیلانی لە شاری بەغدا لە گەرەکی شێخ عومەر بردۆتـە سـەر تـاکوو کۆچی دوایـی کـردووە بـە مالئـاوایی کردنـی لـە گـەلّ و نیشتمان لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

هـەروا بروانامەکـەی بەرامبـەر بروانامـەی ئامادەیـە ، لـە بەر ئەوەی تـا پۆلی ١٢ ئـاینی خوویێندووە، دوای ئـەوە بـە هـۆی هەلویـست و بـروای چـەپرەوی چۆتە ناو ریزەکانی جوولانـەوەی نیشتمانی پێشکەوتوو و یـەکێك بـووە لـە تێکۆشەرەکانی جوولانەوەی ئاشتی لـە نێوان سالەکانی ١٩٥٣—١٩٥٤ لـە ئێراق بە تایبەتی لە هەرێمی باشووری کوردستان.

هەروا یەکێك بووە لە دامەزرێنەری یەکیەتی قوتابانی زانستی ئاینی – فەقێ – و هـەروا دامەزرانـدنی گۆڤاری – دەنگی فەقێ – بـە دەسـت نووسـی کـە مانگانە دەردەچوواندرا و لە زۆر جێگە لـە شاری سلێمانی بلاو دەکرایـەوەو هـەروا رەوانـەی پارێزگاکـانی کـەرکوك و دیالـەو هـەولێر دەکراو رۆلی گرنگی هەبوو لە لایەن خوویێنەرانی ئەوکات لە هەرێمەکەدا.

مامۆستا محەمەد لە سالّی ١٩٥٤ لە لایەن رژێمـی شانشینی ئێراق دەستگیر کراوە بە تایبەتی لە کاتی سەرەك وەزیرانـی ئـەو کـاتی ئێراق نووره سـەعید کـە دژ بـە چـەپرەوەکان و پـارتی کۆمۆنیستی ئێـراق بـوو لـە گـەلّ پـارتی دیموکراتی کوردستان و جوولانەوەی ئاشتی لە ئێراق.

هەروا مامۆستا مجەمەد لە سالّی ١٩٤٩ دەستی کردووە بە نووسینی بابەت و بلاّوکردنـەوەی لـە رۆژنامـەی – النـدا – لـە شـاری بەغـدا و ئیـیتر بـەردەوام بـووە لـە نووسـین و بلاّوکردنـەوەی لـە رۆژنامـەو گۆڤارەکـان قۆنـاخ لـە دوای قۆنـاخ بـە پێـی گۆرانکـاری بـاری رامیـاری و نەتـەوەیی و نیـشتیمانی و کۆمەلاّیەتی، هەروا لە سالّی ١٩٥٢ بابەتی لـە رۆژنامـەی ژین بلاّوکردۆتـەوە و لە سالّی ١٩٥١ توا نی یەکەم کتاب دابنیّ بە شێووەی رەخنەگرتن.

ئەم کەسایەتیە لە ماوەی نووسینەکانیدا بە دەیا بابەت و دانـراو وەرگێـران و لێکۆلینەوە و توویژینەوەی هەبووە لە هـەموو بوارەکانی ئاینی و رامیـاری و نەتەوەیی و نیشتیمانی و شیعرو ئەدەب و چەندین بواری دیکە.

سەرچاوە:- گۆڤاری سەردەمی عەرەبی – ژمارە / ٢١

١٩٣١/٩/٨ لــــــــــــــه دوای هەڵووەشـــــاندنەوەی کۆمــاری کوردستانـسکی ئۆیەزید لەلایـەن سەرۆکی یەکیـــــەتی ســــۆڤیەت جۆزیــــف ســــتالین... لیژنەیــەکی تایبــەت بــۆ لێکۆلینـەوەی بـارودۆخی نەتـــەوەیی لـــە ناوچـــە کوردەواریـەکانی کۆمـاری ئازربایجان بەسەرۆکایەتی – یۆکـــــشپان– پێـــــك هێنـرا... کـە ئەنـدامانی ئـەو لیژنەیـە لـە کوردناسـی – ی . مـارەگۆلف– و مامۆسـتای فێرگـەی سـەرەتایی گونـدی مینکەنـد ، کـە دانیـشتووانەکەی کـوردن، سـەمەد شاسـووارو پـسپۆری زمـانی تـورکی ئیـدریس حەسـەنۆف و پسپۆری ئەتنۆگرافی عـەلی ئەکبەرۆف پێك هـاتبوو .. کـە کـاری لیژنەکـە ٣٦ رۆژی خایانـدو لـە ئاکـام راپـۆرتێکی تێـرو تەسـەلی لەسـەر کێشەی کـوردی ئازربایجان بلاو کردەوە ، لە کتێبێکی سەربەخۆی ٩٢ لاپەرە بەناوی کوردی ئازربایجان بەچاپگەیاند.

١٩٣١/٩/١١ هێزەکـانی سـووپای ئیتاڵیا سـەرکردەی شۆڕشـی وولاتـی لیبیاو تێکۆشـەرو کەسـایەتی نـاوداری عـەرەبیان– عومـەر موختـار– بەزامـداری دەسـتگیر کـرد لەبەرەکانی شەڕدا.

جێگەی باسکردنە لە دوای دەستگیر کردنی عومەر موختار بە زامداری لە گۆڕەپانی جەنگی دژی هێزەکانی سوویای ئیتاڵیا لە سێدارەدانی ئەو رابەرو پێـشەوا قارەمانــەی گــەلی لیبیـا لەلایــەن دەســەڵاتی شانـشینی ئیتاڵیـای داگیرکەری ئەوکات لە ٩/١٥ /١٩٣١ ئەنجامدرا

١٩٣١/١١/٢٦ سـەرۆك عەشـیرەتی برادۆسـتەکان بەسـەرکردایەتی شـێخ رەشـیدی لـۆلان هێرشیان کـردە سـەر عەشـیرەتی بارزانیەکان ، لـە ناوچەی بـارزانی سـەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان ... کە ئەم هێرشەی برادۆستیەکان

بەپشتیووانی هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بوو لە هەرێمەکەدا .

١٩٣١/١٢/٨ لە ئەنجامی بەردەوام بوونی پیاوە بەکرێ گیراوەکانی رژێمی شانشینی لە ئێراق دژی کوردو کوردستان ، هێرشی بارزانیەکان بۆ سەر قەزای ئاکرێ دەستی پێکردو لەئەنجام قائمقام و چەند پۆلیس دەستگیر کران لە هەرێمەکەدا .

١٩٣١/١٢/٩ لە راپەرینی یەکەمی بارزاندا لە هەرێمی باشووری کوردستانی لکێندراو بەرژێمی شانشینی لە ئێراق .

ئەویش بە سەرکردایەتی مستەفا بارزانی لە شەڕی – بەفری بەگ – بە هەشت چەکدارەوە سووپای رژێمی شانشینی پاشەکشەی پێکراو لە ئەنجامی ئەو شەڕەدا ١٢٦ کوژراو لە هێزەکانی سووپای ئێراق بەجێ ماو راپەرینەکە پەرەی سەندو لە ئەنجام بەرێووەبەری ناوچەی بلە بەدیل گیرا.

١٩٣٢

١٩٣٢/١/١٢ هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بریاری پەلاماردانی ناوچەی بارزانی دا ، لە دوای ئەوە ئیدارەی ناحیەی شێروان و مزوری بالاو بارزانی دامەزراند لەباشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق... لەپێناو گەمارۆدانی جمووجۆڵی چەکدارانی کورد لە ناوچەکەو لەچەندین لایەنی جۆراو جۆردا.

١٩٣٢/١/٢٣ مۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان رژێمی شای ئێران و رژێمی شۆڤێنی تورکیا ، لە پێناو گەمارۆدان و لێدانی راپەرینەکانی ئارارات... هەر لە هەمان کات رژێمی شای ئێران چیای ئاراراتی بچووکی پێشکەش بە تورکیا

كرد ، بۆ ئەوەی هێرشكردنە سەر چیای ئاراراتی گەوورە ئاسانتر بێت لە ناوچەكەدا .

كە ئەویش بووە هۆی كۆتایی هێنان بە كێشەی سنووری لە نێوانیاندا ...شایانی باسە كە درێژایی سنووری نێوان هەردوو رژێمی ئێرانو توركیا لەسەر خاكی كوردستانی دابەشكراو داگیراوە لەلایەن هەردوو دەسەلاتی دژ بە یەكتری لە هەموو لایەنێك تەنیا لەسەر كێشەی كورد نەبێت لە باكوورو رۆژهەلاتی كوردستان ، بە پێی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ لە نێوان وولاتانی هاوپەیمان بە سەركردایەتی بەریتانیا .

٢٣ /١/١٩٣٢ مۆركردنی رێكەووتننامەی نێوان هەردوو دەوولەتی دروستكراو لە سەر خاكی كوردستان لە دوای جەنگی یەكەمی جیهان كە ئێران ١٩٤٠٠٠هەزار كیاۆمەتر چوارگۆشەی لە خاكی رۆژهەلاتی كوردستان پێووە لكێندراوەوو توركیاش زیاتر لە ٢١٢٠٠٠ هەزار كیلۆمەتر چوارگۆشەی بە دەوولەتەكە ی لە خاكی باكووری كوردستان پێووە لكێندراوە.

جێگەی باسكردنە كە ئەم رێكەووتننامەیە لە نێوان توركیاو ئێران بە پێدانی هەندێك زەوی بوو لە ناوچە سنووریەكانی نێوانیان كە خاكی كوردستانە، دەسەلاتی شای ئێران دای بە دەسەلاتی

تورکیا بە بەدەستهێنانی ئێرانیش بە بەشێك لە ناوچەکانی دەوڵەتی تورکیا ، ئەم ئاڵووگۆڕە بە زەوی لە نێوان هەردوو وولاتی دژ بە یەکتری و کۆك بوونیان لە سەر نەدانی مافی کورد بە پێی بەرژەوەندیەکانی نێوانیان بووە، کە بە پێی هەلکەوتەی جووگرافی لە پێناو پاراستنی سنوورەکانیان و کۆنترۆڵکردنی سنوورەکان دژ بە بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کوردستان.

١٩٣٢/١/٢٧ لە دوای وەرگرتنی رژێمی شانشینی لە ئێراق بە ئەندامی کۆمەڵەی گەلان ، دانینا بە مەرجەکانی رێکەوتنەکەو دەرنەچوونی لێی بەبێ رەزامەندی ئەنجوومەنی کۆمەلەی گەلان ، لەبارەی چارەسەری کێشەی کورد لە چوار چێوەی سنووری ئێراقی دورستکراو لەسەرخاکی باشووری کوردستان.

١٩٣٢/٢/١ لە دوای گفتووگۆ لە نێوان ئەحمەد بارزانی و شێخ رەشیدی لۆلان ئەویش بەناوبژیووانی هەردوو پارێزگاری موسل و هەولێرو قائمقامی رواندوزو زێبار ، شێخ ئەحمەد بارزانی ٦٠٠ چەکداری ئامادەکرد ، لەپێناو پەلاماردانی ئەو گوندو ناوچانەی کە دەکەووتنە ژێر دەستی عەشیرەتی شێخ رەشیدی لۆلان .

ئەویش بە هۆی پەیوەندی بوونی پەیوەندی لەگەڵ رژێمی شانشینی لە ئێراق و وەستانی دژی راپەرینەکانی کورد ، لە هەرێمی باشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق لە ناوچەکەدا .

١٩٣٢/٢/٩ هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق هێرشیان کردە سەر ناوچەی بارزان لە باشووری کوردستان... لەئەنجامدا هێرشەکە شکاو بەدەیان چەکدار لە هەردوو لا گیانیان لەدەست داو بریندار بوون لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٢/٢/٢٥ بە هۆی بارینی باران و بەفرێکی زۆری بێ وێنە لەهەرێمی باشووری کوردستان... کە بووە هۆی وەستانی هەموو جۆرە کارو هاتووچۆیەك لەشاری سلێمانی و دەووروبەریدا.

١٩٣٢/٣/١١ گرێــدانی یەکــەم کــۆنگرەی مۆزیکــای عــەرەبی لــە شــاری قــاهیرەی پایتــەختی میــسر، بــە ئامــادە بــوونی مۆزیکــا ژەنــەکانی عــەرەب بــە

هــەموو ئامێرەکــانی مۆزیکــای ئــەو ســەردەمە لــە پێنــاو بەرەوپێــشبردنی لــە بووارەکــانی هونــەری مۆزیکــاو گۆرانیــە هەمــەجۆرەکان لــە حــەیران و بەســتە و مەقامی ئێراقی و وولاتانی دیکەی عەرەبی لە رۆژهەلاتی ناوەراست.

دوای ئــەوە بارگاکــەی لــە شــاری قــاهیرەی پایتــەختی میــسر گوواســتراوە بــۆ شاری بەغدا لە سالّی ١٩٧١، بەلاّم لە دوای داگیرکردنی وولاّتی کووێت لە سالّی ١٩٩١ بارەگای کۆنگرەی مۆزیکای عەرەبی گوواستراوە بۆ شاری عــەممانی پایتــەختی ئــووردن و تــاکوو ئێــستاش بارەگاکــەی لــە شــاری عەممانــە. کــە هــەر وولاّتێــك بەشــداربوونی بــە ئەنــدامێك کــردووە لــەو کۆمەڵگایەدا.

سەرچاوە رۆژنامەی - حەیات - ٢٠٠٧/٣/١.

١٩٣٢/٣/١٢ رژێمی شانشینی لە ئێراق بیرخەرەوەیەکی ئاراستەی شێخ ئەحمەد بارزانی کرد کە تێیدا مۆڵەتی ٤٨ کاتژمێری پێدا ، بۆ ئەوەی ماوە بەدەسەلاّتی میری بدات و بتوانیّ لەناوچەی بلیّ دەسەلاّتی خۆی دابمەزرێنیّ .

بەلاّم شێخ ئەحمەد بارزانی ئەو داوایەی رژێمی شانشینی رەتکردەوە ، ئەویش بە هۆی لەناو بردن و گەماروّدانی کوردو مافی نەتەوەیی نەك یارمەتی دان و چارەی کێشەکان.

١٩٣٢/٣/١٥ بلاّو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری هەتاو لە وولاّتی سووریا لە هەمان رۆژوکات گۆڤاری هاوار لەشام بلاّو کرایەوە لەلایەن بنەماڵەی بەدرخانیەکان.

١٩٣٢/٣/١٥ هێزەکــانی ســووپای رژێمــی شانــشینی لــە ئێــراق لــە دوای نەگەیــشتن بەرێکــەووتن لەگــەڵ ئەحمــەد بــارزانی هێرشــی کــردە سەرناوچــەی بــارزان و

ناوچە جیاجیاکانی دیکەی باشووری کوردستان.

١٩٣٢/٤/٤ بە هۆی بەردەوام بوون لە شەڕی نێوان هێزە چەکدارەکانی مستەفا بارزانی و هێزەکانی سووپای ڕژێمی شانشینی لە ئێراق لە دۆڵی – ڤاژی– لە ئەنجام سووپای ئێراق پاشەکشەیان پێکراو ٢٥٣ کوژراویان لێ بەجێ ما لە گەڵ ١٢ شەهیدی هێزە چەکدارەکانی مستەفا بارزانی لەباشووری کوردستان.

١٩٣٢/٤/٤ لە دایك بوونی تاراکۆفسکی ئارینی تازاکۆفسکی لەشاری مۆسکۆی پایتەختی رووسیای یەکگرتوو – شایانی باسە ئەم دەرهێنەرە لە ١٩٨٦/١٢/٢٩ بەهۆی نەخۆشی شێر پەنجە کۆچی دوایی دەکات. ئەم دەرهێنەرە لەماوەی ژیانی زیاتر لە ١٠ بەرهەمی سینەمایی بە فلیم بەرهەم هێناوەو رۆڵی گرنگی لە بواری سینەما هەبوو لە وولاتەکەیدا.

١٩٣٢/٤/٦ بە هۆی هێرشی بەرفراوانی هێزەکانی سووپای ڕژێمی ئێراق بەپالپشتی هێزەکانی سووپای بەریتانیا بۆ سەر ناوچەی بارزان و دەووروبەری لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بووە هۆی شکانی هێزی بارزانیەکان ، کە بووە هۆی ئەوەی هێزەکانی سووپای ئێراق ناوچەی ئاکرێی مەلبەندی بارزان بگرێتە دەست لە هەرێمەکەدا.

١٩٣٢/٤/٢٣ بە مەبەستی ڕێکخستنی کاروباری ئەدەب و هونەر، پارتی کۆمۆنیستی سۆڤیەت بە بریارێکی فەرمی یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەتی دامەزراند. لەو سەردەمدا کە جۆزێف ستالین سکرتێری گشتی پارتی کۆمۆنیست و سەرۆکی حکوومەتی سۆڤیەت بوو، کە سەر قاڵی کووشتن و لە ناو بردنی هەموو ئەو نەیارانە بوو، کە سمێلیان دەلستەوە بۆ داگیر کردنی جێگەی ئەو، لە سەر دەسەڵاتی سۆڤیەتدا.

بێگومان ستالین لە هەموو کاروبارەکانیدا لەم رووەوە سەرکەوتوو بوو، وەك دکتاتۆرێك مایەوە لە سەر دەسەلاّت تا سالّی ١٩٥٣. ئەویش بە مردنی سرووشتی خۆی لە شاری مۆسکۆی پایتەختی یەکیەتی سۆڤیەتدا.

یەکیەتی نووسەران وەك دەزگایەکی دەوولّەت بەر پرسیاری هەموو کارو بارێکی ئەدەب و داهێنانی ئەدەبی بوو لە وولاّتدا.

لە رۆژی دامەزراندنیەوە لە کاردا بوو تا کۆتایی هاتنی دەسەلاّتی کۆمۆنیستەکان و رووخاندنی دەسەلاّتی سۆڤیەت لە لایەن سەرۆکی سۆڤیەت میخائیل گۆرباتشۆڤ. مەبەستی سەرۆکی یەکیەتی نووسەران، وەك پارتی کۆمۆنیست بۆی دیاری دەکرد بۆ دروستکردنی رۆشنبیری و خووێندەواریەکی سۆشیالیستی و پشتگیری کردنی بەرنامەی دەسەلاّت ئامادە بوو، دەست بە سنگەوە بووەستیّ بۆ هێنانەدی هەموو فەرمانێکی پارتی کۆمۆنیست کە دەری دەکرد لە ناو وولاّتەکەدا.

لە بەر ئەوەی یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەت وەك دەزگایەکی دەووری تەواوی – کاگیّ بیّ – و – گلاڤلیت – ی k,g,b، دەبینی لە بەر ئەوەی چاوی بریبووە کردەوەو هەست و نەستی شاعیر و نووسەران، هەروا بە رەزامەندی بوونی ئەویش نەبووایە بەرهەمیان بلاّو نەدەکرایەوە، بەم جۆرە یەکیەتی بنکەی پروپاگەندە بوو بۆ دەوولّەتی سۆڤیەت.

هەروا لە پاش جەنگی دووەمی جیهان فرمانڕەوایی ستالین بە هۆی یەکیەتی نووسەرانەوە دەستی لە قورقووراگەی شاعیرو نووسەرانی گیر کرد بوو، رامیاریەتێکی سەیری بە کار دەهێنا، بە پێی بەرنامەیەکی ژیرانە بەربەرەکانی شاعیرو نووسەرانی دەکرد.

هەروا بەوەی گووزەرانی نەمری و نە ژیانی بۆیان دەرەخساند. هەندیّ جار برسیشیان دەکردن، وایان بەسەر دەهێنان کە هیچ ئومێدێکیان نەبیّ لە بابەت بلاّو کردنەوەی بەرهەمەکانیان. بۆیە زۆربەیان بیّ دەنگ دەبوون وەك بلّێی لە بیر دەچوونەوە، هەندێکیشیان لە رەسەنەکان لە نووسین نەدەچوونەوە و چاوەروانی دەرفەت دەبوون بۆ بلاّو کردنەوەی بەرهەمەکانیان، مێژووی ئەدەبی رووسی ئەم سەردەمە ناڕێکی زۆرمان بۆ دەوور دەکاتەوە لە شاعیرو نووسەرە سەربەستەکان.

١٩٣٢/٤/٢٩ چەکدارە بارزانییەکان لەناوچەی بارزانی سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان توانیان فرۆکەیەکی جەنگی هێزی ئاسمانی سووپای رژێمی ئێراق بخەنە خوارەوەو فرۆکەوان و یاریدەدەرەکەی بەدیل بگرن لە ناوچەکەدا .

١٩٣٢/٥/٥ رژێمی شۆڤینی تورکیا بلاویکردەوە ، بەوەی کە پەرلەمانی تورکیا یاسای ماوەدان بەتورك دەرچووە... ئەویش کە رێگە بە تورکەکان دەدات خێزانەکانی کورد لە باکووردا بگوازێنێتەوەو هەرچی دیاردەی کوردەواری هەیە تیایدا بسرێتەوەو جێگەیان بە خێزانە تورکەکان پر بکاتەوە لەباکووری کوردستان... ئەمەش کە دوو مەبەستی سەرەکی تیا جێ بەجێ دەکات ، ئەویش یەکەم بە تورککردن و دووەم بە گۆرینی دیمۆگرافیای جووگرافیای باکووری کوردستان.

١٩٣٢/٥/٥ کۆچی دوایی نووسەرو رۆژنامەنووسی ناوداری کورد حوسێن نازم لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان لە تەمەنی ٦٠ سالیداو گۆرەکەی لە گورستانی گردی سەیوانە لە شارەکەدا .

١٩٣٢/٥/١٥ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری –هاوار– لەلایەن جەلادەت عالی بەدرخان لە دیمەشقی پایتەختی سووریاو نزێکەی ١٥ سال بەردەوام بوو لە بلاو کردنەوەیدا .

١٩٣٢/٥/٣٠ وەرگرتنی رژێمی شانشینی لە ئێراق لە ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان، هەروا بەند بوونی بەو مەرجانەی کە راگەیاندراو بوون بە دەستگیر بوون بە بریارەکانی کۆمەڵە ، بە دابین کردنی مافی کورد لە هەرێمی باشووری کورستان... کە رژێمی شانشینی دامەزراو لە ئێراق ناتوانێت هەڵی بووەشێنێتەوە گەر بە رەزامەندی کۆمەلەی گەلان نەبێت بەپێی برگەی /١٠ لە بریارەکەدا .

١٩٣٢/٦/١ لە دوای بێ ئومێدی هێزەکانی چەکرداری ئاشووریەکان... بە وەلام نەدانەوەیان لەلایەن بەرپرسانی بەریتانیا ، بریاری هەلووەشانەوەی هێزی چەکداری ئاشووریەکان راگەیەندرا ، ئەویش بە هۆی رێکەووتننامە لە نێوان بەریتانیاو ئێراق و بالوێزی بەریتانیا– فرنسیس هیمفریز– کە داوای لە ئاشووریەکان کرد ، کە ئەفسەرەکان بگەرێنێتەوە جێگەی پێشووی خۆیان.

١٩٣٢/٦/٢١ لەئاكامی هێرشی هێزەكانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا ، بۆ سەر ناوچەی بارزان و دەوورووبەری لە باشووری كوردستان ، شێخ ئەحمەد بارزانی بەخۆیی و ٤٠٠ چەكدار پەنایان بردە بەر توركیا كە ١٠/ چەكدار لەوانە بەشداری شەڕی ئاگریان لە باكووری كوردستانی داگیر كراو لە لایەن رژێمی توركیا كرد بوو... لەئەنجامدا لەلایەن هێزەكانی سووپای توركیا دەستگیر كران و لە سێدارە دران لە هەرێمەكەدا .

١٩٣٢/٦/٢٢ دادگای سەربازی هێزەكانی سووپای رژێمی توركیا لەشاری دیاربەكر لە باكووری كوردستانی داگیر كراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی توركیا بریاری لە سێدارەدانی بۆ ٣٠ شۆرشگێر لە بەشداربووانی شۆرشی ئاگری دەركرد لە هەرێمەكەدا.

١٩٣٢/٦/٢٢ ئیمپراتۆر سریا خەلیل ئەسفندیاری سەردار ئەسعەد بەختیاری لە نێوان شاری ئەسفەهان و باشووری رۆژئاوای ئەهواز چاوی بە جیهان هەڵهێناوە . لە باوكێكی ئیسلامی مەزهەب شیعە ، كە لە سەركردەكانی كوردی بەختیاری بووە ... باوكی سریا لە ساڵی ١٩٢٤ بەرەو ئەڵمانیا كۆچ دەكات و لەویٚ نیشتەجیٚ دەبیٚ .

سریا لەگەڵ ئافرەتێكی ئەلمانی بەناوی – ئیفاكارل – شارەزای رۆژهەلات و رۆژئاوا دەبێت ... كە قوتابییەكی گەنج دەبێت و لە سویسراو ئینگلتەرا دەخوویٚنیٚ ، كە چوار زمان بەباشی دەزانیٚ ، ئەویش :– زمانەكانی فارسی و فەرەنسی و ئینگلیزی و ئەلمانی .

هەروا شای ئێرانیش ئەشقی جوانی و شۆخ و شەنگی ئەو كچە كوردە جوانە دەبێت و هیوای ئەوە دەخوازێت كە چاوی بەو كچە بكەوویٚت ئەویش بەرەزامەندی دایكی ... سریا كچە كورد رەزامەندی لە سەر داوەتەی شا كرد كە سەردانی تاران بكات و بەگەیشتنی سریا و چاوپێكەووتن لە ماوەی سیٚ رۆژ رێكەووتن لەسەر بوونی بەهاوسەری محەمەد رەزا شا .

شای ئێران بەو هۆكارە خاتوو سریا لە سەر گۆرەپانی رامیاری جیهانی دەركەوت بە بوونی هاوسەری محەمەد رەزا شا لە مانگی/١٩٥١/٢ . بەو هۆیە بووە ئیمپاتۆری ئێران كە تەمەنی لە ١٨ ساڵ زیاتر نەبوو .

واته شاژنی ئێران – لەو رێگە هەوڵی بەرەو باشبردنی باری گوزەرانی گەلانی ئێرانیدا بۆ ئەوەی بیگوازێتەوە بۆ قۆناخێکی دیکە ... بەڵام دوای ماوەیەك كێشەی نێوانیان سەری هەڵداو تا گەیشتە ئەو ئاستەی کە لە مانگی /١٩٥٨/٣ لێك جیابوونەوەو سریا بەرەو ئەوروپا گەرایەوە لە ژیانێکی پڕ لەخۆشی ژیانی بردە سەرو لەهەمان کات یاداشتەکەی بە زنجیرە لە رۆژنامەی – الرأی – ئوردنی لە ساڵی ٢٠٠٠ بڵاودەکردەوە .

جێگەی باسکردنە کە محەمەد رەزا شا خوشکی شانشین فاروق شانشینی میسر کە کوردەو لە بنەماڵەی خدێویە بەناوی – فەوزیە – بووە هاوسەری محەمەد رەزا شا و دوایی ئەویش تەلاق درا.

١٩٣٢/٧/٦ بە هۆی هێرشە یەك لەدوای یەکەکانی هێزی سووپای ئێراق بۆ سەر بزووتنەوەی رزگاری کورد لە ناوچەی بارزان‌و دەووروبەری لە باشووری کوردستان ، بەرەو لاوازی هەنگاوینا سەرەرای بەهێز بوونی رەگەکانی تاکوو دوای سالەکانی ١٩٤٠ لە هەرێمەکەدا.

١٩٣٢/٨/١٨ بۆ یەکەم جار ووروژاندنی بیرۆکەی پرۆژەی بەنداوی بێخمە لەلایەن رۆژنامەنووسێکی ئەمریکیەوە بوو کە لە رۆژنامەی – ئەوقاتی بەغدا – ی بە زمانی ئینگلیزی بڵاوکردەوە. ئەویش بەهۆی شیاوی ناوچەی بێخمە لە پێناو دروستکردنی بەنداوێك.

ئەویش وای لە هۆبەی پرۆژەکانی ئاودێری دەزگای – کودویلسونی بەریتانی – کرد کە لە ساڵی ١٩٣٧ بەسەرپەرشتی ئەندازیار ریشارد راپۆرتێك ئامادەبکات سەبارەت بەگوونجاوی و لە باری دروستکردنی بەنداوێك لەسەر زێی گەوورە. بەتایبەتی لەسەر دەربەندی بێخمە.

بەڵام بە هۆی سەختی گەیشتنی بەناوچەکە کە بەتاکە ڕێگر دەزانیٚ... دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٣٨ یەکێك لە جیۆلۆجیەکانی حکوومەت مستر - کوبنز - دووجار سەدانی ناوچەی بێخمەی کردوو دوو ڕاپۆرتی ئامادە کردوو لە هەردوو ڕاپۆرتەکەیدا پێی لەسەر ئەوە داگرت، کە دروستکردنی بەنداوێك لە سەر زێی گەوورە لەو دەربەندە گوونجاو ترین شووێنە بۆ ئەو پرۆژەیە. بەڵام دوای لافاوی ١٩٤١ دووبارە ڕاپۆرتەکەو تووێژینەوە سەبارەت بەم پرۆژەیە سەری هەڵدایەوە - مستەر وورد - ئەندازیاری پرۆژە گەوورەکان لە ساڵی ١٩٤٢ ڕاپۆرتێکی سەبارەت بەشیاوی بێخمەی بۆ گڵدانەوەی ئاو دووپات کردەوە.

هەروا دکتۆر - هەیگن -ی جیۆلۆجی ناس لە نێوان ساڵەکانی ١٩٤٥ - ١٩٤٩ دوو ڕاپۆرتی خستە روو بەشیاوی ناوچەی بێخمە بۆ دروستکردنی بەنداوێك کە بە باشترین شووێنی دانا لە هەرێمەکەدا. شایانی باسە دوای ئەوەی کە لە ساڵی ١٩٥٠ ئەنجومەنی ئاوەدانکردنەوەی ئێراق دامەزراو لەمانگی /٥/١٩٥٢ کۆمپانیای - هارزا - ی ئەمەریکی راسپارد کە پشکنین و لێکۆڵینەوەی وورد لەسەر ئەو پرۆژەیە بکات بۆ دەست نیشانکردنی باشترین شوێن بۆ بەنداوەکە

، هەروا دەیزانی کە کۆتایی بەنداوەکە لەگەل مەرجەکان و مواسەفاتی تەندەری پرۆژەکە ئامادەبکات.

ئەوەبوو کۆمپانیای ناوبراو لەمانگی /٨/١٩٥٣ ڕاپۆرتی کۆتایی خۆی خستە روو... کە تیایدا بەرزی بەنداوەکەی بە ١٨٦ مەتر خەملاند , کە دەتوانیٚ نزیکەی ٩ ملیار مەتر سیٚ جا ئاوبگریٚ... هەروا گوژمەی خەرجیەکانی پرۆژەکە بە ٦٧ ملیۆن دیناری ئەوکاتەی ئێراقی تێدەچیٚ.

هەروا جیٚ بەجیٚ کردنی پرۆژەی بێخمە بە ٤ ساڵ تەواودەبیٚ... بەڵام بەهۆی سەرقاڵی دەووڵەتی ئێراق لەوکاتدا بە دروستکردنی بەنداوەکانی دوکان و دەربەندیخان و دوایی بەنداوەکانی حەمرین و پرۆژەی سەرسار بووە هۆی دوواخستنی پرۆژەی بەنداوی بێخمە لە هەرێمی باشووری کوردستان کە سەر بەپارێزگای هەولێری پایتەختی هەرێمەکە.

لەساڵی ١٩٧٠، دووبارە پرۆژەی بەنداوی بێخمە خرایە نێوو پرۆژەکانی پلانی گەشەپێدانی نەتەوەیی ڕژێمی ئێراق لەسالانی ١٩٧٠ - ١٩٧٤ کە

دووبارە كۆمپانیای – هارزا – ی ئەمەریكی بانگهێشت كرایەوەو دیسان پشت گوێ خرایەوە... بەڵام لەساڵی ١٩٧٩ پرۆژەی بەنداوی بێخمە بەتەوایی خرایە بەرنامەی كاری حكوومەتی بەگداو سەرەتایەك بوو كە قالبی بیرۆكەكەو خەون جێبهێڵێ و بكەوێتە بواری جێ بەجێ كردن... ئەویش دوای راسپاردنی دێت بەكۆمپانیای – EPDC– یابانی كە بە هەمان شێوەی كۆمپانیای – هارزا – دەستی پێكردو بەردەوام بوو لە پێناو بەئەنجام گەیاندنی پرۆژەكە... كاتی دەست پێكردنی پرۆژەكە لە ساڵی ١٩٨٦ بوو لە هەرێمی باشووری كوردستان.

١٩٣٢/٩/٢٣ دوای جێگیر بوونی دەسەڵاتی شانشینی وولاتی نوێی سعوودیە لە بیابانی دوورگەی عەرەبی دووبارە ناوی حیجازو نەژدی گۆری بۆ ناوی شانشینی عەرەبی سعوودی... ئەمەش لە دوای كۆتایی هاتنی دژایەتی كردنی یەكتر بوو لە نێوان بنەماڵەی ئالسعوودو شەریف حوسێن تاكوو دەركردنی شەریف حوسێن لە حیجاز لە وولاتەكەدا .

١٩٣٢/١٠/٣ لە دوای هەوڵێكی بەردەوام رژێمی شانشینی ئێراق لە كۆمەڵەی گەلان بە ئەندامی كۆمەڵە وەرگیرا ، كە بووە هۆی راگەیاندنی سەربەخۆیی ئێراق ، بە ناوی شانشینی ئێراق لە ناوچەو

كێشووەرەكەدا ، بە مەرجێ مافەكانی كورد جێ بەجێ بكات لە باشووری كوردستان بەپێی رێكەووتننامەو مافە مرۆییەكان و كەمە نەتەوایەتیەكانی دیكە لە ئێراق .

دوای ئەوە لە ١٩٥٨/٧/١٤ رژێمی شانشینی رووخێندراو رژێمی كۆماری لە

ئێـراق راگەیانـدرا لـە شـاری بەغـدای پایتـەختی ئێـراق . کـە ژمـارەی دانیـشتووانی شـاری بەغـدا ،٥,٧٠٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . لـەو ژمـارە دانیشتووانەی کە لە شاری بەغدا هەن زیاتر لە ١,٣٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەس کوردن ، هەروا ژمارەی دانیشتووانی ئێراق ٢٦,٩٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە ، لەو ژمارە دانیشتووانەی کە لە ئێراقدا هەیە ٦,٨٧٥,٠٠٠ملیۆن کەسە کوردە . هەروا رووبەری خاکی ئێراق ٤٣٨,٣٢٠ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە ، کە لەو رووبەرەش ٨٤٠٠٠ هەشتاو چوار هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشـە خـاکی هـەرێمی باشـووری کوردسـتانی بـە پێـی پـەیمانی لـۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ ی پێیٚ لکێندراوە . هەروا چڕی دانشتووانەکەی ١٥٩ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، عەرەب ٦٥٪ . کورد ٢٨٪ . تورکمان و ئاشووری و کلدان و ئارامی ٧٪ . لە وولاٌتەکەدا .

١٩٣٢/١٠/٥ لە کۆبوونەوەی /١١ لە خوولی ٦٩ی ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە سەر خاڵی بنەرەتی کێشەی ئاشووریەکان لە ئێراق کە شتێکی بەرچاو لەسەر چارەی کێشەی ئاشووریەکان لە ئێراق دیاری نەکرا.

١٩٣٢/١٠/١٢ کورسی پاپاوی ، واتە دەسەلاٌتی ڤاتیکان چەندین رێکەووتننامەی جۆراو جۆری لەگەڵ وولاٌتانی بیانی مۆر کرد ، ئەویش لە دوای پەیمانی لاتران ، بەناوی پەیمانی کونکۆردات و ، یەکەم رێکەووتنی لەگەل وولاٌتی هۆلەندا مۆر کرد لە کێشووەرەکەدا .

١٩٣٢ /١٠/١٩ کەسایەتی ئاشووریەکان بەتریرك مارشەمعون لە ژنێف بەرەو بەیروتی پایتەختی لوبنان بەرێکەووت ، دوای ئەوە بەرەو شاری دیمەشقی پایتەختی سووریاو لەگەڵ نووێنەری ئاشووریەکان کۆبووەو دوا رامیاریەتی حکوومەتی بەریتانیا سەبارەت بە ئاشووریەکانی پێ راگەیاندن ، ئەویش بە هەرەس هێنانی گفتوو گۆی نێوانیان لە سەر باری ئاشووریەکان.

١٩٣٢/١٠/٢٣ رێکەووتننامەی سنووری لە نێوان رژێمی شایەتی ئێران و رژێمی تورکیا مۆرکرا ، لە چیای ئارارات , ئەویش لە سەر حیسابی کوردو خاکی رۆژهەلات و باکووری کوردستان بوو ، بەپشتیووان و ئامۆژگاری بەریتانیا لەهەرێمەکەدا.

١٩٣٢/١٠/٣٠ وەرگرتنی رژێمی شانشینی ئێراق لەکۆمەڵەی گەلان بەمەرجی دەستگیر بوونی خۆی بە هەموو بەندەکانی چوونە ناو کۆمەلەی گەلانو رێز گرتن لە مافی مرۆڤ و رۆشنبیریو کارگێری بۆ کوردو کەمەنەتەوایەتیەکانی دیکە ، لە هەرێمی باشووری کوردستان .

لە دوای چەندین جار دووپات کردنەوەی لەسەر رژێمی شانشینی لە ئێراق ، کە هەر هەرهەمووی تەنیا لەسەرپەر مانەوەو لە ئەرشیفەکان تا مێژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە لە کێشووەرەکەدا .

١٩٣٢/١١/٢٩ کۆچی دوایی تێکۆشەرو نووسەرو رووناکبیری کورد دکتۆر عەبدوللا جەودەت لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی تورکیا... کە ناوبراو خاوەنی دانراوی ٢٤ کتێبو ٣٠ وەرگێری کتێبی دیکە بوو بۆ زمانی تورکیو زمانەکانی دیکە لە تورکیاو ناوچەکەدا .

١٩٣١/١٢/٩ تورکمانە شۆڤینیەکانی تورکیا بارودۆخی ناوخۆو ناوچەو هەرێمەکەیان کرد بوو لە باری بیروبۆچوونەکانیان بەکەم کردنەوەی رۆڵ و ژمارەی کوردو، وایان بلاودەکردەوە کە کورد لە تورکیای دروستکراوی دوای جەنگی یەکەمی جیهان بەسەرکردایەتی مستەفا کەمال ئەتاتورك، کە کورد لە تورکیا بوونی نیە هەر وەك لە راپۆرتێکی بلاوکراوە لە رۆژنامەی – میللیەت – ی تورکی لەم رۆژەدا، کە نووێنەری ئەنجوومەن مەحمود کە لەوکاتەی یاوەری وەزیری ناوەخۆی تورکیا – شوکری کایا – بوو بیروبۆچوونی بەم شێووەیە بوو :– کە گوتی :–

دانیشتووانی هەرێمی باکووری کوردستان بە تایبەتی لە پارێزگای دیاربەکر تورکمانن و، هەروا گوتی :– دانیشتووانەکە خۆیان وا دەڵێن و بەچەندین زمان ئاخاوتن دەکەن وەك عەرەبی و کوردی و تورکی.

هەروا لەناوچەی شاری ئۆرفە ژیانێکی هۆزەوانی بەسەردەبەن... بەلام ئەو بیروبۆچوونە لەلایەن ئەندامێکی پەرلەمانی تورکیا و پەرلەمانی تورکیا بە هەڵە چوونە، لە بەر ئەوەی لە هیچ بەڵگەنامەیەکی سۆڤیەتی، یاخوود تورکی بەم شێووەیە بیرناکرێتەوە لە بەر ئەوەی شارەکانی دیاربەکرو وان و ئەرزەرۆم و بەتلیس و ئۆرفەو ماردین و سیرت و هەکاری ٣\٤ دانیشتووانەکەی کوردن.

لە دوای بەتورککردنی هەرێم و ئەوانی دیکەشی ئەرمەنن و ژمارەیەکی کەم

تورکن کە لە ڕێگەی بەتورککردن گەیشتوونەتە ئەو هەرێمە بەپێی مێژوو و دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە هەرێمەکەدا.
سەرچاوە :– المساله الكرديه ١٩٢٣ – ١٩٤٥ – لازاريف –چاپی یەکەم دەزگای ئاراس /هەولێر

١٩٣٢/١٢/١٣ یەکـەم بەیاننامـەی کۆمۆنیـستی لـە ئێـراق بڵاوکرایـەوە بەدەسـت نووسـی یوسف سلمان یوسـف – فهد – بوو ، کە بەدەستی خۆی نووسیبووی و لە شـاری ناسـریە تـوانی لـە ١٨ جێگـا هـەڵی بواسـێ بـەناوی – کرێکـارانی شیوعی– کە دروشمی چەکوچ و داسی لەسەر بوو لە شارەکەو لە ئێراقدا .

١٩٣٢/١٢/١٤ جووڵانەوەی ئاشووری لە ئێراق داوایەکیان ئاراستەی کۆمەڵەی گەلان کـرد ، بە نـاوی – بەڵگەنامـەی نیشتمانی ئاشـووری– بەڵام ئەنجوومـەنی کۆمەڵـەی گەلان لە بڕیارێکیدا ڕەزامەنـدی لەسـەر داوای ئاشـووریەکان نـەکرد ، ئـەویش بە پێدانی مافی ئۆتۆنۆمی لەچوار چێووەی سنووری ئێراق.
هەروا ڕژێمی شاهانشینی لە ئێراق داواکەیانی ڕەتکردەوە ، بـەو هۆکـارە کـە ئاشـووریەکان بوون بـەدوو بـەش:– یەکـەمیان لەگـەڵ ڕژێمـی شاهـانشینی لـە ئێـراق مانـەوە . دووەمیـان لایـەنگیری مـارشمعون بوون... سـەرەڕای چـەندین کێـشەو گرفتـی دیکـە ، دوای ئـەوە بـووە هـۆی پـەلاماردانی ئاشـووریەکان لەگوندو شارۆچکەکانی ئێراق بەتایبەتی لەباشووری کوردستان.

١٩٣٣

١٩٣٣/١/٣ لەدوای گەڕانەوەی ئیشا مارشەمعون بۆ ئێـراق گەیشتە شـاری بەغداو لەگـەڵ بالوێزی بەریتانیا – ف هیمفریز – و سەرەك وەزیرانـی ڕژێمـی شانشینی لـە ئێراق نجیب شەوکتو شانشین فەیسەلی یەکەم کۆبۆوەو باری ئاشـووریەکانی ئێراقی لەو کۆبوونەوە دیاریکرد بەچارەسەرکردنی کێشە هەڵوواسراوەکان.

١٩٣٣/١/١٦ لـە دایـك بـوونی خانمـە ئەسمـەری ئەمـەریکی سـۆزان سـونتاك لـە شـاری نیورۆکی ئەمەریکا.
کە دوای ئەوە بووە ئافرەتێکی بەهرەدار لـە نووسـینە جۆراو جۆرەکانیدا لـە بوارەکانی ژیانو ڕۆشنبیرکردنی گەلانی ئەمەریکا.

١٩٣٣/١/٣٠ سەرۆکی ئەلمانیا– هندنبورگ – ئـەدلف هتلـەری کـردە ڕاوێـژکاری ئەلمانیاو

سەرەتا هتلەر دەستی کرد بە نەهێشتنی بیکاری‌و ئاوەدان کردنەوەو بەرەو پێشبردنی ئەڵمانیا لەهەموو بوارەکان .

لـەپێناو بـەهێزکردنی جێ پێگـەی خـۆی لـە پێنـاو جێبـەجێکردنی بـیروو بۆچـوونە نهێنیـەکان بەتایبـەتی لـە بـاری فراوانکردنـی سـنووری ئـەڵمانیا و خۆزالکردنی بە سەر جیهاندا .

١٩٣٣/٢/٢٤ پـچرانی پەیووەنـدی چینی مللـی لـە گـەڵ یابـان‌و چەندین وولآتـانی دیکـەی عەرەبی، ئەویش بە هۆی پشتگیری کردنیان لە کۆمەڵەی گەلان بۆ فەرەنسا و داگـیر کردنـی جـەزائر لەلایـەن فەرەنـسا... کـە بـووە هـۆی لێـك ترازانـی پەیووەندی چەندین وولآت‌و دورست بوونی بارو دۆخێکی نوێی ناوچەکەو مەرگەسـاتی شـەڕی نێـوان هێـزە چـەکدارەکانی گـەلانی جـەزائیرو هێزەکـانی سووپای داگیر کەری فەرەنسا.

١٩٣٣/٣/٥ لــە هــە ڵبژاردنــەکانی نێــوان پارتــە رامیاری‌و نەتەوەیی‌و کۆمەلایەتیەکانی ئــەڵمانیا ، کــە پــارتی نــازی بەسـەرکردایەتی راوێـژکاری ئـەڵمانیا هتلـەر سـەرکەووتنی بەدەسـت هێنـا و ئـەلمانیای بـەرەو دژایـەتی کردنـی وولآتانی جیهان برد ، بە دورستکردنی بیانووی هەلگیرسانی جەنگ بەتایبەتی دژی یەکیـەتی سـۆڤیەت‌و وولآتـانی دیکـەی هاوپـەیمانی سـۆڤیەت لـە ئەورووپای رۆژهەلآتدا .

١٩٣٣/٣/٢١ لە دوای سەرکەووتنی پارتی نازی لە هەڵبژاردنەکان بە سەرکردایەتی هتلەر ، رایخی سێیەمی لە شاری بۆتسدام لە باشووری رۆژئاوای بەرلین راگەیاند ، بـە تایبـەتی لـە دوای مردنـی - هنـد نیـورك- لـەمانگی/٨ /١٩٣٤ ، کـە هتلـەر پەیمانی فرسای هەلووەشـاندەوە لـە پێنـاو بـەدی هێنـانی بەرژەووەندیـەکانی خۆی لەداهاتووی ئەلمانیا لەسـەر هـەموو وولآتانی دیکـەی جیهانـدا ... لـە بـەر ئـەوەی هتلـەر نـژادی ئـەلمانی لەسـەر هـەموو نـژادەکانی دیکـەی جیهـان دادەنا.

١٩٣٣/٥/٨ رابـەرو دامەزرێنـەرو پێـشەوای هندستان جەواهر لال نەهرۆ لـە وتەیەکیـدا گـوتی تۆرانیـەکان شـەڕی کوردانیـان بـە کـوردان دەکــرد، کـە سـەرکەووتنیان بەدەسـت دەهێنـا ، کە ئـەویش بــووە هــۆی رەشــکردنەوەی پێناسـەی نەتـەوەیی کـوردو ئەرمـەن ... شـایانی باسـە لال نەهرۆ راستی کردیە لە هـەموو لایەنە جۆراو جۆرەکان ، لـە بەر ئـەوەی کـورد بـەهۆی لاوازی هەڵوویـست لـە نێـوان سـەرکردەکانی کـوردو بــەهۆی پاراســتنی بەرژەوەنــدی تایبــەتی و بنەماڵــەو عەشــیرەتەکەو مزگەوتـەکان و تەکیـەکانیان ، ئاسـانکاری زۆریـان کـردووە بـۆ سـەرکەووتنی دووژمنــانی کــورد بەســەر کــوردو خــاکی کوردســتان لەلایــەنی ئـاینی و نەتەوەیی و دەسەلات...؟...!

١٩٣٣/٦/٥ کورسـی پاپـاوی ، واتـە دەسـەڵاتی فاتیکـان چـەندین پـەیمانی جـۆراو جـۆری لەدوای پەیمانی لاتران مۆر کرد ، کە دووەم پەیمانی لەگەڵ شانشینی نەمسا مـۆر کـرد ، ئـەویش لـەپێناو بـەهێزکردنی پەیووەنـدی ئـاینیو کۆمەلایـەتیو ژیانو ئاوەدان کردنـەوە ، بەتایبـەتی کەنیسەکانی هەمەلایـەنی مەسیحیەکان لەجیهاندا.

١٩٣٣/٧/٢٠ کورسی پاپاوی ، واتە دەسەڵاتی فاتیکان چەندین پەیمانی جۆراو جۆری لـە دوای پـەیمانی لاتـران مـۆر کـرد ، لـە گـەڵ وولاتـانی جیهـان کـە پـەیمانی سـێیەمی لەگـەڵ وولاتـی ئـەڵمانیای نـازی مـۆر کـرد. لـە پێنـاو بـەهێز کردنـی پەیووەندیەکاندا .

١٩٣٣/٨/٧ رۆژی شــەهیدی ئاشــووریەکانە ، کــە لــەم رۆژەدا شارۆچــکەی سمــێڵو دەووروبـەری سـەربەپارێزگای دهـۆك لـە باشـووری کوردسـتان کەوتـە بـەر پەلاماردانی هێزەکـانی سـووپای شانشینی لـە ئێـراقو بەریتانیـا بەیارمـەتی فرۆکە جەنگیەکان ، کە نزیکەی ٥٠٠٠ هـەزار هـاوولاتی لـە منـداڵو ئـافرەتو

گەنجی ئاشوورییەکان ، واتە مەسیحیەکان بە شێوەیەکی گشتی شەهید کرد. لەشارەکەدا.

١٩٣٣/٨/٩ لە دوای پەلاماردانی شارۆچکەی سمێلّ و دەووروبەری بە هەمان شێوە هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بە پشتگیری هێزەکانی ئاسمانی بەریتانیا ، پەلاماری شارۆچکەی بێجی و دەووروبەری دا ، بەسەدا کوردو مەسیحی شەهید کردو لەم رۆژەدا لە هەموو ئێراق دەست کرا بە پەلاماردان و کووشتن و گرتن و وێرانکردن و دەربەدەرکردن لە ئێراقدا .

١٩٣٣/٨/١٧ نووسەری ئەرمەنی بەناوبانگی لوبنانی- م-یوسف- بلاّوی کردەوە کە بروسکەی نارەزایی لەلایەن- ئیشا مارشەمعون- ئاراستەی کۆمەلەی گەلان و شانشینی بەریتانیا و سەرۆکی فەرەنسا و شانشینی بەلژیکا و شانشینی هۆلەنداو حکوومەتی ئیتالیا کراوە، کە لە بروسکە کەدا هاتووە:-

داوا لە کۆمەلّەی گەلان و ئەو حکوومەتانە دەکات بە ماوە نەدانی رژێمی شانشینی لە ئێراق ، ئەویش بە پەلاماردان و کووشتنی مندالّ و ئافرەت و گەنج و پیری ئەرمەنی و ئاشوورییەکان لە ئێراق ، بەتایبەتی مەسیحیەکان بەگشتی سەرەرای بیری جیاوازی مەزهەبی و کنیسەیی لە ئێراقدا.

١٩٣٣/٩/٨ کۆچی دواییشانشین فەیسەلّ ، شانشینی ئێراق شانشین فەیسەلّی یەکەم و لە دوای ئەو ئەمیرغازی بەشانشین لە سەر ئێراق دامەزرا.

١٩٣٣/١٠/٩ زۆر لەدانیشتووانی ئەلمانیاو بەلژیکا بەچاودیتیان کە ژمارەیەکی زۆر لە - شهب - لە ئاسمانی وولاّتەکانیان کە کەوتۆتە سەر زەوی بەرێژەی ٦٠٠٠

هەزار – شهب – له كاتژمێرێكدا.

جێگــەی روونكردنەوەیــه كــه – شــهب – كۆمەڵــه ئەســتێرەیەكی بــچووكه لەگــەردوون و دەســووتێ و لــەناو دەچێت , لــه دوای ســووتان و ووردبــوونی بــەرەو ســەر رووی زەوی دێتــه خــوارێ بــەخێرایی ٢٥٠ كیلۆمــەتر لــه یــەك چركەدا. ئەمەش دەتوانرێ ببینرێت لــەماوەی بەرزی ١٥٠ كیلۆمــەتر لــه ســەر رووی زەوی , لــه دوای سووتانی دەگۆرێ بۆ خۆڵەمێشێكی لمی لــه كەشێكی تۆزوبایی دەچێت و زۆر نابا دەكەوێتــه ســەر زەوی لەشێووەی تۆزو بایــەكی چرێ خۆڵاوی... بەتوانای كامێرای تلسكۆب دەتوانرێ كه لەپــەردە، یاخوود له بەرگی زەوی چەندەتیەكی زۆر لەو خۆڵه نەرمە هەیە... هــەروا دەزانــرێ كه – شــهب – بەشــێووەیەكی زۆر لــه شــەوی دیــاریكراو دەكەوێتــه خــوارەوه كــەزیاتر دەبــێ لــه ٨/١٠ – و ١١/٢٧ و كــەم دەبێتــەوه لــه ٤/٢٠ – ١١/٢٨ و ١٠/١٢.

هــەروا لــەم دواییانــەدا دۆزراوەتــەوه كــه – شــهب – پێكهــاتووه لەهــەمان شمەكەكانی كه له سەر زەوی هــەن. بەڵام رێــژەی تێكــەڵاوی سەرسوورهێنەره و وەك پارچەیەك لەئاسن و وەك لاستیك دەكەوێته سەر زەوی و خۆی پێووه دەنووســێ، ئەمــەش شــێووازێكی مووگناتیــسیه لــه – شــهب – كــه دەكەوێتــه سەر گۆی زەوی لەگەردووندا.

سەرچاوە:– الموسوعة العلمية في الاعجاز العلمي – سمير عبدالسلام / ٢٤ – ٢٥.

١٩٣٣/١٠/٢٩ بەبۆنــەی دەیــەمین ســاڵرۆژی دامەزرانــدنی رژێمــی كۆمــاری توركیــا لــه ســەر خاكی گەلانی ناوچەكه ، توركه كەمالیەكان بریاری لێخۆشبوونیان راگەیاند، كــه كــوردی بــاكووری كوردســتانی داگــیر كــراوی ژێــر دەســەڵاتی توركیــای نەدەگرتەوه لەم راگەیاندنەدا .

١٩٣٣/١٢/١ لــه دایــك بــوونی روونــاكبیرو زانــای نــاوداری كــورد دكتــۆر جــەمال نەبــەز لــه باشووری كوردستان له شاری سلێمانی له هەرێمەكەدا .

١٩٣٣/١٢/٣ جمووجۆڵی کرێکاران بەرەو دژایەتی کردنی سەرمایەداری دەرەکی هەنگاوی دەنا لە ئێراق ، بەتایبەتی لەکۆمپانیای کارەبا لەشاری بەغدا کەخاوەنداریەتی بۆ سەرمایەدارەکانی بەریتانیا دەگەراوە ، لەوکاتەی کە یەکیەتی کرێکارانی ئێراق .

داوای پچڕانی پەیووەندیان لەگەڵ کۆمپانیاکە دەکرد، لەدوای هەرەسهێنانی گفتووگۆکانیان ، ئەویش بە کەم کردنەوەی نرخی یەکەی کارەبا، لەگەڵ ئەوەشدا پچڕانی پەیووەندی لەرۆژی ١٢/٥ هەمان ساڵ دەستی پێکرد ، کە لەوکاتە رژێمی شانشینی هەندێ جار بەکرداری دژایەتی کردنو هەندێ جاریش بەپێچوو پەناکارەکانی ئەنجام دەدا لە وولاتەکەدا .

١٩٣٤

١٩٣٤/١/٢٢ ڕاگەیاندنی – خەتیب – بەسەرەتای بیری کۆمۆنیستی دادەنرێت ، کە مامۆستای قوتابخانەی فارسی بوو لە شاری موحەمەرەی ئێران و هەروا محەمەد گلووم لە قوتابخانەی ئێراق ، کە پەیووەندیان لە ڕێگای کوونسلی سۆڤیەتی هەبوو لە ئەهواز- بیالۆتکین – لەوڕاگەیاندنە ناوی سێ کەسی هێنا ئەویش –

یوسف سەلمان یوسف – واتە – فهد – و داود سلمان و گالی زوید بوون ، کە زانیاریان لەسەر کۆمۆنیستی پەیداکردبوو لە ڕێگای – پیتر ڤاسیلی – کە هەرسێ کیان دانیشتووی ناسریە بوون لە باشووری ئێراقدا.

بەلام لەبەسرە کاریان دەکردو ، دوای ئەوە کۆمەڵێك لە ڕێکخراو لە بەسرە دامەزرا ، لەلایەن چەند کەسانێکی ناسراو ، ئەویش یوسف سەلمان و هەڤالەکانی بوون . کە سەرەتای دەرکەووتنیان دەگەڕاوە بۆ ساڵی ١٩٢٨ ، و

بەردەوام بوون لەو كارە ، كە لە ئێراق دەگمەن بوو، بەڵام لەلایەكی دیكە تۆی پەیدابوونی كۆمۆنیست لە ئێراق دەگەڕێتەوە بۆ ڤاسیلی و لە ڕێگای یوسف سلمان یوسف بوو ، كە لە دوای ئەوە بووە دامەزرێنەری ڕاستەقینەی پارتی كۆمۆنیستی ئێراق و سكرتێری گشتی لە ساڵی ١٩٤١ تاكوو لە سێدارەدانی لە مانگی ١٩٤٩/٢ لە لایەن رژێمی شانشینی لە ئێراقدا .

تێبینی :- بۆ زانیاری زیاتر دەتوانی بگەڕێیتەوە سەر كتێب- ئێراق – لە نووسینی حەنا بەتا توو.

١٩٣٤/٣/٣١ دامەزراندنی پارتی كۆمۆنیستی ئێراق لەلایەن یوسف سەلمان یوسف – فەهد- لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق لەدوای ڕێكەووتنی گرووپە ماركسیە –لینینیەكان لە باشوورو ناوەندو باكووری ئێراق.
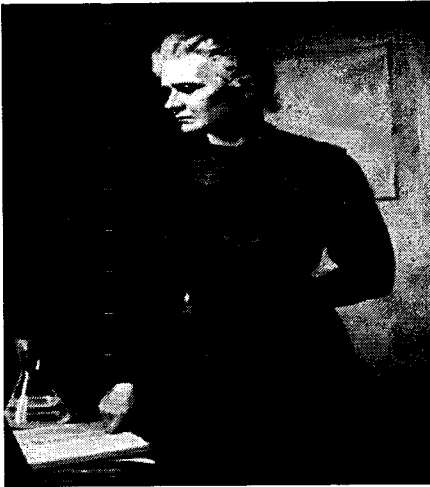
١٩٣٤/٤/١٦ نووسەرو رووناكبیرو زانای پۆڵندی و كێشووەرەكەو جیهان خاتوو – مەدام مۆری – بە هۆی تووشبوونی بە نەخۆشی – لۆكیمیا – ماڵئاوایی لە گەل و نیشتیمان و بواری زانست و جیهان كرد. جێگەی روونكردنەوەیە كە مەدام كۆری ناوی تەواوی – ماریا سكلۆدۆڤسكی – یەو لە شاری وارشۆی پایتەختی پۆڵەندا لە ١٨٦٧/١١/٧ چاوی بە جیهان هەلهێناوە لە وولاتەكەیدا. خاتوو ماریا دایك و باوكی مامۆستا بوون، ماریاو خوشك و براكانی لە خوێندندا هەموو ساڵێك بە یەكەمی پۆلەكانیان دەردەچوون لە قوتابخانە، ماریا هەر لە تەمەنی منداڵیەوە بەهرەو تواناكەی دەورووبەری سەرسام كردبوو.

هەروا خێزانی سكلۆدۆڤسكی بنەماڵەیەكی رۆشنبیر بوون، سەرەرای ئەوەش باری ئابووریان باش نەبوو. لە بەر ئەو هۆكارە ی كە پۆڵەندا لە

لایەن هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت و دەسەڵاتی سۆڤیەت داگیرکرا بوو و زۆربەی هەلی کارکردن و بازرگانی بۆ تواناداره بیانییەکان بوو، هەر چەندە باوکی ماریا مامۆستای فیزیا بوو.
بەلأم بە هۆی هەڵوویستی نیشتیمانپەروەری بیٚ کاربوو. بەم هۆکارە باوکی ماریا خانووەکەی خۆی کردبووە بەشی ناوخۆی قوتابیان بەرامبەر کرێەکی کەمدا.
هەر لەوکاتەشدا خاتوو ماریا لە تەمەنی ٩ ساڵیدا دەبیٚ کە دایکی بە نەخۆشی – سیل – کۆچی دوایی دەکات و ماریا بیٚ دایك دەمێنێتەوە، دوای ئەوە ماریا لە تەمەنی ١٨ ساڵیدا وەك مامۆستا دەست بەکار بوو لەو کاتەش لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا لە خووێندن بەردەوام بوو.
سەرەرای باش بەبوونی باری دارایی خاتوو ماریا کە ئامۆزاکەی – جۆزێف بۆگسکی – کە بەرێوەبەری مۆزەخانەی پیشەسازی وارشۆ بوو هانی خاتوو ماریای دەدا، کە لە بەشی فیزیا بخووێنێت. ماریا لە تەمەنی ٢٤ ساڵیدا لە ساڵی ١٨٩١ لە زانکۆی – سۆربۆنی پاریس – وەرگیرا، کە یەکێك بوو لەو ٢٣ ئافرەتەی کە لە قوتابخانەی زانست وەرگیرا لە کۆی ١٨٢٥ قوتابی و هەر لەوێش – بێر کۆری – فیزیاوانی ناسی و لە ساڵی ١٨٩٥ بوونە هاوسەری یەکتری. لە ساڵی ١٩٠٣ خاتوو ماریا و هێنری بێکوێرلدا خەڵاتی نۆبلی فیزیایان پیٚ بەخشرا.
دوای ئەوە هاوسەری خاتوو ماریا لە ساڵی ١٩٠٦ کەوتە ژێر گالیسکەو کۆچی دوایی کرد و کاری کردە سەر هەست و نەستی خاتوو ماریاو سەرەرای بەردەوام بوونی لە کارەکانیدا.
دوای ئەوە خاتوو – مەدام کۆری – یەکەم ئافرەت بووە کە خەڵاتی نۆبلی پیٚ ببەخشریٚ لە بواری فیزیا، هەروا یەکەم ئافرەت و کەسیش بووە کە بۆ جاری دووەم خەڵاتی نۆبلی لە بواری کیمیا پیٚ ببەخشریٚ. ئەم ئافرەتە توانی – تووخمی تیشکاوەری رادیٚمی– بدۆزێتەوە. هەروا خاتوو کۆری یاخوود ماریا خان لە دوای خۆی چەندین کاری زانستی و لە هەمان کاتدا دوو کچەکەی بە ناوی – ئێرینا و ئیڤا – و بەردەوام بووە لە کارەکانی تاکوو ماڵئاوایی کرد لە جیهان.

١٩٣٤/٥/٢٢ بۆ یەكەم جار لە ئێراق كۆمپانیای نەوت ڕەوانەكردن بۆ دەرەوەی ئێراق دامەزرا لە شاری كەركوكی باشووری كوردستانی لكێنراو بە ئێراق، واتە نەوتی كوردی داگیر كراو لەپارێزگای كەركوك و كەندێناوەو خانەقین لە هەرێمی باشووری كوردستان.

١٩٣٤/٦/٢٩ كۆچی دوایی زارۆ ئاغای رابەری سیمرئامێزیان لەیەكێ لە نە خۆشخانەكانی توركیا... جێگەی ئاماژەپێكردنە كە ئەم مرۆڤە كورد بووەو تەمەنی زیاتر لە ١٦٠ ساڵ بووە... شاری ئەستەمبوڵ وەك مەڵبەندێكی رامیاری. جفاكی ، رۆشنبیری و كەلتووری كە پایتەختی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بووەو بە درێژایی مێژوو پێگەی مەكانەتێكی گرنگی هەبووە.
هەروا ئەو هزرە نەتەوە خوازیە مۆدێرنەی لە بەرایی سەدەی نۆزدەمدا رووناكبیرە كوردانەتەكانیان پێداوە وەك دروستكردنی كەناڵەكانی راگەیاندن و رێكخستن و ئۆگاتیزاسیوونە سڤیل ودیموكراتەكان.
هەروا ئەو كوردانەی لە زووەوە بۆ بازرگانی هاوشانی عەرەب و رۆم و گریك و ئەرمەن و ئێرانیەكان لەوێدا جێنشین بوونە، كە كوردیش وەك زارۆغای كەسانی دیكە رۆڵی باڵایان هەبوو لە شاری ئەستەمبوڵ كە شارێكی گەورەی كوردانەو زیاتر لە ٣,٥٠٠ ملیۆن كورد لەو شارەدا دەژین.

١٩٣٤/٧/١ لەم رۆژەدا كەسایەتی ناوداری كورد و شاعیری شۆرشگێران و چینە چەوساوەكان – مەدحەت خدر عەبدوڵلا – ناسراو بە مەدحەت بێخەو.
لە گوندی – جاستان – لە ناوچەی كەندیناوەی سەر بە ناحیەی دیبەگەی سەر بە قەزای مەخمور لە پارێزگای هەولێر لە هەرێمی باشووری

کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە دەڤەرەکەدا.
جێگەی ڕوونکردنەوەیە کە مامۆستا بێخەو لە دوای لە دایك بوونی بە شەش مانگ خێزانەکەیماڵیان دەگوازێتەوە شاری هەولێر، هەر دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٤١ لە قوتابخانەی – ئەمەل – خوێندنی سەرەتایی تەواو دەکات و لە ساڵی ١٩٤٩ قۆناخی ناوەندیش تەواو دەکات.
هەروا بە هۆی بیری ڕامیاری چەپڕەوی و شیعرەکانی سێ جار تووشی زیندانی کردن دێت لەلایەن دارو دەستەکانی ڕژێمی شایەتی لە ئێراق. لە دوای شۆڕشی ١٤ تەموزی ١٩٥٨ بە فەرمانبەری تەندروستی دادەمەزرێ.
لە نێوان ساڵەکانی ١٩٦٣ تا ١٩٨٠ دیسان سێ جار دەستگیر دەکرێت، هەروا لە ساڵی ١٩٨٧ خانەنشین دەکرێت و دوای ڕاپەرینەکەی بەهاری ١٩٩١/ دووبارە لە ساڵی ١٩٩٣ گەڕاوەتەوە سەر کاری فەرمانبەریەتی لە بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندن لە وەزارەتی گوواستنەوەو گەیاندن.
لە ساڵی ١٩٩٦ کراوەتە ڕاوێژکار لە سەرۆکایەتی ئەنجوومەنی وەزیران لە حکوومەتی هەرێمی باشووری کوردستان، و دوای ئەوە بۆتە ڕاوێژکار لە وەزارەتی ڕۆشنبیری.
سەرەتای دەست پێکردنی شیعر لەلایەن مامۆستا بێخەو دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی پەنجاکان و یەکەم شیعری لە ساڵی ١٩٥٣ بۆ ڕاپەرینی جووڵانەوەی جووتیارانی دەشتی هەولێر بووە.
دوای ئەوە دەستی کردووە بە نووسینی شیعرو بڵاوکردنەوەی لە گۆڤارەکانی هەتاو – شەفەق – هیوا – ژین – پەیام. لەگەڵ ئەوەشدا بەردەوام بووە لە بڵاوکردنەوەی شیعرو نووسین و بڵاوکردنەوەی لە گۆڤارو ڕۆژنامەکان لە ئێراق و لە کوردستان. هەروا مەدحەت بێخەو یەکێك بووە لە دامەزرێنەری – بزووتنەوەی ڕۆشنبیرانی ئاشتیخواز – لە هەرێمی باشووری کوردستان لە پێناو وەستاندنی شەڕی خۆکوژی و براکوژی لە ساڵی ١٩٩٤ لە نێوان پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکیەتی نیشتیمانی کوردستان کە خۆی سەرۆکی ئەم بزووتنەوەیە بووە.
مامۆستا بێخەو لەگەڵ دانانی شیعرو نووسینەکانی دیکەی ئەندامی چەندین ڕێکخراو سەندیکای کردووەو ڕۆڵی باڵای لەم ڕێکخراوانەدا هەبووە

ئەوانیش:-

١- ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی کورد لە یەکەم رۆژی دامەزراندنیەوە.
٢- ئەندامی فەخری کۆمەڵەی هونەری هەولێرە.
٣- ئەندامی کۆمەڵەی رۆشنبیرانی کوردە.
٤- ئەنـدامی دەسـتەی بەرێوەبـەری کۆمەڵـەی بـەرگری لـەماف نـەوەی ئەنفالکراوەکان.

مامۆسـتا مەدحـەت بێخـەو بەشـداری بـە دەیـا کۆبوونـەوەی شـێکردنەوەی شـیعری کـردووە لـە دەزگـا راگەیاندنـەکان و لـە رۆژنامـەو گۆڤـارو رادیـۆو تەلەفزیۆنـەکان لـە شـارە جیـا جیاکـانی ئێـراق، بـە تایبـەتی لـە شـارەکانی هەرێمی باشووری کوردستان.

هەروا بێخەو لەماوەی ژیانیدا بە دەیا بەرهەمی شیعری بە دەست خووێنەرو شیعر دۆست و ئەدەب دۆست گەیشتووە لەوانەش :

١- کۆمەڵە شیعری – زەنگی کاروان – لە ساڵی ١٠٥٩ بڵاوکردۆتەوە.
٢- کۆمەڵە شیعری – رابەری ژیان – لە ساڵی ١٩٦٨ بڵاوکردۆتەوە.
٣- کۆمەڵە شیعری – ورتەی ئاوات – لە ساڵی ١٩٧٣ بڵاوکردۆتەوە.
٤- کۆمەڵە شیعری – داربەڕوو – لە ساڵی ١٩٧٨ بڵاوکردۆتەوە.
٥- کۆمەڵە شیعری – رەگەکان – لە ساڵی ١٩٨٧ بڵاوکردۆتەوە.
٦- کۆمەڵـە شـیعری – دیـاری بـۆ منـداڵانی کوردسـتان – لـە سـاڵی ٢٠٠٣ بڵاوکردۆتەوە.
٧- کۆمەڵە شیعری – کە خاك ئەدوێ – ئامادەیە بۆ چاپ کردن.
٨- کۆمەڵـە شـیعرێکی دیکـەی گـرنگ کـە بـەناوی – داسـتانە شـیعری هەولێری دێرین – کە باس لـە مـاوەی ٥٠٠٠ هـەزار سـاڵ بـەر لـە ئێسـتا دەکات کە ئامادەیە بۆ چاپ کردن.
٩- نووسـینی – مێژووی عەشـیرەتی سـیان – کـە ئـەویش دەسـت نووسـەو ئامادەیە بۆ بە چاپگەیاندنی.

هــەروا جگــە لــەو بەرهەمــە بــەپێزو گرنگانــە مامۆســتا بێخــەو شــیعرەکانی کراونەتـە گـۆرانی لەلایـەن گـۆرانی بێـژانی رەسـەنی کـوردی، وەك مامۆسـتا عـەلی مـەردان و فوئـاد ئەحمـەد و تـاهیر تۆفیـق و چـەندین گـۆرانی بێـژی

رەسەنی دیکەی کورد، لەوانەش :- سرودی پێشمەرگە، کە لەمانگی ١٩٦١/١٠/ لەلایەن هونەرمەند فوئاد ئەحمەد گووتراوەو بۆتە مارشی دەزگا راگەیاندنەکان، بەتایبەتی لەگەڵ کردنەوەی رادیۆی دەنگی کوردستان لە ١٩٦٣/٩/٢٨ و تاکوو ئێستاش لە لێدانی بەردەوامە.

هەروا زیاتر لە ٤٠ شیعرو سروودی ئافرەتان و وەرزش و چەندین شیعرو سروودی دیکەی کە بۆتە هێمای گۆرانی و سروودی رەسەنی کوردی لە کوردستان.

مامۆستا بێخەو لە ژیان ماوەو هیوای بەردەوامی ژیان و تەمەن درێژی و سەرکەوتووی بۆ دەخوازین لە هەموو بوارەکانی ژیان و کارو تەمەندا.

١٩٣٤/٧/٩ یەکەم کۆنفرانسی سەرتاسەری کوردناسی لە ماڵی کەسایەتی کورد فەرهەنگ- معارف- لە شاری یەریڤانی کوردستان بەسترا لە سەرئاستی یەکیەتی سۆڤیەت ،. لە سەر داخوازی پەیمانگای مێژووی کەلتووریەکانی ئەرمینیا و کۆمیتەی ئەلف وبێی نوێی سەر بە دەوڵەتی ئەرمینیا دەستی پێکرد.

شایانی باسە لەم کۆنفرانسەدا ٣٠ نووێنەری زەحمەتکێشانی کوردی ئەرمینیاو ئازەربایجان و جۆرجیاو هەرێمی نەخجەوان و ئامارستان و کوردناسی شارە ناوەندیەکانی یەکیەتی سۆڤیەت بەشداریان تێداکرد... کۆنفرانسەکە بۆ تاوتۆکردنی کێشەکانی دروستکردنەوەو دارشتنی پیت و وشەکانی زمانی نەتەوەیی کوردی و رێنووس و گراماتیك و... زمانی کوردی پێك هاتبوو... کۆنفرانسەکەش تاکوو ٨/١٤ ی هەمان ساڵ بەردەوام بوو کەچوارخاڵی لەخۆگرتبوو ئەویش.

١- رێکخستنی زمانێکی ئەدەبی یەکگرتووی کوردی لە کوردستان .
٢- رێك وپێك نووسینی زمانی کوردی و ئەلفوبێ بۆ ئەم زمانە.
٣- رێزمان.
٤- چۆنیەتی زاراوەسازی و رێنووس بەرێك وپێکیلە زمانی کوردیدا.

١٩٣٤/٩/١٤ گرێدانی کۆنگرەی چەك داماڵین ، کە لە ساڵی ١٩٣٣ لە ژنێڤ مۆرکرابوو .

کـه کۆمەڵـەی گـەلان لـەم رۆژەدا بڕیـاری بـۆ دا بـه دووپاتکردنـەوە بەرەنگـه هێستریای سرینەوەو ئیبادەکردنی کورد لەباشووری کوردستانی لکێندراو به ئێراق ، که وای له رژێمی شاهانشینی له ئێراق کرد .

کـه ئـەویش سەرپێچی هـەموو بەڵگەنامـەکان بکاتو هـەموو پابەندبوونێکی یاسایی نێوو دەوڵـەتیو ئـەخلاقی بـەلاوە بنێتو ئابڕوی مرۆڤایـەتی ببات بەزیندووکردنەوەی وێنەی لەناوبردن و قڕکردنی چاخە تاریکەکانی بەدەیان سەدەی لەمەوبەر لەمێژوودا لەجیهان.

١٩٣٤/١١/١٥ دامەزرانـدنی کۆمـاری ئۆتۆنـۆمی لـە هـەرێمی چیـچانی ئینگۆشـی و لـە ١٩٣٤/١٢/٥ بووە کۆماری ئۆتۆنۆمی ، لە چوارچێوەی ڕووسیای فیدرالی ، له ١٩٤٤/٣/٧ ئەم کۆمارە هەڵووێشندرایەوە و تەواوی دانیشتووانی هـەرێمی چیچانی و دەوورووبەری کۆمارەکە بە زۆرەملیٚ دوورخرانەوە لە ناوچەکەدا .

دوای ئەوە پەرلەمانی چیچاندا – ئەنگۆشی بڕیاری لەسەر سەربەخۆیی دا و لـە ١٩٩٢/٣/٣١ بـه پێـی پـەیمانێك لـە نێـوان دەوڵـەتی ناوەنـدی ڕووسـیاو کۆماری چیچیندا سنوورو دەسەڵاتی نێوانیان دیاری کرا ، بەڵام نووێنـەرانی چیـچان ئـەم پەیمانـەیان مۆرنـەکرد، گەرچـی ڕووسـیا ئـەم کۆمـارەی بـە کۆمـارێکی سـەربەخۆ لـە چوارچـێوەی ڕووسـیای فیدرالیـدا ناسـاند و، بـە پێچەوانەی کۆمارەکانی دیکە دەسەڵاتی زیاتری پێدا .

لەگـەڵ ئەوەشـدا زۆربـەی زۆری چیـچانیەکان گووازرانـەوە بـۆ کۆمـاری کازاخـستان و قرقیزسـتان ، پـاش مردنـی سـتالین بڕیـاری ئـازادکردن و گەڕانـەوەو ماوەیـان پێدرا ، بـە درووسـت کردنـەوەی قەوارەکـەیان بۆئـەوەی نەگەڕێنـەوە لای کاربەدەسـتانی نـویٚ و ناشـەرعی و نـا چیـچانی ، هـەروا چـەندین کێـشەو گرفتیـان بـۆ درووسـت کـرا ، لـە نێـوان هـەردوو کۆمـاری قرقیزستان و کازاخستان لە گەل ڕووسیاو ناوچەی چیچانیەکان و چەندین کـاری دیکـە ، کـە تـاکوو ئێـستا کێـشەی چیـچانیەکان بەتـەواوی چارەسـەر نەکراون لە ناوچەکەدا.

١٩٣٤/١٢/٧ کۆچی دوایی کەسایەتی گەوورەی ناوداری کورد مـەلا ئەحمـەدی گـەوورە – رۆژبیانی فروقاتی-.

١٩٣٥

١٩٣٥/٢/٦ شاعیرو نووسەری ناوداری کورد- ئەحمەد موختار جاف- لە سەر زێی سیروان لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان تیرۆر کرا لە ناوچەکەدا.

١٩٣٥/٣/١٦ راوێژکاری ئەلمانیا هتلەرو دەسەلاتەکەی رازی نەبوونی خۆیان لە سەر پەیمانی فرسای راگەیاند ، داوای بەچەککردنی وولاتەکەی کرد بە گەراندنەوەی ئەو زەویانەی کە بەپێی ئەو پەیمانەی کە لە دەستی دابوو لەدوای جەنگی یەکەمی جیهان بۆی بگەرێندرێتەوە سەر خاکی وولاتەکەیدا .

١٩٣٥/٣/١٦ شانشینی سعوودی شانشین ئیبن سعوود لەلایەن پیاوێکی یەمەنی بەخەنجەر کوژرا... شایانی باسە ئەو بنەماڵەیە حووکمرانی حیجازو نەژدو دوای سعوودیەیان کردووەو هەموو کات ئەو بنماڵەیە بالادەست بوونە لەهەموو بوارە جیاجیاکان ، کە بەئارەزوو خواستو ویستی خۆیان کاریان کردووەلە سەر ئەم وولاتەدا.

بۆنموونە ئیبن سعوود تاکوو سالی ١٩٣٠ ، -١٠٠- ژنی هێناوەو تەلاقی داوە بە ئارەزووی خۆی ، تا لە سالی ١٩٣٠ بڕیاریدا کە سالی دوو ژن بێنێ ، ئەویش بەئارەزووی خۆی...؟..! .

لەوەش سەیرتر ٤٥ کوڕی هەبووە . جگە لەکچەکان کەنازانرێ ژمارەین چەندن ، بەلام بەهەر حالێ نەوەی دوای خۆی گەیشتۆتە ٣٠٠ کەس لەکوڕو کچو چەندین خێزان لە وولاتەدا...ئای لەو ئیسلامەتیە...!؟.

١٩٣٥/٥/١ رووناکبیرو کەسایەتی کوردو پارێزگای سلێمانی سالح زەکی ساحێبکران پۆستی پارێزگاری پارێزگای سلێمانی گرتە دەست لەباشووری کوردستاندا.

١٩٣٥/٥/٢ لـــه دایـك بـــوونی فەیـسەڵی دووەم بـه دوو سـاڵ بـەر لـه مردنـــی بـــاوکی کورسـی دەسـەڵاتی شانـشینی گرتـه دەسـت ، لـه ژێـر ئامۆژگـاری خالەکـەی عەبـدول ئـیلا ، کـه ئـەویش دایانـەکی ئینگلیـزی بۆ دانرا بە پـەروەردەکردنی ، واتـه بـەخێووکردنی فەیسەڵی دووەم لەلایـــەن ئینگلیـــزو بەشـــیری ئینگلیـــز گـــەوورە بـــووە... لـــه ١٩٤٣/٥/٢ بـــۆ

یەکەم جار وتارێکی بە زمانی ئینگلیزی خووێندەوە بە پشتگیری کردنی لە بـەریتانیا لـه کۆتاییـەکانی جـەنگی دووەمـی جیهـان... لـەپێناو یارمـەتی و بەهێزکردنی دەسەڵاتەکەیدا لە سەر ئێراقدا.

١٩٣٥/٥/٢٨ کۆنفرانسی کوردناسی لە شاری ئیریڤان بووە مایەی بێزاری ڕژێمی تورکیا، گەرچی کۆنفرانسەکە هیچ مەراموو مەبەستێکی ڕامیاری تیانەبوو... بەڵکوو تـــەنیا بۆدروســـت کردنـــی ئـــەلفوبێی زمـــانی کـــوردیو نەهێـــشتنی نەخووێندەواری بوو لە ناو دانیشتووانی کورد لە یەکیەتی سۆڤیەتدا.

کەتورکەکان ئەم کۆنفرانسەیان بەمەترسیەکی گەوورە دانا بۆ بـەڕێووەبردنی ڕامیاریـــەتی ناونەتـــەوەو – ســـڕینەوەی ناســـنامەی کـــورد– ی کوردەکـــانی باکووری کوردستان لە تورکیا ، تەماشایان کرد کە تورکەکان لـەوە دەترسـان ، کە ئایا هەنگاوێکی سیاسی لە ژێر پەردەی ئەم چالاکیە زماننناسیەدا هەیە بۆ یەکگرتنی کوردەکانی دانیشتووی تورکیا بەدواوە نابێ...؟.

لەبـەر ئـەوە دەسـەڵاتی سـۆڤیەت بڕیاریـدا لـه کاروباری پـەروەردە کردنـی کوردەکـانی سـۆڤیەتی بـه زمـانی خۆیـان بـێ لەچوارچـێوەی تـەنگو سنووردراردا بەڕێووە بچێ لە وولاتەکەیدا.

١٩٣٥/٥/٣١ ڕوودانـی گومـه لـەرزەی زەوی بـەهێزی ٧/٥ پلـه لەسـەر پێـوەری ڕێختـەر لەناوچەی کووێتە لە بەشی ڕۆژئاوای پاکستان ، کە زۆربـەی دانیشتووانی

کوردن و بووه هۆی گیان لە دەست دانی ٥٥٠٠٠ هەزار تا ٦٥٠٠٠ هەزار هاوولاتی ناوچەکە و ویران بوونی بە دەیا خانوو و باڵەخانەو کێڵگەی کشتووکاڵی لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/٦/٢١ خانمە نووسەری هاوچەرخی فەرەنسی – فرانسواز ساگان– لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا لە دایك بووه لە شارەکەدا.

١٩٣٥/٧/٢٥ کورسی پاپاوی ، واتە دەسەلاتی دەووڵەتی فاتیکان چەندین پەیمانی جۆراو جۆری لەدوای پەیمانی لاتران مۆر کرد ، لەگەڵ وولاتانی جیهان... کەچوارەم پەیمانی لەگەڵ کۆماری یۆگسلافیا مۆر کرد.لە پێناو بەهێزکردنی پەیوەندیەکان .

١٩٣٥/٨/٨ لە هەڵبژاردنەکانی خوولی شەشەمی ئەنجوومەنی– الام – ناوی نوێنەرانی هەموو پارێزگاکانی ئێراقی تیابوو ، تەنیا ناوی نوێنەری پارێزگای کەرکوك لە باشووری کوردستان نەبێت ، کە پارێزگای کەرکوك کێشەی سەرکی بووه لە نێوان دەسەلاتی ئێراق و سەرکردایەتی کورد تاکوو تەواو کردنی ئەو مێژوو نامەیە.

١٩٣٥/٨/٢٠ روودانی گومە لەرزەی زەوی بەهێزی ٦/٦ پلە لەسەر پێووەری رێختەر لە رۆژهەلاتی هند ، کە بووه هۆی گیان لەدەست دانی ١٤٥٠ هاوولاتی و وێران بوونی بەدەیان خانووباڵەخانەو کێڵگەی کشتووکالی لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/٩/١٩ لە دوای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی کوردی ئێزیدی لەناوچەی سنجار، پارێزگای موسڵ عومەر نەزمی سەردانی چیای سنجاری کردو لەگەڵ کەسایەتی و پیاوانی ناوداری کوردە ئیزیدیەکان کۆبۆوە، لە دوای گەڕانەوەی بۆ پارێزگای موسڵ ، لە شاری موسڵ بروسکەیەکی ئاڕاستەی

وەزارەتـی نـاوخۆی رژێمـی شاهانـشینی لـە ئێـراق کـرد لـە بـارەی جـیٚ بەجێکردنی یاسای بەرگری نیشتمانی لە سەر ناوچەی سنجار لە باشووری کوردستان .

لەلایەنی داودی داود سەرەك عەشیرەتی مهرکان لەگوندی زیرولن و رەشۆ قوولوو سەرەك عەشیرەتی مالاخالتی لەگوندی عالدلینا . کە ناوەرۆکی بروسکە دووپانی ئەوە دەکاتەوە کە ئەو دووسەرەك عەشیرەتە یاخینەو یاسای بەرگری نیشتمانی جیٚ بەجیٚ ناکەن دژی میری لەچەندین لایەن وەستاون لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/١٠/١ دەست پێکردنی هێرشی هێزەکانی سووپای رژێمی شاهانشینی لە ئێراق بۆ سەر بزووتنەوەی کوردە ئێزیدیەکان لە ناوچەی سنجار لە باشووری کوردستان ، بەسەرکردایەتی لیوا رکن حوسێن فەوزیو هێرشەکە تاکوو ١٠/١٧ هەمان ساڵ بەردەوام بوولە ناوچەکەدا لە باشووری کوردستان .

شایانی باسە هێزە شۆرشگێرە کوردە ئێزیدیەکان لە -٧٠٠- چەکدار پێکهاتبوو، لەئەنجامی ئەو هێرەشە سەربازییە -٢٠٠- چەکدار شەهید کران و زیاتر لە ١٠٠ چەکدار زامدار کران ، هەروا ٣٩٥ چەکداریش خۆی دا بەدەست هێزکانی سووپای رژێمی شاهانشینی لە ئێراق .

بەلاّم زیانی هێزەکانی سووپا زیاتر لە ٢٠٠ کووژارو زامداریان لیٚ کەوتەوە . دوای ئەوە رژێمی شاهانشینی یاسای عورفی لەقەزای سنجارو دەووروبەری راگەیاند لەرۆژی ١٢/١٠/ هەمان ساڵ لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/١٠/٧ هێزەکانی سووپای ڕژێمی شانشینی لە ئێراق لە هێرشێکی ناکاوی بۆسەر شەنگالوودەووروبەری ئەنجامدا لە هەرێمی باشووری کوردستان... کەداودی دوادو هەزاران ئێزدی لە ڕووی ئەو هێرشە وەستان و زیانێکی زۆریان لێدان... شایانی باسە قەلاّی شەنگال لەهەرێمی کوردستان .

جێگەی باس کردنە کە لەکاتی خۆی بۆ بەرگریکردن لەهێرشەکانی دوژمن دروستکراوە ، لە بەر ئەوەی بە درێژایی مێژووی کۆنی ئەم شارە تووشی بە دەیا هێرشی هێزەکانی سووپای دووژمن بووتەوە. لەساڵی ١٣٠٩ی زاینی بەرەو ڕووی هێرشی داگیر کەری تەیمورلەنگ بووە ، لەساڵی ١٧٥١یشدا بەرەنگاری هێرشی داگیر کەری شای ئێران بووە ، لەساڵی ١٧٥٢یشدا سووپای سلێمان پاشای والی بەغدا هێرشی کردۆتە سەر ناوچەکەدا.

دوای ئەویش لەسالاّنی ١٧٩٢-١٧٩٤ تووشی هێرشی عومەر وەهبی پاشا

بۆسەر ئێزیدیەکان لەچیای شەنگال و قەڵاکەی بووە ، لەساڵی ١٨٣١دا سووپای داود پاشای والی بەغدا هێرشی کردەسەر، لەساڵی ١٨٤٦ والی موسڵ هێرشی کردەسەر و لەساڵی ١٩١٨ بەریتانیا داگیری کردووە ، لەدوای ئەوانیش رژێمی بەعس لە ئێراق درێخی نەکردوە بەرامبەر دانیشتووانە ئێزیدیەکان لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/١٠/٣ شانشینی ئەسیووبیا هیلاسیلاسی لەلایەن رژێمی شانشینی ئیتالیا ناچار کرا بەرەو هەندەران کۆچ بکات ، لەدوای داگیر کردنی وولاتی ئەسیوبیا لەلایەن هێزەکانی سووپای ئیتالیا.

١٩٣٥/١٠/٢٤ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری رۆناکی لەشاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستا ، لە لایەن مێژوونووس و رووناکبیر ناوداری کورد مامۆستا حسێن حوزنی موركیانی و بەردەوام بوو تاکوو ژمارە /١١ی گۆڤارەکە لە شارەکەدا .

١٩٣٥/١١/٢٢ گۆرانی بێژی ناوداری بەناو عەرەبی و جیهانی خاتوو – فەیرۆز– لە شاری بەیروتی پایتەختی لوبنان لە خێزانێکی هەژار لەچاوی بە جیهان هەڵهێناوە .

شایانی باسە خاتوو فەیروز ناوی رتەواوی خۆی خۆی– نهاد حەداد– ە و بنە ماڵەی باپیری ناوی – ودیع – بووەو لە سریانیەکانی پارێزگای ماردین لە باکووری کوردستان بووونە ، بەلام بە هۆی ئەو کۆمەل کووژیە بێ وێنەکەی رژێمی عوسمانی ، کە بەرامبەر ئەرمەن و کورد لە ساڵی ١٩١٥ ئەنجامی دابوو کەووتنە وولاتی شامی ئەوکات،.

ئێستاش تەمەنی ٧٠ساڵەو کچێکی بە ناوی ریمای هەیەو بەیەکەوە ژیان دەبەنە سەر لە شاری لوبنان .

جانازانم خاتوو فەیروز کوردە یاخوود ئەرمەنە گرنگ ئەوەیە عەرەب و تورك

نیه له خوا بەزیاد بێ.

١٩٣٥/١٢/٢٥ ڕوودانـی گومەلـەرزەی زەوی بـەهێزی ٦/٢ پلـه لەسـەر پێـوەری ڕێختـەر کـه بووه هۆی گیان لەدەست دانی زیاتر له ٥٣٠٠ هەزار هاووڵاتی و وێرانکردن و له نـاوبردنی بـەدیا خـانوو کێلگـه کـشتوکاڵیاکان لەناوچـه شـاخاوییەکانی باکووری پاکستاندا .

١٩٣٦

١٩٣٦/١/٢٥ کۆچـی دوایـی سـەرکردەی سـووپای عوسمـــانی و کەســـایەتی نـــاوداری ڕۆژنامـەنووس و وەزیـری کـورد – مـیر لیوا روکن مستەفا پاشای یامولکی– کـوری مـەلا عـەزیز – لـه تەمـەنی ٧٠ ساڵیدا و گۆڕەکەی لەگۆڕستانی گـردی سـەیوانه لـــه شـــاری ســـلێمانیه لـــه باشووری کوردستان.

١٩٣٦/٣/٧ هێـزە هاوبەشـەکانی سـووپای ڕژێمـی شانشینی لـه ئێراق و ڕژێمـی تورکیا هەوڵیانـدا جێگـەو شـووێنی خـەلیل خۆشـەوی لـه دەرگاکـانی چیای کاونـد دیاری بکەن ، له ئەنجام هێرشی هاوبەشی هەردوو ڕژێمی دژ بەکورد لـەدوای چەندین شەهیدو زمدارکردنی چەکدارەکانی خۆشـەوی ، خێزانـی خۆشـەوی داستگیر بکەن ، دوای ئەوەی له ٣/١٣/ هەمان ساڵ خەلیل خۆشـەوی شـەهید کـراو بـەو هۆکارانـه توانیـان بزووتنـەوەی خـەلیل خۆشـەوی و لایـەنگرانی کۆتایی پێ بێنن لەهەرێمی باشووری کوردستانی لێکدراو به ئێراقدا.

١٩٣٦/٤/٢٦ دانیشتووانی شارۆچکەی – ژرینکای – سـەر بـه هـەرێمی باسك لـه باکووری ئیسپانیای سەر له بەرەبەیان فرۆکەکانی ئەلمانیای هتلـەری بۆردومـانی ئـەو شارۆچـکەی کـردو دانیـشتووانەکەی لـه زرینگـەی دەنگـی مووشـەکەکانی بۆردومـان کردنـی شارۆچـکەکە بـه ئاگاهـاتن... جەماوەرەکـه لـه هـیچ شـتێك حـاڵی نـەدەبوون تـەنها ئـەوەیان دەزانـی کـه شارۆچـکەکەیان لـەماوەی سـێ کاتـژمێرو نیـوودا تووشـی ڕووخـان و وێرانکـردن هـات. لـه ئـەنجامی ئـەو

بۆردومانەدا، کە دوو هەزار کەس لەدانیشتووانی ئەو شارۆچکە گیانیان لەدەستدا و بەهەزاراش زامداربوون و لە ئاکامدا خوێن و ئێسکان و خۆڵ و ئاو تێکەڵ بەیەك بوون و رووداوێکی سەرسوورهێنەربوو وەك رووداوەکانی دیکە خۆی خستە ناو لاپەرەکانی مێژوو لەتاوانەکانی هیتلەری فاشی و هاوبەشەکانی لەجیهاندا.

سەرچاوە :- گۆڤاری هلال - ٢٠٠٧/١١/١١.

١٩٣٦/٥/١٣ کۆچی دوایی کەسایەتی کوردی پارێزگای سلێمانی شێخ عومەر شێخ ئەمینی قەراخی لەشاری سلێمانیدا.
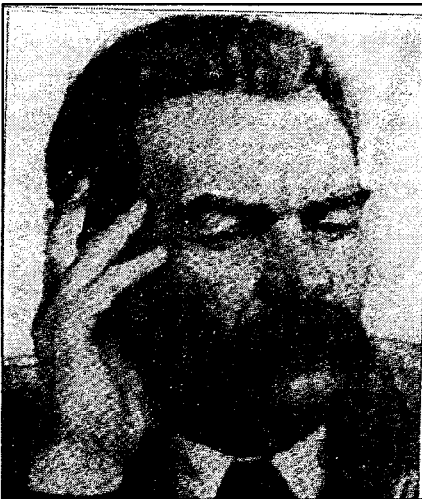
١٩٣٦/٦/١٠ کۆچی دوایی نووسەرو ئەدیب ورۆمان نووس و رووناکیری ناوداری رووسی جیهانی - مەکسیم گۆرکی- لە شاری مۆسکۆی پایتەختی یەکیەتی سۆڤیەتی پێشوو کە ناوی تەواوی - ئەلیکسی ماکسماریتشی- یەو کە گەوورە نووسەرو دارێژەری رێبازی ریالیزمی سوشیالیستی بووە لە لە وولاتەکەیی و کیشووەری ئەوروپادا .

١٩٣٦/٧/١ بۆ یەکەم جار لە مێژووی وولاتی نێوان دووزێو ئێراقی دورستکراو لەسەر خاکی گەلانی ئێراق ، بە تایبەتی خاکی کوردستان وێستگەی رادیۆی شانشینی لە ئێراق لەشاری بەغدای پایتەختی ئێراق پەخشی خۆی بەجیهان بلاو کردەوە لە شارەکەدا .

١٩٣٦/٧/١٨ لە دوای کۆتایی هاتنی شەری ناوەخۆی ئیسپانیا شۆرشی ئیسپانیا دەستی پێکرد بە سەرکردایەتی ژەنەرال فرانکۆ لە شاری مەراکشی ئیسپانی دژی حکوومەتی کۆماری میللی ، کە دەسەلات وەرگیرا لە دوای هەلووەشاندنەوەی رژێمی شانشین و ئەو کۆمارە چەندین یاسای سۆشیالیستی راگەیاندن.

کە ئەویش بووە هۆی بەرزبوونەوەی ناڕەزایی لە لایەن پیاوانی ئاینی لە کەنیسەکانو دەرەبەگەکان ، فرانکۆ لە دەریا بەڕێووە بەرەو ئیسپانیا دەستی بەسەر باشوور داگرت ، دوای ئەوە بەرەو باکووری ڕۆژئاوا ، بەڵام دەسەڵاتی میللی کرێکاری توانی بەسەر شۆڕشی فرانکۆ سەرکەوێت لە شاری مەدریدو بەرشلونەو بلباو ناوچەکانی دیکە لەووڵاتەکەدا .

جێگەی باسکردنە کە فرنسیسکۆ فرانکۆ پارێزەر لە سووپا سەرکردایەتی راپەرینی دژ بە دەسەڵاتی ئەسپانیای کرد ، لە ئاکامی هەلبژاردنی حکوومەتوشەڕی ناوخۆی ئەسپانیا ، کە سەرەتای دەستپێکردنی بوو لە نێوان نەتەوەییەکان بەسەرکردایەتی فرانکۆ بەپشتیووانی گەوورە پیاوانی ریتالیەت و ئەلمانیەکان لەگەڵ کۆماریە چەپڕەوەکان کە شەڕەکە ماوەی سیساڵی خایاند لە ووڵاتەکەدا.

١٩٣٦/٨/١ پێشبڕکێی یارییەکانی جامی جیهانی – ئۆلەمپیات- لەبەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو ٨/١٦ ی هەمان ساڵ لە نێوان یاری زانەکانی ووڵاتانی بەشدار بوو لە جیهاندا .

١٩٣٦/٨/١٨ کـــووژرانی روونـــاکبیرو ئەدەبی ناوداری ئیسپانیا – فـــدریکۆ لۆرکـــا –کـــە لەوکاتـــەی لـــە غەرناتـــەوە راپێـــچیانکرد و هـــەر لـــەو شـــەوە لەســـێدارەیاندا. جێگـــەی باســـکردنە کـــە ئەمـــەش لەوکاتـــە بـــوو کـــە شـــەڕی ناوەخۆی ئیسپانیا بەرەو کۆتایی هەنگاوینا. بـــە پێـــی راپـــۆرتی فـــەرمی کـــووژرانی لۆرکـــا. کـــە تووێژێنەری بەرەگەز ئیرلەندی – ئایان جیبسۆن – لە ساڵی ١٩٣٩ تاکوو ئەم ساڵانەی دواییش هەر بەردەوام بوو لە پێناو دەستکەووتنی زانیاری لەسەر

چۆنیەتی کووشتنی لۆرکا... بۆیە لە هەموو لایەنەکانی ژیان و رۆشنبیری کۆلیوەتەوە و چەندین کتێب و بلاوکراوەی دەربارەی ژیاننامەی شیعرو بەرهەمەکانی خۆی و هاورێکانی وەك ئەنتۆنیۆ ماچادۆو سلڤادۆردالی بلاوکردۆتەوە.

دوای ئەوە بەماوەیەکی زۆر گەیشتە ئەو دەرئەنجامەی کە نووسیویەتی :- ئەوەی روونکردەوە کە بکووژی ئەدەبی ناوداری ئیسپانی پیاوێکە کە ناوی - رامۆن رویس ئەلۆنسۆ - یە کە لە سالی ١٩٦٧ چاوپێکەوتووەکە لەوکاتە سەرقالی نووسینەوەی کتێبێك بووە سەبارەت بەچۆنیەتی کووژرانی لۆرکا.

دوای ئەوە کە گەیشتە ئەو بروایە کە - رۆیت ئەلۆنسۆ - دەستی لە کووشتنی لۆرکا هەبووە.

دوای ئەوە کاربەدەستانی هانداوە بۆ ئەوەی لۆرکا بکووژرێ... کە رویس کالۆنسۆ پیاوێکی رامیاری بووە لەبواری وێنەکێشانی نەخشە لە شاری غەرناتە کاری کردووە... کە شارەکەی لۆرکا بووە... دواتر بە ئەندامی ئەنجوومەنی نووێنەران هەلبژێردراوە... بەلام لە سالی ١٩٣٦ لەو شووێنە لادراوە لە وولاتەکەدا.

سەرچاوە :- رۆژنامەی - شرق الاوسط -.

١٩٣٦/١٠/٢٩ لە کودەتایەکی سەربازی ناوداری کورد بەکر سدقی دەسەلاتی ئێراقی گرتە دەست. هەولی دا کورد بەرەو قەزای حەویجە کۆچ بکەن و نیشتەجێ بن.

لە بەر ئەوەی ئەم سەرکردە کوردە هەولی دامەزراندنی دەوولەتێکی کوردی لە هەست و هۆشدا بوو، چ لە ئێراق و چ لە کوردستان .

بۆ نموونە سەعید قەزاز کە لە کاتی شۆرشی ١٤/تەمووزی/١٩٥٨ وەزیری ناوخۆی ئێراقی کۆماری بوو، هەولی زۆری دا بە دامەزراندنی کورد لەکۆمپانیای نەوتی کەرکوك و نیشتەجێکردنی کورد لە قەزای حەویجە. لە بەر ئەوەی خاکی کوردستان بوو. بەلام ئەو سەرکردە کوردانە لە سێدارەدران بەتایبەتی بەکر سدقی لە ١٩٣٧/٨/١١ بە پلانی ئینگلیز و عەرەبە شۆڤینیەکان لە شاری مووسل.

١٩٣٦/١٠/٢٩ بەرپابوونی کودەتای سەربازی لە لایەن بەکر سدقی لە شاری بەغدا دژی رژێمی شانشینی لە ئێراق.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە بەکر سدقی شەوقی عەسکەری لە بنە مالەیەکی

كـورد لـه ناحیـەی ئاخجەلـەر چـاوی بـه جیهـان هـەڵهێناوه لـه باشـووری كوردسـتان ، لـه دوای تـەواو كردنـی قۆناخـەكانی خوێنـدنی ئامـادەیی — روشدیه — له ساڵی ١٩٠٨ چۆته قوتابخانەی سەربازی له شاری ئەستەمۆڵی توركیـا ، دوای تـەواو كردنـی خوێنـدن چـۆته كۆلیـژی ئـەركانی سـووپای عوسمـانی . دوای ئـەوه لـه بـەرەكانی جـەنگی یەكـەمی جیهـانی بەشـداری جەنگی كردووه .

دوای تـەواو بـوونی جـەنگ چـۆته نـاو سـووپای سـووریا ، دوای ئـەوه گەراوەتەوه شاری بەغدای پایتەختی ئێراق ، له سووپای ئێراق به پایـەی — رەئیس — وەرگیراوه ، لـه ساڵی ١٩٢٨ بووتـه — عەقیـد — و لـه سـاڵی ١٩٣١ پایەی — زەعیمی — وەر گرتووه و كراوەته سـەركردەی سووپای باكوور ، له ساڵی ١٩٣٢دا بووەته–ئامر لیوا — دوای ئەوه كراوەته فەرماندەی باشوور .

جێگەی باسكردنه كه هەوڵەكان بەردەوام بوون بۆ له ناوبردنی بەكر سدقی ، تا له ١٩٣٧/٨/١١ دا له كاتێكدا كه سـەرۆكایەتی شاندێكی سـەربازی دەكرد بۆ توركیا له بنكەی ئاسمانی مووسڵ .

به یاوەری محەمـەد عەلی جەواد ، كه سـەرۆكی هێزی ئاسمـانی بوو پیلانـی كووشتنەكەیان جێ به جێكرد ، دوای ئەوه حكمـەت سلێمان دەست لـه كار كێـشانەوەی خـۆی لـه ١٩٢٧/٨/١٧ دا پێـشكەشی كـردو بـەم شـێوەیه حكوومەتی كودەتا كۆتایی پێهات له ئێراقدا .

١٩٣٦/١١/١٢ كۆچی دوایی كەسایەتی ناوداری كورد هۆزانەوان — حەمد — ی لـه تەمـەنی ٦٠ سـاڵیدا لەباشـووری كوردسـتان لـه شـاری سـلێمانی و گۆرەكـەی لـه گۆرستانی گردی سەیوانه له شارەكەدا .

١٩٣٦/١١/١٦ مۆركردنی پەیمان له نێوان سووریاو فەرەنسا ، كه مەندووبی سامی فەرەنسا — مسیۆ دی مارتل— و نووێنەری سووریا ئەو پەیمانەیان مۆر كرد.

شـایانی باسـه كـه سـووریا زیـاتر لـه ١٧٠٠٠هـەزار كیلۆمـەتر چوارگۆشـەی لـەخاكی رۆژئـاوای كوردسـتانی كەوتۆتـه ژێـر سـنووری دروسـتكراوی دەوڵەتەكـەی بـەپێی پـەیمانی لـۆزانی مـۆركراو لـه ١٩٢٣/٧/٢٤ لـه لایـەن وولاَتانی هاوپەیمانانداا.

١٩٣٦/١١/٢٥ لــە راگــەیانێکی ســەرۆکی یەکیــەتی ســۆڤیەتی- ســتالین – ئــەویش بەســەرکەووتنی سۆشیالیستی لـە یەکیـەتی سـۆڤیەت ، دوای ١٩ســاڵ لــە سـەرکەوتنی شۆڕشـی ئۆکتۆبـەر. دوای ئـەوە لـەمانگی/ ٤/١٩٦٠ تـشیکۆ سلۆڤاکیا لەدەستوورەکەی ڕایگەیاند ، کە ناوی دەوڵـەتی نوێ سەرهەڵدا ، ئـەویش بـە- کۆمـاری تیـشکی سۆشیالیـستی- ئـەم هۆکـارە بـووە هـۆی ڕاگەیاندنی سەرکەووتنی سۆشیالیستی، لـە دوای قۆناخی گواستنەوە ، کە ماوەی ١٥ ساڵی خایاند.

بەڵام بەڕایەکانی کە توانای بۆ دەڕەخسا لە ڕاپۆرتەکانی گەیشتنی کۆمـەڵگا بـەقۆناخی سۆشیالیستی... شایانی باسـە ئەمەیە پەلـەکردن لەڕاگەیانـدنی بنـەمای سۆشیالیـستی لــە بەرامبــەر ناوەنــدەکانی ڕژێمــی بــە هێــزی سـەرمایەداری ، کـە هۆکـاری پەرەسـەندن و پێشکەووتنی نـەبوو بـە تایبـەتی لـەبواری پێـشبڕکێیرامیاری و سـەربازی و ئـابووری و ژێرخـانی ئـابووری و بازرگانی و پیشەسازی و کشتووکاڵ لە کێشوەرەکەدا .

١٩٣٦/١٢/٥ دەووڵــەتی عەلەویــەکان بــە پێــی بڕیــاری ژمــارە/٤٠٣/٢٤٧. لکێنــدرا بــە دەووڵـەتی ســووریا ، کـە لەلایـەن دادوەری سـامی فەرەنـسا –د.دی.مرتـل- مۆرکرابوو. ئەمەش بەپێی ئەم دوو مەرسوومەی کە لە٢-١٢/٥ی هـەمان سـاڵ دەرچـوو بـوون بەگەڕاندنـەوەی هـەردوو هـەرێمی دروزو عەلەویـەکان بـۆ ژێـر دەسەڵاتی ڕژێمی شانشینی لە سووریادا.

١٩٣٦/١٢/١٠ شانشینی بەریتانیا ئەدواردی هەشتەم دەستی لـەکاری شانـشینی کێشاوەو بـۆ دایکـی جێهێـشت کـە ئەلیزابێتـە... تـاکوو ئێـستاش پۆسـتی شانـشینی بەریتانیای بە دەستە.

شـایانی باسە ئـەدوارد بەشداری لـە شـەڕی یەکـەمی جیهـانی کـردووەو ڕۆڵی بنەڕەتی و سەرەکی هەبووە لە پەیمانەکانی سایکس- بیکـۆو سیڤەرو لـۆزان بـە دابەشـکردنی کوردسـتان و بـەدەیا کێـشەی دیکـەی جیهـانی ، لـە پێنـاو بەرژەوەنـدی تایبـەتی وڵاتەکـەی ، بـەهاوکاری ئەمـەریکاو هاوپـەیمانان لـە جیهاندا .

١٩٣٧

١٩٣٧/٢/٢٠ کۆچـی دوایـی دبلۆماتکـارو سیاســەتمەداری بـەریتانی – سـێر پـرێس کـۆکس – لـە شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بەریتانیا.
جێگـەی باسـکردنە کـە ئـەم کەسـایەتیە نێـوو دەوڵەتیە لـــە ١٨٦٤/١٠/٢٠ چـــاوی بـەجیهان هـــەڵهێناوە... لـە دوای تـــەواوکردنی قۆناخـــە یـــەك لـــەدوای یەکـــەکانی خوێنـدنی و لـە تەمـەنی ٤٠ سـاڵیدا واتـە لـە سـاڵی ١٩٠٤ بووەتـە کونسـڵی گشتی لە شاری بووشەهری ئێستای ئێران.
هەروا لە ساڵی ١٩٠٩ بووەتە موقیمی رامیاری لەکەنداوی فارس... لـە سـاڵی ١٩١٤ بووەتـە سـکرتێری هەنـدەرانی حکوومـەتی هندسـتان... دوای ئـەوە بووەتە سەرۆکی ئەفسەری رامیـاری لـە هێزی لەشکرکێشی کوردسـتان... لـە نێوان ساڵەکانی ١٩١٨ –١٩٢٠ بووەتە وەزیری بەریتانیا لە ئێران.
لە دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٢٠ وەکوو کۆمێسری بەریتانی لەبەغدا جێگەی سێر ئارنۆڵـد وویسلنی گرتـەوە... تـا سـاڵی ١٩٢٣ هـەر لـەو پۆسـتەدا مایـەوە. بـە دامەزرێنـــەری ســـووپاو دەســـتووری ئێراقـــی شانـــشینی دادەنرێـت...ئـــەم کەسـایەتیە رۆڵـی بـاڵاو کاریگـەری هـەبوو لـە دروسـتکردن و چارەسـەرکردنی هەمەلایەنـەی جۆراوجـۆر لـە کێـشە هەڵوواسـراوەکان، بـە تایبـەتی لەهـەرێمی باشووری کوردستان لـەکاتی راپـەرین و شـۆرش و دەسـەڵاتی شـێخ مـەحمودی حەفید لە هەرێمەکەدا.

١٩٣٧/٣/١٠ دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی برایـەتی لەلایـەن شـێخ لـەتیفی کـوری شـێخ مـەحمودی حەفید لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٣٧/٣/١٩ ڕاگەیاندنی مەرسوومی فاتیکان لەلایەن پاپا بیوسمی یانزەهەم بڵاوکرایەوە دژی کۆمۆنیستیەت... کە کۆمۆنیستی دژی هەموو ئاینەکانی جیهانەو بڕوای بە خالق نیەو هەلگری تێئووری مادیەو بڕوای بەهەبوون و بینینی بەرچاو هەیە....!...؟.

١٩٣٧/٤/٢٤ بە پێی ماددەی /١ی یاسای ڕێکەووتننامەی مۆرکراوی دراوسێیەتی لە نێوان وولاتان . بە تایبەتی لە نێوان رژێمی شانشینی لە ئێراق و سووریاو ئوردن و سعوودیەو کووێت... ئەویش کە ماوە بە بەدووە عەرەبەکان و مەڕ لەوەڕێنەکان و دانیشتووانەکانی دیکەی بیابانی عەرەبی سعوودیو ئوردن و کووێت دەدا... کە بە ئارەزووی خۆیان دەتووانن لە نێوان خاکی ئەو وولاتانەو سنوورەکانیاندا بسوورێنەوە بە ئارەزووی خۆیان .
لە بەر ئەوەی کە عەرەبن لەسەر خاکی گەلانی دیکە ، بەتایبەتی خاکی کوردستان و نیشتەجێ بن ، کەئەمەش هۆکارێکی سەرەکی بوو لەپێناو بەعەرەبکردن و داگیر کردنی رۆژئاواو باشووری کوردستانی لکێنراو بە رژێمە بۆگەنە داپلۆسێنەرەکانی سووریا و ئێراق لە ناوچەکەدا .

١٩٣٧/٥/٢٣ رژێمی تورکیا رۆژنامەی – سۆن تەلەگرافی– لە شاری ئەستەمبوڵ داخست ، ئەویش بەهۆی نارەزایی بابەتە بڵاو کراوەکان تیایدا لە سەر هەڵسوو کەووتی دەسەلاتەکەیاندا .

١٩٣٧/٦/٧ شاعیرو رووناکبیری بەناوبانگی ئێراق و عەرەب و جیهان – مەعروف رەسافی – دووبارەی دەنگەکانی عەبدولرەحمان کەواکبی دەکردەوە کە لەئەنجوومەنی نووێنەرانی ئێراق ، بە ئاشکرا ڕایگەیاند و ووتی:– من شیوعیم و بەلاّم

شـیوعیەتەکەم ئیـسلامیە ، لەبـەر ئـەوەی لـە قورئـانی پـیرۆزدا هـاتووە :- وفي اموالهم حـق للـسائل والمرحـوم - الـذاريات/١٩ ، هـەروا محەمـەد - د.خ - گویەتی:- تؤخذ من اغنيائهم فترد علـى فقرائهم - البخـاري ١٤٢٥، ئایـە ئـەوە شـیوعیەت نییە کـێ دەتـوانێ بەرگری ئەوە بکـات ، تـەنیا هـەژاری دواکـەوتوو نەبێت لە ئێراق و جیهاندا .

١٩٣٧/٦/١٤ سـەرکردەی ئەرمەنیـەکان - ئارسـین کیـدۆرم- لەسـەرکردەکانی هنـشاق- نامەیـەکی ئاراستەی کۆمـەڵێ قوتـابی ئەرمـەنی کـرد لـە زانکـۆی ئەمـەریکی لـە بـەیروتی پایتـەختی لوبنـان ، کـە نامەکـە بلـوڵکراوە لـە دۆسـیەی وەزارەتـی پۆلیس لە ئێراق لە ژێر ژمارە /١١٥٨ پارێزراوە لە وولاّتەکەدا .

شایانی باسە جوولانەوەی - الهنشاق- بەدەست پێشخەری چەند قوتابیـەکی ئەرمەنی دامەزرا ، لەپێناو بلاّوکردنەوەی ڕۆژنامەیەك لەشاری ژنێف لـە سـاڵی ١٨٨٧ ، ئامـانجیش یـەك گرتنـی هـەموو خـاکی ئەرمـەنی بـوو لـە وولاّتێکـی سۆسیالستیدا.

هـەروا لـە سـەدەی بیـستەم ئـەم جوولانەوەیـە ناسـرا بـەناوی ڕێکخـراوی - سۆسیالیـستی دیمـوکراتی - کـە لەهـەرێمی قـەوقاز هاوکاریـەکی گـەرمیان درووست کرد لەگەڵ بەلشەفیەکان دژی - فیدرالیـەتی شۆڕشگێڕی ئەرمـەنی- ئەوانەی کە بیری نەتەوەییان هەبوو بەناوی - تاشناکنزونیان- کە قوتابیـەکان ئەنـدامانی زۆرینـە بـوون لـە ڕێکخراوەکـەدا ، ئـەم ڕێکخـراوەش لـەدوای سـاڵی ١٩١٠ بەهێزبوون و دژی دەسەلاّتی عوسمانی وەستان.

١٩٣٧/٦/٢٣ دەووڵەمەنـدی نـاوداری ئەمـەریکی و لایـەنگیری دەووڵـەتی ئیـسرائیل ئـەدوارد ئۆرمـان بـە هاوکـاریو ڕێگـە خۆشـکەری موحـسن هەلـسان بـەگفتووگۆ کـردن لەگـەڵ ڕژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق ، لـە پێنـاو گەیـشتن بەرێکەووتننامـەی گوواسـتنەوەی عەرەبـە فەلەسـتینیەکان بـۆ ئێـراقو نیـشتەجێکردنیان لـە و وولاّتەدا .

بـەلاّم ئـەو کـارە بـە تـەواوی جێبـەجێ نـەکرا ، ئـەویش بەهەوڵـدانیان بـۆ نیشتەجێکردنیان لە باشووری کوردستانی لکێنـراو بە ئێراق بەتایبـەتی لـە پارێزگـای کـەرکوكو دوای ئـەوە لـە پارێزگاکـانی دیالـەو موسـل لـە باشووری کوردسـتان ، لـەپێناو چارەسـەرکردنی دوو کێـشەی دژ بـەکوردو خـاکی

کوردستان.

یەکـەمیان :- دوورخـستنەوەی دانیـشتووانی عـەرەب لەفەلەسـتین و کـەم کردنەوەی دانیشتووان عەرەب لە فەستین .

دووەم :- ئاسـانکاری کـردن لـە جێبـەجێکردنی بڕیارەکـانی دەوڵـەتی ئیـسرائیل و بەعـەرەبکردنی ناوچـە کوردیـەکان لـەپێناو گـۆڕینی سـنووری جووگرافیای کوردستان .

١٩٣٧/٧/٧ هێزەکانی سووپای ڕژێمی شانشینی لە یابان لە هێرشێکیدا چینی مللی بە تـەواوی داگـیر کـرد ، بـەڵام دوای ئـەوە بـەهۆی سـەرنەکەووتنی لەجـەنگی دووەمـی جیهـان ، لـەخاکی چین بـە تـەواوی کشانەوەو بـووە هـۆی دورست بوونی کێشەو ململانیٚ لە نێوان ماوتسی تۆنگ و شیانگ کای شك ، کە شینگ سـەرکردایەتی پـارتی نیـشتمانی چـینی دەکـردو ، ماوتـسی تـۆنگیش سـەرکردایەتی کۆمۆنیـستەکان دەکـرد ، ئەمـە لەلایـەك و لایـەکی دیکـەش دورست بوونی بە دەیا کێشە دیکە لە نێوان چین و یابان ، بەهۆی دەستکاری کـردن لـە بەلگەنامـە کۆنـە بەنرخـەکانی ، لـە زمـان و مێـژووی چین و کۆریـای باکوور لەکاتی داگیرکردنەکاندا.

١٩٣٧/٧/٨ مۆرکردنی پەیمانی سەعد ئاباد لە نێوان ڕژێمی شانشینی لـە ئێراق و ڕژێمی شـایەتی لـە ئێـران و ڕژێمـی تورکیـا و ڕژێمـی شانشینی لـە ئەفگانـستان ، کە ئامانجی ئـەو پەیمانـە بۆ گـەمارۆدان و پـەلاماردانی بزووتنـەوەی ڕزگـاریخوازی کورد بوو لە کوردستان .

بەتایبەتی لەو کاتەی بەدورست بوونی هـەر دەووڵـەتێکی کوردی لەسـەر هـەر پارچەیەك لەپارچە دابەشکراوەکانی لکێنراووداگیر کراو بە دەووڵـەتکانیان ، ئـەویش لەسـەر ڕۆشـنایی و ڕێنمایـەکانی پـەیمانی لـۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ لـە لایەن وولاّتانی هاوپەیمانان‌دا .

جێگەی ئامـاژە پێکرنە کە مۆرکردنی پەیمانی سـەعد ئاباد لـە کۆشـکی سـەعد ئابـاد- لـە شـاری تـارانی پایتـەختی ئێـران لـە نێـوان ئـەو دووڵەتانـە مـۆرکرا , ئەویش بە پشیووانی بەریتانیا ، بە نـاوی پـەیمانی - بەگژ یەکدا نەچوون - یان مۆرکرد ، لە دوای ئەوە ناوەکەی گۆڕدرا بە سەعد ئاباد .

هـەروا ئـەو کەسانەی کـە وەزیرەکـانی دەرەوە بـوون کـە پەیمانەکـەیان مـۆرکرد بریتـی بـوون لـە ، وەزیـری دەرەوەی تورکیـا تۆفیـق ڕەشـید ئـاراس . وەزیـری

دەرەوەی ئێـران عینایەتوولاسـەمیعی . وەزیـری دەرەوەی ئەفگانـستان فـەیز محەمەدخان . وەزیری دەرەوەی ئێراق ناجی ئەسیل .

هـەروا بـە پێـی ئـەم پەیمانـە کێشەکانی نێوانیـان چارەسـەر کـردوو چـوونە سـەنگەری بەرگریـەوە دژ بە شۆڕشی کورد ، لـە هـەمان کاتـدا ئەنجوومـەنێکی راوێژکاریان پێك هێنا لە وەزیرەکانی دەرەوەو بریاریانـدا ، کە گفتووگۆ بکـەن دەربارەی ئـەو بابەتانـەی کـە پەیووەنـدیان بە بەرژەوەنـدی هاوبەشـەوە هەیـە ، هـەروا ئـەو ئەنجوومەنـە هـەموو سـالێك کۆبوونـەوە ئـەنجام بـدەن ، کـە ئـەو ئەنجوومەنە بریارەکان دەدا لە چۆنیەتی باری پیووەندی لە نێوانیاندا

سەرچاوە:– زموونەرخین–مێژووی سەردەمی ئێران – تاران–١٣٦٨–هـ ل /١٥٣ .

١٩٣٧/٧/١٧ کۆمیتـەی ناوەنـدی بەڕێوەبەرایـەتی و شـوورای وەزیرانـی یەکیـەتی سـۆڤیەت بڕیـاری ژمـارە/١٠٣/١٢٧/٢٦٧ یـان سـەبارەت بەدروسـتکردنی پـشتێنەی ئاسایش– پاراستن – دەرکرد، کە بووە هـۆی گوواستنەوەی زیاتر لـە ١٣٢٥ هـاوولاتی کـورد لـە ناوچـە سـەر سـنوورەکانی ئەرمەنـستان و ئازربایجانـەوە ، ئەویش بۆ قوولایی وولاتی سۆڤیەت ، کە٨١٢ یان بۆ کرکیزسـتان و ٥١٣ یان بۆ کازاخستان بوو، ئەمە بەپێی بڕیاری بەڕێوەبەرایـەتی چوارەمی وەزارەتـی پارێزگـاری یەکیـەتی سـۆڤیەت و بـەئیمزاری – کوروچـکین– ی سـەرۆکی ئـەم بەڕێوەبەرایەتیە بوو لە ناوچەکەدا .

١٩٣٧/٧/١٨ دوای مـۆرکردنی پـەیمانی سـەعدئاباد ، مـۆرکردنی رێکەووتننامـەی دووقـۆلیٚ دۆستایەتی و هاوکاری لە نێوان رژێمـی شانـشینی لـە ئێراق و شاهەنشاهی لـە ئێران ، ئـەویش بـەپێی پـەیمانی سـەعد ئاباد مۆرکرد ، بەلێدان و گـەمارۆدانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە رۆژهەلات و باشووری کوردسـتانی لکێنـراو بە وولاتەکانیان.

١٩٣٧/٧/٢٠ کۆچی دوایی داهینانی رادیۆو زانای ئیتالی مارکۆنی سالیۆ لـە شـاری رۆمـای پایتەختی ئیتالی لەخانەوادەیەکی دەوولەمەنـد. شـایانی باسـە ئـەم زانایـە لـە سـالی ١٨٧٤ لـە شـاری پۆلۆنیـای ئیتالیـا لـەدایك بـووە... مـارکۆنی تـوانی ئامێرێکی تایبـەت دابهێنیٚ و دوایـی چـووە ئینگلتـەراو ئامێرەکـەی پێشانداو لەویٚ تۆماری کردوو کۆپمانیایەکی دامەزراند.

مارکۆنی یەکـەم کـەس بـوو ئیشارەتەکانی تیشکی لـە سـەر مـادە جیاوازەکـان

بەسەرکەوتوویی هەناردو وەرگرت... سالی ١٩٠١ لە میانی ئەتلەسیەوە ئیشارەتەکانی هەنارد... کە رۆژێکی مەزن بوو لە مێژووی پەیوەندیە بێتەلەکان و ئەو کەشتیە جەنگیانەی کە بە دەست گرفت و تەنگ و چەلەمەوە دەیانالاند. توانیایان بەخێرای داوای یارمەتی بکەن لەدوا سالەکانی ژیانیدا بە بەکارهێنانی شەپۆلە کورت و یەك جار کورتەکان پەرە پێبدات و ئەمرۆش رادیۆ بۆتە یەکێك لە دەزگا راگەیاندنکان لە هەموو بوارە جیاکان لە جیهاندا.

١٩٣٧/٨/٦ کۆچی دوایی گۆرانی بێژو هونەرمەندی ناوداری کورد سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی لە رۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٣٧/٨/٢٦ مۆرکردنی پەیمانی عەرەبی بەناوی- برایەتی عەرەب- لە نێوان شانشینی سعوودیەو شانشینی ئێراق و شانشینی یەمەن .
کە لە سێ خال پێك هاتبوو، لە پێناو بەهێز کردنی پەیووەندنی رامیاری و بەرگری و ئابووری و بازرگانی و نەتەوەیی و نیشتمانی و چەندین لایەنی دیکە لە نێوانیاندا .

١٩٣٧/٩/٥ لە سەرداوای رژێمی تورك رابەری شۆرشی دەرسیم لە باکووری کوردستان سەید رەزا بۆ گفتووگۆ کردن دچێتە شاری ئەرزەرۆم و لەوێ بەرپرسانی سەربازی بە فەرمانی بەر پرسانی رژێمی تورك بەفێل دەستبەسەری دەکەن شارەکەدا .

١٩٣٧/٩/١١ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – ژیان– لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، لەلایەن مامۆستا سالح قەفتان کە سەرۆك نووسەری رۆژنامەکە بوو لە شارەکەدا .

١٩٣٧/٩/١٢ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – زبان– لەلایەن شارەوانی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستاندا.

١٩٣٧/٩/٢٩ مۆرکردنی پەیمانی میونخ ، لە نێوان ئەلمانیای نازی و شانشینی بەریتانیا و فەرەنسا و ئیتالیا ، ئەمەش بەهۆی بەرەو لێك ترازانی بارودۆخی پەیووەندی نێوودەوولەتی بوو ، بە تایبەتی بە دەست پێشخەری هتلەری نازی .
لە پێناو گەیاندن بەئامانجەکانی خۆی لە فراوانکردنی دەسەلات و سنووری ئەلمانیا لەسەر جیهان.

١٩٣٧/١١/٩ لە ئەنجامی خۆپیشاندانی رێکخراوی نازیەکانی ئەلمانیا لە دژی جوولەکەکان

بوو بە هۆی کووژرانی زیاتر لە ٧٤ جوولەکە و دەستگیرکردنی زیاتر لە ٢٠٠٠٠ هەزار جوولەکە و رووخاندنی زیاتر لە ٨٥٠ دووکان و ١٧١ خانووو سووتاندنی ١٩١ کەنیسەی جوولەکەکان لە ئەلمانیا. رێژەی زیانەکانی ئەم کارە بە ٥٢ ملیۆن مارکی ئەلمانی مەزەندە کرا. کە تەنیا زیانی شیشە شکاوەکان بە ٥ ملیۆن مارك مەزەندە کرا.

هەروا شەوی شوشەیی رایخ بە بیانووی کووژرانی – ئەرنێست فۆم راس – ی سکرتێری سێیەمی بالوێزی ئەلمانیا بوو لە شاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا لە لایەن ئاوارە جوولەکەکان، کە لە راستیدا بە تەمای کووشتنی بالوێزی ئەلمانیا لە فەرەنسا بوو، کە ئەم کارە روویدا.

١٩٣٧/١١/١٢ کۆچی دوایی شاعیری ناوداری کورد– ئەحمەد حەمدی ساحێبکەران– لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، گۆڕەکەی لە گۆڕستانی گردی سەیوانە ... شایانی باسە ئەو شاعیرە لە ساڵی ١٨٧٦ لە بنەماڵەی ناوداری ساحێبکەران لە شاری سلێمانی لەچاوی بە جیهان هەڵهێناوە ...خووێندنی ئایینی تەواوکردوەو دوای ئەوە چووەتە قوتابخانە ، دوای ئەوە پەیووەندی بە بزووتنەوەی رزگاریخوازەکەی شێخ مەحمود حەفید دەکات . لەخەبات و شیعر بەیەکەوە بەردەوام دەبێت و رۆڵی کاریگەری دەبێت لە رۆشنبیر کردنی گەلی کوردستان تا کۆچی دوایی دەکات لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٧/١١/١٩ لە دوای لە سێدارەدانی سەید رەزاو هەڤاڵەکانی لەلایەن رژێمی تورکیا پرسەیان لە مزگەووتی کوردەکانی دانیشتووانی شاری دیمەشقی پایتەختی سووریا دانا ، سەرەرای نارەزایی رژێمی سووریا... لە بەر ئەوەی جیاوازی لە نێوان وولاتانی داگیر کەری کوردستان بەردەوامە تەنیا لە سەر کێشەی کورد نەبێت کە هیچ لایەنێك جیاوازیان لە نێواندا نیە بەرامبەر بەکوردو خاکی کوردستان ، بە تایبەتی لەلایەنی نەتەوەیی و نیشتمانیدا.

١٩٣٧/١٢/٣ بەپێی فەرمانی بەڕێوەبەرایەتی پاراستن– kgb – سەر بە وەزارەتی ناوەخۆی یەکیەتی سۆڤیەت کە ١٤١ خێزانی کورد لە دانیشتووی ناوچەکانی سەرسنووری ئازەربایجان بەقافڵەی واگۆی شەمەندەفەر بۆ کازاخستان گوازرانەوە... شایانی باسە ئەم بنەماڵانە لە کورد وەك کەسانی دژ بەشۆرش تاوانبارکرابوون.

١٩٣٨

١٩٣٨/٢/٢٥ بڵاو كردنەوەی یەكەم ژمارەی گۆڤاری- زانستی- لە باشووری كوردستان لەلایەن مامۆستا سالح قەفتان لەشاری سلێمانی لە شارەكەدا .

١٩٣٨/٣/٧ دەرچوونی چەند یاسایەك لەلایەن سەرۆكی دەسەڵاتی باڵای یەكیەتی سۆڤیەتو پارتی كۆمۆنیستی سۆڤیەت ستالین ، بەگۆڕینی بنەماكانی بنەڕەتی لە باری سوویا ، ئەویش بەدانانی سنووری ڕزگاری نەتەوەیی لەناو سوویا ، كە لەكاتی خۆی لەساڵی ١٩٢٤ ڕێكخرا بوو ، كە هەموو هاوڵاتیەك لەنێر لە یەكیەتی سۆڤیەت بەبێ جیاوازیو دووبەرەكی نەتەوەیی یاخوود ڕۆشنبیری دەبێ ملكەچ بێ بەرامبەر بە ئەركی سەربازی بەیەكخستنی سوویا، بەهەڵووەشاندنەوەی یەكەی نەتەوەیی لە بەرژەوەندی یەكەكانی جۆراو جۆری ڕەگەزیدا ، لە ناو سنووری دەسەڵاتی یەكیەتی سۆڤیەتدا .

١٩٣٨/٣/٨ لە دایك بوونی نووسەر و ڕۆژنامە نووسی نیشتمانپەروەری كورد — ممتاز حەیدەر عاسم حەیدەری—ناسراو بە ممتاز حەیدەری، لە بنەماڵەیەكی شۆڕشگێری ناسراو لە هەرێمی باشووری كوردستان.

جێگــەی باســکردنە کــە مامۆســتا ممتــاز حەیدەری لە تەمەنی دیاربووی خۆی ڕووی لـــە قووتابخانـــە کردووە و تا پۆلی سێیەمی ناوەنــدی لــە خوێنـــدن بــەردەوام بــووە، ئــەویش بەهۆی چالاکی ڕامیاری لـە ١٩٦١/٥/١ بەنــــدکراوە و وازی لە خوێندن هێناوە، هــەروا لــە پــۆلی دووەمــی ناوەنـدی لـە سـاڵی ١٩٦٠ پـــەیامنێری ڕۆژنامـــەی ئازادی بووە، دوای ئـەوە لـە نێـوان سـاڵەکانی ١٩٦٢ تـا ١٩٦٤ بـە نهێنی لـە شاری کەرکوك و لە شاخ لە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی پارتی کۆمەنیست لقی / هەرێمی کوردستان لە ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان کاری کردووە.

دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩٦٤ لـە شـاخەوە بەرەو شـاری بەغـدا گەراوەتـەوەو تـا سـاڵی ١٩٦٦ لـە شـاری بەغـدا بـە نهێنی لـە دەزگـای چاپەمەنی پارتەکـە – ڕۆژنامــەی، طریــق الـشعب – کــاری کــردووە... هــەروا لــە ســەرەتای مــانگی ١٩٦٦/١٠/ چــۆتە مۆســکۆی پایتــەختی ســۆڤیەت و بــۆ مــاوەی دوو ســاڵ ماوەتـەوە، ئـەویش بـە خوێنـدنی لـە پـەیمانگای زانـستی کۆمەڵایـەتی و بـە پلەی زۆرباشە لە خوێندن سەرکەووتنی بەدەست هێناوە.

دوای گەرانـەوەی لـە یەکیـەتی سـۆڤیەت یەکـەم بابـەتی ئـەدەبی – کورتـە لێکۆڵینـەوە – لـە بارەی دڵداری شـاعیر لـە گۆڤـاری دەفتـەری کـوردەواری لـە مـانگی /١٩٧٠/٤ بڵاوکردۆتـەوە... هـەر دوای بڵاوکردنـەوەی ئـەم بابەتـە لـە وەرزی هاوینی ساڵی ١٩٧٠ بۆتە ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی کورد.

هەروا دوای ئەوە لە ١٩٧٠/٦/١ تا مانگی /١٩٧٦/١٠ لە ڕۆژنامـەی هاوکاری کـاری کـردووە و بـە دەیـا بابـەتی هەمـەجۆری بڵاوکردۆتـەوە، بـە هـۆی ئـەم

بابەتانــەو هەڵوویــستی بوێرانــەی كوردایــەتی لــەكاری رۆژنامەكــە دوورخراوەتەوە.
دوای ئـەوە لـە ١٩٧٦/١١/١ لـە رۆژنامـەی ئێـراق و پاشـكۆ كوردیەكـەی بـە نووسـەر كـاری كـردووەو تـا سـاڵی ١٩٧٩، دووبـارە بـەهۆی هەڵوویـستی دوورخراوەتەوە، دوای ئـەوە لـە كۆتـایی سـاڵی ١٩٧٩ دەزگایـەكی فۆتۆكـۆپی وكتێبخانەیەك دەكاتـەوە بەناوی كتێبخانـەی حەیـدەری لـە شـاری هـەولێر لـە باشووری كوردستان.
هەروا لە كۆنگرەی پێنجەمی یەكیەتی نووسەرانی كورد، وەكوو نووسـەرێكی سەربەخۆ بە ئەندامی مەڵبەندی یەكیەتی نووسەرانی كورد هەڵدەبژێردرێ، و هەر دوای ئەوە بە سەرنووسەری گۆڤاری نووسەر كاردەكات تاكوو گۆڤارەكە لـە دەرچـوواندنی دادەخرێـت... هـەروا دوای راپـەرینی بـەهاری ١٩٩١ لـە چـەندین رۆژنامـەو گۆڤـار كـاری كـردووە، وەك كوردسـتانی نـوێ و هــەروا ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری سەندیكای رۆژنامەنووسان بووە.
هەروا ئەم كەسایەتیە كورد پەروەرە خاوەن هەڵوویستە لە ماوەی ژیانی لـە سەرەتای دەستكردنی بە كاری نووسین تا تـەواوبوونی ئـەم مێژوونامەیـە بـە دەیا بابەتی هەمەلایەنی لە هـەموو بـوارە جیاجیاكان لـە رۆژنامـەو گۆڤارەكـان بڵاوكردۆتەوە، دوای ئەم كارانە چوار كتێبی بە چاپ گەیاندووە ئەویش :-

١- مەلای گەوورە لە ساڵی ١٩٧٥... ٢- مستەفا شـەوقی و گۆڤـاری پـایزە.
٣- داری ماوەران... ٤- كورد و حكوومـەتی قاسم و شۆرشـی ئـەیلول.
٥- لـە بـارەی ژیـانی سـی و دوو گـەوورە پیـاوانی كـورد پـاش كـۆچ كردنیان لە كوردستان.

هـەروا مامۆسـتا مومتـاز حەیـدەری لـە هـەولێكی بـێ وێنـەو لـە بارودۆخێكی ناسـك و بـە توانایـەكی دیـاری كـراوی دارایـی و لـە ماڵەكـەی خـۆی، تـوانی گۆڤـاری k21 ژمـارە یـەكی لـە بـەهاری ٢٠٠٨ بـە چـاپ دەگەیـەنێ و بڵاوی دەكاتــەوە و تـا ئێـستا چـوار ژمـارەی لـێ بڵاوكراوەتـەوە ، كـە گۆڤـارێكی - كەلتووری، زانستی، مێـژوویی، بەڵگەنامـەیی، نەتـەوەیی - وەرزی ئازادە... مامۆستا مومتاز حەیدەری لە ژیانـەو لـەكارە پیرۆزەكانی بەردەوامـە لـە پێنـاو خزمـەتكردنی كوردو كتێبخانـەی كـورد لـە كوردستان، بـە هیـوای تەمـەنێكی

درێژ بۆ ئەم مامۆستایە ماندوو نەناسەدا.

١٩٣٨/٥/٢٨ سەرەك وەزیرانی رژێمی تورك -جەلال بەیار - لە وتارێكیدا هەرەشەی كووشتنی جەماوەری گەلی كوردستان لە باكووری كوردستانی داگیر كراوی ژێر دەسەلاتی توركیا لەناوچەی دەرسیم دەكات لە هەرێمەكەدا .

١٩٣٨/٦/٣ پشكنێەری بەشی هەشتەمی دەزگای پاراستنی یەكیەتی سۆڤیەت- سیرگفت بایكۆف- بۆسەرۆكی بەشی ڕاگوێزراوەكانی كازاخستان -ئابیشێف- دەنووسیێ و دەڵێ:-

قافڵەی واگۆنی شەمەندەفەری ڕاگوێزراوەكان گەیشتە وێستگەی شەمەندەفەری -سیر، دارین-و دابەزێندران ، كە هەموویان كوردن و لە ١١٥ خێزان پێك هاتوون و بەسەر چوار كەلخۆزی پاختا ئارالدا دابەش كراون و دامەزراون و دادەمەزرێن... تادروست كردنی خانووبەرەی نوێ بەشێوەیەكی كاتی لەخانووبەرەی كەلخۆزەكان دامەزرێندراون ، ئەو ١١٥ بنەماڵەیە كە لەساڵی ١٩٣٧ بۆكازاخستان راگوێزرابوون لە سەر جێگەو شووێنی رەسەنی خۆیاندا .

١٩٣٨/٦/١٥ بڵاوكردنەوەی یەكەم ژمارەی - ئەسرا ، نیشتمان- لەلایەن یوسف مەلەكی لە شاری بەغدا بەزمانی عەرەبی و سریانی و ئینگلیزی و فەرەنسی ، كە لە دەرچوون بەردەوام بوو لە شاری بەغدا تاكوو رۆژی دەست بەسەرا گرتنی لە ١٩٤١ /٩/١١ لە لایەن پیاوەكانی رژێمی شانشینی لە ئێراق.

١٩٣٨/٩/٢٠ مۆركردنی رێكەووتننامەی میونیخ لە نێوان - هتلەر و مۆسۆلینی، چەمبرلین و دالادیەدا - گرێدرا ، ئەم رێكەووتننامەیە هەموو ناوچەی ئەلمانە نیشینەكانی سوودێنی بە ئەلمانیا دەسپارد. دەووڵەتەكانی ئەورووپای رۆژئاوا بە گرێدانی ئەم رێكەووتننامەیەدا، لە راستیدا ملیان بۆ داواكاریە نا بەجێكانی ئەلمانیای هتلەری دانەواندو بە شێكی زۆر لە دانیشتووانی ئەم ناوچانە ئەلمانیەكانی چیكسلۆڤاكیا بوون، كە لە لایەن ئەلمانیا داگیركرابوون.

هەروا لە كۆنفرانسی میونیخ، كە بوو بە هۆی گرێدانی ئەم رێكەووتننامە،

نووێنەری سۆڤیەت و چیکسلۆڤاکیا بانگهێشت نەکرابوون. سەرۆکی سۆڤیەت ستالین پێی وابوو کۆنفرانسی میونیخ و ڕێکەووتنی بەریتانیاو فەرەنسا لە گەڵ ئەلمانیادا دەبێتە هۆی ئەوەی کە هتلەر هیرش بکاتە سەر ئەورووپای ڕۆژهەلات و لە داگیرکردنی ئەورووپای ڕۆژئاوا خۆلابدا.

١٩٣٨/١٠/١٤ وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا لە راگەیاندنێکیدا بلاویکردەوە ئەویش بەناوی ئەوەی کە هەموو سەرکردەکانی ئەمەریکا بەسەرۆکی ئەمەریکاشەوە – ویلسن– ، گرنگی بە هێزی دامەزراندنی دەووڵەتی یەهوودی دەدات ، لەفەلەستین دژی بیروو چوونی بەرپرسانی بەریتانیا ، لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست بەتایبەتی لەو هەرێمەدا.

١٩٣٨/١١/١٠ دامەزرێنەری ڕژێمی کۆماری تورکو پێك هێنانی زمانوداب و نەریتی تورك مستەفا کەمال ئەتاتورك کۆچی دوایی کرد ، کە دووژمنی گەلانی تورکیای دورستکراو بەپێی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ بەتایبەتی گەلی کوردو کوردستانو ئەرمەن بووە... کە زیاتر لە ملیۆنو نیوێکی لە ئەرمەن لەناو برد لەساڵی ١٩١٥ لەباکووری کوردستانله هەرێمەکەدا .

شایانی باسە کە پێکهاتەی نەتەوەی تورك لەگەلانی هەژاری دەربەدەری جەنگەکانی ئیمپراتۆریەتە یەك لەدوای یەکەکانی ڕۆمانیو مەگۆلیو عوسمانی و فارسو ڕووسی بووە،... لە بەر ئەوەی لە دوای دامەزراندنی دەووڵەتی تورك مستەفا کەمال هەوڵ دیاریکرنی زمانی تورکی داوە ، کە لە ٧٥٪ زمانەکانی دیکەی نەتەوە جیاجیاکانە لە وولاتەکەیدا.،

بەتایبەتی زمانی کوردیو هەتا دابو نەریتو مێژووی گەلانی دیکەی دزیووەو نەتەوەی تورکی لێ پێك هێناوە... کە ئەمەش مێژوو و شارستانیەتو شووێنەوارەکانو ئاینەکان لەکورستان و هەرێمە دراوسێکان شایەتن لەسەر ئەو راستیانەدا ، لە کێشووەرەکەدا .

١٩٣٨/١١/١٠ کۆچی دوایی دامەزرێنەری کۆماری تورکیا – مستەفا کەمال – ناسراو بە مستەفا کەمال ئەتاتورك – واتە باوکی تۆرانیکان. لە شاری ئەستمبۆڵی تورکیا. بۆ ڕۆژی دوایی کۆمەڵەی نیشتیمانی تورکیا – پەرلەمان –

کۆبونــەوەی نائاســایی خــۆی گرێدا و بریاریدا بە هەلبـژاردنی – عــسمەت ئــەینوونوو– بــە سەرەك کۆماری تورکیاو هــەروا بــە ســەرۆکی پـــــارتی گــەلی کۆماری تورکیا.

جێگــەی باســکردنە کــە ئــەم پارتـــەش مـــستەفا کـــەمال ئەتاتورك دایمەزراندبوو،، کە بە تاکە پارت ناوزەنـد کرابـوو، لـە تورکیا کە ئەو پارتە کاروباری دەووڵەت و گەلی دەبرد بەرێووە لە تورکیا.

سەرچاوە:– موقف التار الاسلامی والتیار العلمانی فی ترکیا من القضیة الکردیة. د/وەلید رەمەزان، چاپی یەکەم /٢٠٠٨.

١٩٣٩

١٩٣٩/١/٩ هێزەکانی سووپای ئیتالیا رژێمـی شانشینی لیبیای داگیر کردو وولاتـی لیبیـای بەتـەواوەتی خـستە ژێـر دەسـەلاتی خـۆی ، لـە دوای لـە نـاو بردنـی جوولانەوەی شۆرشگێری لیبیا بەسەرکردایەتی کەسایەتی ناوداری عـەرەب و جیهان عومەر موختار لەوولاتەکەدا.

١٩٣٩/١/٢٦ بلاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی رۆژنامـەی ژیـن لەلایـەن نووسەروشـاعیری گەورەی کورد – پیرەمێرد لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان .

١٩٣٩/١/٢٨ بۆیەکەم جار لە مێژووی وولاتی نێوان دووزێو ئێراقی دورستکراوو لـە سـەر خـاکی کـورد بەشـی وێستگەی رادیـۆی کـوردی لـە بەغـدا پەخـشی خـۆی بەگەلانی ئێراق بەتایبەتی گەلی کورد بلاوکردەوە بە سەر گەلانی ناوچەکەدا .

١٩٣٩/٤/٣

كووشتنی شانشینی ئێراق شانشین غازی ، ئەمیر فەیسەڵی دووەم جێگەی گرتەوە بەشانشینی ئێراق... شایانی باسە شانشین غازیو بنەماڵەکەی لە دایك بووی وولاتی سعوودیەن نەك ئێراق ، بەڵکوو بەزۆرکرا بەشانشین لە سەر ئێراق بەپێی خواستەکانی بەریتانیاو ئەمەریکاو عەرەبو دور لە خواستەکانی گەلی کوردستان.

جێگەی روونكردنەوەیە كە شا غازی لە ١٩١٢/١٢/٢١ لە شاری مەککەی وولاتی سعوودیە لە دایك بووە ، لە سەردەمی منداڵیدا لە ژێر سەرپەرشتی باپیری – شەرف حوسێن عەلی –ژیانی بەسەر بردووە ، هەروا لە ١٩٢٤/١٠/٥ شا غازی هاتۆتە ئێراق و دوای دەرچوونی دەستووری بنەرەتی ئێراق غازی بووە بەجێنشینی شا فەیسەڵی باوکی و گرنگی پێدراوە بۆ گرتنە دەستی دەسەلات ، شا غازی بە پەروەردەیەکی عەرەبی شۆڤینی پەروەردە کراوەو ماموستای تایبەتی بۆ هەلبژێردراوە.

دوای ئەوە شا غازی لە ساڵی ١٩٢٦ نێردراوە بۆ تەواو کردنی خووێندن لە خووێندنگەی – هارو – لە بەریتانیا و لە ١٩٢٨/١٠/١٠ دا گەراوەتەوە ئێراق ، دوای ئەوە چۆتە کۆلیژی سەربازی و ئەو خووێندنەی کاریگەریەکی زۆری هەبووە لە سەر پێگەیشتنی کەسایەتی و دامەزراندنی پەیووەندی کۆمەلایەتی لە گەڵ هاورێکانیدا ، لە مانگی ١٩٣٢/٧دا پلەی مولازمی پێدراوە ، باوکی لە کاتی سەردانی بۆ ناوچە جیاجیاکانی ئێراق لە گەڵ خۆیدا دەیبرد لە پێناو شارەزابووندا.

شـا غـازی دوو جـار دەسـەڵاتی لـە ئێـراق گرتۆتـە دەسـت لـە کـاتی ئامـادە نـەبوونی باوکیـدا ، جاری یەکـەم :- لـە ٦/٥ ت ١٩٣٣/٨/٣٠ و جـاری دووەم :- لـە ١٩٣٣/٩/١١ دا ، هـەروا ئـەو بنەماڵەیـە بەر لـە بوونیان بـە شـا لـە سـەر ئێراقی بە زۆر دروستکراو لە ١٩٢١/٨/٢٣ خاکی ئێستای ئێراقیان نـە دیبـوو ، کـە هـەر هـەموویان لـە دایـك بـووی شـاری مککـەو حیجـازی سـعوودین لـە دوورگەی بیابانی عەرەبیدا ...!.

تێبینی:- تاریخ العراق المعاصر-ئیبراهیم خەلیل ئەحمەد -جەعفەر عەباس حمێدی.

١٩٣٩/٥/١٩ نووسـەری بـەناوبانگی ئینگلیـزی - تۆمـاس ئیـدوارد لۆرانـسا - کـاتیٚ کـە سواری مۆتۆسیکل دەبیٚ لە گەڵ دوو هـاورێی دیکـەی دا بەریکـەك دەکـەون و بەم هۆکارە زامدار دەبیٚ و ماوەی شەش رۆژ لە هۆش خۆی دەچیٚ تا کۆچی دوایی دەکات... لەکاتی رێوو رەسمی بەخاك سپاردنی تەرمەکەی نووسـەری گـەورە - تۆمـاس هـاردی - ئامـادە بـووە هـەروا رامیـاری کـاری مـەزنی بـەریتانیا - وینـستۆن جـەرجل - کـە نـەیتوانی لـە ناشـتنی تەرمەکـەی ئامادەبێت زۆر بۆ تۆماس گریاوە.

جێگەی باسکردنە کە سەرکێش و نووسەری بەریتانی لۆرانسا ناوزەند بوو بەناوی - تی ئی لۆرانس - یاخوود - تۆماسی عەرەب - دانەری کتێبی - حەوت ئەستوندەی دانایی - واتە - أعمدة الحكم السبعة - لە جەنگ کردنی دژی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و لایەنگیری عەرەب بووە.

لەوکاتەشـدا زێـدە رۆیـی کـردووە سـەرەرای ئەمـەش عەرەبـەکان تۆمـەتباریان کرد، هەروا تورك و ئینگلیزەکان هەمان هەڵوویستیان بەرامبەر هەبووە، بەڵام خوودی لۆرانس لەباری تەنگەژەو کێشمەکێشی دەروونیدا بوو، کە تووشی پـشێوویەکی دەرونـی سـەخت بـوو، لـەو کاتەشـدا نـاوازەیی سێکـسی و حـەز کردن لە پاڵەوانیەتی و خۆ کووشتن.

لە هەمان کات فرۆکەوان بوو، بەڵام ناچار بوو ناونیشان و نیشتەجێی بوون و شـێووازی ژیـانی چـەندان جـار بگۆرێـت، ئـەم رەفتارانـە هـیچ هۆکـارێکی دیاری نەبوو، لە پەنجاکانی سەدەی بیستەمدا - گەنجە تورکەکان - کردیانـە نموونەیەکی بەرزی مرۆڤایـەتی، کە پابەنـد نـەبیٚ و لایـەنگیری هـیچ نـەکات و

کردنیانە وێنەیەکی بونگەرایی نویٚ – الوجودیە الحدیپە – واتە نموونەی کەسێکی سەرکێش و خودان رایەکی یاخی بوو کە دەیەویٚ خوودی خۆی بسەلمێنیٚ لە هەموو جیهان.

دەسەلاتی عوسمانی لە سالی ۱۹۱۷ لۆرانسیان دەستگیرکردو بەسەختی – شاژنگ – جەلدەیان کرد، بەلام خۆی رسوا کرد کاتیٚ دانی بەوە دانا کە لە کاتی ئەم ئەشکەنجەدانە مەزنترین جیٚژی سێکسی بینیووە... دوای ئەوە پرسیار ئەوەیە چۆن مردووە.

۱۹۳۹/٥/۲۸ لە ئەنجامی شەڕی دژواری ناوخۆی پێکهاتەو پارتە رامیاریو نەتەوەییو راسترەو چەپرەوەکانی ئەسپانیا ، فرانکۆ دەسەلاتی گرتە دەست کە بووە هۆی گیان لە دەست دانی زیاتر لەیەك ملیۆن مرۆۆ لە وولاتەکەدا ، ئەویش بە کۆتایی هاتنی شەڕی ناوخۆ بە بەزاندنی کۆمارییەکان لە ئەسپانیادا.

۱۹۳۹/٦/۳ شانشینی رژێمی ئێراق شانشین غازی لەلایەن بەرهەلستکارانی کوژرا ... شایانی باسە بنەماڵەی شانشین فەیسەلی یەکەمو ئەوانی دیکە بەرەسەن خەلکی شاری نەجدی سعوودیەنو لەدایك بووی سعوودیەنو نەوەی شەریف حوسێنن... کە لەلایەن بنەماڵەی ئالسعوود دەرکرابوون ، ئەویش لە ئەنجامی دەبەنگی ئەو بنەماڵە خۆپەرستە ، دوای ئەوە بەهۆی پەیووەندی لە نێوان بەریتانیاو هاوپەیمانان لەگەڵ کاربەدەستە بنەماڵە عەشائرەکانی سعوودیە، ئەم کارەش وەك پاداشتێك هێنانیانە سەر ئێراقو دەسەلاتی ئێراقیان گرتە دەست تاکوو شۆرشی چواردەی تەموزی سالی ۱۹٥۸ لە ئێراق و ناوچەکەدا .

۱۹۳۹/٦/۲۳ هەرێمی پارێزگای ئەسکەندەرۆنەی باکووری کوردستان لەو مێژووەوە کەووتە ژێر دەسەلاتی تورکیا .

کە پێشتر لەژێر دەسەلاتی سووریادا بوو ، کە ناوزەند بوو بەسنجەقی ئەسکەندەرۆنە یاخوود– هاتای– کە کێشەی زۆری لە نێوان هەردوو رژێمی سووریاو تورکیا دورست کردیە تاکوو ئێستا .

کە پێشتر لە نێوان فەرەنساو تورکیاو دوای ئەویش لەنێوان سووریاو تورکیا، بەلام لە راستیدا ئەوە هەرێمی باکووری رۆژئاوای هەرێمێکی

کوردسـتانیەو وەك کوردسـتان داگیر کـراوەو بۆتـە وەرەقـەی ململانێـی نێـوان ڕژێمی سووریاو تورکیا لە ناوچەکەدا .

١٩٣٩/٦/١٧ نوێنـەری شانشینی سعوودیە چاوپێکەووتنی لەگـەڵ ڕاوێـژکاری ئـەڵمانیا هتلـەر ئەنجامـدا ... ئـەویش بـە گۆڕێنـەوەی بیروو بۆچـوون کـە ئـەڵمانیاو عـەرەب دووژمنـی هاوبەشیان هەیـە و حکوومـەتی هتلـەر قـەرزی بـە شـانینی سـعوودیە دا ، ئـەویش بـەبڕی ٦ ملیـار مـارك و کرینـی چـەك لەئـەڵمانیا ، ئـەلمانیاش ٤٠٠٠ هـەزار پارچـە چـەکی وەك پاداشـت دا بـە بنەماڵـەی ئالسعوود لەسعوودیەدا.

١٩٣٩/٨/٣ کـەلوو پەلـەکانی مۆزەخانـەی بـرادۆ لـە شـاری مەدریـدی پایتـەختی ئەسـپانیا ، بەهۆی بارودۆخی ئەسپانیاو جیهان و شەڕی دووەمی جیهانی گواستراوە شاری ڤالینـسین ، دوای ئـەوە گواسـترایەوە بـۆ شـاری کـەتالۆنیا ، دوای ئـەویش گواســترایەوە بــۆ شــاری ژنێــف و کەوتــە ژێــر چــاودێری نەتــەوە یــەکگرتووەکان...بـەڵام دوای کۆتـایی هـاتنی جـەنگ و ئاسـایی بوونـەوەی بـارودۆخی جیهـان ، کەلووپەلـەکان گەرادرایـەوە شـاری مەدریـدی پایتـەختی ئەسپانیا.

١٩٣٩/٨/٧ نووێنــەری ئــەڵمانیای نــازی – گــرونگ- لەگــەل نووێنــەری بــەریتانیا هـەردووکیان ئـەوەیان ئاشـکرا کـرد ، کـە دوو ڕۆژهـەلاتی ناوەنـدی ناوچـەی ئـابووری سروشـتی ئەڵمانیـەو،... لەهـەمان کـات ترسـی دوا ڕۆژی فـراوان بـوونی دەسـەڵاتی کۆمۆنیـستەکانی خـستە بـەر ڕامیاریـەتی و گـەمارۆدان و ماوەنـەدان بـە پەرەسـەندن و گەشـەکردنی بـەبیری مارکـسی – لینینـی لـە ئەورووپای ڕۆژئاوا دا.

٢٣ آب ١٩٣٩: مولوتوف (MOLOTOV) يوقّع في الكرملين معاهدة عدم الاعتداء بين الاتحاد السوفياتي والمانيا وبدا وراءه فون ريبنتروب (VON RIBBENTROP) وستالين (STALINE) وموسلوف (MOLSLOV) وما لم يعلن عنه هو وجود بروتوكول سرّي حول تقسيم بولونيا.
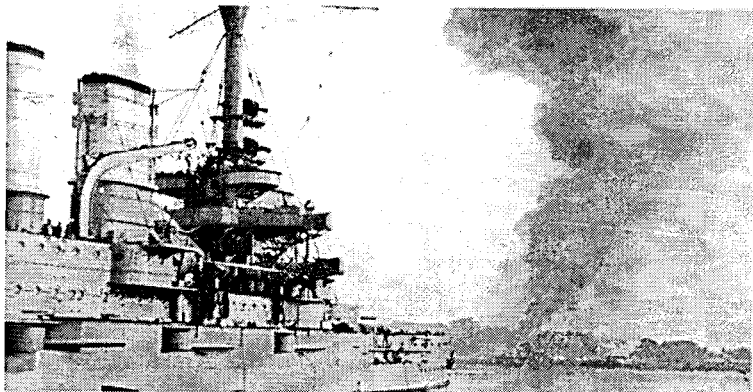
الأول من أيلول: البارجة وسفينة التدريب الألمانية شلزفيك هولشتاين (SCHLESWIG-HOLSTEIN) في مرفأ دانتزيغ (DANTZIG) تفتح النار على تحصينات (WESTERPLATTE) حيث توجد الترسانة البحرية البولونية الضعيفة.

١٩٣٩/٩/١

هەڵگیرسانی جەنگی دووەمی جیهان ، کە هێزەکانی سووپای هتلەری نازی لە هێرشێکی بەرفراوانی گەورەدا وڵاتی پۆڵەندای داگیر کرد بەشێوەیەکی درندانە ، بە چاندنی تۆوی تۆقاندنی گەلانی وڵاتانی شەڕکەری داگیر کردنی بەنۆبە بۆ ئەوەی ببێتە بەرەیەکی بەرگری کردن لەرژێمی هتلەرو

وەستانی دژی سۆڤیەت لەلایەكو بووە هۆی خێراكردن لەبەرپابوونی جەنگی دووەمی جیهان لە نێوان ئەڵمانیا .

ئەویش لەگەڵ ئیتالیاو یابان وولاتانی تەوەر، ئەمە لەلایەكو لەلایەكی دیكە لەنێوان بەریتانیاو وولاتانی كۆمەنوولس... و فەرەنساو ئەمەریكاو یەكیەتی سۆڤیەتو چینو، هاوپەیمانان لەلایەكی دیكە . لەهەمان كات بەریتانیاو فەرەنسا شەریان دژی ئەلمانیا راگەیاند لە دوای داگیر كردنی پۆلەندا لەلایەن ئەلمانیادا.

هتلر يعلن في الرايخستاغ (REICHSTAG) (الأول من أيلول ١٩٣٩) دخول قواته إلى بولونيا .

١٩٣٩/٩/٢ دوای هەڵگیرسانی جەنگی دووەمی جیهان ، لە نێوان ئەڵمانیای نازی بەسەركردایەتی هتلەرو هاوپەیمانانو... دوای ئەوە یەكیەتی سۆڤیەت بەسەركردایەتی ستالینو ئەنجامەكەی بووە هۆی تێك شكانی سووپاو دەسەلاتی ئەڵمانیاو دابەش بوونی بە دوو دەوڵەتی دژ بە یەكتری بە ئەڵمانیای كۆمۆنیستی رۆژهەلاتو ئەڵمانیای سەرمایەداری رۆژئاوا لە كێشوەرەكەدا.

١٩٣٩/٩/٣ بەرپابوونی جەنگی دووەمی جیهان ، یەکەم لەلایەن ئەلمانیاو ئیتالیاو یابان لەگەڵ بەریتانیاو وولاتانی کۆمەنوولس ، فرەنساو هاوپەیمانانو، لە دوای ئەوانیش ئەمەریکاو یەکیەتی سۆڤیەت چوونە ناو ریزەکانی شەڕکەران بەپێی خواستو بارودۆخەکە لەناوچەو هەرێموبە وێرانکردنی ژێرخانی ئابووری لە جیهاندا.

١٩٣٩/٩/١٣ هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت بەسەرکردایەتی ستالین توانی پەلاماری هێزەکانی ئەلمانیای نازی بدات بەسەرکردایەتی هتلەرو بە رزگار کردنی پۆلەندا ، دوای ئەوە یەکیەتی سۆڤیەتو ئەلمانیا رێکەووتن ، لە سەر ئەوەی کە پۆلەندا لە نێوان خۆیان دابەش بکەن .

بەڵام دوای ماوەیەك ئەلمانیا توانی پۆلەندا بەتەواوی داگیر بکاتەوەو دوای ئەوە هێزکاکنی سوپای سۆڤیەت توانی لەساڵی ١٩٤٥ پۆلەندا رزگار بکات بەپێی رێنماییەکانی کۆنگرەی پۆتسدامی مانگی /٧ ی هەمان ساڵ لە کێشووەرەکەدا .

١٩٣٩/١٠/١٧ لەو کاتە وەزیری جەنگی بەریتانیا چرچل بوو، چاوپێکەووتنی نهێنی لەگەڵ حایم وایزمان کرد ، بەپشتگیری لیدوانی وایزمانو ووتی:– لە فەلەستین دەوولەتێکی یەهوودی دادەمەزرێنین بە نیشتەجێکردنی ٣ تا ٤ ملیۆن یەهوودی دوای تەواو بوونی جەنگی دووەمی جیهان لە ناوچەکەدا.

١٩٣٩/١١/١٨ سەید رەزاو هەڤاڵەکانی لە دوای دادگایی کردنیان بە پێی خواستو ویستی تورکەکان لەپارێزگای دەرسیمی باکووری کوردستان لەسێدارە دران لەلایەن رژێمی تورك لە هەرێمەکەدا.

١٩٣٩/١١/١٩ کردنەوەی رادیۆی لاسلکی ئێراقی کوردی لە شاری بەغدا ، کە لە ژێر پرۆگرامی وێستگەکانی عەرەب بلاو دەکراوە لەسەر هەمان شەپۆلی کارکردن کە بلاو کراوەی دەنگوباس بلاو دەکردەوە یەك جار لەرۆژێکدا لەگەڵ دوو گۆرانی کوردی . کەچەند سالێك بەم جۆرە بەردەوام بوو لە وولاتەکەدا .

١٩٣٩/١١/٣٠ شەڕ لە نێوان فیلەنداو یەکیەتی سۆڤیەت بەرپا بوو، کە فرۆکەکانی جەنگی سووپای سۆڤیەت شارەکانی هلسنکیو هانکۆو وولاتی بۆردومان کرد، ئەمەش لە ئەنجامی دەست درێژی سەرکردایەتی سۆڤیەت لەسەر سنووری نێوانیان ، کە سۆڤیەتی لە فیلەندە دەکردو سنووری دەریاکانی بەکرێ بدات بۆ بەرگری لەخۆ کردن تا کاتی هەڵگیرسانی جەنگ لەگەل ئەلمانیا.

١٩٣٩/١٢/١ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – گەلاوێژ – لە شاری سلێمانی لە باشووری کورستان.

١٩٣٩/١٢/٢٩ مامۆستای گۆرانی بێژی نەتەوەیی ونیشتیمانی و کەلتووری کوردی لە هەرێمی باشووری کورستان ، مامۆستا – عەلی مەردان – کە یەکەم مەقامی بەشێووە زمانی باجەلانی لە وێستگەی رادیۆی بەشی کوردی لە شاری بەغدا تۆمار کرد . کە کاردانەوەی باشی کردە سەر هونەری کوردی لە کوردستان .

١٩٤٠

١٩٤٠/٢/١٥ راوێژکاری بەریتانیا لە وەزارەتی دەرەوەی رژێمی شانشینی لە ئێراق– ئەدمۆندس– نووسراوەیەکی بەناونیشانی – ڕووسیاو کورد– بلاوکردەوەو مەترسی دوا رۆژی پەیوەندی لە نێوان کوردو ڕووسیای تیا دەرخست، ئەویش بەگەڕانەوەیان بۆ رامیاریەتیەکانی سالانی ١٩٢٠ی دوای جەنگی یەکەمی جیهان.

١٩٤٠/٣/١٦ کۆچی دوایی نووسەرو ئەدیبی سوویدی خاتوو – سلما ئۆتیلیا لۆڤیسیا لاگێرلۆڤ – کە یەکەم ئافرەتی سوویدی بووە کە خەلاتی نۆبلی لە ئاداب پێ ببەخشرێت لە وولاتەکەیدا.

جێگەی ئامارژە پێکردنە کە خاتوو سلما لاگێرلۆڤ لە ١٨٥٨/١١/٢٠ لە وولاتەکەیدا چاوی بە جیهان هەلهێناوە. هەروا خاتوو لاگێرلۆڤ کۆمەلێك لە چیرۆك و نەزیلە، واتە کورتە چیرۆك و گەشتنامە و ژیاننامەو شانۆننامەو بابەتی هەمە جۆری نووسیووە، هەروا لە نووسینەکانی بە بەردەوامی دەیگووت هەر مرۆڤێك بەرامبەر بەو کارانەی کە دەیکات خۆی لێی بەرپرسیارە. لە ئاینی توونڈو بێبە زەیی دەکرد و بانگەشەی بۆ نەرم و نیانی و ئاینی دەکرد لە هەموو هەلوێستەکانیدا.

هەروا لە سەردەمی سلما لاگیلۆڤدا شێوازی نووسین – ناتورالیستی – واتە سرووشتیخوازانە، هەروا سلما بە نووسینەوەی زنجیرە چیرۆکی خەیالاوی – ئەفسانەی گۆتاڤ – و وردە وردەی ناوبانگی دەرکرد. کە باسی لە قەشەیەکی لادراو – گۆستاڤ برلینگ – ناو دەکرد، کە بالاپۆشی قەشە گەر

بیانی لێووەدەر گرتبوو. ئەم کتێبەش لە ساڵی ١٨٩١ بە چاپگەیەندرا.
هــەروا یــەکێك لــە نــاودارترین کتێبــەکانی ســلما چــیرۆکی – بەســەرهاتی هەژنــدەی نــێلس – بــوو کــە لــە ریــزی ویــژەی کلاســیکی منداڵانــدا هــەژمار دەکرێــت. هــەروا ســلما لــە تەمــەنی ٢٦ ســاڵیدا بــوو. لــەو کاتەشــدا بــاوکی تووشــی نەخۆشــیەکی کووشــندەهات و هەرچــەند زەوی هــەبوو فرۆشــتنی لــە پێناو خەرجکردنی لە نەخۆشیەکەیدا.
کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە سلما زۆربەی زۆری چیرۆکەکانی باسـی لـەو کارەی باوکی و لە دەست دانی زەویـەکانی بـوو. دوای ئـەوە سـلما لـە سـاڵی ١٩٠٩ خەڵاتی نۆبلی پێ بەخشرا، بە پارەی ئەو خەڵاتە توانی ئەوەی بـاوکی لە دەستی دابوو بیگیرێتەوە و تاکوو کۆتایی ژیانی هەر لـەو ماڵـەدا ژیـانی بەسەر دەبرد لە وڵاتەکەیدا.
بەرهەمەکانی ئەم خاتوونە رووناکبیرە زۆرن.. بەڵام لەو بەرهەمانەش کـە. ١- ئەفسانەی گۆستاڤ برلینگ لە ساڵی ١٨٩١... ٢- پەرچۆکانی ئەنتی گریست لە ساڵی ١٨٩٧... ٣- پەیوەندیەکانی نهێنی لە ساڵی ١٨٩٩ ... ٤- خانـەی پیرۆز لە ساڵی ١٩٠١ – ١٩٠٢ ... ٥- ئەفسانە گەلی مەسیح لە ساڵی ١٩٠٤.
لە گەڵ چەندین دانراوی دیکەی ئەم خاتوونە لە ماوەی ژیانیدا.

١٩٤٠/٤/٩ هێزەکـانی سـووپای ئـەڵمانیای نـازی پـەلاماری شانـشینی دانیمـارکی داو داگیری کرد ... لە هەمان رۆژیش پەلاماری وڵاتی نەرویژی داو داگیری کـرد لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٠/٥/١٣ كەسايەتی ناوداری بەریتانیاو جیهان – چرچل – بە سەرەك وەزیرانی بەریتانیا هەلبژێردراو پۆستی سەرەك وەزیرانی گرتە دەست ، بەو بۆنە چرچل رایگەیاند . كە تا لەژیاندا بێت بەرگری لە خاكو دەسەلات دەكات .
شایانی باسە كە بەریتانیا رۆلی سەرەكیو بنەرەتی هەبووە لە داگیركردنو بە تایبەتی لە دابەشكردنی گەلی كوردو كوردستان بەسەر چوار دەوولەتو نیووی دورستكراو بەپێی پەیمانی لۆزان ١٩٢٣/٧/٢٤ ، كە لە پەیمانەكانی سایكس – بیكۆو سیڤەر بەتایبەتی پەیمانی لۆزان ، كە رۆلی سەرەكی لە دارشتنی نەخشەكانی دابەشكردنی ناوچەو هەرێمو جیهان هەبووە لە هەموو بوارەكاندا.

١٩٤٠/٦/٣ بلاوكردنەوەی یەكەم ژمارەی رۆژنامەی – خورمال– لەلایەن مامۆستا شاكر فەتاح لە باشووری كوردستان .

١٩٤٠/٦/١٤ هێزەكانی سووپای ئەلمانیای فاشی فەرەنسای داگیر كردو حكوومەتی– بیتان–ی لایەنگیری خۆی لێ دامەزراند.

١٩٤٠/٨/٢٠ لە مێژووی كۆمەلگا مرۆییەكان و بە تایبەتی لە دوای پێك هێنانی دەوولەت چەندین كردەوەو كاری تیرۆری رامیاری زۆری بەخۆوە دیووە ، كە ژمارەیەكی زۆر لە مرۆڤی لە گەلێ خۆیدا رەشكردۆتەوە ، لە سەر كردەو دەسەلاتداری رامیاری و ئۆپۆزسیۆنەكان و بیرمەندان و توویژەرو تەنانەت زاناكانیش لە پیاوو ئافرەت و تیرۆركردنی رامیاری دەچێتە چوارچێووەی مامالانێ و ناكۆكی رامیاریەوە و رەنگە رووی دیكەی – قوولكردن و تووندكردنەوەی – ناكۆكیەكە و گوواستنەوەی بۆ قۆناخی كووشتنی مرۆڤەكە ببێت، ئەوەی بە تیرۆركردنی رامیاری هلدەستێ و ئەنجامی دەدات

و تووێژو دیالۆگ نازانیٚ و لە ئاستێکی رۆشنبیرو بروانەبوون بە چارەسەر ی کێشەی ئاشتیانە نیە و نایەویٚ هاوکاری و لە یەکگەیشتن لە گەلٚ بەرامبەر ئەنجامبدات.

هەروا تیرۆر کردن چەمنکێکە بۆ ناوزەند کردنی کردەی کووشتنی رێکخراوی تۆلٚەسەندنەوە بە کاردێت. کە ترۆرستانی ئایینی و رامیاری و نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەلاٚیەتی و ئابووری و بازرگانی و سامان و دەسەلاٚت و بوارەکانی دیکەش، لە نێوان دوو لایەنی دژ بە یەکتر ئەویش – چەوسێنەر و چەوساوە – لە هەرێم و ناوچەو جیهان

ئا لەم رۆژەدا و لە سەرەتای جەنگی دووەمی جیهان و لە لایەن دەسەلاٚتدارانی یەکییەتی سۆڤیەت بە سەرکردایەتی – جۆزێف ستالین – لە ٨/٢٠ دا، لییوون ترۆتسکی، لە دوای ململانێیەکی زۆر لە سەر دەسەلاٚت لە گەلٚ ستالین لە شاری مەکسیکۆ تیرۆرکرا.

جێگەی باسکردنە کە لە گەلٚ داهێنانی چەك، چوارچێوەی ئاسایشی مرۆیی بە تەنها بەس نەبوو، لە پێناو رێگە نەدان و رۆێگە گرتن بە تیرۆر کردنی کەسایەتیە مەزنەکان و وای لێهات کە لە توانای ئەنجامدەری پرسەکە بێت و بتوانێت لە دووری ئامانجەکان.

جا تیرۆر کردن لە رێگەی چەك بێت، یاخوود لە رێگەی سووتاندن بێت یاخوود لە رێگەی چەکی ئاسایی وەك خەنجەرو شیرو چەقۆ بێت، ئەمەش بە پێی پەرەسەندنی قۆناخە یەك لە دوای یەکەکان بووە لە تواناو چۆنییەتی بە کارهێنانی لە ئەنجامدانی لە هەر شووێنێك بگوونجابایە لە وولاٚتە جیا جیاکان لە جیهاندا.

هەروا نموونەی هەولٚە کۆنەکانی تیرۆر کردن لە رێگەی بەکارهێنانی تەقەمەنی هەولٚی شکستخواردووی هاوسۆزانی کاسۆلیکەکان بوو بۆ تیرۆر کردنی – شا جیمسی یەکەم – و خێزانەکەی و زۆرینەی ئەرستۆکراتەکانی پرۆتستانت بەیەك جار لە بەریتانیا و لە رێگەی تەقاندنەوەی پەرلەمانی بەریتانیا لە ١٦٠٥/١١/٥، ئەو رۆژەی کە زۆرینە لە بەریتانیا و نیوزیلەنداو باشووری ئەفەریکیاو کەنەدادا ئاهەنگی تێدا دەگێرن.

هەروا تیرۆر کردنی ئیمپراتۆری چین – ژین هۆی تی – ی لە ٣٠٧/١/٨، جا تیرۆر بووە پیشەیەکی گوونجاو چ لەلایەن دەسەلاٚتدارانی دژی

بەرهەلستکارەکانیان و چ لە لایەن بەرهەلستکارانی دژ بە دەسەلاتداران، کە ئەویش بە چەندین ڕێگەی گوونجاو و سەرکوتووانە ئەنجامدەدرا لە جیهان. هەروا داگیر کردنی خاك و گەل، جۆرێکی درندانەیە لە جۆرەکانی تیرۆر وەك دابەشکردن و داگیرکردنی گەل و نیشتیمانی کورد لە کوردستان، هەروا تیرۆر کردنی منداڵ و ئافرەت و گەنج لە ڕێگەی بازرگانی پێکردن و کاری سێکسی و کرین و فرۆشتن، بە هۆی ناچار بوونی چینی هەژار و لە پێناو مانەوەی لە ژیاندا... لە گەڵ چەندین لایەنی دیکە لە جۆرەکانی تیرۆر، کە لە ناوەرۆکی مێژوونامەکەدا نووسراوە بە پێی مێژووی ڕووداوەکان.

١٩٤٠/٨/٢١ تیرۆرکردنی زاناو ڕووناکبیرو هاوڕێی دامەزرێنەری یەکیەتی سۆڤیەتی لینین –ترۆتسکی لە لایەن پیاوەکانی سکرتێری گشتی پارتی کۆمۆنیستو حکوومەتی سۆڤیەت ستالین لە شاری مەکسیکۆسیتی تیرۆرکرد ، دوای ئەو مرۆڤە ریکۆڤ بووە سەرەك وەزیرانی یەکیەتی سۆڤیەت، ئەمەش لە دوای دوورخستنەوەی سەرکردەو هاوخەباتی لینین- ترۆتسکی بوو لە وولاتەکەیدا.

١٩٤٠/١٠/١٧ بلاو کردنەوەی بەڵگەنامەی نهێنی کە لەلایەن – بن گۆردیۆن– نەخشەی بۆ کێشرابوو بەناوی – هێلەکانی هەرەمی سەهیۆنیزم– و ڕێگای گەیاندنی بۆ بنیادنانی دەوڵەتی یەهوودی ، کە ئەمەش سەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسرائیل بوو ، کە لە ساڵی ١٩٤٨ هاتە دیو بووە هۆی دورستکردنی کێشەو ململانێی نێوان عەرەبوئیسرائیل ، کە بە گەورەترین کێشەی جیهانی دادەنرێت لەدوای کێشەی گەلو خاکی کوردی دابەشکراو لە نێوان چوار وولاتی دژ بە یەکتر لە هەموو لایەنە جۆراو جۆرەکان تەنیا لەسەر کێشەی کورد کۆکن لە کێشووەرەکەدا...؟؟...

١٩٤١

١٩٤١/١/١١ دەست پێکردنی بە لەناو بردنی یەهوودی بەکاری درندانەی بەکۆمەڵ کووشتن لەلایەن هێزەاکنی ئاسایشو سەربازیو پۆلیسی ڕژێمی فاشی ئەلمانیا ، کە لەو کاتە گفتووگۆی نێوان نوێنەرانی ئەلمانیاو تورکیا لە ئەستەمبوڵ دەستی پێکرد.

١٩٤١/١/٣١ بەکرێ گیراوەکانی بەریتانیا زانیاریان لە سەر پەیووەندی نێوان سەرەك

وەزیرانی ئێراق رەشید عالی گەیلانی و ئەڵمانیای نازی هەبوو، لەبەر ئەوە توانیان دەسەڵاتی ڕەشید عالی گەیلانی لەناو ببەن... دوای ئەوە سەرەك وەزیرانی ئێراقی نوێ چووە قاهرەی پایتەختی میسر، لەهەمان كات وەزیری دەرەوەی بەریتانیا – ئایدن- گەیشتە قاهرەو بەناوی چرچل داوای لەسەرك وەزیرانی ئێراق كرد كە پێویستە ئێراق لە هەموو بوارەكان بەتەواوی بكەوێتە ژێر دەسەڵاتی سەربازی بەریتانیادا .

١٩٤١/٢/٦ لە دوای رووخاندنی دەسەڵاتی رەشیدعالی گەیلانی بەشەش رۆژ، لەبارەگای موخابەراتی ئەڵمانیا كۆبوونەوەی نهێنی لە نێوان سەركردەكانی موخابەراتی سەربازی و گەورە پیاونی وەزارەتی دەرەوە ئەنجام درا لە شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا ، بەگفتووگۆ كردن لە سەرباری ئێراق و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست ، كە- هۆربا-ی نووێنەری ئەڵمانیاو پیاوی یەكەمی پەیووەندی نهێنی لە نێوان رەشید عالی و حكوومەتی ئەڵمانیا بوو، لەو كاتەی كە لە ئێراق بەرەو سعوودیە رۆیشت... بەڵام نەیتوانی بچێتە سعوودیە بە هۆی پاڵەپەستۆی بەریتانیا لە سەر دەسەڵاتی شانشینی سعوودیە.

رشيد عالي الكيلاني

١٩٤١/٣/٥ دوای گەڕانەوەی – هۆربا – نووێنەری ئەڵمانیا بۆ شاری بەرلین راپۆرتێكی گرنگی ئاراستەی راوێژكاری ئەلمانیا هتلەر كرد ، بە ناونیشانی- گرنگی نەوت بۆ كارەكانی جەنگی بۆ وڵاتانی تەوەری شەڕ- ئەویش بەپەلاماردانی وڵاتانی تەوەر بەهێزی پیادەی دەشتایی بۆسەر كەنالی سوێس- ئەستەمبوڵ – سوێس ، كە ٢٥٠٠ كم دوورە ، كە ئەمەش جێ

بەجێ ناکرێت تەنیا بەیارمەتیەکی میکانیکی لەگەڵ پرکردنی چەکی ئاسمانی دەبێ

١

١٩٤١/٣/١٣ لە دایك بوونی شاعیرو نووسەرو رووناکبیری عەرەب و جیهان – مەحمود دەرویش – لە گوندی – بروە – لە فەلەستین، کە دەکەوێتە شاری جەلیل لە کەناری – عەکا – دووەم منداڵە لە چوار برا، لە تەمەنی حەوت سالان بووە کە لە ساڵی ١٩٤٨ دەوڵەتی ئیسرائیل دامەزراوە، گوندەکەی مەحمود دەرویشیش یەکێك بووە لە و

گوندانه كه بەر سنووری ئیسرائیل كەوتووه له هەرێمەكەدا، دایكی ناوی — حۆراه — بووه و باوكی ناوی — سەلیم — بووه.
جێگەی باسكردنه كه ئەم شاعیره مەزنه سەرەتای خوێندنی لە گوندەكەی خۆیی و گوندەكانی ناوچەی جەلیل تەواو كردووه، دوای ئەوه بۆ خوێندن تـەواوكردن چـۆته شـاری — حـەیفا — لـه دوای ئـەوه دەسـتی كـردووه بـه نووسینەوەی شیعرو بابەت به بلاو كردنەوەی وەك :— ئیتحاد — جدید —و دوای ئـەوه بۆ چاودێر لـه سـەر ئـەو رۆژنامـەو گۆڤارانـه، هـەروا بەشداری لـه دەرچوواندنی رۆژنامەی — فەجر — كردووه.
له سەرەتای بەهێز بوونی هەست و هۆشی مەحمود دەرویش خواستیاری بـیری ماركـسی — لینینـی — بـووه و هـەر لـه ریـزی پـارتی كۆمۆنیـستی ئیـسرائیل و پـارت و رێكخـراوه ماركـسیەكان كـاری كـردووه، لـه پێنـاو هێنانەدی ئەو ئاوات و ئامانجەی كه بۆته پرۆگرامی ژیانی ئەم رووناكبیره.
لـه ماوەی ژیانی دەروێش بـۆ یەكـەمجار رووبەرووی شـاعیرانی ناوچـەكەو ئیـسرائیلیەكان بۆتـەوه لـەو كاتـەی كـه سـەرەك وەزیرانـی ئیـسرائیل — گۆڵدەمائیر— بووەو دژایەتی بیری كۆمەنیستی و بەرهەلستكارانی دەوڵـەت و حكوومەتەكەی دەكرد لەو كاتەدا. مەحمود دەرویش لـه گـەڵ خێزانەكـەی روو له لوبنـان دەكـەن، دوای گەرانـەوەی لـه سـاڵی ١٩٤٩ دەبینـی گوندەكـەی وێرانكراوەو له گوندێكی جوولەكەنشین بەناوی — ئاحی هـود — نیشتەجێ دەبێ بۆ ماوەیەكی كـەم. دوای ئـەوه چـەندین جار لـه لایـەن دەسـەلأتدارانی ئیسرائیل له ساڵەكانی ١٩٦١ دەستگیر دەكرێ تا ١٩٧٢.
دوای ئـازادكردنی مـەحمود دەرویـش روو لـه شـاری مۆسـكۆی پایتـەختی یەكیـەتی سـۆڤیەت دەكـات بـۆ خوینـدن. دوای ئـەوه دەگەرێتـەوه شـاری قاهیرەی پایتەختی میسر و دوایش دەگەرێتـەوه شاری بەیروتی پایتـەختی لوبنـان. دوای ئـەوه سـەرۆكایەتی — مەلبەنـدی تووێژینـەوەی فەلەسـتینی — دەكـات، هـەروا دەبێتـه سـەر نووسـەری گۆڤـاری — كاروبـاری فەلەسـتین — و هەروا سەرۆكی رایەڵەی نووسـەرانی فەلەسـتین — دەكـات لـه گـەڵ گۆڤـاری — كرمل — ی رۆشنبیری.
لـه دوای ئـەم هـەموو كارومانـدوو بوونـەش لـه سـاڵی ١٩٩٣ دەسـت كێـشانەوەی خـۆی لـه لیژنـەی جـێ بـه جێكـردن لـه ریكخـراوی فەلەسـتین

دەکێشێتەوە بە هۆی ڕێکەووتننامەی ئۆسلۆ لە گەڵ ئیسرائیل. دوای ئەوە ڕێگە بە مەحمود دەرێش درا کە بگەرێتەوە فەلەستین و لە ساڵی ١٩٩٦ گەراوەو لە شاری - رامەڵا - جیٚ نشین بوو لە شارەکەدا.
لە ماوەی ژیانی ئەم نووسەرو شاعیرە چەندین پاداشتی پیٚ بەخشراوە ، وەك خەڵاتی لۆتس لە ساڵی ١٩٦٩، هەروا خەڵاتی دەریای ناوەراست لە ساڵی ١٩٨٠، هەروا خەڵاتی لینین لە لایەن حکوومەتی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٨٣، لە گەڵ چەندین خەڵاتی دیکەدا.
لە دوای ئەوەشدا دانراوەکانی بۆ زیاتر لە ٢٠ زمان وەرگێردراون وەك :- عاشق من فلستين لە ساڵی ١٩٦٦ - اخراليل لە ساڵی ١٩٦٧، حبيبي تنهج من نومها لە ساڵی ١٩٧٠ - اعراس لە ساڵی ١٩٧٧ - ورداقل لە ساڵی ١٩٨٨ احد عشر كوكبا لە ساڵی ١٩٩٢ - سرير الغريبه لە ساڵی ١٩٩٩ -، لە گەڵ دەیا پارچە هوندراوەو پەخشانەو بابەتی دیکە کە لە رۆژنامەو گۆڤارەکان بڵاویکردۆتەوە.
مەحمود دەرویش کەسایەتیەکی تەنیا عەرەبی نەبووە بەلکوو کەسایەتیەکی جیهانی بووە، بە هۆی هەلوویٚستە بوێرانەکی لە هەموو بوارەکانی ژیان و لە پێناو خزمەتکردنی مرۆڤایەتی بووە بیٚ جیاوازی کردن لە نژادو رەگەز و زمان و کەلتوورو ئارەزوو مەندبووە، کە هەموو نەتەوەیەکی ژێر دەستە بگاتە ئامانجەکانی لە بوونی دەووڵەتێکی سنووورداری دان پێندراو لە ریزی وولاتانی جیهان،
ئەم شاعیرە لە ژیان لە کارەکانی بەردەوام بووە تا لە ٢٠٠٨/٨/٩ ماڵئاوایی لە گەل و نیشتیمان و جیهان دەکات، لە ئاکـــــامی نەشتەر گەری دڵ لە شاری -هیوستن - لە وویلایەتی تکساسی ئەمەریکا، دوای ئەوە تەرمەکەی دەگەرێندرێتەوە فەلەستین و بە خاك دەسپێردرێت لە لایەن گەلانی فەلەستین حکوومەت و نووسرو شاعیران.

سەرچاوە:- دووبەی رۆشنبیری - ژمارە/ ٢٠٠٨/٤٠.

١٩٤١/٣/٢٥ لە دوای داگیرکردنی یۆگسلافیا لەلایەن هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا لە سەرەتای جەنگی دووەمی جیهان و بە دامەزراندنی حکوومەتی لایەنگری خۆی لە دەسەڵاتدا ، کە بووە هۆی لێك ترازانی پەیووەندی و نارەزایی گەلانی وولاتەکەو بە بەردەوامی تێکۆشان و خەباتی گەلانی یۆگسلافیا ،

ئەویش بە دروست بوونی چەندین لایەنی رامیاریو ئابووریو کۆمەڵایەتی یەکگرتوو ، بە بەردەوام بوونی راپەرینو دورستکردنی هێزی چەکداریو رووبەرووبوونەوەی دەسەڵاتی لایەنگیری ئەڵمانیا ، لەئەنجام ئەو رژێمە روخێندراو رژێمی نوێی دژ بەئەڵمانیایان دامەزرا لە وولاتەکەدا .

١٩٤١/٤/٦ لە دوای رووخاندنی رژێمی دژ بە ئەڵمانیا دووبارە هێزەکانی سووپای ئەڵمانیای نازی یوگسلافیایان داگیر کردەوە ، لە پێناو فراوانکردنی تەوەری شەڕو بە هێزکردنی جێپێگەی ئەڵمانیا دژی یەکیەتی سۆڤیەتو هاوپەیمانانی لە ئەمەریکاوبەریتانیا لەناوچەو هەرێمەکانی شەڕی بەردەوام لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤١/٤/١٨ هێزەکانی سووپای بەریتانیا بەهاوبەشی هێزەکانی سووپای شانشینی لە ئێراق هەوڵی زیادکردنی هێزەکانیان بەسەربازو چەكو تەقەمەنیدا ، بەهۆی بەرز بوونەوەی راپەرینەکانی گەلی کوردستان لە باشووری کوردستانی لکێدراو بە ئێراق، لە ناوچەی بارزانو دەوورووبەری لەهەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٤١/٤/٢٧ کووشتنی زیاتر لە ٦٠,٠٠٠ هەزار هاووڵاتی سربی لە شاری جازینووخاك لە ماوەی ٤/٢٧ تا ٧/٣٠ ی هەمان ساڵ ، جگە لە کووشتنو سەربرینی زیاتر لە ٢٦٠٠ هەزار هاووڵاتی دیکە کە گیانیان لەدەست دا... بەهۆی کێشەی نژادی ، بەتایبەتی کێشەی ئاینی لە نیوان مەسیحیو ئیسلام لەهەرێمەکەدا.

١٩٤١/٥/٢ بەرپابوونی جوولانەوەی مایس لە ئێراق دژی دەسەڵاتی شانشینی بە سەرۆکایەتی رەشید عالی گەیلانی لە وولاتەکەدا .

١٩٤١/٥/٢ نووێنەری ئیتالیا لە شاری بەغدا ناوەرۆکی ئەو گفتووگۆیەی کە لەگەڵ رەشید عالی گەیلانی ئەنجامیدابوو بلاوی کردەوە ، کە بەنامە ئاراستەی شاری رۆمای پایتەختی ئیتالیای کردو تیایا نووسیوویەتی:– کە سەرەك وەزیرانی ئێراق رەشید عالی رایگەیاندەوە ، کە هەوڵەکانی دژی دەسەڵاتی بەریتانیا بووە ، بۆیە بەو کارە هەڵسایە بەپیی بەڵێنەکانی دەسەڵاتی ئەڵمانیا بۆ ئەو کارەی ، کە ئەنجامی داوەو هیچ لایەنێك سوودمەندی

تایبەتی تێدا نەبووە لە وڵاتەکەدا .

١٩٤١/٦/١١ ڕاوێژکاری ئەڵمانیای فاشی هتلەر ، لە ئامۆژگاری ژمارە/ ٣٢ دەڵێ:- خەبات دژی پێگەکانی بەریتانیا لەدەریای سپی ناوەڕاستو لە ڕۆژئاوای ئاسیا بەردەوام دەبێ ، ئەویش لەڕێگەی شاڵاوبردنی جەنجاڵی لە لیبیا بۆسەر میسرو لە بوولگاریا بۆسەر تورکیاو لە دواوەی قەفقاز بۆسەر ئێران ، ئەمەش ئەنجام دەدرێت.

١٩٤١/٦/٢٢ خاوەن کتابی- اسطورة القرن العشرين- فەرید ڕۆزنبرگ هەڵسا بەداڕشتنی پرۆژەیەکی سەرسووڕهێنەر لە شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا ، ئەویش بە پارچە پارچە کردنی یەکیەتی سۆڤیەت... ڕۆزنبرگ دەیزانی کە مەحاڵە وڵاتێکی فرەنەتەوە بتوانی تاسەر بەردەوام بێ لە بەر ئەوەی ئەم جۆرە دەووڵەتە تاقانەیە لەجۆرە دەووڵەتەکانە لە ئەورووپادا.

١٩٤١/٥/٦ لە سەرتای جەنگی دووەمی جیهان ، سکرتێری گشتی پارتی کۆمۆنیستی یەکیەتی سۆڤیەتو سەرکردەی سووپای سووری سۆڤیەت - جۆزیف ستالین - پۆستی سەرەك وەزیرانی یەکیەتی سۆڤیەتیشی گرتە دەست ... کە دوا هەنگاوی بوو بۆ وەرگرتنی تەواوی دەسەڵات لەسەر کاروباری هەموو دەسەڵاتە باڵاکانی یەکیەتی سۆڤیەت ، بەتایبەتی لەکاتی جەنگودوای جەنگیش لە پێناو بەهێزکردنی هیمای سۆڤیەت لە جیهاندا .

وم الألماني على الاتحاد السوفياتي (عملية «بربروسا»).

١٩٤١/٦/٢٢ هەڵگیرسانی جەنگی دووەمی جیهان لە نێوان یەکیەتی سۆڤیەتو ئەلمانیای نازی لەهێرشێکی ناکاو لەلایەن هێزەکانی سووپای نازی ئەلمانیای هتلەری ، بۆ سەر خاکی یەکیەتی سۆڤیەتو لەلایەکی دیکەش لەنێوان ئەلمانیاو وولاتانی هاوپەیمانو تەوەری شەڕکەر لەهەردوو کێشوەری ئاسیاو ئەوروپادا .

١٩٤١/٧/١١ ئەلسیر لیناهان کرنواس لە نامەیەکیدا شالاوی بردۆتە سەر شێخ مەحمودی حەفید بە هۆی راگەیاندنەکانی سەربەخۆیی کوردستان دژی دەسەڵاتی شانشینی لە ئێراقو بەریتانیا لەسەر خاکی باشووری کوردستان.

١٩٤١/٧/٢٦ بە هۆی ئالۆزی پەیوەندی وولاتانی شەڕکەرو ڕووسیا ئەلمانیا و هاوپەیمانی لە نێوان یەکێتی سۆفیەت وبەریتانیا، لە پێناو ڕێگە گرتنی هێزەکانی سووپای ئەلمانیا بۆ چوونە ناو خاکی ئێران، کە هێزەکانی سووپای سۆفیەت لە باکووری ئێران هاتنە ناو خاکی ئێران. بەریتانیا لە ڕۆژئاوای ئێران هاتنە ناو خاکی ئێران... ئەویش بە پێی برگەی ٦ی ڕێکەووتنامەی نێوان ئێران و سۆفیەت لەسالی ١٩٢١.

دوای ئەوەش بالوێزخانەی سۆفیەت لەتارانی پایتەختی ئێران بووە بارەگای لوتکەی بالای نێوان سەرۆکی سۆڤیەت ستالین و ڕۆزلفت و چرچل لەمانگەکانی/١١-١٢/١٩٤٣... هەروا سەرۆکی ئەمەریکا لە بالێوزخانەی سۆڤیەت لە تاران و حەوانەوەی خۆی بەسەربرد.

هەروا لەوکاتەدا بوو یەکەم پرۆژەی یارمەتی دانی ئێران بریاردرا بە پێدانی چەك و تەقەمەنی بە ئێران... ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە ئێران پەیوەندیەکانی بەشێووەیەکی هاوسەنگ بەرەو پێش ببات، لە پێناو بە دەست هێنانی بنکەیەکی تەکنەلۆژیای ئەتۆمی و چەندین بواری دیکەی هاوکاری ئابووری و سەربازی و ڕۆشنبیری بازرگانی لە نێوانیاندا.

١٩٤١/٨/٧ کۆچی دوایی شاعیرو ڕووناکبیرو فەیلەسوف هندستان و جیهان -رابندرانات تاگور- لە شاری نیودەلهی پایتەختی هیندستان.

١٩٤١/٨/١٤ بۆ یەکەم جار کۆمەلی نێوو دەوولەتی لە پەیماننامەی - ویستڤالیاوە - دروست بوو... کە ئەویش لە دەر ئەنجامی لێك هەلووەشانی ئیمپراتۆریەتی - گرمانی - و بۆ چەندین دەوولەتی نەتەوەیی هاتە کایەوە... کە دەوولەت لە سەر بنەمای بنەما نەتەوەیی هاتە کایەوە... کە دەوولەت لەسەر بنەمای بنەما نەتەوەییەکان هاتە ئاراوە.

لە دواییدا ماف گەلان لە بەدەست هێنانی ماف چارەنووس لەکۆمەلەی گەلان و لە سەر دەستی - ودرۆولسۆن - باشتر رەگی داکوتا. لەمیانەی جەنگی دووەمی جیهانی لە ١٩٣٩ - ١٩٤٥، ئەم مافە بەهێورترو بەگورتر خۆی چەسپاند... بەتایبەت لەراگەیاندنی - ئەتلەنتی - کە لەکۆبوونەوەی نێوان

– چرچل و رۆزفلت – لەناو کەشتی – ئەلبزنز ئۆف ویڵز – کە لەناو دەریای ئەتلەنتی بەرێووە چووو هاتە ئاراوە.

دوای ئــەوەش لــە راگەیانـدنی نەتــەوە یــەکگرتووەکان لــە ســاڵی ١٩٤٢ دا تۆمارکراو لەماددەی/١ ی بروانامەی نەتەوە یەکگرتووەکان وەك کۆسێپت و پرنسیپیکی بنەرەتی لەم بەڵێنامەیەدا رەگی داکوتا لە جیهان.

١٩٤١/٨/٢٥ هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیاو سـووپای سـووری سـۆڤیەت وەك داگیرکـەر چوونە ناو خاکی رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێـر دەسـەڵاتی فارس لە ئێران و مانەوە لەناوچەکەدا .

١٩٤١/٨/٢٥ داگیرکردنـی ئێـران لەلایـەن هێـزە هاوپەیمانـەکان بـەخالێکی وەرچـەرخان و قۆناخێکی نویێ و چارەنووس ساز لە مێژووی ئێرانی هاوچەرخ دادەنرا ، کە گــرنگترین دەرهاوێــشتەکانی هەڵووەشــاندنەوەی کتــوپری لەشــکری شاهەنـشاهی لــە ئێـران و رووخانـدنی دیکتـاتۆری بیـست سـاڵەی رەزاشـا پەهلەوی بوولە ئێراندا .

لــە بەرامبەریــشدا ئــازاد کردنــی زیندانــە سیاســیەکان و گەڕاندنــەوەی دورخراوەکـان لـەدەرەوەی ئێـران ... بـەڵام دوای ئـەوە دووبـارە بـە هـەمان شێووەی جاران بەلکوو دژوارتر ، بە هۆی دورسـتکردنی دەسـەڵات لـە ئێـران بـەپێی بەرژەوەنـدی تایبـەتی هەمـە لایەنـەی هاوپـەیمانان بـوو لەسـەر ئێـران بەتایبەتی لەرۆژهەلاتی کوردستاندا .

لانكليز والروس يرغمون الحكومة الايرانية على القبول «بحماية الحلفاء»،وفي الصورة قافلة من الآليات البريطانية تجتاز خيبر أثناء تقدمها في ايران

١٩٤١/٨/٢٥ دامەزراندنی پارتێکی کوردی بچووك لەلایەن عەزیز زەندی بەناوی –پارتی رزگاری کورد– لە ناوچەی مەهاباد لەرۆژهەلاتی کوردستان لەسەرەتای جەنگی دووەمی جیهان ، کە لەو کاتە هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت لە باکووری هاتنە ناو ئێران و هێزەکانی بەریتانیاش لە باشوورو رۆژئاوا ، کە بووە هۆی دەست لەکار کێشانەوەی حکوومەتی عەلی مەنسووری لایەنگیری سەرەکی بوو لەشەڕ هاتنە خوارەوەی رەزا بەهلەوی لەسەر کورسی شاهەنشاهی لە ٩/١٦ی هەمان ساڵ لەسەردەسەلاتی ئێراندا .

١٩٤١/٩/١٤ ڕووسیاو بەریتانیا داوایان لە شای ئێران رەزا بەهلەوی کرد ، کە دەست لە دەسەلات هەڵگری و کورەکەی محمد رەزا لە جێگەی خۆی دابنێ و شەڕی دژ بەئەڵمانیاو وولاتانی تەوەری شەرش راگەیەنێ، بەلام رەزا بەهلەوی ئەوەی رەتکردەوە ، بەلام دوای ئەوە بەناچاری لە ٩/١٧ ی هەمان ساڵ دەستی لە دەسەلاتی شاهەنشاهی لەسەر ئێران هەڵگرت و بەرەو دوورگەی مۆریشیۆس رەوانە کراو دەست بەسەر بوو تاکوو مردنی لە١٩٤٤/٦/٢٥ لەو وولاتەدا.

١٩٤١/٩/٢٥ بۆ یەکەمجار پێشەوا قازی محەمەد لە شاری مەهاباد چاوی کەوت بە نووێنەرانی ئەمەریکاو بەریتانیاو کۆبوونەوەی لەگەڵ ئەنجام دان ئەویش

بەهۆی بارودۆخی نوێی جیهان و ناوچەو وڵاتەکە بوو... لەو کاتەشدا خەبات دژی رژێمی شایەتی بە پشتگری سۆڤیەت بەردەوام بوو، لە هەمان کاتیش شۆرش و خەباتی کورد لەو کاتدا بۆ دەسەڵاتی سۆڤیەت گرنگ بوو لەگەڵ سەرجەم وڵاتانی داگیرکەری ئێرانیش لاواز راگرتنی دەسەڵاتی ناوەندی... وەك مەبەستێك لە ئارادابوو.

بۆ ئەم مەبەستەش گەلی کورد بەهۆی هەندێك تایبەتمەندی توانی رۆڵی بەرچاوی هەبێ... لەم پێناوەدا پێکهێنانی ئاڵ و گۆر لە بەرنامەو رامیاریەتی رێکخراوی کوردیدا بەشتێکی پێویست دەژمێردرا لەکوردستان.

سەرچاوە:- پەنجا ساڵ خەبات - جەلیلگادان - ل/٢٣ بەرگی یەکەم.

١٩٤١/٩/٢٥ دووکارمەندی بەرپرسی ئەمەریکاو بەریتانیا لە رێگەی ئافرەتێکی رۆشنبیرو کاربەدەستی نەرویژی چاویان بە پێشەوا قازی محەمەد کەووت ، لەشاری مەهابادی رۆژهەلاتی کوردستان . کە پێشەوا قازی محەمەد باسی نەخشەی یەکگرتووی کوردستانی بۆ کردن ، لە پێناو چارە سەری کێشەی گەلی کوردستان .

١٩٤١/٩/٢٩ لە ماوەی دوو رۆژ، واتە لە ٢٩- ٣٠ ئەویش بە کووتشنی زیاتر لە ٣٣٧٧١ هاوڵاتی مەدەنی جوولەکە لە کەندی بابی چـایی - لە دەرەوەی شاری کیفی پایتەختی

ئۆکرانیا، لە لایەن هێزەکانی بەر پرسانی ئەلمانیای نازی لە ناوەراستی جەنگی دووەمی جیهانی لە ناوچەکەدا.

جێگەی باسکردنە کە ئەم کۆمەڵکوژیەش لەلایەن فاشیەکانی ئەلمانیا لە ئەنجامی دەستگیرکردنی جوولەکەکان بوو لە ئۆگرانیا لە نزیك گوندی -

گڤوزد فکارا لە مانگی /٦- ٧- ٨/١٩٤١. ئەم کۆمەڵکوژیە بە یەکجار ئەنجام درا لە ماوەی — هۆل و کۆست — ol , sf. ئەم کارەی ئەلمانیای نازی کە ئەنجامی دابوو، تاکوو کۆتایی ساڵی /٢٠٠٧ یش گۆری بەکۆمەڵ دەدۆزرایەوە بە تایبەتی لە هەردوو مانگی/ ٥- ٦/٢٠٠٧ لە هەمان ناوچەدا لە ئۆکرانیادا.

١٩٤١/١٠/٢٠ دامەزراندنی پارتی توودە ، واتە پارتی کۆمۆنیستی ئێران لەلایەن خەلیل ملکی و ئیحسان تیری و تەقی تارانی...لەوکاتەی کە شای ئێران رەزا بەهلەوی ئێرانی جێ هێشت و هاوپەیمانان گەیشتنە ناو خاکی ئێران ، پارتی توودە بوونی هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەتی قۆستەوە لە باکووری ئێران ، لە پێناو پارێزگاری لێکردن... دوای ئەوە هەڵسا بەپێکهێنانی لێژنەیەکی کاتی لە ١٥ ئەندام بەسەرۆکایەتی سلێمان میرزا ئەسکەندەر لە وولاتەکەدا .

١٩٤١/١١/٢٥ گەیشتنی شاندێکی کوردی رۆژهەلاتی کوردستان بۆشاری باکۆی پایتەختی کۆماری ئازربایجانی یەکیەتی سۆڤیەت... مانەوەیان بۆ ماوەی ١٠ رۆژ ، لەگەڵ بەرپرسانی شوورەوی دەستیان کرد بەگفتووگۆکردن لەسەر باری کێشەی کورد ، لەوانە پێشەوا قازی محەمەد لە مەهابادو ، ئەمیر ئەسعەد بابە شێخ لەشاری بۆتانو چەندین کەسایەتی دیکەی کورد لە کوردستان بەگشتیو بە تایبەتی لەرۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی ئێران.

١٩٤١/١٢/٥ گەرانەوەی شاندی کوردی لە باکۆی پایتەختی ئازربایجان بە سەرکردایەتی پێشەوا قازی محەمەد بۆ رۆژهەلاتی کوردستان لە دوای تەواو بوونی گفتووگۆکانیان ، کە لە ١١/٢٥ ی هەمان ساڵ سەردانی وولاتی ئازربایجانیان کرد بوو.

١٩٤١/١٢/٧ بەرپابوونی کارە فراوانەکانی سەربازی ، کە سووپای ئیمپراتۆری یابانی ئەنجامی دا ، دژی دەریاوانەکانی ئەمەریکا — ئەلراسیە — لە بنکەی بەنداوی سەربازی لە دوورگەی هاوای... کە بووە هۆی زیان لێکەوتنێکی زۆری هێزەکانی سووپای ئەمریکاو بووە هۆی ئەوەی کە ئەمەریکا بچێتە پاڵ هاوپەیمانانی بەریتانیاو فەرەنسا دژی یابان جەنگی راگەیاند لە کێشووەرەکەدا .

طائرات تضرّرت بفعل القصف الياباني على جزيرة فورد في بيرل هاربور.

١٩٤١/١٢/٢٩ سەرکردایەتی یەکیەتی سۆڤیەت ، رژێمی شاهەنشاهی ئێرانی ناچار کرد ، کە رێکەووتننامەیەکی لە گەڵ مۆر بکات ، کە ئێران لە بەرژەوەندی هاوپەیماناندا بچێتە جەنگەوە دژی ئەڵمانیای نازیو هاوپەیمانان ... بەڵام ئەو داوایەی سۆڤیەت جێ بەجێ نەکرا بەهۆی داواکاریەکانی دەسەڵاتی ئێران بەرامبەر بە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا.

١٩٤٢

١٩٤٢/١/١ سەرۆکی ئەمەریکا– رۆزفلت– و سەرەك وەزیرانی بەریتانیا–ونستون چرچل– لە ئەنجامی گفتووگۆی چرو پڕ بە هەڵسەنگاندنی باری نێوو دەوولەتیو جەنگی دووەمو دوای جەنگ ، هەڵسان بەراگەیاندنی بەرەو دامەزراندنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بە بەشداری ٢٦ وولات لە هاوپەیمان و دۆستەکانیان لە جیهاندا.

ستالین، رۆزڤێلت، چەرچەڵ

١٩٤٢/١/٦ یەکەم کاروانی فرۆکەی بازرگانی باڵ٧ هەڵگر بە دەووری جیهان دەستی بەکارەکانی کرد ، کە ئەنجامدەری لەلایەن کۆمپانیای بانی ئەمەریکی بوو وولاتەکەدا .

١٩٤٢/١/٢٦ هونەرمەندی ناوداری عەرەب و کوردی و جیهان خاتوو – سوعاد حوسنی – لە قاهیرەی پایتەختی میسر لەدایك بووە.

جێگەی باسکردنە کەخاتوو – سوعاد حوسنی – ناوی تەواوی سوعاد محەمەد حوسنی بابا – یەو لە نژاد کوردە... زۆر لەهونەرمەندان و کەسایەتیە ناودارەکان نەیان زانیووە کە ئەم خاتوونە کوردە و کچی گۆرانی

بێژی بە ناوبانگی سووریا محەمەد حوسنی بابایەو لە خێزانێکی کورد بووە بــەناوی حوســنی بابــا... کۆچــی دوایــی خــاتوو ســوعاد حوســنی لــە ٢٠٠١/٦/٢٢ لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا لـە ڕووداوێکی نادیاری دڵتـەزێن کۆچـی دوایـی کـرد ... زۆر گومـان لـەوە دەکرێـت کـە ئـەم خاتوونـە لـەڕێگای چـەند نادیارێـك تیرۆرکرابێـت... کـە نـەجات سـەغیرەی خوشـکی سوعاد حوسنیە و هەروا براکەی عزەدین حوسنی، کە موزیکا ژەنـی خـاتوو ئووم کەلسووم بووە لە وولاّتی میسر و وولاّتانی عەرەبیدا.

١٩٤٢/٢/٥ بەفەرمانو ڕێنماییـە دارێـژراوەکانی هتلـەری فاشـی ئـەلمانیا خۆئامـادەکردن دەسـتی پێکـرد... لـەپێناو داگیرکردنـی ناوچـەو وولاّتـە بەرهــەم هێنــەرە نەوتیـەکان ، ئـەویش وەك ئێـراق و کووێـت و بـەحرێن و ئێـران ، ئـەویش لـە دوای سـەرکەووتنیان لەجـەنگی دووەمـی جیهـان بەتایبـەتی لـە هــەرێمی باشـووری کوردسـتان و ڕۆژهــەلاتی کوردسـتان ، کـە ئـەوکات سەرچـاوەی نەوتی بوون لە کێشووەری ئاسیا.

١٩٤٢/٢/١٢ شـاعرو نووسـەری کـورد – کاکـە عەبـدوللای سـافی – ناسـراو بـە سـەلفی کۆچی دوایی کردووە لە باکووری کوردستان.

١٩٤٢/٤/٢٨ جەماوەری شـاری ورمـێ لـە ڕۆژهـەلاتی کوردسـتان ڕاپـەرینێکیان ئەنجامـداو هێڵـەکانی تەلـەفۆنو هـاتوو هـاتوو چـۆ دەبـڕنو قەدەخـە دەکـەنو گـەمارۆی شـارەکە دەدەن ، لـە ئاکام بەرپرسی شـارەکە هەڵدێ بەرەو شـاری تـەورێزو هێزەکانی ئاسایشی ڕژێمی شا لە ئێران لەشارەکە دەردەکەن.

١٩٤٢/٤/٣٠ کوونسلی سۆڤیەت لە پارێزگای تـەورێز بە فرۆکە دەگاتـە شـاری ورمـێ لـە ڕۆژهـەلاّتی کوردسـتان ، لـە پێنـاو چـاو پێکـەووتن بەسـەرکردەو کەسـایەتیە کوردەکان ، لەو چاوپێکەووتنەشدا لە گەڵ کوونسلی سۆڤیت ، لـەو کـاتیش چەند داواکاریـەکیان پێشکەش بەبەرپرسـی سۆڤیەت کـرد ، لەوانـە مـاوەدان بە ئازادی هـەلگرتنی چەك و خووێنـدن بە زمـانی کـوردی لـە فێرگـەو بەچۆڵ کـردن و چـوونە دەرەوەی پیـاوانی ڕژێـم ئێـران لـە شـارەکەو هـەروا لەشـاری خوییو مەهاباد لە ڕۆژهەلاّتی کوردستان.

۱۹٤۲/٥/۷ دەست پێکردنی گفتووگۆی سەرۆکە کوردەکانی شاری ورمێ لە رۆژهەڵاتی کوردستان لەگەڵ فەرماندەی سووپای سۆڤیەت و وەزیری بەرگری رژێمی شا لە ئێران و فەرماندەی ئازربایجانی رۆژئاوا لە شاری ورمێ... لەئاکامی گفتووگۆیەکە لەسەر ئەوە رێکەوتن بە گەرانەوەی هێزەکانی ئاسایشی رژێمی ئێران بۆشاری ورمێ و مامەڵە کردنیان لەگەڵ دانیشتووانی شارەکەو یارمەتی دانیان نەك ئازاردانیان لە هەرێمەکەدا .

۱۹٤۲/٦/۲٥ یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – باسەرە– بلاوکرایەوە کە بەدەست دەنووسرایەوەو بلاو دەکراوە بەناو جەماوەری شارەکانی پارێزگای کەرکوك و پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان.

۱۹٤۲/۷/۲۲ بەستنی کۆبوونەوە لە نێوان بەرپرسی کوونسلی یەکیەتی سۆڤیەت لە پارێزگای تەورێز لە گەڵ رەشید بەگی هەرکی لە دەووروبەری دەریاچەی رەزاییێ و ورمێ ، کە ئەنجامەکەی کاردانەوەی خۆی نوواند ، بەلام بەپێی بەرژەوندی سۆڤیەتی داهاتوو لەرۆژهەلاتی کورستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی ئێران.

۱۹٤۲/۸/۱٦ لاوەکانی شاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان توانیان رێکخراوەکەیان زیندو بکەنەوە ، بەناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان ، کە دەستیان کرد بەچالاکیەکان بەخەبات و تێکۆشان لەپێناو بەدی هێنانی مافە رەواکانی کوردو کوردستان.

١٩٤٢/٨/١٧ كۆچــی دوایــی وەزیــری دادی رژێمــی شانـشینی لـە ئێـراق ، نـاجی سـوویدی لـە بالـسبۆری باشـووری ئـەفریكیا ، كـە یـەكێك بــوو لــە كەســایەتیە زانـــاو روونـــاكبیرو یاساناســـەكانی ئێراق.. . شایانی باسە ناوبراو بــە هــۆی هەڵوێـــستەكانی بەرامبـەر بـەرژێمی شانشینی لـە ئێـراق دوور خـرا بـووەوەو دوای گەرانەوەی كۆچی دوایی كرد لە وولاتەكەیدا .

١٩٤٢/٩/١٢ ئەفسەرە بالادەستە ڕووسەكان لە رۆژهـەلاتی كوردستان لـە شاری شـنۆی رۆژهــەلاتی كوردســتان ، كۆنگرەیـەكیان گرێـدا بەناونیـشانی – هاوكاری و دۆستایەتی لەگـەڵ كـورد – بـەلام ڕووسـەكان ئـەوەیان بـاش دەزانـی كـە ووشەی كورد یەك نیەو دووژمنان دەتوانن بۆ لای خۆیـان راكێشیان بكەن ، بە هـۆی بەرژەوەنـدی تایبـەتی بیروو بۆچوونی جیـاواز ، وەك پەیووەنـد لـە نێـوان قـەرەنی ئاغـای مـامش و ئـەمیر ئەسـعەد دیبـۆكری ، لەگـەڵ بنەماڵـەی پێشەوا قازی محەمەد لە شاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی كوردستان.

١٩٤٢/٩/١٦ هەســتی نەتــەوەیی كــوردی ڕۆژهــەلاتی كوردســـتانی داگــیر كــراوی ژێــر دەســەلاتی ئێران، دوای سـالێك لـە گفتـوو گـۆی كـوردو سـۆڤیت لـە شـاری باكۆی پایتەختی ئازربایجان، شەقلێكی تەواوی رامیاری وەرگـرت، ئـەم كـارە لە سەرەتادا وەها دەهاتە بەرچاو كە هـەوڵێكی رۆمانسیانەیەو چ بایەخێكی رامیاری نابێت.

ئا لەم رۆژەدا ١٥ پیاو لە سەر خوانێكی چا خاردنەوەو شیرینیی خاوردندا لــە ژێرسـێبەری دارو درەخـتـی بـاخێكی رۆخـی رووبـاری – سـابلاخ – ی بـاكووری شـاردا كۆبوونـەوە. كـە بـچووكترین كەسـی نـاو ئـەو كۆبوونـەوە گـەنجێك بـوو كـە هێـشتا نـۆزدە سـاڵی تـەواو نـەكردبوو، تـازە خووێنـدنی

ئامــاری لــە شــاری ڕەزاییــە تــەواو کردبــوو، گــەورەترین کــسی نێــوو کۆبوونەوەکەش تەمەنی ٥٠ ساڵ دەبوو، و بەڕێوەبەری فەرمانگەی تووتنی حکوومەتی ڕواڵەتی ئەم ١٥ کەسەی لە خەلکانی دیکەدا جیا نەکردەوە.
بـەلاّم بـۆ مەبەسـتێك كۆبوونــەوە كـە ئامـادە نـەبوون دەسـتبەرداری بـبن. ئەویش پەلەکردن بوو لـە دامەزراندنی پارتێکی کوردی ئـەوتۆ، کە بتوانێت سـەرکردایەتی ئـەو باسس و گفتووگۆیانـە بکـات کـە سـالێك بـوو دەربـارەی سەربەخۆیی کوردستان دەکران.
هـەروا دەبوایـە ئـەم پارتـە بکـرێ بـە دەزگایـەك کـە لـە پێنـاو وەدی هێنـانی ویستەکانی گەل و کەلکەلەی سـەربەخۆییان بە دەسـت بێنـێ - میرحـاج - کـە کـوردێکی دانیشتووی باشووری کوردستـانی لکێنـدراو بە ئێـراق بـوو، ئامادەی ئەم کۆبوونەوەیە بوو، ئەم کەسایەتیە لە سوپای ڕژێمی ئێراق - نەقیب - بوو ئامادەبوان لە سەر ئەمە ڕێکەووتبوون کە وەکوو ڕاوێـژکارێك داوەتی بکەن.
ئەویش سلاوو ڕێزی - کۆمەڵەی هیوا -ی پێ ڕاگەیاندن، کە ئەم کۆمەڵەیە، کۆمەڵەیـەکی نهێنـی کـوردی بـوو، و لـە ئێـراق و لـە سـەردەمی ئینتیـدابی بەریتانیادا دامـەزرابوو. چالاکی ئەم کۆمەڵەیە لـە نێوو ڕۆشنبیرانی شـارو نووسـەران ڕۆژنامـەوانان و ئەفسـەرانی سـوپادا بـوو، مـیر حـاج بـە خـۆی ئەزموونی دەیان ساڵ چەوساندنەوەی کوردی ئێراقی لە لایەن بەریتانیکان و ئێراقیەکانەوە هەبوو، ئەمە جگە لـە ئـەزموونی کارکردن کە ئامادە بـوو لـە شـێوەی ئامۆژگـاری و زانیاریـدا ، بـە خۆشـحالی پێـشکش بـە بـرا کـوردە ئێرانیەکان بکات.
لێرەدا میرحاج ئامۆژگـاری کـردن کـە دەبـێ زۆر وریـابن و بـەو پـەری نهێنـی پارتەکیان ڕێك بخەن، هەرچەندە دەکرێت دامەزراندنی پارتەکە ڕاگەیەنـدرێ، بـەلاّم دەبـێ بزووتنەوەکـە لـە چـوار چێووەی زنجیرەیـەك شـانەی پێکـەوە بەسـتراو و ڕێـك بخـرێ بـە مـەرجێك ئەنـدامانی هـەر شـانەیەك جگـە لـە ئەندامانی شانەکەی خۆیان ئەندامانی چ شانەیەکی دیکە نەناسن، و نابێ هیچ پەیوەندیەك لـە نێوان شانەیەك و شانەکەی دیکـە دا هـەبێ، لـە کۆتـایی ئەم کۆبوونەوەڕێکەووتن لە سەر ئـەوەی کـە نـاوی پارتـەکە بنێن - کۆمەڵـەی ژیانەوەی کورد - و بەو جۆرە کۆبوونەوەکە کۆتایی هات.

دوای ئەوە لە مانگی /١٩٤٣/٤ کۆمیتەیەکی ناوەندی لە ئەندامانی ڕێکخستن هاتە هەڵبـژاردن، ئـەم بزووتنەوەیـە زۆر زوو پـەلوو پـۆپی بـۆ نێـوو خێڵـە کوردەکانی دەووروەبەری شاری مەهابادیش هاوێشت و بەرەو ناوچەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

ئا بەم جۆرە ئـەم ڕووداوە ناوچەییە کـە لـە سـەرەتادا بێ بایـەخ و بچووك دەهاتـە بەرچـاو، بـوو بـە هـەوێنی سـەرهەڵدانی بیرۆکـەی دامەزرانـدنی دەووڵەتێکی یەکگرتووی ئە تۆ، کە هەموو کورد لە ئێران و ئێراق و سووریا و تورکیا بگرێتە خۆ لە کوردستان.

ئا لێرەدا بوو بە هەوێنی بیرۆکەی کوردسـتانی گـەوورە. دوای ئـەوە لـە مانگی /١٩٤٤/٨ ئەو ڕووداوە بە نێوو بانگە ڕوویدا کە دەکرێت لە گەڵ – سووێندی ڕووتیلی – ی بە نێوو بانگدا بەراورد بکرێ :–

ئەو شـووێنەی کـە سویسریە کۆنـەکان – سووێندی ڕووتیلـی – ی بەنێوو بانگیان تێدا خوارد، وەکوو باسی دەکەن کە کەوتبووە ڕۆخی دەریاچەی – ئۆریز –، ئـەم شـووێنە بە دیـواری تـاوێری بەردان و گژووگیا تنرابـوو، لە ڕۆژی چوارشەمەی بەر لە ڕۆژی جەژنی – القدیس ماتین – لە ساڵی ١٢٩١. ئامـادە بووان لەوێدا سووێندیان خـوارد، کـە – فوکت – ەکان وەدەرنێن و سێ ناوچەکەی خۆیـان – شڤیتر –، ئوری، ئـونتر ڤالـدن – یەکبخەنـەوە و لـە دەسەڵاتی بنەماڵەی – هامیسبۆرگ – ڕزگاری بکەن .

بـەڵام بـە داخـەوە بەشـدارانی سـووێندە کوردیـە مێژووییەکـە، دەبوایـە سەفەرێکی زۆر گرانتر لـە هینەکەی باپیرانی سویسریەکان بکەن. تا بگەنە ئـەو شـووێنەی کـە لێرابـوون سووێندی تێدا بخۆن، لـە بـەر ئـەوەی کـوردە بەژدار بووەکانی کۆبوونەوەکە خاڵی یەکانگیری سنووری ئێراق و تورکیـا و ئێرانیـان بـۆ ئـەم مەبەسـتە هەڵبـژارد، کـە وەکـوو سێکوچـکەی سـنوور دەکەوێتـە سـەر چیای – دەلانپـەر – وە ، کـە ٣٦٠٠ مـەتر لـە سـەر ڕووی دەریاوە بەرزە و لە سەر خاکی کوردو کوردستانە لە کێشووەری ئاسیادا.

نووێنەری کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی لکێندراو بە ئێران – قاسم قادری – ئەنـدامی کۆمیتـەی ناوەنـدی کۆمەڵـەبوو، نووینـەری کـورد لـە باشـووری کوردستانی لکێندراو بە ئێراق – شێخ عوبێدولا – بوو، نووێنـەری کورد لـە باکووری کوردستانی داگیر کراو لە لایەن تورکیا – قازی مـلا وەهـاب – بوو،

بەلاّم بە داخەوە نووێنەری رۆژئاوای کوردستانی لکێندراو بە سووریا بەشداری نەکردبوو بە هۆی ئاکادار نەکردنیان.

١٩٤٢/٩/١٦ بلاّو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری ژیانەوەی کورد لەلایەن میرحاج لە رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاّتی رژێمی شا لە ئێران.

١٩٤٢/٩/١٦ دامەزراندنی رێکخراوی شۆرشگێری لە رۆژهەلاتی کوردستان راگەیاندرا ، بە ناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد– کاژیك – لەشاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان ، ئەویش لەئەنجمی چەند کۆبونەوەیەکدا هاتەدی ، کە کۆبوونەوەکان لە باخی–حاجی داود– لە نزیك چەمی سابلاخ بەستراو دەستەی دامەزرێنەری ئەمانە بوون– حەسەن زەرکردی ، عەبدولرەحمان ، عەبدولڕ قادر مودەرسی ، نەجمەدین تەوحیدی ، محەمەدی نانەوازادە ، عەلی مەحمودی ، محەمەد ئەسحابی و ، چەندین کەسایەتی دیکە لەرووناکبیرانی کورد لە رۆژهەلاّت و لەباشووری کوردستانی لکێندراو بە رژێمی شانشینی ئێراق و داگیر کراو لە لایەن رژێمی شا لە ئێراندا .

١٩٤٢/١١/١٨ هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت هێرشێکی بەرفراوانیان کردە سەر هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا ، کە لە ئەنجام زیاتر لە ٣٠٠,٠٠٠ هەزار سەربازی ئەڵمانی گەمارۆدران لەلایەن هێزەکانی سووپای سۆڤیەت بەسەرکردایەتی مارشاڵ فۆن باولۆ ، و خۆبەدەستەوە دانی بە سووپای سۆڤیەت . لە هەمان کات بەردەوام بوونی هێزەکانی سووپای سۆڤیەت تاکوو رزگار کردنی کۆماری ئۆکرانیا.

ستالينغراد، تشرين الثاني ١٩٤٢: تحت نيران العدوّ المستعرة تقوم الوحدات السوفياتية بمهاجمة المواقع الالمانية. انها أولى الهزائم الكبرى التي مُنِيَ بها الجيش الالماني.

١٩٤٢/١١/٢٢ وولاتـــــی لوبنــــان سـەربەخۆیی خـۆی راگەیانــــد بەدەرچـوونی لـەژێر ئینتیدابی فەرەنسا ، وەك وولاتێکــــی سـەربەخۆی نێوودەوولـــەتی... بـــەناوی کۆمـــاری لوبنـــان ، نـــاوی پایتەختەکەی –بەیروت – ەو ژمارەی دانیشتووانی پایتختەکە ١,٩٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکە ،٣,٦٥٨,٠٠٠ملیۆن کەسە و لەو ژمارەی دانیشتووانە زیاتر لە ٥٠,٠٠٠ هەزار کەس کوردنبە پێی ئاماری ساڵی ٢٠٠٠ . لە وولاتەکەدا .

هەروا رووبەری خاکی لوبنان ١٠,٤٠٠ دە هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕلی دانیشتووانەکەی ، ٩١٨ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا

نژادەکانی .عەرەب ٨٥٪ . ئەرمەن ١٥٪ . لە وولاّتەکەدا .

١٩٤٢/١٢/٢٩ پەیمانی نێوان هەرسیّ بەر پرسانی ئێران و بەریتانیا و سۆڤیەت مۆرکرا ، کە لەلایەن ئێران وەزیری کاروباری ئێران عەلی سوهەیلی و لەلایەن باڵۆیزی بەریتانیا سێر ریدربولاردو لەلایەنِ باڵیۆزی سۆڤیەت سەمیرنۆف واژووکرا.
ئـەم پەیمانـەش بـەناوی – الاتجـاد – بـوو. بەلێنـەدان و بـە پاراسـتنی یەکیەتی خاك و سەروەری و سەربەخۆیی رژێمی شایەتی لـە ئێـران، ئەویش بە گەمارۆدانی بزووتنەوەی رزگاری خوازی گەلانی ئێران، بە تایبـەتی گـەلی کورد لە رۆژهەلاّتی کوردستان.

١٩٤٢/١٢/٣١ کۆچـی دوایـی کەسـایەتی نـاوداری پارێزگـای هـەولێر مـەلا ئەبوبـەکر مـەلا عومەر ناسراو بە – مەلافەندی – لە شاری هەولێر.
شایانی باسە ئەم مرۆڤە لە ساڵی ١٨٦٣ لـەدایك بووە لەشـاری هـەولێر... لـە تەمەنی ٧ ساڵیدا لە مزگەووتی قەلاّی هەولێر دەستی بەخوێندنی قورئان و کتێبی ئایینی کردووەو لە ساڵی ١٨٨٣ خوێندنی مەلایـەتی تـەواوکردووە. باوکی مـەلا عومـەر لـە ساڵی ١٨٩٢ کۆچـی دوایـی دەکات و جێگـەی بـاوکی دەگرێتـەوەو هـەموو کاتـەکانی بـۆ وانـە ووتنـەوە تـەرخان کـردووە. زیـاتر لـە ٣٠٠ فەقێی دەرس داوەو ئیجازەی علمانی بەزیاتر لە ١٠٠ کەس داوە.
ئـەم کەسـایەتیە تـاکوو لـە ژیـان مـابوو هـەولّی خزمـەتکردنی خـەلّکانی کوردسـتانی داوە، بـە تایبـەتی لـە شـاری هـەولێرو دەووروبـەری بـەهۆی بوونی سامان و پارە لە ئاکامی بوونی دەسەلاّتەکەی لە شارەکەدا.

١٩٤٢/١٢/٣١ نووێنـــــەری ٢٦ وولاتـی جیهـان لـە سـەر جـاری گـەردوونی کۆمەڵـەی گـەلان لـە سـەر مـافی مـرۆڤ مۆریـان کـرد... لەسـەر کۆمـەلێك رێکەووتننامـــە کەتیایـدا دان بـەوە نرا کە خەلك – تاك ، گەل ، نەتەوە – مافی چارەی خۆنووسی لەسەر خاکی لەدایك بووی و پێك هاتـەی خـۆی بنـێ و هەیـە... لـە بوارەکـانی سـنووری مێـژووی جـووگرافی خـاك و رامیـاری و نەتـەوەیی وداب و نـەریت و کـەلتوورو زمـان و مێـژوو شارسـتانیەت و شـووێنەواری لـە سـە پارچـەخاکەی کـە بـوونی خـۆی سەلملندووە لە هەموو بوارە جیا جیاکاندا .

١٩٤٣

١٩٤٣/١/٢١ شاری تەرابلسی پایتەختی کۆماری لیبیا ، کەووتە ژێر دەسەلاتی وولاتانی هاوپـەیمانی بـەریتانیاو فەرەنساو ئەمـەریکا ، ئـەویش لـە ئـەنجامی هێرشـی هێزەکـانی سـووپای هەرسـێ وولات بـوو لـە ناوەراسـتی جـەنگی دووەمـی جیهانیدا .

رجال من زمّاري القربة، تابعون للفوج الاسكوتلندي الحادي والخمسين، يقدمون عرض النصر في طرابلس، ويشاهد خلفهم عامود مرتفع، تعلوه ذئبة روما وهي رمز الفاشية.

١٩٤٣/١/٢٣ لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای فەرەنسا و ئەمەریکا لە شاری تەرابلسی پایتەختی لیبیا لەژێر دەسەڵاتی هێزەکانی سووپای بەریتانیا مایەوە تا کۆتایی جەنگ لە جیهاندا .

١٩٤٣/٢/٢٧ بڵاوبوونەوەی نەخۆشی تیفۆئید لەشاری کرماشانی ئێران ، لە ئاکام هەموو نەخۆشخانەکان داخران ، لە پێناو نەگرتنەوەی نەخۆشیەکە لەلایەن دکتۆرو کارمەندانی نەخۆشخانەکان ... ئەمەیە خزمەتی میللەت..!.

١٩٤٣/٣/٣ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – رۆژا نوو – لە شاری بەیروتی پایتەختی لوبنان ، لەلایەن کوردە پەناهەندەکانی تورکیاو سووریا بەهۆی توونـدو تیژی دەسەڵاتی شۆڤینیان ، بەرامبەر بە کوردولە سەر خاکی کوردستان لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٣/٣/٩ لە دایك بوونی زانای گەردووناسی – یووری گاگارین – ی رووسی لە یەکیەتی سۆڤیەت ، کە یەکەم مرۆڤ بوو بەرەو بۆشایی گەردوون هەلکشا بەکەشتی ئاسمانی سەیۆز ئەپۆڵۆ لە بنکەی سەربازی لە کۆماری جۆرجیای سۆڤیەت لە وولاتەکەیدا.

١٩٤٣/٤/٣ تابوورێکی هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق پەلاماری ناوچەی

بارزانیــدا لەباشــووری کوردســتان و لــە گونــدەکان و بەتوونــدی بەرپەرچــی هێرشەکەیان درایەوە لەلایەن چەکدارە شۆرشگێرەکانی کورد لە ناوچەکەدا .

١٩٤٣/٥/٣ بڵاوکردنــەوەی یەکــەم ژمــارەی گۆڤــاری– رۆژی نــوێ– لەلایــەن کامــەران بــەدرخان لــە شــاری بــەیروتی پایتــەختی لوبنــان ، بــە پیتــی لاتینــی و گۆڤارەکەش هەفتانە بوو لە بڵاوکردنەوەیدا .

١٩٤٣/٥/١٣ سەرکردایەتی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان ، بە بەشدار بوونی٢٥ ئەندام لـە چیای– قەلاسارمێ– لە رۆژهـەڵاتی شاری مـەهاباد لـە رۆژهـەڵاتی کوردسـتان پێك هێنرا ، و هەر لەو کات بریاریدا پەیووەندی بەکار بەدەستانی سـۆڤیەت بکـات ، کـە کۆمەلـە یاسـای هەمیـشەیی و پرۆگرامـی رامیـاری و ئـابووری و کۆمەڵایــەتی ســۆڤیەتی لا پەســەندە ، ئــەویش لــە پێنــاو یارمــەتی دان و پشتگیری کردن لە مافە رەواکانی کوردو کوردستان.

١٩٤٣/٥/١٦ لەناوەنــدەکانی جــەنگی دووەمــی جیهــان ، دەســەڵاتی یــەکێتی ســۆڤیەت بەســەرکردایەتی – ســتالین – مەرســوومی حکوومــەتی ســۆڤیەت دەرکــرا بەهەڵووەشــاندنەوەی ئومەمیــەتی کۆمۆنیــستی ، کــە لەلایــەن پارتــە کۆمۆنیـستەکانی جیهـان دامـەزرابوو ، بەسـەرکردایەتی کەسـایەتی نـاودارو دامەزرێنەری کۆماری بوولگاریا دیمیترۆف .

شایانی باسە دیمیترۆف کرێکارێکی چاپ بوو ، ئەویش بەهۆی ئازایەتی و لێهـاتوویی بــووە کەســایەتیەکی جیهــانی و تێکۆشــەرێکی ســەردەمی و دامەزرێنـەری دەووڵـەتێکی سۆسیالیستی لـە بوولگاریـا لـە کێشووەرەکەدا ، ئەم مەرسوومەش لەلایەن لیژنەی جێ بەجێکردنی ئومەمیەتی شیوعی بوولە جیهاندا.

١٩٤٣/٧/١٢ دەست پێکردنـی شـەری زرێپۆشـی هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت و هێــرش کردنــە ســەر ســووپای ئــەڵمانیا لــە بــاکووری شــاری کورســك... بەشــکاندنی گەمارۆدانەکــەی کــە لەلایــەن هێزەکــانی ســووپای ئــەلمانیا بەشــکاندنی هێزەکــانی ســووپای ئــەڵمانیا ، بــە رزگــار کردنــی شــارەکانی کــاراکۆف لــە ٨/٢٣ و سمۆلنــسك لــە ٩/٢٥و کیــف لــە ١١/٦ رزگــار کــران لــە ناوچــەکەدا ... ئیتر بووە هـۆی بـەزینی هێزەکانی سوپای ئەلمانیا بەرامبـەر

هێزەکانی سوپای سۆڤیەت تا سەرکەوتنی بەسەر ئەڵمانیا لەبەری ئەوروپای ڕۆژهەڵاتدا .

سلاح سوفياتي مضاد للدبابات يستهدف أحد مدافع الميدان الالمانية خلال المعركة الطاحنة التي تدور رحاها في قطاع اورلوف (ORLOV) ـ كورسك (KOURSK).

١٩٤٣/٧/١٢ سەرکردەی بزووتنەوەی ڕزگاری کورد مستەفا بارزانی ، دوای ماوەیەك لە دەست بە سەری . بەیارمەتی ئەندامانی سەرکردایەتی پارتی هیوا لەشاری سلێمانی ڕزگار کراو چووە شاری شنۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی داگیر کراو و ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی شا لە ئێران لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٣/٧/٢٨ سەرکردەی کورد مستەفا بارزانی لە ناوچەی شنۆی ڕۆژهەلاتی کوردستان گەراوە ناوچەی بارزان ، دوای ئەوە هەولیدا بە دروستکردنی هێزێکی چەکداریو دەستی کردن بەشۆرش دژی ڕژێمی شانشینی لە ئێراقوبەریتانیا ، بەهۆی پاشگەزبوونەوەیان لە بەڵێنەکانیان بەرامبەر بەمافەکانی کورد لە باشووری کوردستان.

١٩٤٣/٨/١٥ بلاو کردنەوەی گۆڤاری هاوار ، کە کۆرپەیەکی نازداری بەدرخانیەکانە، کەجەلادەت بەدرخان سەرپەرشتی دەرکردو لەماوەی یانزە ساڵ ٥٧ ژمارەی لە شام لێ بەچاپگەیاند ، کە بەنهێنی دەگەیشتە باشووری کوردستانو ڕۆژهەلاتی کوردستانو باکووری کوردستان... کە ٢٣ ژمارەی بەپیتی هیجاو

لاتینی بووەو ٣٤ ژمارەی بەپیتی لاتینی بووە ، كە لە چاپخانەی تەرەقی بەچاپیگەیاندووە ، كە هەمووی لەسەر یەك ٨٠٨ لاپەرە بووەو رۆڵی گرنگی هەبوو لە بەهێز كردن و بەرز كردنەوەی هەستی نەتەوایەتی و نیشتمانی و خەبات لە پێناو كوردو كوردستاندا.

١٩٤٣/٩/٣ شانشینی ئیتالیا راگرتنی شەڕی لەگەڵ هاوپەیمانان راگەیاندو لە هەمان كات شەڕی دژ بە ئەلمانیاو یابان راگەیاند ، كە بووە هۆی سەركەووتنی هاوپەیمان لەجەنگی دووەمی جیهانیدا .

١٩٤٣/٩/٨ هێزەكانی سووپای ئەلمانیای فاشی رۆمای پایتەختی ئیتالیای داگیر كرد لە ناوەراستی جەنگی دووەمی جیهان ، تاكوو رۆژی ٦/٤ ی هەمان ساڵ و دوایی لێی كشاوە رووەو وولأتەكەیدا.

١٩٤٣/٩/١١ كۆمەڵێك لەسەركردە كوردەكان لە رۆژهەلأتی كوردستان ، جگە لە عومەر خان و سەرتیپ ئاغاو تاهر ئاغا – لە باخی ئووستانداری لە پارێزگای ورمێ كۆبوونەوەو ئووستاندار پێی ڕاگەیاندن ، كە لەمەودوا نووێنەرانیان لەگوندەكان لایەن و داوای مۆڵكانەی زەوی لەجووتیاران نەكەن و نابێ چەكدار بێنە ناوشارو مەڕومالأت و قاچاخی پێووەنەكرێت بۆدەرەوەی شارەكە لە هەرێمەكەدا.

١٩٤٣/١٠/٢ راپەرینە مەزنەكەی شانەدەر بەسەركردایەتی مستەفا بارزانی هەڵگیرسا دژی رژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیای داگیركەری كوردو كوردستان.

١٩٤٣/١٠/٩ دەست پێكردنی گفتووگۆ لە نێوان سەركردەی كورد مستەفا بارزانی و سەركردایەتی رژێمی شانشینی لە ئێراق ، لە بارەی چارەسەر كردنی كێشەی كوردو مافە رەواكانی لە باشووری كوردستانی لكێدراو بە ئێراق.

١٩٤٣/١٠/١٢ كۆچی دوایی مەلای گەوورە لە قەزای كۆیسنجق كە ناوی تەواوی مەلا محەمەدی كۆیە و لە ساڵی ١٨٧٦ لەشاری رۆناكبیرانی كۆیەی سەر بەپارێزگای هەولێر لە دایك بووە لە باشووری كوردستاندا.

١٩٤٣/١١/٢٨ گرێدانی كۆنگرەی سێ رۆژە لە تارانی پایتەختی ئێران ، بە ئامادەبوونی سەرۆكی ئەمەریكا – رۆزفلت– و سەرەك وەزیرانی بەریتانیا –چرچل– و سەرۆكی سۆڤیەتی – ستالین– لەو كۆبوونەوە پشتگیری خۆیان بۆ ئێران

راگەیاندو ، ئێرانیش دووپاتی داواکاری سەربەخۆیی ئێرانی لە سەرۆکی ئەمەریکا کردەوەو ستالینیش بەلێنی دا یارمەتی دەسەلاتی شا بدات لەرووی سەربازی‌و ئابووری ، لەو کات لەپێناو گەمارۆ دانی بزووتنەوەی رزگاری کورد بوو لە رۆژهەلاتی کوردستان.

ستالین، رۆزڤێلت، چەرچەل

١٩٤٣/١٢/٦ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – ئەستێرە – لە لایەن جەلادەت عالی بەدرخان لە سووریا.

١٩٤٣/١٢/٢٣ مستەفا بارزانی نامەیەکی ئاراستەی بالوێزی بەریتانیا کرد ، کەتێیدا روونیکردەوە ، کە ئەو لێبووردنە گشتیەی کە لەلایەن رژێمی شانشینی لە ئێراق بۆ بارزانیەکان دەرکراوە ، هەمووی فرتووفێلە لە رامیاریەتی داگیرکەری شانشینی لە ئێراق ، لە سەرخاکی کوردستان بەپشتیووان‌و هەماهەنگی حکوومەتی بەریتانیا.

١٩٤٣/١٢/٢٥ گۆرینی کابینەی سەرەك وەزیرانی شانشینی لە ئێراق ، لەلایەن نوری سەعید . کە لەم کابینەیە وەزیرێکی کورد تیا بەشداریکرد بەناوی– ماجد مستەفا – کە رۆلی سەرەکی هەبوو لەچارەی کێشەی کورد لە باشووری کوردستان .

١٩٤٤

١٩٤٤/١/١ وەزیری کاروباری دەوڵەتی شانشینی لە ئێراق ، کەسایەتی ناوداری کورد ماجد مستەفا سەردانی سەرکردەی بزووتنەوەی رزگاری کورد مستەفا بارزانی کرد ، لە پێناو سەرکەوتنی گفتوگۆیەکانی لەسەر کێشەی کورد...شایانی باسکردنە کە ماجد مستەفا بەشداری لە شۆرشی شێخ مەحمودی حەفیدی کردووە... چەندین هەوڵ و تەقەلای دیکەی داوە ، لەپێناو ئاسانکاریکردنی چارەی کێشەی کورد لە باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراق.

١٩٤٤/١/١٥ لەرێنماییەکانی ئەنجوومەنی وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق بریاری دامەزراندنی ئیدارەی تایبەتی ، بەسەر بەخۆی کوردی دا لەچوار چێووەی سنووری ئێراق ، لە هەرێمی باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراق.

١٩٤٤/١/٢٥ رژێمی شانشینی لە ئێراق بریارێکی راگەیاند ، بەبێ ئەوەی نوری سەعید لەو کاتە بوونی هەبێت ، بەهۆی گەشتەکەی بۆ دەرەوەی ئێراق . کە لە حەوت خال پێك هاتبوون.

١٩٤٤/٢/١٣ کۆچی دوایی نیگارکێشی ئازارەکان– ئێدوارد مۆنگ – لە شاری ئۆسلۆی پایتەختی نەرویژ ، پاش ئەوەی بەرهەمێکی زۆری هونەری لەتابلۆی رۆنی و ئاوی و هێلکاری و هەلکۆلدراو بەجێدەهێلێ... شایانی باسە ئێدوارد کریستیان مۆنگ لەباوکێکی پزیشکی سەربازی لە سالی ١٨٣٦ لەیەکێك لەکێلگەکانی شاری لۆتۆن لەدایك دەبێ و دوای سالێك لەدایك بوونی خێزانەکەی دەگوازنەوە شاری ئۆسلۆ لەوێ جێنشین دەبن لە ولاتەدا .

١٩٤٤/٢/٢٢ سەرکردایەتی رژێمی شانشینی لە ئێراق ، میوانداری مستەفا بارزانی کرد لەگەڵ شاندە یاوەرەکەی ، کە لە ١٢ کەسایەتی کورد پێك هاتبوون . کە یەك لەوانە سەرەك هۆزی هەرکی فەتاح ئاغا بوو، لەو میوانداریە مستەفا بارزانی چاویکەووت بە بالوێزی بەریتانیا ، کە بووە هۆی دەربرینی نارەزایی عەرەبە ناسیۆنالستەکان لە ئێراق و چەندین وولاتانی دیکەی عەرەبیدا.

١٩٤٤/٢/٢٦ لە دوای سەردانەکەی مستەفا بارزانی بۆ شاری بەغدای پایتەختی ئێراق ، بە فەرمی لەگەڵ بالوێزی بەریتانیا کۆبۆوەو باس لەکێشەو مافەکانی کورد

کــرا ، کەســەدا ســاڵە دەچەوســێنرێتەوە لــە هــەردوو لایــەنی نەتــەوەیی و نیشتمانی و جگە لە پشتگوێ خستنی باری ئابووری و ئاوەدان کردنەوە لە باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراق ، هەروا لە گەڵ چەندین کاری دیکە وەك راگواستن و بەعەرەبکردن و هێنانی خێزانی عەرەبە بیانیەکان بۆ ناوچەی هەرێمی کوردستان...؟...!

١٩٤٤/٣/٢٥ وەزارەتـی نـاوخۆی یـەکێتی سـۆڤیەت ٦٠٨ خێزانـی کـوردی گوواستەوە بـۆ ناوچەکانی – تسالکین – کە ژمارەیان زیاتر لە ٣٢٤٥ کەس دەبوو هـەروا بـۆ بۆرچـانلین – قـەرەیازی – کۆمـاری جۆرجیـا، تـەنیا بنەماڵـەکانی بەشـداری و کەم ئەندامی و زیان لێکەووتووی شەڕی گەورەی نیشتیمان و فەرمانبەرانی پـــەروەردە و قوتابیـــانی پـــەیمانگاکان نـــەبێت ، کـــە بەهەموویانـــەوە ٣١ بنەماڵەبوون.

١٩٤٤/٤/١٢ کۆمیسیاری ناوخۆی – وەزیری ناوخۆ– ی کۆماری سۆسیالیستی جۆرجیا کارانادزە – فەرەنادزە – نامەیەك ئاراستەی بیریا . ل . دەنوسیێ :– لـەماوەی ئەم چەند ساڵەی دوواییدا .

هەنـدێ لـە دانیـشتووانی کـوردو ئـازەری کۆمـاری جۆرجیـا ، کـە لـە کـاری کـــەلخۆز دووره پـــەرێز کـــەوتوون و ســـەربەخۆ کاروبـــاری خۆیـــان بـــەجێ هێـشتووەو هاتونەتـە شـاری تەبلیـسی – پایتـەختی جۆرجیـا – و بەمـەیلی خۆیـان لەدەوورووبـەری شـار لـە گەڕەکـەکانی سـابوورتالوو–گـەرما–گـالی – بەرزاییـەکانی لـوٚتکین –مناتۆپـسکی – تۆپیـك و دەوورووبـەری قەبرسـتانی کوتـائیس دایـان کووتـاوەو نیـشتەجێن و بەشـێکی زۆریـان خـەریکی کـاری گشتی و کۆمەڵایەتی بوون .

لـە ترسـا چـوونەتە تەبلیـسی، بۆئـەوەی ڕایـان نـەگوێزن بـۆ سـیبیریا و کازاخستان و ئاسیای ناوەڕاست و شووێنی دیکە لە ناو ووڵاتەکەدا .

مۆلەتۆڤ، بێریا، مالینکۆڤ، ستالین

١٩٤٤/٤/١٤ سەرکردەی کورد مستەفا بارزانی لە نامەیەکیدا ، کە ئاراستەی بالوێزخانەی بەریتانیا لە شاری بەغدای کرد ، لە نامەکەدا لۆمەی دەسەڵاتدارانی ئێراق و بەریتانیای کرد ، لەبارەی جێ بەجێ نەکردنی بەڵێنەکانیان و پرکردنی سەربازگەکان لە باشووری کوردستان بەسەربازو چەك و تەقەمەنی هەمە جۆری ئەوکات لە هەرێمەکەدا.

١٩٤٤/٤/١٥ لە کۆتاییەکانی جەنگی دووەمی جیهان ، تێکۆشەرو خەباتگێری فەرەنسی – شارل دیگۆل – حکوومەتی کاتی فەرەنسای راگەیاندو لە هەمان کات بەریتانیاو ئەمەریکاو یەکیەتی سۆڤیەت دان پێنانی خۆیان بۆ حکوومەتی فەرەنسا راگەیاند... ئەمەش لەدوای رزگار بوونی فەرەنسا بوو لە ژێر داگیرکەری هێزەکانی سووپای ئەڵمانیای هتلەری لەلایەن هێزەکانی سووپای هاوپەیمانانداا.

١٩٤٤/٥/١٨ لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا لە ناوچەکانی قرم کە دانیشتووانەکەی نزیکەی ٣٠٠,٠٠٠ هەزار کەس دەبوون ، کە زمان و رۆشنبیری خۆیان هەبوو ، چوونە ناو نەتەوەکانی دیکەی کە هاوکاری

ئەلمان بوون . سەرۆکی بالای دەسەلاتی یەکیەتی سۆڤیەت ستالین لە بڕیارێکیدا ئەو نەتەوانەی هەڵووەشاندەوەو لە٦/٢٥ی هەمان ساڵ ، لە مەرسومێکیدا کۆماری قرمی بە فەرمی هەڵووەشاندەوەو دانیشتووانەکەی بە سەرکۆمارەکانی دیکە دابەش کرد بەتایبەتی تەتەرەکان.

١٩٤٤/٦/٣ سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق لە سەر خاکی گەلانی ئێراق بە تایبەتی گەلی کورد – نوری سەعید – دەستی لە حکوومەتەکەی کێشاوەو لەهەمان کات حەمدی پاچەچی کابینەی نوێی وەزارەتەکەی دامەزراند ، کە پۆستی هیچ وەزارەتێك نەدرا بەکەسایەتی کورد ماجد مستەفا ، بە هۆی هەلوویستەکانی نەتەوەیی لەبەرگری کردن لە کێشە رەواکانی گەلی کورستان.

١٩٤٤/٦/٣ دامەزراندنی ئەنجوومەنی وەزیران لە ئێراق بەسەرکردایەتی سەرك وەزیرانی ئێراق حەمدی پاچەچی لە دوای کەووتنی حکوومەتی نوری سەعید لە ئێراقدا.

١٩٤٤/٦/٦ سەرکردایەتی وولاتانی هاوپەیمان بڕیاری جێبەجێکردنی کاری هێرش کردنە سەر کەناری هەرێمی نۆرمەندی فەرەنسیاندا ، لە پێناو دەرکردنی هێزەکانی سووپای نازیَ ئەڵمانیا لە فەڕەنسا ، کە ئەم ڕۆژەش ناوزەند بوو بەمێژووی – D-day– لە جیهاندا.

١٩٤٤/٦/٦ سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق نوری سەعید بەفەرمی دەست لەکار کێشانەوەی خۆی لەکابینەی حکومەتەکەی راگەیاند بەهۆی بارودۆخی ئێراق و ناوچەو داواکانی کوردیش پشتگویَ خران لە وولاتەکەدا .

١٩٤٤/٦/٦ هێزەکانی سووپای هاوپەیمانان بەسەرکردایەتی ئەمەریکا پەلاماری ناوچەی نۆرمەندیان دا لە باکووری رۆژئاوای فەرەنسا ، کە بنکەی هێزەکانی فریاکەووتنی سەربازی ئەڵمانیا بوو.

کە ئەمەش بووە خاڵی سەرەکی لە پەلاماردانی ئەوروپا لە لایەن هاوپەیمانان لە دوای داگیر کردنی نۆرمەندی لەلاین هێزەاکانی داگیرکەری ئەلمانیا ، کە ٥٠٠٠ کەشتی جەنگی لێ بەکار دەهات بۆ کاری جەنگی و

رێگە خۆشکەر بوو لەپێناوفروانکردنی سنووری داگیر کردن.

١٩٤٤/٦/١٧ لـــە رێگـــەی راپرســـی گـــەلی ئیـــسلەندە بـــە دامەزرانـــــدنی ئەنجوومـــــەنی پینـــــــک و راگەیانـــــدنی ســـەربەخۆیی بـــە ناوی کۆماری ئیسلەندە لە کێشووەرەکەدا.

کە ناوی پایتەختەکەی –رکیافیل– ەو ژمارەی دانیشتووانەکەی،١٣٠,٠٠٠ هەزار کەسە .

هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی ،٣٩٠,٠٠٠ هـەزار کەسـە . هـەروا رووبـەری خـاکی وولاتەکـەی ، ١٠٣,٠٠٠هـەزار کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٩ نۆ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا

نژادەکانی ، لە رەچەڵەکی نەرویژیە ، لە گەڵ سەڵتیەکان . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٤/٧/٣١ بەپێ ی بڕیاری ژمارە/ ٦٢٧٩ کە ژمارەی ئەو کوردانەی کە دەبوو بە زۆر لە کۆماری جۆجیا ڕابگوێزرێن، ٨٦٩٤ کورد بوون ، هەروا بڕیاریش درا ، کە کوردی کۆمارەکانی دراوسێ لەگەڵ جۆرجیا بگوازرێنەوە لە ناوچەکەدا .
شایانی باسە وەزیری ناوخۆی یەکێتی سۆڤیەت – بێریا– لە ٧/٢٤ ی هەمان ساڵ ، داوای پەسەندکردنی بڕیاری گوواستنەوەی دانیشتووانی ناوچە سنوورنشینەکانی جۆرجیای لەگەڵ تورکیادا کرد ، کە ١٦٧٠٠ بنەماڵەی کوردو تورك و خیمشین بوون ... بیانووش بۆ ئەم کارە باشترکردنی بارودۆخی پاراستنی سنوورەکانی بووە لە نێوانیاندا .
شایانی باسە ستالین ئەم بڕیارە تاوانبارانەی مۆرکرد بە ڕێکەووتن لەگەڵ ڕژێمی تورکیا و ئێران ... هەروەك چۆن ڕژێمی بەعسی لە ئێراق و ڕژێمی تورکیا بڕیاری گوواستنەوەی ٢٠ کم بەدرێژایی سنووری نێوانیان ، خێزانە کوردەکانیان لەسەر سامان و ماڵ و حاڵی خۆیان گوواستەوە بۆ کۆمەڵگا زۆرە ملێیەکانی بە زۆر درووست کراو لە پارێزگای هەولێرو سلێمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٤٤/٧/٣١ لە کەوتنە خوارەوەی فرۆکەی فرۆکەوانی فەرەنسی – ئەنتوان دۆستانت ئیکزوبری – لە سەر شاری – مرسیلیا – ی فەرەنسا و کەوتنە ناو دەریاو بووە هۆی گیان لە دەست دانی لە سەر ناوچەکەدا.
جێگەی روونکردنەوەیە کە ئەم فرۆکەوانە لە هەمانکات نووسەر بووە و دانەری کتێبی – ئەمیرە بچووکەکە – بووە، کە ئەم کتێبە زیاتر لە ٨٠ ملیۆن دانەی لێفرۆشاوە لە وولاتە جیا جیاکانی جیهان. لەو کاتەی کە ئیازبری لە ٧/٣١ لە سەر پشتی فرۆکەکەی بوو، لە پێناو پشکنینی ناوچەکە دەسوورایەوە بەسەر ناوچەی – میرسیلیا – بە دۆزینەوەی رێگەی باش بۆ ئاسان کاری کردنی هێزەکانی سووپای فەرەنسا و هاوپەیمانان دژی هێزەکانی سووپای هیتلەری فاشی لە کۆتاییەکانی جەنگی دووەمی جیهان.
لەو کاتە بوو کە لە سەر ئاسمانی باشووری فەرەنسا لە کاتژمێر ٨/٤٥ ئیکزوبری خۆی و فرۆکەکەی بزربوون و هەتا لە شاشەی رادارەکانی

فرۆکــەوانی بــوونی نــەما و ئــیتر تــاکوو ســاڵی /١٩٩٨، ئــەویش لــە لایــەن راوچــیەکی شــاری میرســیلیا لــە ســەر کــەنارەکانی، ئــەویش بــە دۆزینــەوەی خەناوکەکەی کە لە ژێر دروستکرابوو بە هەلکەنین ناوی خۆیی و خێزانەکەی کۆنــسۆبلۆی لــە ســەر بــوو لــە گــەڵ پاشمــاوەی جـل و بــەرگی ئیکزوبــری سەربازی، هەروا دوای ئەوە پاشماوەی فرۆکەکە لە دەریا دۆزرایەوە. ئینجا زانرا کە ئیکزوبری کەوتۆتە ناو دەریا و گیانی لە دەست داوە لە ناوچەکەدا.

لە گەڵ ئەوەشدا هـۆی کەوتنـە خـوارەوەی فرۆکەکـەی ئیکزوبری لە ئـەنجامی پێکەووتنی مووشەك بووە لە لایەن فرۆکەوانی ئەلمانیا - هۆرست ریبرت - کە لە ساڵی /٢٠٠٨ دانی بە لێدانی فرۆکەکـەی ئیکزوبـری نـاوە، ئـەویش لـە ئـەنجامی نووسـینی کتێبێك لـە سـەر ژیـانی خـۆی و ئـەو دان پێنانـەی بـووە هـۆی هەڵووەشـاندنەوەی ئـەو هـەموو بیروو بـۆ چـوون و پرسـیارانەی کـە لـە دوای وونبـوونی ئیکزوبــری هــاتبووە کایــەوەو جێگــەی ســەر ســورمانی دەسەڵاتداران و رووناکبیران و نووسەران بوو ن لە فەرەنساو جیهان.

هـەروا ئـەم کەسایەتیە نووسـەرو دانـەری چـەندین کتێـب بـووە بـەر لـە کۆچی دوایی بە هۆی ئەم کارەساتە ئەویش :-

زەوی مـرۆڤ /١٩٣٩ - ئـەمیرە بچووکەکە/١٩٤٢- فرۆکـوانی جـەنگ/١٩٤٢ - پۆستەی باشوور/١٩٢٨ - لە گەڵ چەندین نامیلکە و بابەتی دیکەدا

سەرچاوە:- دووبەی رۆشنبیری - ژمارە/٤٠ /٢٠٠٨

١٩٤٤/٩/٣٠ ئاژانسی دەنگ‌وباسی فەرەنسا بارەگای سەرەکی لە پاریسی پایتەخت بوو ، کـە ئـەو دەزگایـە لەسـاڵی١٨٣٥ دامـەزرا بـە نـاوی ئاژانـسی دەنگوباسـی فەرەنسای نێوو دەووڵەتی و رۆڵی گرنگی لەبەهێزکردنی راگەیاندن نواند لە هەموو بوارەکانی راگەیاندن لە وولاتەکەو لە جیهاندا .

١٩٤٤/١١/٤ لەسـەر نـەژادی نەتـەوەیی تـورکی میـسخیتی، بـیرووڕای جیـاواز هەیـە، لەسـەدەی پانزەهەمـدا ، کـە خـاکی میـسخیتی بـە شانـشینی ئاخالتـسیخ ناسـراوە، بەپێی کۆمیتـەی پارێزگای دەوولـەتی یـەکێتی سـۆڤیەت زیـاتر لـە ١٠٠ هەزار کەسیان لە ٢٠٩ گوندی میسخیتیەوە گواستراوەتەوە بۆ ئاسیای

ناوەڕاست ، بەبیانووی پاراستنی سنوورەکانی جۆرجیا لەگەڵ تورکیا ، شـایانی باسە میسخیتیەکان بەشێکن لە نـژادی تـورك و حکوومـەتی جۆرجیاش مـاوەی پـێ نـەدان بگەڕێنـەوە و هەربە ئـاوارەیی لـە کۆمـاری ئۆزباکستان مانەوە.

١٩٤٤/١١/١٥ لە بروسکەی رایاڤ وەزیری پاراستنی کۆماری جۆرجیای سۆسیالیستی بۆ وەزیری پاراستنی یەکێتی سۆڤیەت - بێریا - دەنووسێ سەبارەت بە جێ بـەجێکردنی دەسـتوورەکەی ، کـە تیایـدا هـاتووە :- ئۆپراسـیۆنەکە لـە بەرەبـەیان دەستی پێکردووە بۆ کاتژمێر ١٨ ی ئێوارەی هـەمان ڕۆژ ٢٥٥٩ کەس لەکورد سوواری سێ قافلەی شەمەندەفەر کراون و ئـەوانی دیکـەش کـە ماون خەریکی کۆکردنەوەو ناردنیانین.

١٩٤٤/١١/١٧ لە بەرەبەیان تاکوو کاتژمێر ١٦ ی ئێوارە / ٨١٣٢٤٥ کەس لە کوردو تـورك و خیمـشین بـە ٢٥ قافلـەی شـەمەندەفەر بـەڕێ دەکـرێن لەگـەڵ قافلـەی شـەمەندەفەری ١٠٥١/ دا ، کـە دوو فـالگۆن قەرەجیـشمان نـاردووەو بارودۆخیان سامناك بوو ، کە بێ پێڵاو بێ تفاق و خواردەمەنی و بێ هیچ شتێك بۆ مانەوەو بژێوییان .

شایانی باسە ئەم کارە ئەنجامدراوانە بە ئاگاداری و بەتایبەت ستالین بووە ، بەمۆری ئەو ، ئەو کارانە ئەنجام دراون . هـەروا ئـەم کـاری گوواسـتنەوە لـە ٩ ناوچـەی کۆمـاری جۆرجیـا کۆکراونەتـەوە و بـەپێی ڕاپـۆرتی کۆزینتـسۆن سەرۆکی بەشی ڕاگوێزراوە تایبەتەکانی وەزارەتی ناوخۆی یەکێتی سۆڤیەت ، کـە ٦٠٠٠٧ ئـاژەڵی شـاخدارو ٢٣٧٧٧ گـای مـێ و ١٨٢٠٥ گـای نێـر و ئـاژەڵی شـاخداری بـچووك ٣٧٤٠٤ ، ٣٠٠٤٩ پـەز ، لەناوچـەکانی تاجـارو ١٧٦٦٣ پـەزو باڵـدارو مریـشك و قـاز و ٢٨١٧٠٠٠ وەرگـیراو تۆمـارکرا ، هەروا لەوانە ٨٢٥٢ هەزار تەنی گەنم و ٣٢٢٦ هـەزار تـەنی گـەنمە شـامی یان لێ وەرگـیراوە، کـە ئەمـە هـەمووی سـامان و خاوەنداریـەتی کـورد بوونـە لـە هەرێمەکەدا ...بەڵام کورد ....! ...!

ئـەم کـارەش لـە ١١/٢٨ ی هـەمان سـاڵ ئاراسـتەی سـتالین و مـالینکۆف و مۆلەتۆف کـراوە ، ئەنجامەکەی ڕەزامەندی لەسـەرکردن ، بەپێی ڕاپۆرتەکـە . کـە لەلایـەن وەزیـری نـاوخۆی سـۆڤیەت - بێریـا- بـەرز کرایـەوە ...لەگـەڵ

ئەوەشدا ئەوانەی نێردراونە بۆ کۆماری ئۆزباکستان
ئـەویش لـە ٧ هـەرێم و ٤٣ ناوچـە جێگیرکـراون ، کـە ١٠٨١٣ پیـاو ١٦١٢٧ ئـافرەت ، کـە کـۆی دەکاتـە ٥٣١٦٣ هـەزار کـەس ...هـەروا تـاکوو ١١/٣٠ ی هەمان ساڵ ژمارەی گوواستراوەکان لـە نتورك و خیمشین بەتایبەتی کورد ، دەگاتــە ٩٤٩٥٥ هــەزار کــەس ، ئەمــە لەلایــەك و لەلایــەکی دیکــە بــەپێی ســـەرژمێری وەزارەتـــی نـــاوخۆی یـــەکێتی ســـۆڤیەت ژمـــارەی مـــردووی ڕاگوواســـتراوەکان تـــا مـــانگی ١٩٤٨/٧ دەگاتـــە ١٤٩٨٥ کـــەس ، کـــە ١١/٨ ڕادەکات.

١٩٤٤/١٢/٧ بەدەســـت پێـــشخەری ئەمـــەریکا کـــۆنگرەی شـیکاگۆ گرێـدرا ، لـە پێنـــاو مـــۆرکردنی ڕێکەووتننامـــــەی گوواســــــــتنەوەی فرۆکــــەی مــــەدەنی نێوودەووڵـەتی ، ئـەو ڕێکەووتنـــە دانـــی تـــــــــەواوی بەســــــــەربەخۆیی وولاتـانی جیهـان نـا ،

لـە بـەکارهێنانی ڕێگـای ئاسمـانی وولاتـانی دیکـە ، ئەویش لـەپێناو بـەرەو پێشبردنی فرۆکەوانی نێوودەووڵەتی مەدەنی و بازرگانی لەجیهاندا .

١٩٤٥

١٩٤٥/٢/١٥ کۆمەڵــەی ژیانــەوەی کوردســـتان لــە کارەکــانی هەمەلایــەنی ڕاگەیانــدن و ڕۆشــنبیری و پــەروەردەکردن چــالاکی هــەبوو، بــەڵام دەزگــای دامــەزراوی رامیاری و سـەربازی بۆ بەڕێووە بردنـی وولات و پاراستنی دەستکەووتەکانی نــەبوو ، جگــە لــە چــەککردنی چــەکدارەکانی شــارەوانی مــەهاباددا ، کــە بەهانـدانی دوو سـەرکردەی کۆمەڵـە لەلایـەن خـەڵکی مـەهابادەوە ئـەنجامی دا... پێـداگرتنی کۆمەڵـە لەسـەر دامەزرانـدنی دەووڵـەتی کوردسـتان لـە ڕۆژ

هـەلاّتی کوردستان ، جێگـەی ڕەزامەندی سـۆڤیەت و هاوپـەیمانان نـەبوو ...
چاوەڕوانی کۆتایی شەڕی دووەمی جیهانی دەکرا.

١٩٤٥/٢/٢٠ لـە دوای وەرگرتنـی دەسـەلاّتی کۆمۆنیـستەکان بەسـەرکردایەتی مـاتلیس دکۆرس لە-مەژەر ، هەنگاریا- کە ئەم وولاّتە بەچەندین قۆنـاخی شـەری یـەك لـە دوای یەکدا تێپەڕیـە، کـە بـووە هـۆی ئـەوەی کـە شـەڕ لـەنێوان هێزەکـانی سـووپای مـەژەرو هێزەکـانی سـووپای سـۆڤیەت بووەسـتیٚ و بـەرەو ئـارامی و ئاوەدانکردنەوەو گەشە کردن هەنگاو بنیٚ لەسەر شێوەی یەکیەتی سۆڤیەت لەهەموو بوارە جیاجیاکاندا .

١٩٤٥/٢/١١ پارتی دیموکراتی ئەزەری لە ئێران حکوومەتی کۆماری ئازربایجانی ڕاگەیاند بە سەرکردایەتی جەعفەر بشاوری لە ناوچەکەدا.

١٩٤٥/٢/١٢ بەرپابوونی ڕاپـەرین لـە ڕۆژهـەلاتی کوردسـتانی داگیرکـراوی ژێـر دەسـەلاّتی ڕژێمی شا لە ئێران ، کە یەکگرتووی بەرگری کـورد بـووە هـۆی ڕەتکردنـەوەی تەواوی ڕامیاریەتی داپلۆسین و بە زۆر مل کەچ پێکردن لەلایەن ڕژێمـی فـارس لە ئێران.

١٩٤٥/٢/١٢ سـەرکردەی کـورد مـستەفا بـارزانی ، لیژنـەی ئـازادی پێـك هێنـا . کـە یەکـەم ئامـانجی ئـەو لیژنەیـە ڕزگـار کردنـی باشـووری کوردسـتان بـوو لەڕێگـەی ئاشـتیانەو هەلـسووراندنی کاروبـاری شـۆڕش ، کـە لـەو کاتـەش ئەفـسەرە کوردەکانی ناو پارتی هیٚوا کاریان لە ناو لیٚژنـەی ئـازادی دەکـرد لـە هـەرێمی باشووری کوردستان.

هجوم الحلفاء الغربيين على ألمانيا.

١٩٤٥/٣/١٦ راگەیاندنی کۆچی دوایی نووسەرو رووناکبیرو شاعیری ناوداری ئێراقی و عەرەبی و جیهان – مەعروف رەسافی – لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق و گۆڕەکەی لە گۆڕستانی – ئەعزەمیە – لەتەك هاوڕێی شاعیری – جەمیل

سدقی زەهاوییدا.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە – مەعروف عەبدولغەنی – ناســـراو بـــە مـــەعروف رەسـاق، لـە سـاڵی ١٨٧٥ لەگـەرەکی –قراگـول – لـە شـــاری بەغـــدا چـــاوی بـەجیهان هـەڵهێناوە...لـە نـژاد کـوردن و باوکی لـە عەشـــیرەتی – جـەبارە – بـووە. کـە عەشـیرەتێکی کوردیـەو تـاکوو ئێـستاش پێـــــی دەگووترێـــــت عەشیرەتی جەباری و لە پارێزگای کەرکوك نیشتەجێن.

ئـەم شـاعیرە نـاودارە لایـەنگری شۆرشـی شـێخ مـەحمودی حەفیـد بـووە لـە هەموو بوارەکانیدا دژی هێزەکانی سووپای بەریتانیای داگیرکەر... سەرەتای خووێندنی بەفێربوونی قورئانی پیرۆز بووە بەیارمەتی و پاڵپشتی – فاتمە جاسـم – ی دایکـی، کـە لـە نـژاد عـەرەبی بـەدەوی بـووە. دوای فێربـوونی نووســین و خووێندنـەوە لــە پـۆلی یەکــەمی ســەرەتایی لــە قوتابخانــەی رەشــیدیەی ســەربازی وەرگـیراوەو لـە بـارودۆخێکی نـا لـەبار خووێنـدنی تەواوکردووە، دوای ئەوە دامەزراوە بەمامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی .

دوای ئـەوە بۆتـە مامۆسـتا لـە پـەیمانگا لـە زمـانی عـەرەبی... لـە دوای راگەیانـدنی دەسـتووری عوسمـانی لـە سـاڵی ١٩٠٨ خـاوەنی رۆژنامـەی – ئەقدام – ی تورکی لە ئەستەمبۆڵ بووەو داوای لێکردووە بابەتی بە زمانی عەرەبی بنووسێت . مامۆستا رەسافیش بەرەو شاری ئەستەمبۆڵ چووە بۆ کارکردن لەو رۆژنامەیەدا. دوای ئەوە لە بواری پەروەردەکاری کردووە.

مـەعروف رەسـاڤ لـەدوای مردنـی خـۆی – ١٧ – دانـراوی وەك کـەلتوور جێهێشتووە و بووە بە سەرچاوەیەکی رەسـەنی شـیعرو نووسـین لـەبواری ئەدەبدا لە ئێراق و وولاتانی عەرەبی و جیهان.

١٩٤٥/٣/٢٢ دامەزراندنی کۆمکاری عەرەبی– الجامعة العربیة – لە نێوان شانشینی میسر، شانشینی ئێراق / شانشینی ئوردن ، شانشینی یەمەن، کۆماری لوبنان، شانشینی سووریا، شانشینی سعوودیە لە شاری قاهیرە راگەیاندرا
شایانی باسە کە زیاتر لە ٢٢ دەووڵەتی عەرەبی سەربەخۆی سنووریو دەسەڵاتی هەیە ، بەڵام تاکوو ئێستا نەیان توانیە یەکگرتووی هەلوویستیان هەبێت .
لەگەل ئەوەشدا ئێراقو سووریاو جەزائرو میسرو مەغریبو لوبنانو سوودان ، کە وولاتەکانیان لە چەندین نەتەوەو ئاینی جیاجیا پێك هاتوون، بەتاییەتی ئێراقو سووریا ، کەخاکی باشوورو رۆژئاوای کوردستانی پێوە لکێنراوەو بەو پەری بیروو بۆ چوونو هەلوویستی نامرۆڤانە مامەلە لەگەڵ کوردو خاکی کوردستاندا دەکەن .
ئەویش لە بەعەرەبکردنو راگوواستنو داگیر کردنو هێنانی عەرەبە رەوەندو بەدوی بیابانەکانی سعوودیەو نیشتەجێ کردنیان لە ئێراق ، لەسەر خاکی کوردستان بە تایبەتی لە هۆزە عەرەبەکانی شەمەرو جبوورو عەمدانو لهێبو چەندین هۆزی دیکە... هەروا سووریاو ئێران و تورکیا لە شێوازێکیدیکەدا.... ؟ !

١٩٤٥/٣/٣٠ کۆمەلێك لە رۆشنبیرانو کەسایەتی ناوداری کورد بەلگەنامەیەکی مافەکانی کوردیان ئاراستەی کۆنگرەی سانفرانسیسکۆ کرد ، کە لەدوای تەواو بوونی کتابی باسیلی نیکتین بوو، کە خۆی لەسێ خالی گرنگ گرتبوو ئەویش :–
١– دان نان بە مافی رەوای کورد لەسەر خاکی خۆیدا .
٢– ئەنجامدانی دانیشتنێکی تایبەتی کۆنگرە کە ، لە بارەی کێشەی کورد بێت لە کوردستان .
٣– پێك هێنانی لێژنەیەکی نێوودەووڵەتی ، لەپێناو لێکۆلینەوە لەسەر کێشەو مافەکانی کوردو خاکی کوردستان.

١٩٤٥/٤/٨ بلاوکردنەوەی راگەیاندنی یاسای گشتی لێبووردن لەلایەن رژێمی شانشینی لە ئێراق ، بەلام بەپێی برگەو خالەکانی ئەو یاسایە، ئەو سەربازو پۆلیسو فەرمانبەرانەی نەدەگرتەوە ، کە لە دامو دەزگاکانی میری کارەکانیان بەجێ هێشتبوو بۆ بەشداری کردن لە شۆرشی کورد لە باشووری کوردستاندا .

١٩٤٥/٤/١٤

بـــــەپێی فــــەرمانی وەزاری ژمـــارە /٢٢٠ چـــەندین شـــووێن لــە شارۆچـــکەی عــــەفرین بەشـــووێنەوار ناســـاندران هـــــەروەك نووسـەر دکتـۆر – شــــەوقی شــەعس – لــە پەرتوکەکـــەی بـــەناوی – حەلـــەب مێژووەکـــەی و لایەنــە شووێنەوارەکانی تۆماری قـەزای کرتاخ ، باس لـەوە دەکات ودەتوانرێ بـەم جـۆرە بـاس لـەو شـووێنەوارانە بکرێـت، کــە بەشـووێنەواری سـووری ئەژماردەکرێ .

تاوەری حەیدەر ١– بەشێك لەکەنیسەی – نروعربوا – ٢– سومعە ج س. / ٣– کەنیسەی گەروە ٤/ – کەنیسەی کاتیرداکی – ئەم شووێنانەی – کمار داگیرکەر بۆی هەیە نۆژەن و وەبەرهێنانی تیابکات. ج س ١– کەنیسەی/ ٢– جواسـق /٣– شـووێنەواری قیوربـە/ ٤– قـەڵای کالوتـە/ ٥– فـاخرتین /٦– دەرگەی گەوورە.

هـەروا لـە گـەڵ چـەندین نـاوی دیکـە، کـە تۆمـارکراوە لەلایـەن حکوومـەتی فەرەنـسا لـە سـاڵی ١٩٨١... جگـە لـەوەی کـە وەزارەتـی رۆشـنبیری سـووری هەنـدێك گـردو تەپۆلکـەی وەکـوو گـردو تەپۆلکـەی شـووێنەواری ئـەژمارکرد، کەچـی لـەو تەپۆلکـەو گردانـە فـەرامۆش کـراون وەك شـووێنەواری دێـرین ئەژمارنەکران. کە ئەم تەپۆلکانە لە ناحیەی – جزیریش – ناویان هاتووە، کە بریتین لە تەپۆلکەی – ئیسکان – عەقرەب – جمە – سلور – جاجی – هنۆ – جزیریە – فریریە. قربە. عین. گورکان. ئەمەو وێرای دەیـان گردو تەپۆلکەی

دیکه لە ناحیەو ناوەندین عفرین کە ژمارەیان گەلێك زۆرن.
جێگـەی ئامـاژە پێکردنـە کـە ناوچـەی عفـرین دەکەوێتـە بەشـی رۆژئـاوای کوردستانی لکێنراو بە سووریا. شارێکە جوانی و شووێنەواری تێدایە کە بۆ سـەردەمە جیاجیاکـان دەگەرێتـەوە، ئـەو پارچـە زەویـە بچووکە نیـشتیمانی مـرۆڤ بـووە لـە دێـر زەمانـەوە کـە کـۆنترین مرۆڤـی تیـا ژیـاوە، کـە بـە – هۆموارکتـۆس – ناسـراوە بـەر لـە نزیکـەی ملیۆنێـك سـاڵ پیایـدا تێپـەربووە بەرەو رۆژهەلاتی ئاسیاو لە رۆژئاواش بەرەو ئەوروپا .
لە ناوچەی عەفرین ئەشکەووتی – دودییە- هەیە. لەوێ مرۆڤی- نیاندەرتال – پـێش سـەد هـەزار سـاڵ بـەر لـە ئێـستای تیـا ژیـاوە... هـەروا نزیکـەی چـل هەزار ساڵ پێش ئێستا مرۆڤی ژیریش لەوێدا ژیاوە لەناوچەی – عینـدارا – کە یەکەمین گووند بووە کشتووکاڵیان لێ دامەزراندووە.
هـــەروا داهێنانـــەکانی شارســـتانی وولاتـــی نێـــوان دوو رووبارەکەشـــیان لـەخۆگرتبوو. هـەروا لـەو ناوچـەیەدا چـەندین گـەل و دەووڵـەت هـەبوونـە. وەك لە سەرچاوەکانی مێژوو ناویان هاتووە وەك:-
هۆریـــەکان – میتانیـــەکان –- حـــسیەکان – ئاشـــووریەکان – ئارامیـــەکان – گەلی ئۆرانۆو – میدیاکان –فارس و یۆنانیەکان – رۆم- عەرەکان لەنەتـەوەو دەووڵەتی دیکەشی گەیشتوونەتە ئەم ناوچەیە وەك :-
تورکـەکان – خـاچ پەرسـتەکان – مەگۆلـەکان – ئەمـەو جگـە لەدانیـشتووانە رەسـەنەکە، بەڵام بەداخـەوە بـەهۆی پیـشەی خۆپەرسـتی و بـەر چـاوتەنگی و هەستی شۆڤینی نەتەوەی عەرەب و دەسەلاتە یەك لەدوای یەکەکانی سـووریا لەلایـــەن پـــارتی بەعـــسی لـــە ســـووریا، بـــەردەوام بوونـــە لەشـــێوواندن و رەشـکردنەوەو وێرانکردنـی بـەدەیا شـووێنەوار لـەم بەشـە کوردسـتان و لـە کوردستان.

١٩٤٥/٤/٢٠ دامەزراندنی یەکەم ئەنجوومـەنی ئاشـتی لەلایـەن وولاتـە سـووێند خۆرەکـان ، واتـە ئـەو وولاتانـەی هاوپـەیمانو تـەوەری شـەڕ بـوون لەجـەنگی دووەمـی جیهاندا.

١٩٤٥/٤/٢٥ لە دوای دامەزراندنی ئەنجوومەنی ئاشتی لەلایەن وولاتە سووێند خۆرەکان ، دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی گـشتی نەتـەوە یـەکگرتووەکان راگەیانـدرا لەسـەر

جیهاندا.

١٩٤٥/٤/٣٠ لــە کاتــژمێر ٣,٥ی پــاش نیــــوەڕۆ ، هیتلــــەرو خۆشەویـــستەکەی ئیڤـــان بـراون ، بـە دەسـتی خـۆیـان ،خۆیـان کووشـت ، لـەبارەگا پۆلاییـنەکـەی خـۆی لـەژێر باڵاخانـــــەی بارەگـــــای ڕاوێـــــــژکاران ، دوای خۆکووشـــتنیان پاســـەوان دڵسۆزەکەی تـەرمی هتلـەرو خۆشەوویـــستەکەی لـــە قـۆرتێکی قـوڵ لـە گۆرەپـانی باڵەخانەکە شاردنیەوە ... دوای خۆکووشتنی هتلـەر . یاریدەرەکـەی ، دۆنیز

جێگەی گرتەوەو بڕیاری خۆ بەدەستەوەدانی هێزەکانی سووپاو حکوومەتی فاشی ئەڵمانیای بۆسۆڤیەتو هاوپەیمانان ڕاگەیاند لە وولاتەکەید .

جێگەی باسکردنە کە ئەدلف هتلەر لە ١٨٨٩/٤/٢ لە شاری بوورنوو لە وولاتی نەمسا لە دایك بووە .

کە شارۆچکەیەکی بچووکە لە سەر کەناری زێی ئالان ، کە ئاوەکەی لە ئەلمانیا بەرەوئەو ناوچەیە لە نەمسا دێتە خوارێ .

دوای ماوەیەك لە لە دایك بوونی هتلەر خێزانەکەی مڵیان دەگوازنەوە شاری – لینز – لە نەمسا ، لەو شارە چووە قوتابخانەی سەرەتایی کە قوتابییەکی سەرکەوتوو بوو لە خوێندندا . بەلام دوای ئەوەی چووە قوتابخانەی ناوەندی بەرەو تەمەڵی دچوو لە خوێندن ، ئەمەش بە هۆی حەز نەکردنی لە خوێندن ، بەلکوو حەزی لە بواری هونەری بوو زیاتر ، دوای ئەوە هتلەر لە ساڵی ١٩٠٧ چووە شاری ڤیینا لە پێناو هێنانە دی ئاواتە هونەریەکانی لەو شارەدا .

بەلام ئەو ئاواتانەی نەهاتە دی بە هۆی سەر نەکەووتنی لە تاقیکردنەوەکاندا لە کۆلیژی هونەرە جوانەکان ، . بە هۆی هەژاری و کەم دەرامەتی هتلەر کاتەکانی ژیانی لە ژوورە بچووکەکان و لە گەرەکە هەژارەکان دەبردە سەر و چەندین جار شەوانە لە سەر تەختە دارەکانی ناو باخەکان و شەقامەکان شەوانی ژیانی بەسەر دەبرد . دوای ئەوەی کە پارتی نازی لە ئەڵمانیا لە هەڵبژاردنەکاندا لە ساڵی ١٩٣٢ لە ٤٠٪ دەنگی بە دەست هێنا و بووە گەوورەترین پارت لە ئەڵمانیادا .

دوای ئەوە سەرۆکی ئەڵمانیا – پۆڵ فۆن هایندنیرژ – هتلەری بە راوێژکاری ئەڵمانیا دامەزراند . دوای ئەوەی کە هتلەر پۆستی راوێژکاری گرتە دەست رامیاریەتی تاکرەوی گرتە بەر لە سەر ئەڵمانیا و بەرەو جیهان لە پەیووەندیەکانیدا.

١٩٤٥/٤/٣٠ بڵاوکردنەوەی یەکەم ڕۆژنامەی ئازادی لەلایەن پارتی کۆمۆنستی ئێراق ، دوای ئەوە بوو بە ڕێگەی کوردستان ، کە لەلایەن لێژنەی هەرێمی پارتی کۆمۆنستی ئێراق بڵاو دەکراوە ، دوای ئەوەش لەلایەن پارتی کۆمۆنستی کوردستان لەبڵاو کردنەوەی بەردەوام بوو لە باشووری کوردستان ، سەرەڕای پچرانی ماوە ماوە بەهۆی بارودۆخی ئێراق و کوردستان .

شایانی باسە کە ڕێگەی کوردستان لەڕۆژنامە هەفتەییەکانی هەرێمی کوردستان ڕۆڵی بالآی هەبووەو هەیە لەبەڕۆشنبیر کردن و بەرز کردنەوەی ئاستی نەتەوەیی و نیشتمانی و بەرگریکردن لەمافەکانی گەلی کوردستان ، ئەویش بە دۆزینەوەی چارەی هەموو ئەو گرفتانەی کە هاتوونەو دێنە بەر داهاتووی گەلی کوردستان ، لە هەموو بوارە جیاجیاکانی ڕامیاری و ئابووری و ڕۆشنبیری و کۆمەلآیەتی کەلتوورو داب و نەریت و مێژووو زمان شووێنەوارو شارستانیەت و پەیوەندیە هەمەلایەنەکان لە کوردستاندا .

١٩٤٥/٤/٣٠ لە دوای بەرزکردنەوەی ئالآی چەکووش و داسی درووشمی یەکیەتی سۆڤیەت لە سەر تەلاری دەسەلآتی ئەلمانیای هتلەری- رایخشتاخ- لە بەرلینی پایتەختی ئەلمانیای ئەو کات ، کە هتلەری نازی بەخۆی خۆی کووشت ، لە دوای سەرکەووتنی یەکیەتی سۆڤیەت بەسەر ئەلمانیا ، دوای ئەوە ئەلمانیا دابەش کرا بەدوو ئەلمانیای رۆژهەلآت بە پشتگیری یەکیەتی سۆڤیەت و ، ئەلمانیای رۆژئاوا بە پشتگیری ئەمەریکا تاکوو کۆتایەکانی سالآنی ١٩٨٩ بەیەکگرتنەوەیان.

'هانة الكبرى بحق الكبرياء النازي: جندي روسي يرفع العلم السوفيتي فوق الرايختاغ (REICHTA' المجلس التشريعي الالماني.

١٩٤٥/٥/١ لـه کـارێکی بوێرانـەدا – بفـرۆڤ و، کانتیاریـا – کـە دوو سـەربازی سـووپای سووری سۆڤیەت بوون‌و لە کوردی کۆماری ئازربایجانی سۆڤیەت بوون ، ئـەوان توانیـان ئـاڵای سۆڤیەت لـە سـەر تـەلاری دەسـەڵاتی ناوەنـدی بـاڵای ئەڵمانیای هتلەری رایخشتاخ بەرزکەنەوە لە بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیادا.

١٩٤٥/٥/٢ شـاری بـەرلینی پایتـەختی ئـەڵمانیا لەلایـەن هێزەکـانی سـووپای سـووری سۆڤیەت لە کۆتایی جەنگی دووەمی جیهان داگیرکرا .

ريمس (REIMS) في السابع من أيار ١٩٤٥: الجنرال غودل (JODL) في الوسط، يوقّع استسلام الجيوش الألمانية للحلفاء دون قيد أو شرط.

١٩٤٥/٥/٧ كاتژمێر ٢,٤١ دەقیقەی پاش نیوەڕۆ ئەڵمانیا چەکی خۆ بە دەستەوەدانی لەگەڵ هاوپەیمانان مۆرکرد ، لەلایەن –ڕیمس –بەبێ مەرج لە کاتی کۆبوونەوەی لەگەڵ ژەنەڕاڵ گۆدل ، کە ئەو ڕێکەووتنەش لەناوەندی شەوی هەشتی ئەیار جێبەجێکرا بەمۆرکردنی کۆتایی بە خۆ بە دەستەوەدانی ئەڵمانیا لەبارەگای سەرکردایەتی سۆڤیەت لەشاری کار شورست ، لەنزیك شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا ، بە ئامادە بوونی مۆرکراوان – فیلد مارشال کایتڵ لەلایەن ئەڵمانیا ، بەئامادە بوونی ماریشاڵی سۆڤیەتی جۆکۆف و مارشاڵ جۆتیدیرو ژەنەڕاڵ سیاتزو ژەنەڕاڵ دی لاتردی تاسینی ، لە شارەکەدا .

١٩٤٥/٥/٨ بەرپابوونی قەسابخانەی ستیف ، ئەویش بە ئەنجامادنی لەلایەن هێزەکانی سووپای فەرەنسا ، کە زیاتر لە ٤٥,٠٠٠ هەزار هاووڵاتی لەگەلانی جەزائر شەهید کران ، کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە چەندین ڕێکخراوی نهێنی دابمەزرێن ، لە پێناو بەرپاکردنی شۆرشی جەزائیرو سەرکەووتنی ، لە ئەنجام بووە بەرەی رزگاری نیشتمانی جەزائر لە وولاتەکەدا .

١٩٤٥/٥/٩ کۆتـایی هـاتنی جـەنگی دووەمـی جیهـان ، لـە نێـوان یەکیـەتی سـۆڤیەت و ئـەڵمانیا و هاوپـەیمانان ، بەسـەرکەووتنی هێزەکـانی سـووپای سـووری سۆڤیەت و وولاتانی تەوەری هاوپەیمان لە جیهاندا .
جێگەی ئاماژە پێکردنە کە هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیت لەم رۆژەدا توانی شاری بەرلینی پایتـەختی ئەڵمانیای هتلەری داگیر بکات و ئەو رۆژە کرا بە رۆژی جەژنی سەرکەووتن بە سەر فاشیزم و سەر جەمی چەپرەوانی جیهان . کە هەموو ساڵێك یادی ئەم رۆژە دەکرێتەوە .
لە هەمان کات پێشبرکێەکی زۆر توند لە نێوان هێزەکانی سووپای سۆڤیەت و ئەمـەریکا بـۆ داگیر کردنـی شـاری بـەرلین ، هـەر چـەندە کـەوتنی ئـەڵمانیا کۆتایی تەواوەتی بە جەنگی جیهانی دووەم نەهێنا لە سەر چەندین لایـەن لـە جیهاندا .

١٩٤٥/٥/٢٣ دەست پێکردنی جەنگی هندی چینی بە گۆرینـەوەی پـەلاماردانی یـەکتری لـە رێگـەلی راگەیانـدن و دوایـی ، لـەنێوان هێزەکـانی سـووپای کۆلۆنیـالی فەرەنـسی و شۆرشـگێرانی – ئـەلفیت مینـە– کـە وردە وردە پـەرەی سـەندو بـەرەو شـەری سـەنگەری هـەنگاوینا لـە شـاری هـابفۆنگ لـە دوای سـالێك لەوململانێیەدا.

١٩٤٥/٥/٢٤ لـە ئاهـەنگی سـەرکەووتنی یەکیـەتی سـۆڤیەت بەسـەر ئـەڵمانیا لەجـەنگی دووەمـی جیهـان ، سـتالین پیرۆزبـایی لـە گـەلی رووسـیا کـرد ، نـەك گـەلانی یەکیـەتی سـۆڤیەت ، کـە گـەلی رووسـیای بەئومـەی سـەرکردە دەزانـی لـە یەکیەتی سۆڤیەتدا ، لەگەڵ چەندین بابەتی دیکە لەوتارەکەیدا ، کە ئەمـەش سـەرتایەك بـوو بـۆ دروسـت بـوونی کێـشە لـەنێوان چ دەسـەلاتی کۆمـارە جیاجیاکـان و چ پێـك هاتـەکانی نەتـەوەیی گـەلانی یەکیـەتی سـۆڤیەت لـە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٥/٦/٢٦ مۆرکردنی پەیمانی سانفرانسیسکۆ، لەهەمان کات بەپێی ماددەو برگـەکانی ئەو پەیمانە ، رێکخراوی یونسکۆی سەر بە نەتەوە یکگرتووەکان دامـەزرا ، لـە پێنـاو پەرەپێـدان و گەشـە پێکردنـی بـواری پـەروەردەیی لەجیهانـدا ، بەتایبەتی لە وولاتانی هەژارو تازە پێگەیشتوو لەجیهانی سێیەمدا.

١٩٤٥/٧/١٦ یەکەم تاقی کردنەوەی بۆمبی ئەتۆمی لە بیابانی – نیومەکسیکۆ– ئەنجامدرا

لەلایەن ئەمەریکا ، کە ئەمەش بووە هۆی وەرگیرانی لێکدانەوەی رامیاریەتی جیهان لە گۆرینی هێزی تەرازو لە بواری ئابووری و سەربازی بەهێز ، لە دەستپێکردنی رامیاریەتی جیهانگەری لە هەموو بوارە جیاجیاکان لە جیهاندا.

١٩٤٥/٧/١٩ جێگری راوێژکاری رامیاری مەندووبی سامی بەریتانیا لە پارێزگای هەولێر کابتن جاکسۆن ، راپۆرتێکی بەرز کردەوە لە بارەی باری هەندێ ناوچەی کوردستان ، کە پەیووەندی بەناوچەی بارزان هەبوو لە جمووجۆلی چەکدارانی گوندەکانی ناوچەکەو گرنگی دان بە چاندنی درەختی سێو لە ناوچەی روستێی سەر بەقەزای چۆمان لەباشووری کوردستان.

کە ئەمەش دەبێتە هۆی گرنگی پێدان بە جوولەکەکان لەو ناوچەیەدا، جاکسۆن گوندی رۆستێی دەست نیشان کرد ، بۆ ئەو کارەی کە لەو کات دانیشتووانی گوندی رۆستێ ١٠٠مال بووە ، لەگەڵ ٣٠ مالی جوولەکە،...بەلام مستەفا بارزانی ئەو بیروو بۆچوون ونەخشەیەی رەتکردەوەو دژی وەستا ، ئەویش بە هۆی نیازە خراپەکان و کاردانەوەی لەسەر داهاتووی باشووری کوردستان.

١٩٤٥/٧/٢٣ مستەفا بارزانی کۆبوونەوەی لەگەڵ – ئەلکرندمرید– ئەنجامدا لە بارەی کوردو ناوچە جیاجیاکانی کوردستان ، لە ناوەندەکانی رامیاریەتی نوێی ناوچەو هەرێم و جیهان ، لە دوای جەنگی دووەمی جیهان لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/٨/٢ گرێدانی کۆنگرەی بۆتسدام لە رۆخەکانی شاری بەرلینی ئەلمانیا لە دوای خۆبەدەستەوەدانی ئەلمانیا ، بەهۆی سەرنەکەوتنی ئەلمانیا لەجەنگی دووەمی جیهان.

کە سەرۆکی ئەمەریکی ترومان و سەرۆکی سۆڤیەتی ستالین و سەرۆك وەزیرانی بەریتانیا چرچل بەشداریان لەو کۆنگریەدا کرد ، کە بەکۆنگرەی شێوازی دەسەلاتی ئەلمانیاو دا هاتووی چۆنیەتی دەسەلاتەکەی دیار کرا لەپەیووەندیە نێو دەوولەتیەکاندا .

١٩٤٥/٨/٤ رژێمی ئیمپرتۆریەتی یابان خۆ بەدەستەوەدانی بەجیهان راگەیاند لەسەر پشتی باریجەی – میسوودی– لە کەنداوی تۆکیۆ بەهۆی سەرنەکەوتنی لە جەنگی دووەمی جیهاندا .

١٩٤٥/٨/٥ هێزەکانی سووپاو پۆلیسی رژێمی شانشینی لە ئێراق لەپارێزگای هەولێر لە

باشووری کوردستان ، بە پاڵپشتی هێزەکانی سووپای بەریتانیا هێرشیان کردە سەر ناوچەی بارزان لە باشووری کوردستان و رووبەرووبوونەوەیان لەگەڵ هێزی چەکدارانی ناوچەکەوبەرگری کردن لە ناوچەکە ، لە ئەنجام بووە هۆی توانینی دەست بە سەراگرتنی مەڵبەندەکانی پۆلیس لەمێرگەسۆرو زێبارو بلەو شێروان مەزن داگیر بکەن ، ئەویش بەریسوا کردنی هەڵوویستی رژێمی شانشینی لە ئێراقدا .

١٩٤٥/٨/٦ خەباتی رامیاری ئافرەتانی کورد دەستی پێکرد وەك ئامینەخان کە بەرپرسی ئافرەتانی پارێزگای کەرکوك بوو لە باشووری کوردستان، دوای ئەو حەبسەخانی نەقیب لەپارێزگای سلێمانی لە ١٩٤٦/٤/٢، دوای ئەویش خاتوو مینەخانی هاوسەری پێشەوا قازی محەمەد لەشاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان ، لەگەڵ خەدیج مەجدی ریحان و کوپرای چەند ئافرەتێکی دیکەی ناودارلە کوردستان .

١٩٤٥/٨/٦ دامەزراندنی پارت و گروپ و رێکخراو کۆمەڵەی پیشەیی جەماوەری لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان لەلایەن کەسایەتی و رووناکبیرانی پارێزگاکەدا .

١٩٤٥/٨/٦ یەکەم بۆمبی ئەتۆمی لەشاری هێرۆشیمای یابانی درا لە لایەن هێزەکانی سوپای ئاسمانی ئەمەریکا... کە بووە هۆی گیان لە دەستدانی ٧٣٠,٠٠٠ هەزار هاووڵاتی لە هەموو تەمەنێکی جیاداو زامدار بوونی ١٦٠,٠٠٠

هەزار هاووڵاتی لە ماوەی /٩ چرکەدا، ئەویش بەوێرانکردنی شارەکە زیاتر لـە٨٠٪، کەبەدرەنـدەترین کـارە تیرۆریـستەکانی دەسـەڵات دەژمێردرێـت لـە جیهاندا.

جێگە روونکردنەوەیە کە ئامانجەکانی ئیدارەی ئەمـەریکا هـەر لـە سـەرەتای دامەزراندنیـەوە لـە ١٧٧٥/٧/٤ تـا ئێـستا بـەردەوام بـوون و بـووە لـە خـۆ زاڵکـردن بەسـەر وولأتـانی جیهـان لـە هـەموو بوارەکـان بە تایبـەتی لـە بواری ئـابووری و بازرگـانی و سـەربازی لـە رێگـەی بتـەوکردن و بـە هێزکردنـی رامیاریەتی جیهانگەری ، لە هەمان کات دروستکردن و پێك هێنـانی گـروپ و رێکخـراوی تیرۆرسـتی و یارمەتیـدانی لـە رێگـەی پیـاوانی سـیخووری ئیدارەکەیدا .

ئەویش لە پێناو شێواندن و ئاڵۆز کردن و لە باربردنی ماف و ئەرك و ژیانی گـەلانی لاواز و بـێ توانـای ئـابووری و ریگـە گـرتن لـە دەووڵـەتانی دژ بـە رامیاریەتی خۆی و هاوپەیمانەکانیدا . هەروا کردەوەو کردارەکانی ئەمـەریکا راستگۆن لە جێ بە جێکردنی ئامانجەکانی ئیمپریالیزم ، دژ بە هـەموو بیروو بۆ چوون و هەڵوویستەکانی مرۆڤایـەتی لـە هـەموو بـوارە جیـا جیاکـان ، بـە تایبـەتی لـە بـواری نەتـەوەیی و نیـشتیمانی و نـژادی و زمـان و مێـژوو و کەلتوورو داب و نەریت و شارستانیت ، لە جیهاندا .

هـەروا جگـە لەمـەش لێـدانی ئاشـکرا بـە وێرانکردنـی ناوچـەو گونـد و شارۆچـکەو شـارو وولأت ، کـە نموونـەش :– لێـدانی هـەردوو شـارەکانی هیرۆشیماو ناکازاکی یابانی بوون لـە ١٩٤٥/٨/٦ و ١٩٤٥/٨/٩ ، بە بریـاری سەرۆکی ئەمەریکا – تۆرمـان – و راوێژکارانی ... هـەروا سـەرۆکی ئەمـەریکا – تۆرمان – رەزامەندی لـە سـەر دامەزراندنی بنکـەی ئاسمانی بۆ هێزەکـانی سووپای ئەمەریکا لە – زەهران –دا لە ١٩٤٥/٩/٢٨ ، کە ببێتـە یەکـەم بـوونی سـەربازی ئەمـەریکا لـە دوورگەکـە .هـەروا سیخوورەکانی ئەمـەریکا لـە سـاڵی ١٩٤٦ توانیان دەسـت بـە سـەر ٢٥٠,٠٠٠هـەزار تـەن لـە گـازی – تـایۆن – دا بگرن لە ناوچەی جۆرجیان لـە نەمسا دا . لـە جیـاتی ئـەوەی ئـەو جـۆرە مـادە هەڵووەشـێنێتەوە ، بـەڵام بـە دزی هـەر هـەمووی بـۆ ئەمـەریکا گوواسـتەوە لـە پێناو سوود وەرگرتن لەو مادەدا.

هـەروا بە ئامۆژگـاری و پـشتیووانی ئەمـەریکا لـە سـاڵی ١٩٤٩ شـەرێکی نـاو

خۆیی لە یۆنان هەڵگیرساند ، کە لە ئەنجام بووە هۆی کوژرانی زیاتر لە ١٥٤,٠٠٠ هەزار کەس و زیندانی کردنی زیاتر لە ٤٠,٠٠٠ هەزار کەس و لە سێدارەدانی زیاتر لە ٦٠٠٠ هەزار کەس بە پێی یاسای سەربازیدا .
کە ئەویش بالوێزی ئەمەریکا لە یۆنان – ماکویگ – دانی بەو تاوانە نا ، کە هەموو پێداوویستیەکانی ئەو شەڕە ناو خۆییانەی یۆنان لە لایەن ئەمەریکا ئامادە کرابوون ، ئەویش لە نێوان ساڵەکانی ١٩٤٧ – ١٩٤٩ . هەروا بە ئامۆژگاری و پشتیووانی ئەمەریکا لە ١٩٤٩/٥/٣ لە ڕێگەی موخابەراتی ناوەندی ئەمەریکا کودەتای سەربازی لە سووریا ئەنجام درا بە سەر کردایەتی – حوسێن زەعیم – کە کودەتایەکەش لە بالوێزخانەی ئەمەریکا لە سووریا پیلانی بۆ کێشرابوو لە شاری دیمەشق . هەروا هێزەکانی سووپای ئەمەریکا لە ١٩٥٠/٦/٢٦ پەلاماری کۆماری کۆریای باکووری لە بەرژەوەندی کۆماری کۆریای باشوور . لە کێشووەرەکەدا .
هەروا ئیدارەی ئەمەریکا لە ١٩٥٢/٥/١٠ پشتگیری ژەنەراڵ – باتیستای – دا بە هەڵسانی بە کودەتای سەربازی دژی دەسەڵاتی کۆماری ، دوای وەرگرتنی دەسەڵات ڕژێمێکی دکتاتۆری لە کووبا چەسپاند کە بەستراو بووەوە بە ئەمەریکا ... هەروا بە ئامۆژگاری و پاڵپشتی ئەمەریکاو دوورکەوتنەوەی یەکیەتی سۆڤیەت لە یارمەتی دانی کۆماری کوردستان ، لە ئەنجام هێزەکانی سووپای ئێران توانیان لە ١٩٤٦/١٢/١٧ ئەم ۆکۆمارە لەناو ببەن و پێشەوا قازی محەمەد و هەڤاڵانی دەسگیر بکەن ... هەروا بە ئامۆژگاری ئەمەریکا لە ڕێگەی – کیم ڕوزفلت – مەفید – تیوودور ڕۆزفلت – کودەتایەکی سەربازی لە ١٩٥٣/٨/٩ ئەنجام بدەن بە ناو لە بردنی حکوومەتی – موسەدەق لە ئێران.
هەروا ئیدارەی ئەمەریکا لە ڕگەی موخایەداتی ناوەندی توانی لە ١٩٥٤/٦/٢٧ کودەتایەکی سەرازی لە گواتیمالا ئەنجام بدات ، دوای ئەوە هەڵسا بە بۆردوان کردنی پایتەخت و چەند ناوچەیەکی دەوورووبەری شارەکە بە فڕۆکەی جەنگی سەربازی ئەمەریکا .
هەروا ئەمەریکا توانی لە ١٩٥٨/٧/٢٥ وولاتی لوبنان بە هێزی سووپا داگیر بکات ، لە ڕێگەی – ئیستوولی شەشەم– ی ئەمەریکا بۆ پشتیووانی کردن لە حکوومەتی – کمیل شەمعوون – ئەمەش لە ئاکامی شۆڕشی ١٩٥٨/٧/١٤

بوو لە ئێراق بە رووخاندنی رژێمی شانشینی لە ئێراق و راگەیاندنی رژێمی کۆماری لە ئێراقدا .

١٩٤٥/٨/٧ بە هۆی هێرشی درندانەی هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بە پشتیووانی هێزەکانی سووپای ئاسمانی بەریتانیا بۆ سەر ناوچەی بارزان ، بووە هۆی ئەوەی ، کە مستەفا بارزانی و هەڤاڵەکانی بەرەو رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی شا لە ئێران هەلکشێن لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/٨/٨ لەدوای هێرشەکەی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بۆ سەر ناوچەی بارزان ، فرۆکە جەنگیەکانی سووپای بەریتانیا ناوچەی بارزان و دەووروبەری لەباشووری کوردستان بۆردومان کرد لە ناوچەکەدا .

١٩٤٥/٨/٩ دووەم بۆمبی ئەتۆمی لە شاری ناکازاکی یابانی درا لەلایەن هێزەکانی سووپای ئاسمانی ئەمەریکا... کە بووە هۆی گیان لەدەست دانی ٢٥٠,٠٠٠ دووسەدو پەنجا هەزار هاوولاتی لە هەموو تەمەنێکی جیاواز و زامدار بوونی ١٤٦,٠٠٠ هەزار هاوولاتی لە ماوەی /١٠ چرکەدا ...؟...!.

گەر بلێم رژێمی سەرمایەداری ئیمپریالیزمی ئەمەریکا سەرچاوەو یارمەتی دەرو دامەزرێنەری هەموو جۆرە تیرۆرو تیرۆریستانە لە دوای رژێمە عەرەبە ئیسلامیەکان لەجیهان. واتە جیاوازی لە نێوان ئیمپریالیزمی ئەمەریکاو ئیمپراتۆریەتی ئیسلامی ، نیە تەنیا لەبیروو بۆچوونەبێت لە جیهاندا.

یەکەم :- داگیرکردنی سامان و بەرووبوومی وولاتان بەتایبەتی سامانی نەوت لە جیهاندا.

دووەم :- بەداگیرکردنی خاک و بە عەرەب کردن و راگوواستنی نەتەوەو هێنانی عەرەب بۆ سەر خاکی گەلان ، لە پێناو دەرچوون لەبیابانی عەرەبی ، لە بەر ئەوەی خاکی رەسەنی عەرەب گەرسامانی نەوت نەبێ ، جێگەی ژیانی تیا نیە هەتا بۆ ئاژەل و گیانەوەر لە ناوچەکەیاندا .

١٩٤٥/٨/١٤ به هۆی لێدانی ئەو دوو بۆمبە ئەتۆمیە لە لایەن ئەمەریکا لە دوای جەنگی دووەمی جیهان و خۆبەدەستەوە دانی یابان ، کە دوای ئەوە رووی کردە بواری ئابووری هەمەجۆری تەلنۆلۆژیای سەردەمی لەپەرسەندن و گەشەکردنێکی بێ وێنە لە جیهانی ئێستا ، کە یەکەم وولاتە لە بواری ئابووری و پیشەسازی بازرگانی لەجیهاندا.

١٩٤٥/٨/١٥ دوای رازی بوون و خۆ بەدەستەوەدانی هێزەکانی یابان لە سەر رازیبوونی دەوڵەتە هاوپەیمانەکانی ئەمەریکاو یەکیەتی سۆڤیەتی رێکەوتن لەسەر دابەشکردنی کۆریا بۆ هێڵی/ ٣٨ هێلی/ ٣٨ کە کۆریا ئەم هێڵەی بۆ دانراو باکووری هێلی/٣٨ بەر یەکیەتی سۆڤیەت کەوت و خوارووی هێلی ٣٨ بەر هێزەکانی ئەمەریکا کەوت.

ئەوە بوو ئەم هێڵە بووبە هێڵێکی سیاسی سنووردار، کە هەر یەکە ئیدارەیەکی جیاوازیان پێکهێناو دوو بەشی لێ دروست بوو کە زۆر هەوڵیاندا لەوکاتەی لە ١٩٤٥/٨/١٠ رژێمێکی سیاسی لێدروست بکەن ، بەڵام بێ هودە بوون بە گەیشتنە ئەنجام و کۆریای باکوورلە باکووری هێڵی/ ٣٨ بەیارمەتی ئیدارەی سۆڤیەت رژێمێکی بەناوی کۆریای دیموکراتی

دروست بکات و رایگەیەنێت لە کێشوەرەکەدا.

١٩٤٥/٨/١٦ دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستان لە رۆژهەڵاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی ئێران لە لایەن پێشەوا قازی محەمەد راگەیەندراو، کاردانەوەی کاریگەری کردە سەر بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لەرۆژهەلاتی کوردستان ، کە ئەنجامی بووە هۆی راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد.

١٩٤٥/٨/١٧ وولاتی ئەندۆنیسیا سەربەخۆیی خۆی بەدەرچوونی لە ژێر دەسەڵاتی پۆلەندا راگەیاند ، بەسەرکردایەتی سۆکارتۆو جێگرەکەی محەمەد ، کە بەرەو پەرەپێدان و پەرەسەندن و گەشەکردن هەنگاوینا لە وولاتەکەو بەرەو جیهان بە ناوی – کۆماری ئەندۆنیسیا– لە شاری جاکارتای پایتەختدا . کە ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ٩,٣٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ،٢١٨,٣٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکەی ، ١,٩٠٤,٥٧٠ کیلۆ موتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٢٩٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژاەکانی ، گاووبوون ٤٥٪ . سووداني ١٤٪ . مادووربوون ٧,٥٪ . مالایۆ ٥٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٥/٨/١٨ کۆبوونەوەی لێژنەی نووێنەرانی هاوپەیمانان لە بارەی لێکۆڵینەوەی کارە درندانە نا لەبارەکانی رژێمی فاشی لە ئەڵمانیا... پێشنیاریان کرد بە کۆبوونەوەی وەزیرەکانی دەرەوەی ئەو وولاتانە کە لە شاری مۆسکۆی پایتەختی یەکیەتی سۆڤیەت ، دوای ئەوە لەم رۆژەدا کۆبوونەوەی هەرسێ

وولاٌتــی رووســیا و بــەریتانیاو ئەمــەریکا لــە لەنــدەنی پایتــەختی بــەریتانیا ئەنجامــدرا ، ئــەویش بــە بەدامەزرانـدی دادگـای نێوودەوولٌــەتی لــە پێنــاو داداگاییکرنی تاوانبارانی جەنگ لەجیهاندا . بە دامەزرانمدنی چەندین دادگا لــەو وولاٌتانــەی کــە تاوانــەکانی جــەنگی دژ بــە مرۆڤایــەتی تێدا ئــەنجام دراوە لەجیهاندا.

١٩٤٥/٨/١٩ راگەیاندنی فەرمانی عورفی دژی بزووتنەوەی رزگاری لــە ئێراق وبە تایبەتی کورد ، لەلایەن رژێمی شانشینی لــە ئێراق بەسەرۆکایەتی ژەنەرالی بــەریتانی — دانتــون— کــە ئــەویش دەســتی کــرد بەهێرشــی بــەرفراوان بۆســەر ناوچــە جیاجیاکانی باشووری کوردستان.

١٩٤٥/٨/٢٠ زیاتر لە ٤٠٠ چەکداری شۆرشگێرە کوردەکانی رۆژهــەلاتی کوردسـتان بــەرەو باشووری کوردستان بەرێکەووتن ، لە پێناو یارمەتیدانی هێزە چەکدارەکانی کــوردو بــەرگری کــردن لــە کــوردو کوردســتان ، دژی رژێمــی شانــشینی و هێزەکانی بەریتانیای داگیر کەرو یاوەرەکانی لەهەرێمەکەدا .

١٩٤٥/٩/٢ بەخۆبەدەستەوەدانی ئەلٌمانیای فاشی هتلەری لەجەنگی دووەمی جیهان ، کۆتــایی هــات بەســەرکەووتنی یەکیــەتی ســۆڤیەت و وولاٌتــانی هاوپــەیمان لەهەردوو کێشووەری ئاسیاو ئەوروپادا .

١٩٤٥/٩/٢ وولاٌتــی ڤیتنــام ســـــەربەخۆیی خــۆی راگەیانــد بەســەرکردایەتی قارەمـــــــان و تێکۆشـــــەرو رابــەری ڤێتنــامی — هۆشــی منــە— کەیەکێکـــــە لەســـــەرکردە دیمــوکرتی و نیــشتمانپەروەرەکانی ڤێتنــام و جیهــان. بــە نــاوی — کۆمــاری

ڤێتنام- لە شاری هانۆی پایتەختدا
کە ژمارەی دانیشتووانی شاری هانۆی ٣,٣٨٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکە ، ٧٨,٨٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری وولاتەکە ، ٣٣١,٦٩٩ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکە ، ٥٦٩ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی، ڤێتنامی ٩٥٪ . چینی ٣٪ .ماونگ ، خمیر ، تای . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٥/٩/٤ هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بەپشتیووانی هێزەکانی سووپای بەریتانیا ، پەلاماری ناوچەی هاودینانیان دا لەگەل دەوروووبەری و داگیر یان کردو رووبەرووی پێکدادان بوونەوە لەگەڵ چەکدارانی ناوچەکە ، کە بەتووند ترین پێکدادان دەژمێردرێت لەناوچەکە لەوکات لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/٩/٥ هێزەکانی سووپای سووری یەکیەتی سۆڤیەتی لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهانو سەرکەووتنی، پەلاماری کۆماری بوولگاریای داو داگیری کرد ، بەلام دوای سێ رۆژ بەجێی هێشت بەپێی رێکەووتنی لەگەڵ دەسەلاتی بوولگاریا ، بەپێی بارو دۆخی ئەوکات لەهەرێمەکەدا .

١٩٤٥/٩/١٠ راپەرینەکانی ناوچەی بارزانو دەوروووبەری دەستی پێکرد بە تایبەتی لە ناوچەی مەیدانی- مۆرك - لە باشووری کورستان دژی هێزەکانی سووپای شانشینی لە ئێراق بە پشتیووانی بەریتانیا.

١٩٤٥/٩/١٢ سەر کردەی رووسی - بافرۆف - داوای لە ئەفسەرە رووسەکان کرد لە ئێران بە پێك هێنانی شاندێکی کوردی و رەوانە کردنی بۆ شاری باکۆ لە رۆژهەلاتی کوردستان ، هەروا بەلێنی بەکابتن نمازۆف دا کە ئەفسەرێکی پەیوەندیدار بوو ، لە نێوان کوردو رووس لەسەر داوای پێشەوا قازی

محەمەد . ئەویش بەپێك هێنانی شاندێك لە سەرۆك عەشیرەتەكانی كوردو ڕەوانە كردنیان بۆشاری تەورێزو لە وێووە بۆ باكۆ.

ئەویش لەپێناو گفتووگۆ كردن لەسەر كێشەی كورد ، كە شاندەكە لە ٥٠ كەسایەتی كورد پێك هاتبوون بەسەركردایەتی پێشەوا قازی محەمەد ، بەگەیشتنی شاندەكە با فرۆف ڕایگەیاند ، كەداهاتووی مافی كورد یاری پێ ناكرێ لەكوردستان..؟..!.

١٩٤٥/٩/٢٥ هێزەكانی سووپای ڕژێمی شانشین لە ئێراق بەپشتیووانی فرۆكە جەنگیەكانو بەهاوكاری ٣٠٠ جاشی عەشیرەتی سوورچیو ٥٠٠ لە هۆزی بەرواری لە باشووری كوردستان ، هێرشیان كردە سەر ناوچەی بارزان ، ئەویش بە ناچار بوونی مستەفا بارزانی و شۆرشگێران بەرەو شاخی شیرن هەڵكشێنو بەرگری لەخۆیان بكەن لە ناوچەكەدا .

١٩٤٥/٩/٣٠ سەركەووتنی شۆرشی بارزانی بەسەر هێزەكانی سووپای شانشینی لە ئێراق ، كە بووە هۆی گوواستنەوەی شۆرش بۆ قۆناخێكی دیكە لە كوردستان ، بەرزبوونەوەی هەستی نەتەوەییو نیشتمانی بەتایبەتی لە باشوورو ڕۆژهەڵاتی كوردستاندا .

١٩٤٥/١٠/١١ بەر لە دامەزراندنی پارتی دیموكراتی كوردستان شۆرشی بارزان بەهۆی هێرشی سووپای ڕژێمی ئێراقو بەهاوكاری سەرۆك عەشیرەتە جاشەكان ، بۆمبارانی تووندی ناوچە شاخاویەكانی هەرێمی باشووری كوردستانیان كرد ، لەلایەن فرۆكە جەنگیەكانی ڕژێمی شانشینی لە ئێراقو بەریتانیا ، كە بووە هۆی نسكۆی شۆرشكە ، لەوكات هێزەكانی بارزان خزانە ناوخاكی ڕۆژهەلاتی كوردستانولەلایەن ڕێبەرانی كۆمەڵەی شۆرشەكە پێشوازی گەرمییان لێكرا لە هەرێمەكەدا .

١٩٤٥/١٠/١٦ دامەزراندنی ڕێكخراوی فاو ، كە بە ڕێكخراوی دەستەی نەتەوە یەكگرتوەكان دادەنرێت بۆ خۆراكی كشتووكاڵیەكانو بارەگای سەرەكی ڕێكخراوەكە لە شاری ڕۆمای پایتەختی ئیتالیایە.

١٩٤٥/١٠/٢٣ پێشەوا قازی مەحەمەد سەركردایەتی ژێكاف ، كە خۆیان لە بەرامبەر ئێران بە تەنیا دەبینیەوە و ئامۆژگاریەكانی بافرۆڤیان بەجێگەیاندو بەبێ ئەوەی ،

کە کۆمەڵەی ژێکاف هەڵووەشێننەوە کۆنگرەیان لە مەهاباد گرێداو پارتی دیموکراتی کوردستانیان بەرەو دامەزراند هەنگاوینا لە رۆژهەڵاتی کوردستان.

١٩٤٥/١٠/٢٤ دامەزراندنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان راگەیەندرا بەجێگرتنەوەی کۆمەڵەی گەلان ، لە هەمان کات هەڵووەشاندنەوەی کۆمەڵەی گەلان راگەیەندرا ، بەپێی بارو دۆخی نوێی دوای جەنگی دووەمی جیهان و پەرەسەندن و پێشکەوتنی لە پەیووەندیە نێوو دەووڵەتیەکان لەجیهاندا .

١٩٤٥/١٠/٢٥ گرێدانی کۆنگرەی یەکەمی پارتی دیموکراتی کوردستان لە رۆژهەلاتی کوردستان لە شاری مەهاباد ، کە پێشەوا قازی محەمەد بەسەرۆکی پارت هەلبژێردراو . لە گەڵ ئەندامانی لێژنەی ناوەندی و سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی و چەندین بریاریان دا ، کە گرنگترین بریاری مافی چارەی خۆنووسیی کورد بوو لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا.

١٩٤٥/١٢/٦ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری کوردستان لە رۆژهەڵاتی کوردستان ، کە بەرەو دەنگی دامەزراندنی کۆماری دیموکراتی کوردستان بوو لە شاری مەهاباد بەسەرکردایەتی پێشەوا قازی محەمەد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/١٢/٦ دامەزراندنی هێڵی شەمەندەفەر بۆ یەکەم جار لە شاری کەرکوك لە باشووری کوردستان لە لایەن رژێمی شانشینی لە ئێراق.

جێگـــــــــەی باســـكردنە كـــە هێلـــــــــی شـــەمەندەفەر لـــە نێـــوان شـــاری كەركوك و بەغدای پایتەختی ئێراق، كـە ئـەو هێلـەش كـەركوك و كفـری و كـەلاروو خانـەقین و بغدا بە یـەك دەبەسـتێتەوە. بەڵام هێڵـی شـەمەندفەری ئێستای شاری كەركوك لە سالّی /١٩٨٦ دەستی پێكردوو لـە سالّی /١٩٨٧ دا كەوتە كار كردن. ئەم هێلـە بەستراوتەوە بە تـەواوی سنوورەكانی ئێـراق و سووریا و سعوودیە و ئوردن، كـە پارێزگـاو شـاری كـەركوك بـە تـەواوی بـە شـارەكانی باشـووری ئێـراق دەبەسـتێتەوە، لـە پێنـاو بەرزكردنـەوەی بـاری ئـابووری و بازرگـانی و گوواسـتنەوەی هـەردوو بـواری مـەدەنی و سـەربازی و پێداویستیەكانی لە ئێراق

بـەڵام لـە دوای پرۆسـەی ئـازادی لـە ئێـراق و رووخانـدی رژێمـی بـەعس لـە ئێراق، ئەویش بە هۆی بۆردمانكردنی هێلە ئاسنینیەكان لە لایـەن هێزەكانی سـووپای ئەمـەریكاو هاوپـەیمان بـووە هـۆی وێرانكردنـی ئـەم هێلانـەو لـە پەككەووتنی لە كاركردن لە ئێراق.

سەرەرای ئەوەی كە هێڵی ئاسنی شەمەندەفەر گرنگیەكی كاریگـەری لـە سـەر ئاسانكردنی هتاتووچۆو گوواستنەوەی كـەل و پـەل و كالاكـان و شمكـەكانی بازرگانی و چەندین بواری دیكە دا هەیە، بۆ بتەوكردنی ژێرخانی ئابووری و بازرگانی لەو وولاتەدا ، بە تایبەتی لە كوردستان... كە بریار وایـە هێلـەكانی ئاسـنی نێـوان شـاری كـەركوك و هـەولێر و سلێمانی و دهـۆك و زاخـۆ بـەردی بناخـەیان لـە سـالّی /٢٠٠٩ بۆ دابنـرێ و دەسـت بكـرێ بـە دروسـتكردنی ئـەم هێلە فراوانە لە هـــەرێمی باشووری كوردستان.

سەرچاوە:- لێدوانی بەرێوەبەری هێڵی ئاسنی شاری كەركوك - شاكر محەمەد.

١٩٤٥/١٢/١٥ پێشرەوی ئەنجوومـەنی نەتەوایـەتی ئازربایجـان –جەعفـەری– لـە ئاهـەنگێکی شـکۆدار خـوولی یەکـەمی ئەنجوومەنەکـەی کـردەوەو داوای لـە پێشـەوا قـازی محەمەد کرد ، کە پێنج ئەندامی پارتی بنێرێتە ناو ئەو ئەنجوومەنە نۆبەرەیە لە کۆماری ئازربایجان لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/١٢/١٥ لـە سـەرەتای داگیرکردنـی وولاتـی ژاپـۆن ، واتـە یابـان لەلایـەن هێزەکـانی سووپای ئەمەریکا ، بەبریاری سەرۆکی ئەمەریکاو پەیدا بوونی مەترسیان لە پەیووەنـدی بەهێزی نێوان دەسـەلاتی ژاپـۆن و ئـاینی شـنتۆ... لـە بەر ئـەوە بریاریاندا بە لەناو بردنی ئەو هاوکاریەو دەستیان بەسەر زۆربەی زەویەکانی ئاینی شنتۆ داگرت ، لە پێناو ئاسانکردنی مەرامـەکانیان لـە تـەواوی ژاپـۆن و کار لێنەکردنیان لە ناو کێشووەرەکەو جیهاندا .

١٩٤٥/١٢/١٦ گەورەترین خۆپیشاندان لە رۆژهەلاتی کوردستان لە گۆرەپـانی چوار چرا لـە شـاری مـەهاباد لـە لایـەن گـەلی کوردسـتان ئەنجامـدراو ئـالای کوردسـتان بەرزکرایەوە لە شارەکەدا .

١٩٤٥/١٢/١٦ دووەمـین کۆنفرانـسی وەزیرانـی دەرەوەی وولاتـانی هاوپـەیمان ، لـە شـاری مۆسکۆی پایتـەختی سـۆڤیەت ئـەنجام دراو بەردەوام بـوو تـاکوو ١٢/٢٢ ، کـە کێـشەی ئێـران و چـۆلکردنی هێـزە هاوپەیمانـەکان لـەئێران بـووە تـەوەرێکی سـەرەکی گفتـوو گۆیـان ، کـە وەزیـری دەرەوەی بەریتانیا– بیڤن– مەبەسـتی دەرچوونی سووپای سووری سۆڤیەت بوو لە ئێران.

ئـەویش بـە تایبـەتی لـە رۆژهـەلاتی کوردسـتان ، لەناوەنـدی کۆنفرانـسەکە کۆمۆسیۆنێك لە ئەمەریکاو بەریتانیا و سۆڤیەت دامەزرا ، بۆ رێنمـایی کردنـی حکوومـەتی ئێـران و هانـدانی دەسـەلاتی ناوەنـدی تـاران ، ئـەویش لـە پێنـاو هێوور کردنەوەی بارو دۆخەکە . بەتایبەتی لە رۆژهەلاتی کوردستان .

١٩٤٥/١٢/١٧ دامەزرانـدنی بـانکی نێوودەوولـەتی ، بـۆ کارەکـانی بیناسـازی و ئـاوەدان کردنـەوە ، کـە ئـەو رێکەووتنـە لەلایـەن ٤٤ وولات مـۆرکرا لەشـاری بریتـۆن ، ودزو لـە١٩٤٦/٦/٢٥ دەسـتی بـەکارەکانی کـرد لـە لـە ناوچـەوهەرێمە جیـا جیاکان جیهاندا .

١٩٤٥/١٢/١٧ لـە ئاهـەنگێکی جـەماوەری مـەزن لە لایـەن دانیـشتووانەکە لەشـاری مـەهاباد

ئاڵای کوردستان بەرزکرایەوە ، لەو کاتەش پەیوەندی لەگەڵ حکوومەتی ناوەندی تاران هەرمابوو...بەڵام جمووجۆڵ و بەرز بوونەوەی هەستی نەتەوەیی رۆژ لە دوای رۆژ بەرەو یەکخستن هەنگاوی دەنا، بەتایبەتی لەبواری نەتەوەیی و نیشتمانی بەرەو راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە شاری مهاباددا.

١٩٤٥/١٢/١٩ وەزیری دەرەوەی بەریتانیا – ئەرنست بیڤن و – وەزیری دەرەوەی یەکیەتی سۆڤیەت – میاتسلاف مۆلۆتۆف – لەکاتژمێر ٧,١٠ ی ئێوارە کۆبونەوەیەکیان ئەنجامداو دوای کۆبونەوەکە سەرۆکی یەکیەتی سۆڤیەت – ستالین – پێشووازی لەهەردوو وەزیرکرد...لە رۆژی دوایی بەریتانیا کۆنووسی کۆبونەوەکەی ئاراستەی وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا کردو بەشێوەیەکی فەرمی لە ئەرشیف پارێزراوە... جێگەی ئاماژەیە کە لە کۆنووسەکەدا هاتبوو کە هەردوو شاندی سۆڤیەت و بەریتانیا گفتووگۆیان لەسەر کردبوو ئەویش:-

١- کێشەی نەوتی باکۆو ئێرانی کرد، لەدوایی باسی کێشەکانی تورکیاکرا... کە بیڤن لەستالینی پرسی – چ گرفتێکیان لەگەڵ تورکیا هەیە...؟ ستالین لە وەڵامدا گووتی :- رەنگە بەهەڵە لە زاراوەکە بگەن... بەڵام ئاماژەی بۆ شەڕی دەروونی کردو بیڤن لە وەڵامدا گووتی : ئێمە هاوپەیمانی تورکیاین و دەمانەوێت لەمەسەلکە بگەین... ستالیش بۆی شیکردەوەو گووتی :- لێرەدا دوو مەسەلە لەئارادایە. یەکەم : دەبارەی تەنگە بەرەکان و دووەم : دەربارەی داواکاری لکاندنی هەردوو ناوچەی قارس وئەردەهانی تورکیا و یەکیەتی سۆڤیەت. لە هەمان کات – ئەرنست بیڤن – گووتی :- ووتەی وا لە ئارادایە کە ئێووە دەتانەوێت بنکەیەك لەتەنگەبەرەکان دابمەزرێت.

٢- لەمەدا ستالین لایەنگری لێکرد دەربارەی شارەکانی قارس و ئەردەهان لەباکووری کوردستان، و ستالین گووتی :- تورکیا دەستی بەسەردا گرتووەو دەیەوێت سنوور بگەڕێنێتەوە دۆخی بەر لەرێککەووتنی فارسی و مۆسکۆی ساڵی ١٩٢١. چونکە پێی وایە یەکیەتی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٢١ لاوازبووەو تورکیاش سوودی لەم بارودۆخە

وەرگرتووەو هەردوو ناوچەکەی بەخۆیەوە لکاندەوە، هەروا لە کۆنووسەکەدا هاتووە ستالین دەڵێت : - رێکەووتنامەی - مۆنرۆ - دەربارەی تەنگەبەرەکان مافی ئەوە بە تورکیا دەدات هەر دەمژمێرێك بیەوێت تەنگەبەرەکە دادەخات، ئەمە سەبارەت بە رووسیا زەحمەتی دروست دەکات، چونکە تورکیا دەتوانێت چ کاتێك بیەوێت فشار بخاتە سەر. بۆیە مۆسکۆ داوای ئەوە دەکات هاتووچۆ لەرێگای تەنگەبەرەکە ئازادبێت.

٣- ستالین دووەمین مەسەلەی دیکە دەوروژێنێت ، کە ئەویش ئەوەیە تورکیا دەستی بەسەر خاکێك داگرتووە پێشتر ئەرمەنەکان و جۆرجیەکانی تێدا دەژیان. بۆ راستکردنەوەی ئەو رەوشە - پێویست بەوە دەکات سنوور بۆ ئەو سەردەمە بگەرێتەوە کە لە سەردەمی قەیسەری رووسیادا هەبوو... بەڵام ئاخاوتن لەسەر شەری دژی تورکیا هیچ بنچینەیەکی نیە... بەڵام بەبیروبۆچوونی ستالین مەسەلەکە بە وتووێژکردنی لە نێوان ئەمەریکاو بەریتانیا چارەسەردەبێت.

٤- هەروا بیڤن لە ستالین دەپرسێت بەشێووەیەکی دیاریکراو چیت دەوێت...؟ سەرۆکی سۆڤیەت ستالین لە وەڵامدا دەڵێت : - گەرانەوەی خاکی ئەرمەن و جۆرجیەکان بۆ خاوەنی فەرمی خۆیان وەك ئەو بارودۆخەی بەر لەرێککەووتنامەی ساڵی ١٩٢١ کەو لەهەمان کات بیڤن گوتی :- :ئەو زەویانە بۆ ماوەیەکی درێژ بەدەست رووسیای قەیسەری ناکێشێتەوە... ستالین لەگەڵیدا هاورابوو.

٥- بەڵام پێی گووت ئەرمەن و جۆرجیەکانی بەبەردەوامی لە سەری ژیاون، بیڤن بە پرسیارێکی دیکە کێشەی تەنگەبەرەکان دەوروژێنێتەوەو دەڵێ:- بەتەواوی مۆسکۆ چی دەوێت... ستالین لە وەڵامدا گووتی : - دەیەوێت بنکەیەك بۆ بۆ سۆفیەت تێدابمەزرێت لاپەرەکانی دیکەی بەڵگەنامەکە ئامارژە بۆ ئەوە دەکەن کە ستالین دەستی بە جێ بە جێکردنی پلانەکەی کردبوو، بەڵام بەشێووەیەکی پلەپلەکراو لە رێگای بریاری ئەنجوومەنی سۆڤیەتی باڵا لە ١٩٤٦/١٠/١٩ دەربارەی داواکاری ئەرمەنی لەجیهان، ئەویش بۆ گەرانەوەیان بۆ یەکیەتی سۆڤیەت،

بەمـەرجێك ئـەو ئەرمەنانـەی كـە دەگەرێنـەوە رەگەزنامـەی سـۆڤیەتیان پێبـدرێت... پلانەكـەش ئـەوەی بەدیارخسـت كـە ئـەرمینیای سـۆڤیەت جێی ملیۆنەها ئەرمەن نابێتەوە، كە ئەمەش فاكتـەرێكی فشارە لەسـەر توركیـا بـۆ ئـەوەی بێڵێـت بگەرێتـەوە سـەر خـاكی خۆیـان، كـە لێـی راگوویزراون لـە رۆژهـەڵاتی توركیـا، هـەروا بەڵگەنامـەكان دەڵێن :- كـە سـتالین بەتـەنێ كـاری لەسـەر ئـەوە نـەكرد و هـەموو ئەرمەنـەكانی جیهـانیش بباتـە رووسـیا بـەلكوو بـەخوودی توركیاشـەوە بـۆ سـەر سۆڤیەت.

سەرچاوە: گۆڤاری عەرەبی كوێتی .

١٩٤٥/١٢/١٩ رژێمی كۆماری دووەمـــــی وولاتـی نەمسـا راگەیەنـدرا لـە سەر بنەماكانی دەســـتووریو رێنماییـــەكانی سـاڵی ١٩٢٠دا. بـــە نـــاوی – كۆمـاری نەمسـا – لە شاری – ڤییـەنا – كە ژمارەی دانیشتووانەكەی ، ١,٨٧٠,٠٠٠ ملیۆن كەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەكە، ٨,٦٥٠,٠٠٠ ملیۆن كەسـە . هەروا رووبەری خاكی وولاتەكە ، ٨٣,٨٦٠ هەزار كیلۆ مەتر چوار گۆشـەیە . هەروا چری دانیشتووانەكەی ، ٢٦٧ كەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەكانی ، ئەڵمانی ٩٥٪ . هـەروا هەندێ لـە كروات و سلۆڤینی تیایـە . لـە وولاتەكەدا .

١٩٤٥/١٢/٣١ هێزەكـانی سـووپای ئەمـەریكا لـەخاكی ئێـران كـشانەوە بەتایبـەتی لـە رۆژهــەلاتی كوردســتانی داگیـر كـراوی ژێـر دەسـەلاتی ئێـران ، بـەهۆی لـە بارچوونی باروودۆخ و پەیوەندی لە نێوان نەتەوەی فارسی داگیر كەر لەگەڵ

کوردو سەرهەڵدانی بارو دۆخی نوێ بەپێی پەرەسەندنەکانی دوای جەنگی دووەمی جیهان ، بەرزبوونەوەی رۆڵی یەکیەتی سۆڤیەت لەیارمەتی و پشتگیری کردنی گەلانی چەوساوەو ژێر دەستە، لەوانەش یارمەتیدانی کورد لەرۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٦

١٩٤٦/١/١ هەڵووەشاندنەوەی بریاری تاکرەوی ئیمپراتۆری ژاپۆن بەداماڵینی خواوەندیەکان لەسەر تەواوی ژاپۆن ، دوا ووشە بۆ ئیمپراتۆر بێت لەسەر ووڵاتی یابان ، بەڵام بریاری تەواوی دەسەڵات درا بە دەست پەرلەمان و حکوومەت ، کە ئیمپراتۆر وەك مرۆڤێکی ئاسایی بێت و بەشداری بەرەو پێش بردنی باری هەمەلایەنەی ووڵاتەکەی بدات بەهاوکاری پەرلەمان و حکوومەت لە ووڵاتەکەدا .

١٩٤٦/١/٧ دامەزراندنی ئۆرگانی گۆڤارێکی کوردی لە پێناو بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری — کوردستان— لە شاری مەهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی شا لە ئێراندا . کە زمانحاڵی پارتی دیموکراتی کوردستان بوو بە سەر کردایەتی پێشەوا قازی محەمەد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/١/٧ بەهاوکاری و یارمەتیدانی ئەمەریکاو بەریتانیا رژێمی شاهەنشاهی لە ئێران پەلاماری کۆماری ئازربایجانی داو لە ناوی برد ، لەدوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای سووری یەکیەتی سۆڤیەت لە ناوچەکەدا لە سەر بنەمای بەرژەوەندیەکاندا.

١٩٤٦/١/١٠ یەکەم دانیشتنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ئەنجامدرا بەبەشداری ٥١ ووڵات ، ئەویش بەهەڵبژاردنی سەرۆکی کۆمەڵەی گشتی و گفتووگۆ کردن لە سەر داهاتووی رێکخراوەکەدا لە چارە سەر کردنی کێشە هەڵوواسراوەکان لە جیهاندا .

١٩٤٦/١/١١ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی کوردستان لە شاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان ، لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستان بەرابرایەتی پێشەوا قازی محەمەد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/١/١٩ بەهۆی پشتگیری بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە رۆژهەلاتی کوردستان

لەلایەن دەسـەڵاتی یەکیـەتی سۆڤیەت ، رژێمی شا لـە ئێران سـکاڵا نامەیـەکی نـارەزایی بەرامبـەر هێزەکـانی سـووپای سـۆڤیەت ئاراسـتەی ئەنجوومـەنی ئاسایـشی نێوودەوڵـەتی کـرد ، بەرامبـەر بـەو یارمـەتی دانـەی کـورد لەلایـەن دەسەڵاتی سۆڤیەت.

١٩٤٦/١/٢٢ لەگۆرەپانی چوار چرا لە ناوەراستی شاری مەهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستانی ، کۆماری کوردستان بە سەرکردایەتی پێشەوا قازی محەمەد راگەیەندرا... کە بووە هۆی لێك ترازانی پەیووەندی لە نێوان کوردو دەسەڵاتی فارسی لە ئێران ، ئەویش بەدروست بوونی بارودۆخی نوێ لە ناوچەکەو هەرێمو جیهاندا.
شایانی باسە کە ئەو کات دەسـەڵاتی یەکیـەتی سـۆڤیەت رۆڵـی گرنگـی هـەبوو لـە راگەیانـدنی ئـەو کۆمـارە کوردسـتانیە لەمێـژووی بـوونی بزووتنـەوەی رزگـاریخوازی کـورد ، لـە هـەردوو لایـەنی باشـیو خراپـی لـەداهاتووی کـورد لەوکاتەدا لە کورستان ، بەتایبەتی لە رۆژهەڵاتی کورستان.

١٩٤٦/١/٢٦ سـەر کـردەو رابـەری بزووتنـەوەی رزگـاری کـورد لـە رۆژهـەڵاتی کوردسـتان ، پێشەوا قازی محەمەد پێکهێنـانی حکوومـەتی کوردی راگەیانـد ، کـە خـۆی لـە ١٤ چوارده وەزیر دەگرت ، لـەپێناو هەڵـسووراندنی کاروبـاری حکوومەتایـەتی و دامەزرانـدنی دامو دەزگاکـانی دەسـەڵاتی نـوێی کـوردی لەرۆژهـەڵاتی کوردستاندا.

ئەنجومەنی وەزیرانی کۆماری مهاباد

١٩٤٦/٢/٤ لـە دوای هـەوڵ و مانـدوبوونێکی زۆر ، ئـەویش بـە دامەزرانـدنی یەکیـەتی بزووتنـەوەی شۆرشـگێری ئافرەتـان لەلایـەن ئـافرەتی شۆرشـگێری کـوردی نـاودار خـاتون – حەبسەخانی نـەقیب – لـە شاری سلێمانی لەسـەر ئـەرکی بنەماڵەکەی لە باشووری کوردستان.

١٩٤٦/٢/١١ لە دوای دامەزراندنی یەکەم کابینەی حکوومەتی کۆماری کوردستان لەشاری مـەهاباد لـە رۆژهـەڵاتی کوردسـتان ، بەرابەرایـەتی پێشـەوا قـازی مەحەمـەد سـەرۆکی پـارتی دیمـوکراتی کوردسـتان ، کـە ئـەو کابینەیـە لـە هـەموو کەسایەتیەکانی کورد لە کوردستان پێك هێنرابوو بێجیاوازی هەرێمـەکان لـە کوردستاندا .

١٩٤٦/٢/١٧ کۆمـەڵێك لـە روونـاکبیرو کەسـایەتی کـورد سـکالانامەیەکیان ئاراسـتەی رێکخـراوی نەتـەوە یـەکگرتوەکان کـرد ، بـە زمـانی فەرەنسی لـەبارەی کـورد لەهەموو بوارەکان . بەتایبەتی لە هەردوو بواری گەل و نیشتمان لەباشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق.

١٩٤٦/٢/٢١ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – هەڵاڵە– لە شاری بۆکان لـە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی تورکیا .

١٩٤٦/٣/٢ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەخاکی ئێران و رۆژهـەڵاتی کوردستان کشانەوە ، کە ئەم کارەش بووە هۆی ماوەدان بەهێزەکانی سووپای رژێمی شا لـە ئێران

، لەپێناو پەلاماردانی بزووتنەوەی رزگایخوازی کورد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/٣/٦ رۆژنامـەی کوردسـتان لـە رۆژهـەلاتی کوردسـتان ، لـە سـەر وتارەکەیـدا بـلاوی کردەوە ، کە دەڵێ:-
وولاّتـانی پـەیمانی ئەتلەسـی بروایـان وایـە کـە خزمـەتی گـەلاّنی ژێردەسـتە دەکات لە دوای جەنگی دووەمی جیهان بە سەرکەووتنیان بەسەر فاشیەت....
بـەلاّم دەسـتگیری سـۆڤیەتیان بـۆ ئـەو کێـشەیە پـشتگوێ خـست بەکێـشەی دیمـوکراتی و مـافی گـەلاّنی بـچووك ، وەك بزووتنـەوەی رزگـاریخوازی گـەلی کوردستان.
هـەروا رۆژنامـەی کوردسـتان لـە رۆژهـەلاتی کوردسـتان لـە ژماە /٢٣یـدا بـلاّوی کـردەوە ، کـە ئـەو گـەمارۆ ئابوورییـەی کـە رژێمـی شاهەنـشاهی لـە ئێـران ، خـستوویەتیە سـەر هـەرێمی رۆژهـەلاّتی کوردسـتان و کۆمـاری کوردسـتان لەمەهاباد.
ئەمـــەش وەك بـــەکارهێنانی چـــەکە دژی کـــورد ، لـــە پێنـــاو چـــۆکداادان بـــە بزووتنەوەی رزگایخوازی کورد لە کوردستان ، رامیاریەتی رژێمـی شـا لـەپێناو دوورخستنەوەی گەلی کوردو دژی کوردە لەو هەرێمە هـەموو بوارەکـان لـە سـەر خاکی داگیر کراوی لە لایەن شا لە ئێراندا.

١٩٤٦/٣/٢١ بەبۆنەی جەژنی نەورۆزی سەری ساڵی کوردی ئاهـەنگێکی گـەوورە لـە شـاری بەغدای پایتەختی ئێراق سازدرا لە باخچەی هۆڵی شانشین فەیسەل‌و- هـۆڵی گـەڵ- کـە لـەو ئاهەنگـە چـەندین ووتـار خووێندرایـەوە بـەم بۆنەیـە لـە لایـەن ئاهەنگێران لە شارەکەدا . هەروا لـە گوند و شارۆچکە و شـارەکانی باشـووری کوردستانیش بە هەمان شێووە ئاهەنگ گێردا لە لایەن گەلی کوردستان .

١٩٤٦/٣/٢١ یەکـەم ژمـارەی گۆڤـاری – هەلاّڵـە – لـە شـاری بۆکـان بلاّوکرایـەوە... بـەپێی ئامانجـەکانی کۆمـاری کوردسـتان... گۆڤـاری هەلاّڵـە کـە گۆڤـارێکی ئـەدەبی رامیـاری بـوو بەسـەر نووسـەری ناسـراوی کـورد – حەسـەن قزلـچی – و بەیارمەتی – هەژار موکری – و – عەباس حەقیقی – و – هێمن موکری شـاعیر بـوو ... کـە تـوانی بـەپێی بـاری ئـەوکاتی رامیـاری رۆلـی خـۆی لـە بـواری

ڕۆژنامەوانی و ڕۆشنبیری و زمان و مێژوو داب و نەریتی کوردستان ببینیّ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

سەرچاوە :گۆڤاری – خاك – ژمارە:١٣٠.

١٩٤٦/٣/٢١ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری هاواری نیشتمان لەشاری مەهاباد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

١٩٤٦/٣/٢٣ هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت بڕیاری کشانەوەی لەخاکی ئێران دا ، بەتایبەتی لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ڕاگەیاند ، کە لە ماوەی ٤٥ ڕۆژدا بێت لە هەمان کات ، بە هۆی ڕێکەووتنان ئەویش بە دامەزراندنی کۆمپانیای نەوتی تێکەڵاوی سۆڤیەتی ئێرانی ، کە ئەمەش هۆکارێکی سەرەکی بوو لەپێناو رووخاندنی کۆماری کوردستان لە شاری مەهابادو چۆڵ کردنی گۆڕەپانی رامیاریو بە یارمەتی دانی هێزەکانی سووپای شا لە ئێران.

١٩٤٦/٣/٢٥ سەرەك وەزیرانی ئێراق – تۆفیق ئەلسوویدی– لە شاری قاهرەی پایتەختی میسر ، لە ووتارێکیدا لە خوولی کۆبوونەوەی کۆمکاری عەرەبی، ئەوەی ڕاگەیاند، کە لە ئێراق کێشەی نەتەوایەتی نیە ...بەلام گەوورەترینو ئاڵۆزترین کێشەیە لە کیشووەری ئاسیا ، کێشەی کوردو خاکی کوردستانە . لەناو چوار دەووڵەتی شۆڤینی دژ بەیەکتری کە تورك وفارسو عەرەبن لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٦/٣/٢٦ لە ئەنجامی گفتووگۆی بەردەوام بە پاراستنی بەرژەوەندی تایبەتی ئابووریو بازرگانی و سەربازیو رامیاری ، لە نێوان بەرپرسانی رژێمی شا لە ئێرانو بەرپرسی باڵای یەکیەتی سۆڤیەت گرۆمیکۆ بڵاوی کردەوە ، بە کشانەوەی هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت لەخاکی ئێراندا ، لە ماوەی پێنج تا

شەش هەفتە لەکاتی بڵاوکردنەوەی ڕێکەووتنەکەیان لەناوچەو هەرێمەکاندا.

مۆڵەتۆڤ، محەمەد ڕەزا شا، ستالین، ساعید

١٩٤٦/٤/١ لە ئەنجامی لێك کشانی دەریا گوومەلەرزەی زەوی لەناوچەی تسۆنامی لەدوورگەی وبسان رویدا ، کە بووە هۆی گیان لەدەست دانی ١٦٥ هاووڵاتی، کە بەرزی شەپۆلەکانی ئاو کە گەیشتە ٣٥ مەتر زیاتر لە ناوچەی گوومەلەرزەکەدا.

١٩٤٦/٤/١ لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای فەرەنساو دام و دەزگانی و هەڵگرتنی باری ئینتداب لە سەر سووریا ، ئەویش توانی سەر بە خۆیی خۆی ڕاگەیەنێ وەك دەووڵەتێکی سەربەخۆ لە هەرێم و ناوچەو جیهان .

ئەویش لە شاری دیمەشقی پایتەخت ، کە ژمارەی دانیشتووانەکەی ۱۷۸۰۰۰۰ ملیۆن کەسە بە پێی ئاماری ۲۰۰۳ . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ۱۵,۷۸۰,۰۰۰ ملیۆن کەسە . کە لەو ژارەیە ژمارەی دانیشتووانی کورد ۲,۷۵۰,۰۰۰ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکە ۱۵۸,۱۸۰ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . و لەو رووبەرە ۱۷,۰۰۰ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەی خاکی کوردستانە بە پێی پەیمانی لۆزانی ۱۹۲۳/۷/۲٤ لە لایەن هاوپەیمانان پێی لکێندراوە . هەروا نژادەکانی ، عەرەب ۸۲٪ . کورد ۱۲,٥٪. رەگەزەکانی دیکە ٥,٥٪ . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ۲۲۱ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا لە وولاتەکەدا .

۱۹٤٦/٤/٤ پارتی رزگای کورد لە باشووری کوردستان ، راگەیاندنێکی دژی ووتارەکەی سەرەك وەزیرانی ئێراق تۆفیق ئەلسوویدی لە کۆبوونەوەی کۆمکاری عەرەبی لە سەر کێشە کورد بلاوکردەوە ، کە دژی کورد و داهاتووی کێشەکان بوو لە کوردستاندا

۱۹٤٦/٤/٤ رۆژنامەی تایمزی بەریتانی بابەتێکی بلاو کردەوە ، کە تیایدا هاتووە – رووسیا ۲۰ دەبابەو کۆمەلێك لەچەكو تەقەمەنی بۆ حکوومەتی کوردستان لەشاری مەهاباد رەوانە کردووە ، لەهەمان کات پیلانێکی رووسی ئامادەیە لە دەست تێووەردانو تێکدانی باری تورکیاو ئێرانو ئێراق ، بەبەکارهێنانی کورد لە پێناو نیازەکانی خۆی لەناوچەکەدا ، کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە هەردوو حکوومەتی تورکیاو ئێران هەلسن بە گەورەکردنو ئالۆزکردنو قوول کردنەوەی بارو دۆخەکە ، لە نێوان بزووتنەوەی کوردو وولاتانی داگیرکەری کوردستان لە لایەن هاوپەیمان.

۱۹٤٦/٤/۱۸ لە دوای دامەزراندنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لەجێگەی کۆمەلەی گەلان ... هەروا لە بریاری بلاوکراوەی نەتەوە یەکگرتووەکان لەمادەی /۱٦ی بریارەکە دا هاتبوو ، کە رژێمی شانشینی لە ئێراق دەبێ دەستگیر بێت بەبنەمای برگەکانو سەرپێچی یاسای ناوخۆیی نەکاتو گۆرنکاریشی لێنەکات ، تەنیا لەدوای رێکەووتنی ئێراقو نەتەوە یەکگرتووەکان.

۱۹٤٦/٤/۲۳ مۆرکردنی رێکەووتننامەی دۆستایەتیو هاوکاری لە نێوان کۆماری کوردستان لە مەهابادو کۆماری ئازربایجان ، ئەویش لە ژێر چاودێری

ڕووسەكان بۆ ماوەی ٢٠ ساڵ ، كە هەردوو لا لـە سـەر ئـەم خاڵانـە ڕێككـەووتن ئەویش:-
ئالووگۆڕی نووێنـەری ڕامیاری لـە نێوانیان و، دانانی خاوەن كاری كورد لـەو شووێنانەی كە كوردی تێدا زیاترە ،... هەروا لەو شووێنانەی كە ئازەری تێدا زیاترە- مۆركردنی ڕێكەووتننامەی بازرگانی - یارمەتیدانی یەكتری لە بواری سەربازی - دەست پێكردنی گفتووگۆ لەگەل دەسەلاتی ئێران و چەندین كاری هاوبەشی دیكە لە ناوچەكەدا .

١٩٤٦/٤/٢٤ هێزە چەكدارە بارزانیەكانی ناو كۆماری كوردستان لـە نزیك شاری سـەقز لـە ڕۆژهەلاتی كوردستان ، هێزی سووپای ڕژێمی ئێرانیان گەمارۆدا لە گوندی - قاراوا- لـە ناوچەكە ، كە ژمارەیـان ٨٠٠ سـەرباز دەبوو، لە ئەنجامی شـەڕی نێوانیـان ١٢ سـەربازی ئێرانـی كـووژران و زامـدار كردنـی ١٧ســەربازو بـەدیلگرتنی ٢٠٠ سـەرباز، دوای تـەواو بـوونی شـەڕەكە ، هێـزە چـەكدارە بارزانیەكان پاشەكشەیان كرد لەناوچەكەدا.

١٩٤٦/٤/٢٩ هەلگیرسـانی شـەڕ لـە نێـوان هێـزی سـووپای شـا لـە ئێـران وهێـزی كـورد ، بـە نـاوی شـەڕی -تـاران- لەناوچـەی سـەقزی ڕۆژهـەلاتی كوردسـتان دژی هێزەكانی سووپای ڕژێمی شا لە ئێران.

١٩٤٦/٥/٣ سەر لەشكری هێزەكانی سووپای ئێران - ڕازم ئارا - شـەڕی لەگـەڵ كوردو ئازەریـەكان وەسـتاند ، كـە لـەو كاتـە هێـزی چـەكداری كوردسـتان لـەو پـەڕی خـۆراگری بـوون بـۆ شـالاو بردنـە سـەر دووژمنـانی كـوردو كوردسـتان لـە هەرێمەكەدا .

١٩٤٦/٥/٩ هێزەكانی سووپای سووری سۆڤیەت ، بەپێی ڕێكەووتنیان لە گەڵ ڕژێمی شا لـە ئێـران ، لـەخاكی ئێـران و ڕۆژهـەلاتی كوردسـتان كـشانەوە، دوای ئـەوە پەرلـەمانی ئێـران پاشـگەز بـووە فـەرمانی شـا كـە دانـی نـەنا بـە ئیمتیـازی كۆمپانیای نەوت ، نە كۆمپانیای هاوبەشی نەوتی نێوان یەكیـەتی سـۆڤیەت و ڕژێمی ئێران.

١٩٤٦/٥/١٠ كردنەوەی وێستگەی ڕادیۆی دەنگی كۆماری كوردستان لە شـاری مـەهاباد لـە ڕۆژهـەلاتی كوردسـتان ، كـە زمانحـالی پـارتی دیمـوكراتی كوردسـتان و حكوومـەتی كۆمـاری كوردسـتان بـوو لەشـاری مـەهاباد بـە پەخـشكردن لـە هەرێمەكەدا .

١٩٤٦/٥/١٢ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی- هاواری کوردستان- لەشاری مەهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستان.

١٩٤٦/٥/١٥ هەڵگیرسانی شەڕێکی گەورەی -مل قەرەنی یان مامە شاهە- لە نێوان هێزە چەکدارەکانی بارزانی و هێزەکانی سوپای رژێمی ئێران لەسەردەمی حکوومەتی دیموکراتی کوردستان لەڕۆژهەڵاتی کوردستان ، لەئاکامدا هێزە چەکدارەکانی کورد سەرکەووتنیان بەدەستهد هێنا لە ناوچەکەدا .

١٩٤٦/٥/٣١ سەر کردەی کورد مستەفا بارزانی وەك ژەنەرال لەئەرکانی هێزەکانی سوپای کۆماری کوردستان وەرگیرا ، لەلایەن پێشەوا قازی محەمەد لەشاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان .

١٩٤٦/٦/١ سەرکردەو کەسایەتی ناوداری کورد - باباعەلی شێخ مەحمود - پۆستی وەزارەتی ئابووری لە حکوومەتی شانشینی لە ئێراق گرتە دەست لە وولاتەکەدا .

١٩٤٦/٦/١٢ نووێنەری حکوومەتی ناوەندی رژێمی شا لە ئێران موزەفەر فەیروز لە دوای ئامۆژگاری سۆڤیەت بۆ پارتی توودەی ئێران ، ئەویش بەیارمەتی دانی سەرکردەی هێزەکانی سووپا لەگەڵ حکوومەتی ئازربایجان بە نووێنەرەکەی -جەعفەری بشاور - پەیمانی چارەسەری کێشەی ئازربایجانیدا ، بە چارەسەرێکی ئاشتیانە و بەدامەزراندنی دکتۆر چاوید لە پارتی ئازربایجان بەپارێزگای ئازربایجان دامەزراند ، و پارتی توودە چووە ناو ئەو حکوومەتە لە هەرێمەکەدا لە ناو سنووری ئێراندا.

١٩٤٦/٦/١٥ هێزەکانی سووپای رژێمی شا لە ئێران لەناوچەی سەقز لە هەرێمە رۆژهەڵاتی کوردستان ، توانی چەند گردۆلکەیەك داگیر بکات لەئەنجامی شەڕێکی سەخت لە نێوان هێزەکانی سووپای ئێران و هێزەکانی سووپای کۆماری کوردستان.

١٩٤٦/٦/١٥ لە دوای بڵاوکردنەوەی پرۆگرامی کۆمۆسیۆنەکە ، لە رادیۆی - بی بی سی- پارتی توودەی ئێران - واتە پارتی کۆمۆنیست - هێرشێکی توندی دەست پێکرد ، کە دژی کۆمۆسیۆنەکەو تەواوی پێشنیارەکانی وەستاو لەبەیاننامەیەك لەرۆژنامەی - مەرد- ی زمان حالی پارتی توودە بڵاوکرایەوە

لە ئێران.

١٩٤٦/٦/٢٨ هێـــزە هاوبەشـــەکانی ئـــەمنی رژێمـــی شانـــشینی لـــە ئێـــراق تـــوانی خۆپیـــشاندانەکەی گـــەلانی ئێـــراق دامرکێنێتـــەوە ، کـــە ئـــەو خۆپیـــشاندانە لـەپێناوی دیموکراتیـەت و مـافی مـرۆڤ بـوو لـە ئێـراق بەگـشتی و لەکوردسـتان بەتایبەتی لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/٦/٢٩ پـارتی تـوودەی ئێـران بەرەیـەکی بـەناوی – جبهە موتلفە احزاب ازادیخواز – دامەزراند ، کە کارێکی دوو لایەنەو زیانی خۆی هەبوو لەم کارەیدا .

یەکەمیان :- پارتی توودە بێ ئەوەی هیچ مافێکی نەتـەوەیی بۆ نەتـەوە غیرە فارسەکان دابنێ.

دووەمیان:- بەتایبەتی کوردو ئازەر لـەئێران بسەلمێنێ کە هـەولی راکێشانی پارتی دیموکراتی کوردستان بدات لە رۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٦/٧/٤ وولاتـــی فلـــپین ســـەربەخۆی خـــۆی راگەیانـــد بـــەپێی رێکەووتن و مۆلـەت پێـدانی لـە لایـەن کۆنگرێـــــــــسی ئەمـــــــــەریکا لەهەرێمەکـــــــــە. ئەویش بە نـاوی – کۆماری فلپین – لە شاری مـانێلای پایتـەخت ، کـە ژمـارەی دانیشتووانەکەی ١,٧٥٠,٠٠٠ملیـۆن کەسە .

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ٦٨,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هـەروا ڕووبەری خاکی وولاتەکەی ٣٠٠,٠٠٠ هەزار کیلۆمەتر چوار گۆشەیە . هـەروا چـڕی دانیـشتووانەکەی ، ٥٩٤ کـەس لـە یـەك میـل چـوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، زیـاتر لـە ٥٠ کۆمەلـەی نـەژادی تیایـە سـەرەڕای ئـەوەی کـە ٪٩٥

دانیـشتووانی ناوەند دەکرێن بە فلیپینـی کە ئەویش کۆمەڵگایـەکی نـەژادی هندی پۆلیسیە . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٦/٧/٦ سەرۆکی ئەمەریکا جۆرج بۆش لـە دایـك بـووە.. خوێنـدنی زانکۆی لـە سالی ١٩٦٨ تـەواو کـرد ، دوای ئـەوە پەیوەنـدی کـرد بەپاسـەوانی ئاسمـانی نیـشتمانی لەوویلایـەتی تکـساس لەبنکـەی ئیلیفتـۆن لینـال... بەشـداری لـەپێك هێنـانو سـەرۆکایەتی کۆمپانیـای بـۆش کـردووە لەتووێژینـەوەی نـەوتو غـاز بۆمـاوەی ١١ سـاڵ.. لەبنەماڵـەی برسـکووت بۆشـە، کـاری لـە ئەنجوومـەنی پیرانـی فیـدراڵی کردیـە لـەنێوان سـاڵەکانی ١٩٥٢-١٩٦٣.. بـەردەوام بـووە لەکارەکان تاکوو وەرگرتنی پۆستی سەرۆکی ئەمەریکا لە ١٩٨٩ بۆ ماوە دوو خوول لەدەسەلات لە سەر وویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا .

١٩٤٦/٧/١٢ بـەرپابوونی راپەرینـە مەزنـە ناودارەکـەی – گاوربـاخی– لـە پارێزگـای کـەرکوك لـە باشووری کوردستان ، لەلایـەن کرێـارانی کۆمپانیـای نـەوتی باکوور لە ئێراق ، واتە لەباشووری کوردستان ، کـە کاردانـەوەی

کاریگـەری باشـی کـردە سـەر جوولانـەوەی رزگـاری گـەلی کوردسـتان دژی رژێمی شانشینی لە ئێراق.

١٩٤٦/٨/١٢ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامـەی –چەمچەماڵ– لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٤٦/٨/١٦ لە بریارێکی کوردانە دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستان لە هەرێمی باشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق .

لەلایەن چەندین کەسایەتی نیشتمان پەروەرو رووناکبیری کورد راگەیەندرا ، بەسەرکردایەتی مەلا مستەفا بارزانی لە هەرێمەکەدا.

١٩٤٦/٩/٨ لـە ئـەنجامی راپرسـی گـەلانی بوولگاریـا بـە هەلووەشـاندنەوەی رژێمـی شانـشینیو راگەیانـدنی رژێمـی کۆمـاری مللـی بوولگاریـاو دوای ئـەوە کۆمۆنستەکان دەسەلاتیان گرتـە دەست لـە وولاتەکە بەپشتیوانی یەکیەتی سۆڤیەت لە کێشووەرەکەدا.

١٩٤٦/٩/١٢ لە راپۆرتێکی گفتووگۆ لە نێوان کوونسلی بەریتانیا لەشاری تەبریزو قاسم ئاغا خـانی زادەو دەڵـێ:– قاسـم ئاغـا دەڵـێ پێـشەوا قـازی محەمـەد هـیچ دەسـەلاتێکی لەسـەر سـەرەك هۆزەکـانی کـورد نیـە لـە هـەرێمی رۆژ هـەلاتی کوردستان .

بەرامبـەر بەوانـەی کـە بـە ئامۆژگـاری رووسـەکان دەجوولێنـەوە ، پێـشەوا ناتوانێ کۆتـایی بەو کێشانە بینـێ بەر لەوەی پرس بە رووسـەکان نەکات ، بەڵکوو ئەمەش رامیاریەتیەکە بۆ هەنگاو نان بەرەو دامەزراندنی دەوولـەتێکی هەمیشەیی کوردی لە کوردستان.

١٩٤٦/١١/٢ لـە ژێـر چـاودێری ئەمـەریکا رژێمـی شانـشینی یابـان دەسـتووری نـوێی وولاتەکەی راگەیاند ، لـە دوای خـۆ بەدەستـەوەدانی بە وولاتـانی هاوپـەیمان لەکۆتایی جەنگی دووەمی جیهان ، کە لەلایـەن هێزەکـانی سـووپای ئەمـەریکا داگیر کرابوو لە جەنگدا.

١٩٤٦/١١/٦ دامەزراندنی رێکخراوی یۆنسکۆی سەر بەنەتەوە یەکگرتووەکان بە بەشـداری ٢٦ وولات لەجیهاندا.

١٩٤٦/١١/١٥ لە کەش و بارێکی گوونجاودا سەرەك وەزیرانی رژێمی شا لە ئێران فەرمانیدا بە هێزەکـانی سـووپا ، ئـەویش لـەپێناو گەراندنـەوەی کۆمـاری ئازربایجـانو کۆمـاری کوردسـتان بۆ ژێـر دەسـەلاتی خـۆی ، بـەبیانووی نـوێ کردنـەوەی

ریفراندۆمی گشتی لەوولاتی ئێران بەگشتی و لەهەرێمەکان بەتایبەتی لە ڕۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٦/١١/٢٧ بالوێزی ئەمەریکا لە تارانی پایتەختی ئێران – جورج تالێن– رایگەیاند ، کەوا ئەمەریکا بەتەواوی یەکیەتی خاکی ئێران و دەسەلات شاهەنشاهی لە ئێران بەهێز دەکات ، ئەویش بە وەستانی دژ بە پارتی دیموکراتی کوردستان و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە کوردستان ، بە تایبەتی لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا .

١٩٤٦/١٢/٧ هێزەکانی سووپای رژێم شا لە ئێران بەپشتیووانی ئەمەریکا هێرشیان کردە سەر کۆماری ئازربایجان ، کە ئەم کۆمارە دەکەوێتە باکووری ئێران ، کە هێرشەکە چوار ڕۆژی خایاندو لەئەنجام بووە هۆی رووخاندنی کۆمارەکە لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/١٢/١٠ نووێنەری کورد لە پەرلەمانی رژێمی شانشینی لە ئێراق ئەحمەد عوسمان لە شاری بەغدا ، کۆچی دوایی کرد ، کە ناوبراو نووێنەری پارێزگای هەولێر بوو لە پەرلەمانی شانشینی لە ئێراقدا...!!!.

١٩٤٦/١٢/١١ لە دوای لێدانی هەردوو بۆمبی ئەتۆمی لە سەر شارەکانی هیرۆشیماو ناکازاکی یابان ، ئەم کارە تیرۆرستیە نامرۆڤان وای لەچەند وولاتێك کرد ، کە کووباو هندستان و پەنەما پێشنیارێك بخەنە بەردەم کۆمەڵەی گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان ، بەو مەبەستەی لەجینۆسایدبۆکۆڵنەوەو وەك تاوانێکی نێوودەوولەتی بناسرێت ، بەمەحکوم کردنی، ئەوە بوو کۆمەڵەی گشتی پێشنیارەکەی لە ١٩٤٦/١١/٩ بەلیژنەی یاسایی سپاردو .
ئەویش لەهەمان مانگدا تووێژینەوەی لەسەر کرد ، تاکوو بوو بەپرۆژەیەك و دوای ئەوە وەك برپارێك لەکۆمەڵەی گشتی دەرچوو ، کە تیایدا دەڵێ:–
جنیۆساید تاوانێکە بەپێی یاسای نێوودەوولەتی نکوڵی کردنی بوون و ژیانی تەواوی کۆمەڵ گروپی ئادەمیزادە لە جیهاندا .

١٩٤٦/١٢/١١ لە دوای پەلاماردانی حکوومەتی تەمەن کوورتی ئازربایجان لە هەموو کارێکی حکوومەتایەتی وەستا ، بە هۆی بارودۆخی رامیاری و ئابووری لە نێوان رژێمی شا لە ئێران و دەسەلاتی یەکیەتی سۆڤیەتی کۆمۆنیستی لەهەرێمەکەدا...!..؟.

١٩٤٦/١٢/١٣ بە بڕیاری حکوومەتی رژێمی شا لە ئێران هێزەکانی سووپا چوونە ناو پارێزگای تەورێز ، بێ ئەوەی دەسەلاتی سۆڤیەت چ کاردانەوەیەکی نارەزایی دەربڕێ بۆ رزگار کردنی سیستەمی ستالین، کە ئەو رژێمەی خۆی بەشداری لە ... راندنی کردبوو لەو هەرێمەی ژێر دەسەلاتی رژێمی ئێران .

١٩٤٦/١٢/١٥ لە دوای گەرانەوەی هێزی چەکدارە بارزانییەکان بۆ شاری نەغەدەو دەوروروبەری ، سووپای رژێمی ئێران بەرەو شاری مەهاباد بەرێکەوتن و گەمارۆی شارەکەیاندا ، لە ئاکامدا بووە هۆی سەرەتای کۆتایی هێنان بە کۆماری کوردستان لە رۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٦/١٢/١٥ نووێنەری کاروباری بازرگانی سۆڤیەت لە رۆژ هەلاتی کوردستان لەشاری مەهاباد- ئەسدۆف- بارەگای خۆی لە مەهاباد گوواستەوە بۆ شاری ورمێ و نیشتەجێ بوونی لە کوونسلی سۆڤیەت لە شاری ورمێ لە هەرێمی رۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٦/١٢/١٧ لە دوای گەمارۆدانی شاری مەهاباد لەلایەن هێزەکانی سووپای رژێمی شا لە ئێران بەپشتگیری ئەمەریکا ، پەلاماری کۆماری کوردستانیان داو لە ئەنجام ئەو کۆمارە رووخێندرا ، ئەویش بەدەستگیرکردنی پێشەوا قازی محەمەد و ئەندامانی حکوومەت و سەرکردایەتی کۆماری کوردستان لە رۆژهەلاتی کوردستان.

تێبینی :- ئەم ویستووە وێنەی پێشەواو ئەندامانی حکوومەتەکەی ... ئەویش .

١٩٤٦/١٢/١٩ هێرشەکانی- ئەلفیت مینە- بۆ سەر بنکەکانی سەربازی لە شاری هانۆی پایتەختی وولاتی ڤێتنام ، لە چەندین شاری دیکە ، کە ئەو مێژووە مێژووی دەست پێکردنی شەری هندی چینیە لە دانراوەکانی مێژوولە کێشوورەکەدا

.

بەتایبەتی لەگەل دەست پێکردنی سەرکردەی کۆمۆنیستی هۆشی منە و ژەنەرالەکان بەرەو شەری پارتی زانی دەستی پێکرد و دوای ئەوە بەرەو ناوچە شاخاویەکانی باکووری وولاتەکە دەستی پێکرد لە وولاتەکەدا.

١٩٤٦/١٢/٢١ سەر کردەی کورد مستەفا بارزانی و میرحاج و عزەت عبدالعزیزو نوری ئەحمەد تەها ، سەردانی شاری تارانی پایتەختی ئێرانیان کرد لە پێناو گفتووگۆ کردن لەگەل بەرپرسانی ئەنجوومەنی وەزیرانی ئێران ، بەلام سەردانەکەی بارزانی ئەنجامی بێ سوود بوو ، لەدوای رووخاندنی کۆماری

کوردستان و گۆڕینی هاوکێشەکە لەناوچەو هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/١٢/٢٤ لە دایك بوونی چوارەم کۆماری فەرەنسا ، ئەویش بەدارشتنی دەستووری کۆماری چوارەم لەسەر بنەماکانی دەستووری کۆماری سێیەمی فەرەنسادا .

١٩٤٧

١٩٤٧/١/١ بۆ یەکەم جار هەلوویستەکانی سەرۆکی یەکیەتی سۆڤیەت جۆزێف ستالین ، بە هەڵە هەلگەڕایەوە سەری بەرامبەر بە بەڵێنەکانی رژێمی شا لە ئێران ، ئەمەریکا کە فەرمانیدا بە کشانەوەی هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت لەخاکی ئێران و چۆڵ کردنی گۆڕەپانی رامیاری بۆ ئێران و خواستەکانی ئەمەریکاو بەریتانیا .

کە ئەمەش بووە هۆی لەناو بردنی کۆماری ئازربایجان و دوای ئەویش کۆماری کوردستان لە مەهاباد، بە بە هێزکردنی کاری سیخوڕی سەربازی و ئاسمانی لەسەر جمووجوڵی سەربازی و دەریایی سۆڤیەت ، بە گەمارۆدانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لەباشوورو رۆژهەلات و باکووری کوردستان لە هەموو بوارە جیاجیاکانی پەرەسەندن و رووداوو گۆرانکاریەکان لە ناوچەو هەرێمەکاندا.

١٩٤٧/١/١٨ دەستگیرکردنی دامەزرێنەرو سکرتێری پارتی کۆمۆنستی ئێراق یوسف سەلمان یوسف – فەهد–و هەڤاڵەکانی حازم و ، سارم ، لە شاری بەغدای پایتەخت ، لەلایەن رژێمی شانشینی لە ئێراق.

شــــایانی باســـــه دامەزرێنـــەری پـــارتی کۆمۆنیـــستی ئێـــراق سـەلمان یوسف سـەلمان- فەهــد- لــەدایك بــووی ســـاڵی ١٩٠١... ئـــەو بنەماڵـە مەسـیحیە لـە با کــووری کوردســتانی ژێـر دەســەڵاتی عوسمـانی بــە هـۆی شـاڵاوە دڕندانەکـەی دەســـەڵاتی عوسمـــانی ، بەتایبەتی لە ساڵی ١٩١٥ ڕوویـان لـە شـاری موسـڵ کـردووەو لـەوێ لـەدایك بـووە ، کـە بـەئاین مەسـیحی بـووە... بـەڵام لـەڕووی نەتـەوەیی نازانـدرێ ئەرمەنیـە یـاخوود کـوردە یاشەرکەسـیە... بـەڵام گـرنگ ئەوەیە کە عەرەب نیە لە نەتەوەدا .

١٩٤٧/١/٢٣ لـە دوای سـالێكو یـەك ڕۆژ لـە ڕاگەیانـدنی کۆمـاری کوردسـتان لـە شـاری مەهاباد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ، فەرمانی دادگا کردنەکە ڕاگەیەندرا بە لە سێدارەدانی پێشەوا قازی محەمەدو هەڤاڵانی لە لایەن دادگای ڕژێمی شا لە ئێران.

١٩٤٧/١/٢٣ خاتوومیگاواتی سۆکارتۆ لە شاری جاکارتای پایتـەختی ئەندۆنیسیا لەدایك بووە ، کە ئافرەتێکی بەهرەدارو لێهاتوو بووەو تاکوو پۆستی سەرەك کۆماری ئەندۆنیسیای گرتە دەست لەوڵاتەکەیدا .

١٩٤٧/٢/١٠ مۆرکردنی پـەیمانی ئاشتبوونەوە لەلایـەن نوێنـەری ئیتالیا لـە گـەڵ ئـەو ٢١ دەووڵەتەی کە بەشداری شەڕیان کرد بوو دژی ئیتالیا، ئـەویش گـەڕاندنـەوەی سنووری ئیتالیا بۆ ئـەو کاتـەی کە سـنوورەکەی چۆن بـوو لـە سـاڵی ١٩٣٨دا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٧/٢/٢٢ مستەفا بارزانی بە ئامۆژگاریو بڕیاری شا لە ئێران بە هێزەکانی سـووپای ئێـران ، لـە ناوچـەی نەغـەدە دوورخرایـەوە بـە هـۆی ئـاڵۆزی بـارودۆخی

رۆژهەلاتی کوردستان و بوونی هێزی چەکداری لە دوای رووخاندنی کۆماری کوردستان لەشاری مەهاباد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٧/٣/١٨ شەڕی بەرەی شنۆو نەغەدە بەرپابوو لە رۆژهەلاتی کوردستان دژی هێزەکانی سووپای ئێرانی داگیرکەر لەسەر خاکی کوردستان.

١٩٤٧/٣/٢٤ بەرپابونی شەری نێوان شۆرشگێرە کوردەکانی رۆژهەلاتی کوردستان لەگەل سوپای ئێران لەناوچەکانی خانەو هەلەج و ناوچەی مەرگەوەر لەناوچەکەکدا.

١٩٤٧/٣/٢٩ مۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان رژێمی شانشینی لە ئێراق و رژێمی تورکیا ، لە گەل چەندین رێکەووتنی دیکەی دۆستایەتی و دراوسێیەتی ، بە تایبەتی لەسەر هەردوو زێی دیجلەو فوورات، بەسوودوەرگرتن لە هەردوو لایەنی داگیرکەری زێیەکانی فوورات و دیجلە ، لە ناوخاکی باکوورو باشووری کوردستانی داگیر کراو لە لایەن دەولەتەکانیان بەپێی پەیمانی لۆزانی١٩٤٧/٧/٢٤ مۆر کراو لە لایەن وولاتانی هاوپەیمان بە سەر کردایەتی بەریتانیا .

جێگەی ئامارە پێکردنە کە لەو رێکەووتن هاورێیەتیە و دۆستایەتیە و دراوسێیەتیە ٦ شەش پرۆتۆکۆل رەزامەندی لە سەر کرا ، بە تایبەتی پرۆتۆکۆلی ژمارە/١ ، کە چەندین برگەی لە خۆ گرتبوو، ئەویش بە رێکخستنی بەرژەوەندیان لە سەر هەردوو زێی دیجلەو فوورات .

دوای ئەوە رێکەووتن لە سەر ئەوەی کە باشترین جێگە تورکیایە بۆ دەست بە کار بوون لە سەر ئەم جۆرە پرۆژانە و شارەزایانی سووری و ئێراقی دەتوانن سەردانی تورکیا بکەن بۆ ئەم مەبەستە .

لە پێناو پارێزگاری کردن لە کەمنەکردنەوەی ئاو و دروستکردنی چەندین بەنداو و دەریاچە و گۆم ، لە پێناو بەرژەوەندنە تایبەتیەکانی نێوانیان لە ناوچەکەدا .

١٩٤٧/٣/٢٩ پێشەوا قازی محەمەدو هەڤالانی دادگایی کران لە لایەن دادگای شۆڤێنی رژێمی شا لە ئێران لەرۆژهەلاتی کوردستان ، لەدوای رووخاندنی کۆماری کوردستان لە شاری مەهاباد و ، بە دەستگیر کردنیان لەلایەن هێزەکانی

سووپای ئێران بەپشتیووانی و پشتگیری ئەمەریکاو بەریتانیاو یاوەرەکانیان لەناوچەکەدا.

١٩٤٧/٣/٣١ لە سێدارەدانی سەرۆکی هەرێمی رۆژهەڵاتی کوردستان پێشەوا قازی محەمەدو هەڤاڵانی لە گۆرەپانی چوارچرا لە ناوەراستی شاری مەهاباد... کە بە دەستەکانی خۆی پەتی سێدارەی بەرزکردەوەو بووە رۆژێکی شکۆدار لەمێژووی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردو کوردستان ، چونکە راگەیاندنی کۆماری کوردستان و لەسێدارەدانەکەی لەیەك ئاستەنگی راگرتبوو ، لەپێناو کوردو خاکی کوردستاندا .

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە پێشەوا قازی محەمەد لە ساڵی ١٩٠١ لە شاری مەهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە شارەکەدا . ناوی تەواوی – قازی محەمەد قازی عەلی میرزا قاسم میرزا ئەحمەد –ە و دایکی لە تیرەی فەبزوللا بەگییە ، کە ئەوانیش لە مێژەوە ناوبانگی گرنگیان هەبووە لە ناوچەی موکریان لە هەرێمەکەو لە کوردستاندا .

خووێندنەکانی ئاینی تەواو کردووە لە گەڵ فێربوونی زانیاری دیکە بە پێی بارودۆخی ئەو کاتدا و مرۆڤێکی رووناکبیرو زاناو شارەزا بووە لە هەموو بوارە جیا جیاکاندا .

هەروا لەو سەردەمەدا کە بۆ یەکەم جار قوتابخانەی تازە لە شاری مەهاباد

کراوەتەوە ، پێشەوا قازی محەمەد کراوە بە سەرۆکی فەرهەنگی ئەو ناوچەیە ، بێ ئەوەی یارمەتی لە هیچ کەس و وموچە لە میری وەرگرێت ، خەلکی زۆر هاندەدا بۆ فێربوونی زانیاری و هەموو جۆرە هوونەرێك .
هەروا پێشەوا قازی کێشەی لە گەڵ دەرەبەگەکاندا هەبوو بە هۆی عەشیرەتگەری و لە هەمان کاتدا پشتگیری تەواوی لە هەژارو کاسبکارو جووتیارانی کوردی بەرنەداوەو خەباتی لە پێناودا کردووە و کەسایەتیەك و سەرکردەیەکی نیشتیمانپەروەر و نەتەوە پەروەر بووە لە هەموو بوارە جیا جیکاندا .
هەروا لە سەرەتای جەنگی یەکەمی جیهانیەوە قازی محەمەد و بنە ماڵەکەی ناوبانگیان دەرکردووە لە موکریاندا ، دوای ئەوە بە هۆی چالاکی و ووریایی خۆیەوە توانی ئەم دەسەلاتە لە سەرانسەری کوردستان پێبگرێتەوە .
لە دوای مردنی باوکی قازی عەلی لە سالی ١٩٣٨ ، ئەرکی سەر شانی زیاتر بووە و کرا بە قازی شاری مەهاباد و ئەم کەسایەتیە لە هەموو بوارەکاندا رۆلی بالای سەرکردایەتی کردنی هەبووە لە لایەنەکانی رامیاری و پارتایەتی و نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەلایەتی و پەیووەندیە هەمە لایەنەکان لە کوردستاندا .

١٩٤٧/٤/٣ سەر کردەی کورد مستەفا بارزانی لە شەڕی – بەری زەر– ی لە باشووری کوردستان ، بەسووکی زامدار بوو ، ئەویش بەهۆی سەرکردایەتی کردنی شەرەکە لەلایەن خۆیەوەو زیانی باشیش بەدووژمنی کوردو کوردستان و داگیرکەران گەیەنرا لە ناوچەکەدا .

١٩٤٧/٤/٤ گرێدانی کۆنگرەی دامەزراندنی پارتی بەعسی عەرەبی سۆشیالیست لە سووریا ، بەسەرکردایەتی مێشێل عەفلەق و سەلام بەیتارو مەدحەت بەیتار. دوای ئەوە لە مانگی/ ١٩٤٥/٧ داوایەکیان ئاراسەی وەزارەتی ناوخۆی سووریا کرد ، بۆ پێدانی مۆلەت بەجوولانەوەکەیان ، بەلام لەم مێژوو مۆلەتیان پێدرا لە لایەن دەسەلاتی سووریا .

١٩٤٧/٤/١٧ لـــــه دوای لــــــه نــاوبردنی كۆمــاری كوردســـــتان ، لـــــه شـــاری مـــههاباد ، لهلایــهن رژێمــی شـا لــه ئێــران . بریــاری بـــــارزانی بـــــهرهو یهكیــهتی ســۆڤیهت بـووه هـۆی ئـهوهی ، كهخێزانـــــــــــه بارزانیــــــــــهكان

بگهرێنـهوه بـۆ نـاو ئێـراق و خـۆ بهدهسـتهوهدانیان بـه دهسـهڵاتی رژێمـی شانـشینی لـه ئێـراق ، لهگـهڵ ئـهو خێزانانـه ، ئهفسهری شۆرشـگێر مـستهفا خۆشناوو ههڤالهكانی كه سووپای ئێراقیان جێ هێشتبوو چوو بوونـه رێـزی هێـزه چـهكدارهكانی بـارزانی لـه شـاری مـههابادو بهشـداری كردنیـان لـه راگهیاندنی كۆماری كوردسـتان لـه مـههاباد ، یاداشـتهكانی مستهفا خۆشـناو به درێـژی باسـی ئـهوه دهكات ، لـه رووی راكردنیـان لـه نـاو سـووپای ئێـراق و چـوونیان بـۆ ریـزی چـهكداره بارزانیـهكان و چـۆنیهتی گهرانـهوهیان لهگـهڵ چهندین لایهنی دیكهدا...؟...!.

١٩٤٧/٤/٧ كۆچـــــی دوایـــــی داهێنـــــــــــهری ئـوتوومبێلی – فۆرد ، هنـــری فـــۆرد – لـــــه فایـــــهرلان – لـــــه دێریـــــۆزنی لــــــه وویلایــهتی مهشـیكان له ئهمهریكا.

جێگهی روونكردنهوهیه كه هنری فۆرد لـه ١٨٦٣/٧/٢٠ لـه كێلگهكهی خۆی له شاری – گرین فیلد –ی وویلایهتی مهشیگان له وویلایهته یهكگرتووهكانی

ئەمـەریکا چـاوی بـەجیهان هـەڵهێناوە لـە شـارەکەدا. کـە داهێنـەرو بەرهـەم هێنـەرێکی ئەمـەریکی بـووە، هـەروا هێنـری فـۆرد دامەزرێنـەری کۆمپانیـای – فـۆرد –ی ئۆتۆمبێل دروستکردن بووەو ئۆتۆمێلەکەی کە جۆری – T – بوو، کە لە بواری ئۆتۆمبێل شۆڕشێکی گەورەی لە بواری گوواستنەوەو گەیاندن و پیشەسازیدا بەرپاکرد، کە بە شێووەیەکی بەرچاو بووە هۆی گۆڕانکـاری مەزن لە شارسـتانیەت و کەلتووری ئەمەریکایەکاندا.

لـە سـەراتادا ولیـەم فـۆردی بـاوکی لـە ناوچـەی –کـۆرك – ی ئیرلەنـدا لـە دایـك بووە و کۆکچبەری روو لە وویلایەتە یـەکگرتووەکانی ئەمـەریکا دەکـات، بـەڵام مـاری فـۆردی دایکـی لـە وویلایەتـی مەشـیگان لـە دایـك بـووە، لـە دایـك و باوکێـکی کۆچبەری بەلژیکـی.

فۆرد لە سەرتای هەرزەکاریدا باوکی کاتژمێرێکی گیرفانی پێ دەبەخشێت کە زۆر پێـی خۆشـحاڵ بـوو، فـۆرد لەتەمـەنی ١٥ سـاڵیدا وەك وەسـتای چاکردنەوەی کاتژمێر ناوبانگی دەرکرد، کە جاری وا هـەبوو ١٠ – تا – ١٢ جـار کاتـژمیرێکی هەلدەوەشـاندەوە و چـای دەکـردەوە. هـەر لەوتەمەنـەدا ئارەزووی ئۆتۆمبێل بووە.

مردنـی دایکـی لـە سـاڵی ١٨٧٦ کاریگـەری خـست سـەر دەروونـی فـۆردو لـە هەمان کات باوکی چاوەروانی لە فۆرد دەکرد کە هەوڵـەکانی لە پێنـاو کـاری کێڵگەداریـدا خـەرج بکـات، بـەڵام فـۆرد لـە سـاڵی ١٨٧٩ رووی لـە شـاری – دیترۆیـت – کـردو لـەوێ وەك شـاگردێك کـاری میکـانیکی دەسـت پێکـرد. لـە ساڵی ١٨٨٢ دا گەڕایەوە – دێربۆزن – و لـە کێڵگەکـەی خۆیـان سەرپەرستی مەکینـەکانی وێـستینگهای دەکـرد تـا لـە دوایـدا تـوانی لـە کۆمپانیـای وێستینگهای وەك وەستای چاککردنەوەی ئامێری هەڵسیێ دەست بەکاربێت.

دوای ئەوە هنـری ولیـەم فـۆرد لە سـاڵی ١٨٨٨ لە گـەڵ – کلارا ئالابریانت – هاوسـەر گیری پێـك هێنـا. دوای ئـوە فۆرد لـە سـاڵی ١٨٩١ وەك ئەنـدازیارێك تـونی کـاتێکی بـاش بـۆ تاقیکردنـەوەو ئەزموونـەکانی لـە سـەر ئـامێری – گازۆلین – تەرخان بکات.

دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٨٩٦ تـوانی تـوانی ئۆتـۆمبێلی - Qua ricycle لـە– شێووە گالیسکەیی بێ ئەسپ دابهێنێت و بە پارەی فرۆشتنی ئـەو ئۆتۆبێڵـە توانی دانەیەکی باشترو پێشکەوتووتر دروسـت بکـات، دوای ئـەوە لـە سـاڵی

١٩٠٣ دا و لـه تەمـەنی ٤٠ سـاڵیدا بـه هاوكـاری - 11 - وه بەرهێنـەری دیكـەو سـەرمـایـەی ٢٨٠٠٠ هـەزار دۆلار كۆمپـانـیای فـۆردی ئۆتۆمبێـل سـازیان دامەزراند.

سـەرەتا هنـری ولیـەم فـۆرد نموونەیـەكی لـەو ئۆتۆمێڵـه خـسته روو كـه دەیتـووانی دووری یـەك میـل لـه مـاوەی 39.4 چـركەدا ببڕێـت و لـه كاتژمێرێكدا ١٤٧ كیلۆمـەتر ببڕێـت. فـۆرد كەسـایەتیەك و مرۆڤێكـی بەرهـەم هێنەر بوو، نزیكەی ١٦١ داهـێنانی لەو بـوارەدا تۆمـار كـردووه و وەك تاكـه خـاوەن ئۆتۆمیـڵی فۆرد، كه به دەوڵەمەنـدترین و بەناوبانگترین كەسـەتی جیهان دادەنرێت.

هـەروا سیستەمی – فۆردیزمی – داهێنـا كه ئـەویش بریتـی بـوو لـه بەرهـەم هێنـانی ژمارەیـەكی زۆر لـه ئۆتۆمبێـلَ و بـه نرخێكـی هـەرزان كـه دەتـوانی لـه مـاوەی ٩٣ خوولەكـدا ئۆتۆمبێڵێـك بەرهـەم بـێنیَ و لـه هـەمان كاتـدا مـافی رۆژانـەی كـاری كرێكـاران بـەرز دەكـرەوه بـۆ پێـنج دۆلار لـه رۆژێكـدا بـۆ ٨ كاتژمێر كاركردن، له كاتێكدا لـه كۆمپنیاكـانی دیكـەدا تـەنها دوو دۆلار دەدرا بۆ ٩ كاتژمێر كاركردن.

دوای ئەوه فـۆرد توانـی زیاتـر لـه ١٥ ملیـۆن ئۆتۆمبێـلی فۆرد لـەو مۆدێله بفرۆشێت... بەم جۆره فۆرد بەردەوام بوو له كاری بەرهەم هێنانی ئۆتـۆمبێڵی فۆرد تا كۆچی دوایی كرد و تـاكوو ئێستاش ئـەم كۆمپانیایه بەردەوامه لـه بەرهەم هێنانی به پێی گۆرانكاریەكانی سەردەمی پیشەسازی له جیهان.

١٩٤٧/٤/٢٥ مستەفا بارزانی له دوای سـەردانەكەی بۆ تـارانی پایتـەختی ئێران گەرایەوه باشووری كوردستان.

١٩٤٧/٥/١٦ دامەزراندنی فیستیڤالی نێوو نەتـەوەیی سینەمایی كـان لـه باشـــووری فەرەنـــسا راگەیانــدرا...كـــه ئـــەم فیـــستیڤاڵه ســـالانه ئەنجامـــدەدرێت كـــه لـــه ٢٠٠٧/٥/١٦ یـادی شەسـت

ساڵەی کە بەنمایشکردنی فلیمی – هۆنگ کولگیی – شەوانی دەربەدەریم – کرایەوە... کە ئەمەش لەدوای نمایش کردنی فلیمەکان و هەڵبژاردنی فیلمە سەرکەوتووەکان خەڵات دەکرێت لە نێوو بواری سینەما دا لە وولا تە جیا جیا کان لە جیهاندا.

١٩٤٧/٥/١٨ مستەفا بارزانی و هەڤاڵەکانی گەیشتنە ناو سێ گۆشەی سنووری دابەشکراوی کوردستان و لەگەڵ هێزەکانی سووپای تورکیا تووشی شەڕهاتن ، لە بەر ئەوە ناچار بوون بەرەو رۆژهەلاتی کوردستان هەنگاو بنێن بۆ جێبەجێکردنی پرۆگرامی کۆچرەوەکەیان لە کوردستان بەرەو ، بۆ یەکیەتی شۆڤیەتدا .

١٩٤٧/٦/١ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی کوردستان لە رۆژهەلاتی کوردستان لە شاری مەهاباد و بە بەردەوام بوونی لە دەرچوونی رۆژنامەکەدا لە لایەن چەند کەسێکی رۆشنبیری سەر بە رژێمی شا لە ئێران ، لە دوای رووخاندنی کۆماری کوردستان لەلایەن رژێمی شا لە ئێران بەپشتگیری ئەمەریکاو بەریتانیا لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٧/٦/٥ وەزیری ئەمەریکی لە ووتارەکەیدا ڕایگەیاند ، کەوا وولاتەکەی ڕووبەڕووی هەموو تەحەدیەکان دەبێتەوەو گوتی:–

ئێمە لە ئەرکەکانمان ڕاناکەین ، ئەمەش بە بووژاندنەوەی ئەوروپا ڕاگەیاندراو وەبەرهێنەرە ئەمەریکیەکانە کە ڕۆڵی تێدا دەبینێ ... ئەمەش دواتر ناوی لێنرا پلانی مارشال .

شایانی باسە پاش تێپەڕبوونی دووساڵ بە سەر ڕاگەیاندنی نەخشەی مارشال لە ١٩٤٩/٥/٢٣ بەسەرپەرشتی ڕاستەوخۆی هاوپەیمانان دەستووری بنچینەیی ڕاگەیاندراو بەم جۆرە ئەو گۆڕانە دیموکراسیە لیبڕالیەی ڕوویدابوو ، ماددەیەکی دەستووری و ووردەکاریەکانی ڕۆژانەی پێویست بوولە بەرەو جیهاندا .

١٩٤٧/٦/١٥ مستەفا بارزانی بەرەو یەکیەتی سۆڤیەت بەرێکەووت بەخۆیوو ٥٠٢ کەس لە هەڤالانی ، کە زۆربەی هەرە زۆری لە خزم و کەس و کاری بوون ، ئەویش بەرێگای شاخە بەرزەکانی سەر سنووری کوردستانی داگیر کراو لە لایەن هەردوو رژێمی شۆڤینی ئێران و تورکیا لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩٤٧/٦/١٨ پەڕینەوەی مستەفا بارزانی و ٥٠٢ کەس لە هەڤالانی لەڕووباری ئاراس بەرەو

سنوورەکانی یەکیەتی سۆڤیەتی پێشوو ، ئەویش لە پاش شەڕێکی دژووار لەگەڵ هێزەکانی سووپای هاوبەشی ڕژێمەکانی ئێرانو ئێراقو تورکیا لەسەر خاکی کوردستاندا .

١٩٤٧/٦/١٩ سەرەك وەزیرانی شانشینی لە ئێراق سالح جەبر ئەو چوار ئەفسەرە کوردە پالەوانەی لەسێدارەدا... کە ئەوانیش – عزەت عەبدولعەزیز، مستەفا خۆشناو، خەیروڵلا عەبدولکەریم، محەمەد قوودسی – بەهۆی بەشداریکردنیان لە دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە شاری مهاباد لەرۆژ هەڵاتی کوردستان.

١٩٤٧/٧/٥ دامەزراندنی یەکیەتی پۆستەی جیهان ، کە ئەویش لەپێناو ڕێکخستنو پەرەپێدانی خزمەت گوزاری پۆستەبوو لەجیهان ، بە پێی دابەشی جووگرافی ، کە هەر پێنج ساڵ جارێك کۆنگرەیەکی نێوودەوڵەتی دەبەستێ... کە لە ١٩ ئەندام پێك هاتووە ، لەهەمان لێژنەی جێبەجێکردنو گەیاندن ، ئەویش بەپێی ئەو پرۆگرامەی کە کۆنگرە بۆی دادە ڕێژێ.... شایانی باسە ئەو ڕێکخراوەیە دامەزراندنی دەگەڕێتەوە بۆساڵی ١٨٧٥دا.

١٩٤٧/٧/١٢ کۆچی دوایی شاعیرو نووسەرو رووناکبیری ناوداری گەلی کوردستان ماموٚستا – دلدار– لە شاری هەولێر لە باشووری کوردستان ، و هەر لە شاری هەولێر ، تەرمە پیرۆزەکەی بە خاك سپێردراوە لە گۆرستانی ژێر بازاری هەولێری نوێی ئێستا.

شایانی باسە کە مامۆستا دڵدار لە ١٩١٨/١٠/٢٠ لە شاری شاعیران و هونەرمەندان کۆیسنجق چاوی بە جیهان هەلهێناوە و خاوەنی مارشی نەتەوەیی کوردی – ئەی رەقیب – ە ، هەروا دڵدار کە زانی لە کاتی راگەیاندنی ئەم کۆمارە لە ١٩٤٦/١/٢٢ سروودی ئەی رەقیب لە کاتی راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە شاری مهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستان بۆتە مارشی راگەیاندنی ئەو کۆمارە و لە خۆشیا دەستی کردۆتەگریان . کە ئێستا بۆ سەرەتای کردنەوەی زۆربەی هەرە زۆری رادیۆو تەلەفزیۆنە ناوخۆیی و ئاسمانیەکانی کوردی بۆتە سروودی هەمیشەیی لە کوردستاندا ... ؟.. بەڵام داخەکەم...!

١٩٤٧/٧/١٨ هندستان سەربەخۆیی خۆی بەدەرچوونی لەژێر رژێمی شانشینی بەریتانیا راگەیاند ، کە بە یەکەم دابەشکردنی هندستان کێشووەرکە دادەنرێت ، ئەویش بەجیا بوونەوەی پاکستان لە هندستان و مانەوەی هندستان لەناو رایەلەی کۆمەنوولسی بەریتانیادا ، بە ناوی – کۆماری هندستان – لە شاری نیودەلهی پایتەختی هندستان – کە ژمارەی

دانیشتووانی،١٠,٥٥٠,٠٠٠ ملیۆن كەسە .
هەروا ژمارەی دانشیتووانی وولاتەكەی ، ١,٢٥٠,٠٠٠,٠٠٠ ملیار كەسە .
هەروا رووبەری خاكی وولاتەكەی ، ٣,٢٨٧,٠٩٠ كیلۆ مەتر چوار گۆشەیە .
هەروا چڕی دانیشتووانەكەی ، ٨٧٩ كەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەكانی ، هندی ئاری ٧٢٪ . دراڤیدی ٢٥٪ . مەگۆل و ئەوانیدیكە ٣٪ .لە ناو ئەو ڕەگەزانە زیاتر لە ٧٥٠,٠٠٠ هەزار كورد هەیە ، كە هەڵگری ئاینی زەردەشتین . لە وولاتەكەدا .

١٩٤٧/٧/٣١ هەڵووەشاندنەوەی كۆمەڵەی گەلان ، لە دوای كۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهان و دامەزراندنی ڕێكخراوەی نەتەوە یەكگرتووەكان و بەشە جۆراو جۆرەكانی ، كە لەچەندین ڕێكخراوی جیاجیا پێك هاتووە ، لەپێناو چارەسەركردنی كێشە نێوودەووڵەتیەكاندا.

١٩٤٧/٨/١٤ وولاتی پاكستان وەك وولاتێكی نیمچە سەربەخۆ دەركەووت بەیەكێك لە وولاتانی دومنیون ، كە لە ژێر دەسەلاتی بەریتانیا بوو، كە مافی نیمچە سەربەخۆیی وەرگرت و بە بەریتانیا بەستراببووەوەو دەسەلاتدارەكانی پاكستان لەژێر دەسەلاتی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا بوو بە دامەزراندنیان لە وولاتەكەدا . هەروا لە رۆژی ١٩٤٧/٨/١٥ سەربەخۆیی خۆی بە جیابوونەوەی لە هندستان راگەیاند .
دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٥٦ بە تەواوی سەربەخۆیی وولاتەكەی بە دەرچوونی لە ژێر دەسەلاتی بەرینانیا لە وولاتەكیدا راگەیاند و بووە وولاتێكی سەربەخۆی نێوو دەووڵەتی لە كێشووەرەكەدا .

١٩٤٧/٩/٥ بەرپابوونی خۆپیشاندانی ئیسلامە كوردەكان بەسەركردایەتی جودت حمیدوللاخان بەداواكردنی گەرانەوەی هەرێمی كشمیر بۆ سەر پاكستان بەلام هێزی پۆلیس بەگوللە توانیان خۆپیشاندانەكە دابمركێننەوە لە هەرێمەكەدا .

١٩٤٧/٩/٢٠ كۆچی دوایی نووسەرو رووناكبیرو كەسایەتی ناوداری كورد حوسێن حوزنی موركیانی لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.
جێگەی ئامارە پێكردنە كە مامۆستا حوسێن حوزنی موكریانی ...كە بە

حوزنی داماو ناسراوە ... کوری سەید لەتیف موکریانیە و لە ١٨٩٤/١٠/٢٢ لە گەرەگی حەسانیانی شاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوو ژێر دەسەلاتی فارس لە ئێران چاوی بە جیهان هەلهێناوە لە هەرێمەکەدا .
هەروا لە سالی ١٩٠٦ شاری مەهابادی جیّ هێشتووە و لە سالی ١٩١٥ لە ئەلمانیا چاپخانەیەکی کریووەو گەراوەتەوە شاری حەلەبی ئێستای ولاتی سووریا و دەستی کردووە بە کاری چاپەمەنی ... لە سالی ١٩٢٥ دەچێتە باشووری کوردستان و لە شارۆچکەی رواندزی سەر بە پارێزگای هەولێر ، چاپخانەکە دادەمەزرێنێت و یەکەمین ژمارەی گۆڤاری زاری کرمانجی لە ١٩٢٦/٥/٢٥ لەم شارۆچکە بلاو دەکاتەوە و بەردەوام دەبێت تا ١٩٣٢/٧/٢٣ ، کە سەر جەم ژمارەکانی زاری کرمانجی ٢٤ ژمارە بوونە لە هەرێمەکەدا .

دوای ئەوە کارەکانی دەگوازێتەوە بۆ شاری سلێمانی و دوای ئەوەیش دەگەرێتەوە شاری هەولێر ، هەروا لە شاری هەولێر گۆڤاری رۆناکی لە ١٩٣٥/١٠/٢٤ بلاو دەکاتەوە تا لە ١٩٢٦/٥/١٦ ، کە سەر جەم ژمارەی گۆڤارەکە ١١ ژمارە بوونە ... دوای جەنگی دووەمی جیهان مامۆستا حوسێن حوزنی موکریانی روو لە شاری بەغدا دەکات و سەرپەرشتی گۆڤاری دەنگی گێتی تازە دەکات لە شارەکەدا

هەروا مامۆستا حوسێن حوزنی موکریانی خزمەتێکی بیّ وێنەی بزووتنەوەی رۆشنبیری کوردی کردووە و چەندین کتێبی بە نرخی بە چاپگەیاندووە و بۆتە سەرمایەکی بیّ وێنە بۆ کورد و بزووتنەوەی رزگاری کورد لە کوردستان بە گشتی و لە باشووری کوردستان بە تایبەتی ، لە هەموو بوارە جیا جیاکان

و بەردەوام بوونی ئەم کەسایەتیە لە کارە پیرۆزەکانی تاکوو ماڵئاوایی لە گەل و نیشتیمانەکەی دەکات لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق .

١٩٤٧/٩/٢٨ لەکارێکی ناکاویدا لە چاوپێکەوتنی رەخنەگر – هانزفیرنردیشترو نووسەر – ئەلفرید ئەندریش – و ژمارەیەك لە نووسەرە ئەلمانەکان ئەم چاوپێکەوتنەش لە پێناو دەرچواندنی گۆڤارێکی ئەدەبی نوێ بوو بەناونیشانی – ئەلعەقرەب – کە ببێتە زمان حاڵی گەنجەکان لە ئەلمانیا لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی لە -١٩٣٩ – ١٩٤٥ – بەلام ریشترو ئەندریش لەهەمان ساڵ گۆڤارێکیان دامەزراند بەناوی – ندا – کە سەرکەووتنێکی باشیان لێ بەدەست هێنا ، کە هەر ژمارەیەکی زیاتر لە ١٠٠ هەزار دانەی لێدەفرۆشا.

بەلام لەوکات دەسەلاتدارانی ئەمەریکا لەشاری بەرلین ئەو گۆڤارەیان لە دەرچوواندن قەدەخەکرد... بەهۆی رەخنەگرتنیان لە هەڵس و کەوتەکانی هێزەکانی سوویاو بەرپرسانی ئەمەریکاو فەرەنساو بەریتانیا – هەروا گرڤاری عەقرەبیش بەهەمان شێووە مامەڵەی لەگەلدا کرا بە هۆی نووسینی رەخنەگرتن لەهەڵس و کەووتی ئەو وولاتانە.

دوای ئەوە ریشتر و هاورێکانی بیریان لەسەنتەرێکی بە بەڵگە گەیشتنی نووسەرانی گەنج کردەووە. هەوڵی ئەوانە بوو، کە چیرۆکێکی سەرسورمان و لە دوایی ناوزەند بوون بە کۆمەڵی /٤٧... دوای ئەوە ئەو کۆمەڵە گەنجانە هەنگاوی باشیان بەرەو پێشەوە دەنا لە پێناو بەرۆشنبیر و زانستی و بەرگری کردن لە بوارەکانی ماف مرۆڤ لە ئەلمانیا، لە ئەنجام چەندین کەس لەو گەنجانە توانیان پاداشتی نۆبل و بروانامەی بالا بەدەست بێنن لە بوارەکانی ژیان.

لە پێناو گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی مەدەنی و بەهێزکردنی ئەلمانیا لەهەموو بوارەکان... کە ئێستاش ئەلمانیا بۆتە یەکەم وولاتی ئابووری بەهێز لەجیهان لەتەك یابان و ئەمەریکا لە جیهان.

١٩٤٧/٩/٢٩ لە پەناهەندەییدا مستەفا بارزانی لە پارێزگای – نەخچەوان–ی کۆماری ئەرمینیای سۆڤیەتی گووازراوە بۆشاری باکۆی پایتەختی کۆماری

ئازربایجانی یەکیەتی سۆڤیەت.

١٩٤٧/١٠/٢٣ رژێمی شا لە ئێران رێکەووتننامەی نەوتی لەگەڵ دەسەلاّتی یەکیەتی سۆڤیەتی مۆرکراو هەلووەشاندەوەو بە ئارەزووی خۆی مامەلەی لەگەڵ کوردو رۆژهەلاّتی کوردستانی ژێر دەسەلاّتی رژێمەکەی دەست پێکرد لە هەرێمەکەدا.

١٩٤٧/١٠/٢٤ لە ئاکامی خۆپیشاندان و دەربرینی نارەزایی و کێشەو ململانێ تێکۆشەرانی هەرێمی کەشمیر ، توانیان بەشێکی زۆر لە وولاّیەتی کەشمیر رزگار بکەن و حکوومەتی کشمیر پێك بێنن بەناوی – ئازاد کەشمیر– لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٧/١١/٧ راگەیاندنی جیهانی لە بارەی دژی رەگەز پەرستی بەرامبەر بە ئافرەت لەلایەن کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان.

١٩٤٧/١١/٢٩ لە بریارێکی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ، ئەویش بەدابەش کردنی فەلەستین بە دووبەش ، کە بەشی یەکەمی کەوتە ژێردەسەلاّتی جوولەکەو بەشی دووەمی کەوتە ژێردەسەلاّتی عەرەب ، دوای ئەوە لە ٥/١٥ دامەزراندنی دەووڵەتی ئیسرائیل و ١٩٤٨ راگەیاندرا بە دان پێنانی لەهەمان کاتدا ، لەلایەن ئەمەریکاو بەریتانیاو تورکیاو وولاّتانی دیکەی جیهان .

هەروا دیاریکردنی سنووری دەووڵەتی یەهوودی لەلایەن کۆمەڵەی گشتی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ، بە دامەزراندنی حکوومەتی کاتی ئیسرائیل و دەست بەکار بوونی دەسەلاّتی بەسەر یافاو بەشێك لە باشووری رۆژئاوای جەلیل و عەکاو زیب ، هەروا بەسەر دانیشتووانەکانی سنوور ، کە دەگاتە سنووری لوبنان و گەرەکی یەهوودی لەناو پەرژینی شاری قوودسی کۆن .

ئەمەش بووە سنووری دەووڵەتی ئیسرائیل ، کە هۆکاری بنەرەتی و سەرەکی بەرپابوونی کێشەو ململانێی نێوان ئیسرائیل و عەرەب دەستی پێکرد لەناوچەو هەرێمەکەدا .

١٩٤٧/١٢/٧ یەکەم هەلاّتنی هێزەکانی سووپای فەرەنسا روویدا بەرامبەر شۆرشگێرانی – ئەلفیت مینە–ی ڤێتنام ، لەناوچەی سۆنگ لۆ .

کە بووە هۆی دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان نووێنەری سامی فەرەنسی و نووێنەری ڤێتنامیەکانی لایەنگیر لە کەنداوی – ئەلونگ– بە

مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی نێوانیـان بـەناوی ڕێکـەووتنی ئـەلۆنگ لـە ناوچەکەدا .

١٩٤٨

١٩٤٨/١/١ دامەزرانـدنی یەکیـەتی گـومرگی لـە نێـوان شانـشینی بەلـژیکاو هۆلەنـداو لاکسمبۆرك بەناوی – بنیکلس– کە ڕۆڵی گرنگی هەبوو لە بواری بازرگانی و ئالووگۆڕی کەلووپەلی پیشەسازی و کشتووکالی و تادوایی لەجیهاندا .

١٩٤٨/١/٤ وولاّتی میانمار لە دوای خـەبات و تێکۆشـانی بـەردەوام تـوانی سـەربەخۆیی خـۆی بەدەرچـوونی لـەژێر دەسـەلاّتی شانـشینی بـەریتانیا ڕابگەیـەنێ ، کەزیاتر لە ٢٢٤ ساڵ لەژێر دەستی بەریتانیا بوو لە هەموو بوارە جیاجیاکان بەمانەوەی لەناو ڕایەلەی کۆمەنوولسی بەریتانیا. بە نـاوی کۆمـاری بۆڕما لـە کێشووەرەکەدا .

ئەم وولاّتە پێی دگووترێ – میانمار – لەهەمان کات پێی دەگـووترێ بۆڕما – کـە نـاوی پایتەختەکـەی – ڕاگـۆن ، ڕایخـۆن – و ژمـارەی دانیـشتووانەکەی ، ٣,٩٥٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاّتەکـەی ، ٥٥,٣٨٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری خاکی وولاّتەکەی ، ٦٧٦,٥٥٠ هەزار کیلۆ مـەتر چوار گۆشـەیە . هـەروا چڕی دانیشتووانی ، ١٧٤ کـەس لـە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، بۆرمیەکان ٦٨٪ . شان ، کارخین ٣٠٪ . لە وولاّتەکەدا .

١٩٤٨/١/١٥ مۆرکردنی پەیمانی – پۆرتسمۆث – لە نێوان رژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا ، کە بەو هۆیەوە کاروباری تەواوی دەسەڵاتی ئێراق کەوتە ژێر دەسەڵاتی شانشینی بەریتانیاو بە بەهێزبوونی رامیاریەتی راوێژکاری بەریتانیا لەسەر ئێراق .
لەهەموو بوارە جیاجیاکان بەتایبەتی لەسەر سامانی نەوت و گاز، کە ئەو کاتەش هەمووی لەخاکی باشووری کوردستان بەهەم دەهێندرا لە پارێزگای کەرکوك و شاری خانەقین لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٨/١/١٩ سەرکردەی کورد مستەفا بارزانی ووتارێکی لە پێش کۆنگرەی باکۆی پایتەختی کۆماری ئازربایجانی یەکیەتی سۆڤیەت خوێندەوەو باری کوردو شۆرشەکانی کوردی لە کوردستان یەکەیەکە روونکردەوە ، کە کوردە ئاوارەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان و باشووری کوردستان و باکووری کوردستانی لکێنراو بەئێران و ئێراق و تورکیا بەشداریان تێدا کرد ، بەگەیاندنی دەنگی کورد بەجیهانی دەرەوەی کوردستان.

١٩٤٨/١/٢٥ وەزیری دارایی پێشووی حکوومەتی شێخ مەحمودی حەفیدو کەسایەتی ناوداری شۆڕشگێری کورد ، کەریم عەلەکە لە شاری سلێمانی کۆچی دوایی کردووەو گۆڕەکەی لە شاری سلێمانیە لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩٤٨/١/٢٧ ئەنجامدانی خۆپیشاندان و راپەرین لە هەموو شارەکانی ئێراق بە تایبەتی لە پارێزگاکانی باشووری کوردستان دژی دەسەڵاتی شانشینی لە ئێراق ، ئەویش بە هۆی مۆرکردنی پەیمانی پۆرتسمۆتی دژ بە گەلانی ئێراق لە نێوان

ئێراق و بەریتانیا.

١٩٤٨/١/٣٠ بانگەشەکردنی گاندی دامەزرێنەری وولاتی هندستان بۆ رێزگرتن لە موسلمانەکان بە دڵی هیندۆسەکان نە ئەبوو، بەڵکوو هەندێك چین و توویژی ئەم تایەفەیە بەخیانەتکاریان وەسف کردو ئەوە لەم رۆژەدا کەسێکی هندۆسی توندرە سێ گوولەی ئاراستەی گاندی کردو تیرۆری کرد کە لەوکاتە گاندی تەمەنی ٧٩ ساڵ بوو.

١٩٤٨/١/٣٠ شۆرشگێرو پێشەواو رابەرو دامەزرێنەری کۆماری هندستان- گاندی- لەلایەن بەرهەلستکارانی تیرۆر کرا... شایانی باسە ئەو بنەماڵەیە بەهۆی هەلوویستی بوێرانەو شۆرشگێریان لەپێناو بەمەدەنی کردنی گەلانی هندستان ، هەموویان رۆلی سەرکردایەتی هندستانیان گرتە دەست و هەر هەموویان لە ناوەندەکانی دەسەلاتیان تیرۆر دەکران ، ئەو بنەماڵەیە دامەزرێنەری پارتی کۆنگرەی هندستان بوون . لەهەمان کات رۆلی گرنگیان هەبووە لە دامەزراندنی جوولانەوەی - حرکة عدم الانحیاز- لەنێوان وولاتانی تازە پێگەیشتوو و دیموکرتی و نیشتمانخواز لە هەموو کێشوەرکان.

١٩٤٨/٢/٤ گەلانی وولاتی سریلانکا سەربەخۆیی خۆیان لەدوای هەول و کۆششێکی بێ وچان راگەیاند . بە ناوی - کۆماری سەریلانکا - ناوی پایتەختەکەی - کۆلۆمبۆ - یەو هەروا ژمارەی دانیشتووانەکەی، ١,٨٦٥,٠٠٠ملیۆن کەسە لە شارەکەدا

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ١٩,٩٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا

رووبەری خاکی وولاتەکەی ، ٦٢,٦١٠ هەرا کیلۆ مەتلر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتوانەکەی ، ٧٨٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، سنهالیۆن ٧٥٪ . تامیل ١٨٪ . مەراکشی ٧٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٨/٢/١٠ کۆچی دوایی دەرهێنەرو داهێنەری سینمایی ناوداری ڕووسیا و جیهان- ئارنستیلن .

شایانی باسە لە ساڵی ١٩٥٨ لە شاری برۆکسل لیژنەی ناوبژیووان لەمێژوو نووسانی سینەما لە کۆی ٢٦ دەنگ لەو وولاتانەی کە پێکهاتبوو، فیلمی- زرێپۆشی بوتمکین- بەچاکترین فیلمی سینەمایی لەجیهان راگەیاندرا ، کە لەلایەن ئەو ناودارە بەرهەم هێنرابوولە وولاتەکەیدا .

١٩٤٨/٢/١٣ کۆمەلێك لە کەسایەتی و جەماوەری پارێزگای هەولێرو شارۆچکەی کۆیە لە باشووری کوردستانی لکێندراو بەئێراق ، سەردانی شاری بەغدای پایتەختی ئێراقیان کرد ، لە پێناو بەشداریکردن لە خۆپیشاندان دژی مۆرکردنی پەیمانی پۆرتسموث ، کە دوا بەدوای ئەوانیش کەسایەتی و جەماوەری پارێزگای سلێمانی بەرەو شاری بەغدا بەرێکەوتن لە پێناو رەتکردنەوەی بیری داگیرکەران.

١٩٤٨/٢/٢٦ شاندێکی گەورەی کورد ، کە زیاتر لە ٥٠٠ هاوولاتی پێك هاتبوو لە شارۆچکەکانی رانیەو زاخۆو پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراق ، گەیشتنە شاری بەغداو لە گۆرەپانی کۆشکی شانشینی دەستیان کرد بە رێپێوان بەرەو گۆرستانی - باب المعظم- بەشەقامی رەشید.

کە ئەو کارەش لەکاتژمێر دووی پاش نیوەرۆ دەستی پێکرد ، ئەویش بەجلووبەرگی کوردیو هەر کوردیش خۆیان رێکخەری ئەو رێپێوانە بوون ، وەك نامەیەکی کراوە بۆ دەسەلاتدارانی شانشینی ئێراق و بەریتانیا لە وولاتەکەدا .

١٩٤٨/٣/١٧ مۆرکردنی پەیمانی زەمانی کۆمەلایەتی لە شاری برۆکسل لە نێوان بەریتانیاو فەرەنساو بەلژیکاو هۆلەنداو لۆکسمبۆرگ ، لەپێناو نەخشەی هاوبەشی هاوکاری وولاتانی ئەورووپای رۆژئاوا ، لەگەڵ ئەمەریکا لەپێناو بەرگری کردن لە رۆژئاوا... دوای سالێك ئەمەریکاو هۆلەنداو ئەو پێنج

وولاتــەی کـە لـە سـەر پـەیمانی برۆکـسل مۆریـان کردبـوو ، وەك ئیتالیـاو دانیمـارك و نەرویـژوپورتووگال و ئیسلەندا چـوونە ریـزی ئـەو رێکخـراوە لەجیهاندا.

١٩٤٨/٣/٢١ بەپێی بارودۆخی ئەوکاتی ئێراق ، بۆ یەکەم جار کورد توانی جەژنی نەورۆز بە هەلگیرساندنی ئاگری نەورۆز یاد بکاتەوە لە شاری بەغداو هەروا گوندو شارۆچکەو شاخە بەرزەکان و شارەکانی کوردستانی لکێنراو بەئێراقدا .

١٩٤٨/٣/٣٠ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – نزار– لەلایەن مامۆستا عەلائەدین سجادی ، کە بەزمانی عەرەبی و کوردی للاو دەکرایەوە ، کە یەکەم جار لە ١٥رۆژ جارێك بەچاپدەگەیەنراو دەگەیشتە دەست خوێنەران لە ئێراق و بەتایبەتی لە باشووری کوردستان .

١٩٤٨/٤/٧ دامەزرانــدنی رێکخــراوی تەندروســتی جیهـــان ، ی ســـەر بەنەتـــەوە یـەکگرتووەکان ، لـە پێنـاو بـەرگریکردن لـە بلاوبوونـەوەی هـەموو جـۆرە نەخۆشیەك و چارەسەرکردن و یارمەتیدانی لیقەوماوان لەجیهاندا.

١٩٤٨/٤/١٤ دامەزراندنی یەکێتی گشتی قوتابیانی ئێراق لە لایەن پارتی کۆمۆنیستی ئێراق ، ئەویش بە یاکردنەوەی گرێدانی کۆنگرەی – سیباع – لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

١٩٤٨/٤/٢١ لە دوای راگەیاندنی سەربەخۆیی وولاتی هندستان و پاکستان ، کــە ئـــەو دوو وولاتـــەش بوونـــە هۆکـــــــاری داگیرکــــردن و دابەشــــکردنی هـەرێمی کـشمیر لـە نێـوان هندسـتان و پاکـستان ،... هەرهـندیش کێـشەی کـشمیری بـەرز کـردەوە بـۆ رێکخـراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و... لە هەماکات رێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکانیش

بریاری ژمارە/ ١٨ی دەرکرد ، لەبارەی کێشەی کشمیر بۆ چارەسەرکردن ، بەڵام هند دەستگیر نەبوو بەبریارەکەو تاکوو ئێستاش . کێشەی کشمیر بە هەڵوواسراوی ماوەتەوە لەنێوان هندو پاکستان، هەردوو وولاتیش خاوەن چەکی ئەتۆمن و گەلەکانیان لەوپەری هەژاری دا دەژین لە وولاتەکانیان و کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/٥/١٢ نووسەرو رۆژنامە نووس **تارق محەمەد سەعید جامباز** لە شاری هەولێر پایتەختی باشووری کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهێناوە . خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی و زانکۆی لە هەولێر تەواوکردووە .

بکالۆریۆس لە یاساو سەرنووسەری گۆڤاری یاساپارێزی کە گۆڤارێکی یاساییە بەزمانی کوردی دەردەچێ و ١٨ پاشکۆی بەچاپ گەیاندووە.

لە کۆتایی شەستەکان بەشداری لەخەباتی رێکخستنی یەکێتی قوتابیانی کوردستان کردووە هەر بە پلەی ئەندام و دواتر ئەندامی لقی هەولێر بووە تاکو دەستەی بالا وەرگرتووەو بەشداری لە شۆرشی ئەیلولدا کردووە

دوای نسکۆی ١٩٧٥ هەرچەندە پالەپەستۆو چاوسوورکردنەوەو هەرەشەو گورەشەی لێکراوە ، بەلام خۆراگرانە نەبۆتە بەعسی و بەرگی جەیشی ناشەعبیشی نەپۆشیووەو نووسینەکانیشی بە زمانی کوردی و عەرەبی بۆ داکۆکیکردن لە ناسنامەی تایبەتمەندی نەتەوەکەی تەرخانکردووە ، دوای راپەرینە مەزنەکەی ١٩٩١ بۆتە پەرلەمانتار لەخوولی یەکەم لە سالی ١٩٩٢ و دووەمی پەرلەمانی کوردستان لە سالەکانی ٢٠٠٥- ٢٠٠٩ و جێگری

سەرۆکی لیژنەی پێداچوونەوەی پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان-ئێراق بووە ، ئەندامی لیژنەی یاسایی و بەشداری لە لیژنەی پشتیوانی پەرلەمانی کوردستان بۆ لیستی هاوپەیمانی کوردستانی لە پەرلەمانی ئێراق بۆ نووسینەوەی دەستووری ئێراق ٢٠٠٥ کردووەو لە سەر پێشنیازی ئەو دەستوورەکە لە لایەن – un – نۆسەدو پەنجا هەزار دانەی لێ چاپ و بلاوکراوەتەوەو هەر لەلایەن ئەوو سێ پەرلەمانتاری دیکە وەرگێردراوەتەوە بۆ سەر زمانی کوردی و لە دەستەی دامەزرێنەری سەندیکای رۆژنامە نووسانی کوردستانەو ئەندامی یەکێتی نوسەرانی کوردو سەندیکای پارێزەرانی کوردستانەو... هتد.

کە دەستنووسی – اعلام الکرد العراق– لە نووسینی پارێزەر جەمال بابان ساڵی ٢٠٠٢ درا بە دەزگای رۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی لە شاری بەغدا ئەوسا بەڕێوەبەری گشتی دەزگاکە لەسەر ناوی (٣٠) سی کەس بە پێتی – X– ئێکس نووسی کە نابێ ناویان لەم دەستنووسەدا هەبێ کە ئەمانەن – ئیبراهیم ئەحمەد ، مستەفا بارزانی ، دلشاد مەریوانی ، رەفیق سالح ، سیروان شاکر ، گارق جامباز ، عەبدوڵلا ئاگرین... ولە ساڵی ٢٠٠٦ لە سلێمانی چاپکرا.

لەچەندین کۆنگرەی نێوودەوڵەتی لە هەندرەان و کوردستان لە بارەی فیدراڵی ٢٠٠٥ لە ئیتاڵیاو ٢٠٠٧ لە ئەڵمانیاو ٢٠٠٨ لە هەولێر بەشداری کردووەو ئەم بەرهەمانەشی بە زمانی کوردی عەرەبی بەچاپ گەیاندووە:-

١ – محەمەدو سێوێ و سورمێ خان و قورشیدی چاو بەخار (دوو تراژیدی فۆلکلۆری کوردی)، ١٩٨٣. ..تێکستی هەشت چیرۆکی ئەفسانەی کوردی، ١٩٨٦... چل کەزی، ١٩٩٠.

هەفتەنامەی گۆڤار (هەفتەنامەیەکی حزبی (هیوا) لەهەولێر، ١٩٩٨.

مراسیم وقرارات مجلس قیاده الپوره (١٩٦٣– ٢٠٠٣) المتعلقه بکوردستان، ٢٠٠٤. گ٢.

التگهیر العرقی (تغییر القومیه) للکورد والترکمان ق کرکوك، ٢٠٠٤. گ٦....زمانە فەرمییەکان لە دەستووری وڵاتە فیدرالیەکان، ٢٠٠٥.

القانونی هادی الچاوشلی مواقف کوردیه مجهوله، ۲۰۰۵.
حزبی هیوا له لیوای هەولێر، ۲۰۰۵.
اماکن العباده المدمره للمسلمين والمسيحيين والايزيدين لفتره ما قبل عمليات الانفال السيئه الصيت وامتداداً لما بعدها ڤ كوردستان– العراق، ۲۰۰٦.
پەرلـەمانتارانی خـولی دووەمـی پەرلـەمانی کوردسـتان (۲۰۰۵– ۲۰۰۹)، ۲۰۰۷.
اعچاو برلمان الدوره اليانيه لبرلمان كوردستان– العراق، ۲۰۰۸.
من اباده اللغات الى قانون اللغات الرسميه ڤ العراق الاتحادی، ۲۰۰۸.
اوراق فيدراليه من كوردستان– العراق، ۲۰۰۸.
ليال كورديه ڤ الف ليله وليله مع كتابات ئ‌خری، ۲۰۰۸.
پەرلەمانتارانی لیستی هاوپەیمانی کوردستان لەپەرلەمانی عێراقدا، ۲۰۰۹
پەرلـەمانتارانی خـولی دووەمـی پەرلـەمانی کودرسـتان (۲۰۰۵– ۲۰۰۹)
پرسیاربارانی حکومەت دەکەن. ۲۰۰۹.
چحایا عمليات الانفال من المسيحيين والايزيديين، گ۲، ۲۰۰۹.
لـەناودارانی دەقـەری سـۆران شـێخ کـاك ئـەمینی سـەران (۱۸۷٤– ۱۹٤۰) پارێزەر/ گارق جامباز، ۲۰۰۹.
Kerkük’te Kürt Ve Türkmen Soykirimi (Kimlik Değiştirme) 2009. Ethnic Cleansing (Kurds and Turkmans) Forced to Change their national identities in Kirkuk Matli D. Translated from Arabic by: khammd, Sami M. Sheiko. 2009
۲ – عمليـات الانفـال لعـام ۱۹۸۸ ڤ كوردسـتان– العـراق جريمـه العـصر المنـسيه (موپوقـه بقـوائم الاسمـا و الاگفـال والنـسا و) الجـزو الاول مـع نهلـه محمد، ۲۰۰٤.
شـذرات مـن واقـع المـراه الكوردسـتانيه خـلال الاعـوام (۱۹۹۲– ۲۰۰۹)،

كوردستان العراق نموذجاً. گ٥. مع نهله محمد، ٢٠٠٩.
ئاماری دانیشتوانی قەڵای هەولێر ١٩٢٢ لەگەڵ نەژاد بەرزنجی، ٢٠٠٦.
رەواندوز شارەكەی پاشای گەورە لەگەڵ مەولود شێخانی ٢٠٠٦.
اتفاقیه السلام الشامل بین حكومه جمهوریه السودان/ والحركه الشعبیه لتحریر السودان، مع المحامی كریم محمد صوفی، ٢٠٠٥.
نصوص الدساتیر فی الدول العربیه مع المحامی كریم محمد صوفی، ٢٠٠٥.
قەندیلۆكە وەرگێڕان لەگەڵ عەباس محمد حسین، ١٩٧٩.
پەرلەمانتارانی خولی یەكەمی پەرلەمانی كوردستان (١٩٩٢- ٢٠٠٥) لەگەڵ نیعمەت عەبدوڵا پیرداود، ٢٠٠٨.

BIST FROM OF THE REALITY OF KURDISTAN WOMEN, 2004- 1992, IRAQI KURDISTAN AS AN EXAMPLEk

Tariq Jambaz & Nahla Mohammad, IRAQ KURDISTAN NATIONAL ASSEMBLY MPs, Kurdistan-2006.

٣ – لە تەك ئامادەكردنی دەستووری (١٥) وڵاتانی فیدراڵو (٥) لەهەرێمەكانیانو (٣) چاپەمەنی لەبارەی زمانە فەرمییەكان لەوڵاتانی فرە زماندا .

٤ – سەرنووسەری گۆڤاری یاساپارێزییە، گۆڤارێكی یاساییە بەزمانی كوردی دەردەچێت، و18 پاشكۆی بەچاپ گەیاندووە.

٥– دەیان لێكۆڵینەوە لە گۆڤارو رۆژنامەكان بەزمانی كوردیو عەرەبی بڵاوكردۆتەوە

١٩٤٨/٥/١٤ رژێمی شانشینی لە ئێراق – حووكمی عورفی – لە هەموو ئێراق... راگەیان، كە ئەمەش بووە هۆی پاشگەزبوونەوەی رژێمی شانشینی بەم نیمچە

ئازادییەی کە لە ئێراق هەبوو کە بە خەبات وتێکۆشانی گەلانی ئێراق و مل کەچنەکردنی بەرژێم هاتبووە کایەوە.

هەر لەو کاتەش سەرجەم هێزە نیشتیمانی و دیموکراتەکان رووربەرووی شالاوێکی درندەی فراوان هات، لە گرتن و تۆقاندن و دروستکردنی دڵە راوکێ لە ناو دەروونی گەلانی ئێراق، بە تایبەتی لە دوای لەکار کەووتنی حکوومەتی محەمەد سەدرو دامەزراندنی حکوومەتێکی تازە لەلایەن نووری سەعید... ئەمەش بووە هۆی گەماڕۆدانی جوولانەوەی نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەلایەتی لە ئێراق.

١٩٤٨/٥/١٤ ئەنجوومەنی نیشتمانی یەهوودی- واتە کنیست- سەربەخۆیی دەووڵەتی ئیسرائیلی راگەیاندو ، یەکەم پۆستی سەرۆکی دەووڵەتی ئیسرائیل

لەلایەن - حایم وایزمان- گرترا دەستو یەکەم سەرەك وەزیرانیش لەلایەن دیڤید جریۆتی گرترا دەست ... شایانی باسە ئیدارەی ئەمەریکا بەر لەو راگەیاندنە دانی بە دەووڵەتی ئیسرائیل نابوو شان بەشانی بەریتانیا لە جیهاندا .

کە پایتەختی وولاتەکەی شارەکانی - ئۆرشلیم و قوودس - ە و ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ٨٠,٠٠٠ هەزار کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ٦,٣٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکەی ٢٦,٦٥٠ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٦١٧ کە لە یەك مبل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، جوولەکە ٨٥٪ . عەرەب ١٥٪ . هەروا لە ژمارەی تەواوی دانیشتووانی ئەو وولاتە زیاتر لە

٢٧٠,٠٠٠ هەزار کورد ی تیا نیشتە جێیە . لە وولاَتەکەدا .

١٩٤٨/٦/٢٤ لە دوای دابەشکردنی ئەلمانیای هتلەری ، ئەویش بە ئەلمانیای رۆژهەلاَتی سەربە یەکێتی سۆڤیەتو ، ئەلمانیای رۆژئاوای سەر بە ئەمەریکا ، دەست کرا بە دورستکردنی پەرژینی بەرلین لەنێوان هەردوو ئەلمانیای رۆژئاواو رۆژهەلاَت ، لەناوەراستی شاری بەرلینی پایتەختی ئەلمانیای هتلەری ئەوکاتدا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/٧/١٠ کۆچی دوایی مێژوونوسو رووناکبیرو کەسایەتی ناوداری کورد و وەزیری بەرگریو جێگری یەکەمی پەرلەمانی ئێراق - محەمەد ئەمین زەکی .

لە تەمەنی ٦٨ سالیداو ، کە تەرمەکەی لە گردی سەیوان لە شاری سلێمانی نێژراوە. لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩٤٨/٧/٢١ خۆتیرۆرکردنی ئارشێك گۆرکی لە تەمەنی ٤٢ سالێدا ئەمەش بەهۆی نالەباری باری ژیان و تەندروستی و هۆکاری دوورکەوتنەوەی خێزانەکەی لێی.

شایانی باسە ئەم نیگارکێشەی قوتابخانەی نیورۆك لە سالی ١٩٠٤ لە ئەرمەنستان لەدایك بووە .

لەدوای کۆمەلْ کووژیەکەی ئەرمەنی دەربەدەر دەبێت و لە سالی ١٩٢٥ دەگاتە شاری نیویۆرکی ئەمەریکا.

١٩٤٨/٧/٢٩ پێشبرکێی یارییەکان جامی جیهانی - ئۆلەمپیات - لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو رۆژی ٨/١٤ی هەمان سالْ.لە نێوان یاریزانانی وولاَتانی بەشدار بوو لە یاریە جیا جیاکاندا .

نێبینی:- وێنەی یاریەکانی ئۆلەمپیات لە ئەنجامدانی هەموو یاریەکان لە گەلی دانەنراوە .

١٩٤٨/٨/٥ کۆریای باشوور سەربەخۆیی خۆی راگەیاند ، لەدوای دان پێنانی لەلایەن رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بەشێوویەکی یاسایی، ئەویش لەدوای دابەشکردنی کۆریا ، بە دووبەشی دژ بەیەکتری کۆمۆنیستی و سەرمایەداری ، لە نێوان ئەمەریکاو یەکیەتی سۆڤیەت، لەدوای جەنگی دووەمی جیهان ، ئەویش بەدابەشکردنی چەندین وولاتانی دیکەی جیهان لە نێوان خۆیان لەوانە ئەلمانیاو ڤێتنامیش لە جیهاندا

ئەم راگەیاندنەش بەناوی کۆماری کۆریای باشوور بوو لە نیمچە دوورگەی

کۆریا لـه کێشووەرەکەدا . لـه شاری – سیئۆل –ی پایتـەخت ، کە ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ١١,٨٦٥,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ٤٩,٨٩٥,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکەی ، ٩٩,٠٢٠ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هـەروا چڕی دانیـشتووانەکەی ، ١٣٠٥ کەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نژادەکانی ، کۆری ٩٩٪ . لـه وولاتەکەدا .

١٩٤٨/٨/٢٩ لە پەناهەنـدەیی مستەفا بارزانی و هەڤاڵـەکانی لـه شـاری باکۆی پایتـەختی ئازربایجـانی سـۆڤیەتی گوواسـتراونەوە ، بـۆ ناوچـەی شـاری تاشـقەندی پایتەختی کۆماری ئۆزبەگستانی سۆڤیەتی کۆمۆنیست لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/٩/٩ لــــــــه دوای دابەشـــــکردنی وولاتـــی کۆریـــا ، بەدوو وولاتـی لێك جیـا کـەرەوە بـە نـاوی ، کۆمـاری کۆریـای باشـوورو کۆمـاری کۆریـای بـــاکوور– کــــە کۆریـای بـاکووری دیمـوکراتی میللـی

سـەربەخۆیی خـۆی راگەیانـد بەپـشتیووانی یەکیـەتی سـۆڤیەت ، بەرامبـەر بە کۆریـای باشـووری لایـەنگیری ئەمـەریکا... شـایانی باسـکردنه کـە تـاکوو تـەواوکردنی ئـەو مێژوونامەیـە ، کێـشەو ململانـێ لـە نێـوان هـەردوو کۆریـا بەردەوام بووە بەتایبەتی بەرامبە بە کۆریای باکوور بەهۆی بوونی توانـای چەکی هەمە جۆری ئەتۆمی لەناوچەی نیمچە دوورگەی کۆریادا.

ئەم راگەیاندنەش بە ناوی – کۆماری کۆریای دیمەکراتی مللی – لە شـاری – پیونگیـانگ– ی پایتـەخت ، کـە ژمـارەی دانیـشتووانەکەی ، ٣,٩٩٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی ، ٢٣,٥٨٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکەی ، ١٢٠,٥٤٠هەزار کیلۆ مـەتر

چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٥٠٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، کۆریەکان ٩٩٪ . لە وولاّتەکەدا .
کە کۆمەڵەی گشتی نووێنەری کۆریا لە باکوور، دامەزراندنی کۆماری میللی دیموکراتی کۆریایان راگەیاند، کە بووە هۆی کردنەوەی لاپەرەیەکی دیکە لەمێژوی خەباتی ئەو وولاّتەو لەهەمان کات بووە هۆی سەرهەلدانی کێشە لەگەڵ ئەمەریکا لە ناوچەکەدا ، بەهۆی سەرکەووتنی ئەمەریکا بەهێزی سەربازی لەیابان لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهاندا .

٩/١٠/١٩٤٨ مۆرکردنی رێکەووتننامەی دژ بە ئەنجامدانی کردەوەکانی جینۆساید دژ بەگەلانی ژێر دەستەو داگیرکراو، کە لە برگەی /٢ ی رێکەووتنەکەدا هاتیە ، کە جینۆساید بریتیە لە کردەوەیەکی دژ بە مرۆڤ و لەناوبردنی نیمچە ، یاخوود تەواوی بەچارەی نەتەوەیی، یاگرووپێك لە وولا جیا جیاکانی جیهاندا.

شایانی باسە کە رژێمە دژ بە یەکترەکانی تورکیا ئێران و ئێراق و سووریا ، هەریەك لەوانە بەشێکی دیاریکراو لە رووبەری خاکی کوردستانی گەلی کوردیان پێ لکێنراوە بەپێی پەیمانی لۆزانی ٢٤/٧/١٩٢٣ لە لایەن وولاّتانی

هاوپەیمان بە سەر کردایەتی بەریتانیا ، ئەو رژێمانە درێخیان نەرکدووە لە کرداری جینۆساید بەرامبەر بەکوردو نیشتمانەکەیدا چ لە بەعەرەبکردن و بە تورککردن و بە فارسکردن و بە گوواستنەوەی خێزانی کورد لەجێگەی رەسەنی خۆیان و بە هێنانی خێزانی نەتەوەکانی خۆیان بۆ ناوچەکانی کوردستان لە ناوچەکەدا .

ئەویش بەگۆرینی دیمۆگرافیای جووگرافی خاکی کوردستان و کرداری بە کۆمەلکوژی و زیندەبەچال و وێرانکردنی گوندو شارۆچکەو کانییاو دارستان و کیمیا باران و ئەنفال.. هەریەك لەو دەسەلاتانە بەپێی خواست و ویست و ئامانجەکانیان و ، بەپێی بارودۆخی ناوچەو هەرێم و جیهان ئەنجامیان داوە بە رامبەر بە گەلی کورد لە سەر خاکی کوردستاندا.

١٩٤٨/١٠/٢٨ دەسەلاتی نوێی ئیسرائیل ئالای دەوولەتەکەیان بەرز کردەوە ، کە پێك هاتووە لە ئەستێرەی داود ، بەرەنگی شین – کە هێمای دەوولەتی ئیسرائیلە –، لە نێوان دوو هێلی شین ، کە هێماکە بۆزێی نیل و زێی فورات دەکات ، کە جوولانەوەی سەهیۆنیزم بە سنووری دەوولەتەکەیان دادەنێن... ئەی کورد... بەلام عەرەب قەیناکە.

١٩٤٨/١١/٥ کۆچی دوایی نووسەرو فەرهەنگ نووسی کورد مامۆستا – تاهیر سادق – لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، لەتەمەنی ٧٣ سالیدا ، تەرمەکەی لە گۆرستانی سەرچنار بەخاك سپێردرا ، شایانی باسە کە مامۆستا تاهیر لە سالی ١٩١١ لە شاری کۆیە لە بنەمالەیەکی ئایینی و زانست پەروەر ، بنەمالەی دایەخەجێ لەدایك بووە ... لە سالی ١٩٣٩ بووەتە ئەندامی پارتی هیوا.

١٩٤٨/١١/١٠ کۆچـی دوایـی هۆزانـەوان مامۆسـتا – زیـوەر– لـە شـاری سـلێمانی لـە باشـووری کوردسـتان ،کـە تەرمەکـەی لـە گۆرسـتانی گـردی سـەیوان لـە شـاری سـلێمانی بـە خـاك سپێردراوە لە شارەکەدا.

جێگـەی باسـکردنە کـە شـاعیرو نووسـەری نـاوداری کـورد مامۆستا زێوەر لە سـاڵی ١٨٧٥ لـە شـاری سـلێمانی لـە گـەرەکی کانیـسکان چـاوی بـە جیهـان هـەڵهێناوە ، نـاوی تـەواوی – عەبـدوڵلا محەمـەد رەسـوولە و لـە بنـچەدا خـەڵکی دەڤـەری پـشدەرن لـە هەرێمەکەدا

دوای ئـەوە رووی لـە قوتابخانـە کـردووەو ، هـەروا لـە حـووجرەی فـەقێیاتی خووێندوویـەتی ، دوای ئـەوە لـە ١٩٢١/٢/١٩ بـە مامۆسـتا دامـەزراوە لـە قوتابخانـەی نموونـەی سـەعادەت بـە مووچـەی ١١٠ رووپیـە ، دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩٣٠ مامۆسـتایەتیەکەی گوازراوەتـەوە بـۆ ناحیـەی بەرزنجـە وبـە مامۆستا ماوەتەوە تـا بەسزایەك دوور خراوەتـەوە ، ئەویش بۆ دابراندنی لە کۆمەڵ و رۆشنبیران و لێ ئاگا نەبوون لە رووداوی سەردەمی خۆی ، تا سـاڵی ١٩٣٨ و لـە وێـووە بۆ بیارە و لـە وێـشدا لـە سـەر کـار لادراوە بـە خانەنـشین کردنی لە کارەکەیدا .

هەروا مامۆستای شاعیر چەندین بەرهـەمی خستۆتە بـەر دەستی خووێنـەرو رۆشنبیران لە وولاتەکەیدا ، وەك :– ژیانی پێغەمبەران ، دەسـتە گوڵی لاوان ، چیرۆکی خێوێ ناو مزگەوت ، داستانی سۆزناڵ گەریلا ، کە ئەمـە شـیعرە بـە زمـانی فارسـی لـە سـاڵی ١٩٨٨ چاپکراوە – سـۆزی نیشتیمان ، فەرهـەنگی زێـوەر ، لـە گـەڵ چـەندین ووتـارو بابـەتی دیکـەو دەستنووسـەکانن ، کـە مامۆسـتا زێوەر بەردەوام بووە لە کارەکـانی تـا ماڵئـاوایی کردنـی لـە گـەل و نیشتیمانەکیدا لە شاری سلیمانی لە باشووری کوردستاندا .

١٩٤٨/١١/١٩ به هۆی کێشەی هاوسەری لە نێوان شای ئێران محەمەد رەزاو هاوسەرەکەی خاتوو فوزیه خان ، کە داوای تەلاقی لە شاه رەزا کرد بە هۆی خیانەتی هاوسەریەتی و ، لە ئەنجام خاتوو فەوزیه داواکەی پەسەند کرا بەتەلاقدانی لە شا رەزا .

محەمەد شا بە ئارەزووی خۆی هەلس و کەووتی لەگەڵ ئافرەتانی خواستیاری خۆی دەکرد.. شایانی باسە هاوسەری شای ئێران خاتوو فوزیەخان خوشکی شانشین فاروقە کە شانشینی میسر بووەو لەنژاد دەگەڕێنەوە بۆ سەر بنەماڵەی محەمەد عەلی پاشای دامەزرێنەری وولاتی میسر ناسراو بوون بە بنە ماڵەی خدیووی ، کە لەرەچەلەکدا نژادیان کوردە . لە پارێزگای دیاربەکر لە باکووری کوردستان روویان لە ناوچەیەدا کردووە لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/١١/٢٨ تیمێکی گەرۆکی بیانی سەردانی هەرێمی باشووری کوردستانی کرد لە پارێزگای هەولێرو دۆڵی بالیسان... کە ئەو گەرۆکانە سەردانی چوار شووێنیان کردووە، لەم دۆڵەدا بەمەبەستی پشکنین. ئەوانیش :– گردی دێگە – گردی شلیمۆن – گوندی بالۆکاوە – گردی کانی کەلەك – کە لێکۆڵینەوەی ووردیان لە چۆنیەتی ئەو شووێنەوارانەی کە لە و گوندو گردانە هەبوو کردووە.

لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەکانیان دەرکەوتووە، کە ئەم شووێنەوارانە بەر لە ساڵی زایینی شارۆچکە بوونەو لە ئەنجامی شەڕو پێکدادان لە سەردەمی –

ئەخمینیەکان - ویران کراون. ئەویش بەپێی دۆزینەوەی ئەو ئێسقان و پروسکانەی کە لەم شووێنانە دۆزراونەتەوە. لە ئاکام وای بۆچوون کە بەکۆمەڵ لە ناوبران و ئەم هەوڵەش بەشێووەیەکی بابەتی لە گۆ ڤاری - سۆمەری ئێراقی - لە ساڵی ١٩٥٠ تۆمارو بلاوکراوەتەوە. هەروا - نووسەری ناوداری کورد - ئایەتوللا محەمەد مەردۆخی زەکی - لەکتێبی - کورد و کوردستان دەڵێ :-

بالوکاوە و گردی دیگە - لە سەردەمی ئەخمینیەکان شاربووەو کۆنترین شارستانی ناوچەکە بووەو پاشان دەڵێ : - ئەم دوو شووێنە ئەوەندەی قەلای هەولێر بووەو بە کۆنترین شار دادەنرێت و هەروا دەڵێ : - سەرچاوەیەکی ئاوە زۆرکانی کەلەك هەبووە. هەموو دەشتی بالوکاوە و بالیسانی پێ ئاودێرکراوە.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە ناوی بالیسانی چەند بیروو بۆ چوونێك هەیە لە یەکتر جیاوازن... دەڵێن ووشەی بالیسان وشەیەکی ئارامیە. واتە ئەو باخانەی کە کەوتوونەتە بەرزاییەکان و لەدەشتایی نین. هەروا هەندێکیش دەلێن بالیسان ووشەیەکی فارسیە - بال - واتە - قووڵ - یان - ساڵ - واتە پێشاندان - بالیسان. بال پێشاندان.

لە رووی مێژوویەوە بالیسان دەووڵەتێك هەبووە بەر لە ٣٠٠٠ هەزار ساڵ پێش زایین بەناوی - دێگە - کە تا ئێستا گردێك لەخوارووی بالیسان ماوە بەناوی - گردی دیگە - لە دوای - دیگە شاکورەکەی - شاجوان - بۆتە پاشای ئەم دەووڵەتەو بەهاتنی سووپای - ئەفراسیان - دەسەڵاتی لەدەستداوە... بەلام نەزانراوە سنووری دەسەلاتی تا کام جێگە رۆیشتووە.

هەر وەك لەکتێبی - صبح الاعشی - باسی گردی -بالوکاوە - دەنگارەی ئێستا لە - توتمە - کراوە، کە قەلای گەوورە لە - معجم البدان - ی یاقووتی حەمەوی - داهاتووە، کە هاورایە لەگەل - محەمەد مەردۆخی - کە دەڵێ :- ئەم دوو شوێنە دوو قەلای سەخت و قایمیان لێبووە و باخ و باخاتێکی چرو پر لەدەوریان بوونە.

بالیسان لەدۆلی خۆشناوەتیەو بەرامبەر شاخی هەورێیەو ٢٢ کیلۆمەتر لە رۆژهەلاتی خەلیفان دوورە بەلای گوندی بێراوە.

<u>سەرچاوە :</u>- مێرگ ژمارە /٢٩ لاپەرە/٨.

١٩٤٨/١٢/٩ کۆمەڵـەی گـشتی رێکخـراوی نەتـەوە یـەکگرتووەکان بریـاری ژمـارە /٢٦٠ی دەرکرد ، بە قەدەخەکردنی تاواندنەوەی رەگەزی مرۆڤایەتی کە لە مادەی /٤ ی بریارەکە هاتووە:- بەسزادانی هەر کەسێ یاخوود هەر دەسەڵاتدارێك ، یاخوود وولاتێك ، کە هەڵدەستێ بەو تاوانە ، جا دەسەڵاتدار بێ یاخوود بەرپرسانی کار بەدەستی ئەو وولاتانە ، یان فەرمانبەری رەسمی دەوڵەت بێ..

شایانی باسە ئەم بریارە لە ٥٪ی جێبەجێ نەکراوە تاکوو ئێستاش بەرامبەر بەگەلانی دابەشکراوو داگیرکراو ، کاری جینۆساید بەردەوام بووە لە هەموو بوارە جیا جیاکان ، لەوانە بەرامبەر گەلی کوردو نیشتمانەکەیان لە هەرێم و ناوچەو کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/١٢/١٠ لە شاری واشنتۆنی پایتەختی ئەمەریکا ووتووێژ لە نێوان باڵیۆزەکانی دەووڵەتانی پەیمانی برۆکسل و کەنەدا و وەزارەتی دەرەوەی وولاتە یەکگرتووەکان، بۆ دروستکردنی پەیمانی ناتۆ دەستی پێکرد بەرامبەر پەیمانی وارشۆی نێوان وولاتانی سوشیالیست، لەدوای جەنگی دووەمی جیهان، کە ئەویش لە مانگی /١٩٤٩/٤ بریاری دامەزراندنی بۆ دەرکرا.

١٩٤٨/١٢/١٠ ئەنجوومەنی ئاسایشی نێوودەووڵەتی جاری مافی مرۆڤی راگەیاند لە کۆشکی - شابوو- لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ... جێگەی باسکردنە کە راگەیاندنی جاری گەردوونی مافی مرۆڤ لە دوای جەنگی جیهانیدا دژ بە هتلەرو دۆستەکانی بوون ، کە نزیکەی ٦٠,٠٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەس کووژران ، زۆربەی وولاتانی ئەوروپا زیانێکی زۆریان لێکەووت و وێران کران .

ئەویش بۆ ئەوەی جارێکی دیکە درندایەتی و بەربەریەتێکی ئەوا روونەداتەوە ، پێوویستە جیهانێکی نووێ لە سەر بناخەی ئازادی و رێزگرتنی مافی مرۆڤ و یەکسانی لە نێوانیان دابمەزرێندرێت . دەبێ دژایەتی و تەنگوو چەڵەمەی نێوان وولاتان بە رێگەی گفتووگۆ چارە سەر بکرێت لە جیهاندا .

دوای کۆتـایی هـاتنی جـەنگی دووەمـی جیهـان لـە مـانگی ١٩٤٥/٤/دا لـە کۆنفرانسی – سان فرانسیسکۆ – نوێنەرانی ٥١ وولاّتـی ڕێکخراوی نەتـەوە یەکگرتووەکانیان لە پێناوی پاراستنی نـەوەی نـوێ لـە کارەسـاتی جـەنگ ، کە دوو جار ئێش و ئازارێکی بـە سـەر مرۆڤایـەتیـدا هێنـابوو لـە جیهانـدا پێك هینا .

ئەویش بە بەرپرسیاری پاراستنی ئاشتی و پشتگیری لـە شـەڕێکی جیهـانی نوێ سپێردرا بەو سێ وولاّتەی کە لە جەنگدا سـەرکەووتوون – ئەمـەریکا – بەریتانیا – یەکیـەتی سـۆڤیەت – چینی مللـی – لـەم دەزگایـەدا بناخەیـەکی مەعنەوی بۆ وەرگرتن و قبـوولّکرنی گـەلانی سـەر بـەئایین و فەرهـەنگ جیـاواز دانرا , کە پسپۆری شارەزایانی زۆر وولاّتان بە سەرۆکایەتی زانـای فەرەنسـی – ڕێنـێ کاسـن – و پـسپۆری ئەمـەریکا – ئێلیۆنـۆر ڕۆزفێلّـت – لـە سـەر ئـەم پرسە کاریان کردوو ناوەڕکی بابەتەکەیان ئامادە کرد .

دوای ئەوە کەوتە بەر دەستی ئەنجوومـەنی ئاسایشی نەتـەوە یەکگرتووەکان و چەندین هەمموارکردنی لە سەر کراو لە ئاکامدا ئەم ڕاگەیاندنە پەسەند کرا ، کە خۆی لە ٣٠ بەند دەگرێ و یەکـەم بەنـد دەڵـێ :-

هەموو مرۆڤان بە ئازادی لە دایك دەبن و یەکسانیشن لە نرخ و بایـەخ و مافدا , عەقل و ویژدانیان پێ بەخشراوەو دەبێ بە گیانێکی بریانە ڕفتـارو هـەڵس و کەووت لەگەڵ یەکتردا بکەین ... دوا ژمارەشی کە ماددەی ٣٠سییە دەڵێ :-

هیچ دەقێکی ئەم بانگەوازە نابێت وا لێکبداتەوە کە ڕێگە دەداتە دەوڵەتێك یا کۆمەڵێك یا تاکەکەسێك کە چەند مافێکی ئەوەیان هەبێت کە چالاکی یان کارێك بکەن بە مەبەستی تێکدانی ماف وئازادییەکانی ئەم بانگەوازەدا .

١٩٤٨/١٢/١٨ کۆچی دوایی شاعیری نەتەوەیی و نیشتمانی کورد مامۆستا– فائق عەبدوللا – بێکەس– لە شاری سلێمانی. جیگەی ئاماژە پێکردنە کە شاعیری گەورەی کورد بێکەس ناوی تەواوی – فائق عەبدوللا بەگ کاکە حەمە مەعروف – ە .

ئەم شاعیرە ڕووەو دیموکراتی و پێشکەووتن بووە لە ئەدەبی کوردیدا , کە لە گوندی – سیتك – لە تەك شاری سلێمانی لە ساڵی ١٩٠٥ چاوی بە جیهان هەڵهێناوە .

لە دوای مردنی باوکی لە ساڵی ١٩١٠ لە نێوان کەس و کارو خزمەکان ژیانی بە سەر دەبرد لە پارێزگای سلێمانی و پارێزگای کەرکوك لە هەرێمی باشووری کوردستان.

ئەم شاعیرە مەزنە لە ڕاپەڕینی ٩/٦ دژی بەریتانیاو شانشینی لە ئێراقی بە زۆر دروستکراو بەژداری کردووەو ڕۆڵی بالآی هەبووە . بەم هۆکارانە ماوەی سێ ساڵ ژیانی بردۆتە سەرو لە دوای ساڵی ١٩٣٣ بە مامۆستا دامەزراوە لە قوتابخانە جۆراو جۆرەکان .

ئەم کەسایەتیە شاعیرێکی میللی و رامیاری و نەتەوەیی و نیشتمانی بووە ، لە هەموو بوارەکانیدا و تاکوو ئێستاش شیعرەکانی ڕۆڵی خۆیان ماوەو دەمێنێ لە هەموو بوارەکانی بە بەرزکردنەوەی هەست و ڕۆشنبیری و داب و

نەریت و کەلتووری کورد لە کوردستاندا .

١٩٤٨/١٢/٢١ بڵاوکردنەوەی یاسای ئیرلەندا ، کە کۆماری ئیرلەندا نەك دۆمنیۆن لە ناو ڕایەڵەی کۆمەنوولسی بەریتانیا .

کە بەریتانیا ڕەزامەندی لەسەر هەردوو کارەکە دەربڕی ، کە لە ساڵی ١٩٤٩ ئەنجامدرابوو، دوای ئەوە ئیرلەندا لەساڵی ١٩٨٥چووە ناو کۆمەڵەی ئابووری ئەوروپا کەئێستا یەکیەتی ئەوروپایە لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٩

١٩٤٩/٠٠/٠٠ کۆچی دوایی تێکۆشەرو خەباتگێرو کەسایەتی ناوداری نەتەوەیی و بنەماڵەی حاجی ڕەشید ئاغا ، ڕەمزی نافع ڕەشید مەموونەدی لەشاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان

شایانی باسە مامۆستا ڕەمزی لەساڵی ١٩١٧ لەشاری هەولێر لەبنەماڵەیەکی ناسراو لە عەشیرەتی مەموونەد چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە شارەکەدا ... هەروا قوتابخانەی سەرەتایی و ناوەندی لەشاری هەولێر تەواو کردیە... لەبەر نەبوونی قوتابخانەی ئامادەیی لەهەولێر چۆتە شارەی کەرکوکی هەرێمی باشووری کوردستان و ساڵێکی خوێندنی لەوێ بردۆتەسەرلە شارەکەدا.

هەر لەوکاتەشدا ئەندامی پارتی هیوا بووە لەکەرکوك... دوای ئەوە پۆلی پێنجەمی زانستی لەشاری بەغدا تەواو دەکا لەساڵەکانی ١٩٣٧-١٩٣٨ لەئامادەیی ناوەندی - الاعدایة المرکزیة -... لە ساڵی ١٩٣٩ دەچێتە بەیروتی پایتەختی ئێستای لوبنان و لەزانستگای ئەمەریکی دادەمەزرێ و

مــاوەی دوو ســاڵی خووێنــدن لــەو زانــستگایە تــەواو دەکــات و پلــەی – فریشمان– بەدەست دێنێ لەو وولاتەدا .

ماموستا رەمزی هەرلەشاری بەیروت پەیوەندی لەگەڵ کوردەکانی لوبنان و سووریاو تورکیا بەهێز دەکات ، لەپێناو ئامانجەکانی گەل و نیشتمان ، وەك کامەران بەدرخان– نورالدین زانا– محەمەد ئەرمەغانی... دوای ئەوە بۆ تەواو کردنـی خووێنـدن دەچێتە شـاری ئەسـتەموڵی ئێـستای تورکیـاو دەچێتە کۆلێـژی – رۆبـەرت کـۆلیج – لـەوکات و ساتەشـدا جـەنگی دووەمـی جیهـانی هەڵگیرسا . لەو کاتەشدا دەسەلاتدارانی ئەلمانیاش بەدوای کەسێك دادەگەرا ن ، کەسـووتەمەنی هەمـە جۆریـان بـۆ دابـین بکـات ، ئـەویش بەگەیـشتنیان بەچاڵە نەوتیەکانی لە باکووری ئێراق – واتە هەرێمی باشووری کوردستان– لێکنــدراو بــەئێراق ، لــەپێناو بــەدرهێنانی ئامانجــەکانیان لــەو هــەرێم و ناوچانەدا.

کـە ماموسـتا رەمـزی نـافع رەشـید بـووە هۆکـاری ئـەو ئامانجـەیان و لەهـەمان کـاتیش رەمـزی خوولیـای بـەدی هێنـانی ئامانجـەکانی گـەلی کـورد بـوو ، لـەوکات و سـاتەی شـەرو ململانێـی نێـوان وولاتـانی هاوپـەیمان و ئـەلمانیا لەلایەن یـەکێتی سـۆڤیەت و ئەلمانیا لەلایەکی دیکـە ، ئەمـەش وای کـرد کـە بەرژەوەندی هەردوولا یەك بگرێ و رەمزی ئامادەی خۆی نیشاندا بۆ ئـەوەی کار بکات لەگەڵ ئەلمانەکان تاکو هەریەك بگات بەئامانجی خۆیدا .

ئەمـەش بەهۆی هەلوویـستی رژێمـی تـورك . ئینجـا ماموسـتا رەمـزی لەگـەڵ ئەلمانەکان دەچێتە ئەلمانیا بەمەبەسـتی مەشـق کـردن ، ئـسەویش لـەپێناو – کـردەوەی تـامودت –. ئـەو کردەوەیـەش ئامـانجی ئـەوبوو کـە شۆرشـێك لـە کوردستان هەڵگیرسێنێ بۆ ئەوەی ئینگلیزەکان لەم وولاتە دەربکات..!.

لەدوای تەواو بوونی مەشقەکەی ماموسـتا رەمـزی سـووێندی خـوارد بەئالای کوردسـتان و بەرامبـەر بەبـەر پرسـی – فـۆن کایرتـل– کـە سـەرۆکی ئەوسـای ئـەلمانیا کەخیانـەت و کەمتەرخـەمی نـەکات لـەم کردەوەیـە ، لەهـەمان کـات ئەلمانیـەکانیش سـووێند یـان خـوارد بەئالای ئـەلمانیا لەسـەر هـەمان بابـەت ، ئەویش لە پێناو گەشتن بە ئامانجەکانین .

هــەروا لــەمانگی/١٩٤٣/٧ تیپـە چـوار کەسـیەکە ، – کـردەوەی مـامودت– بەسـەرۆکایەتی بەرێوبـەری – موولـەر– بـوو.. سـەعات سـفریان لەوکاتـدا

دەستی پێکرد ... یەکێ لەفرۆکەکانی -کۆندۆر- دەکەوێتە ئاسمان و بەسەر هەرێمی- قرم- ی نێوان سنووری ئێران و یەکێتی سۆڤیەت ، لە سەر زەریای رەش و بەناو جەرگەی خاکی تورکیا بەرەو کوردستان بە رێدەکەوێ ... کە ئالای کوردستان لەفرۆکەکە خرابوو لەدەرەوەی دەشەکایەوە بەرەو ناوچەی بیتووێنی سەربەقەزای رانیەی پارێزگای سلێمانی لە هەرێمەکەدا .

بەلام بەهۆی هەلە کردن نەیانتوانی لەوێ بێنە خوارێ بەلکوو بەرەو پارێزگای دهۆك روویان گۆری و لەگوندی فلێفل ، کە دەکەوێتە باکووری رۆژئاوای شاری موسڵ هاتنە خوارێ... لەوێ بە قاچاخ بەسوواری پاسە تەختەکانی ئەو سەردەمو بەولاغ و کاروان دەگەنە موسڵ و لەگەرەکی - نەبی یونس- بەرەو ناوچەی گوێرو پارێزگای هەولێر بەرێدەکەون تادەگەنە گوندی بێوکە.

لەوێ ئەلمانەکان دەستگیر دەکرێن و دوای ئەوانیش مامۆستا رەمزیش لەگوندی بنەسلاوەی رۆژهەلاتی شاری هەولێر دەستگیر دەکرێ و بەرەو شاری موسلی دەبەن و لەوێش بۆ شاری بەغدا. لەوێش بۆ شاری قاهرەی پایەختی ولاتی میسرو دوای ئەوە دەیگەرێننەوە بۆ شاری بەغدا .

لەگەل کۆتایی جەنگ مامۆستا رەمزی دەردێتە دادگای عورفی و بریاری لەسێدارەدانی بۆ دەردەچێت.... بەلام لەدوای ئەوە بریارەکە دەگۆرێ بۆ بەندی هەتاهەتایە ، دوایی لەسالی ١٩٤٧ بریاری ئازاد کردنی بۆ دەردەچێ بەهۆی نەخۆشیەکی کووشندە.. شایانی باسە راوێژکاری وەزارەتی ناوخۆی ئێراق - سیسل جۆن ئیدمونس - روو لەمامۆستا رەمزی دەکات و پێی دەلێ:-

لە کاتی لێکۆلینەوە بۆمان دەرکەووت کەتۆ تەنیا بۆ کوردت کردیە نەك بۆ دووژمنانی ئێمە ، گەرنا تووشی رووبەرووی سزای گەوورە دەبوویتەوە ... خووێنەری بەرێز.

بەهۆی شکانی کێلی سەرگۆرەکەی نەتوانرا مێژوو کۆچی دوایی مامۆستا رەمزی بدۆزرێتەوە.سەرەرای ئەوەی کە زۆر لە نووسەر و مامۆستان و دکتۆران ، بە دەیا بابەتیان لە مامۆستا رەمزی نافع نووسیووە لە گۆڤارەکاندا.

١٩٤٩/١/٨ دوای کەووتنی کابینەی سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق محەمەد سەدر موزاحیم پاچەچیو سەرەك وەزیرانی پێشووی رژێمی شانشینی ، . نوری سەعید دەیەمین کابینەی نوێی خۆی راگەیاند بەبوونی بەسەرەك وەزیرانی ئێراق.
شاینی باسە لە زۆر سەرچاوەی ئێراقو بیانیو کوردی ، وای دیاریدەکەن ، کە نوری سەعید کوردەو هەندێ دەڵێن تورکمانە ، بەڵام بەهەرحال بەپێی ئەو سەرچاوانە نوری سەعید لە رەسەندا باوو باپیرانی دانیشتووی خاکی کوردی باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی تورکیانە لە پارێزگای دیاربەکر لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٩/١/١٧ لە هەوڵێکی بەردەوام بە پەخش کردنی یەکەم زنجیرەی تەلەفزیۆنی کۆمیدی بە ناوی – زاکولدبیرگز–و ، ئەو زنجیرە کۆمیدیە تەلەفزیۆنیەو، لەهەمان کات بەردەوام بوو لە پەخشکردنی کە بەباشترین زنجیرەی ڕابواردن دادەنرێت لەجیهاندا.

١٩٤٩/١/٢٠ لە ووتاری سەرۆکی ئەمەریکا تۆرمان ، بۆ گەلی ئەمەریکا سەرۆکی ئەمەریکا تۆرمان بەرپرسیاریەتی راستەوخۆی خودی خۆی بە لێدانی هەردوو بۆمبی ئەتۆمی لە شارەکانی هیرۆشیماو ناکازاکی وولاتی یابان لە ساڵی ١٩٤٥ دەکات ، کە بە کردەوەیەکی تیرۆریستانەی جیهانی دادەنرێت لەگەڵ سەرەتای دەست پێکردنی جەنگی سارد لە نێوان هەردوو جەمسەری دژ بە یەکتری بە تایبەتی لە نێوان حکوومەتی ئەمەریکا ویەکیەتی سۆڤیەت لەجیهاندا.

١٩٤٩/٢/٤ بە هۆی توندرەویو تاك رەوی دەسەلاتی شا لە ئێران محەمەد رەزا شا لە زانکۆی تارانی پایتەختی ئێران هەولی کوژرانی درا ، بەلام رزگاری بوو

لەپیلانەکەدا .

١٩٤٩/٢/١٢ لە کارێکی ناکاوی ئەویش بە لە ناوبردنی دامەزرێنەری ڕێکخراوی ئیخوان مسلمین و کەسایەتی ئاینی عەرەبی – حەسەن بەننا– لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر تیرۆر کرا..

١٩٤٩/٢/١٤ دامەزرێنەرو سکرتێری پارتی کۆمۆنیستی ئێراق یوسف سەلمان یوسف– فەهد– لە لایەن ڕژێمی شانشینی لە ئێراق لە سێدارە درا لەگەڵ دوو لە هەڤاڵەکانی –حازمو سارم – کە ئەندامانی بیرۆی ڕامیاری پارتەکە بوون لە ئێراقدا.

١٩٤٩/٢/٢٤ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی – ڕۆدۆس– لە دووگەی ڕۆدۆس ، لە پێناو وەستاندنی شەڕ لە نێوان میسرو ئیسرائیل لە سەر داوای بڕیاری نەتەوە یەکگرتووەکان لە ١٩٤٨/٨/١٦ ، ئەویش لە پێناو سەقامگیرکردنی ئاشتیو ئارامی لە نێوان ئیسرائیلو عەرەب لە هەرێمەکەدا.

١٩٤٩/٣/٨ بە پێی ئەو ڕێکەووتننامەیەی ، کە لە کەنداوی ئەلونگ مۆرکرا فەرەنسا دانی بەسەربەخۆیی ڤێتنام نا، بەرێکەووتنی لە نێوان باودای و سەرۆکی فەرەنسا ئۆریۆك بەراگەیاندنی یەکگرتووی ڤێتنام لە ژێر یەکیەتی دەووڵەتی فەرەنسا.

١٩٤٩/٣/١٣ سەر کردەی کورد مستەفا بارزانیو دوو لە هەڤاڵانی لەلایەن دەسەڵاتدارانی وولاتەکە لە شاری تاشقەندی پایتەختی کۆماری ئۆزبەگستان گوواسترانەوە بۆ شاری چەمبای سەر دەریای ئۆراڵو لەوێ وەك دەست بەسەرمانەوە لە شارەکەدا .

١٩٤٩/٣/٢١ دوو ئاهەنگی بەرچاو بە بۆنەی جەژنی نەورۆز لە شاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان ساز کرا ، کە یەکەمیان بەهۆی مەسعوود محەمەد بوو بۆ لایەنگیری– پ.د.ك– و دووەمیان بەهۆی دلداری شاعر بوو بۆ لایەنگیری چەپەکان.

١٩٤٩/٣/٢٩ رژێمـی شـۆڤێنی تورکیـا یەکـەم وولات بـوو لـە جیهـان دانـی بـە دەوڵـەتی ئیسرائیل نا لە دوای ئەمەریکا،... شایانی باسە پەیووەندی نێوانیان تاکوو ئێستا بەردەوامـە ، بەتایبـەتی لـە بـواری سیخووری سـەربازیو رامیـاری ، ئەویش لەپێناو پەلاماردانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لـە کوردسـتان . بـە بـەهێزکردنی جێپێگـەی خۆیـان لەرامیاریـەتی نێـوو دەووڵـەتی ، چـونکە دەووڵـەتی ئیسرائیلو کەسایەتیە ئیسرائیلیەکان رۆڵی سـەرەکیو بنـەرەتیان هەیە لە رامیاریەتی دەرەوەی ئەمەریکاو بەریتانیادا .

١٩٤٩/٤/٤ مـــــــۆرکردنی پەیمانی باکووری ئەتلەسی- ناتۆ-ی سـەربازی لـە نێوان ئەمـەریکاو بــــەریتانیاو فەرەنـــــــساو هۆلەنــــــداو لۆکـــــسمبۆرگو کەنەداو بەلژیکا ، دژی رژێمـی سۆشیالیـستی سـۆڤیەتو وولاتـانی هاوپـەیمانی سـۆڤیەت ، لـە هـەموو بوارەکـان . بەتایبـەتی لـەبواری سـەربازیو سـیخووری سـەربازیو چاودێری تەکنەلۆژیای دەریاییو ئاسمانیو گەردوونی لە جیهاندا .

١٩٤٩/٥/٩ لە دوای کۆچی دوایی شانشینی مۆناکۆ ، کورەکەی ئـەمیر- رینیـە-کـە کـورە گـەوورەی بـوو جێگـەی بـاوکی گرتـەوە بەئـەمیری سـێیەمی مۆنـاکۆ لـە سـەر وولاتەکەدا .

١٩٤٩/٥/١١ لە دوای راگەیاندنی سەربەخۆیی دەووڵەتی ئیسرائیلو بەرزکردنـەوەی ئـالای ئیـسرائیل بـە پـشتیووانی ئەمـەریکاو بـەریتانیا، بـە ئەنـدامی رەسمـی لــەرێکخراوی نەتـــەوە یـــەکگرتووەکان وەرگـــیراو رۆڵـــی ســـەرەکی نوواندووەودەنووێنێ لەرامیاریەتی هەمە لایەنە لە جیهاندا .

بەتایبـــەتی لـــە رۆژهـــەلاتی ناوەراســـت و بەتایبـــەتی لـــە پەیووەندیـــە

هەمەلایەنەکان لەسەر وولاتانی عەرەبیدا.

١٩٤٩/٦/١٣ لە ناکاو بەهائەدین نوری لەشاری سلێمانی گەیشتە بەغدا لەپێناو سەرکردایەتی کردنی پارتی کۆمۆنیست لە ئێراق ، ئەویش لەدوای شکست هێنانی پارتی کۆمۆنست ، بە لەسێدارەدانی فەهدو هەڤاڵانی، لە٦/٢٥ی هەمان ساڵ هەندێ لە کورد لەوکات ڕێکخستنێکی کۆمۆنیستیان پێك هێنا لەتەك ڕێکخستنەکانی شاری بەغدا ، کە کوردەکان سەرکردایەتیان دەکرد ، هەروا لە سلێمانی ڕێکخراوەکانی پارتی کۆمۆنیست ، کە ئەکرەم یامیلکی و کەریم سۆڤ سەرکردایەتیان دەکرد.

بەڵام لە دوای دەستگیرکردنی بەهائەدین نوری لە١٩٥٣/٤/١٣ کەریم ئەحمەد داود . کاروباری پارتەکەی دەبرد بەڕێووە بە سەرکردایەتی حەمید عوسمان لە بەندینخانەی بەعقووبە تائەو کاتەی کە لەبەندینخانە هەڵات لە١٩٥٢/٦/١٦... هەردوو کەسایەتی ناوداری کورد کەریم ئەحمەدو حەمید عوسمان کەهەردووکیان لەدایك بووی پارێزگای هەولێر بوون لە باشووری کوردستاندا.

١٩٤٩/٩/٢٣ خوولی جەنگی ساردو گەشەکردنێکی کەمی لە بەرهەم هێنانی چەکی ئەتۆمی بەخۆیەوە بینی. لەوانەیە دەستپێکی یەکیەتی سۆڤیەت بۆ هەنگاونان لە بەرهەم هێنانی چەکی ئەتۆمی بگەڕێتەوە بۆ سەرەتای ساڵی ١٩٤٢، واتە لەناوەراستی جەنگی دووەمی جیهانی و یەکەمین تاقیکردنەوەی ئەتۆمی لەم رۆژەدا ئەنجامدرا.

١٩٤٩/١٠/١ لە دوای تێکۆشانێکی بێ ووچان ئەویش بە ڕاگەیاندنی کۆماری چینی مللی نوێ ، لەلایەن ماوتسی تۆنگ ، لەهەمان کات شاری پەکین کرا بەپایتەختی کۆماری چین و ،

شوان لای پۆستی سەرەك وەزیرانی چینی نوێی كۆمۆنیستی گرتە دەست لە كێشووەرەكەو جیهاندا. ئەویش بە ناوی – كۆماری چینی مللی – لە شاری پەكینی پایتەخت كە ژمارەی دانیشتووانەكەی ،١١,٤٥٠,٠٠٠ملیۆن كەسە هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەكەی ، ١,٣٥٠,٠٠٠,٠٠٠ملیار كەسە . هەروا رووبەری خاكی وولاتەكەی ، ٩,٥٩٦,٩٦٠ ملیۆن كیلۆ مەتر چوار گۆشەیە ، هەروا چڕی دانیشتووانەكەی ، ٣٥١ كەس لە میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەكانی ، هانە چینیەكان ٩٢٪ . مەگۆلی و تبتی و كۆری و كورد ٨٪ . زیاتر لە ١٧٥,٠٠٠ هەزار كورد لە وولاتی چین نیشتە جێن . لە وولاتەكەدا .

١٩٤٩/١٠/١٦ هێزەكانی سووپای یۆنان توانیان بە یارمەتی تەواوی ئەمەریكا سەركەووتنی سەربازی بەدەست بێنن بە لە ناوبردنی كۆمۆنیستەكانی یۆنانو ، راویان بنێن بەرەو یۆگسلاڤیا ، ئەمەش بەهۆی شەڕی ناوخۆی نێوان هەردوولا بوو لەنێوان چەكدارە كۆمۆنیستەكان و دەسەلاتی شانشینی لە یۆنان لە وولاتەكەدا .

١٩٤٩/١١/١٣ پسپۆری شووێنەوارزان – خاتوو كارلتۆن –، ئەشكەووتی هەزار مێردی پشكنی و لە ئاكامدا چەند پارچە ئێسك و باڵ و بربرەی دۆزیەوە. بەلام هیچیان ئێسكی مرۆڤی سەرەتایان نەسەلماند. پاشان لە سەر زەوی ئەشكەووتەكە چاڵێكی دوو مەتر بە قوولی ١٥ سم هەلكەند، لە ئاكام دووپارچە ئەستیٚ دۆزرایەوە.

شایانی باسە شاخی هەزار مێرد ٦ ئەشكەووتیی تیایەو سێی بچووك و سێی گەوورە لە سەر یەك هێلٚ لەدامێنی شاخەكەوە بەدی دەكرێت دەمی ئەشكەووتەكە فراوانەو نزیكەی ٢٥ مەتر دەبێت و جێگەی هەزار كەسی تیادەبێتەوە... یەكیٚ بەكوونی ئەشكەووتەكان ١٠ مەتر دەبیٚ و تەسك و رووناچیٚ، هەروا یەكێكی دیكەیان گەر بە سنگە خشكیٚ برۆی دوای ٦ مەتر دەگەیتە كانیەك.

ووشەی هەزار مێرد، یانی هەزار پیاو. یاخوود بەپلەو پایەی سەربازیەوە واتە هەزار مەرد.

بەلام هەندێكی دیكە پێیان وایە لە هەزار مێرگەوە هاتووە چونكە دەڤەرەكی تەرو بەئاوە... هەروا لە چارەكی یەكەمی ئەم چاخەدا چەند پسپۆرێك

ســەردنی ئەشــکەووتی هــەزار مێردیــان کــردووە، لەوانــە پــسپۆر ســپایزەر لــە ساڵی ١٩٢٦ و خاتوو گارودی ئەمەریکی لە ساڵی ١٩٢٨. خاتوو گــارۆدی کــە گەیــشتە کوردســتان لــە ئەشــکەووتی - زەرزی - یــەوە دەســتی پێکــرد کــە دەکەوێتــە ســەر زێــی بــچووك، کــاری دووەمــی خــاتوو گــارۆدی ئەشــکەووتی هــەزار مێــرد بــوو، کــە ١٨ رۆژی خایانــدو تــوانی چــەند چــاڵێك لەبــەردەم دەرگاکەو ناوەراست بپشکنێ، لە میانەی پشکنینەکەیدا کۆمەڵێ پروسك و ئاگردان و ئامێری بەردە ئەستێی لێ بدۆزێتەوە کە مێژوویەکەی دەگەراوە بۆ ٣٠ تا ٥٠ هەزار ساڵ بەر لەو پشکنینە لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٤٩/١١/٢٥ لــە گۆڤــاری - المــصور- ی مانگانــەی میــسری لەلاپــەرە /٥٦ یــدا کەچاوپێکەوتنی لە گەڵ نووسەری گەورەی ئوردنی - عەباس محەمەد حەقاد- ئەنجامدا ، ئەویش بەبۆنەی یادەوەری سەد ساڵەی دامەزرێنەری وولاتی میسر - محەمەد عەلی پاشا - لە درێژەی چاوپێکەوتنەکەدا عەباس محەمەد حەقاد دووپاتی ئەوە دەکاتەوە کە محەمەد عەلی پاشا نەتورکەو نە ئەلبانیە ، بەڵکوو بەرەچەڵەك نژادی کوردەو بنەکاڵەکەی لەپارێزگای دیاربەکری باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی تورکیا ، روویان لەناوچەی قاهرەی پایتەختی میسر. کردووە.

محمد علي في ديوانه بالقلعة يستقبل وفد بعض الدول الأجنبية
ويرى عن يمينه ولداه طوسون وإبراهيم

ئەویش بەهۆی پەلامارە درندانەكانی پێشووی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی، هەروا بەهۆی لێهاتوویی وكەسایەتی بنەماڵەكەی و نەوەكانی دەسەڵاتدار بوونە تاكوو كۆچی دوایی شانشین فاروق كەنەوەی محەمەد عەلی پاشا بوونلە سەر میسردا .

هەروا عەباس محەمەد حەقاد ، كە خۆشی كوردە لە بنەماڵە ناودارەكانی دانیشتووی ئوردنەو ئەوانیش بەهۆی پەلامارە درندانەكانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانیو لایەنگیری دەسەڵاتی سەلاحەدینی ئەیوبی بوونەو كۆچیان بەرەو ناوچەی فەلەستینو ئوردون كردووە .

تاكوو ئێستاش كە ژمارەی كورد لە ئوردون زیاتر لە ١٠٠٠٠ هەزار كورد لە ئوردون هەیەو چەندین پلەو پایەی بەرزیان لەدامو دەزگاكانی حكوومەت هەبووە لە ئوردن ... جاخوا دەزانێ لە میسر ژمارەی كورد چەندە ... بەڵام بە داخەوە ... كورد.... ؟ ...!

١٩٤٩/١٢/٨ لە دوای كۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی كۆماری چینی نیشتمانی راگەیەندرا لە دوای گوواستنەوەی دەسەڵاتی پێشوو بۆ دوورگەی تایوان بەجیابوونەوەی لە چینی میللی بەپشتیوانی ئەمەریكا. لە شاری – تایبی – پایتەخت ، كە ژمارەی دانیشتووانی ، ٢,٧٨٠,٠٠٠ ملیۆن كەسە لە شارەكەدا

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەكەی ، ٢٣,٨٦٠,٠٠٠ ملیۆن كەسە . هەروا رووبەری خاكی وولاتەكەی ، ٣٦,٠٠٠ هەزار كیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەكەی ، ١٧١٦ كەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەكانی ، تایوانی ٨٦٪ . چینیەكان ٪ . لە وولاتەكەدا .

١٩٥٠

١٩٥٠/١/١٨ چینی میللی بەرسمی دانی بە دەسەڵاتی- هۆشی مینە-ی ناو رایگەیاند بەیارمەتیدانی دەسەڵاتی نوێی ڤێتنامو دوای دووهەفتە کەمتر نووێنەرانی ئەنجوومەنی فەرەنسی رەزامەندیان کرد لەسەر رێککەوتن لەگەڵ ڤێتنام و کەمبۆدیاو لاوس بە- ٤٠١ - دەنگ دژی -١٩٣- دەنگ ، بۆ رۆژی دوایی یەکێتی سۆڤیەت دانی بەسەربەخۆیی ڤێتنام نا ، سەرەرای چاودێری کردنی شەری سەر زەوی لەو کاتدا لەلایەن وولاَتانی پەیوەندارەدا.

١٩٥٠/١/٢٣ لە برپیارێکی کنیسەی ئیسرائیل توانی شاری قوودس بکاتە پایتەختی دەووڵەتی ئیسرائیل بە هۆی چەندین کێشەی نادیار لە نێوان عەرەب و ئیسرائیل لە ناوچەکەدا .

١٩٥٠/١/٢٦ هیندستان رژێمی کۆماری راگەیاند لە دوای بە دەستهێنانی سەربەخۆیی و جیابوونەوەی لەپاکستان ، لەدوای سەدان کێشەو گیروگرفتی هەڵوواسراوی سنووری و ئاینی و هەرێمی کەشمیری دابەشکراو داگیرکراو لەنێوان هندوپاکستان.

١٩٥٠/٤/٢٦ دامەزراندنی کۆمەڵەی مامۆستایان لە شاری هەولێر لەرێگەی هەڵبژاردنی دیموکراتی لەلایەن کۆمەڵێك مامۆستای رووناکبیر لەهەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٥٠/٥/ ١٤ دەست پێکردنی هەلبژاردن لە تورکیا لە نیوان پارتە رامیاری و نەتەوەیی و کۆمەڵایەتیەکان. ئەنجامی هەلبژاردنەکان کە پارتی دیموکراتی توانی ٤٠٣ کورسی لە کۆی ٤٨٢ کورسی پەرلەمان بە دەست بێنێ.

بەلام پارتی گەلی کۆماری کە لە لایەن دامەزرێنەری کۆماری تورکیا دامەزرابوو، توانی ٦٩ کورس لە کورسیەکانی پەرلەمان بەدەست بێنێ، هەروا پارتی دیموکراتی نیشتمانی توانی یەك کورسی بەدەست بێنێ.

ئەمەش بەهۆی توونـد رەوی و نا لەباری پارتی دەسەلات - مستەفا ئەتا تورك، و عسمەت ئەینوونوو بوو - کە ماوەی ٢٧ ساڵ لەسەر تورکیا دەسەلاتداربوون و ئەنجامی بووە هۆی سەرنەکەووتنێ بێ وێنە لە هەڵبژاردنەکان و بە دەست لە پۆستەکانی سەرۆکایەتی لەلایەن ئەینوونوو لە دەسەلات و هەڵبژاردنی جەلال بایار بە سەرەك کۆماری تورکا.

هەروا بە راسپاردنی عەدنان مندرسی بە سەرەك وەزیران و پێکهێنانی

حکوومەتی نوێی دوای هەڵاتنی کەمالیەکان لە دەسەڵات، ئەمەش بەهۆی گۆڕانکاریەکی گەورە لە رامیاریەتی تورکیا لە هەموو بوارە جیاجیاکان.

١٩٥٠/٥/١٤ لەهەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی کۆماری تورکیاو پەرلەمان پارتی دیموکراتی سەرکەوتنی بەدەست هێنا بەرامبەر پارتی گەلی کۆماری لە وڵاتەکەدا .

١٩٥٠/٦/١٩ نووسەرو شاعیری نەتەوەیی بەناو بانگی کورد – پیرەمێرد – لە سەر داوای خۆی لە دوای مردنی لەگردی مامە یارەی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان تەرمەکەی نێژراوە پیرەمێرد زیاتر لە– ١٠– دێرە هۆنراوەی لەشێوەی پەندی پێشینان هۆنیووەتەوە ، سالانێکی زۆر سەرپەرشتی هەردوو رۆژنامەی ژین و ژیانەوەی کردووە لەبلاو کردنەوەیدا ، هۆنراوەکانی مەولەوی وەرگێراوەتە سەر زمانی سۆرانی، مەم و زینی بەپەخشانە هۆنیووەتەوە، – ١٢– سووارەی مەریوانی کردۆتە چیرۆك ، مەحمود ئاغای شیووە کەلی لەشێووە شانۆگەریدا نووسیووە ، چەند پەندو گوزشتەی کوردی لەژێر ناوی گاڵتەوگەپدا بلاوکرۆتەوە لە کوردستاندا.

١٩٥٠/٦/٢٥ بە ناوی ئەوەی کە هێزەکانی سووپای کۆریای باشوور دەیەوێ پەلاماری هێزەکانی سووپای کۆریای باکوور بدات و پێنج فرقەی سەربازی کۆریای باکوور چوونە ناو خاکی کۆریای باشوور بە سەرکردایەتی –کیم ئیرسین– و گەیشتنە دەوورووبەری سیئۆڵی پایتەختی کۆریای باشوورلە ناوچەکەدا.

بەلام دوای دوو رۆژ ، واتە لە ٦/٢٧ لە سەر داوای نەتەوەیەکگرتووەکان و

هێزەکانی سووپای ئەمەریکا پاڵە پەستۆیان خستە سەر هێزەکانی سووپای کۆریای باکوورو کێشەکە کۆتایی هات ، ئەویش بەکشانەوەی هێزەکانی سووپای کۆریای باکوور لەخاکی کۆریای باشوور لە کێشوەرەکەدا .

هەر لە هەمان رۆژدا هێزەکانی سووپای کۆریای باکوور پەلاماری کۆریای باشووری داو رۆژی دوایی لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکان تاوانبار کراو داوای کشانەوەی هێزەکانی لێکردو سەرۆکی ئەمەریکی - هاری تۆرمان- دەنگی بەهێزی ئاسمانی و دەریاییدا بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری نەتەوەیەکگرتووەکان

١٩٥٠/٦/٢٧ سەرۆکی ئەمەریکا تۆرمان ناچار بوو ئاگاداری بداتە هێزەکانی کە سەرکردایەتی سەرۆکی هێزەکانی بەشی قوولایی رۆژهەڵاتی ئاسیای دەکرد - مکارسەر - بە پەلە جی بە جێبکات بۆیە - مکاسەر سەرکردایەتی - ولیام وبین - بەرەو شەڕەکە رۆیشت و دەستیپێکرد و لەم شەڕەدا هەتاکوو لە رۆژی ٦ تاکوو ٧/٢١ سەرکردەیەکی ئەمەریکی بەدیل گیرا.

١٩٥٠/٧/١٥ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی ئاکرێ لەناوچەی قەزای ئاکرێ لە باشووری کوردستان.

١٩٥٠/٨/٧ بەرپرسی سەربازی ئەمەریکا لە دوای ئاڵۆزبوونی باری سەربازی - مکاسەر - سەرکردەیەکی دیکەی دانا کە سەرکردەی هێزەکانی فرە رەگەزی دەکرد، وەکوو هێزەکانی بەریتانیاو تورکیا و کەنەداو ئوستراليا و تايلاندو فەرەنساو یۆنان و نیوزیلەندا و هۆڵەندا و کۆلۆمبیا و بەلژیکا و ئەسیوبیا و ۆکسمبۆرك و ئەفەری کیای خواروو ئەمەریکاشی دەکرد، لەوکاتە بوو هێزە کۆمۆنیستەکان توانیان پاشەکشە بەهێزی ئەمەریکا وکوریای خواروو پێ بکەن کە ٢٥ فرقەی سەربازی بوون لە هەرێمەکەدا.

١٩٥٠/٨/١٧ رژێمـی کۆمـاری ئەندۆنوسـیا لــە لایــەن سـوهارتۆ راگەیانـــدرا لـــە دوای دەرچـوونی تەواوی هێزەکانی ســـــــووپاو بەرپرســــــانی هۆڵەنـــدا لـــە وولاتەکەیـدا . لـە

شــاری – جاکارتـــا– ی پایتـــەخت ، کـــە ژمـــارەی دانیـــشتووانەکەی ، ٩,٣٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە

هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی، ٢١٨,٣٥٠,٠٠٠ میـۆن کەسـە . هـەروا ڕووبـەری خـاکی وولاتەکـەی ، ١,٩٠٤,٥٧٠ ملیـۆن کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چـڕی دانیـشتووانەکەی ، ٢٩٧ کـەس لـە یـەك مبـل چـوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ،گـاوبوون ٤٥٪ . سـوودانی ١٤٪ . مـادووربوون ٧,٥٪ . مالایۆ ٥٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٥٠/٨/٢٨ . نووسـەرو ڕوونـاکبیری ئیتـاڵی – نـشیزاریافیزی– لـە ئاکـامی خـواردنی – ٢٠– دانەلەحـەبی نووسـتن کۆچـی دوایـی کـرد ، ئەمـەش بـەهۆی نووسـینی ڕۆمانەکەی بە ناوی – لەنێوان ئافرەتان– دا، کە ڕۆملنێکی خەمپێدان بوو لە لایەن پیاوان بەرامبەر بە ئافرەتان .

١٩٥٠/٩/٨ لە دوای هەوڵێکی بەردەوام بووە هۆی مۆرکردنی پـەیمانی ئاشـتبوونەوە لـە گەڵ یابان لە شاری – سان فرانسیسکۆ– لـەنێوان وولاتـانی ڕۆژئاوا ، بـەپێی ئـەو پەیمانـە ، کە ئـەو زەویانـەی کـەیابان داگیریکردبـوو لـەخاکی چین دەبـێ هەمووی بگەڕێتەوە بۆ چینی میللی و ئەو کەل وپـەل و ناوچانەی کە لـەدوای جەنگی یەکەمی جیهان دەستی کەوتبوو لەگەڵ داگیرکردن .

١٩٥٠/٩/١٥ سەرکردەی هێزی سووپای نەتەوە یـەکگرتووەکان – ژەنـەڕاڵ دۆگـلاس مـاك–

بەکاری هاتنە خوارەوە لەهێلی نێوان هەردوو کۆریا ، کە بووە هۆی پاشەکشەکردنی هێزەکانی سووپای کۆریایی باکوورو هێزەکانی سووپای چینی مللیو چووە ناوشارەکەو بووە هۆی پەرتو بڵاو پێکردنی هێزەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان .

١٩٥٠/٩/٢١ نووسەرو رووناکبیری فەرەنسی- باسیلی نیکتین - گووتوویەتی :- لە سنووری ساڵی ١٩٠٩ عەبدولرەزاق بەدرخان سەردانی پترۆسبۆرگی پایتەختی رووسیای قەیسەری ئەوکاتی کردووەو پرۆژەی کوردستانی سەربەخۆی بۆ حکوومەتی رووسیای قەیسەری هەڵگرتبوو.
بەڵام دەسەڵاتدارانی رووسیا رەزامەندیان لەسەر داوا کە نەکرد بەپێی پرۆژەی داواکاریەکە بە هۆی بەرژەوەندی ئەو کاتی رووسیای قەیسەری لە کێشووەرەکەدا .

١٩٥٠/١٠/٣ هێزەکانی سووپای فەرەنسا لە مانگی/٦ یارمەتیەکانی سەربازی لە ئەمەریکا وەرگرتو هێرشی کردە سەر هێزەکانی سووپای شۆڕشگێری ڤێتنامی - ئەلفیت مینە- لەناوچەی - کاو بانگ- کە .
ئەویش بووە هۆی شکانی هێزەکانی سووپای فەرەنسا بەرامبەر شالاوەکانی سووپای - ئەلفیت مینە- و کشانەوەیان لەشارەکە دوای زیانێکی -٢٠٠٠- سەربازیو بەدیل گرتنی- ٣٠٠٠- سەربازی فەرەنسی، تا بووە هۆی ئەوەی کە هێزەکانی سووپای فەرەنسا لەناوچەی - لانگ سۆن- بکشێنەوە و ناوچەکە چۆڵ بکەن لە پێش هێزەکانی - ئەلفت منە - لە ناوچەکەدا .

١٩٥٠/١١/١ ئـەدیب و رووناکبیری نـاوداری جیهانی مامۆستا - برنادشۆ - کۆچی دوایی کردووە.
شـــایانی باســـە مامۆســـتا برنادشۆ ووتە بەنرخەکانی ئەو کـە لـە پیـاوە زانایـە تـاکوو جیهان و مرۆڤایەتی مابێ رۆڵـی کاریگەری خۆی هەیە لـە هـەموو بوارە جیاجیاکاندا ووڵاتە جیا جیاکانی جیهان .

١٩٥٠/١١/٣ بڕیـاری ژمـارە/٣٧٧ ی کۆمەڵـەی گـشتی نەتەوەیـەکگرتووەکان کـە پـشت دەبەستێ بەو بڕیـارە ، گـەر هـات و رێکخـراوی نەتەوەیـەکگرتووەکان توانـای کـارکردنی نـەما ، یـاخوود نـەیتوانی بڕیـاری گوونجـاو لەکێـشەوبارودۆخی ووڵاتانی جیهان وەربگرێت بەرامبەر بە هەر دەووڵەتێك وکێـشەیەك بـەناوی - یەکێەتی لەپێناو ئاشتی- لەجیهاندا .
لە سەر ووڵاتە جیا جیاکان لە جیهاندا .

١٩٥٠/١١/٤ رێکەووتننامەی ئەوروپا بۆ پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادیە بنەرەتیـەکان مـۆر کرا ، لە نێوان ووڵاتانی ئەندام لە ئەنجوومەنی ئەوروپا ، ئـەویش بـەماوەدانی پەنابـەری بـۆ هـەر ووڵاتێـك ، گـەر پێـشێلی مافـەکانی مـرۆڤ نـەکرێت لـە ووڵاتەکەیدا.

١٩٥٠/١٢/١٦ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی هەولێر لە شاری هـەولێر لە لایەن کۆمەڵەی مامۆستایانی لقی هەولێر بەسەرپەرشتی مامۆستا عـزەدین فـەیزی و عەبدولمەجید حەسەن لە باشووری کوردستان .

دەرچوونی عەرەب لە بیابانی گەورەی دوورگەی عەرەب و بوونیان بە چەندین دەوڵەت لەرێگەی فتووحاتی ئیسلامیەوە لە کێشوورەکەدا . کە لە نەخشەکەدا ئەوە دەسەلمێنێ .

سەرچاوەکان

١- میدیا (ئی - م- دیاکۆنۆف) دار الحکمة -لندن.

٢- چەند لاپەڕیەك لە مێژووی کورد- لازاریف.

٣- الثقافة الجدیدة- گۆڤارێکی مانگانەی پارتی کۆمۆنیستی ئێراقە.

٤- بیری نوێ- گۆڤارێکی وەرزی پارتی کۆمۆنیستی کوردستانە.

٥- کوردستان والکرد- جواد مەلا- وطن مقسم وامة بلا دولة.

٦- رادیۆی لەندەن- پرۆگرامی السائل والمجیب.

٧- رۆژ ژمێری - پانۆرامای کوردستان.

٨- چەند لاپەڕەیەك لەمێژووی کورد بەشی /١-٢، د. کەمال مەزهەر ئەحمەد.

٩- هەوڵم داوە لەتەلەفزیۆن و گۆڤارو رۆژنامەکان کۆم کردۆتەوە لەگەڵ نووسینەکانی خۆم کە دەستنووس بوونەو بابەت لەدوای بابەتی جیاجیا بڵاووکراونەتەوە.

١٠- کوردستانو کورد- شەهید دکتۆر عەبدولرەحمان قاسملۆ.

١١- شۆرشی شێخ عووبێدوڵلای نەهری- محەمەد حەمە باقی .

١٢- شۆڕشەکانی شێخ سەعیدی پیران لەباکووری کوردستان.

١٣- کورد- باسیلی نیکیتین- وەرگێرانی: دکتۆر نووری تاڵەبانی .

١٤- المشکلة الکردیة في الشرق الاوسط- د. حامد محمود عیسی .

١٥- ساڵنامەی کوردستان- دانانی: عەلی کەندی - چاپی سێیەم - تاران- ٢٠٠٦.

١٦- تأریخ الدولة العثمانیة - مامۆستا محمد فرید المحامي ، چاپی نۆیەم - دار النفائس- بیروت .

١٧- سنتان فی کوردستان- ١٩١٨-١٩٣٢ - دیلبوە- آ- هی فەرمانرەوای رامیاری هەولێر- وەرگێرانی: فوئاد جەمیل -چاپی یەکەم- بەیرووت.

١٨- القانون الدولي العام - دکتور عصام العطیة - چاپی شەشەم- ٢٠٠١ - وەزارەتی باڵای فێرکردنو تووێژینەوەی زانستی- بەغدا.

١٩- رۆژنامەی (الحیاة) چاپی بەیرووت - ژمارەی ساڵەکانی ٢٠٠١-٢٠٠٢-٢٠٠٣-٢٠٠٤-٢٠٠٥- ٢٠٠٦ -٢٠٠٧ .

٢٠- رۆژنامـەو گۆڤارەكـانی هـەرێمی كوردسـتان- خـەبات - كوردسـتانی نـوێ - گـوڵان- رامان - كاروان - سەردەمی عەرەبی- رێگای كوردستان- گوڵانی عەرەبی- سـەنتەری برایەتی.
٢١- فەرهەنگی رووداوەكـانی كوردسـتانو وڵاتـانی جیهـان- دانـانی: عـەلی كەنـدی - چاپی یەكەم- تاران - ٢٠٠٥.
٢٢- كەناڵی ئاسمانی تەلەفزیۆنی جەزیرە - پرۆگرامی (في مثل هذا اليوم).
٢٣- اسرائيل الكبرى - دراسة في فكر التوسعي الصهيوني - دكتور اسعد زوق - دار الحمـراء- بيروت. الطبعة الرابعة - ٢٠٠٣.
٢٤- تأريخ اوروبا فى العصر الحديث- دانانی : هـ. ا. ل. فيشر- دار المعارف- چاپی نۆیەم.
٢٥- قصة الحضارات - دانانی - ول ديورانت - وەرگێرانی: محمد بدران- مـصر- مهرجـان القراة للجميع.
٢٦- معجم الحروب - دانانی : دكتور فردريك معتوق- چاپی یەكەم- بەیروت- لوبنان.
٢٧- لمحات اجتماعية عن تاريخ العراق الحديث - دكتور على الوردى - توزيع مكتبة الصدر- تاران - ئێران.
٢٨- التاريخ الاسلامى - دانانی: دكتور محمد شاكر - المكتبة الاسلامية- چاپی هەشـتەم- بەیروت - ٢٠٠٠.
٢٩- الارهاب الدولي وانعكاساته على الشرق الاوسط خلال الاربعين قرنا- دانانی سفير: دكتور حسين شريف- الهيئة المصرية العامة للكتاب- ١٩٩٧- میسر.
٣٠- دراسـات في الحركـة الكرديـة المعاصـرة- ١٨٣٣ -١٩٤٦ دانـانی: دكتـور عوسمـان عـەلی- چاپخانەی رۆشنبیری حكومەتی هەرێمی باشووری كوردستان.
٣١- القاموس السياسى - ئامادەكردنی: احمد عطية - چاپی سێیەم- دار النهضة العربيـة -شارع عبدالخالق - قاهیرە - میسر.
٣٢- تاريخ الوزارات العراقية - دانانی : عبد الرزاق ئەلحوسنی - چاچی شەشەم- بیروت - ١٩٨٢,
٣٣- نەتەوەكانو دەوڵەتی سۆڤیەت - هیلین كاریردا كلوس- وەرگێرانی بۆ زمـانی عـەرەبی: هزی عبود - بەیروت - چاپی یەكەم- ١٩٧٩.
٣٤- مقالاتی - شەهید سامی عەبدولرەحمان- باشووری كوردستان- هەولێر.
٣٥- عەبدولكەریم قاسم - رؤية بعد الشعرين- حسن العلوى- چاپی یەكەم- العراق..
٣٦- الحياة السرية لصدام حسين - دانانی: انيس الرغيدى- چاپی یەكەم -٢٠٠٤- میسر.

٣٧- راپەڕینی کوردە عەلەویەکانی دەریسم- هانز- لۆکای کبیسیر- ١٩١٩-١٩٢١ قۆچگیری- وەرگێرانی لەفەڕەنسیەوە - نەجاتی عەبدوڵلا.
٣٨- کوردستانی پشت قەفقاس- دکتۆر -ئەفرسیاو هەورامی - لەبڵاوکراوەکانی - ژین- باشووری کوردستان- سلێمانی.
٣٩- تاریخ العراق بین احتلالین - پارێزەر - عەباس عەزاوی چاپی یەکەم- هەشت بەشەکە.
٤٠- شەرەفنامە -شەرفخانی بەدلیسی -وەرگێرانی هەژار- ١٩٧٣ لەلایەن کۆڕی زانیاری کورد بەچاپ گەیاندراوە- چاپخانەی نعمان - نەجەف.
٤١- کوردو کوردستان - بەرگی ١-٢-٣ محەمەد ئەمین زەکی - لە دار اسلامی بغداد بەچاپگەیاندراوە -١٩٣١.
٤٢- کوردو عەجەم - نەوشێروان مستەفا ئەمین - مێژووی سیاسی کوردەکانی ئێران - سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیژی کوردستان-سلێمانی -٢٠٠٥.
٤٣- کورد - تورك - عەرەب- سیسیل جون ئیدمۆندی- وەرگێرانی حامد گەوهەری- دەزگا، چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس- ٢٠٠٤.
٤٤- ف‍ی الاداب (ف. إ. لینین) - وەرگێرانی لە رووسیەوە- یوسف حلاق بڵاوکردنەوەی وەزارەتی رۆشنبیری - دیمەشق -سوریا -١٩٧٢.
٤٥- مێژوو - دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد - بە یاریدەدەری ئەمینداریتی گشتی رۆشنبیری ولاوان چاکراوە -بەغدا ١٩٨٣.
٤٨- چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی گەلی کورد - دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد- بەرگی دووەم- ئامادەکردنی: عەبدوڵلا زەنگەنە- هەولێر - چاپی یەکەم - ٢٠٠١.
٤٩- یاداشتەکان - رەفیق حلیمی -بەشی یەکەم و دووەم - کوردستانی ئێراق شۆڕشەکانی شێخ مەحمود -چاپخانەی رۆشنبیری - بەغدا - ١٩٨٨.
٥٠- هەڵوێستنامە- عەلی کەندی - بەرگی یەکەم - چاپی یەکەم- هەولێر- ٢٠٠٦.
٥١- قصة الدیانات -سلیمان مەزهەر - کتێبخانەی مەدبولی - چاپی دووەم - میسر - ٢٠٠٣.
٥٢- کوردستان لە ساڵەکانی جەنگی یەکەمی جیهان - دکتور کەمال مەزهەر ئەحمەد - وەرگێرانی بۆ عەرەبی: دکتور محەمەد مەلا عەبدولکەریم - چاپی دووەم -بەغدا - ١٩٨٤.

٥٣- راپەڕینی شێخ سەعیدی پیران – رۆبەرت ئۆلسن –١٨٨٠-١٩٢٥ وەرگێرانی ئەبوبەکر خۆشناو- زەنجیرە کتێبی دەزگای چاپو پەخشی سەردەم – سلێمانی –١٩٩٩.
٥٤- تاریخ الاکراد- تۆماس بوا- وەرگێرانی – محەمەد تیسیر مبرفات – دار الفکر المعاصر- بیروت –لوبنان – چاپی یەکەم –٢٠٠١.
٥٥-حول مسألة الاقطاع بین الاکراد – أ. شامیلیۆف- وەرگێرانی- دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد – چاپی دووەم- بەغدا – ١٩٨٤.
٥٦- قضایا کردیة معاصرة – کرکوك والانفال –الکردو تورکیا – دکتور جبار قادر – دار ئاراس للطباعة والنشر – چاپی یەکەم – ٢٠٠٦.
٥٧- کورد لەجەنگی رووسیا لەگەڵ ئێران و تورکیا . پ. ی- ئەڤیریانۆف –وەرگێرانی لە رووسیەوە دکتۆر ئەفرسیاو هەورامی –سلیمان –٢٠٠٤.
٥٧- کرکوك وتوابعها حکم التاریخ والضمیر – دراسة وثائیفة عن قضیة الکردیة في العراق – دکتور کەمال مەزهەر ئەحمەد= بەشی یەکەم – وەزارەتی رۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستان –سلێمانی .
٥٨- المستبد – زهیر ئەلجەزائری – صناعة القائد – صناعة الشعب- چاپی یەکەم – بیروت –بەغدا –٢٠٠٦.
٥٩- عصر ناپلیۆن – تاریخ الحضارة الاوروبیة فی ١٧٨٩-١٨١٥ – ول دیورانت – وەرگێرانی دکتۆر عەبدولرەحمان عەبدوڵلا شێخ – دار الجبل – بیروت –٢٠٠٢.
٦٠- تاریخ الرومان – دانانی نجیب ابراهیم طراد –تقدیم دکتور محمد رینهم عزب – مکتبة ومطبعة القدر–١٩٩٧.
٦١- موسوعة الفلسفة – دانانی دکتۆر عەبدولرەمان بەدەوی – بەرگی – ١-٢-٣. تاران – ئێران .

کورتەیەك لە ژیاننامەی - نووسەر

گەر بەراوود لە نێوان ژیاننامەی نووسەران بکەینەوە ، بۆمان دەردەکەوێ کە نووسەران ، یاخوود دانەران ، جا لە هەر بووارێك بن ، بگرە لە نووسینەوەی مێژووو جووگرافیا و زمان وکەلتوورو داب ونەریت و شارستانیەتی هەر نەتەوەیەك لە سەر گۆی زەویدا .
کە ژیاننامەی نووسەران زۆر لە یەك دەچێ ، جا لە بوواری هەژاری و کەم دەرامەتی بێت ، یاخوود لە ئاستی بڕوانامەی خووێندن بێت ، یاخوود لە ئاستی پەیووەندیە کۆمەلاَتیەکان بێت .
بەلاَم سەرچاوەی بوونی توواناى نووسەر لە هەموو بووارە جیاجیاکاندا ، هۆکاری چ ئێش وئازار و نالەباری ئەو نووسەرەیە لە ناو پەیووەندیەکانی کۆمەلگاو لە نێوان کۆمەلگاو دەسەلاَتدا .
ئەویش بە هۆی چەوسانەوەو نەبوونی داد پەروەری لە دەسەلاَ ت و پەیووەندیەکان لە هەموو بووارەکانی ڕامیاری و ئابووری بازرگانی و نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەلاَیەتی و رۆشەنبیری و زمان و مێژوو داب و نەریت و و کەلتوورو شارستانیەت .
بەتایبەتی کۆمەلگای کوردو مێژووی چەوسانەوەی داگیرکردنی و لەت لەتکردنی لەلایەن ڕژێمەکانی دابەش کەر، لە پێناو پاراستن و بتەووکردن وبە هێز کردنی بەرژەوەندیەکانیان . بە دروستکردن و پێکهینانی دەوولەت لەسەر خاکی گەلانی دیکە لە هەرێم و ناوچەو جیهاندا ، لەوانەش گەلی کوردو خاکی کوردستان .
جا عەلی کەندیش یەکێکە لەو نووسەروو دانەرانەی کە بەو قۆناخە نا لەبارانە تێپەر بووەو بۆتە هۆی سەرچاوەی پێنووسەکەی بەنووسین و گەیاندنی پەیامەکەی بۆ کۆمەلگای گەلی کوردستان . کە ئەویش:-

ناوی تەواوی — عەلی عوومەر عەلی فەتاح -ە و ناسراو بووە بە — عەلی كەندی — و لە ساڵی ١٩٥٣ لە گووندی سەر بەشاخ ، كە مەڵبەندی هۆزی سیانەو سەر بەناحیەی دیبەگەی سەربە قەزای مەخموری پارێزگای هەولێرە لە باشووری كوردستان ، چاوی بە جیهان هەڵهێناوە ، لە بنەماڵەیەكی هەژاری جووتیار لەم گووندەدا .

هەروا عەلی كەندی بۆ یەكەم جار لە لای مەلای ئاینی ئیسلام دەستی كردووە بە خووێندن لە حووجرەی فەقێیان لە مزگەوتەكان .

دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٦٠ چۆتە قوتابخانە لە قەزای مەخموور . جا لەوكاتە بەهۆی هەژاری خێزانەكەی و نەبوونی تووانای دارایی باوكی ، لە گەڵ خووێندن لە پشووی هاوینە كاری كردووە ، بە كاری بەرخەوانی و شووانی و درووێنە كردن و جووت كردن و كاریدیكەی كە لە تووانایدا هەبووە ، لە پێناو بەرەو باش بوونی باری گووزەرانی ژیانی خێزانەكەو یارمەتی دانی باوكی لەم بووارەدا .

هەروا دوای تەواوكردنی قۆناخی خووێندنی سەرەتای و دەرچوونی بە پلەی دووەم لە سەر ئاستی قەزای مەخموور لە خووێندن ، و بەهۆی باری رامیاری و بیروو بۆچوونی ئەو خێزانەوە ، لە هەمان كات بە هۆی هەڵوویستی عەلی كەندی فەرمانی دەست گیر كردنی لە مانگی/ ١٩٦٦/٧ لەلایەن داروودەستەكەی رژێمی بەعسی بۆ دەردەچێ لە قەزاكەدا .

هەر بەم هۆكارەش لە ١٠/ ٩ / ١٩٦٧ رووی لەشاخەكانی كوردستان كرد بە پەیووەندی كردنی بە پێشمەرگەی شۆرشی ئەیلولی مەزن لە لقی پێشمەرگەكانی پارتی كۆمۆنیستی ئێراق لقی / هەرێمی كوردستان ، لە دەڤەرەكانی رانیە و قەلادزێ و رەواندوزو پارێزگاكانی سلێمانی و هەولێرو بە ردەوام بوونی تاكوو ٢٠ /٣ /١٩٧٢ .

لەو ماوەیەشدا بەهۆی خراپی باری خێزانەكەی لە كاتە بەردەستەكانی كاری كردووە بۆئەوەی ژیانی خۆی و خێزانەكەی بەرەو باشتر ببات لەو كاتدا .

دوای ئەوە گەراوەتەوە پارێزگای هەولێرو چۆتە قەزای مەخموور بۆ كاری پارتایەتی و بۆتە كادیر لە قەزای مەخموورو بە بەردەوام بوونی لە پایەكانی لە پارتی كۆمۆنیست تاكوو ١٩٧٩/٣/١٢ ، كە ئەندامی لیژنەی ناوخۆی پارتی كۆمۆنیست بووە لە لیژنەی پاریزگای هەولێر لە باشووری كوردستان .

دوای ئەوە لە ١ / ٧ / ١٩٧٥ چۆتە شاری مۆسكۆی پایتەختی یەكێتی سۆڤیەت ، ئەویش بە خووێندنی لە پەیمانگای زانستە كۆمەلایەتیەكان ، ی سەر بە ئەكادیمیای زانستی كۆمەلایەتیەكانی یەكێتی سۆڤیەت ، بۆ ماوەی دوو ساڵ بە دەر چوونی بە پلەی زۆر باشە

لە پیمانگایەدا ، تاکوو ١٥/ ٨ / ١٩٧٧ دا و دوای ئەوە گەراوەتەوە کوردستان لە پارێزگای هەولێر قەزای مەخموور لە دەڤەرەکەدا .
دوای گەرانەوەی لە سۆڤیت لە ١٩٧٨/١٢/١٢ خێزانی پێك هێناوە و باوکی پێج کورە ، و هەموویانی بە ئامانجێکی باش گەیاندوو لە پلەکانی فەرمانبەریەتی و سێ لە کورەکانی خێزاندارن لە شاری هەولێردا .
هەر لە ١٩٧٩/٣/١٢ بە فەرمانبەر دامەزراوە لە بەرێوەبەرایەتی گەشت و گوزار لە هاوینە هاواری سەلا حەدین لە کۆمەلگای سەرە رەش لە پارێزگای هەولێر ، بە بەردەوام بوونی کاری فەرمانبەرێتی . سەرەرای ئەوەش لە دوای سالی هەشتاکان بەهۆی مل کەچ نەکردنی بۆ داخوازیەکانی دارو دەستەکی بەعس لە کوردو عەرەب ، کە لە ١٩٨٢/٢/١٣ لەلایەن بەرێوەبەرایەتی ئەمنی هەولێر دەست گیر کراوەو رەوانەی — الهيئة الخاصة — لە شاری کەرکوك زیندانی کراوەو بۆ ماوەی حەوت مانگ گیراوە تاکوو ٦ / ٨ /١٩٨٢ . ئازاد کراوە بێ ئەوەی هیچ کەسێك لە ئەندامان و لایەنگرانی پارتەکان و کە سایەتیەکان تووشی ئێشوو ئازارو ئەشکەنجە بکات — واتە ئیعتراف نەکردن — و بە سەربەرزی لەو زیندانانەی شەقلاوەو مسیف سەلاحەدین وهەولێرو کەرکوك دەرچووە .
دوای ئەوە بۆ جاری دووەم لە ١٩٨٥/٥/١٩ لە لایەن پیاوانی موخابەراتی پارێزگای مووسلْ ، کە لەو کاتە سەرباز بوو لە مەدرەسە قتالی مووسلْ دەستگیر دەکرێ و رەوانەی موخابەراتی گشتی شاری کەکوك دەکرێت ، کە ئەم بەرێوەبەراتیە گشتیە بۆ هەموو شارەکانی کوردستان بوو وەك موسل و کەرکوك و هەولێرو سلێمانی ودهۆك . کە فەرمانی دەست گیرکردنی لەلایەن بەرێوەبەرایەتی ئەمنی هەولیرو ئەمنی باکوورو ئیستخبارات و موخابەرات لە هەردوو پارێزگای مووسلْ وهەولێری بۆ دەرچوو بوو .
لەئاکام لەم رۆژەدا دەستگیرکراو لە زیندانەکانی موسل وکەرکوك مایەوە تاکوو ١٧ / ٩ / ١٩٨٥ بە ئازادکردنی لە دوای داد گایی کردنی ، کە هیچ بەلگەیەك نەیتووانی تاوانباری بکات بەهۆی دان نەنانی بە کارە نەهێنیەکانی کە لەو کاتدا ئەنجامی دەدا .
هەروا بۆ جاری سێیەم لە ٢٥ / ٩ /١٩٩٠ لە لایەن ئەمنی هەولێر دەستگیرکراوەتەوە لەسەر هەمان بیروو بۆچوو ن وهەلوویست . بەلام بۆ ماوەیەکی کەموو دوای ئەوە ئازاد کرا.
لە دوای ٣/١٢ /١٩٧٩ تاکوو راپەرینی گەلی کوردستان لە ١٩٩١/٣/٥ بە سەدان جار لەلایەن بەرێوەبەرایەتیەکانی ئەمن و ئیستخبارات و موخابەرات لە پارێزگای هەولێر بانگ

هێشت كراوەو لێكۆڵینەوەی لە گەڵ كراوەو لە دوای ووتە ناشیرینەكانیان و ئیهانـە كردنـی علی كەندی ئینجا رێگەیان پێداوە لە بەرێوەبەرایەتیەكانیان دەرچێ .
سەرەرای ئەوەش بۆ دووجار لە رێزی سەربای سووپای ئێراق بووە بۆماوەی ٤,٥ چوارساڵ و نیوو ، بەڵام ئـەو كەسانەی كـە كـورد بـوون و رەفیـق حزبیـی و ئـەمن جاشـی خـۆ فـرۆش ودووژمنی كوردو كوردستان بوون دژی مامۆستا عەلـی كەندی بوون بـە نووسـینی راپـۆرت لەسـەری و بـە زینـدانی كردنـی ...؟...! . كـە ئێـستاش لـەجاران رۆڵایـان و بـاری ژیانیـان باشـترە لـە هـەمان دام ودەزگـا ئەمنیـەكان و حكوومـەت و خـاوەنی هـەموو شـتێكن ، لـە حكوومـەتی هـەرێمی كوردسـتان و ، بـەڵام مامۆسـتا عەلـی كەنـدی تـا تـەواو بـوونی ئـەم مێژوونامەیە خاوەنی – یەك سم زەوی نیە نەك لـە سـەر گۆی زەوی بگـرە لەسـەر خـاكی كوردستانیشدا و ماوەی ژیانی لە كرێ چیپایەتی بردۆتە سەر لەم بـارو دۆخـە تەنگـەدا ، و عەلی كەندیش هەر وەك جارانە لە بیروو بۆچوون و هەڵوویستەكانی بەردەوامەو رۆژێـك لە رۆژانیش مل كەچی هیچ لایەنێك نەبووە نە لەرابردوو ولە ئێستادا ، بۆ سەلماندنی ئەم ووتان . نووسینەكان ودانراوەكانیشی شاهیدن بۆ ئەم راستیانە .

لە بەرهەم و بڵاكراوەكانی– نووسەر

لە گەڵ ئەوەشدا عەلی كەندی لە بارەی دەسـتكردنی بـە نووسـینەكانی كـە دەگەرێتـەوە بـۆ ساڵی ١٩٧٤ ، كە لـەو كاتـەی لـە شـاری بـەغا بـوو ، یەكـەم بابـەتی لـە رۆژنامـەی – تـەریق ئەلشەعب – كە زمانحالی پارتی كۆمۆنیستی ئێراق بوو ، لە سەر باری رامیاری و نەتەوەیی بلاوكردەوە لە رۆژنامەكدا . دوای ئەوە لە نووسین بەردەوام بووە بە پێی باروو دۆخەكانی رامیاری و نەتەوەیی و بووارەكانیدیكەدا . بەرهەمەكانیشی ئەمانەن :-

١- ساڵنامەی كوردستان ، كە یەكەم بەرهەمی نووسنەكانە .
٢- فەرهـەنگی رووداوەكـانی كوردسـتان و وولاتـانی جیهـان ، كـە بـۆ یەكـەم جـارە لـە كوردستان -- چاپی یەكەم /٢٠٠٥ .
٣- مێژوونامە – كە ئێستا لە بەردستدایە ، چاپی یەكەم / ٢٠٠٦ .
٤- زانین – كە فەرهەنگێكی – كوردی – عەرەبی – رووسیە ، كە ئەویش بەرەوە بە چاپگەیاندن هەنگاو دەنێ .

٥- نەخشەی جیهان – بە زمانی کوردی بە ناونیشانی – کورد لە نێوو نەخشەی رامیاری جیهان – کە بۆ یەکەم جارە لە کوردستان . ئەم نەخشەیە ١٠٠٠٠ دە هەزار دانەی لێ چاپکرا لە ئیران ، بەلاّم لە لایەن دەزگاکانی ئیتلاعاتی ئیران دەستگیر کرا . دوای ئەوە وەك هەدییە لە ٢٠٠٨/٨/٤ پێشکەش بە وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان کرا ، لە ریگەی بەرێووە بەری گشتی پرۆگرام و چاپەمەنیەکان – کاك ئاراز نەجمەدین – لە هەولێر .

٦- سالنامەی کوردستان – بە شێووەی بچووك – تقویم مەنزەدی – کە بۆ یەکەم جارە لە کوردستان .

٧- هەلّوویستنامە – ٢٠٠٦ – بەرگی یەکەم ، کە ئامادەیە بۆ چاپکردن .

٨- ئینسکلۆپیدیای کوردستان و جیهان –چاپی دووەم /٢٠٠٨ .

٩- ئافرەت لە پەیووەندیە کۆمەلاّیەتیەکاندا ، هەنگاو دەنێ بەرەو بە چاپگەیاندن .

١٠- دەفتەری زانیاری – بەندە بە پارکی سامی عەبدولرەمان لە شێووەی – شریت – کە ٢,٥٥ مەتر درێژیەتی ،ئەویش بۆ یەکەم جار بووە لە کوردستان .

١١- بلاّوکردنەوەی زیاتر لە – ٧٥ – بابەت و لێکۆلّینەوە لە بووارەکانی رامیاری و نەتەوەیی و جووگرافی وپەیووەندی کۆمەلاّیەتی و ئافرەت و توویژی گەنج ، لە رۆژنامە وگۆڤارەکان ، لە سەر باروو دۆخی کوردو رووداوەکان لە گەلّ وولاّتانی داگیر کەری کوردو کوردستان و رامیاریەتی لە پەیووەندی نێوو دەوولّەتیدا .

١٢- لە دوای ئەوانە ، ئەوا ئینسکلۆپیدیای مێژوونامەکە بە چووار بەرگ/٤ کەوتە بەردەستتان ، وەك بلێی هەگبەی مێژوو لە بەر دەستا بێت لە هەموو بووارەکانی – رووداوو بە سەر هات و رێکەووتن و شەرِو ئاشتی و نەتەویی نیشتیمانی و رامیاری و جووگرافی و سەربازی و ئابووری و بازرگانی کۆمەلاّیەتی و رۆشنبیری و مێژوو وزمان و داب و نەریت و کەلتوور و شارستانیت , لە گەلّ رووداوەکانی پزیشکی و گەردوونی و وەرزش و رووداوەکانی فرۆکە و گرکان و گوومە لەرزەو ئاژەلّ وچەندین بوواری دیکە لە جیهاندا .

زنجیرەی چاپکراوەکانی ساڵی ٢٠٠٩ی
بەڕێوەبەرایەتی گشتیی ڕۆژنامەنووسی و چاپ و بڵاوکردنەوە
بەڕێوەبەرایەتی بڵاوکردنەوەی هەولێر

ژ	ناوی کتێب	ناوی نووسەر	بابەت	نرخ	لاپەڕە
٣٦٢	البعد السياسي للمشكلات القومية"الكرد نموذجا"	د.خليل اسماعيل محمد	دراسة	١٠٠٠	١٠٤
٣٦٣	خۆری ئارابخا کەرکوک و ژیانی عەبدولڕەحمانی نفووس	زانیار سەردار	لێکۆڵینەوە	١٠٠٠	١٠٤
٣٦٤	الاعلام... والصحافة	صابر محمود عبدالله	دراسة	١٥٠٠	١٢٠
٣٦٥	هەڵوێستەکان، دەسکەوتەکان و وتارو دیمانەکانی (سەرۆک مسعود بارزانی)	ئا: مستەفا سلیم	وتارو دیمانە	-	٥٥٢
٣٦٦	لە درزی هزرەوە	بەهزاد حەویزی	وتار	١٥٠٠	٢٥٦
٣٦٧	توانەوە	غەفوور ساڵح عەبدوڵلا	ڕۆمان	٢٠٠٠	٢٠٤
٣٦٨	مصباح القلوب و مفرج الكروب	ملا عبدالرحمان ملا طه	الجزء الاول	٦٠٠٠	٧٨٤
٣٦٩	مصباح القلوب و مفرج الكروب	ملا عبدالرحمان ملا طه	الجزء الثاني	٧٠٠٠	٨٩٦
٣٧٠	ڕێزمانی ئامرازی پەیوەندی	د. شێرکۆ بابان	لێکۆڵینەوە	٣٠٠٠	٣١٢
٣٧١	مێژووی هونەری فۆتۆ	د. فەرهاد پیرباڵ	لێکۆڵینەوەی مێژوو	٣٠٠٠	٩٦
٣٧٢	پەلکە زێڕینە	سەید مەولود بێخاڵی	فۆلکلۆر	٢٠٠٠	٨٠
٣٧٣	کێ پەنیرێ من ڤەگوهاست؟	و:ناهیدا دری	چیرۆک	١٥٠٠	١٠٤
٣٧٤	کانەبییان	ڕەزا سەید گوڵ بەرزنجی	ڕۆمان	٢٠٠٠	٢٢٤
٣٧٥	مناخس الالم	د.بشير الطوري	شيعر	١٠٠٠	٢٢٤
٣٧٦	مسرحيتان كوميديتان	عادل دنو	مسرحية	١٠٠٠	٤٨
٣٧٧	چنینەوە	د. لەتیف محەمەد حەسەن	شیعر	٢٠٠٠	٤٤٨
٣٧٨	کورد و سیستمی نێو دەوڵەتی	د.عوسمان عەلی میرانبەگ	لێکۆڵینەوە	١٥٠٠	١٥٢
٣٧٩	ئاسمانی گەڵا بابردووەکان	نەرمین جەعفەر	شیعر	١٠٠٠	١٢٠
٣٨٠	گۆڤەندێك لە هەڵبەست	موسی زاخۆرانی	شیعر	١٠٠٠	١٠٤
٣٨١	کەلەپووری کوردەواری	عەباس چنارانی	فۆلکلۆر	٣٠٠٠	٢٨٨
٣٨٢	تراژیدیای کوردان	وریا ڕەحمانی	ڕاپۆرتی سیاسی	٢٠٠٠	٢٠٨
٣٨٣	بانگهێشتێك بۆ سەرهەڵدان	ئاشتی فەلەکەدین	ڕۆمان	٢٠٠٠	٢٠٨
٣٨٤	لە پێناوی تازەگەریی فیکریدا	نەجات حەمید ئەحمەد	گشتی	٢٥٠٠	٥٤٤
٣٨٥	ئاگرپژێن و بوومەلەرزەکان	و: ئەمیرە ئیسماعیل	زانستی	٣٠٠٠	١٤٤
٣٨٦	ملحمة سيامند وخجه	مصطفى خۆشناو حمو	لێکۆڵینەوە	١٠٠٠	١١٢
٣٨٧	گەشت و گوزار	قادر بارەجان	گشتی	٥٠٠٠	٤٠٠
٣٨٨	نامەیەك لە قوبرسەوە	ئازاد کەریمی	کورتە چیرۆك	١٠٠٠	٨٠
٣٨٩	چەند لایەنێك ژدیرۆکا ئیسلاما سیاسی	و. جەمال عەبدوڵا	لێکۆڵینەوە	١٠٠٠	٩٦
٣٩٠	چالاکیەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری/٢٠٠٨	ئا: ڕوقیە عەبدوڵا	چالاکی	---	١٦٠

٣٩١	جەژنێك بۆ پیر	رەووف مەحمود پوور	لێكۆڵینەوە	٤٠٠٠	٣٦٨
٣٩٢	دوایین هەستی ترسناك	سەرهەنگ جەمال	رۆمان	١٥٠٠	١٣٦
٣٩٣	پەرەسەندنی كوردستانی نوێ	و:جەمیل محەمەد نەرگوشی	رامیاری	٤٠٠٠	٦٤٠
٣٩٤	فرمێسك و تەمەن و خەون	ماریە ئەحمەد	شیعر	١٠٠٠	١٧٦
٣٩٥	بركان التنهدات	دانیال شابۆ	شیعر	١٠٠٠	١٦٠
٣٩٦	دیبلۆماتیك	ماجید نوری	پرۆژە	٥٠٠	٤٠
٣٩٧	مێژووی هاوچەرخ	خالید هەركی	مێژوویی	٤٠٠٠	٦٦٤
٣٩٨	ناوكبرینی بۆشایی	محەمەد باوەكر	شیعر	١٥٠٠	١٢٠
٣٩٩	لەپێناوی تازەگەری فیكریدا - بەشی دووەم	نەجات حەمید ئەحمەد	گشتی	٢٥٠٠	٤٠٨
٤٠٠	رنسا	محەمەد وەسمان	پەروەردەیی	٢٠٠٠	٨٠
٤٠١	ستاتیكای شاكاری كوردی	تاریق كارێزی	شێوەكاری	١٥٠٠	١٢٠
٤٠٢	ماڵئاوایی	مجول ئیسماعیل	شیعر	١٠٠٠	٨٠
٤٠٣	كورد... عەرەب... شۆڤێنیزم	بەهرام محەمەد (كاكل)	سیاسی	٢٠٠٠	٢٤٠
٤٠٤	رەنگدانەوەی زەمبیل فرۆش لە ئەدەبی میللی كوردیدا	ئیدریس عەبدوڵڵا	لێكۆڵینەوەی ئەدەبی	٢٠٠٠	٢٤٠
٤٠٥	ئەفسانەی میرە گوڵ	محەمەد رەشید فەتاح	رۆمان	١٥٠٠	٢٦٤
٤٠٦	كەلەپوورنامەی كوردەواری	یاسین حەسەن گۆران	فۆلكلۆری	٢٠٠٠	٢١٦
٤٠٧	كورتنووسی لە زمانی كوردیدا	وشیار بەشیر مستەفا	زمانەوانی	١٥٠٠	٢٢٤
٤٠٨	المدن ولعبة الاجيال	محمد مسعود محمد	دراسة	٣٠٠٠	٣٧٦
٤٠٩	أمتلىء عشقا منك	فريدون سامان	ترجمة شيعرية	١٥٠٠	١٣٢
٤١٠	هونەرێ ئەڤاندنێ	د. لەزگین ئاڤدرەهمانی	رۆمان	٣٠٠٠	٢٠٠
٤١١	خەزینا زانستی د (١٠٠٠٠) پرسیار و بەرسڤادا	محەمەد ساڵح پێندرۆیی	رۆشنبیری گشتی	١٠٠٠٠	٨٣٢
٤١٢	دیوانی خاڵۆ	مەهدی فاتیح	شیعر	٤٠٠٠	٤٦٤
٤١٣	گرافیكەكانی كوردستانی	محەمەد عارف	هونەری شێوەكاری	٥٠٠٠	٦٧٢
٤١٤	یۆگا	و: حەمید گەردی	گشتی	٤٠٠٠	٦٢٤
٤١٥	شەوێ بەیادی گەڕانەوەت	دەرباز یونس	شیعر	١٥٠٠	٢٠٤

٤١٦	ئەڵمانیا.. جوگرافیا .. کلتور	باهۆز مستەفا	گشتی	٤٠٠٠	٢٢٤
٤١٧	با پەیڤەکان بەردەوام بن	و: خەسرۆ پیربال	شیعر	١٥٠٠	١٤٤
٤١٨	یاشام پۆتاسیندا پیشەن سوزجوکلر	حسام حسرت	شیعر	١٥٠٠	١٦٠
٤١٩	پاییز فەرامۆش بکە	و: لەیلا محەمەد تەها	رۆمان	٣٠٠٠	٢٠٨
٤٢٠	خسون أعجوبة من عصر (توت عنخ امون)	ترجمة: نضال الاغا	تأريخي	٤٠٠٠	١١٢
٤٢١	المنهاج الصحي الاول	د.صباح یاقو توماس (أبولیلی)	الصحة الطبیعیة	٢٥٠٠	٢٦٤
٤٢٢	التغذیة الصحیحة أساس الحیاة الصحیة	د.صباح یاقو توماس (أبولیلی)	الصحة الطبیعیة	١٥٠٠	١٦٠
٤٢٣	برنامج نمط الحیاة الصحیة	د.صباح یاقو توماس (أبولیلی)	الصحة الطبیعیة	١٠٠٠	٤٨
٤٢٤	اناستاسیا	د.صباح یاقو توماس (أبولیلی)	الصحة الطبیعیة	١٥٠٠	٢٢٤
٤٢٥	هونەری هێڵکاری گیانداران	و: پەروین خدر ئیبراهیم	هێڵکاری	٦٠٠٠	١٤٤
٤٢٦	کێشەی کورد	و: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	٦٤
٤٢٧	بیرەوەرییەکانم لە شۆڕشی کوردستاندا	و: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	٣٢٠
٤٢٨	کوردستان یان نەمان	و: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	٢٨٠
٤٢٩	کارەساتی بارزانی زوڵملێکراو ١٩٥٤	و: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	٢٢٤
٤٣٠	سەفەرێك بۆناو پیاوە نازاکان لە کوردستان	و. ئەبوبکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	٦٠٠٠	٥٤٤
٤٣١	بارزانی و پاشەکشێی بارزانیەکان لە بیرەوەرییەکانی ئیحسانی دا	و. ئەبوبکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	١٤٤
٤٣٢	پەل و خولی	تەحسین ناڤشکی	رۆمان	١٠٠٠	٤٢٤
٤٣٣	بەیانیت باش کۆمپیوتەرەکەم	ئەنور خدر بایەزید	زانستی کۆمپیوتەر	٨٠٠٠	٥٣٦
٤٣٤	تفەنگا ب خوین	عەگیدێ چەرکس	رۆمان	٣٠٠٠	٤٠٨
٤٣٥	أبو اسحق الصابي: درر النثر وغرر الشعر	قیس مفشفش السعدي	تأریخي	٣٠٠٠	٤٦٤
٤٣٦	ناڵای کوردستان لە نێوان شەریعەت و یاسادا	عەبدولستار ئەحمەد	توێژینەوە	١٥٠٠	٦٨
٤٣٧	کیژە سابڵاغی	ئیبراهیمی قادری	گۆرانی و ژیاننامە	٤٠٠٠	٤٥٨
٤٣٨	ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە (٤) بەرگ	علی کەندی	گشتی	١٠٠٠٠ بۆ بەرگ	٥٩٢

ENCYCLOPEDIA OF HISTOGRAPHY

1/1/1901 - 31/12/1950

Ali Kandy

لەم مەیدانە گرنگەی کولتوری هەموو نەتەوەیەك عەلی کەندیش دەبێتە سەربازی نەناسراوی ئەو جۆرە کارە زانستیانە . ئەمانە نەك تەنیا لای ئێمە ، بەڵکو لەهەموو گێتیدا سوود بە خوێنەوارو ڕۆشنبیران دەگەیەنن کەچی نووسینەکانیان دەبن بە سەرچاوەی بنچینەیی بۆ هەموو جۆرە بەرهەمێك .

د. مارف خەزنەدار
٥ی مایسی ٢٠٠٧

ئەم خەمخۆرییە تاقەکەسییە کەلەلایەن مامۆستا عەلی کەندی ئەنجامدراوە شایانی سوپاس و پێزانینە، چونکە پشوویەکی فراوان و ماوەیەکی زۆر و ئارامێکی لەیوبییانەی گەرەکە ، لەبەر ئەوەی ئەو ئینسکلۆپیدیایە چەندین ئینسکلۆپیدیا لەخۆ دەگرێ.

تارق جامباز
٢٠٠٩/٨/١٠

کارێکی کەلتووری مەزن ...ئەم کارەی پیشەسازییەی ووشە ((ئینسکلۆپیدیایە- مێژوونامە)) قەلایەکی کلتووری مێژووی مەزنە، وەکو قەڵای شاری مێژوو - هەولێر-، هەردەم زیندووە.

مومتاز حەیدەری
٢٠٠٩/٧/٧

نووسەرێکی دڵسۆزی وەك عەلی کەندی پێی هەڵساوە، کە پێویستە هان بدرێت و پشتگیری لێ بکرێ تاکو بەرهەمی زیاتر پێشکەش کتێبخانەی کوردی بکات، بەتایبەت کەهێشتا کتێبخانەی کوردی لەزۆر بواردا هەژارە.

د. محەمەد عەبدوڵڵا کاکەسوور
٢٠٠٩/٧/٢٥

Second Edition - 2009
Shouthern of Kurdistan - Erbil

چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان - هەولێر